

BÜYÜK İSLÂM İLMİHALİ

İtikat

Gerçek Dinin Esasları

Gerçek din, Yüce Allah'ın bir kanunudur ve birtakım sağlam hükümlerin kutsal bir mecmuasıdır. Allah bunu, peygamberleri aracılığı ile insanlara ikram ve ihsan, buyurmuştur. Bu kanun, insanları hayırlı olan şeye götürür. İnsanlar, bu Allah kanununun buyruklarına kendi güzel irade ve arzuları ile uydukça, doğru yol üzerinde bulunur ve hidayete ermiş olurlar. Hem dünyada, hem de ahirette mutluluğa ve selamete kavuşurlar.

Başlıca Dinler

Birincisi: Hak dinlerdir. Bunlar yukardaki tarife uygun olanlardır. Yüce Allah tarafından konulup peygamberler aracılığı ile insanlara bildirilen dinlerdir. Bunlara "İlahî ve Semavî" dinler de denir. Semavî dinlerin hepsi esas bakımından birdirler. Yalnız bazı ibadetler ve hukuk kuralları bakımından aralarında ayrılık olmuştur. Hazret-i Adem'den Hazret-i İsa'ya kadar gelen bütün mübarek peygamberlerin insanlara bildirmiş oldukları dinler, iman esaslarında bir olup yalnız bir Allah'a iman etmeye dayalı iken, bunlar sonradan bozulmuş ve asılları kaybolmuştur. Yüce Allah en son ve en büyük Peygamberi olan Hazret-i Muhammed'i Sallallahu aleyhi ve Sellem'i bütün insanlara Peygamber olarak göndermiştir. Onun aracılığı ile de hak dinlerin en sonu ve en mükemmeli, olan İslam dinini kullarına Allahü Teala ihsan etmiştir. İşte bugün yeryüzünde hak din olarak kıyamete kadar yaşayacak olan yalnız bu İslam dinidir.

İkincisi: Asılları değişmiş ve bozulmuş olan dinlerdir. Bunlar, yukarıda söylendiği gibi asılları bakımından birer gerçek din iken sonradan bozulmuş, İlahî niteliklerini kaybetmiş olan dinlerdir.

Üçüncüsü: Batıl dinlerdir. Bunlar asılları bakımından da gerçek din ile ilgisi bulunmayan dinlerdir. Bunlar birtakım milletler tarafından ortaya konmuş olan uydurma inançlardır. Bunlarda akla ve mantığa uygun olan bazı hükümler bulunsan bile konuluşları itibariyle İlahî olmak şerefinden yoksun olup hiç bir bakımdan din kutsallığını taşımazlar. Ateşe, yıldızlara ve putlara tapan milletlerin dini bu türdendir.

Gerçek Dinin Vasıfları

Gerçek din insanlara yalnız bir Allah'ın varlığını bildirir, yalnız bir Allah'a ibadet edilmesini emreder, bütün kainatın Allah'dan başka yaratıcısı bulunmadığını haber verir. Bütün peygamberlere ve bütün semavî kitablara ayırım yapmaksızın inanılmasını ister. Sonsuz olan bir ahiret hayatının varlığını anlatır. İnsanları bir düzen içinde birleştirir ve aralarında bir kardeşlik meydana getirir. İnsanların yaratılışında eşitlik bulunduğunu gösterir. Allah katında üstünlüğün takva ve güzel ahlakla olduğunu öğretir. Her yönü ile akla ve hikmete uygun bulunur, insanların kurtuluşuna ve mutluluğuna vesile olur. İşte bütün bu niteliklere sahip olan din, bugün yeryüzünde var olan ve kıyamete kadar devam edecek olan yalnız İslam dinidir.

Hak Dinin Yararları

Böyle bir din sayesinde insanların kazanacakları yararları ve mutlu halleri anlatmaya hiç bir kalem yeterli değildir. Şu kadarını bildirelim ki, insan hak bir din sayesinde ne için yaratıldığını öğrenir, kendisini yaratıp büyüten, sayısız nimetlere eriştiren mukaddes kutsal mabudunu tanır. Allah'ın seçkin kulları olan Peygamberlerin varlığına inanır ve onların güzel huyları ile hayatını aydınlatmaya çalışır. Böylece insanlığa yaraşır bir yaşayışla yaşar ve ölüncü de sonsuz bir mutluluğa kavuşur.

Gerçek bir din, insana güç verir, onu hayata hazırlar, onu en düşünceli ve en üzüntülü günlerinde teselli eder. Böylece insanın gelecekteki hayatını korumuş olur. Düşününce şu gerçeği anlarız: İnsan bu dünya hayatında yaratıklardan bir yaratıktır. İnsan bu alemdeki yaratıkların yanında bir zerre miktarıdır. Birçok ihtiyaçlar içinde çırpınmaktadır. Mevcut alemin bir takım kuvvetleri karşısında pek aciz bir durumdadır. Sonra da, daha açılmadan solan çiçekler gibi bütün varlığını kaybederek ölüp gitmektedir. O halde insanlık bu ölümlü hayattan ibaret olsa, insanlar kadar durumlarına acınacak bir yaratık olamazdı. O halde bu maddî ve ölümlü hayat bakımından insanın yaşantısı tam bir huzur ve bahtiyarlık içinde olamaz. Fakat diğer bir yönden insan çok bahtiyar ve pek mutludur. Çünkü gerçek dine sarıldıkça, insan kalben huzur içinde olur. Sonsuz bir mutluluğa erişme hazırlığındadır. Bu geçici hayatın sona ermesi, kendisini hiç bir tasaya düşürmez. Böyle bir insan, ebedî bir varlığın kendisini rahmeti ile koruyacağından emindir. Hiç bir zaman kaybolmayacak olan bir hayata kavuşmakla mutlu olacağına inanmıştır. İşte bütün bunlar, gerçek bir dinin insanlık alemine kazandıracak yararların bir kısmıdır. İnsan, ancak böyle bir din sayesinde hayatını kanaat üzere düzenler, büyük yaratıcısına seve seve ibadette bulunur, hakları gözetir, ebedî olan cennet mükafatına kavuşma isteği ile dindaşlarına ve bütün insanların hidayete ermelerine hizmet etmek ister. Böylece cemiyetin çok kıymetli bir organı olur. Sonuç: İnsanlığa bu yüksek ruhu veren, bu güzel yaşayış şeklini öğreten, gerçek dinden başkası olamaz.

İslam Dininin Genelliği ve Mutlu Sonuçları

İslam dini, hak dinlerin en sonu ve en olgunudur. Bu kutsal din, yalnız bir millete ve bir zamana özgü değildir. Bütün insanlara kıyamete kadar gerekli olan Allah'ın tabii dinidir. İnsanların yaratılışlarına ve yaşayışlarına tamamiyle uygundur. Bu yüce din, bir kurtuluş ve selamete eriş yoludur, bu mutluluk kaynağıdır. Allahû Teala'nın razı olduğu dindir. Cenab-ı Hak buyurmuştur: "Allah katında din İslam'dır." (Al-i İmran: 19) İslamiyetin ortaya çıkışından önce, bütün yeryüzü din bakımından cehalet karanlığı içinde kalmıştır. Hak dinler, sönmüş, İlahî ilim ve irfan güneşi batmış, ufukları karanlıklar kaplamıştı. İnsanlar yalnız kendi hırsları uğrunda çalışıyor, çırpınıyor ve çarpışıyor. Birbirlerini esir ediyorlardı. Arab yarımadasının halkı ise, büsbütün cehalet içinde kalmıştı. İnsanlar kendi elleriyle yaptıkları putlara tapıyorlardı. Bu davranışları onları utandırmıyordu. Kız çocuklarını canlı olarak toprağa gömüyorlardı. Bundan da hiç bir üzüntü duymuyorlardı. Bayağılık içinde başka milletlerin hakimiyeti altında yaşıyorlardı ve bundan da bir tasaları yoktu. Netice olarak güzel inançtan, iyi ahlakdan, yararlı işlerden ve yüce duygulardan hiçbir eser kalmamıştı. Fakat İslam güneşi doğmaya başlayınca, yeryüzünün birçok yerleri hemen aydınlanmaya başladı. İnsanlık aleminin hakdan, adaletten, eşitlikten ve kardeşlikten haberdar oldu. Putlara tapan, insanların ayaklarına kapanan başlar, yalnız noksanlıklardan beri olan bir Allah'a secde etmeye başladı. Ruhlar yükseldi, diller Yüce Allah'ı anmakla bezendi. Gözler, büyük yaratıcımızın güzel eserlerini seyretmekten meydana gelen uyanıklık nurları içinde kaldı. Sonuç olarak; İslam dini sayesinde gerçek bir medeniyet, sağduyulu insanıyet, yararlı bir ilerleme ve çok mutlu bir devrim oldu. İnsanlık aleminin bu mukaddes dine sarıldıkça şüphesiz daima yükselecektir.

İman ve İslamın Niteliği

İman, lügat manası bakımından, bir şeye inanmak ve bir şeyi doğrulamak demektir. "Bu iş böyledir, şöyledir" diye hüküm vermektir. Din teriminde ise, Yüce Allah'ın dinini kalb ile kabul edip Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in bildirdiği şeyleri kesin olarak kalb ile doğrulamaktır. İmanın aslı bu olmakla beraber bir engel hal bulunmadığı takdirde kalb ile kabul edilip inanılan bu hükümleri dil ile söylemek ve şahadette bulunmak lazımdır. Çünkü inanılması gereken şeyleri kalb ile benimseyip kabul eden kimse, bunları dili ile söylemezse, onun iman durumu insanlar tarafından bilinmez, onun müslüman olduğuna hükmedilmez. Kalb ile doğrulamak, dil ile söyleyip ikrar etmekle meydana gelen imanla beraber namaz kılmak ve oruç tutmak gibi ameller de gereklidir. Çünkü biz, bu görevleri yapmakla sorumluyuz. Bu görevleri yapmak imana kuvvet verir, imanın kalbdeki nurunu çoğaltır. İnsanı azabdan kurtarır. Yüce Allah'ın ihsan ve ikramlarına kavuşturur. "İslam" sözüne gelince; Lügat manası bakımından İslam, teslim olmak, boyun eğmek ve itaat etmektir. Din teriminde ise, Yüce Allah'a ve O'nun peygamberine itaat etmek, Peygamber Efendimiz'in din adına bildirmiş olduğu şeyleri kalb ile kabul edip dil ile söylemek ve onları güzel görmektir. İslam aynı zamanda din manasına gelir. Gerçek din ile İslam arasında esasta bir fark yoktur. Her gerçek din İslamdır. Her İslam da gerçek bir dindir; Buna müslümanlık da denir. Allah Teala'nın dinine sadece "din" denildiği gibi, millet şariat, İslam ve İslam dini de denir. Bununla beraber "İslam" sözü, bazen güzel ameller manasında, bazen de İman manasında kullanılır. Şariat sözü de, ibadetler ve insanlar arasındaki ilişkilerle ilgili olan hükümlerin tümünde kullanılır.

İman ile İslamın Şartları

İslam dininde Yüce Allah'a, meleklerle, Allah'ın kitaplarına, peygamberlere, ahiret gününe, kaza ve kadere iman etmek esastır. Bunları bilip kabullenmek imanın temel şartıdır. Onun için imanın şartları altıdır, denilir. Bu şartlar müslümanlıkta kesinlikle mevcut esaslardır. Bunlara, inanılması zorunlu din ilkeleri denir. Bunlara inanmak mecburiyeti vardır. Bunları doğrulamadıkça iman gerçekleşemez. Bunlardan herhangi birini inkar etmek -Allah korusun- insanı hemen dinden çıkarır. Biz bu imanımızı; "Amentü billahi..." sözlerini okumakla daima açıklıyor ve isbat ediyoruz. Bu sözleri okuyan şöyle demiş oluyor: "Ben Yüce Allah'a, O'nun meleklerine, O'nun kitaplarına, O'nun peygamberlerine, ahiret gününe, kaderin (iyi ve kötü her şeyin yaratılışı) Allah'dan olduğuna inandım. Öldükten sonra dirilip mahşerde (hesab yerinde) toplanmak hakdır ve gerçektir. Şahidlik ederim ki, Allah'dan başka ilah yoktur ve yine şahidlik ederim ki, Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) O'nun kulu ve peygamberidir." İslamın şartları ise, beştir. Peygamber Efendimiz'in bir hadislerinin manası şudur: "İslam dini beş şey üzerine kurulmuştur: Şahadet sözünü getirmek (Eşhedü en lâ İlahe İllallah ve Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah, demek), namaz kılmak, zekat vermek, ramazan ayı oruç tutmak ve hac etmek." İşte bu beş şey İslam'ın şartıdır. Bu şartları gözetip onları yerine getiren insan, İslam şerefine ermiş, Müslüman rütbesini kazanmış olur. "Eşhedü en lâ İlahe İllallah ve Eşhedü enne Muhammeden Abdühu ve Resûlühu = Allah'dan başka ilah olmadığına şahidlik ederim. Yine Muhammed'in (a.s.) Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna şahidlik ederim." sözlerine "Kelime-i Şehadet" denir. "La İlahe İllallah, Muhammed'ün Resûlullah" sözüne de "Kelime-i Tevhid" denir. Biz bu mübarek kelimeleri daima okuruz.

Yüce Allah'a ve O'nun Sıfatlarına İman

Yukarda yazılı olduğu üzere imanın temelini teşkil eden altı şart vardır. Bunlardan birincisi Yüce Allah'a iman etmektir. Şöyle ki: "Allah Tealâ (Yüce Allah) diye ismini andığımız şanı büyük olan Yaratıcı vardır. Eşi ve benzeri olmayan o varlık bütün kemal sıfatları ile vasıflanmıştır. Bütün noksanlıklardan beri (münezzeh) dir. Bütün âlemleri yoktan var eden O'dur. O'nun kudret ve büyüklüğüne denk hiçbir şey yoktur. Bizleri ve bizim gördüklerimizle görmediğimiz sayısız âlemleri yaratan, yetiştirip besleyen ancak O'dur. Yüce Allah'ın "Rahman, Rahim, Halık, Rezzak, Hakîm,

Rabb, Mübdî, Azîz, Gaffar, Tevvab, Hak" gibi daha birçok mübarek isimleri ve büyük sıfatları vardır. Özellikle Vücut (Varlık) sıfatı vardır. Bundan başka mübarek sıfatları iki kısma ayrılır. Bir kısmı Selbi Sıfatlar'dır ki, Kıdem, Beka, Havadise Muhalefet (hiç bir yaratığa benzer olmamak), Kıyam Bizatihi (varlığı kendiliğinden oluş), Vahdaniyet (ortağı olmamak) sıfatlarından ibaret olmak üzere beştir. Diğer kısmı da Sübut Sıfatlarıdır ki, bunlar Hayat, İlim, İrade, Kudret, Semi, Basar, Kelâm, Tekvîn sıfatları olmak üzere sekizdir. Bu sıfatların hepsine birden "Kemal Sıfatları" denir. İşte biz, böyle kemal sıfatları ile vasıflı bulunan şanı yüce bir Allah'a ve O'nun bu büyük sıfatlarına iman ederiz. Bu büyük sıfatlarla ilgili biraz bilgi vereceğiz.

Vücut: Allah Tealâ'nın varlığı demektir. Allah Teala'nın varlığı hakdır ve en büyük varlık O'na mahsustur. O'nun varlığı, yarattığı şeyler bakımından yaratıkların hepsinden daha açık ve zahirdir. Çünkü Yüce Allah olmasaydı, hiç bir şey olmazdı. Gerek bizim varlığımız ve gerekse herhangi bir şeyin varlığı Yüce Allah'ın varlığına birer şahiddir. Biliyoruz ki, bu alemde hiçbir şey kendiliğinden var olacak bir durumda değildir. Bunlardan hiç biri ne kendi kendine var olabilir, ne de kendi kendine yok olabilir. Başka bir deyişle, hiç bir şey kendi kendine yokluktan varlığa gelemez. Varlıktan da yokluğa gidemez. Hiçbir yaratık da ne bir zerreyi var edebilir, ne de onu yok edebilir. İçinde yaşadığımız bu dünya ile beraber sonsuz alemler meydana gelmiş, birbiri ardınca vücuda gelip devam etmektedir. Nice şeyler de varken yok olmuştur. İşte bütün bunları yokluktan var eden ve sonra yok eden, kuvvet ve hikmet sahibi Yüce bir yaratıcının varlığından asla şübhe edilemez. Yüce Allah'ın varlığını isbat için Kelam (Akaid) ilminde felsefe kitaplarında pek çok delil yazılıdır. Bunlardan bir kısmını "Muvazzah İlm-i Kelam Dersleri" adındaki eserimizde açıklamış bulunuyoruz. Şimdi burada: "Şübhe yok ki, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün değişmesinde akıl sahipleri için (Allah'ın varlığını, kudret ve azametini gösteren) büyük işaretler vardır." (Ali İmran: 190) ayetini okuyup yüksek anlamını düşünmek yeterlidir. Bu ayet-i kerîme güzelce düşünülürse, Yüce Allah'ın varlığına, kuvvet ve kudretinin büyüklüğüne dair sayısız deliller önümüze çıkar. Bizim bu eserimiz onları açıklamaya yeterli değildir. Ancak astronomi, kozmografya, biyoloji, kimya, ruhiyat (psikoloji) ve anatomi gibi ilimlerin verdiği bilgileri göz önüne getirenler, bu ayet-i kerîmenin işaret ettiği delillere pek güzel akıl erdirebilirler. Her sağduyu sahibi insan düşündükçe, Yüce Allah'ın varlığını kabule mecbur olur. İşte yukarda Türkçe anlamını verdiğimiz ayet-i kerîme, bu gerçekleri haber veriyor ve bizi uyarıyor. Bundan sonra gelen: "Akıl ve anlayış sahipleri o kimselerdir ki, ayakta iken, otururken, yanları üzere yatarken (her hallerinde) Allah'ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler (ve derler): Ey Rabbimiz! Sen bunları boşuna yaratmadın. (Boşuna bir şey yaratmaktan) sen münezzehsin. Bizi ateş azabından koru." anlamındaki ayet-i kerime, gerçek anlayış ve akıl sahibi kimler olduğunu bize bildiriyor. Bütün bu ayetler, İslam dininde aklın ve düşüncenin ne kadar büyük önem taşıdığını da bize göstermiş oluyor. Bir hadisi şerifde de: "Düşünce gibi bir ibadet yoktur." buyurulmuştur. Gerçekten İslam dininde aklın ve düşüncenin büyük yeri vardır. İslam dini tamamen akla ve hikmete uygundur. Muhakeme ve eleştirme, onun hak ölçülerini değiştiremez. İslamiyet düşünen insanların dinidir. İşte akıllı insanlar o kimselerdir ki, gökleri, arzı, gece ve gündüzleri, göklerde parılayan ve her biri güneşten binlerce defa daha büyük yıldızların ihtişamını düşünürler, yeryüzündeki sayısız canlı ve cansız yaratıkları göz önüne alırlar. Hoş gündüzlerin, sakın gecelerin ne kadar sağlam bir düzen ve ölçü içinde yaratılış kanununa uyarak birbirini kovalayıp durduklarını düşünürler. İbret bakışları ile yapılan böyle düşünceler sonunda, bu aleme bu düzen ve ölçüyü vermiş olan Yüce Allah'ın kudret ve azametini insanlar isteyerek ve teslimiyetle kabule mecbur olurlar. Hatta böyle büyük varlıkları değil, bir zerreden küçük olduğu halde büyük bir duygu ile hayat ve görevini sürdürmeye çalışan bir mikrobu, yine bir zerreden küçük olduğu halde başlıbaşına bir kuvvet hazinesi olan bir atomcuğu düşünmek bile, gerçek akıl sahibi bir insan için Allah'ın yüce kudret ve hikmetini tasdik etmeye yeterlidir. Büyük bir nizam ve intizam içinde yaratılan bütün bu güzel ve acaib varlıklar rasgele mi olmuştur? Bunlar bilgi ve hikmetten yoksun olan yahut hayal edilen bir tabiatın eseri midir?

Asla böyle yanlış bir hükme hiçbir akıl sahibi varamaz. Yine tekrar ederek diyoruz ki, Yüce Allah'ın varlığını ve büyüklüğünü anlamak ve kabul etmek için, bundan önceki maddede anlamını yazdığımız ayet-i kerîmeyi güzelce düşünmek yeterlidir. Bunun içindir ki, Peygamber efendimiz (s.a.v.) buyurmuştur: "Yazıklar olsun o kimseye ki, bu ayeti okumuş da üzerinde düşünmemiştir."

Kadim: Ezeliyyet, evveli olmamaktır. Evveli olmayana Kadim denir. Sonradan meydana gelene de Hâdis denir. Allahü Teala Kıdem sıfatı ile vasıflanmıştır. Çünkü Allah ezeldir, kadîmdir, varlığının başlangıcı yoktur. O'ndan önce yokluk geçmemiştir. O'nun varlığı yanında milyonlarca seneler bir saniye bile sayılmaz. Yine gördüğümüz alemler, milyarlarca seneden beri mevcut bulunsa, yine Yüce Allah'ın ezeliyeti yanında bir saniyelik bir hayata sahib sayılmaz. Allah Kadîmdir, sonradan var olan şey Allah olamaz. Yüce Allah'dan başka ne varsa bunların hepsi hâdistir (sonradan olmuşlardır.) Bunlar Allah'ın kudreti ile yaratılmışlardır. Artık şüphe yoktur ki, yaratılanlar yaratana mahsus Kadîm sıfatını taşıyamazlar. Onun ezeli varlığı ile beraber hiçbir şey yoktur, alemler sonradan yaratılmıştır.

Beka: Ebediyet, sonu bulunmamak sıfatıdır. Sonu olana "Fânî", sonu olmayana da "Bâkî" denir. Yüce Allah Beka sıfatı ile vasıflanmıştır; çünkü ebedidir, bakîdir, varlığının sonu yoktur. O'nun yok olacağı bir zaman düşünülemez. Sonradan meydana gelen bütün varlıklar, Allah'ın kudreti ile meydana gelmişlerdir. Yine Allah'ın kudreti ile yok olurlar, yine var olurlar ve binlerce değişikliklere uğrayabilirler. Fakat Yüce Allah Bakî'dir, değişiklikten ve yok olmaktan beridir. Çünkü O, başkasının kudret eseri değildir ki, onun kudreti ile yokluğa gitsin veya değişikliğe uğrasın. Aksine bütün varlıklar O'nun kudretinin birer eseridir. Onun için Yüce Allah'ın şânında yokluk ve değişiklik nasıl düşünülebilir. Her şey yok olmaya mahkumdur; ancak azamet ve ikram sahibi Allah'ın varlığı kalıcı ve sürekli dir.

Havadise Muhalefet: Sonradan var olmuş şeylerden ayrı olmak sıfatıdır. Yüce Allah havadise (sonradan var olan şeylere) aykırı ve muhalif bulunmak sıfatı ile vasıflanmıştır. Çünkü Allahü Teala yaratılmış şeylerden hiçbirine hiçbir yönden benzemez, hepsine muhaliftir. Hatırlara gelen her şeyden Allahü Teala mutlak surette başkadır. Mükevvenat ve mümkünât (yaratılan ve yaratılabilen) dediğimiz şeyler değişirler, başkalaşırlar, birbirine benzeyebilirler ve sonunda yok olurlar. Bütün bu ölümlü varlıklar, her hal ve şekilleri ile asla Allah'a benzemezler. Hiç birinde İlâh ve Mabud olma sıfatlarından en küçük biri bile bulunmaz. Hiç yaratılan, yokluğa mahkum olan aciz şeyler, yok olmaktan beri bulunan yaratıcı Yüce Allah'a benzeyebilir mi? Hiç sonradan meydana gelmiş bir nesne Kadîm olan hikmet sahibi Allah'a ortak olabilir mi? Böyle sapık bir düşünceye kapılanlar, kendi ölümlü varlıklarını İlâh olmaya yükselterek Allah'ın yüce varlığını da, kendi değersiz varlıkları derecesine düşürmeye varacak kadar küstahlıkta bulunuyorlar. İnsanların ve diğer yaratıkların birçok ihtiyaçları vardır. Bunlar mekana, zamana, yeyip içmeye, gezip dolaşmaya, doğmaya, doğurmaya ve benzeri hallere muhtaçtırlar. Allah ise, bütün bunlardan beridir. O'nun Arş ve Kürsî'si, yedi kat sema denilen daha nice alemleri vardır. Fakat o, bunlardan hiç birine muhtaç değildir. Bunlar yok iken O, yine vardı. Başkasına muhtaç olan ve yaratıkların ölümlü vasıfları ile vasıflanan bir insan İlâh olamaz. Yüce dinimiz bu gibi yanlış düşüncelerden ve inançlardan kesin surette bizleri yasaklamıştır. (Allah'ın benzeri hiç bir şey yoktur; O, her söyleneni işitendir, her yapılanı görendir.)

Kıyam Bizatihi: Varlığı ve durması kendi zatıyla olmak manasında bir sıfattır. Bu sıfat da Yüce Allah'a mahsustur. Öyle ki, Hak Teala'nın ezeli ve ebedi olan varlığı kendi zatıyla kaimdir. Kendi varlığı mukaddes zatının gereğidir, asla başkasından değildir. Bunun için Allahü Teala'ya Vacibü'l-Vücut (varlığı kendinden dolayı gerekli) denilir. O'nun varlığı, başka bir var edene muhtaç olmaktan beridir. Allah'ı var eden bir varlık olsaydı, o zaman var eden o varlık Allah olurdu. Onun için "Allah'ı kim yarattı?" diye sorulmaz; çünkü O, kendiliğinden vardır, kadîmdir. Başkasının var etmesine muhtaç değildir. Eğer böyle olmasaydı, ne kainat bulunurdu, ne de başka bir şey... Bu gerçek kabul

edilmeyince, içinde yaşadığımız alemin varlığını izah etmeye imkan kalmaz. Allah'dan başka var olan (mümkünat dediğimiz) şeyler ise, hem var olmaya, hem de yok olmaya bağlı oldukları için, bir var ediciye muhtaçtırlar. Sonuç olarak denilir ki, Yüce Allah'ı var eden bir varlık düşünülemez ve O'ndan başka bir yaratıcı varlık da olamaz. "Allah'dan başka bir yaratıcı olur mu?"

Vahdaniyet: Birlik, yalnız başına olmak, benzeri olmamak; çoğalmaktan, parçalara ayrılmaktan ve eksilmekten beri bulunmak gibi manaları ifade eden bir sıfattır. Bu sıfatları taşıyana "Vahid" denir ki, gerçekte var olan, parçalara bölünmekten ve cüzlerin bir araya gelerek toplanmasından beri bulunan zat demektir. Bu sıfat da Yüce Allah'a mahsustur. Onun için denir ki, Yüce Allah zatında, ulûhiyetinde, mabudiyetinde ve diğer bütün sıfatlarında birdir. Ortaktan, eşi ve benzeri bulunmaktan beridir. Kendisinde artmak, eksilmek, cüzlere ayrılmak, başka şeylerle birleşmek gibi haller asla bulunmaz. Allahü Teala her yönü ile birdir. Nasıl düşünülürse düşünülün, sağduyulu bir insan, anlayış ve hikmet sahibi bir kimse Allah'tan başka bir İlah bulunduğuna inanamaz. Başkasının İlah ve Mabud olma imkanına yer veremez. İki ve daha çok ilahın bulunamayacağı kesin delillerle sabit bulunmaktadır. Şu gördüğümüz kainatın varlığı, onun devamı ve intizamı hep Allahü Teala'nın birliğine şahiddir. Yüce Allah ulûhiyetinde, zatında ve mabudiyyetinde bir olduğu gibi, yaratıcı olmasında da birdir. Yaratılmaya ve yok edilmeye mahkum olan ve böylece mümkün adını alan her şeyi yaratan ve yok eden ancak Allah'dır. O'ndan başka yaratıcı yoktur. İşte mümkünatı yaratıp yaşatmaya ve yok etmeye gücü yetmeyen bir zat ise Allah olamaz. Bunun için ikinci bir İlah'ın varlığına asla imkan yoktur. Çünkü iki İlah düşünüldüğü takdirde, bunlardan biri kendi başına mümkünatı yaratmaya kadir ise, diğeri fazladan olmuş olmaz mı? Fazladan olan yahut aciz bulunan bir zat ise nasıl Allah olabilir? Bu bakımdan akıl sahibi hiç kimse, Allahü Teala'nın zat ve sıfatlarında eşit ve benzeri bulunmadığından, bir olduğundan şüphe etmez. Birden çok yaratıcıların ve mabudların varlığına inanan milletler ise, akla ve hikmete aykırı bir inancın esiri olmuştur. Böylece gerçeği anlama bakımından büyük bir cehalet içinde kalmışlardır.

Hayat: Dirilik demektir. Allah kendi şanına mahsus bir hayat sıfatı ile vasıflanmıştır. Allah'ın ilim, irade ve kudret sıfatları ile vasıflanmasının bir gereği olarak hayat sıfatı da vardır. Hayatı olmayan bir şey, bilmekten, dilemekten ve yapabilmek gücünden yoksun olur. Bu ise, yaratıcı için büyük bir noksandır. Bu sıfatlardan mahrum olan bir varlık, kendi kendine hiç bir şey yaratamaz. Hele bilgi, düşünce, dileme ve güç sahibi olan varlıkları yaratmaya asla kabiliyetli bulunamaz. Çünkü hiçbir eser, yaratıcısında bulunmayan bu gibi vasıfları taşıyamaz. Onun için doğa adı verilip gerçekte ilim, irade ve kudretle nitelenmeyen ve varlığı nesnelere bağlı olarak düşünülüp, onun dışında varlığı bulunmayan şuursuz bir varlık asla bir yaratıcı sıfatını taşıyamaz. Özellikle böyle bir varlık, akıl, irade ve kudret sahibi milyarlarca yaratığın mucidi hiçbir şekilde olamaz. Sonuç şudur ki, kainatın yaratıcısı olan Allah, Hayat sıfatı ile vasıflanmıştır. Hayyü'lKayyûm'dur. (Hem kendisi diri hem de her şeyi diriltten ve ayakta tutandır.)

İlim: Bilmek, idrak etmek sıfatıdır. Allahü Teala ilim sıfatı ile vasıflanmıştır. O'nun ilmi, yaratıkların ilmi gibi basit ve sınırlı değildir, bütün kainatı çevreler. Allah her şeyi bilir. Onun bilgisinden hiçbir zerre hariçte kalmaz. Hiçbir varlık da düşünce ve hareketini Yüce Allah'dan saklayamaz. Zira her şeyi bilmeyen, her hareket ve düşünceden haberi olmayan bir varlık Allah olamaz, bu kadar güzel ve acaib nesneleri meydana getiremez, bu kadar yaratığı idare edemez. Allah'ın böyle her şeyi bildiğini güzelce düşünüp doğrulayan bir insan, elbette daima uyanık bulunur, her söz ve hareketini bir edeb üzere düzenler. Fena sözler söylemez, fena işler düşünmez, başkasına sarkıntılık etmez, hiç bir kimsenin görüp bilmeyeceği bir yerde bile Allah'ın buyruklarına aykırı bir iş yapmaz. Çünkü her yaptığını bilen Yüce Allah'ın varlığına imanı vardır.

İrade: Dileyebilmek, ihtiyar edebilmek sıfatıdır. Yüce Allah irade sıfatı ile vasıflanmıştır. O'nun iradesi ezeldir. Allah yaratacağı şeyleri bu irade sıfatı ile hikmetine göre meydana getirmeyi diler ve dilediği şey mutlaka olur. O dilemedikçe hiç bir şey vücuda gelmez. Hiç bir şey kendiliğinden var olmaz ve kendiliğinden yok olmaz. Ancak Allah'ın dilemesiyle var olur ve yine O'nun dilemesiyle yok olur. Allah bütün bu kainatı ezeli olan iradesi üzere yaratmıştır. Yaratılmış şeylerin milyonlarca cins ve nevilere, ayrı ayrı vasıflara sahip olması, çeşitli özellikleri taşımış olması, hele bir topraktan, bir sudan, bir havadan yararlanan sayısız ağaçların, ekinlerin, meyvelerin çiçeklerin ve canlıların başka başka renklerde ve tadlarda meydana gelmesi ezeli bir iradenin neticesinden başka değildir. İşte bütün bunlar, Allah'ın irade sıfatı ile vasıflı bulunduğu birer şahiddir. Yüce Allah hakkında mecburiyet düşünülemez; O, her şeyi kendi dilemesiyle yaratır. Hiç bir şeyi yaratmaya veya yok etmeye mecbur değildir. Mecburiyet bir acizlik halidir ki, Allah'ın şanına uygun olmaz. "Allah dilediğini hemen yapar." (Hûd: 107)

Kudret: Güç ve kuvvet manasında bir sıfattır. Ezeli ve ebedi kemal üzere bir kudret Allahü Teala'ya mahsustur. Allahü Teala her mümkün varlık üzerinde dilediğini yapmaya kadirdir. Onları yaratmaya ve yok etmeye güçlüdür. O'nun kudretine nihayet yoktur. Bu büyük kainat, O'nun kudretine çok açık ve kuvvetli bir şahiddir. Yüce Allah dilerse bir anda binlerce alemleri yoktan var eder ve dilerse onları bir anda yok eder. Çünkü dilediğini bir anda yerine getiremeyen, istediğini yapamayan bir varlık kainatın İlah'ı olamaz. Yüce Allah'ın bu büyük kudretini iyi düşünen bir mü'min, O'nun büyüklüğü önünde eğilir, O'nun kudretinden titrer, O'nun kutsal emirlerini yerine getirir ve yasaklarından sakınır. "Allah her şeye kadirdir."

Semi': İşitme kuvvetidir. Allah, Semi' (işitme) sıfatı ile vasıflanmıştır. O'nun işitmesi, yaratıkların işitmesi gibi noksan ve hudutlu değildir. Yüce Allah her şeyi vasıtasız olarak işitir, ancak vasıtalar vasıtasıyla işiten de O'ndan başkası değildir. O, gizli ve aşikar söylenenlerin hepsini işitir, hiçbir şey O'nun işitme sıfatının dışında kalamaz. Kullarının dualarını ve zikirlerini, gizli-aşikar dilek ve yalvarışlarını işitip kabul eder ve onları mükafatlandırır. Yüce Allah'ın böyle her şeyi işittiğine iman eden uyanık bir insan, daima güzel konuşur, her zaman Allah'ı anar, O'nu yüceltir. Her sözünü ve işini Allah'ın rızasına uygun yapar.

Basar: Görme kuvveti demektir. Yüce Allah kendi şanına uygun bir halde Basar (görme) sıfatı ile vasıflanmıştır. Allah alet ve vasıta olmaksızın her şeyi görür. Fakat alet ve vasıta ile görenlerin gördüklerini de görür. Her gözden gören O'dur. Bazı şeyleri görmesi, diğer şeyleri görmesine engel olmaz ve O'nun görmesinden hiç bir şey gizli kalmaz. En karanlık gecelerde, karıncaların ve daha küçük yaratıkların kımıldamalarını, hareketlerini görür ve bilir. Şübhe yok ki, görememek ve bilememek büyük bir noksanlıktır. Böyle noksanlıklara sahip olan kör kuvvetler, İlah ve yaratıcı olamazlar. Yüce Allah ise böyle bütün noksanlıklardan beridir ve bütün kemal sıfatları ile vasıflanmıştır. Kalbi iman dolu bir insan, Yüce Allah'ın kendisini görüp gözetmekte olduğunu bilir ve üzerinde düşünür. Böylece durumunu düzeltir, edebe aykırı hiçbir harekette bulunmaz, melekler gibi temiz bir hayat içinde yaşamaya çalışır durur. "Biliniz ki, Allah bütün yaptıklarınızı görür." (Bakara: 233)

Kelam: Bir manayı belirten, bir maksadı anlatan söz demektir. Yüce Allah Kelam sıfatı ile de vasıflanmıştır. O'nun kelamı (sözü) harf ve sesden beri ve kadîmdir (başlangıcı yoktur.) Yüce Allah, kendi kadim kelamını, dilediği zaman şanına uygun bir şekilde meleklerine işittirir, bildirir ve anlatır. Allahü Teala'nın peygamberlerine dilediği şeyleri vahy ve ilham etmiş olması da bu kelam sıfatının bir tecellisidir. Semavî kitaplar hep bu Kelam sıfatı ile meydana gelmiştir. "Kelâm-ı Kadîm" dediğimiz Kur'an-ı Kerim de bu sıfatlarla Peygamberimize inmiş ve asırlardan beri hidayet rehberliği yapmıştır.

Tekvîn: Var etmek, yaratmak manasınadır. Bu da Allah'ın bir sıfatıdır. Yüce Allah bu tekvin sıfatı ile dilediği herhangi bir şeyi yoktan var eder veya var iken yok eder. Yüce Allah'ın bu alemleri yaratıp yok etmesi, kullarını yaratıp yaşatması, onları beslemesi sonra da öldürüp başka bir aleme onları götürmesi, hep bu tekvîn sıfatının tecellisi ile olur. "Allah bir şeyin olmasını dilediği zaman, ona "ol" der, o da olur." (Yasin: 82)

Yüce Allah'ın varlığı ve birliği büyüklüğü ve kudreti, ezeli ve ebedî oluşu ve diğer yüce sıfatları apaçıktır. Bunları inkar etmeye, düşünüp de doğrulamamaya imkan yoktur. Bir düşünelim: Bu kainatta hiç bir şeyin kendiliğinden var ve yok olamayacağını kendiliğinden kımıldanamayacağını ilim ve fen haber vermiyor mu? Biz ise, milyonlarca alemin, milyonlarca parlak yıldızların varlığını, bunların hareket ve sükun hallerini görüp biliyoruz. Artık bunları var eden ezeli ve ebedî eşsiz bir Allah'ın varlığından nasıl şübhe edilebilir? Yine biliyoruz ki, bilgisi olmayan, kudret ve iradesi bulunmayan bir şeyin, bir gaye ve hikmete yönelik birtakım güzel ve üstün eserleri var etmesi mümkün değildir. Oysa ki biz bu alemde her neye bakacak olsak, onun bir gayeye, bir hikmet ve düzene bağlı bulunduğunu görürüz. En büyük varlıktan en küçük varlığa varıncaya kadar bakılırsa, bunların öyle geliş güzel bir raslantı eseri olmadığı görülüyor, bunların boşuna yaratılmadığı anlaşıyor. Bu varlıkların her birinde üstün bir sanat ve letafet eseri, bir irade ve ihtiyar alameti görülmüş oluyor. Artık bu kadar yararlı olan bu güzel eserlerin, ilim, kudret ve hikmet sahibi olan ezeli bir yaratıcıya muhtaç olmadığını kim söyleyebilir? Şimdi biz, bütün bu dış alemdeki varlıklardan bakışlarımızı çevirip kendi nefsimize ve duygularımıza bakalım. Vücudumuzun her parçası ve hücresi, vicdanlarımızın bütün duygu ve kavramları, şanı çok yüce olan büyük bir Allah'ın, yaşatıp rızık veren bir yaratıcının varlığına daima şahidlik edip durmuyor mu?.. O halde şübhe yok ki, kendi varlığını ve sorumluluğunu yitirmedikçe, hiç kimse, Allah'a iman inancından, bir yaratıcının var olduğu düşüncesinden asla yoksun olamaz. "Gökten ve yerden size rızık veren Allah'dan başka bir yaratıcı var mı?"

Peygamberlere İman

Bütün Peygamberlere iman etmek müslümanlıkta esastır. Lügat manası bakımından peygamber, haber veren kimse demektir. Dini teriminde ise, Allah Tealâ'nın kullarına dinlerini bildirmek için görevlendirdiği seçkin insanların her birine "Peygamber" denir. Bu zatlar Yüce Allah'ın birer elçisi demektir. Bunların Allah'ın Peygamberleri oldukları, kişiliklerindeki yüksek vasıflardan ve Allah tarafından kendilerine verilen mucizelerden sabit olmuştur.

Mucize; Başkalarının meydana getiremeyeceği olağanüstü şeylerdir. Bir peygamberin gerçek peygamber olduğunu doğrulamak için Yüce Allah o işi Peygamberinin eliyle ortaya çıkarır. Keramet; Bir kısım olağanüstü işlerdir. Yüce Allah'ın kudretiyle veli kulları tarafından meydana getirilir. Bu kerametler de, o velinin bağlı bulunduğu Peygamber için bir mucize sayılır. Çünkü o Peygamber gerçek Peygamber olmasaydı, kendisine bağlı olanlardan böyle kerametler ortaya çıkamazdı. Meunet-İstidrac; Peygamberlik davasına kalkışmayan ve Peygamberin sünneti üzere yürümeyen bazı bayağı kimselerden meydana çıkan ve olağanüstü bir halde görülen birtakım olaylardır ki, o şahsın büyüklüğünü göstermez ve hiç bir zaman keramet ve mucize derecesine varamaz. Fakat yalan yere peygamberlik davasına kalkışan kimselerin elinden ne mucize, ne keramet ve ne de başka olağanüstü işler çıkar. Böyle yalancı kimselerin mucize veya harika diye meydana koyacakları şeyler, bir gözbağcılıktır veya bazı ilmi kurallara dayanan bir san'at eseridir. Bunların asıl maksadları hemen meydana çıkar. Onların yaptıklarından daha güzelini başkaları da yapabilir. Yalan yere peygamberlik davasında bulunanların nasıl bir sonuçla karşılaştıkları, yalanlarının nasıl meydana çıktığı tarihlerde bellidir.

Peygamberlere Nebî de denir. Resûl de denir. Bununla beraber yeni bir kitab ve şeriatla bir ümmete gönderilmiş olan zata Resûl, başka bir Peygamberin şeriatına bağlı olarak gelen Peygambere de Nebî denmiştir. Buna Resûl veya Mürsel denmez. Nebî isminin çoğulu Enbiya'dır. Resûl'ün çoğulu Rusûl'dür. Mürsel'in çoğulu da Mürselîn'dir. Yüce Allah'ın ilk Peygamberi Hazret-i Âdem aleyhisselâm'dır. Son ve en büyük Peygamberi de, bizim sevgili Peygamberimiz Hazret-i Muhammed aleyhisselâm'dır. Son Peygamber olduğu için Peygamber Efendimize Hatemu'l-Enbiya denmiştir. Bu

iki Peygamber arasında, sayılarını ancak Allah'ın bildiği çok Peygamber bulunmuştur. Kur'an'da bu Peygamberlerden sadece şu yirmi beş Peygamberin adı geçer: Âdem , İdris, Nuh, Hud, Salih, İbrahim, Lût, İsmail, İshak, Yakub, Yusuf, Eyyüb, Şuayb, Musa, Harun, Davud, Süleyman, İlyas, Elyase, Zülkifl, Yunus, Zekerriya, Yahya, İsa, Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem). Bunlardan başka Kur'an-ı Kerimde adları geçen Üzeyr, Lokman ve Zülkarneyn isimli üç zat daha vardır ki, bunların Peygamber veya velî oldukları ihtilaflıdır. Bunların da pek büyük kimseler olduğuna şüphe yoktur.

Peygamberler her türlü güzel sıfatlara sahibdirler. Onlardan her birinin varlığı bir olgunluk ve üstünlük örneğidir. Özellikle onlarda doğruluk, emanet, seziş ve anlayış, günahlardan korunmuş olma ve şeriatı tebliğ etme vasıfları vardır. 1- Peygamberler sadıktırlar; her hususta doğru sözlüdürler. Kendilerinden asla yalan çıkmaz. 2- Peygamberler emindirler. Gerek peygamberlik konusunda, gerek diğer konularda her türlü güvene sahibdirler. Kendilerinde asla hainlik bulunmaz. 3- Peygamberler son derece yüksek bir anlayışa, tam akla ve kuvvetli bir görüşe, üstün bir zekaya sahib bulunmuşlardır. Onlarda gaflet, yüksek duygu ve kavramlardan yoksunluk düşünülemez. 4- Peygamberler masumdurlar. Onlar gizli ve aşikâr her türlü günahlardan, küçük düşürücü bayağı işlerden tamamen beridirler, iffet ve ismet sahibidirler. 5- Peygamberler tebliğ sıfatına sahibdirler. Emrolundukları şeriat hükümlerini, olduğu gibi ümmetlerine bildirirler. Şeriat hükümlerinden herhangi birini saklamış veya unutmuş olmaları asla düşünülemez. Böyle bir şey peygamberlik şanına yakışmaz. Böyle bir tutum, peygamber olarak gönderildikleri hikmete ve Allah'ın iradesine uygun düşmez. Bütün peygamberler bu beş sıfatın tamamını kendilerinde bulundurmışlardır. Çünkü bu büyük huylara sahib olmayan kimseler, insanları aydınlatıp onlara öncü olamazlar. İşte bütün peygamberlerin böyle tanıyıp doğrulamak imanımızın sıhhatı için şarttır.

Peygamberlerin insanları yola getirmek ve onların kötü hallerini düzeltmek için Yüce Allah tarafından görevlendirilmiş oldukları güzelce düşünülünce, onlara iman etmenin gereği ve önemi kendiliğinden anlaşılmış olur. Gerçek şu ki, peygamberlere iman etmek, onların yüksek huy ve vasıflarını bilip doğrulamak, onlara son derece saygılı olmak bizim için kesin bir görevdir. Peygambelere iman etmeyen bir kimse, Yüce Allah'a iman etmemiş sayılır. Çünkü Yüce Allah'a, O'nun razı olacağı bir şekilde iman etmenin yolunu insanlara bildiren ancak peygamberlerdir. Kendi değersiz akıllarını öncü edinmek isteyenler, gerçeğe ve Allah'ın rızasına ulaşamazlar, sapıklık içinde kalırlar. Yüce Allah'ın, peygamberlere iman edilmesi yolundaki emirlerine de aykırı hareket etmiş olurlar. Bu bakımdan hidayetten yoksun kalırlar. Öyle ki, peygamberlerden yalnız birine iman etmemek, tümünü inkar etmek gibidir. Böyle bir inanç, insanı imansız yapar. Hele Allah Tealâ'nın en büyük peygamberi ve peygamberlerin sonuncusu olan Hazreti Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) yaşadığı tarih gün gibi meydandadır, insanlar alemleri tarafından bilinmektedir. Artık bugün hiç bir millet, din konusundaki bilgisizliğinden ötürü özürlü sayılamaz. Bugün her millete düşen en önemli görev, bu büyük Peygamberin dinini kabul etmektir. Onun gösterdiği doğru yola koyulmak ve kurtuluşa ermektir. Bu görev tam manası ile yerine getirilirse, insanlık alemleri o zaman dünya felaketlerinden ve ahiret azabından kurtulur. Gerçek medeniyete ve ahiretin sonu olmayan mutluluğuna ermiş olur.

Peygamberlere Olan İhtiyaç

Bilindiği gibi, Yüce Allah, kendisinin kutsal varlığını ve birliğini bilmeleri, kendisine ibadet ve itaatta bulunmaları için insanları yaratmıştır. İnsanları diğer birçok yaratıklar arasında akıl ve düşünce ile seçkin kılmıştır. Onun için bir insan aklını güzel kullandığı takdirde, kendisini yaratıp da ona düşünüp anlama gücünü veren bir yaratıcının varlığını sezer. Kendisinin ve çevresindeki varlıkların öyle rasgele kendiliklerinden var olmadıklarını anlar. Böylece kendisinde İlahî bir düşünce doğar ve büyük bir kudret sahibi yaratıcının var olduğu inancına ulaşır. Fakat o Yüce yaratıcıyı hiç kimse şanına uygun bir şekilde bilemez. O'nun peygamberine uymayan kimse, Allah'ın razı olmadığı ibadetlerin hangileri

olduğunu kestiremez, yaratılış hikmetinin ne olduğunu anlayamaz, insanlar arasındaki ilişki ve karşılıklı hakların nelerden ibaret bulunduğunu ve görevlerin ne olduğunu gereği üzere belirleyemez. Nihayet yaratılış gayesinin dışında yürür de bundan haberi olmaz. Cehalet içinde bulunduğunun farkına varamaz. Böylece ebedî mutluluktan yoksun kaldığını anlayamaz. Peygamberlerin varlığından haberi bulunmayan veya peygamberlerin yoluna inanmayıp gerçekleri bozarak değiştiren nice milletler sapıtmışlar, insanlığa yakışmayan hallere düşmüşlerdir. Aralarında her türlü vahşet hareketleri türemiş, insanlara, ağaçlara ve taşlara tapınıp durmuşlardır. İşte insanları bu gibi çirkin hallerden kurtarmak, onlara din ile dünya görevlerini öğretmek ve böylece hem dünya, hem de ahiret mutluluğuna ermelerini sağlamak için Allah'ın elçileri olan peygamberlere ihtiyaç vardır. Onun için Yüce Allah kendi ihsan ve ikramı ile insanlara peygamberler göndermiştir. Böylece insanlara karşı "İlahî hüccet" tamam olmuştur. Artık hiç kimse, "Ben görevimi bilmiyordum; onun için sana ibadet edemedim." diye özür beyan edemeyecektir. Çünkü Yüce Allah insanlara görev bildiren peygamberleri göndermiştir. Bunlar Allah'ın hüccet ve delilleridir.

Peygamberlerin en büyüğü ve sonuncusu, peygamberimiz Hazret-i Muhammed sallallahu aleyhi ve selemdir. O, yeryüzündeki bütün milletlere gönderilmiş bir peygamberdir. Peygamberliği kıyamete kadar devam edecektir; en son peygamberdir. Onun yaymış olduğu din, bütün insanlara aittir. Onun getirdiği İslam dini, bütün insanlığın dinidir, yaratılış gayesine en uygun olan bir dindir. Her zaman için ihtiyaçlara cevap verecek olan hikmet dolu ebedî bir dindir. O mübarek peygamberin getirdiği kitab (Kur'an) tümü ile hiç bir değişikliğe uğramaksızın kıyamete kadar Allah tarafından korunmuş olacaktır.

Beşeriyet öteden beri peygamberlere muhtaç bulunmuştur. Peygamberlere uymaksızın hak yolu bulacağını ve Hakka ereceğini savunan bir gafile soralım: Eğer peygamberlerin varlığından habersiz bir bölgede yetişmiş bulunsaydı, kendisinde Allah'ın varlığı ve O'na karşı görevleriyle ilgili fikirler gerçek şekli ile bulunabilecek miydi? Din ve dünya işlerine ait görevleri belirleyebilecek miydi? Kendi vicdanında yüksek duygulara karşı bir çekicilik bulabilecek miydi? Zavallı İnsan! Kendi ruhunda sönük bir şekilde parıldamaya başlayan bazı yüksek fikirlerin kendisine nereden geldiğini hiç düşünmemektedir. En kolay işlerde ve tenlerde bile bir hocaya, ustaya ve yol göstericiye insan muhtaç olur da, en önemli olan din konusunda gerçekleri öğrenmek için bir öğreticiye, bir yol göstericiye nasıl muhtaç olmaz? Doğrusu, sağduyulu hiç bir düşünür, peygamberlere olan ihtiyacı inkar edemez. "Hiç bir ümmet yoktur ki, onlar içinden bir uyarıcı (peygamber) gelip geçmiş olmasın." (Fatır: 24)

Semavi Kitablara İman

Yüce Allah, insanlara yine insanlardan Peygamberler göndermiştir. Bu peygamberlerden bir kısmına da kendi emirlerini ve yasaklarını, kendisine ibadet şekillerini öğreten kitaplar indirmiştir. Bu kitaplardan bir kısmına "Suhuf" denir. Bunlar birkaç sayfalık kitaplardır. Kitablardan dördü de büyük kitaplardır. İnişleri şöyledir: On sahife Hazret-i Âdem'e, elli sahife Hazret-i Şit'e, otuz sahife Hazret-i İdris'e, on sahife Hazret-i İbrahim'e verilmiştir diye rivayet edilir. Büyük kitaplara gelince: Tarih sırasına göre bunlardan birincisi Hazret-i Mûsa'ya verilen Tevrat'tır. İkincisi Hazret-i Davud'a verilen Zebûr'dur. Üçüncüsü Hazret-i İsa'ya verilen İncil'dir. Dördüncüsü de, bizim Peygamberimize (sav.) verilen Kur'an'dır. Yüce Allah bu kitablara vahy yolu ile göndermiştir. Ya Cibril-i Emin adındaki bir melek aracılığı ile bildirmiş yahut başka bir şekilde ilham etmiştir. Bu kitablara "İlahi Kitaplar" denildiği gibi, taşıdıkları yüksek vasıftan dolayı "Semavi Kitaplar" ve Cibril-i Emin aracılığı ile indirilmiş olduklarından da "Münzel Kitaplar" denir.

Yüce Allah'ın bütün kitaplarına iman etmek her mü'min için farzdır. Biz bugün diğer milletlerin ellerinde bulunup da semavi oldukları söylenen kitablara değil de, Allah'ın aslen Peygamberlerine

göndermiş olduğu kitapların tümüne iman ederiz. Çünkü Kur'an'dan başka olan kitaplar değişikliğe uğramışlardır. Kur'an-ı Kerim'in hiç bir sözü zamanımıza kadar değişmediği gibi, kıyamete kadar da değişmeyecektir; çünkü Allah onu değişiklikten koruyacağını yine Kur'an'da bildirmiştir. Bütün semavi kitaplar insanlar için birer rahmet olmuşlar ve hak yolu göstermişlerdir. Onun için hepsine iman etmek zorundayız. Bu kitablardan herhangi birini inkar etmek hepsini inkar demektir. Gerçek mü'min o kimsedir ki, Yüce Allah'ın bütün kitaplarına inanır. Yüce Allah'ın en son kitabı olan Kur'an-ı Kerim'e sarılır ve onun hükümlerini gözetmeye çalışır.

Bugün Kur'an-ı Kerim'den başka diğer Semavi kitaplar tüm olarak yeryüzünde mevcut değildir. Aradan asırlar geçmiş ve birçok milletler tarihe karışmış olduğundan kitapların bir çoğu tamamen kaybolmuş, bir kısmı da büyük değişikliklere uğrayarak İlahî vasıflarını kaybetmişlerdir. Bugün elde bulunan Tevrat, Zebûr ve İncil nüshalarından hiç biri, Yüce Allah'ın Mûsa'ya, Davut'a ve İsa'ya indirmiş olduğu kitapların aynı değildir. Ancak Kur'an-ı Kerim asliyyetini olduğu gibi korumaktadır, bir kelimesi bile değişikliğe uğramamıştır. 43- Kur'an-ı Kerim'in bütün ayetleri, daha başlangıcında bizzat Hazret-i Peygamber Efendimiz (sav) tarafından ezberlenmiş olduğu gibi, ashabın birçokları tarafından da ezberlenmiş ve yazılmıştı. Hazret-i Peygamberin (sav) ahirete göçmesinden sonra Hazreti Ebu Bekir, bütün ashab-ı kiram huzurunda Kur'an'ın birer nüshasını yazdırarak onu değişiklikten korumuştur. Hazret-i Osman'ın halifeliği zamanında da bu asıl kitaptan yeterince yazdırılarak büyük İslâm merkezlerine birer nüsha gönderilmişti. Bunların her birine "Mushaf-ı Şerif" adı verilmiştir. Daha sonra bütün Mushaf'lar bu asıllara göre aynen yazılagelmiştir. Her asırda yüzbinlerce Mushaf-ı Şerif yazılmış. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'i baştan sona ezberleyen binlerce hafız yetişmiştir. Bu özellik diğer semavi kitaplar arasında yalnız Kur'an-ı Kerim'e nasip olmuştur. Bu da bir hikmet gereğidir. Çünkü diğer Semavi Kitaplar belli bir kavme ve belirli bir zamana ait olarak Peygamberlere indirilmişlerdi. Kur'an-ı Kerim ise, bütün insanlık alemine ve bütün asırlara mahsus olarak Peygamberimize indirilmiştir. Onun için bu kitabın Allah tarafından korunması bir hikmet gereği olmuştur.

Kur'an-ı Kerim'in bir ayeti bile değişikliğe uğramayarak aslı üzere kalması, öyle bir gerçektir ki, bunu bir kısım müsteşrikler (şarkiyat ilimleri ile uğraşanlar) bile insaf göstererek doğrulamaktadır. Bunun aksini iddia edenler, müslümanlık aleyhine propaganda yapan siyasi maksadlı ve körü körüne batıla saplanmış kimselerdir. Bugün Kur'an-ı Kerim her yabancı dile tercüme edilmiş durumdadır. Bu diller arasında Türkçe, Farsça, Hindçe, Almanca, Fransızca, İngilizce, Rusça, Felemenkçe ve Çince'ye tercüme edildiği gibi, Cava, Bengal ve Malaya dillerinde de tercümeleri vardır. Sonuç olarak, bugün Kur'an-ı Kerim'in İlahi ifadeleri bütün beşeriyetin kulaklarına çarpıp durmaktadır. İnsanlığı bir kardeşlik, bir selamet ve mutluluk üzere toplanmaya çağırmaktadır. "Kur'an bütün alemler için bir uyarıcı, bir zikirdir." (Kalem: 52)

Semavi Kitablara Olan İhtiyaç

Varlıkları ile insanlık alemine şeref vermiş olan Peygamberler, çok önemli olan elçilik ve peygamberlik görevini yerine getirebilmek için, kendilerine Yüce Allah tarafından talimat verilmiş olması gerekir. İşte bu talimat, Peygamberlere Semavi kitaplara verilmiştir. Semavi kitaplar, Yüce Allah'ın insanlar üzerinde uygulanacak birer kutsal kanunudur. Allah, insanlara haklarını ve görevlerini bu kanunlar yolu ile bildirmiştir. Peygamberlerin dünyadaki hayatları geçicidir. Peygamberlerin ümmetlerine bildirdikleri İlahi hükümlerin devamı, ancak bu kitaplar sayesinde mümkün olmuştur. Eğer bu kitaplar olmasaydı, insanlar yaratılışlarındaki hikmetten, üzerlerine düşen görevlerden, kavuşacakları ahiret nimetlerinden ve felaketlerinden habersiz kalırlardı. Yaşayışlarını düzene sokacak İlahi prensiplerden mahrum kalırlardı. Özellikle kutsal ayetleri okumak, onlara ibadet etmek, onlardan öğüt almak ve onlarla gerçeği anlayıp tehlikeli görüşlerden kurtulmak şerefinden ve

mutluluğundan uzak kalmış olurlardı. İşte Semavi kitablara, taşıdıkları bu yüksek gaye ve hikmetlerden dolayı insanlık aleminin pek ziyade ihtiyacı olmuştur. Bu ihtiyacı karşılamak için de, bu kutsal kitablar insanlara ihsan buyurulmuştur.

Kur'an'ın Nasıl Bir İlâhi Kitap Olduğu

Kur'an-ı Kerîm, yukarda da söylediğimiz gibi, Yüce Allah'ın yeryüzüne şeref veren en kutsal kitabıdır. Bu öyle bir kitaptır ki, insanlar ancak onun gösterdiği yolda yürüdükleri takdirde mutluluğa kavuşurlar ve Allah'ın rızasına ererler. İnsanlar arasında her türlü iyi duygular ilerleyip yükselmeye başlar, kardeşlik ve beraberlik meydana gelir. Kur'an-ı Kerîm'in hem manası ve hem de lafızları Allah'dandır. Yüce Allah'ın vahyi iledir. Vahy Cibril-i Emin aracılığı ile peygamberimize olmuştur. Onun için Yüce Kur'an'ın manası ile amel edilir. Kur'an müslümanların değişmez kanunudur. Lafızları da bir ibadet olmak üzere okunur, onunla sevab kazanılır. Bu lafızlar sayesinde Kur'an'ın manası anlaşılır, ruhlara tesir eder ve onunla Allah'ın rızası kazanılır.

Kur'an-ı Kerîm hiç bir kitaba benzemez. Onun manasını hiç kimse değiştiremez, lafzının yerine başka bir söz konamaz ve hiç bir tercüme de Kur'an hükmünü alamaz. Kur'an-ı Kerîm ebedî kalacak bir mucizedir. Bunun edebî inceliklerine, güzel ifadesine ve taşıdığı manalara bir nihayet yoktur. Bütün insanlar ve cinler bir araya toplansa, en kısa bir sûresinin bile benzerini yapamazlar. Bu bakımdan da Kur'an-ı Kerîm asırlardan beri bütün aleme meydan okumaktadır. Edebî sanat ve kabiliyetlerine güvenen nice kimseler, onun kısa bir sûresinin benzerini yapmaktan aciz kalmışlardır. Buna güçleri yetmediğini de kabullenmişlerdir. Bu durum da Kur'an'ın Allah'ın bir mucizesi olduğuna en sağlam ve değişmez bir delildir.

Kur'an-ı Kerîm'in ruhlar üzerindeki tesirine gelince, buna da bir nihayet yoktur. Kur'an-ı Kerîm'in ayetlerini güzelce anlayarak okuyan ve dinleyen temiz kalbli insan, kendinden geçer. dimağında pek çok yüksek duygular uyanır ve ruhu maneviyat alemine yükselir. O manevî duygunun tesirinden de gözlerinden yaş dökülmeye başlar. Bir bahar mevsiminde yağan yağmurların ve parlayan güneş ışınlarının kurumuş olan bitkileri canlandırması gibi, Kur'an-ı Kerîm'in ifadeleri de anlayışlı kalbler üzerinde çok daha büyük tesirler yapar. Gönüllere yeni bir hayat ve ferahlık verir. Böylece insanı hem dünyasından, hem de ahiretinden haberdar eder, sonsuz bir varlığa ve mutluluğa kavuşturur. "Biz Kur'an'dan mü'minlere şifa ve rahmet indiriyoruz." (İsra: 82)

Kur'an-ı Kerimin Taşıdığı Gerçekler

Kur'an'ın insanlara bildirdiği emirler ve yasaklar, açıkladığı hikmet ve gerçekler pek çoktur. Bunlar temel olarak inançlara, ibadetlere, muamelata, ahlaka, Allah'ın Yüce kudretini gösteren üstün san'at eserlerine, ibret alınacak olaylara ve diğer şeylere aittir. Bunları şu şekilde özetleyebiliriz:

1) Kur'an-ı Kerim, insanlara Yüce Allah'ın varlığını, birliğini, büyüklüğünü, hikmetlerini ve kudsiyetini bildirir. Öyle ki, felsefî görüşlere sahip olanların parlak sözleri onun yanında pek sönük kalır. 2) Kur'an-ı Kerim, insanları ilim ve irfana, ibretle bakıp düşünmeye çağırır. Gaflet içinde yaşamaktan insanları engeller. İnsanlara, Yüce Allah'ın hikmet ve kudretini gösteren büyük eserlerine bakmalarını öğütler. 3) Kur'an-ı Kerim, önceki devirlerde insanlara gönderilmiş olan peygamberlerin bir kısmı ile ilgili bilgi verir. Yüksek görevlerini nasıl başardıkları ve bu görevler uğrunda ne kadar zorluklara katlandıklarını bildirir. Bütün insanların son Peygambere uymalarını emreder. 4) Kur'an-ı Kerim, geçmiş ümmetlere ait ders alınacak en büyük ibret sahnelerini ve tarihi olayları bildirir. İnsanları bunlardan ibret almaya çağırır. Peygamberlere karşı çıkıp isyan eden günahkar kavimlerin çok korkunç akıbetlerini haber verir. 5) Kur'an-ı Kerim, insanlara daima uyanık bir ruha sahip olmalarını ve Hak'dan gafil bulunmamalarını emreder. Nefislerin arzularına uyarak din ve faziletten

yoksun kalmamalarını öğütler. Dünyanın maddi yarar ve zevklerine dalıp da, manevi hazlardan ve ahiret nimetlerinden mahrum kalmanın büyük bir felaket olacağını bildirir. 6) Kur'an-ı Kerim, müslümanlara, dinlerine sımsıkı sarılmalarını ve daima hakkı savunmalarını öğütler. Düşmanlarına karşı da, daima kuvvetli bulunmalarını, her türlü korunma vasıtalarını hazırlamak için çalışmalarını hatırlatır. Gerekli zaman savaş meydanlarına atılmalarını, din ve namuslarını, yurdlarını, maddi ve manevi varlıklarını hem canları hem de malları ile korumalarını emreder. 7) Kur'an-ı Kerim, medeni ve sosyal hayatın bir düzen ve huzur içinde yürümesi için gereken esasları ve kuralları bildirir. İnsanların birtakım hak ve görevleri korumalarını ve gözetmelerini ister. 8) Kur'an-ı Kerim, hem şahıslara, hem de cemiyetlere, selamet içinde kalmaları için adaleti, doğruluğu, alçak gönüllü olmayı, sevgiyi, merhameti, iyilik etmeyi, bağışlamayı, edeb gözetmeyi, eşitliği ve bu gibi yüksek huyları tavsiye eder. İnsanları zulümden, hainlik etmekten, büyüklenmekten, cimrilikten, intikam duygularından, katı yürekli olmaktan, çirkin söz ve işlerden, zararlı olan içki ve yiyeceklerden alıkor. Yapılması, yenip içilmesi helal veya haram olan şeyleri bildirir. 9) Kur'an-ı Kerim, Yüce Allah'ın bu alem için koymuş olduğu tabîî kanunları hiç kimsenin değiştiremeyeceğini anlatır. Herkesin bu kanunlara göre davranışlarını ayarlamaları gereğine işaret eder. İnsanlara, çalışmalarının meyvesinden başka birşey elde edemeyeceklerini hatırlatır. İnsanları çalışıp çabalamaya teşvik eder. 10) Kur'an-ı Kerim, Yüce Allah'ın: "Yapınız - Yapmayınız" diye emirlerini ve yasaklarını benimseyip gereğince hareket eden mü'minler için verilecek dünya ve ahiret nimetlerini ve elde edecekleri başarıları müjdelir. İman etmeyenlere de hazırlanmış bulunan kötü akıbetleri, Cehennem azab şekillerini hatırlatır. Kur'an-ı Kerim, bütün bu açıklamaları ile insanları, yaratılışlarındaki yüksek gayeden haberdar ederek ona iletmek ister. Sonuç: Kur'an'ın ifadesi bir mucizedir. Bu gibi daha nice hikmet ve gerçekleri içinde toplamıştır. İnsanlık alemi ne kadar yükselirse yükselsin, hiç bir zaman Kur'an'ın yüksek talimatı dışında kalamaz. Kur'an'ın talimatına (gösterdiği prensiplere) aykırı davranışlar ise, aslında yükselme değil, bir alçalmadır.

Meleklerle İman

Melekler ruh gibi lâtif ve nuranî varlıklar olup asıl vasıfları Allah tarafından bilinen ve büyük sahib olan Allah'ın kullarıdır. Meleklerin bir kısmı daima ibadet ve zikirle uğraşır. Bir kısmı da yer ve göklerde pek çok görevlerle meşgul olurlar. Melekler yemekten, içmekten, evlenmekten, doğup doğurmaktan beridirler. Değişik şekillere girmeye kaabiliyetleri vardır. Yüce Allah'ın emirlerine asla isyan etmezler. Görevlerini emredildikleri şekilde aynen yaparlar. Kıyamete kadar kudsiyet içinde yaşayıp manevi bir zevk ile vakit geçirirler.

Müminler meleklerin varlığına iman etmekle yükümlüdürler. Onların varlığı aslında mümkün olan şeydir. Gerçekte varlıkları ise, bütün Peygamberler ve onlara verilen Kitaplar tarafından bildirilmiştir. Artık melekleri inkar, bütün peygamberleri ve kitabları inkat etmek sayılacağından onları inkar asla caiz olmaz. Bundan dolayıdır ki, öteden beri meleklerin varlığına bütün milletler iman edegelmiştir. Onun için meleklerle iman etmek, bizim dinimizde de şarttır.

Meleklerin varlığını bütün peygamberler ve bütün semavî kitaplar haber vermişlerdir. Bu alemde bizim bildiğimiz ve nice bilmediğimiz gizli-aşık yaratıklar vardır. Bugün varlıkları keşfedilmiş veya henüz keşfedilmemiş nice kuvvetler mevcuttur. Hatta akıl ve şuura sahip olup gözle görülmeyen "Cin" adlı yaratıklar vardır. Onların varlığını peygamberler ve kitaplar bildirmiştir. Onların da insanlar gibi bir kısmı mü'min, bir kısmı kafirdir. Akla ve şuura, kuvvet ve kudrete sahip varlıkların yalnız insanlardan olduğunu söylemek, koca kainatın yaratıcısı olan Yüce Allah'ın kudret ve büyüklüğünü düşünmemekten ileri gelir. Bir şey gözle görülmeyişinden ve duygularımızla anlaşılmadığından dolayı o inkar edilemez. Nitekim kendi ruhumuzu ve vicdanımızı görmediğimiz halde bunları inkar edemiyoruz. Bu kainatın büyüklüğü karşısında küçük bir parça yerinde sayılan yeryüzünde cins ve

şekilleri anlatılamayacak kadar canlı varlıklar yaşamakta iken, başka bildiğimiz ve bilmediğimiz alemlerde bizim yaratılışımıza aykırı biçimde akıllı ve şuurlu yaratıkların bulunmadığı nasıl söylenebilir?

Meleklerin Varlığındaki Hikmet

Meleklerin yaratılışındaki hikmeti tamamıyla ancak Yüce Allah bilir. Biz şunu söyleyebiliriz: Yüce Allah, kudret ve hikmetine son olmayan bir yaratıcıdır. Nice sayısız alemler yaratmıştır. Yüce Allah kendi varlığını bilsinler ve kendine ibadet etsinler diye, insanları ve cinleri yarattığı gibi, melekleri de yaratmıştır. Bunları da alemde birtakım görevlerle görevlendirmiştir. Böylece kainatın düzenini sağlamıştır. Bu sayede Yüce Allah'ın her varlık üzerinde büyük kudreti görülüyor, her şey O'nun varlığına şahid bulunuyor, insan kendi varlığının daima üstün ve gizli kuvvetler tarafından göz altında bulunduğunu düşünerek uyanık bir halde yaşıyor. Cebrail, Mikâil, Azrail ve İsrail adında dört melek vardır. Bunlar meleklerin en büyükleridir. Bunların yanında birçok melekler daha bulunur. Cebrail (Cibril) aleyhisselam, Yüce Allah'ın kitaplarını peygamberlere getirip tebliğ etmekle görevlidir. Mikâil aleyhisselam, yeryüzündeki rüzgar, yağmur, ekin ve benzeri olayların meydana gelmesi için görevlendirilmiştir. Azrail aleyhisselam, insanların ölme (ecel) vakitleri gelince ruhlarını almak için görevlidir. İsrail aleyhisselam da, kıyamet gününün kopmasına ve öldükten sonra bütün insanların tekrar dirilmesine memur edilmiştir. Kimbilir bunların daha nice görevleri vardır!... Ayrıca Hafeze ve Kiramen Katibin denilen melekler vardır. Bunlardan her insanın yanında iki melek bulunur. Biri insanın güzel işlerini, diğeri de yaptığı kötü işleri yazar. Bu şekilde insanın amel defterini meydana getirirler. İşte her şeyi muhakkak bir hikmete bağlı olarak yaratmış olan Yüce Allah, melekleri de, bu gibi görevleri yapmak ve kendi adaletini tanıtmak, kudret ve hakimiyetini göstermek için hikmeti gereği yaratmıştır. "Senin Rabbin her şeyi bilen yaratıcıdır." (Hicr: 86)

Ahirete İman

Ahiret, bu dünyadan sonraki nihayetsiz (sonsuz) alemdir. Yüce Allah, içinde yaşadığımız bu dünyayı ve üzerinde olan bütün varlıkları geçici bir zaman için yaratmıştır. Bir gün gelecek, bu dünyadan ve üzerinde bulunanlardan hiç bir eser kalmayacaktır. Allah'ın takdir ettiği gün gelince, insanlarla beraber bütün canlı ve cansız varlıklar yok olacaktır. Bütün dağlar-taşlar, yerler-gökler parçalanacaklardır. Böylece bu alem bambaşka bir alem olacaktır. Bu, kıyamettir. Bundan sonra yine Yüce Allah'ın takdir ettiği zaman gelince, bütün insanlar yeniden dirileceklerdir. İnsanların hepsi "Mahşer" denilen çok geniş ve düz bir sahada toplanmış olacaklar ve yeni bir hayat başlayacaktır. Buna "Umumi Haşr" denilir. Bu yeni hayatın başlayacağı günden itibaren, bitmez ve tükenmez, sonu gelmez bir halde devam edecek olan aleme, ahiret alemi denir. Buna inanmak da, müslümanlıkta bir esastır. 56-Kıyametin kopması ve ahiretin meydana gelmesi, Kur'an'ın ayetleriyle, Peygamberin hadisleriyle ve ümmetin birliği ile sabittir. Diğer bütün peygamberler de kendi ümmetlerine bu gerçeği bildirmişlerdir. Onun için ahirete iman etmek büyük bir görevdir ve her din için önemli bir inançtır. Kudretine nihayet bulunmayan Yüce Allah için, gelecekte ahiret hayatını meydana getirmek pek kolay şeydir. Alemleri yoktan var eden, hele insanları birçok güç ve meziyetlerle yaratıp kendilerine hayat veren büyük Yaratıcımız için, bütün bu alemleri yok ettikten sonra tekrar yaratmak zor birşey midir? Bir şeyi önce var eden, sonra tekrar onu var edemez mi? Bunları tekrar var edemeyen yaratıcı olur mu? Hayır, Yüce Allah öyle bir büyük yaratıcıdır ki, nice alemleri de yaratmaya kadirdir. Bir kere astronomi ilmine bakalım: Ucu bucağı olmayan bir boşlukta dolaşıp duran ve zaman zaman parlayıp sönen yüz binlerce nur ve ışık alemini bu ihtişamları ile yaratmış olan Allah, ahiret alemini de yaratmaya kadirdir. Allah'a hamdolsun ki, biz müslümanlar, ahiret gününe, ahiretin sonsuz hayatına, Cennet ve Cehennem'in daha önceden yaratılmış olduğuna inanıyoruz. İşte bu iman bizi kurtuluşa

götürür, ruhumuzu yükseltir ve bizi mutluluğa kavuşturur. Bu imandan yoksun olmak, insanı şaşkınlığa düşürür, hertürlü fenalığa sürükler ve hem dünyada ve hem de ahirette yüzü kara eder.

Kıyametin Oluşu ve Başlangıç Alâmetleri

Ahiret alemi başlamadan önce, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, bütün insanların ve bütün alemlerin başına kıyamet kopacaktır. Bu kıyametin kopmasını "Sûr'a birinci üfürüş" olayı meydana getirecektir. Şöyleki: Melek İsrâfil (a.s) "Sûr"denilen ve niteliği ve Yüce Allah tarafından bilinen bir ses verme cihazına üfurecektir. Bundan çıkan korkunç bir ses ile bütün canlılar ölecek, herşey altüst olacaktır. 59- Bildiğimiz yer sarsıntıları, su basmaları, yanardağların patlamaları, yıldırımların düşmesi ve yerlerin çökmesi gibi bir takım olaylar yüzünden yeryüzünde ne korkunç ve ne büyük felaketler meydana gelmektedir. Bunlardan her biri, Yüce Allah'ın büyük kudretini gösteren nişanlardır. İşte yeryüzünde ve göklerde büyük kıyametin kopması da, bizce bilinmeyen çok korkunç bir ses ve gürültü ile (Sûr'a üfürülmenin dehşeti) ile olacaktır. Kimbilir, hatır ve hayalimize gelmeyen daha nice büyük olaylar ve görüntüler buna eşlik edecektir. Bütün âlemlerdeki düzen ve ölçü, ancak Yüce Allah'ın eseridir. O'nun kudretinin delilidir. Yüce Allah bu düzen ve ölçüyü herhangi bir sebeple bir an içinde kaldırıncı, bütün varlıklar hemen altüst olur, maddeler arasındaki bağlantılardan hiç bir eser kalmaz, hiç bir canlının yaşamasına imkan kalmaz. İşte bu umumi (genel) kıyamettir. Bunun kopacağı zamanı ancak Yüce Allah bilir. 60- Kıyametin alâmetlerine gelince: Bunlar, Eşrat-ı Saat (Kıyamet Alâmetleri) denen bazı tuhaf ve çirkin olağanüstü olaylardır. Bunların meydana geleceğini Peygamber efendimiz bildirmiştir.

1) Din konusunda bilgisizliğin her tarafa yayılması, sarhoşluk veren şeylerin içilmesi, zina ve benzeri kötülüklerin çoğalması, öldürme olaylarının artması... Bunlara küçük alâmetler denir. 2) Müminleri nezleye tutulmuş ve kafirleri sarhoş olmuş gibi yapacak bir dumanın çıkması. 3) Deccal adında bir şahsın türeyip tanrılık davasında bulunması ve sonra kaybolup gitmesi... 4) Ye'cüc ve Me'cüc adında iki milletin yeryüzüne yayılarak bir müddet bozgunculuğa çalışması... 5) Hazret-i İsa'nın gökten inerek bir müddet Peygamberimizin şeriatı ile amel etmesi... 6) "Dabbetü-l Arz" adında canlı bir yaratığın yerden çıkarak insanlara karşı sözler söylemesi... 7) Yemen tarafından korkunç bir ateş çıkarak etrafa dağılması... 8) Doğu ile batıda ve Arab yarımadasında birer büyük yer çöküntüsü olması... 9) Güneşin az bir zaman için battığı yerden doğması... Bu alâmetlere de, Büyük Alâmetler denir. Bütün bu olaylar Yüce Allah'ın kudretine göre, hiç bir zaman imkansız sayılamaz. İçinde yaşadığımız bu âlemdeki olayların her biri, acaib bir yaratışın ve büyük bir kudretin nişanıdır, bir üstünlük örneğidir. Artık Kıyamet Alâmetleri denilen bu olayları düşünen hangi insan imkansız görebilir? Bundan önce varlıklarına imkan verilmeyen nice büyük icatlar zaman zaman ortaya çıkmıyor mu? İnsanların zeka ve çalışmaları sayesinde böyle bir takım büyük ve güzel şeyler meydana geldiği halde, yaratıcımızın büyük kudreti ile artık nelerin meydana gelebileceğini düşünelim. "Bütün bunları yaratmak Allah'a güç değildir." (İbrahim:20)

Ahirete Ait Olaylar

Kıyamet koştuktan bir süre sonra Yüce Allah'ın emriyle sura ikinci üfürüş olacaktır. Bunun üzerine bütün insanlar dirilerek yerlerinden kalkacaklar ve mahşer (toplantı) meydanında bir araya gelmiş olacaklardır. Bir insanın bedeni yüz binlerce parçaya ayrılrsa, her tarafa savrulup saçılrsa ve çürüyüp kaybolda, yine bunlar Yüce Allah'ın ilminden ve kudretinden dışta kalmazlar. Yüce Allah dilediği zaman bunları kudreti ile bir araya toplayıp diriltir, dilediği sonuca kavuşturur. İnsanların böyle yeniden hayat bulmalarına Haşr-i Ecsad (Bedenlerin toplanması) denilir. Bu olay, ruhların bedenlerine yeniden girmesiyle meydana gelecektir.

Bilindiği gibi, ruhlar Allah'ın birer emridir. Onların gerçek halleri insanlar tarafından bilinmez. İnsanlar ölünce, onların ruhları geçici bir zaman için başka bir aleme gider. Orada dünyada yapmış olduğu işlere göre ya rahat yaşar yahut azab görür. O aleme Berzah Âlemi denir. Bu, dünya ile ahiretten başka olan bir alemdir. Hayatla ölüm arasında uyku hali ne ise, ölümle ahiret hayatı arasında olan Berzah alemi de onun benzeridir. Bunun gerçek halini ancak Yüce Allah bilir. İşte ruhlar, ebedî bir şekilde ölümden ve yok olmaktan kurtulmuş oldukları için, ahiret hayatı başlayınca her ruh, Allah'ın kudreti ile meydana gelecek olan kendi bedenine döner. Onunla birleşerek beraberce Mahşer'e gider. Bu esas bakımından cisimle ruhun bir araya gelmesinden başka bir şey değildir.

Mahşer'de her mükellef (yükümlü) insan sorguya çekilecektir. Dünyada yaptığı işleri gösteren amel defteri kendisine verilecek, dünyadaki amelleri tartıya konacaktır. Müminlerin bir kısmı peygamberlerin ve diğer büyük kimselerin şefaata kavuşacaktır. Her insan "Sırat" denilen köprüden geçmek zorunda kalacaktır. İnsanların bir kısmı Sırat'ı geçerek Cennet'e girecek, bir kısmı da bundan geçemeyip Cehennem'e düşecektir. Şöyle ki: 1) Ahiret gününde sorguya çekilme, yükümlü olan bütün yaratıkların Allah tarafından hesaba çekilmesidir. Mahşer'de büyük bir adalet mahkemesi kurulacak ve herkesden dünyada yaptıkları sorulacak, ona göre hakkında karar verilecektir. Daha önce de insan öldüğü zaman kabrinde "Münker ve Nekir" denilen iki melek tarafından sorguya çekilecektir. Ölüye soracaklardır: Rabbin kimdir? Peygamberin kimdir? Dinin nedir? Kıblen neresidir? Buna Kabir sorgusu denir. 2) Amellerin yazılı olduğu defter, her insanın dünyada iyi ve kötü her işlediği şeyin yazılı olduğu defterdir. Melekler tarafından yazılmış olan bu defter, ahirette sahibine verilecek ve ona: "Al, kitabını oku!" denilecek ve böylece hiç bir şey gizli kalmayacaktır. 3) Mizan, Mahşer'de herkesin dünyada yapmış olduğu işleri tartmaya mahsus bir adalet ölçüsüdür ki, bununla amellerin iyi ve kötü miktarı anlaşılmış olur. 4) Sırat, Cehennem'in üzerine kurulmuş, üzerinden geçilmesi pek zor olan bir köprüdür. Bunun üzerinden Allah'ın iyi kulları çok kolaylıkla geçer. Öyle ki, bir kısmı şimşek çakar gibi aniden geçer ve Cennet'e girer. Kafirler ile müminlerden bağışlanmamış kimseler geçemeyip Cehennem'e düşeceklerdir. Kafirler ebedî olarak orada kalacaklar, müminler ise cezalarını doldurduktan sonra Cennet'e gireceklerdir. 5) Cennet, hatır ve hayale gelmeyen maddî ve manevî nimetleri içinde toplayan, hiç bir zaman yok olmayan ve bugün mevcut olan sekiz bölümlü bir mükafat alemidir. Bulunduğu yeri ancak Allah bilir. 6) Cehennem, bütün kafirlerle bazı günahkar müminler için yaratılmış olan yedi aşağı tabakaya bölünmüş bir azab kaynağıdır. Burada kafirler ebedî olarak kalacaklar ve azab çekeceklerdir. Günahkar müminler ise, bir müddet azab çektikten sonra bağışlanarak Cennet'e konulacaklardır. Cehennem'in bulunduğu yeri de ancak Yüce Allah bilir. 7) Kevser Havuzu, Mahşer günü Yüce Allah tarafından peygamberimize ikram buyurulacak olan gayet büyük bir havuzdur. Bunun çok tatlı ve berrak suyundan müminler içecekler. Mahşerin dehşetinden ileri gelen hararetlerini gidereceklerdir. 8) Şefaata, ahiret günü bir kısım müminlerin bağışlanmaları ve bazı itaatli müminlerin de yüksek derecelere ermeleri için peygamberimizin ve diğer bazı büyük zatların Yüce Allah'dan dilek ve yalvarışta bulunmalarıdır. Ahirette bütün insanlara ait hesaba çekilme işinin bir an önce yapılması için en büyük şefaatta bulunacak kimse, Hazreti Peygamber Efendimizdir. Onun bu şefaata Şefaata-ı Uzma (En büyük Şefaata) denir. Peygamberimizin sahip olduğu Cennetteki yüksek makama da Makam-ı Mahmud (Övülen Makam) denir. Bütün bu saydığımız şeylerin aslını ve özünü ayrıntıları ile bilmek ancak Yüce Allah'a mahsustur. Ahiretle ilgili bütün bu olayların var olduğunu kabullenmek, Yüce Allah'ın kudret ve azametini düşünüp sezebilenler için asla uzak ve imkansız görülemez. Yüce Allah'a hamd olsun ki, biz bunların hepsine inanmış ve iman etmiş bulunuyoruz. "Allah her şeye gücü yetendir." (Kehf: 45)

Ahiretin Varlığındaki Hikmet

Bilindiği gibi, Yüce Allah'ın varlığı ezelîdir, ebedîdir. O'nun kudreti de sonsuzdur. Her işinde de nice hikmetler vardır. O'nun yaratıcılık sıfatı her zaman varlığını gösterecektir. O'nun yarattığı ve

yaratacağı varlıkların bir kısmı devam edecektir. Kimbilir içinde yaşadığımız bu alemin ne kadar asırlar önce yaratmıştır! Sonra da bu alemde birtakım ibadet ve görevlerle yükümlü olmak üzere insanları seçkin bir sınıf olarak meydana getirmiştir. Bütün bu insanlar ve diğer nice yaratılmış varlıklar boşuna mı yaratılmıştır? Geçici bir zaman için yaşayıp da sonra tamamen yok olsunlar diye mi, bu kadar mükemmel suretle meydana getirilmişlerdir? Hayır, böyle bir iddiaya insanın vicdanı isyan eder. Her zerrede görülen hikmet buna karşı çıkar. Şübhe yok ki, insanlar bu dünyaya bir imtihan için getirilmiştir. Bu alemde yapmış olduktan iyi ve kötü amellerinin sonuçlarına ve karşılıklarına başka bir alemde ebedî olarak kavuşmak için yaratılmışlardır. Bu dünyada herkes yaptığının karşılığını yeter derecede görmemektedir. Nice saygı değer iyi insanlar sefil bir halde yaşarlar. Nice sapık ve azgın kimseler de, rahatlık içinde yaşayarak kötü yürüyüşlerinin cezasını dünyada görmezler. Bu bakımdan Yüce Allah'ın adaletinin tam manasıyla gerçekleşeceği bir alem lazımdır ki, herkes yaptığı işlerin karşılığını orada bulsun. Böylece Yüce Allah'ın yaratıcılık sıfatı kendisini daima gösterebilir. Şunu da düşünmelidir: Bu dünyada insanlar ve diğer sorumlu yaratıklar iki kısma ayrılmıştır: Bir kısmı üzerine düşen görevleri yerine getirmekte ve Allah'ın varlığına değişmez bir inançla sarılmış bulunmaktadır. Bu değişmez ve devamlı inanç sahiplerinin mükafatları da ahiret hayatında ebedî olacaktır. Diğer bir kısmı ise, görevlerini kötüye kullandıklarından Yaratıcısını unutmuşlar ve nefislerine uyarak gittikleri sapık yolun doğruluğuna devamlı bir inançla bağlanmışlardır. Milyarlarca sene yaşayacak olsalar dahi, kendi inanç ve inkarlarını terketmemek kararında bulunurlar. Onun için bunların cezası da, kendi inançları gibi ebedî olacaktır. Ahirette sonu gelmeyen bir azaba düşeceklerdir. Şunu da ilave edelim ki, Yüce Allah katında güzel iman o kadar makbul ve büyük bir şeydir ki, onun karşılığı, Allah'ın bir ihsanı olarak sonsuz bir mükafattır. Allah'ı inkar edip batıla tapınmak da, o kadar büyük bir cinayettir ki bunun karşılığı da, sonsuz bir azabdan başka bir şey değildir. "İyi insanlar Na'im'de (Nimet Veren'de), günahkar kimseler de Cehennemdedirler." (İnfitar: 13-14)

Kaza ve Kadere İman

Bilindiği gibi, Yüce Allah'dan başka yaratıcı yoktur. Bu kainatta meydana gelen her şey, muhakkak Yüce Allah'ın bilmesi, dilemesi ve yaratmasıyla olur. Onun için herhangi bir şeyin belirli bir şekilde meydana gelmesini, Cenab-ı Hakk'ın ezelde dilemiş olmasına "Kader" denir. Yüce Allah'ın böyle dilemiş olduğu herhangi bir şeyi, zamanı gelince meydana getirmesine de "Kaza" denir. Örnek: Herhangi bir insanın falan günde meydana gelmesini Yüce Allah'ın ezelde dilemiş olması bir kaderdir. O insanın takdir edilmiş günde yaratılması da bir kazadır. Bununla beraber kaza sözü, takdir ve hüküm manasına da gelir.

Kaza ve kadere iman da, müslümanlarca bir esastır. Bunlara inanmak, Yüce Allah'a iman esaslarından sayılır. Allah'ın varlığını ve birliğini bilen, O'nun kainata tek hakim olduğuna inanan bir insan için kazaya ve kadere iman etmemek mümkün olmaz. Hangi mümkün şey vardır ki, Yüce Allah takdir ettiği takdirde meydana gelmesin? Hangi şey de vardır ki, Yüce Allah dilemediği halde o meydana gelebilir? Onun için biz Allah'ın kaza ve kaderine inanırız, kaza ve kadere razı oluruz. Bu bizim bir iman borcumuzdur. Fakat kendi irademizin ve kendi kazancımızın neticesi olmak üzere, Yüce Allah'ın yarattığı bazı işler vardır ki, bunlar Allah'ın rızasına aykırı olması bakımından, bizim bunlara razı olmamız gereklidir. Bunlara rıza göstermek caiz olmaz ve bunlara Makzî (Kulun dilemesi üzerine Allah tarafından gerçekleşmesine hüküm verilmiş işler) denir. Örnek: Bir insan bir günah işlemek ister, irade ve gücünü o günah tarafına yöneltir. Yüce Allah da dilerse, bu günahı o insanın arzusuna göre yaratır. İşte bu günah, Yüce Allah'ın rızasına aykırı olduğu için, ona razı olamayız. Bunun içindir ki, kazaya rıza göstermek, Makzî'ye rızayı gerektirmez. Kaza ve kadere imanın faydasına gelince: Şübhe yok ki, insan bu iman sayesinde Allah'ın yaratıcılığını kudret ve hakimiyetini tanımış olur. Böylece ruhu güç kazanmış olur, ahlak duyguları yükselir, hayata büyük bir güçle atılır ve başarıdan başarıya ulaşır. Çünkü Yüce Allah'ın kaza ve kaderine razı olan bir kimse, hiç bir şeyden yılmaz,

sebeblere sarılmayı da, kaza ve kaderin gereği bilir. Bir işte başarısızlığa uğrayacak olsa, "bunda kim bilir, Allah'ın ne gibi gizli hikmetleri vardır" diye düşünür. Allah'ın kazasına razı olur ve ümitsizliğe düşmez, azminde gevşeklik olmaz, heyecana kapılmaz, huzur içinde üzüntü çekmeyen bir kalb ile hayat alanındaki çalışmasını sürdürür. "Kim Allah'a güvenirse Allah ona yeter" (Talak: 3)

Kaza ve Kadere İman Sorumluluğa Engel Değildir

Kaza ve kader, insanların iradelerine, kudretlerine ve çalışıp kazandıkları şeylerden sorumlu olmalarına engel ve aykırı değildir. Şöyle ki: Yüce Allah insanlara bir güç ve irade (ihtiyar) vermiştir. Bir insan kendi gücünü ve iradesini bir işe harcarsa, buna Kesb (Kazanç) denir. Yüce Allah da dilerse, o işi insanın isteğine göre yaratır. Bu da bir kaza, bir yaratıştır. Onun için insanın bu kazancı, kendi cüz'i irade ve isteği ile olduğundan, o işin değerine göre sorumlu olması gerekir. Yoksa: "Ne yapayım, kader böyle imiş!" diyerek kendisini sorumluluktan kurtaramaz. Bununla beraber bir insan bir işi yapacağı zaman, kaderin ne olduğunu bilemez, kendi düşünce ve arzusuna göre hareket eder. İşin nasıl sonuçlanacağını önceden bilmediği bir kadere işini dayayarak kendisini işin sorumluluğundan beri görmeye hakkı yoktur.

Bir insanın kendisini her türlü kudretten ve iradeden yoksun görmesi bir Cebr (Zorakilik) inancıdır ki, bu doğru değildir. Bizim işlerimizden bir kısmı, arzu ve irademize bağlıdır. Mesela: Ellerimiz bazan bir hastalık sebebiyle titrer, bazan da bunları kendimiz titretiriz. Şimdi bu iki titreme arasında fark yok mudur? Elbette vardır; birinci titreyiş cebrîdir (ihtiyarımızla değildir). İkinci titreyiş ise ihtiyarımızla, kendi istek ve irademizledir. Cebrî savunalar, çok kere bu iddialarını kendileri bozarlar. Mesela; Onlardan birine bir kimse bir tokat vursa, hemen kızarlar ve karşılık vermeye kalkışır. Oysa kendi iddialarına göre, o kimseyi suçlu görmemek gerekirdi. Çünkü onun bir tokat vurması, onların inançlarına göre bir kader gereğidir. Tokat vuran bu işi yapmaya mecburdu. Onun için sorumlu olmaktan beridir. Bir de cebr iddiasına kalkışanların, kendi inanışlarına göre, yaptıkları iyi işlerden dolayı Yüce Allah'dan bir mükafat beklememeleri gerekir. Çünkü o işler de bir kader neticesidir, onlara göre kulun bu işlerde bir tesiri yoktur, yaratan Allah'dır. Kötü işlerinin sorumluluğunu kabul etmedikleri halde, iyi işlerinden nasıl mükafat bekleyebilirler? Aksine olarak insanın her işi yapmakta tamamen kudret ve iradeye sahip olduğuna, her şeyi başardığına inanmak da "Kaderiye" mezhebine sapmaktır. Bu da doğru değildir. Bu durumda insan kendisini bir nevi yaratıcı sanmış ve Allah'a has olan bir sıfatı takınma cesaretini göstermiş olur. Sonuç: İnsan kasıbdır (iradesi ile işi kazanır). Yüce Allah da işi yaratır. Bu dünya bir imtihan alemidir. Yüce Allah hikmeti gereği olarak insanlara güç ve kudret vermiştir. Bu sebeble de kulu sorumlu ve yükümlü tutmuştur. İnsan yaratıcısının bu ihsanını hayırlı işlere harcarsa hayır (mükafat) görür. Kötülüğe harcarsa azaba düşer. Bunun için insanların görevleri kendi hayatlarını kurtarıp parlak bir hayata kavuşmak için hem dünyaya, hem de ahirite ait işlerini güzelce yapmaya çalışmaktır. Yoksa: "Kaza ve Kader ne ise, o meydana gelir" deyip bu çalışmayı terk etmek asla caiz olamaz. İslam dini tembelliğe ve gevşekliğe cevaz vermez. "İnsana ancak çalıştığı vardır." (Necm: 39)

İman'da Ehl-i Sünnet İmamları

Kendilerine Ehl-i Sünnet ve Cemaat (Peygamberin ve onun eshabının yolunda bulunanlar) ve Fırka-i Naciye (selamete kavuşanlar) adı verilen müslümanların inançları, şu yukardan beri yazdığımız gibidir. Bilindiği üzere, peygamber efendimiz ile görüşüp ona iman edenlere "Ashab-ı Kiram ve Ashab-ı Güzin" denir. Ashabı görüp de onlardan feyiz alan müslümanlara "Tabiîn" adı verilmiş-tir. Ashab-ı güzin ile Tabiîne "Selef-i Salihin" denir. Bunlar ehl-i sünnetin öncüleridir. Bunlar peygamberimizin yolunu gereği üzere izlemişler ve İslamiyeti her tarafa yaymışlardır. İslam birliğini ve topluluğunu kuvvetlendirmişlerdir. Din adına uydurmalardan uzak kalmışlardır. 73- Ehl-i Sünnet'in İtikat (inanç ve

iman) ile ilgili konularda yetkili büyük alimleri ve imamları vardır. Bunlardan her biri, Selef-i Salihin dediğimiz Ashab ve Tabiîn'in yolunda yürümüşlerdir. İslam aleminde yüz gösteren değişik görüşlere, felsefî nazariyelere karşı gerçeği savunmaya çalışmışlardır. İslam inancının ne kadar saf ve ne kadar doğru olduğunu genişlemesine incelemiş ve çeşitli delillerle isbatlamışlardır. İşte bu büyük mücahid alimlerden biri İmam Matürîdî, diğeri de İmam Eş'arî'dir. İmam Ebû Mansur Muhammed Matürîdî, hicretin (280) yılında doğmuş ve (333) yılında Semerkand'da vefat etmiştir. Memleketi olan Matürîd Buhara ilçelerinden biridir. Kendisi Hanefî mezhebinde idi. Çok kıymetli tefsiri ve başka eserleri vardır. Bizim itikatta (inançta) imamımızdır. Hanefî mezhebinde bulunan müslümanların büyük çoğunluğu inanç ve itikatta bu Ebû Mansur Matürîdî'ye bağlıdır. 75- İmam Ebu'l-Hasan Aliyyü'l-Eş'arî, hicretin (260) yılında Basra'da doğmuş, (324) yılında Bağdad'da vefat etmiştir. Büyük dedesi Ashab-ı Güzin'den Ebû Musa El-Eş'arî'dir. Ebu'l-Hasan El-Eş'arî Şafiî mezhebine bağlı idi. Ehl-i Sünnet itikatına pek çok hizmet etmiştir. Çok değerli eserleri vardır. Malikîlerle Şafiîlerin hemen hepsi, Hanefîlerin bir kısmı ile Hanbelî mezhebinde olan Müslümanların bazı ileri gelenleri itikat konularında Ebu'l-Hasan El-Eş'arî'ye uyarlar. İmam Matürîdî ile İmam Eş'arî arasında esas bakımından ayrılık yoktur. Her ikisi de Ashab ve Tabiîn'in yolunda gitmişlerdir. İkisi de hak üzeredir. Ancak ikinci derecede bulunan bazı konularda ayrı görüşleri vardır. Fakat bunların başlıcaları da, görünüşteki ifade değişikliğinden başka birşey değildir. Bugün müslümanların büyük çoğunluğu itikat bakımından ya İmam Matürîdî'ye veya İmam Eş'arî'ye bağlı bulunmaktadır. Yüce Allah hepsinden razı olsun, amîn... "Akıbet takva sahipleri içindir." (Kasas: 83)

Taharet

Müctehidlerimiz

1. İmam-ı Azam Ebu Hanife: Adı Numan'dır. Babasının adı da Sabit'dir. Hicretin 80. yılında Kûfe'de doğmuş ve 150 tarihinde Bağdad'da vefat etmiştir. Allah'ın rahmeti üzerine olsun... Sabit, İmam Hazret-i Ali'nin hizmetinde bulunmuş ve kendi nesli için onun duasını almıştır. İmam-ı Azam'ın annesi, babası Sabit öldükten sonra, İmam Caferi Sadık ile evlenmişti. İmam-ı Azam bu muhterem zatın yanında yetişmişti. Ashab-ı Kiram'dan birkaç zatı görmüş olmak şerefini kazanmıştır. İmam-ı Azam'a uyanlardan her birine Hanefî veya Hanefiyyü'l Mezheb denir. Biz Türkler ve diğer ırklara bağlı olan birçok müslümanlar bu büyük müctehidin mezhebine uymuş bulunmaktayız. Onun için amel bakımından imamımız, İmam-ı Azam'dır. İmam Ebu Hanife Hazretleri bütün Ehl-i Sünnet tarafından saygı duyulan dört büyük müctehidin birincisidir. İmam-ı Azam denilince yalnız bu hatıra gelir. İlmi, zekası, zühd ve takvası çok yüksekti. İctihadındaki yükseklik, mezhebindeki kolaylık ve mükemmellik bütün müslümanlar tarafından benimsenmiştir. İmam-ı Azam'ın yetiştirdiği alimler arasında güçlü müctehidler vardır; fakat hepsi de esas bakımından hocalarına uymuş, hepsi de Hanefî mezhebinin fıkıh alimlerinden sayılmışlardır. Bunların en ünlüleri İmam Ebû Yusuf, İmam Muhammed ve İmam Züfer'dir. İmam Ebû Yusuf'un adı Yakub İbni İbrahim El-Ensari'dir. Dedesi Sa'd ashab-ı Kiram'dandır. Hicretin 113 yılında Kûfe'de doğmuştur. 182 veya 192 tarihinde Bağdad'da vefat etmiştir. Allah'ın rahmeti üzerine olsun... Harunürreşid'in Kadılar Kadısı (Kadı'l-Kudat'ı) olarak görev yapmıştı. İmam Muhammed, Hasan Şeybanî'nin oğludur. Babası Şamlıdır. Hicretin 135. yılında Vasi'ta doğmuş olup Kûfe'de yetişmiştir. 189 tarihinde Rey şehrinde vefat etmiştir. Allah'ın rahmeti üzerine olsun... Din ilimleri üzerinde doksan dokuz kitab yazdığı rivayet ediliyor. El-Mebcut, El-Ziyadat, El-Camiu's-Sağır, El-Siyeru'l-Kebir, El-Siyeru'l-Sağır adlı kitaplar bunlardan bazılarıdır. Bu kitablardaki meselelere "Zahirü'r-Rivaye" denir. Kitablara da "Zahirü'r-Rivaye Kitapları" denir. Hanifi mezhebinde en geçerli rivayetler de bunlardır. İmam Muhammed, İmam Malik'den ders okumuştur. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e İmameyn (İki imam) denir. İmam Züfer İsfahan'da ve

Basra'da valilik etmiş olan Hüzeyl adında bir zatin oğludur. İmam-ı Azam'ın Züfer'e verdiği değer büyüktü. Hicretin 110 yılında doğmuş ve 158 tarihinde Basra'da vefat etmiştir. Allah'ın rahmeti üzerine olsun... Bu çalışmadaki ibadetlere dair meseleler bütünüyle İmam-ı Azam'ın mezhebine göre yazılmıştır. Bununla beraber bazı önemli meselelerde diğer müctehidlerin mezheplerine de işaret edilmiştir. Hanefî mezhebinin ihtilaflı meselelerinde önce İmam-ı Azam'ın sonra İmam Ebû Yusuf'un, sonra İmam Muhammed'in, sonra İmam Züfer'in görüşü ile işlem yapılır. Bu bir esastır. Bunlardan yalnız bazı meseleler ayrı tutulur ki, sırası gelince açıklanacaktır.

2.İmam Malik İbni Enes: Hicretin 93. yılında Medine-i Münevvere'de doğmuş ve 179 tarihinde Medine'de vefat etmiştir. Allah'ın rahmeti üzerine olsun. İmam Malik, müslümanların haklı olarak kendileriyle övündükleri dört büyük müctehidin ikincisidir. Çok yüksek bir ilme, üstün bir zekaya, büyük bir zühd ve takvaya sahib idi. Mezhebi önceleri Endülüs'e, bütün Mağrib'e (Fas'a) yayılmıştı. Bugün de Fas, Sudan, Trablusgarb, Cezayir ve Yemen taraflarında benimsenmiş bulunmaktadır.

3.İmam Muhammed İbni İdris El- Şafiî: Hicretin 150. yılında Askalan'da veya Şam beldelerinden Gazze'de doğmuş, 240 tarihinde Mısır'da vefat etmiştir. Allah'ın rahmeti üzerine olsun... İmam Şafiî soyca Kureyş kabilesindendir. Büyük dedesi Şafiî gençliğinde Resûl-i Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimize kavuşma şerefine ermişti. Onun babası Sabit de, Bedir Savaşı'nda İslamiyeti kabul etmişti. Saygıdeğer bir sahabî idi. İmam Şafiî, dört büyük müctehidin üçüncüsüdür. Büyük bir alimdir. Çok büyük bir tefsir ve hadis alimidir. Tıp ilminde şiir ve edebiyatta da ehliyeti vardı. Mezhebi doğu ve batı yönlerine yayılmıştır.

4.İmam Ahmed İbni Muhammed İbni Hanbelî: Şeyban kabilesidendir. Aslen Mervez'lidir. Hicretin 164 yılında Bağdad'da doğmuş ve 241 tarihinde yine Bağdad'da vefat etmiştir. Allah'ın rahmeti üzerine olsun. İmam Ahmed de pek büyük bir alimdir ve dört büyük müctehidin dördüncüsüdür. Hadîs ilminde üstün bir yetkiye sahibdi. Ezberinde bir milyon hadisi şerif bulunduğu rivayet edilir. "Müsned" adındaki kitabında otuz bin hadis vardır. Büyük alim Kuhistanî'nin sözüne göre, hadislerin sayısı elli bin yedi yüzdür. Zühd ve takvası, yüksek ahlakı her türlü övgünün üstünde idi. Mezhebi, Necd ülkesine ve İslam aleminin diğer bazı yerlerine yayılmıştır.

Bu yetkili dört büyük imamın mezhepleri, kitab, sünnet, ümmetin icmai ve fukahanın kıyası üzerine kurulmuştur. Kitab'dan maksad Kur'an-ı Kerîm'dir. Sünnet'den maksad, Peygamberimizin mübarek sözleri, yaptığı veya yapıldığını görüp de yasaklamadığı işlerdir. Peygamber Efendimizin evvelce yasaklamadığı bir şeyi görüp de ona karşı susmaları, o şeyin meşru olduğunu gösterir. Ümmet'in icmaından maksad, bir asırda bulunan bütün müctehidlerin bir olayın şer'î hükmü hakkında birleşmeleridir. Peygamber Efendimiz: "Ümmetim (sapıklık) üzerinde toplanmaz," buyurmuştur. Bir hadis-i şerifte de: "Müslümanların güzel gördüğü bir şey, Allah yanında da güzeldir," buyurulmuştur. Onun için müslümanların din varlıklarını temsil eden bütün müctehidlerin bir mesele üzerinde aynı görüş ve fikirde bulunmaları, o meselede şer'an geçerli bir delil, bir hüccettir. Kıyas-ı Fukahaya gelince: Bundan maksad da, bir olayın kitab, sünnet veya icma-i ümmet ile sabit olan hükmünü, aynı illet ve sebebe, aynı hikmete bağlayarak o olayın tam benzerinde de göstermekten ibarettir. Bu ikinci olay üzerinde varılan hüküm de güzel düşünülünce, anlaşılır ki, yine hüküm, kitab, sünnet ve icma-i ümmet ile sabit olmuştur. Müctehid yaptığı kıyas ile bu hükmü yeniden meydana çıkarmış oluyor. Kıyas-ı Fukaha, bir icthad meselesidir. Bunun meşru ve makbul olması şeriatça sabittir. "Ey akıl ve düşünce sahibleri! İbret alınız" (Haşr: 2) mealindeki Kur'an emri buna delildir. Resûl-i Ekrem Efendimiz ümmetinin fıkıh alimleri için böyle bir icthadı caiz görmüş ve övmüşlerdir. Bir örnek gösterebiliriz: Peygamberimiz ashab-ı kiramdan Muaz İbni Cebel'i (radiyallahu anh) kadı tayin etmişti. Peygamberimiz ona: "Ey Muaz, ne ile hükmedeceksin?" diye sorunca: - Kitab ile hükmedeceğim, onda bulamazsam sünnet ile hükmedeceğim, onda bulamazsam icthadıyla hükmedeceğim cevabını

vermişti. Peygamber Efendimiz de bu cevap üzerine: "Yüce Allah'a hamd olsun ki, peygamberinin görevlendirdiği elçisini, peygamberinin razı olduğu şeye kavuşturmuştur," buyurarak memnuniyetini açıklamıştı. Bu bakımdan yetkili alimlerin kıyas yolu ile ictihad yapmaları da şeriatça pek güzel bulunmaktadır. Kitab, Sünnet, İcma-i Ümmet ve Kıyas-ı Fukaha'ya Edille-i Erbaa, Usul-i Erbaa (dört delil, dört esas) denir. Bütün müctehidler tüm olarak bu dört delili kabul etmişler ve bütün şer'î hükümleri bu dört delilden birine veya bir kaçına dayamışlardır. Artık bu delillerin hepsini kabul etmek de bir vecibedir. Bu deliller, insanların hak ve vazifelerini bildiren İslam hukukunun gelişmesini sağlayan birer yüksek feyiz ve hikmet kaynağıdır. Müslümanların dinî hayatı, bu feyizli hikmet ve ihtiyaç kaynağından asla uzak kalmaz.

Bu dört büyük İmam, müslümanlar için Allah'ın bir rahmetidir. Bunlar dört delilden dinî hükümleri çıkarmışlar ve müslümanlara izleyecekleri yolu göstermişlerdir. Artık bunlardan herhangi birinin mezhebine uyan kimse, hak bir mezhebe bağlanmış, peygamberimizin yolunda bulunmuş demektir. Bu saygıdeğer büyük müctehidler hepsi de dinî meselelerin esasında birleşmişlerdir. Bu bakımdan aralarında ayrılık yoktur. Ancak ikinci derecede bulunan bir kısım meseleler üzerinde ayrılık göstermişlerdir. Fakat güzelce incelenirse görülür ki, bunların çoğu görünüşte olan bir ayrılıktan başka birşey değildir. Çünkü bu meselelerin bir çoğunda bu büyük zatlardan biri "AzimetTakva" yolunu, diğeri de bir "Ruhsat-Müsaade" yolunu seçmiştir. Böylece mü'minlerin önüne geniş bir rahmet sahası açılmıştır. İşte: "Ümmetim arasında bulunan görüş ayrılıkları bir rahmettir", hadis-i şerifi ile buna işaret buyurulmuştur.

Müslümanlıkta ibadetlere, muamelelere ve diğer konulara ait ne kadar çok mesele vardır. Bunların hükümlerini Kur'an'dan, Sünnet'ten ve Ümmetin icmaından bulup meydana çıkarmak öyle her müslüman için kolay bir şey değildir. Bu çok büyük bir ilim ve dirayet işidir. İşte bu büyük müctehidler yalnız Allah rızası için, müslümanlara gerekli olan bütün meseleleri açıkça bildirmişlerdir. Her asırda milyonlarca müslümana ışık tutmuşlardır. Artık bu büyük zatların müslümanlık alemine ne büyük hizmetlerde bulunduklarından, ne kadar teşekküre hak kazandıklarından kim şübhe edebilir?!.. Bu kıymetli alimler, büyük bir ihlas ve ciddiyetle ve çok güzel bir niyetle ictihad alanında çalıştıkları içindir ki, doğruyu buldukları meselelerden dolayı ikişer kat, hata ettikleri meselelerden dolayı da birer kat sevab kazanmışlardır. Şunu da ekleyelim ki, bu dört müctehide ait dört mezhebden her birinin bağlıları, kendi mezheplerinin daha doğru, daha isabetli, sünnet ve maslahata daha uygun ve daha elverişli olduğuna inanır. Aksi halde o mezhebi seçmelerinin bir manası kalmaz. Bununla beraber diğer mezheplerin kıymetini azaltmak da akıllarından geçmez. Bu dört mezhebin dördüne de saygı duyarlar. Bu saygı Ehl-i Sünnet'in bir alametidir.

Bilindiği gibi, İslam hukukuna ait ilme "Fıkıh" denir. Fıkıh, lügat anlamında bir şeyi olduğu şekilde tam olarak bilmek ve anlamak demektir. İbadetlere, muamelelere ve cezalara dair dinî hükümleri bildiren ilme de "Fıkıh İlmi" adı verilmiştir. Yazdığımız "İlmihal" bu fıkıh ilminin bir bölümüdür. Dinî hükümleri ayrıntılı delillerden, yukarda yazdığımız dört delilden anlayıp çıkarmaya yetkisi olan İslam alimlerinden her birine "Fakih", çoğuluna da "Fukaha" denir. Müctehidler ise, fukahanın en yüksek tabakasını teşkil ederler. Dinî hükümleri göstermek ve açıklamak yetkisi, bu ehliyetli Fukaha'ya aittir. Ezberlerinde binlerce hadis-i şerif, binlerce ilmî mesele bulunan nice insaflı alimler, dinî hükümleri belirlemek hususunda sözü Fukaha'ya bırakmış, bu çok ince ve zor görevi yerine getirmek için kendilerinde yetki görmemişlerdir.

Mübarek isimleri ile sayfalarımızı süslediğimiz dört büyük imamdan ve muhterem müctehidden her birine uyan zatlar arasında öyle derin ve geniş muhtelif ilimlere sahip kudretli alimler vardır ki, her biri üstün ilim ve irfana sahip iken, ictihad yapmaya cesaret göstermemiş, bu imamdan birine uymayı şeref kabul etmiştir. Artık dar bilgili kimselerin kendilerinde böyle bir yetki görmeye nasıl hakları

olabilir? Kabul etmeliyiz ki, dinî meselelerle ilgili olayların hükümlerini öteden beri herkes tarafından kabul edilen bu büyük müctehidlerden öğrenmek zorundayız. İctihad gücünde olmayan kimselerin dinî konular üzerinde, müctehidlerin mezhebine aykırı olarak, kendi anlayışlarına göre hüküm vermeleri, kendi düşüncelerine göre cevap vermeleri, Allah katında çok büyük bir sorumluluğa sebep olur. Bu şekilde bir kimse vereceği cevabda doğru olsa bile, bilmeksizin cevap vermiş olacağından yine sorumluluktan kurtulamaz. Bu konuda bir hadis-i şerîfin meali şöyle: "Sizin ateşe atılmaya en cesaretliniz, fetvaya (dinî meselelere) cevap vermeye en çok cesaret göstereninizdir."

Bir kimse tababet, matematik veya astronomi ilmine dair bilgisi olmadığı halde, bunlar üzerinde söz söylemeye ve yazı yazmaya cesaret edemez. Cesaret edecek olursa, büyük hatalara düşmüş ve kendini çok küçük düşürmüş olur. Artık bu ilimlerden çok daha önemli ve geniş olan, üstelik sorumluluğu büyük olan dinî ilimler üzerinde yeterince bilgisi olmayanların söz söylemeye ve cevap vermeye cesaret göstermeleri nasıl doğru olabilir? Böyle bir cesaret, büyük sorumlulukları gerektirmez mi? Bunun benzeri, insanların yapmış oldukları kanun maddelerini bilmeyen kimselerin bu maddeler konusunda gelişi güzel söz söylemeleri, bunların nelerden ibaret olduğunu ve nasıl uygulanacağını açıklamaya kalkışmaları asla doğru görülmez. O halde Allah kanunu olan yüce dinin yüksek hükümleri hakkında yeterli bilgi sahibi olmayanların söz söyleyip cevap vermeye kalkışmaları nasıl doğru olabilir? İnsan bunun manevî sorumluluğunu düşünüp titremelidir. Maddî çıkarlar, hiç bir zaman manevî sorumlulukları karşılayamaz. Eğer din konusunda herkes, müslümanlar tarafından kabul edilen muhterem bir müctehide uymaz da kendi düşüncesine göre söz söyleyecek olursa, hak dinin yüce aslını kaybetmiş ve büyük bir sapıklık içine düşmüş olur. Nitekim böyle karanlık bir durum, geçmiş ümmetlerden bir çoğunun başına gelmiştir. Bu sebebdendir dolayı, müslümanlar böyle bir sapıklığa düşmemek için, öteden beri bu dört büyük müctehidden birine uymuşlar ve onu yol gösterici kabul etmişlerdir. Bu sayede de manevî sorumluluktan kurtulmak çaresini elde etmişlerdir.

Bu dört müctehidin büyüklüğü üzerinde ve onların mezheplerinin hak olduğunda müslümanlar çoğunluğunun birliği vardır. Bu dört mezhebden başkasına uyulmaması konusunda da yine bütün müslümanların sanki bir birlik anlaşmaları olmuştur. Çünkü bu dört mezhebi kuran dört müctehidden her biri, Hazret-i Peygamberimizin devrine çok yakın bir zamanda yetişmiş, büyük bir ilim ve güzel amellerle vasıflanmışlardır. Üstün bir zekaya sahip olan, eserleri zamanımıza kadar ulaşan ve bütün müslümanların takdirini kazanan kimseler olmuşlardır. Böylece müslümanlar arasında fazla ayrılık kapısı kapanmış, tam yetki sahibi olmayanların içtihadı kalkışmalarına meydan kalmamıştır. Ara sıra meydana çıkacak bazı mesele ve olayların hükümlerini belirlemek için bu dört müctehidden birinin uygulamış olduğu esasa ve benimsemiş olduğu usule başvurmak yeterlidir. Bunlara uyarak din ilimlerinde yetki ve faziletleri kabullenilmiş olan kimseler tarafından, bu gibi mesele ve olayların hükümleri çözümlenip belirlenebilir. Bu saygıdeğer dört müctehide, Eimme-i Erbaa (Dört İmam) denir. İmam-ı Azam'dan başka üçüne de, Eimme-i Selâse (Üç İmam) denir. Yüce Allah hepsinden razı olsun. Amîn...

Müslümanlıkta İbadetler, Taharetler

İslam dini, Yüce Allah'a ibadetten, itaat ve teslimiyetten ibaret en kutsal bir dindir. Bu kutsal din, Yüce Allah'ı bilmek, ona ibadet ve itaatla bulunmak için insanların yaratılmış olduklarını bildirmektedir. Büyük İslam dini, insanları yükseltir, insanları melekler gibi temiz bir hayata kavuşturur, insanların ruhlarını manevî duygularla aydınlatır. Bütün kainatın yüce yaratıcısına kulluk ve ibadet görevinde bulunmalarını emreder. İkramı bol olan ezeli yaratıcımızın manevî huzurunda kabul edilmek, insan için ne büyük bir nimet, ne büyük bir şereftir. İşte ibadet ve itaat, insana bu nimet ve şerefi kazandırır. Uyanık bir ruhun ferahlığı, sağlam düşünceli bir insanın kalben huzuru, gerçek bir neş'e ve bir mutluluğa kavuşması, ancak Yüce Allah'a ibadet sayesinde elde edilir. İbadet ve itaat

zevkinden yoksun olanlar, kendi yaratılışlarındaki hikmetten habersiz olan zavallılardır. Yüce Allah'a kulluk ve ibadette bulunmayanlar, borçlu oldukları şükür görevini terk etmiş, sonsuz ahiret hayatlarını tehlikeye düşürmüş mutsuz kimselerdir. Hiç şübhe yok ki, insanların mutluluk ve selameti, gerçek varlığı, Yüce Allah'a güzel niyet ve samimi bir kalb ile ibadet ve itaat etmekle kazanılmış olur. İbadetlerin bir kısmı da temizliğe ve paklığa bağlıdır.

Müslümanlık, temizliğe büyük bir önem vermiştir. Taharet, maddî ve manevî kirlere arınmak demektir. Bir kısım ibadetlerin şartı, başlangıcı, anahtarıdır. Temizlik bulunmadıkça bu ibadetler yerine getirilemez. Temizlik bulunmadıkça insan Yüce Allah'ın manevî huzuruna giremez. Nitekim bir hadis-i şerifte: "Temizlik imandandır" buyurulmuştur. Diğer bir hadis-i şerifte de: "Namazın anahtarı temizliktir" buyurulmuştur. Aynı zamanda temizlik sağlık için yararlıdır. Rızkın çoğalmasına sebep olur. Nitekim bir hadis-i şerifte: "Temizliğe devam et ki, rızkına genişlik verilsin" buyurulmuştur. Sonuç: Ehliyet ve yetki sahibi olan her insan birtakım ibadetlerle, temizliklerle din bakımından görevlidir. Bazı şeyleri yapmakla ve bazı şeyleri yapmamakla sorumlu tutulmuştur. Bunlara dair ilmi halimizde yeterince bilgi verilecektir. Ancak din kitaplarında, yazışmalarda ve konuşmalarda çokça tekrarlanan bazı deyimler vardır ki, önce bunların anlamlarını bilmek gerekir. Bunun için önce bunların lügat ve terim manalarını yazacağız.

Bir Kısım Dinî Deyimler

İbadet: Lûgatta kullukta bulunmak demektir. Şeriat teriminde "İyi niyete bağlı olarak yapılmasında sevab bulunan her iştir." Yüce Allah'a saygı ve itaat için yapılır. Namaz kılmak, oruç tutmak gibi...

Taat: Emri benimseyip yerine getirmek demektir. Buna itaat de denir. Şeriatta itaat ise, yapılmasından dolayı sevab kazanılan herhangi bir iştir; gerek niyet bulunsun, gerek bulunmasın. Kur'an-ı Kerim'i okumak gibi...

Kurbet: Yakınlık demektir. Şeriatta ise, Yüce Allah'a manevî olarak yakınlığa sebep olan herhangi güzel bir iştir. Sadakalar ve nafile kılınan namazlar gibi...

Niyet: Kasıd manasındadır ki, kalbin bir şeyi yapmaya yönelmesi demektir. Şeriatta ise, yapılan bir görevle Yüce Allah'a ibadette bulunmayı ve O'na manevî bakımdan yaklaşmayı kasdetmektir. Bir işin ibadet olabilmesi için böyle bir niyete ihtiyaç vardır. Örnek: Biz namazlarımızı, yalnız Yüce Allah'ın emrine uymak için, O'nun rızasını kazanmak için kılarız. İşte bu, namaz hakkında bir niyettir. Yoksa başkalarına göstermek veya vücut sağlığı için namaz şeklinde yapılacak olan hareketler, Allah rızasını taşımadığı için, ibadet sayılmaz. Allah rızası niyetine bağlı bulunan temizlik gibi bir abdest de, bir ibadettir..

Teklif: Bir kimseye zorluk veren bir şeyi emretmek ve ona yüklemek demektir. Şeriatta ise: İslam dininin ehliyet ve yetkiye sahip olan insanlara birtakım şeyler yapmalarını ve birtakım şeyleri yapmamalarını emredip yüklemesidir. Bunlarla din yönünden görevlenmiş olan bir insana da Mükellef (Yükümlü) denir. Çoğulu "Mükellefin"dir. İnsanlar yetki ve kudretleri nisbetinde mükellef (yükümlü) olurlar. Akıllı bulunan ve bîluğ çağına ermiş olan kimsenin ehliyeti tam olacağından yükümlülüğü de öylece tam olur. Akıl: Ruhun bir kuvvetidir ki, insan onunla bilgi sahibi olur. İyi ile kötüyü ayırır ve eşyanın gerçek hallerini onunla anlar. Diğer bir tarife göre akıl ruhsal bir nurdur ki, insana gideceği yolu aydınlatır, insana hak ve gerçeği bildirir. Bu ruhsal kuvvete sahip olana akıllı kimse denir. Bundan yoksun olana da Mecnun (deli) denir.

Bîluğ: Belli bir çağa yetişmek ve belli birtakım vasıflara sahip olmak demektir. Belli bir yaşta bulunan ve belli vasıflara sahip olan kimseye "Baliğ ve Baliğa" denir. Şöyle ki: Uykuda gördüğü bir

rüyadan dolayı üzerine gusletmek gereken (ihtilam olan) bir erkek baliğdır. Evlendiği takdirde çocuk yapabilecek genç bir erkek de baliğdır. Baliğ veya baliğa olma yaşının başlangıcı, erkek çocuklar için tam on iki, kız çocuklar için de tam dokuz yaştır. Bu yaşların sonu da her ikisinde tam on beş yaştır. Böyle on beş yaşını bitirmiş olduğu halde, kendisine ihtilam ve gebelik gibi buluş eseri belirmeyen kimse, hükmen baliğ sayılır.

Hüküm: Karar, bir şeyin sonucu olma, bir sonucu gerektirme, etki, emretme manalarında kullanılır. Din deyiminde ise, bir şeyin üzerine düşen eser demektir. Yüklülülerin (mükelleflerin) işleri ile ilgili olan dine ait hükümlerden her birine "Şer'î hüküm, çoğuluna da Ahkam-ı Şer'îye (Şer'î hükümler) denilir. Örnek: Zekat farzdır, hırsızlık haramdır, denilmesi birer Şer'î hükümdür. Efal-i Mükellefin (Yüklülülerin İşleri): Mükellef insanların yaptıkları işlerdir ki, farz, vacib, sünnet, müstahab, helal, mubah, mekruh, haram, sahih, fasid, batıl gibi kısımlara ayrılır.

Farz: Yapılması din yönünden kesin şekilde gerekli olan herhangi bir görevdir. Farz, kat'î ve zannî diye ikiye ayrıldığı gibi, farz-ı ayın ve farz-ı kifaye olarak da kısımlara ayrılır. Farz-ı Kat'î (Kesin farz): Kesin olarak şer'î bir delil ya Kur'an'ın açık bir ayeti yahut peygamberimizin sağlam bir hadisi ile yapılması emredilen ve istenen görevdir. Namaz ve zekat gibi... Farz-ı Zannî: Müctehidlerce kesin sayılan delile yakın bir derecede kuvvetli görülen ve böylece zannî bir delil ile sabit olan görevdir. Amel bakımından kesin farz kuvvetinde bulunur. Buna Farz-ı Amelî (amel bakımından farz) da denir. Aynı zamanda böyle bir farza, delilinin zannî olmasından dolayı "Vacib" adı da verilir. Buna göre farz-ı amelî, farz kısımlarının zayıfı, vacib kısımlarının da kuvvetlisi bulunmuş olur. Nitekim abdest almakta başa mutlak olarak meshetmek kesin bir farzdır. Fakat başın dörtte biri kadarını meshetmek ise, amelî bir farzdır. Farz-ı Ayn: Yüklülü (mükellef) olan herkesin yapmak zorunda olduğu farzdır. Beş vakitte kılınan namazlar gibi... Farz-ı Kifaye: Yüklülülerden bazılarının yapmaları ile diğerlerinden düşen ibadetlerdir. Cenaze namazı gibi... Farzların yapılmasında büyük sevablar vardır. Özürsüz olarak yapılmamaları da, Allah'ın azabını gerektirir. Kifaye olan farzı, müslümanların bir kısmı yapmadığı takdirde, bundan haberi olan ve bunu yapmaya gücü yeten bütün müslümanlar Allah katında sorumlu olup günah işlemiş bulunurlar. Kesin olan farzı inkar etmek küfür olur. Amelî olan bir farzı inkar bid'attır, günahı gerektirir. Bütün bunlar farzların hükmüdür. Farzın çoğulu feraizdir.

Vacib: Dinimizde yapılması kesinlik derecesinde bir delil ile sabit olmayan ve yine kuvvetli bir delil ile sabit görülen şeydir. Vitir ve bayram namazları gibi... Vaciblerin yapılmasında sevab vardır. Terk edilmeleri de azabı gerektirir. Vacibin inkar edilmesi bid'attır ve günahıdır. Bunlar, vaciblerin hükmüdür. "Vecibe" sözü, bazen farz yerinde ve bazen da vacib yerinde kullanılır. Çoğulu "Vecaib"dir.

Sünnet: Resulü Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimizin farz olmayarak yaptığı işlerdir. Mükked sünnet ve gayr-i mükked sünnet kısımlarına ayrılır. Sünnet-i şerifin bir manası da kitabın başlangıç bölümünde geçmişti. Sünnetin çoğulu "Sünen"dir. Sünnet-i Mükkede (Mükket, kuvvetli sünnet): Peygamber Efendimizin devam edip de pek az yapmadıkları ibadetlerdir. Sabah, öğle ve akşam namazlarının sünnetleri gibi... İslam dininde önemle benimsenen ezan, ikamet ve cemaate devam gibi sünnetlere "Sünen-i Hüda" denir. Bunlar da birer mükked sünnettir. Gayr-i Mükked Sünnet: Peygamber Efendimizin ibadet maksadı ile bazan yapmış oldukları şeylerdir. Yatsı ve ikinci namazlarının ilk sünnetleri gibi... Peygamber Efendimizin yiyip içmeleri, giyinip kuşanmaları, oturup kalkmaları gibi, kendi öz hallerine ait işlere de, "Sünen-i Zevaid" adı verilmiştir. Bunlar da birer gayr-i mükked sünnet demektir. Mükked sünnetlerle "Sünnet-i Hüda" adı verilen sünnetlerin yapılmasında sevab vardır. Kasden terk edilmelerinde azab yoksa da, ayıplama vardır. Gayr-i mükked ile "Zevaid" sünnetlerin yapılması çok güzeldir. Sevgili peygamberimize uymanın bir nişanı olduğundan, bunları yapmak sevaba ve Peygamberimizin şefaata kavuşmaya bir yoldur. Bunların yapılmaması

azarlanmayı gerektirmez. İşte bunlar sünnetlerin hükümleridir. Ashab-ı Kiram'ın hal ve tutumlarına, onların izledikleri zühd ve takva yollarına da, biz Hanefilerce sünnet denir.

Müstahab: Lügat manası, sevilmiş şey demektir. Din deyiminde, Peygamber Efendimizin bazen yaptıkları ve bazen da terk ettikleri ibadettir. Kuşluk namazı gibi. Bu bir nevi müekked olmayan sünnettir. Peygamber Efendimiz, müstahab denilen bazı şeyleri sevmiş ve benimsemiştir. İlk devrin değerli müminleri de bunları seve seve yapmışlar ve bunların yapılmasını din kardeşlerine öğütlemişlerdir. Müstahab olan şeylere; "mendub, fazilet, nafil, tatavvu", edeb" adı da verilir. Şöyle ki: Müstahab olan şeye, sevabı çok olup yapılması istendiğinden ötürü mendub ve fazilet denilir. Farz ve vacib üzerine ilave olarak yapıldığı için de ona "Nafil" denilir. Kesin bir emre dayanmaksızın sadece bir sevab isteği ile yapıldığı için ona "Tatavvu" adı verilir. Güzel ve övgüye değer bir iş olduğu için de ona "Edeb" denmiştir. Bunun çoğulu "Adab"dır. Edeb üzerinde bilgi için bu eserin ahlak bölümüne müracaat edilsin. Müstahab olan şeyin yapılmasında sevab vardır. Terk edilmesinde azarlama ve ayıplama olmadığı gibi, tenzih yolu ile de kerahet yoktur. Bunlar da, müstahabların hükümleridir. Şafiî ve Hanbeli Mezheplerinin fıkıh alimlerine göre sünnetler, müstahablar ve mendublar birdir. Herhangi bir sünnete müstahab yahut mendub da denir.

Helal: Dinde caiz görülen herhangi bir şeydir. Yapılmasından ve kullanılmasından dolayı ayıplama gerekmez. Helalin her çeşit lekeden arınmış olan saf ve tertemiz kısmına "Tib ve Tayyib" denir. **Mubah:** Yapılması ve yapılmaması dinde caiz görülen şeydir. Ne yapılmasında, ne de yapılmamasında günah vardır. Helal olan bir yemeği yahut meyveyi yiyip yememek gibi...

Mekruh

Sevilmeyen ve hoş görülme-yen şey demektir. Din deyiminde, yasaklığı sabit olmakla beraber, ona aykırı olarak da bir delil veya işaret görülen şeydir. Yapılması doğru olmayıp yapılmaması iyi olan bir iştir. **Kerahet:** Bir şeyi fena görmek, ona razı olmamak demektir. Kerahet iki kısma ayrılır: Kerahet-i Tahrimiyye ki, harama yakın olan mekruhtur. Kerahet-i Tenzihiyye ki, helala yakın olan kerahettir. Bu tarif İmam-ı Azam ve İmam Ebû Yusuf'a göredir. İmam Muhammed'e göre, tahrimen mekruh olan bir şey, haramdan sayılır. Haram gibi ahiret azabını gerektirir. Tenzihen mekruh olan bir şey ise, ittifakla helala yakındır. Böyle bir kerahetin yapılması azabı gerektirmez. Ancak yapılmaması sevab kazandırır. Fıkıh kitaplarında bir kayda bağlanmaksızın mutlak olarak "Kerahet" sözü anılınca, bundan genellikle tahrimen kerahet kastedilir. İleride görülecektir.

Haram: Bir şeyin yapılması, kullanılması, yiyilip içilmesinin İslam dininde kesin bir delille yasaklanmış olmasıdır. Bu da "Haram liaynihi ve Haram liğayrihi" kısımlarına ayrılır. **Liaynihi Haram:** Aslı itibariyle herkes için haram olan şeydir. Şarab, akan kan ve lâşe gibi... **Ligayrihi Haram:** Aslında helal olup başkasının hakkından dolayı haram olan şeydir. Şariat çerçevesinde sahibinin izni olmadıkça o şeyden başkaları faydalanamaz. Başkasına ait kıymetli bir malı veya yemeği izinsiz almak gibi... Haram olan şeylere "Muharremat" denir. Haramın yapılmamasından sevab kazanılır. Yapılması ise azabı gerektirir. Haram olduğu ittifakla kesin şekilde sabit olan bir şeyi helal saymak, insanı imandan çıkarır.

Sahih: Rükün ve şartlarını toplayan herhangi bir ibadet veya işlemdir. Farz ve vaciblerini gözeterek kılınan bir namazın sahih olması gibi...

Caiz: Dince yapılması yasak sayılmayan şey demektir. Bazan sahih yerinde, bazan da mubah yerinde kullanılır. Bazı işlemler dünya ahkamı bakımından sahih olduğu halde, ahiret ahkamı bakımından caiz olmaz. Cuma namazını kılmakla yükümlü olan bir kimsenin cuma ezanı okunurken yaptığı alışveriş

muamelesi gibi. Böyle bir muamele sahihtir ve geçerlidir. Fakat manevî sorumluluğu gerektirdiği için caiz değildir.

Fasid: Kendi başına sahih ve meşru iken, gayri meşru bir şeye yakınlığı sebebiyle meşru olmaktan çıkan şeydir. İbadet konusunda fasid ile batıl aynı hükümdedir. Meşru olan bir işi bozan, hükümsüz kılan şeye de "Müfsid" denir. Kasden yapılması azaba sebep ise de, yanılarak yapılması azabı gerektirmez. Namaz içinde gülmek gibi. Gülmek, aslında sahih olan namazı bozar.

Batıl: Rükünlerini veya şartlarını büsbütün veya kısmen kendisinde toplamayan herhangi bir ibadet ve muameledir. Bir özür bulunmaksızın abdestsiz kılınan namaz gibi.

Taharet: Lügat manası temizlik ve nezafet demektir. Din deyiminde taharet, pislik ve necasetten arınmış olmak veya hades (abdestsizlik) denilen şer'î bir engelin kalkması halidir. Temiz olan şeye tahir, temizleyici şeye de "Tahûr veya Mutahhir" denir. Temizleme işine de, "Tathir" denir. Taharetler, Kübra (büyük) ve Suğra (küçük) diye ikiye ayrılır. Taharet-i Suğra (Küçük Temizlik): Abdestsizlik denilen hali gidermek için yapılan temizliktir, Abdest almak gibi. Taheret-i Kübra (Büyük Temizlik): Cünüblük ile hayız ve nifas denilen hallerden çıkmak için yapılan yıkanmadır ki, ağıza ve burna su vermek şartı ile bütün vücut yıkanır. Buna "gusûl, igtisâl, boy abdesti" de denilir.

Hades: Bazı ibadetlerin yapılmasına şer'an engel olan ve hükmen necaset sayılan bir haldir. Hades-i asgar (küçük hades) ve hades-i ekber (büyük hades) kısımlarına ayrılır. Hades-i asgar (küçük hades): Yalnız abdest (taharet-i suğra) ile giderilen haldir. İdrar yapmak, vücudun herhangi bir yerinden kan çıkmak sebebiyle gelen abdestsizlik hali gibi... Hades-i ekber (büyük hades): Ağız ve burun dahil bütün vücudun yıkanması (büyük temizlik) ile giderilen taharetsizlik halidir Bu hal da cünüblükten, hayız ve nifas denilen hallerden meydana gelir. Bunların ayrıntılı olarak açıklamaları ileride gelecektir.

Necaset: Maddeten temiz ve pak olmayan herhangi bir şeydir. Buna "necis, gerçek necaset, pislik" de denir. Şöyle ki: Aslen veya geçici olarak temiz bulunmayan bir şeye necis ve necaset denir. Bunun çoğulu "Encas"dır. Örnek: Sidik aslen necis olduğu gibi, bulaştığı bir elbise de necis, pis ve murdardır. Aslen murdar olan şeye "Neces" de denir. Hakîkî necasetler, namazda bağışlanan mikdarlarına göre, "Necaset-i hafife" ve "Necaset-i galiza, mugallaze" kısımlarına ayrıldığı gibi, akıcı olup olmamaları bakımından da, "mayi" ve "camid" kısımlarına ve görülüp görülmemeleri bakımından da "necaset-i mer'iyye" ve "necaset-i gayr-i mer'iyye" kısımlarına ayrılır. Necaset-i Hafife: Pis olduğu konusunda şer'î delil olmakla beraber aksine bir görüş de bulunan şeydir. Bu tür necasetler bir delile göre murdar görülmekte ise de, diğer bir delile göre murdar sayılmazlar. Eti yenen hayvanların sidikleri gibi... Necaset-i Galize: Pisiği hakkında şer'î bir delil olup aksine başka bir delil bulunmayan şeydir. İnsan ve hayvan tersleri gibi...Necaset-i Mer'iyye: Yoğunluğu olan veya kuruduktan sonra görülebilen herhangi pis bir maddedir. Akan kanlar gibi... Necaset-i Gayr-i Mer'iyye: Donup kalmayan veya bulaştığı yerde kuruduktan sonra görülmeyen herhangi pis bir maddedir. Sidik gibi. Sonuç: Gerek hakikaten, gerekse hükmen temiz sayılmayan şeyler, bazı ibadetlerin yapılmasına engeldir. Bunları belli bir usul ile temizlemek gerekir. Temizlik için en çok kullanılan şey sudur. Bunun için hangi şeylerin temiz olup olmadığını ve temiz olmayanların nasıl temizleneceğini bilmek her müslüman için şarttır. Bu konular üzerinde din ölçüleri bakımından bilgi verilecektir.

Suların Kısımları

Sular Şer'an iki kısımdır: Biri, mutlak sulardır ki, su denilince bu tür su anlaşılır. Bunlar yaratılışlarındaki vasıf üzerinde duran sulardır. Yağmur suyu, kar suyu, deniz suyu, kuyu suyu, göze ve pınar suları gibi... Bunların her birine "Mutlak Su" denir. Diğer kısım sulara "Mukayyed Sular"

denir. Yabancı bir maddenin mutlak sulara karışması ile asıl vasıflarından çıkan ve özel bir isim alan sulardır. Gül suları, çiçek suları, üzüm, asma ve et suları gibi... Bunların her birine "Mukayyed Su" denir. Mukayyed sular, aslî ve gayr-i aslî diye ikiye ayrılırlar. Aslen mukayyed olanlar: Kavun, karpuz, asma, gül suları ve benzerleridir. Gayr-i aslî olan mukayyed sular, aslında mutlak su iken yabancı bir maddenin karışması ile meydana gelen sulardır. Bir su içine yaprakların düşmesi, o yaprakların çürüyerek suyun incelik ve akıcılığını, renk ve kokusunu değiştirmesiyle bozulan sulardır. 46- İçinde nohut ve mercimek gibi temiz bir şeyin pişmesiyle incelik ve akıcılığını kaybeden bir su da mukayyed su sayılır. Yine üç vasıfıdan (renk, tad ve kokudan) birini veya ikisini değiştirecek şekilde mutlak suya mukayyed in karışması ile su mukayyed olur. Şöyle ki: Bir mutlak suya, süt gibi renk ve taddan ibaret iki vasfı olan bir içecek madde yahut karpuz suyu gibi yalnız bir tad vasfı bulunan bir sıvı karışıp kendisinde bu vasıflardan yalnız biri meydana çıksa veya sirke gibi üç vasıflı (tad, renk koku) bir sıvı karışıp da bu vasıflardan ikisi mutlak suda belirse, artık o su, mukayyed olur. Mutlak olan su yosun tutarak veya bekleyerek renk ve kokusu değişirse, yahut içine tadını değiştirmeyecek miktarda sabun, zaferan, toprak ve yaprak gibi temiz ve katı şeyler düşerse yahut içinde mısır ve nohut gibi şeyler ısılatılmış olursa mutlak su olmaktan çıkmaz. Bu durumda incelik ve akıcılığını değiştirmemek şartı ile üç vasfı bozulmuş olsa bile, mutlak hükmünden çıkmaz. Ancak suyun tabiatı olan incelik ve akıcılık halinin değişmesiyle mukayyed olur.

a) Mutlak Suları ve Hükümleri

1) Temiz ve temizleyici olan ve kerahetten beri bulunan sulardır. Üç vasfı (rengi, tadı, kokusu) bozulmamış ve kendisinde keraheti gerektiren bir şey bulunmamış olan herhangi mutlak bir su bu kısma girer. Bu su, hem içilir, hem yemeklerde kullanılır, hem de onunla her türlü temizlik yapılabilir.

2) Temiz ve temizleyici olmakla beraber mekruh olan sulardır. Ev kedisi gibi evcil bir hayvanın yahut çaylak ve doğan gibi yırtıcı bir kuşun yahut evlerden eksik olmayan fare gibi hayvanların içlerinden içmiş oldukları sular bu kısımdandır. Başka bir su varken böyle suları içmek, yemekte ve temizlikte kullanmak tenzihen mekruhtur.

3) Temiz olduğu halde temizleyici olmayan sular: Bunlar bir hadesi (hükmi necaset olan abdestsizliği) gidermek için insanın bedeninde ibadet maksadı ile kullanılan sulardır. Böyle abdest ve gusül için kullanılmış olan sulara Mâ-i Müstamel (kullanılmış su) denir. Örnek: Abdesti olmayan bir müslümanın bütün abdest azalarında veya bir kısmında kullanıp biriktirdiği, yahut cünüb bir müstümanın bütün bedeninde kullanmış olduğu su, bu kısımdandır. Abdesti olan bir müslümanın abdest almış olduğu yerden başka bir yerde sevab niyeti ile abdest alması yahut bir ibadet yaptıktan sonra aynı yerde tekrar abdest alması suretiyle toplanan sular da böyledir. Yine yemeklerden önce ve sonra, Peygamberimizin sünnetine uymak maksadı ile el yıkamakta kullanılmış olan sular da böyledir. İşte bu şekilde kullanılmış sular her ne kadar temiz iseler ve maddi pislikleri giderirlerse de, (abdestsizlik gibi) hükmen necasetleri gideremezler. Bu sularla abdest alınmaz ve gusledilmez. Kullanılmış böyle suların temiz olup temizleyici olmamaları İmam Muhammed'e göredir. Fetva da buna göredir. Fakat İmamı Azam ve İmam Ebu Yusuf'a göre, bu sular temiz değildir, pis sayılırlar. (İmam Malik ve İmam Şafiî'den nakledilen bir görüşe göre, bu kullanılmış sular hem temiz, hem de temizleyicidir. Ancak ikinci defa kullanılmaları mekruhtur.)

4) Bunlar temiz olmayan sulardır. İçine pislik düştüğü kesin olarak bilinen yahut fazla bir zanla bilinen az miktardaki sulardır. Böyle sular pis hükmündedir. Ancak büyük su hükmünde olan kuyu ve havuz gibi sulara pislik düşünce, o suyun üç vasfından birini (tad, renk veya kokusunu) değiştirirse o zaman bu büyük su da pis olur. Aksi halde büyük sulara necaset düşmekle, vasıflarından birini kaybetmedikçe pis olmazlar. Akar halde olan sular da böyledir. Böylece büyük sularla akar halde olan

sular aynı hükmü taşımış oluyorlar. Durgun olup akar halde bulunmayan suların kare şeklinde bulunmaları halinde yüz ölçümünün yüz arşını bulması ile ve daire halinde olanların çevresi otuz altı arşını bulması ile bunlar büyük su sayılırlar. Bu ölçüden az olanlar da küçük su hükmündedir. Akar halde olan sulara gelince, bunlar az olsun, çok olsun büyük sular (büyük havuzlar) hükmündedir. Böyle bir akar su içine düşen bir pislikle suyun üç vasfından biri değişip bozulmadıkça, bu su temizdir ve temizleyicidir. Bunların derinliğine bakılmaz. Avuç ile alınan sudan dolayı, suyun dibinin açılmaması, büyük su olmak bakımından yeterlidir. Bir suyun da akıcı sayılabilmesi için, en az bir saman çöpünü götürmesi lazımdır.

5) Şüpheli (Meşkûk) Sular: Bunlar, merkeblerin ve katırların artığı olan sulardır. Böyle bir su temiz ise de, abdestsizliği (hades denilen hükmî necaseti) gidermeğe yeterli olup olmadığı şüphelidir. İlerde bu konuda bilgi verilecektir.

Bir kimsenin abdesti varken, sadece serinlemek için yahut başkasına abdest alınışını öğretmek için abdest aldığı su, hem temizdir, hem de temizleyicidir. Yine bir kimse abdest aldıktan sonra aynı mecliste daha abdesti bozulmadan ve o abdestle bir ibadet yapmadan tekrar abdest alırsa, biriken su temizdir, temizleyicidir. İçinde temiz bir kabın veya temiz bir çamaşırın yıkandığı su da böyledir. Çünkü bu sularla ne maddî ne de hükmî bir temizlik yapılmıştı. Ancak böyle kullanılmış sulardan insan tiksindir; sağlık bakımından da zararlı olmaları düşünülür. Zaruret olmadıkça bu gibi sular içilmez, yemeklerde kullanılmaz. Bunlarla abdest ve boy abdesti alınmaz. Bir mutlak (tabiî) suya kullanılmış (müstamel) su karıştığı zaman bakılır: Eğer asıl temiz su, karışan (müstamel) sudan iki kat fazla ise, onunla hükmî necaset (abdestsizlik) giderilebilir. Durum aksine olursa, karıştırılan müstamel (kullanılmış) su asıl temiz sudan iki kat fazla olursa, onunla abdestsizlik (hades) giderilemez, gusûl yapılamaz. Her iki suyun mikdan eşit olduğu zaman, ihtiyat olarak hüküm yine böyledir.

b) Mukayyed Sular ve Hükümleri

Yukarıda işaret edildiği üzere, mutlak sularda dıştan bir tesir bulunmayınca bunlar içilir, yemeklerde ve bütün temizlik çeşitlerinde kullanılır, abdest veya gusûl alınır. Gerek hakikî, gerek hükmî kirler giderilir. Mukayyed sular ise böyle değildir. Bunlarla abdest ve boy abdesti alınmaz. Bunlarla hades denilen hükmî necaset (abdestsizlik) giderilemez. Çünkü bu gibi temizlikler için dinimiz mutlak (tabiî) suları kullanmayı emretmiştir. Bununla beraber mukayyed suların bazıları içilebilir, yemeklerde kullanılabilir. Yine mukayyed sulardan yağlı ve kaygan olmayan ve sıkılmakla akıp gidenlerle hakikî necasetler (pislikler) giderilebilir. Mutlak sular, içlerine düşecek bazı şeylerden dolayı temizliklerini yitireceği gibi, mukayyed sular da yitirir. Bu halde her iki su da, ne hakikî ve ne de hükmî pislikleri gidermekte kullanılabilir. Bunlarla ilgili olarak bilgi verilecektir.

Su Artıkları Hakkında Hükümler

Az ve durgun olan su artıkları şu kısımlara ayrılır:

1) Hem temiz, hem de temizleyici olan ve kerahet taşımayan artıklar: Bunlar, ağızları temiz olan bütün insanların, deve sığır ve koyun gibi, eti yenen evcil hayvanların, atların ve attan veya inekten doğmuş katırların, eti yenen vahşi hayvanların, eti yenen kuşların artıklarıdır. Bu cins hayvanların su artıkları içilir ve bu artıklarla temizlik yapılabilir. Ağızları temiz olmayanların artıkları da temiz değildir. Şarap içen veya ağız dolusu kusan kimselerin şarap içmelerinin veya kusmalarının hemen arkasından içtikleri suyun artığı gibi. 2) Kullanılmaları mekruh olan artıklar: Bunlar, kedilerin, tavukların ve atmaca, şahin, doğan, çaylak, katal gibi yırtıcı kuşların ve pislik yemekten çekinmeyen koyun, sığır, keçi gibi hayvanların artıklarıdır. Başka temiz su varken bunların içilmesi ve temizlikte kullanılması tenzihen mekruhtur. Fakat başka su bulunmayınca, bunlar içilebilir ve bunlarla temizlik yapılabilir. Bu

gibi sular varken teyemmüm yapılması caiz değildir. 3) Kullanılmaları şüpheli olan artıklardır. Bunlar, yabancı olmayan merkeblerin ve bunlardan doğmuş katırların artıklarıdır. Başka temiz su bulunmayınca hem abdest alınır, hem de ihtiyat olarak teyemmüm yapılır. Şüpheli (meşkûk) bir su ile, şüpheli olmayan bir su birbirine karışacak olsa, tartıca ağır gelene itibar edilir. Bu iki su eşit olunca, yine ihtiyat olarak teyemmüm de edilir. 4) Necis (pis) sayılan artıklardır. Bunlar, köpek, kurt, aslan, kaplan, domuz ve benzeri hayvanların ve vahşi kedilerin artıklarıdır. Bunlar temizlikte kullanılamaz ve zaruret olmadıkça da bunlar içilemez.

Terler ve salyalar, ağızdan akan sular hüküm bakımından artıklar gibidir. Bu bakımdan artığı temiz olanın, ter ve salyası da temizdir. Artığı mekruh veya şüpheli (meşkûk) olanın, ter ve salyası da mekruh veya meşkûk (şüpheli) olur. Artıkları temiz olmayan hayvanların terleri ve salyaları da temiz değildir. Bir arada bulunan kaplardan çoğunda temiz su ve az bir kısımda pis su bulursa, araştırma yapmak gerekir. Kapların hangilerinin temiz olduğu zan üstünlüğü ile tayin edilir. Ondan sonra da, tayin edilen sulardan içilir, abdest ve gusül temizliği yapılır. Çünkü hüküm kuvvetli olan hale göredir. Fakat temiz olmayan kaplar temizlerden daha çok veya temizlere eşit olsa, yemekte ve içmekte kullanılmak için araştırma yapılabilir; ancak abdest ve gusül için araştırma yapmak gerekmez. Bu sular döküldükten veya hayvanların ihtiyacı için birbirlerine kanştırıldıktan sonra teyemmüm yapılır.

Kuyular Üzerindeki Hükümler

Kuyular, suları ne kadar çok olursa olsun, yüzeyleri yüz arşın (takriben altmış beş) metrekareye ulaşmadıkça yahut daima akıp giden bir su yolu üzerinde bulunmadıkça küçük sular (küçük havuzlar) hükmündedirler. Bu esasa göre, içlerine düşecek şeylerden dolayı haklarında aşağıdaki hükümler uygulanır. Üzerlerinde pislik bulunmadığı bilinen insan veya eti yenen koyun ve deve benzeri hayvanların içlerine düşüp de diri olarak çıkmış oldukları kuyuların suyu pis olmaz. Yine katırın ve merkebin, atmaca, şahin, çaylak gibi yırtıcı kuşların, köpek, kurt, kaplan benzeri canavarların içine düşüp de diri olarak çıktıkları kuyuların da suyu pis olmaz; ancak ağızlarının salyasının düştükleri suya bulaşmaması lazım. Bulaştığı takdirde su, salyanın hükmüne bağlıdır. Hayvanın salyası temiz ise, artığı gibi su da temizdir (*). Salyası pis ise, su da pis olur. Bu durum daha önce bildirilmişti. 58- Bir kuyunun içine fare, serçe veya bunlardan birinin büyüklüğünde başka bir hayvan düşüp ölse, o hayvan henüz şişmemişse, bu hayvan kuyudan çıkarıldıktan sonra yirmi kova su kuyudan çekilip dökülür. Bu miktar suyun çıkarılması vacibdir. Bu mikdar su çıkarılmadıkça kuyunun suyu temiz olmaz. Böyle bir kuyudan otuz kova çıkarılması müstahab olur.

Bir kuyunun içine kedi, tavuk, güvercin veya bunlardan biri büyüklüğünde başka bir hayvan düşüp ölse de, henüz şişmeden çıkarılsa, o kuyudan kırk kova su çekilir ki, bu mikdar su çıkarmak vacibdir. Elli veya altmış kova su çıkarılması müstahab olur. 60- Bir kuyunun suyuna, bir damla dahi olsa, kan, şarab, sidik gibi akıcı bir pislik karışsa, o su pis olur. Yine bir kuyunun içine domuz düşse yahut koyun, keçi ve bunlar büyüklüğünde bir hayvan düşüp öldükten sonra şişmiş olsa, yahut serçe ve fare büyüklüğünde küçük bir hayvan düşüp ölüp dağılsa veya tüyleri dökülse, o kuyunun dibinde bir kova su kalmayacak şekilde suyunun tümünü çıkarmak icab eder. Ancak kuyunun suyu çok olup devamlı olarak kaynamakta ise, iki yüz kova su çekmek yeterlidir; bu vacibdir. Üç yüz kova çıkarılması müstahabdır. Daha sağlamı, kuyunun içindeki su miktarının kaç kova olduğu hesaplanarak o mikdar suyun çıkarılmasıdır. Bazı alimlere göre fetva, bu şekilde işlem yapmaktır.

Bir kedi köpekten korkarak yahut bir fare kediden veya bir koyun kurttan korkarak kaçıp da ölmeyecek şekilde kuyuya düşse, kuyunun bütün suyu pis sayılır. Çünkü bu hallerde hayvanların işemiş olmaları ihtimali kuvvetlidir. Fakat geçerli sayılan diğer bir görüşe göre, bu halde kuyu pis olmuş sayılmaz. Zaruret bakımından bu hal bağışlanmıştır. Tavuktan çıkan taze bir yumurtanın ve

yeni doğmuş bir kuzunun içine düştüğü su pis olmaz; ancak bunların üzerinde pislik bulunduğu bilirse, su pis olur. Tercih edilen görüşe göre, bir kuyuya devenin, koyunun, keçinin, atın, katırın, merkebin, sığırın ve mandanın tersleri düşmekle o kuyunun suyu pis olmaz. Bu terslerin yaş yahut kuru, sağlam veya kırık olması arasında fark yoktur. Çünkü bunlardan korunmak çok zordur. Hele kırlardaki kuyularda bunlardan korunmak daha güçtür. Ancak kuyuya düşen bu pislik parçaları adet itibariyle çoğumsanıyorsa yahut her su çekilen kovada en az bir ve iki parça görülürse, o zaman su temizliğini kaybetmiş olur. Bununla beraber daha güvenilir bir görüşe göre zaruret esas alınır. Şöyle ki: Evlerdeki kuyuları bu pisliklerden korumak güç olmadığı için, kuyuya düşmeleri halinde böyle kuyular pisleşir. Fakat kırlardaki kuyuları korumak güç olduğundan bu pislikler o kuyuları temizlikten çıkarmaz. Kaz, tavuk, ördek gibi hayvanların tersleri suyu bozar. Onun için içine düştükleri kuyunun bütün suyunu boşaltmak gerekir. Çünkü bunların pislikleri galiz (ağır) necasettir. 65- Güvercin ve serçe gibi eti yenen kuşların tersleri, kuyularda ve kaplarda olan suları bozmaz. Eti yenmeyen kuşların tersleri de suyu bozmaz. (İmam Şafî'ye göre bunların tersleri suyu bozar.) İmamı Azam ile İmam Ebû Yusuf'dan bir rivayete göre, yırtıcı kuşların tersleri kuyuların suyunu bozmaz; çünkü bunlardan kuyuları korumak güçtür. Mikdarları çok olmadıkça elbiseyi pis yapmazlar. Suyun vasıflarını bozmadıkça; çok olan suları da temizlikten çıkarmazlar. Fakat kaplardaki sular bozulmuş olur; çünkü bu kablari korumak mümkündür.

Bir kuyuda lâşeden (ölü hayvan kalıntısından) başka bir pislik görülse, pislik görüldüğü andan itibaren o kuyunun suyu pis sayılır. Artık o sudan abdest alınmaz, başka temizlik işinde de kullanılmaz. Su kuyusunda fare veya kedi ölüsü gibi bir lâşe görüldüğü zaman, eğer düşüş zamanı biliniyorsa, o vakitten itibaren kuyunun suyu pis sayılır. Fakat lâşenin kuyuya düştüğü zaman bilinmez de, kuyudaki ölü hayvan şişmiş, dağılmış veya tüyleri dökülmüşse, o kuyu üç gün ve üç geceden itibaren pislenmiş sayılır. Eğer kuyuda bulunan ölü hayvan şişmemiş, dağılmamış veya tüyleri dökülmemiş ise, bir gün ve bir geceden itibaren ihtiyaten o kuyu pis kabul edilir. Bu esasa göre o müddetler içinde alınan abdestler ve gusüller sahih olmamış demektir. Bunlarla kılınmış olan namazların kazası lazım gelir. Aynı zamanda bu sularla yıkanmış olan pis elbiselerin tekrar yıkanmaları gerekir. Fakat o sularla pis olmayan çamaşırlar yıkanmışsa, onları tekrar yıkamak gerekmez. Bütün bunlar, "kesinlikle bilinen şey, şübhe ile gerçekliğini kaybetmez" kuralına dayanmaktadır. Bu mesele İmamı Azam'a göredir. İmameyn'e (Ebû Yusuf ve Muhammed'e) göre eğer inceleme sonunda kuyuda bulunan ölü hayvanın ne zaman kuyuya düştüğü anlaşılamazsa, görüldüğü andan itibaren kuyunun pis olduğu kabul edilir. Ondan önce kılınan namazlar kaza edilmez ve yıkanan çamaşırlar tekrar yıkanmaz. O ölü hayvan dışardan bir rüzgarla yahut başka bir sebeble kuyuya henüz düşmüş olabilir. Meydana gelen bir olayın en yakın zamana nisbet edilmesi esastır.

Pislenmiş bir kuyunun içinde bulunan sular kuruyup çekildikten sonra, tekrar suyu gelmeye başlasa, kuyu temizlenmiş sayılır; çünkü bu şekilde çekilip kaybolan pislik geri gelmez. 69- Kuyuların suyunu boşaltmada kullanılacak kovalar, orta büyüklükteki kovalardır. Bazı alimlere göre, yaklaşık olarak 5 kg. (1400 dirhem) su alacak büyüklükte olmalıdır. Bu kovaların tam ağızlarına kadar dolması gerekmez. Suyu pislenen kuyudan tayin edilen mikdar su çekilince, kuyunun geri kalan suyu da, çamurları ve taşları da, kova ile kovanın ipi de, kovayı çekenin elleri de temizlenmiş olur. Çünkü bunların temizliği, kuyunun temizliğine bağlıdır. Bir kuyudan çekilmesi icab eden suyu bir günde çekmek şart değildir, ayrı günlerde çekilerek gereken mikdar tamamlanabilir. Akıcı kanı bulunmayan balık, çekirge, kurbağa, sinek, küçük yılan, akreb, su köpeği ve su hınzırı gibi hayvanların suda yahut başka bir sıvı içinde ölmesi ile o su pis olmaz. Böyle bir su ile abdest alınabilir.

Az su hükmünde olan bir su içine, az dahi olsa pislik düşmekle o su pis olur. Fakat bir oluktan akmakta olan su, bir ölü hayvan leşine (karada yaşayan ve kanı olan bir hayvan ölüsüne) veya başka bir pisliğe dokunup geçerse hemen pis olur mu? Bu konuda duruma bakılır. Şöyle ki: Suyun tamamı

veya çoğu o pisliğin üzerine uğrarsa, su pislenmiş olur. Ancak üzerine suyun uğradığı pislik tamamen dağılarak eseri görülmez bir hale gelmiş olursa, o zaman su pislenmiş olmaz, temiz sayılır. Yine suyun az bir kısmı böyle bir pislığe uğrasa, yine su temizliğini kaybetmiş olmaz. Ancak suyun dokunduğu pislikten suda bir iz kalmış olursa, temizlikten çıkar. Pislğin üç vasfından biri (renk, koku ve tad) kuyunun suyuna geçmeyecek şekilde, kuyu ile tuvalet arasında mesafe bulunsa, o kuyunun suyu pis sayılmaz(**). Fakat pislğin üç vasfından biri suya geçmiş olursa, kuyu pis olur. Tuvaletle kuyu arasında bulunan mesafe uzak bile olsa, yine bu durumda kuyunun suyu pis sayılır. (*) Bütün bu bahisde sözü geçen temizlikten din bakımından ibadetlerin yapılmasına engel olan hades ve habesin giderilmesinin kastedildiğini, yoksa tıbbî ve fennî temizlik kastedilmediğini önemle kaydetmek gerekir. (**)

Din Yönünden Temiz Sayılan Şeyler

Aslen bütün yeryüzü, bütün madenler, bütün sular, bütün otlar, ağaçlar, çiçekler ve meyvalar, domuzdan başka hayvanların üzerlerinde pislik olmamak şartı ile bedenlerinin dışı temizdir. Bunların dokunması ile elbiseler pislenmiş olmaz. Domuzun sadece kılları, zaruret dolayısıyla badana yapmak ve ayakkabı dikmek için kullanılabilir. Bunlarla yapılan badana ve dikilen ayakkabı pis sayılmaz. Yine bir su kovası, domuz kılları ile yapılmış olan bir fırça ile boyanmış olur da, boya kuruyarak suda boyadan bir iz kalmazsa, yine kova temiz sayılır; onunla kuyudan su çıkarılabilir. O kıllardan az bir miktar suya düşse de, su bozulmuş olmaz. Bu hüküm İmam Muhammed'e göredir. Tercih edilen de bu görüştür. İmam Ebû Yusuf'a göre, bu kıllar içine düştüğü suyu bozar. Çünkü bu kılların kullanılışı bir zaruret sebebiyle caiz görülmüştür. Bunların su içine düşmeleri zaruret dışında kalır. Bu kılların fırça olarak kullanılmaları da hoş görülmemektedir. Bunların yerine kullanılacak başka bir şey bulunduğu zaman, kullanılmamaları şübhesiz ki daha iyidir. Şunu da belirtelim ki, bir şeyin temiz sayılması, onun yenip içilmesinin helal olmasını gerektirmez. Nice zehirli sular ve nice sarhoşluk veren otlar vardır ki, bunlar temiz oldukları halde yenip içilmeleri haram bulunmaktadır. (Malikî'lere göre, köpek ile domuz dahil, her canlı hayvanın bedeni temizdir.)

Domuzdan başka olarak boğazlanıp kanları akıtılan bütün hayvanların deri, ciğer, yürek, dalak ve damarları ile etleri arasında kalıp akmayan kanları temizdir. Bu boğazlamanın din usulüne göre yapılmış olması görüşü daha kuvvetlidir. Bit, pire ve tahta kurusu kanları da böylece pis değildir. 75-Su içinde yaşayan hayvanlardan suda ölen balıklar ve diğer hayvanlar temizdir. Bununla beraber bu deniz hayvanlarından bir kısmının yenmesi haramdır. Sekizinci kitaba bakılsın. Domuzdan başka olan hayvanların, boynuz, tırnak, kemik, kıl ve tüyleri gibi içlerine kan girmeyen organları ve tabaklanan derileri hayvanların ölümleriyle pis olmaz. Sahih olan görüşe göre, sinirleri temiz değildir. Çünkü bunlarda acı duyacak kadar bir canlılık bulunmuştur. Misk kedisi temizdir, yenmesi de helaldir. Miskın göbeği de temizdir. Zıbad denilen yağ da temizdir. Henüz ot yememiş süt kuzularının kursakları temizdir. Bunlar ister boğazlansın, ister boğazlanmasınlar, bunlardan peynir mayası yapılabilir. Tavuğun ölümünden sonra çıkan yumurta temizdir, yenebilir. Ölmüş bir koyunun memesinden çıkan süt de temizdir. Bu süt İmamı Azam'a göre içilebilir, iki İmama (Ebû Yusuf ve Muhammed'e) göre süt temiz ise de memenin pis olmasından dolayı içilmez. Kokmuş et, ekşimiş yemek, acılaşmış yağ, kokup kurtlanmış et veya peynir bu durumda temizliğini kaybetmiş olmaz. Fakat bunların zararlı olmaları itibarıyla yenmeleri uygun olmaz.

Ev kedilerinin sidiği, dokunduğu kapları ve içine düştüğü suyu pisleştirir. Bir zaruret olduğu için elbiselere dokunması ile elbise pis sayılmaz. Yine farelerin de sidiği suları temizlikten çıkarır. Ancak yenecek ve içilecek şeylere az miktarda dokunan fare sidikleri ve tersleri, yiyecek ve içeceklerde tadları belirmeyince bağışlanmıştır. Çünkü bunlardan korunmak zordur. Diğer bir görüşe göre, hem kedinin hem de farenin sidikleri suları da bozar, elbiseleri de bozar. Bunun için ihtiyat yolunu

seçmelidir. İğne ucu yahut iğne deliği kadar küçük olan sidik serpintileri bir bedene yahut bir yere veya elbiseye sıçrarsa o yerler pis sayılmaz. Fakat böylece suya sıçrayan olursa, bu bağışlanmaz; durgun ve az olan suyu pisletir. Çünkü bu gibi sıçrantılardan suyu korumak kolaydır.

Akar veya durgun bir halde olan suya pisliğin düşmesinden dolayı sıçrayan damlalar temizdir. Ancak damlalarda pislik izi olursa, o zaman pis sayılırlar. Heladan, ahırdan ve hamamdan çıkan buharların oluşturduğu su damlaları temiz sayılır. Fakat pis sayılan bir şeyden sıkılarak çıkarılan sıvılar temiz değildir. Caddelerin gerek sert ve gerek yumuşak olan çamurları, pislikten arı olmasa da temiz sayılır. Elbiseye sıçrayan böyle çamurun tümünün pis olduğu belli değilse, bu elbise ile namaz kılmak sahihtir. Bir cenazenin üzerinde pislik yoksa, onun yıkanması halinde meydana gelen yıkantı temizdir, namaza engel olmaz. Fakat ölü üzerinde pislik varsa, o halde yıkantısı da pistir; ancak yıkama işi ile uğraşılırken sıçrantılardan korunmak güç olduğu için bunlar bağışlanmıştır. Necaset yıkantısı da pistir. Temizlenmesi üç kez yıkamakla olan şeylerin dördüncü kez yıkantısı temiz olur.

Pis yerler üzerinden esip gelen bir rüzgarın dokunduğu elbise ve kumaşlar pis olmaz. Ancak elbise veya kumaşlarda pislik eseri görülürse o zaman pislenmiş sayılırlar. Ancak sıkılmak suretiyle damlayabilecek kadar ıslak olan bir bohçaya temiz elbiseler sarılır da, bu elbiselerde pislik eseri görülmezse, elbiseler temiz sayılır. Yine kurumuş halde bulunan pis bir yer üzerine serilen çamaşırdaki pislik eseri bulunmazsa, o çamaşırın ıslaklığı pis yer üzerinde görülse bile pislenmiş olmaz.

Bir kimse pis bir yatak veya pis bir yer üzerine yatıp uyumuş olsa, adam pislenmiş sayılmaz. Ancak terinden veya ayağındaki bir yaşlıktan dolayı pisliğin eseri elbisesinde veya bedeninde görülürse, bu pisliklerin yıkanması gerekir. Keçi ve koyun benzeri hayvanların memesine yapışmış olan pisliklerin sağılan süt içine düşmesiyle süt pis olur. Fakat süt sağılırken sütün içine kuru olarak düşen bir iki parça pislik henüz dağılmadan hemen çıkarılıp atılırsa ve sütte de bir iz bırakmazsa, o süt temizdir. Bu miktar bağışlanmıştır; çünkü bundan korunmak güçtür.

Din Yönünden Temiz Sayılmayan Şeyler

Ağır Pislikler

1) İnsanların sidikleri, tersleri, menileri, idrardan sonra gelen vedileri (kalın akıntı) ve şehvî bir istekten sonra gelen mezîleri, ağız dolusu kusuntuları, organlardan çıkıp akan kanları ve bedenlerinden kesilip düşen et ve deri parçaları... Kadınlara ait adet ve lohusalık kanları ile, devamlı bir şekilde gelen istihaze kanları da bu ağır necasetler kısmına girer. (Şafiî ve Hanbelîlere göre menî temizdir.) 2) Eti yenmeyen hayvanların sidikleri, ağızlarından gelen salyaları, akan kanları ve kuşlardan başka bütün hayvanların tersleri... Yarasanın sidiğinden ve tersinden sakınmak mümkün görülmediği için temiz sayılır. 3) Eti yenen hayvanlardan tavuk, kaz ve ördeklerin tersleri... 4) Lâşeler (ölü hayvanlar): Karada yaşayan ve boğazlanmaksızın ölen yahut din kurallarına uyulmaksızın kesilen kanlı hayvanlar ve bunların tabaklanmamış derileri... İşte bu gibi hayvanlara Meyte (lâşe) denilir. Kaz ve ördek ölüleri de böyledir. (Malikîlere göre, ölü hayvanın eti pis olduğu gibi, derisi, kemiği, sinirleri de temiz değildir. Kılları ve yünleri ise temizdir. Şafiîlere göre ise, ölü hayvanın tüylerine ve kıllarına, tımaclarına varıncaya kadar bütün cüzleri pistir. Çünkü bu cüzlerin hepsine canlılığın geçişi vardır.) 5) Şarab ittifakla ve diğer sarhoşluk veren içkiler çoğunluk görüşü ile pistir. Çünkü bunların hepsi akla ve sağlığa zararlıdır. Hepsi dince yasak şeylerdir. Bunlardan kaçınmak dince istenmektedir. Bunlara yasağın konması ve bunlardan nefret edilmesi de bu hikmete bağlıdır. Hele ibadetlerde temizliğe ve paklığa riayet edilip ihtiyatlı davranmak en önemli işlerdendir. İbadetlerin tam bir temizlik içinde Allah'ın emrine uyularak yapılması farzdır. (Şafiî Mezhebine göre de, sarhoşluk veren bütün içkiler, az olsun veya çok olsun temiz değildir.)

Hafif Pislikler

1) Atların ve eti yenen koyun, geyik gibi ehli hayvanların ve yabani hayvanların sidikleri hafif pisliktir. Bu hayvanların tersleri İmam Azam'a göre ağır pisliktir. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre ise hafif pisliktir. Fetva, bu iki imama göredir. Katırlarla merkeblerin tersleri hakkında da ihtilaf vardır. 2) Etleri yenmeyen hayvanlardan atmaca, çaylak ve kartal gibi havada pisleyen kuşların tersleri... 3) Her hayvanın karaciğerine bağlı olan öd kesesi ve işkembesi, tersinin hükmüne bağlıdır. Koyunun tersi hafif olduğu gibi, onun öd kesesi ve işkembesi de hafif pisliktir.

Temiz Olmayan Şeylerin Hükümleri

Temiz olmayan şeyler: Gerek ağır olsun, gerek hafif olsun, maddi şeyleri kirletmek hususunda eşittirler. Bu yüzden pislikler ağır ve hafif kısımlarına ayrılmaz. Ancak namazın sahih olmasına engel olmak veya olmamak bakımından bu iki kısım esas alınarak aşağıdaki hükümler uygulanır. Ağır necaset sayılan bir şeyin: Katı ise üç gramdan, sıvı ise el ayasından daha geniş olan miktarı, giderilmesi mümkün olunca, namazın sıhhatine engel olur. Bu anılan ve ondan daha az olan miktarlar ise az necasettir, namazın sıhhatine engel olmaz; bağışlanmış sayılır. Buna göre namaz kılanın elbisesinde veya ayaklarını basıp namaz kıldığı yerde, yaklaşık olarak üç gramdan çok katı olan ağır pislik bulunursa, onun namazı sahih olmaz. Secde ettiği yere gelince, bu hususta İmam Azam'dan iki rivayet vardır. İmam Muhammed'e göre, burada aynı miktar necaset sebebiyle namaz sahih olmaz. Fakat İmam Ebû Yusuf'a göre sahih olur. Hafif pisliğe gelince: Bunların bulaştığı beden organlarının ve elbiselerin dörtte birinden azı namaza engel olmaz. Bu az miktar sayıldığı için bağışlanmıştır. Bu miktardan fazla olan pislikleri gidermek mümkün olduğu zaman, namazın sıhhatine engel olurlar. Yine: Bir meste bulaşan böyle hafif bir pislik, mestin topuklardan aşağı olan kısmının dörtte birinden az ise, bağışlanır; fazla ise bağışlanmayıp namaza engel olur. İmam Ebû Yusuf'a göre, enine ve boyuna yalnız bir karış miktarı bulaşması bağışlanmıştır. Bedenin ve elbisenin bundan fazlasına bulaşması namaza engel olur. Bununla beraber imkan olunca, bedenin, elbisenin ve namaz kılınacak yerin, pislik çok az bile olsa, temizlenmesi bir fazilettir. Bir pisliğin az bir miktarı ile namaz kılınması sahih ise de keraheti vardır. Bunu gidermeden namaz kılınmamalıdır.

Temizleme Yolları

1) Su İle Yıkayarak Temizleme

Hades (Hükmen necaset) denilen abdestsizlik, cünüblük ile hayız ve nifas halleri, her çeşit temiz mutlak sularla giderilir. Bu sulardan bulunmayınca abdestsizlik gibi, hades halleri teyemmümle giderilir, ileride açıklanacaktır. Hubus (hakikî necaset) denilen pislikler de temiz olan mutlak ve mukayyed sularla temizlenir. Örnek: Maddi bir pislik, yağmur, dere ve deniz sularıyla giderilebildiği gibi, çiçek suları ile, meyve ve sebzelerden çıkan sularla ve içinde nohut veya mercimek gibi şeyler ıslatılmış sularla da giderilebilir. Fakat temiz olmayan sularla, yağlı ve yapışkan sıvılarla, akıcılık ve incelik vasfını kaybeden sularla pislikler giderilmez. Görünür halde olan pislikler, izleri (renk, koku ve maddeleri) giderilinceye kadar su ile yıkamakla temiz olurlar. Bir defa yıkamakla tamamen pislik giderilmiş olursa, sahih olan görüşe göre, bir daha yıkanması gerekmez. Eğer pisliğin rengi, bulaştığı yerden kaybolmayacak halde ise, o eşya, kendisinden bembeyaz su akıncaya kadar yıkanır. Pis boya ile boyanmış elbise ve kaplar gibi... Görülemeyen bir pisliğin bulaşmış olduğu eşya, bir kap içine konarak üç kez yıkanır ve her defasında sıkılmakla temiz olur. Sıkma, yıkayıcının kuvvetine göre olur. Son sıkmada, hiç su damlamayacak şekilde sıkma gerekir. Böylece hem yıkanan şey; hem yıkayıcının eli, hem de kullanılan kap temizlenmiş olur. Başka başka kaplarda pis eşya yıkanmış olursa, birinci kap üç kez, ikinci kap iki kez ve üçüncü kap da bir kez yıkanmakla temizlenmiş olur. Köpeğin yaladığı bir kap da, üç kez yıkanmakla temizlenir. Bununla beraber pis şeyin koku ve tadı

kalmamalıdır. Ancak kokusunun giderilmesi mümkün olmazsa, o zaman koku eserin bulunması başışlanır. Pis olan bir şeyi su ile yıkamak hususunda akar su, durgun su ile kap içinde yıkamak veya kap içinde yıkamamak bakımından bir fark yoktur. Yeter ki su berrak bir duruma gelsin. Bu yıkamada sıcak su veya sabun gibi temizleyici maddelerin kullanılması şart değildir, güçlük olmadığı zaman bunların kullanılması tercih edilir. Keçe ve benzeri, sıkılmaları mümkün olmayan pis eşyalar kap içinde üç defa yıkanır ve her yıkayıpta pis eşyanın suyu süzölür ve damlaları kesilinceye kadar bırakılmış olursa, temizlenmiş sayılır. Fazla kurutulması gerekmez. Böyle bir eşya akarsu içine bırakılırsa veya üzerine sular dökölerek yıkanır, onda pislik izi kalmayınca temiz olur. Ayrıca sıkılıp kurutulmasına ve tekrar tekrar suya sokulmasına gerek yoktur. Pis olan bir kına ile boyanan bir organ üç kez yıkanmakla temiz olur. Kınanın organ üzerinde kalan rengi bir zarar vermez. Bir organa değen kan ve benzeri bir maddeyi üç kez yalayıp tükürmekle izi giderilmiş olursa, hem organ ve hem de yalayanın ağzı temiz olur. Toprakten yapılarak ateşte pişirilen kaplar pisleşince, her defasında damlaları kesilinceye kadar suyu sıkırtılmak şartı ile üç kez yıkanır. Bir görüşe göre, bu gibi kapların yenisi ateş alevine tutulmakla temizlenir. Tahtadan yahut topraktan yapılmış yeni kaplar pisleşince, üç kez yıkanır ve her defasında kurutulur. Pislğin rengi ve kokusu tamamen gidince bu eşya temiz olur. Çünkü bu eşyaların o pislği emmiş olmaları düşünölabilir. İçine murdar bir şey düşmüş olan zeytinyağı ve benzeri bir yiyecek, bir kap içinde üzerine üç defa su dököldükten sonra çalkalanır ve her defasında suyu süzölerek yiyecek madde alınır, temizlenmiş olur. Temiz olmayan bir su içinde kalarak şişen buğday ve arpa gibi şeyler üç defa temiz suda ıslatılır ve her defasında kurutulup suyu çekildikten sonra temizlenmiş olur. Görölmeyen bir pislik, bedenın veya çamaşıрын hangi tarafına dokunmuş olduğu bilinmez yahut unutulmuş olursa, o bedenın veya çamaşıрын bir tarafı yıkanınca, sahih olan görüşe göre, her tarafı temizlenmiş sayılır. Fakat bedenın veya çamaşıрын tümünü yıkamak daha uygun düşer. Üzerinde necaset veya meni bulan kimse, bunun ne zaman bulaştığını bilemezse, necaset için son abdest bozduğu, meni için de, son uyku uyuduğu zamandan itibaren kılmış olduğu namazları tekrar kılar. Bir çeşmenin su boruları pislennmiş olsa, içinde akacak temiz su ile borularda necasetin izi kalmadığı anlaşıldığı anda temizlenmiş olur.

2) Suda Kaynatma ile Temizleme

İçine pis bir şey karışan ve yüzeyi 65 metre kareden küçük olan süt, pekmez ve bal gibi sıvı şeyler, asıl mikdarlarına düşünceye kadar temiz su ile kaynatılır. Üçüncü ameliye yapılmakla bunlar temizlenmiş olur. Çünkü böyle yapmakla temiz olmayan şeyin aslında bir değışiklik meydana gelir. Usulüne göre boğazlandıktan sonra, henüz bağırsakları çıkarılmadan, tüylerini yolmak için kaynar suya atılmış olan tavuk ve benzeri hayvan pislennmiş olur; artık temizlenmez. Çünkü pis suyu içine çekmiş olur. Onun için böyle bir hayvan kesildikten sonra, üzerindeki akar kanını, hem de içini çıkardıktan ve yıkadıktan sonra kaynar suya atmalıdır. İşkembe de yıkanıp temizlenmeden önce kaynar suya atılırsa bir daha temiz olmaz. Fakat henüz kaynar hale gelmemiş suya atılıp çıkarılırsa, temiz su ile yıkanarak temizlenmiş olur. Kaynar suyu içine daha çekmeden hemen sudan çıkarılırsa yine yalnız yıkamakla temiz olur.

3) Ateşe Sokmak Yolu İle Temizleme

Pis su verilen bir bıçağın hem içi, hem de dışı pis olur. Bu durumda onun dışı yıkanmakla veya temiz bir bezle silinmekle temizlenir. Artık o bıçakla karpuz ve et gibi yiyecekler kesilip yenebilir. Fakat bu halde bıçağın sadece dışı temiz olduğundan üzerinde onu taşıyanın namazı sahih olmaz; çünkü iç kısmı pistir. İç kısmının temizlenmesi için ateşin içine konur ve üç kez veya bir kez ona temiz su verilir. Pis çamurdan yapılan testi ve çanak gibi şeyler, ateşte pişip onlarda pislik eseri kalmayınca temizlenmiş olur. Boğazlanmış bir hayvanın kellesi üzerinde veya herhangi bir maden parçası üzerinde

bulunan kanlar, ateşe sokulup kaybolmakla o şeyler temizlenmiş olur. İçlerine yaş pislik dokunmuş olan fırınlar ve tandırlar, içlerinde yanan ateşle temizlenmiş olurlar. Artık onlarda ekmek pişirilebilir.

4) Silmek Yolu ile Temizleme

Bıçak, cam, abanos, cilalı tahta, düz mermer ve tepsi gibi şeyler, kuru veya yaş pislikle kirlenirlerse, yaş bir bezle veya süngerle veya toprakla veya yaprak benzeri birşeyle silinirler de, pisliğin izi kalmadığına kanaat getirilirse, bunlar temizlenmiş olur. Buna göre kana bulaşmış sonra da temiz bir bezle veya toprakla tamamen silinmiş olan bıçağın veya kılıcın taşınması ile namaz bozulmaz.

5) Kazımak ve Ovalamak Yolu İle Temizleme

Pisliği emmeyecek bir halde olan mest ve ayakkabı benzeri şeylere, hayvan tersi gibi görünür bir necaset dokununca, su ile temizlenebilir. Ayrıca bıçak ve benzeri şeylerle kazımakla ve yere sürüp ovalamakla da temizlenir. Fakat sidik gibi görünmeyen necaseti ancak yıkamakla temizlemek mümkündür. Elbiseye ve bedene dokunan pisliği de kazımak veya toprağa sürmek yeterli değildir, bunu yıkamak gerekir. İnsanların kurumuş olan menileri ovalamakla temizlenebilir. Dokunmuş olduğu elbise astarlı olsa da, yine ovalamak yeterlidir. Fakat yaş halde olan meniye mutlaka su ile yıkamak gerekir. Bununla beraber elbiseye dokunup kurumuş olan bir meni, ovalanmakla temizlendikten sonra, o elbise ile namaz kılınabilirse de, o yer sonra ıslanmış olsa, sahih kabul edilen görüşe göre pislik hali geri döner; onu tekrar kurutup ovalamak veya yıkamak gerekir. Pislenden bir çukur veya kuyu, artık pisliğin bulaşmadığı inancına varılıncaya kadar çevresinden kazınmakla temiz olur.

6) Kurumak ve Toprak Sermekle Temizleme

Yeryüzü ve yeryüzünde temelli olan herhangi bir şey pislence kuruyarak temizlenir. Şöyle ki: Pis olan bir yer parçası, güneş, rüzgar ve ateşle kuruyup üzerindeki pisliğin izi kalmazsa, temizlenmiş olur. Böyle bir yer üzerinde namaz kılınabilir, fakat bu toprakla teyemmüm yapılamaz. Çünkü böyle bir toprak temiz ise de temizleyici değildir. Yerde sabit bulunan ot, ağaç, döşenmiş taş, tuğla ve kiremit benzeri şeyler de bunlara dokunan pisliğin izi kalmamak üzere kurumakla temizlenmiş olur. Fakat yerde sabit olmayıp koparılmış veya çıkarılmış bulunan otlar, ağaçlar, taşlar, tuğlalar, kerpiçler ve benzeri şeyler, kendilerinde pislik eseri kalmadığı inancına varıncaya kadar su ile yıkanmakla temizlenirler; kurumakla temiz sayılmazlar. Ancak cilalı olmayan sert ve katı olan taşlar, yerden ayrılmış olsalar bile, kurumakla temizlenirler; değirmen taşları gibi. Çünkü bunlar pisliği içlerine çektiğinden yeryüzü hükmündedirler. Pis olan bir yer parçası, pisliğin izi kalmayıncaya kadar üzerine su akıtılmakla veya pisliğin kokusu kalmayacak derecede üzerine temiz toprak sermekle temizlenir.

7) Suyun Akması veya Kaybolması Yolu ile Temizleme

İçine pislik düşmüş olan küçük bir su, bir havuz ve su dolu bir hamam kurnası, bir taraftan veya üstündeki musluktan temiz su gelip akıp gitmekle, pisliğin eseri kalmamışsa temiz olur. Bu bir akar su hükmünde olur. Fakat gelen suyun havuz altından akıp gitmesi yeterli değildir. Pis olan bir kuyunun suyu çekilip kaybolunca o kuyu temizlenmiş olur. Bundan sonra gelen suyu pis olmaz. Çünkü giden pislik artık geri dönmez.

8) Hal Değişme (İstihale) Yolu ile Temizleme

Pis olan bir madde temiz olan bir madde haline dönüşürse temiz olur. Örnek: Bir merkeb veya bir domuz, diri veya ölü olarak tuzlaya düşüp de tuz haline gelse temiz sayılır. Yine bir yığın gübre toprak kesilse, tezek yanıp kül olsa, şarab sirkeye dönse, misk ahusunun kanı miske dönse bunlar temizlenmiş olurlar. Pis bir toprak altüst edilmekle, pis bir zeytinyağı sabun haline getirilmekle temizlenmiş olur.

Bir şıra veya şarab, içine herhangi bir pislik düşüp dağıldıktan sonra sirke yapılmakla temizlenmiş olmaz. Bunların içine fare düşmeside aynıdır. Yine pis olan bir süt peynir yapılmakla veya pis bir buğday öğütülmekle veya unundan ekmek yapmakla, pis bir susamdan yağ çıkarılmakla temiz olmaz. Çünkü bunlarda hal değişikliği yoktur.

9) Bazı Davranışlar Yolu İle Temizleme

Harmanda döğülen buğday ve arpa gibi yiyeceklerin bilinmeyen bir mikdarı hayvanın kaşanması ile pislendikten sonra, o pis mikdarına eşit veya daha ziyade ondan çıkarılsa, geri kalan temiz sayılır. Çünkü bunun bütününde temizlik asıldır ve muhakkaktır. Temiz olmayan mikdarın hangi kısımda kaldığı da şübhelidir, bilinmemektedir. Asıl olan temizlik, şüphe ile kaybolmaz. Böyle bir buğday ve benzeri şeyler bölüşülmekle veya kısmen yıkanmaklada temizlenmiş olur. Yarısından azı veya bilinmeyen bir mikdarı pis olan bir pamuk yığını hallaç tarafından tamamen atılınca temizlenmiş olur; fakat çoğunluğu pis ise temizlenmez.

10) Boğazlama ve Tabaklama Yolu ile Temizleme

Domuzdan başka herhangi bir hayvanın derisi, meşru şekilde boğazlanmakla temiz olur. Böyle bir hayvan derisi üzerine namaz kılınabilir. Etine gelince: Eğer eti yenen hayvanlardan ise, eti de temiz olur. Fakat eti yenmeyen hayvanlardan ise, sahih olan görüşe göre, eti temiz olmaz. Böyle bir etten 3 gr. kadar bir kimsenin üzerinde bulunsa, onun namazı sahih olmaz. Boğazlanmasıyla eti temiz sayılsa bile, yenmesi caiz olmaz. Çünkü her temiz olan şeyin yenmesi gerekmez. Domuzdan başka her hayvanın derisi tabaklanmakla da temiz olur. İki çeşit tabak yapılır: Biri hakikî tabaktır ki, şap, mazı, tuz ve benzeri kimyasal maddelerle yapılır. Bu uygulama ile deriler ve postekiler koku ve rutubetten kurtulur. Diğer çeşit tabak da, hükmen tabaktır ki, deri ve postekilere toprak serpmekle, güneşe, havaya ve rüzgara karşı bırakmakla yapılır. İşte bu iki çeşit tabaklama usulünden biri ile işlem gören bir deri temizlenmiş olur. Böyle bir deri üzerinde namaz kılınır, böyle bir deriden yapılmış olan bir elbiseyi giyenin namazı da sahih olur. Tabak yapılmakla postekilerde olan pis yaşlık kaybolur. Domuz derisi ise, bütün eczaları ile pis olduğu için tabaklanmakla temizlenmez. İnsan derisi, hürmet ve kerametinden dolayı tabaklanmaz. Tabaklanmakla temizlense de, asla kullanılamaz. Yabancı ülkelerde pis maddelerle tabaklandıkları bilinen deriler, üç defa yıkandıktan sonra ancak onlarla namaz kılınabilir. Şübheyi gidermek için, durumları kesinlikle bilinmeyen böyle derileri yıkamak bir ihtiyattır.

11) İstinca (büyük abdest temizliği) ve İstibra (küçük abdest temizliği) Yolu ile Temizleme

Kan, meni, sidik ve gaita gibi pisliklerin çıkmış oldukları yerleri temizlemek gerekir ki, buna "İstinca" denir. Bu temizleme, avret yerlerini yabancılara göstermeksizin su ile, yoksa küçük taşlarla yapılır. Önce taşlarla, sonra su ile yapılması daha uygundur. Fakat kemik, kireç, kömür, tezek, bez, pamuk ve kağıt gibi şeylerle istinca mekruhtur. Su ile istincanın sağlık yönünden yararları çoktur. Bu konuda tıp kitaplarında önemli bilgiler vardır. İstinca yerini taşarak namazın sıhhatini engelleyecek kadar fazla olan pislikleri yıkamak farzdır. Erkekler idrar yaptıktan sonra, sidik sızıntısının kesilmesini beklemeleri gerekir ki, buna "İstibra" denir. İstibra usulü her insanın bünyesine göre değişiktir. Bekleyerek, biraz yürüyerek, ayakları hareket ettirerek ve öksürerek yapılır. İdrarın kesildiğine kanaat hasıl olunca, istinca (su ile yıkama) yapılır. Çünkü idrar yaşlığın bulunması, idrarın damlaması gibi abdestin sıhhatine engeldir. İstinca'da temizliğe fazla dikkat edip idrar ve benzeri pislik eseri bırakmamaya "İstinka" denir. İstinca'dan sonra ayağa kalkmadan temiz bir bez parçası ile veya sol el ile kurulmalıdır. Böylece temizlik için kullanılan suyun kalıntılarını gidermeye çalışmalıdır. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: "İdrardan çok korununuz; çünkü kabrin bütün azabı ondandır." Bunun için idrardan son derece sakınmalı ve temizliğe dikkat etmelidir. Kadınlara "İstibra" gerekmez.

Onların bir müddet beklemeleri yeterlidir. Ondan sonra istinca edip abdest alabilirler. İstinca ile istibranın bazı edebleri vardır. Onlar da şunlardır: Helaya girerken "Allah'ım! Pislikten ve pis olmaktan sana sığınırım" diye dua edilir. Helaya sol ayakla girilir ve heladan sağ ayakla çıkılır. Helada kibleye yönelik oturmamalı, arkayı da kibleye çevirmemelidir. Bunları yapmak mekruhtur. Rüzgara karşı, bir özür yokken ayakta, karınca ve benzeri böceklerin yuvalarına, abdest ve gusül alınacak sulara işemek mekruhtur. Yol üzerine, mescit civarına, mezarlığa, durgun ve akarsulara, ırmak kenarlarına, ağaç altlarına abdest bozmak da mekruhtur. İnsanların görebileceği bir yerde istibra yapılması da edebe aykırıdır. Helada iken konuşmamalı, din ve dünya işleri düşünülmemelidir. Avret yerine ve çıkan pisliklere bakmamalıdır. İdrarın içine tükürülmemelidir. Oruçlu olmayan kimse istinca ederken ayaklarını birbirinden uzak tutmaya çalışmalı ve gevşek oturmalıdır. Temizlenme bakımından daha iyi olduğu için böyle yapmak mendubdur.

Özürlü Kimselere Ait Bazı Meseleler

Abdesti bozup da devam eden illete Özür denilir. Çoğulu A'zar gelir. Erkek olan özür sahibine "Ma'zur" kadma da "Ma'zure" denir. Örnek: Zaman zaman kısa fasılalarla burun kanaması, herhangi bir organdan kan çıkıp devamlı akması, bir ağrıdan dolayı gözün irinle sulanması, meme ve kulak gibi organlardan irin ve benzeri bir suyun akıp durması, mesaneden gayri ihtiyarı idrar çıkıp zaman zaman devam etmesi, kendini tutamayacak şekilde ishalin bulunması veya yel çıkması birer özürdür. Bu haller kimde bulunursa o mazur veya mazure sayılır. Bir illetin özür sayılabilmesi için bir müddet kısıtlılığı bulunması şarttır. Şöyle ki: Bir özür, önce abdest alınıp namaz kılınacak kadar bir zaman kesilmemek üzere tam bir namaz vakti devam etmelidir. Sonra da her namaz vaktinde hiç olmazsa bir kez daha o illet meydana çıkıp durmalıdır ki, bu illet sahibi özürlü sayılsın. Mesela: Bir kimsenin burnu, bir gün öğle vaktinin başından sonuna kadar, bir abdest ile bir namaza müsait olmamak üzere kanayıp da bu durum, sonra gelen her namaz vaktinde bir kez olsun meydana gelecek olursa, o kimse özürlü (mazur) olmuş olur. Fakat böyle bir özür, tam bir namaz vakti içinde bir kez olsun meydana çıkmazsa, artık özür kesilmiştir, sahibi de özürlü olmaktan çıkmıştır.

Özrün Hükümü

Özürlü olan kimse, her namaz vakti abdest alır. O vakit içinde aldığı abdestle - abdesti bozacak bir başka şey olmadıkça- dilediği kadar farz ve nafil namaz kılabilir. Kazaya kalmış namazları kılabilir. Vitir namazı ile bayram ve cenaze namazlarını da kılabilir. Ancak illet devam etmelidir. Misal: Özürlü bir kimse, sabah namazı için tam vaktinde abdest alsa, bu abdest, sabah namazı vaktinin çıkmasına kadar devam eder. Bu vaktin çıkması (güneşin doğması) ile son bulur. Artık vakti çıktıktan sonra o abdest ile başka namaz kılınamaz. Ancak muvakkat bir zaman için özürlü kesildikten sonra abdest almışsa ve henüz özürlü de belirmemişse, başka bozacak bir halde olmamışsa, vaktin çıkması ile abdesti bozulmuş olmaz. Fakat özürlü kimse, güneşin doğmasından sonra abdest almış olursa, onun abdesti öğle vakti çıkıncaya kadar devam eder, dilediği namazları kılar. Yeter ki, kendisinden abdesti bozan başka bir hal çıkmasın.

Özürlü olanların abdestleri, namaz vaktinin girmesi ile bozulmaz; vaktin çıkması ile bozulur. Bu hüküm İmamı Azam'a göredir. Sahih olan da budur. İmam Ebû Yusuf'a göre: Özürlünün abdesti, hem namaz vaktinin girmesiyle, hem de çıkmasıyla bozulur. Bu bakımdan güneş doğduktan sonra özürlünün aldığı abdest, öğle vaktinin girmesi ile bozulur. İmam Züfer'e göre ise, özürlünün abdesti, yalnız namaz vaktinin girmesi ile bozulur; çıkması ile bozulmaz. Bu bakımdan, özürlünün sabah namazı için aldığı abdest, güneşin doğup vaktin çıkması ile bozulmaz. Ancak öğle vaktinin girmesi ile bozulur. (İmam Şafi'ye göre, özürlünün her namaz için ayrı ayrı abdest alması gerekir. Bunun abdesti, kıldığı namazın sona ermesi ile bozulur.)

Bir özürlünün özü kesilmişken, abdesti bozan başka bir halden dolayı abdest aldıktan sonra özü yine meydana çıkarsa, abdesti bozulmuş olur, yeniden abdest alması gerekir. Çünkü önceki abdesti, bu özü sebebi ile değildi. Fakat özü kesilmediği halde, vakit içinde özünden veya başka bir abdestsizlik halinden dolayı abdest alır da, o vakit içinde özü meydana çıkarsa, onun abdesti bozulmaz. Çünkü onun aldığı bu abdest, hem özü için, hem de diğer abdestsizlik hali için alınmış sayılır. 101- Özürlü bir adam, oturmak, secde yerine işaretle namaz kılmak, özü'nün çıkış yolunu rahatça tıkayabilmek gibi yollarla özü'nün ortaya çıkmasına engel olabilirse, artık özürlü sayılmaz. Bunun için, abdest aldıktan sonra özü meydana çıksa o abdest ile namaz kılamaz.

Özürlü kimsenin özü'nden dolayı çamaşırına bulaşan pislikler, özü devam ettikçe namazının sıhhatına engel olmaz. Namaza engel olan ölçü miktarını taşımış olsalar bile, namaza engel sayılmazlar. Fakat bu pislikler tekrar çamaşırına dokunmayacaklarsa onları yıkamak gerekir. Görülüyor ki, mübarek İslam dini, bir kolaylık dinidir. Özürlüler için her yönden kolaylık gösterilmiştir. Artık dinin yüklediği görevleri yerine getirme bakımından hiç kimse bir özü ileri süremez.

Kadınlara Ait Haller

Kadınlara ait hayız, nifas ve istihaze halleri vardır. Şöyle ki: Hayız; Bir kadının döl yatağı denilen rahminden bir hastalık veya çocuk doğurma sebebi olmaksızın belirli günler içinde gelen kandır. Buna Adet hali de denir. Bu şekilde gelen bir kana Hayız kanı denir. Bu kan sebebiyle belli bir zaman meydana gelen şer'i engele de "Hayız" denir. Böyle adet gören bir kadına da "Hâiz" denir. Nifas; Çocuğun doğumu arkasından kadınlardan gelen yahut çocuğun çoğu meydana çıktıktan sonra gelen kandır. Bu haldeki kadına Nüfesa denir ki lohusa demektir. İstihaza; Rahimden değil de, bir damardan gelip tenasül organı yolu ile akan kokusuz bir kandır. Bu durumda olan kadına da Müstehaze denir.

Hayızla İlgili Meseleler

Kadınlar en az dokuz yaşlarında buluş çağına erer ve adet görmeye başlarlar. Elli veya elli beş yaşlarında da "Sinn-i İyas" denilen adet görmeme devresine girerler. Bu yaştan daha önce adetten kesilen kadınlar da vardır. (Malikîlere göre, henüz dokuz yaşına girmemiş bir kızıdan gelen bir illet kanıdır, hayız değildir. Dokuz ile on iki yaş arasında bulunan bir kızıdan gelen kan, uzman kimselere gösterilir. Kesinlikle hayız kanı olduğunu söyler veya şübhe içinde kalırlarsa, hayız görmüş sayılır. Hayız kanı olmadığını kesinlikle kararlaştırırlarsa, bir illet kanı sayılır, hayız hükmüne girmez. On üç yaşını geçmiş bir kadından elli yaşına kadar gelen kan, mutlaka hayızdır. Elli yaşını geçmiş bir kadından yetmiş yaşına kadar gelen kan da uzmanlara gösterilir ve ona göre hüküm verilir. Yetmiş yaşından itibaren gelen kan ise, kesinlikle istihaze (bir illet kanı) dir. Şafiîlere göre, adetlerin kesilmesi için belli bir zaman yoktur. Hayat boyu hayız kanı devam edebilir. Bu hususta bölgelerin iklimi etkili olur. Çünkü adet müddeti, bölgelerin sıcak ve soğuk olmasına göre değişir. Ancak çoğunluk olarak altmış iki yaşında iken kesilir. (Hanbelîlere göre, iyas (adetten kesilme) zamanı elli yıldır. Bundan sonra gelen kan kuvvetli de olsa, istihaze (illet) kanıdır, hayız kanı değildir.)

Adet müddetinin en azı üç gündür (yetmiş iki saattir). En çoğu da on gün, (iki yüz kırk saat)... Bu iki zaman arasında görülecek kanlar, adet kanı sayılır. Bu zaman içinde devamlı olarak kanın gelmesi gerekmez, ara sıra kesilebilir. Örnek: Bir kadın üç gün kan gördükten sonra iki gün kanı kesilse ve arkasından üç gün daha devam etse, bu sekiz günün hepsi adet gününü teşkil etmiş olur. (Malikî mezhebine göre, ibadetler için adetin en azı diye bir müddet yoktur. Çok az bir zaman içinde görülen kanla adet hali gerçekleşir. Fakat ölüm ve boşanma iddetleri ile istibralar bakımından adetin en az müddeti bir gün veya bir günün bir miktarıdır. Adetin en çok müddeti ise, gebe olmayan yeni adet görmeye başlamış kadın (Mübtetie) hakkında on beş gün takdir edilir.)

İki adet arasındaki temizlik haline Tuhr (Temizlik) hali denir. Bunun müddeti on beş günden az olamaz. Fakat bundan çok olabilir. Tuhr hali aylarca ve senelerce devam edebilir. Böyle temizlik hali devam eden kadına Münteddetü't-Tuhr (Temizliği devamlı) denir. (Malikîlerle Hanbelîlere göre, bu hayız arasında kanın kesildiği günlere Temizlik günleri (Yevmü'n-Neka) denir. Hayız olan kadın, bu günlerde temiz sayılır. Diğer adet halinde olmayan kadınların temiz halinde sayılır, onlar gibi ibadet eder. Tuhr'un en az müddeti sekiz veya on veya on yedi gündür. Hanbelîlere göre ise, on üç gündür.)

Bazı kadınların adet günleri, sayılan belli günlerdir. Örnek: Her ay beş veya yedi veya dokuz gün adet görürler. Böyle bir kadına "Mu'tade" denir. Bir adet, bir kez meydana geldiği üzere kararlaştırılmış olabilir. Şöyle ki: Henüz adet görmeye başlayan bir kız, ilk kez sekiz gün kan görse, sonra yirmi iki gün temiz olsa, bu şekilde adeti kararlaştırılmış olur. Ondan sonra devamlı olarak kendisinden bir hastalık sebebiyle kan gelecek olsa, onun hem adet günleri, hem de temizlik günleri her ay o şekilde hesap edilir.

Bazı kadınlarda adet günleri değişik olur. Şöyle ki: Bir ay beş gün diğer ay altı gün adet görebilirler. Bu durumda ihtiyatlı hareket etmek gerekir. Böyle bir kadın, altıncı gün oldu mu yıkanır, namazlarını kılar ve eğer ramazansa orucunu tutar; çünkü bu altıncı gündeki kanın illet (istihaze) kanı olması muhtemeldir. Fakat bu altıncı gün çıkmadıkça, cinsî münasebette bulunamaz, boşanmışsa iddeti dolmuş sayılmaz. Çünkü bu altıncı günün kanı, hayız kanı olmak ihtimali vardır.

Bir adetin değişmiş olması için, ona aykırı iki adet hali görülmelidir. Örnek: Her ay beş gün adet gören bir kadın, sonra iki kez dört gün veya iki kez altı gün kan görse, onun adeti beş günden dört güne veya altı güne geçmiş olur. Sonuç: Adet, bir defa ile yerleşir, iki defa ile değişebilir. Bununla beraber İmam Ebû Yusuf'a göre, adet bir defa ile değişmiş sayılabilir. Buna yeni adetin eskisini bozup onun yerini alması anlamında "Fesh-î adet" de denilmektedir.

Belli günler devam eden bir adete aykırı olupda on günden fazla devam etmeyen kanlar, adet kanı sayılır. Bu halde adet değişmiş olur. Örnek: Her ay yedi gün kan gören bir kadın, sonra on gün kan görse, hepsi hayız kanı sayılır. Bu halde adeti yedi günden on güne geçmiş olur. Fakat belli günlerden sonra gelen kan, belli günlerle toplandığı zaman on günden fazla olursa, yedi günden ziyade olan kanlar hayız kanı sayılmaz, İstihaze (illet) kanı olur. Şöyle ki: Böyle yedi gün kan gören bir kadın sonradan on bir veya on iki gün kan görmeye başlarsa, bunun adet edinilmiş yedi günlüğü hayız kanı olur. Sonraki dört veya beş günü istihaze (illet) kanı olur. Yine: Her ay başından itibaren beş gün adet görmekte olduğu farz edilen bir kadın, bu adeti üzere kan gördüğü gibi, bundan iki gün veya üç gün veya beş gün önce de kan görmüş olsa, bunların hepsi adet sayılır; çünkü adet sayısı on günü geçmemiştir. Fakat kan görme günlerinin tümü bu şekilde on günden fazla olursa, yalnız adeti olan o beş günde gördüğü kan hayız kanı sayılır, adet edindiği günlerden fazla olan bütün kanlar istihaze (illet) kanı sayılır.

Adet görmekte olan bir kadından bir hastalık sebebi ile devamlı olarak kan gelecek olsa, onun hayız ve temizlik hallerindeki belli günlerine göre hüküm verilir. Örnek: Her ay başından itibaren on gün kan gören bir kadın, ondan sonra yirmi gün veya altı aydan noksan olmak üzere şu kadar ay ve gün temizlik üzere olsa, onun adeti böyle kararlaştırılmış olur. Sonra böyle bir kadından devamlı olarak kan gelse, yine eski şekli üzere her ayın ilk on günü hayız, diğer yirmi günü veya şu kadar ay ile günü de temizlik hali sayılır. Fakat temizlik müddeti tam altı ay veya daha ziyade bulunmuş olursa, temizlik müddeti altı aydan bir saat noksan kabul edilir ki, bu müddet, gebelik halinin en az zamanıdır. Yine: Yeni hayız görmeye başlayan bir kızın adeti kararlaştırmaksızın kanı akıp devam etse, her aydan on günü adetine sayılmış olur. Diğer yirmi günü de temizlik müddeti kabul edilir.

Bir hastalık veya önemsememe neticesi adet günlerini unutmuş olan bir kadına "Mütehayyire" denir. Böyle bir kadının gördüğü akıntı kesilmeyecek olsa, onun adeti hakkında kuvvetli olan görüşü ile

işlem yapar. Kuvveti fazla olan bir görüşe sahib değilse, ihtiyat olan yolu benimser. Boşanmış ise, iddeti için on gün, temizlik müddeti de altı aydan bir saat noksan olmak üzere takdir edilir. Diğer bir görüşe göre: Temizlik müddeti iki ay kabul edilir. Bunun namaz ve oruçları üzerinde ayrıntılı bilgi vardır. Bu konu ile ilgili geniş bilgi, İmam Sarahsî'nin "Mebûd" isimli kitabında vardır.

Adet görme çağına gelen bir kız, ilk kez görmeye başladığı kandan dolayı hemen namazını bırakır ve oruçlu ise, orucunu kaza etmek üzere sonraya bırakır. Evli ise, cinsi ilişkide bulunmaz. Böyle bir kıza "Mübtedie" denir. Bu kan üç günden az bir zaman içinde kesilirse, hayız kanı olmadığı anlaşılır. O zaman bırakıp kılmadığı namazları kaza etmesi gerekir. İmam Azam'dan nakledilen bir görüşe göre, ilk başlayan bu kan üç gün devam edip de hayız kanı olduğu bilinmedikçe, namazı terk etmez ve orucuna da devam eder.

Hayız müddeti içinde gelen kan tamamıyla kesilmedikçe, adet son bulmuş olmaz. Bu kan, siyah, kırmızı, yeşilimtrak veya sarı olabileceği gibi bulanık ve toprak rengi de olabilir. Adetini tamamlamış olan bir kadından gelecek akıntı bembeyaz bir renkte bulunur.

Bir kadının görmekte olduğu adetini, kocasına karşı inkar etmesi veya gerçeğe aykırı olarak adet gördüğünü söylemesi helal değildir. Adet görmekte olduğunu söyleyen bir kadın, iffetli ve salih bir kadın ise, sözü kabul olunur; değilse kabul olunmaz. Ancak doğru söylediğine inandırıcı bir hal olursa, kabul edilir. Mesela, söylediği söz, adetinin başlangıç zamanına rasgelmişse, o halde dediği kabul olunur.

Nifas Haline Ait Meseleler

Nifas: Lohusalık halidir ki, en az müddeti yoktur. Çocuk doğuran kadın hiç kan görmeyebilir veya bir gün de görebilir. Nifas halinde en çok kan görme müddeti ise, kırk gündür. Bundan sonra gelen kan, nifas kanı değildir. Bununla beraber bazı kadınlar çocuk doğurduktan sonra, on beş, yirmi veya yirmi beş gün kan görürler. Ondan sonra temizlenmiş olurlar. Bu bakımdan onların nifas müddeti, kanların kesildiği günler kadar olur. Kan kesilince yıkanır ve namaz kılar, oruçlarını tutarlar. (İmam Malik'e göre, nifasın en çok müddeti yetmiş gün ve İmam Şafî'ye göre, altmış gündür. Çok kere kırk gün olur.)

El ve ayak gibi organları belirmiş olan bir çocuğun düşmesi ile nifas hali meydana gelir ve çoğunlukla kan on veya onbeş gün devam eder. Fakat organları belirmeyen bir düşükten dolayı nifas hali olmaz. Bunun düşmesi ile görülen kan üç gün devam eder. Önce de, en az on beş gün temizlik hali devam etmiş ise, bu kan hayız kanı sayılır. Değilse istihaze (illet) kanı olur.

Hayız, nifas ve istihaze halleri, kanın dışarıya çıkması ile bilinir. Onun için çocuk doğuran bir kadından kan çıkmamış olsa, iki imama göre (İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed) nüfesa sayılmaz. Bu itibarla gusl etmesi gerekmez ve oruçlu ise orucu bozulmaz; yalnız abdest alması gerekir. Fakat İmam Azam'a göre, ihtiyat olarak gusletmesi lazımdır.

Nifas müddeti olan (kırk gün) içinde görülen temizlik de, nifastan sayılır. Örnek: On gün kan gelip beş gün kesildikten sonra tekrar on gün kan gelecek olsa, bu yirmi beş günün hepsi nifas müddeti sayılır. (Malikîlere göre, iki kan arasındaki temizlik müddeti yarım ay devam ederse, temizlik hali sayılır. Sonra gelen kan da hayız kanı olur. Temiz günler yarım aydan az devam ederse, bütün günler nifas sayılır. Şafîîlere göre de, bu temizlik günleri en az on beş gün devam ederse, temizlik hali sayılır. Bu temizlik günlerinden önceki hal, nifas hali ve sonraki görülen kan da hayız olur. Fakat bu temizlik on beş günden az devam ederse, hepsi nifas hali sayılır. Hanbelîlere göre bu temizlik günleri mutlak

surette temizlik hali sayılır. Diğer temiz halde bulunan kadınlara gerekli olan ibadetler, nifas görmekte olan kadına da bu temizlik günlerinde vacib olur.)

Bir kadın ikiz çocuk doğursa, nifas müddeti birinci çocuğun doğumundan itibaren başlar, o günden sayılır. (İmam Malik'e göre, ikiz doğan çocuklar arasında altmış günden az bir müddet geçmiş ise, nifas müddeti birinci çocuğun doğum gününden başlar. Aralarında bundan daha çok bir müddet geçmiş ise, her çocuktan dolayı bir nifas müddeti başlar. Şafiîlere göre nifas müddeti ikinci çocuğun doğmasından başlar. Birinci çocuğun doğmasından sonra gelen kan, eğer adet zamanına rastlamışsa, hayız kanı sayılır. Rastgelmemiş ise, istihaze kanı olmuş olur.)

Hayız ve Nifas Hallerine Ait Hükümler

Adet gören veya lohusa olan müslüman kadınlara ait bazı özel hükümler vardır. Şöyle ki: Bu haller içinde bulunan bir kadın namaz kılamaz, şükür secdesi bile yapamaz. Oruç tutamaz. Kur'an-ı Kerîm 'den bir ayet dahi okuyamaz; ancak dua ayetlerini dua niyeti ile okuyabilir. Kur'an-ı Kerîm'e veya Kur'an ayetlerinin yazılı bulunduğu levhalara ve paralara, tam ayet olmasa bile, dokunamaz, tutamaz. Sahih kabul edilen görüşe göre, Kur'an tercümesi hakkında da hüküm böyledir, onu da ele alamaz. Mescidlere (camilere) giremez. Kabe'yi tavaf edemez, kocası ile cinsî ilişki kuramaz. Kocasını böyle bir hanımın göbeği altından diz kapakları altına kadar olan yerlerinden aralarında bir engel olmaksızın faydalanamaz. Şehvetin olup olmaması fark etmez. Bunu yapmak haramdır. Aralarında bir engel (bir elbise) varsa, cinsî ilişkiden başka faydalanma yapılabilir.

Adet gören veya lohusa (nifas) olan bir kadın, bu hallere ait günler içinde terk edeceği farz namazları kaza etmez. Namazlar her gün tekrarlandığı için dinde bir kolaylık olmuştur. Fakat o hallerde terk edeceği ramazan oruçlarını sonradan kaza eder.

Farz veya nafil oruç tutmakta olan bir kadın, bu hal üzere iken hayız görse veya lohusa olsa, bozmak zorunda kaldığı o orucunu sonra kaza eder. Yine: Nafil bir namaza başlamışken kendisinden böyle bir hal meydana çıksa, o başlamış olduğu namazı sonradan kaza eder. Fakat farz namaza başlamış ise onu kaza etmez. Çünkü o namazın kendisine farz olmadığı meydana çıkmıştır.

Bir kadın temiz olarak yatıp da uyandığı zaman, hayız görmeye başladığını anlarsa, uyandığı andan itibaren adet görmeye başlamış sayılır. Aksine olarak hayızlı bir kadın, yatıp da uyandığı zaman temizlenmiş olduğunu anlarsa, ihtiyat olarak, yattığı zamandan itibaren temizlenmiş sayılır. Onun için bu iki esasa göre de, eğer yatsı namazını kılmadan önce yatmış ve uykuda iken bu namaz vakti geçmiş bulunursa, bu namazı kaza etmesi gerekir.

Adet gören veya lohusa olan bir kadın, dua ayetlerini dua niyeti ile okuyabilir. Yüce Allah'ı zikir ve tesbih edebilir. Bu hallerde bulunan kadının pişireceği yemekler ve içeceği suların artıkları mekruh değildir. Böyle bir kadını, cinsî ilişki olmaksızın kocasının yatağına alması caizdir.

Bir kadının adeti henüz bitmeden kanın kesilmesine ve yıkanmasına itibar olunmaz. Bu bakımdan adeti tamamen bitmedikçe, kendisi ile cinsel ilişki kurulmaz. Çünkü adet müddeti içinde kanın gelmeye başlaması mümkündür. Fakat böyle kanın kesilmesi üzerine kadın yıkanmış olunca, ihtiyat olarak namazlarını kılar ve oruçlarını tutar.

Hayız ve nifas için belli olan en çok müddetler geçince, cinsel ilişki hemen helal olur. Fakat bu müddetten önce kandan kesilmeleri ile cinsel ilişki hemen helal olmaz. Bu durumda kadın ya yıkanmış olmalıdır, ya da üzerinden bir namaz vakti geçmelidir. Yahut da, bir özür sebebiyle teyemmüm edip onunla, nafil dahi olsa, bir namaz kılmış olmalıdır ki, cinsel ilişki helal olsun.

Hayız ve nifas konusunda, bir müslümanın gayrimüslim olan zevcesi ile cinsel ilişkisi, sahih olan görüşe göre, aynen müslüman olan zevcesi hükmündedir. Diğer bir görüşe göre, müslüman olmayan bir zevcenin adeti her ne zaman tamam olursa, kocasının ona yaklaşması helal olur. Yıkınmasını veya üzerinden bir namaz vakti geçmesini beklemeye gerek yoktur.

Bir kimse, henüz adetini tamamlamamış olan zevcesine yaklaşırsa günahkar olur. Onun için tevbe ve istiğfarda bulunması gerekir. Bununla beraber fakir müslümanlara bir veya yarım altın sadaka vermelidir. Bu bir altın beş gram ağırlığında olan bir altın paradır.

Adet ve nifas halleri kadınlar için bazı konularda özür sayılmaktadır. Onun için namazın farziyeti onlardan düşüyor, oruçları da sonraya kalıyor. Bununla beraber bu durumda olan bir kadın, kan olarak çıkardığı sıvıdan dolayı tam bir temizlik halinde değildir. Yüce Allah'ın huzurunda durup namaz kılmak ve Kur'an ayetlerini okumak veya Kur'an'ı tutmak için tam bir temizlik hali içinde bulunmak lazımdır. Onun için böyle bir kadının namaz kılması, oruç tutması, Kur'an okuması veya Kur'an'a yapışması caiz olmaz. Diğer bir yönden de, böyle bir kadın hastadır, dinlenmeye muhtaçtır. İfraz ettiği (çıkardığı) madde de kerih kokuludur; bundan yaratılış gereği hoşlanılmaz. Onun için bu durumda cinsel ilişkinin caiz olması hikmete uygun düşmez. Bir de, bu geçici müddet içinde ortaya çıkan yasaklık sebebiyle insan nefsine hakim duruma gelir, nefsinde sükûnet meydana gelir, kuvvet israfından kurtulur, böylece daha fazla kuvvet ve sıhhat kazanır. Netice olarak deriz ki: Dinin tayin ettiği hükümlerde bizim bilmediğimiz daha nice hikmetler ve yararlar var!.. Bize düşen görev bu hükümlere uymaktır.

İstihaze Haline Ait Meseleler

Bir kadından üç günden az ve on günden fazla gelen kan, hayız kanı değildir. Buna istihaze kanı denir. Gebelik halinde olan bir kadından gelen kan da hayız kanı değildir; o da istihazedir. (İmam Malik ile İmam Şafiî'ye göre, gebe olan kadınlar da adet görebilirler. Doğumdan önce gelen kan hayız sayılır. Bununla beraber Şafiî'lere göre, çocuk tamamen doğduktan sonra gelen kan nifastır. Bundan önce gelen kan ve çocukla beraber gelen kan nifas değildir. Bu kan, kadın hayızlı bulunmuş ise, adet kanıdır. Hayızlı bulunmamış ise, illet kanıdır. Hanbelî'lere göre, doğumla beraber çıkan kan ve doğumdan iki veya üç gün önce doğum sancısının belirtisi olarak gelen kan nifas sayılır.)

İstihaze adı verilen kan, diğer organlardan gelen kan gibidir. Böyle bir kanın gelmesi ile yalnız abdest bozulur. Devamlı gelirse, özürlü hükmüne geçer ve özür sahiblerine ait olan hükümler bu gibilerde uygulanır. Böyle müstahaze sayılan bir kadından namaz sorumluluğu düşmez. Orucunu kazaya bırakamaz. Onunla cinsel ilişki kurmak haram olmaz.

Henüz dokuz yaşına girmemiş kızlardan gelen kan, istihazedir. Bu yaştaki çocuklardan kan gelmesi nadirdir. Nadir için ise hüküm yoktur.

İyas (Aadetten kesilme) yaşı denen çağa girip adetten kesilmiş ve iyasına hükmedilmiş bir kadından daha sonra gelen kan istihaze kanıdır. Mesela yetmiş yaşına girmiş bir kadından daha sonra kan gelecek olsa bu istihaze kanı sayılır. Diğer bir görüşe göre, bu kadın eskiden olduğu gibi akar kan görürse, adeti geri dönmüş olur. Fakat az bir yaşlık görmesi adet sayılmaz.

Abdestin Mahiyeti

Abdest belli organları usulüne göre yıkamaktan ve meshetmekten ibaret bir temizliktir, bir ibadet ve itaattir. Abdeste, güzel oluşundan ve temizliğe yardımcı olmasından dolayı "Vuzu" adı verilmiştir. Abdestin manevî birçok faydaları ve sevabları olduğu gibi, maddî olarak da pek çok yararları vardır. Vakit vakit abdest alan bir müslüman temizliğe riayet etmiş, temizliği alışkanlık haline getirerek

kendisini, birçok hastalıklara sebebiyet verecek kirli hallerden korumuş olur. "Abdest üzerine abdest, nur üzerine nurdur." buyurulmuştur. Bir hadîs-i şerifde şu anlamdadır: "Her kim emrolunduğu gibi abdest alır ve emrolunduğu şekilde namaz kılsa, geçmiş günahları bağışlanır."

Namaz gibi bir kısım din görevlerini yerine getirmek için abdest almaya gerek vardır. Bu görevlerden her birinin yapılması, abdestin bir sebebidir. Abdestsiz bir kimse namaz kılamaz, tavaf edemez, bir mahfaza içinde olmaksızın Kur'an'ı tutamaz, Kur'an'ın tam bir ayetinin veya bir kısmının yazılı bulunduğu bir levhaya el süremez. Bunları yapmak haramdır. Fakat Kur'an-ı Kerimi ezber olarak veya karşıdan mushafa bakarak abdestsiz okuyabilir. Aklı olan ve bülûğ çağına eren ve suyu kullanmaya gücü yeten her müslüman, gerektiği zaman abdest almakla yükümlüdür.

Abdestin Farzları

Abdestin farzları dörttür: Yüzü bir kez su ile yıkamak, iki eli dirseklerle beraber bir kez yıkamak, her iki ayağı topuklarla beraber bir kez yıkamak ve başın dörtte birini ıslak bir elle ve kullanılmadık temiz bir su yaşığı ile bir kez silmek (meshetmek) tir. Şöyle ki: Yüz denilen organ, iki kulak memesi, arasındaki yer ile alnın saz biten yerinden çene altına kadar olan kısımdır. Kulaklarla sakal arasında bulunan kılsız kısımlar da yüzden sayılır. İşte yüz denilen bütün bu kısmı su ile bir kez yıkamak farzdır. Sakal sık olunca, onun üstünü yıkamak yeterlidir, altındaki deriyi yıkamak gerekmez. Fakat sakal seyrek olunca, altındaki deri kısımları da yıkamak gerekir. Dirseklere gelince, bunlara "Mirfak" denir. Elleri dirseklerle beraber yıkamak farz ise de, dirseklerden daha yukarısını yıkamak zorunluluğu yoktur. Ayakların iki taraflarında bulunan ve "Topuk" denilen şişkin kısımları da yıkamak gerekir. Fakat bunların yukarısını yıkamak gerekmez. Başa meshe gelince: alınla arkaya doğru başın ön kısmına meshedilmesi daha faziletlidir. Meshedilen yer iki kulağın üstüdür. Bu kısımdaki saçların üzerine meshedilmesi yeterlidir. Fakat bu kısımdan aşağıya sarkan saçların üzerine meshedilmesi, başın üstünde topak olsalar dahi, yeterli olmaz. (Malikî ve Hanbelîlere göre, başın tamamını meshetmek vacibtir. Şafîlilere göre en az bir parmak mesih yeterlidir.)

Abdestin Sünnetleri

1) Abdeste başlarken önce temiz olan elleri bileklere kadar yıkamak. Temiz olmayan elleri önce yıkamak ise farzdır. Böylece diğer organlar kirlenmiş olmaz. 2) Abdeste "Eüzü Besmele" ile başlamak. Abdest arasında okunacak Besmele ile bu sünnet yerine getirilmiş olmaz. (Hanbelîlere göre, abdestin başlangıcında Besmele okumak vacibdir; kasden terk edilirse, abdest batıl olur. Yanılarak veya bilmeyerek terk edilmesi abdesti geçersiz kılmaz.) 3) Niyet etmek: Abdesti, namaz kılmaya veya abdestsizliği gidermeye veya Yüce Allah'ın emrini yerine getirmeye niyet ederek almak. Niyet kalb ile olur, dil ile "Niyet ettim Allah rızası için abdest almaya" denilmesi güzel görülmüştür. Niyetin vakti, elleri veya yüzü yıkamaya başlama zamanıdır. (Malikîlerle Şafîlilere göre, abdestin başında niyet etmek farzdır. Hanbelîlere göre de, niyet abdestin sıhhatının şartıdır.) 4) Mazmaza (ağıza su vermek) ve istinşak (buruna su çekmek). Şöyle ki: Elleri yıkadıktan sonra önce üç kez ağıza dolusunca su alınır ki, buna "Mazmaza" denir. Sonra üç kez de burnun yumuşağına kadar gidecek şekilde buruna su verilir ve sümkürülür. Buna da "İstinşak" denir. Her su verişte su yenilenir. Bunları yapmakla hem ağzın, hem de burnun içi yıkanmış ve kullanılacak suyun tadı ve kokusu anlaşılmış olur. 5) Mazmaza ve istinşakı aşırı derecede yapmak. Şöyle ki: Mazmazada su, boğaza kadar iner. İstinşakta su, burnun katı yerine kadar çıkarılır. Fakat oruçlu olanlar mazmaza ve istinşakı böyle aşırı yapmazlar. 6) Misvak kullanmak. Şöyle ki: Misvak, arak denilen ağacın dalından yapılan ve dişleri temizlemek için kullanılan bir fırçadır. Böyle lifleri olan diğer ağaç dallarından da yapılabilir. Misvak, parmak kalınlığında ve bir karış boyunda olmalıdır. Sağ ele alınır ve serçe parmağının üstünden geçirilir, baş parmak ve işaret parmağı ile tutularak ıslak olan ağzın sağ tarafından enine olarak dişler fırçalanır.

Bunun kullanılması oruca zarar vermez. Misvakın pek çok yararları ve sevabı vardır. Dişleri temizler, ağız kokusunu giderir, sağlığa yararlı olur. Bir hadis-i şerifte: "Misvak, ağız temizleyici ve Rabbin rızasını kazandırıcıdır," buyurulmuştur. Diğer bir hadis-i şerifte de: "Eğer ümmetime güçlük vermeyecek olsaydım, her abdest için misvak kullanmalarını onlara emrederdim," buyurulmuştur. Misvak bulunmaz veya kullanıldığında dişleri kanatırsa, onun yerine parmak kullanılabilir. Şöyle ki: Baş parmak ağızın sağ tarafına, şehadet parmağı da sol tarafına salınarak üst ve alt dişler ovalanır. Misvak kullanmak yalnız namazlara özgü değildir, kullanılması her zaman iyidir; çünkü temizliğe yardımcıdır. Kıl fırçalarla yapılan diş temizlemelerine de üstünlüğü vardır. Kadınlar oruçlu olmadıkları zaman çiğnedikleri sakız misvak yerine geçer. 7) Sıra gözetmek: Abdest alırken önce yüz, sonra kollar yıkanır. Bundan sonra başa meshedilir ve arkasından da ayaklar yıkanır. Ayaklarda mest varsa, mestlerin üzeri meshedilir. Bu şekilde sıra gözetilmezse, yine abdest sahih olur, ancak sünnete uyulmuş olmaz. (Şafiî ve Hanbelîlere göre, abdest alırken bu sıraya uymak farzdır.) 8) Abdeste sağ taraftan başlamak: Sağ kol, sol koldan önce ve sağ ayak, sol ayakdan önce yıkanır. Sağ taraf daha şerefli olduğu için böyle yapılır. 9) Abdest organlarını üçer kez yıkamak. Bunlardan biri farz, diğer ikisi sünnettir. Üçten fazla veya üçten az yıkamak sünnete aykırıdır. Şüphe sebebiyle veya su azlığı dolayısıyla bu sayılar azaltılıp çoğaltılabilir. 10) Elleri ve ayakları yıkamaya başlarken parmak uçlarından başlanır. 11) Eller ve ayaklar yıkanırken parmakların arasını yoklayıp yıkamak (hilallamak): El parmakları birbirine sokularak, ayak parmakları da el parmaklarından biri ile yapılır. Sol elin serçe parmağı ile sağ ayağın altından ve serçe parmağın arasından hilallamaya başlayarak sıra ile sol ayağın serçe parmağında sona erdirilmesi iyidir. Parmakları akar suya koymak da hilallama yerine geçer. 12) Abdest suyunu, bıyıkların ve kaşların altlarına ve yüzün çevresinden sarkmış bulunan fazla kıllara erişirmek. 13) Sakalın çeneden aşağıya uzamış kısmını meshetmek ve sık olan sakalı bir avuç su ile alt tarafından el parmakları ile hilallamak. Bu, iki İmama göredir, İmamı Azam'a göre müstahabdır. 14) Başın tamamını bir su ile meshetmek. Buna "Kaplama Mesih" denir. Sünnet üzere kaplama mesih şöyle yapılır: Her iki el tamamen ıslatılır. Sonra bu iki elin baş parmakları ile işaret parmaklarından sonra gelen üç parmak birbirine bitleştirilir. Bu ellerin ayaları yukarı kaldırılıp o bitişik parmaklar uç uca gelmek üzere birbirine yaklaştırılır. Böylece bitişik halde olan iki elin parmakları başın ön tarafından enseye kadar çekilir. Sonra ellerin ayaları başın iki tarafına yapıştırılarak ense tarafından başın önüne kadar çekilir. Böylece bütün başın meshi bitmiş olur. Sonra başa değdirilmeyen baş parmakların içi ile kulakların dışları ve şehadet parmakları ile de kulakların içleri meshedilir. Parmakların arkaları ile de boyun meshedilir. Bununla beraber başın her tarafı istenildiği bir şekilde meshedilebilir. (Şafiîlere göre, meshi üç kez tekrarlamak sünnettir.) 15) Kulakları meshetmek. Bu mesih bir su ile yapılabileceği gibi yukarıda bildirildiği şekilde de yapılabilir. Serçe parmaklarını kulak deliklerine sokarak kımıldatmalıdır. (Hanbelîlere göre, kulakları ve içlerini meshetmek farzdır; çünkü bunlar da baş kısmına dahildir.) 16) Boynu meshetmek: Başı ve kulakları meshettikten sonra, iki elin arkaları ile ve üçer parmakla, yeni bir suya gerek kalmaksızın boyun meshedilir. Boğazı meshetmek bid'attır. 17) Abdest organlarını, üzerlerine dökülen su ile iyice ovma. 18) Abdest organlarını, arada kesinti yapmadan yıkamak. Bir organ henüz kurumadan diğerini yıkamaya geçmek. Buna "Vila" denir. Havanın sıcaklığı sebebiyle yıkanan organın hemen kuruması vilaya engel değildir. Bazı alimlere göre vila: Abdest alırken araya başka bir iş sokmamaktır. (Malikîlerle Hanbelîlere göre, abdest organları yıkanırken hemen birbiri ardından yıkanmaları ve araya başka bir iş sokulmaması farzdır.)

Abdestin Edebleri

1) Henüz vakit girmemişken abdest alıp namaza hazır bulunmak. Ancak özür sahipleri abdestlerini vakit girdikten sonra alırlar. 2) Kibleye yönelerek abdesti almak. 3) Abdest sularının elbiseye sıçramaması için, yüksek bir yerde durmak. 4) Abdest için başkasından yardım istememek. Ancak bir

özür sebebi ile başkasından yardım istemelidir. Başkasının kendi arzusu ile abdest suyunu hazırlaması veya abdest alana su dökmesi edebe aykırı olmaz. 5) Abdest alma sırasında zaruret olmadıkça dünya lakırdısı yapmamak. 6) Abdestin başından sonuna kadar niyeti unutmayıp kalbde tutmak ve her organı abdest niyeti ile yıkarken Besmele çekmek ve dua etmek. Salat ve selam getirmek. 7) Elleri yıkarken dar olmayan yüzükleri oynatmak. Eğer yüzük dar ise, muhakkak suretle yüzükleri oynatıp altına su geçmesini sağlamak gerekir. 8) Abdest alırken ağıza ve buruna sağ el ile su vermek ve sol el ile sümkürmek. 9) Yüzü yıkarken göz pınarlarını yoklamak, abdest suyunu dirseklerin ve topukların yukarlarına erişirmek. 10) Abdest için yeterinden fazla su harcamamak. Organlardan su damlamayacak kadar da kısıntı yapmamak. Deniz kenarında bulunulsa bile, gereksiz su harcamak kerahet olur. 11) Abdest suyu güneşte ısıtılmış olmamalıdır. 12) Abdest için toprak ibrik kullanmak ve bunu sol tarafta bulundurmak. Kullanırken de, ağızdan değil, kulpundun tutmak ve ibriği kendine özel yapmamak. Destiyi boş bırakmayıp diğer bir abdest için dolu bulundurmak. 13) Abdest tamamlanınca kibleye karşı şehadet kelimelerini okumak. Bir hadis-i şerifin anlamı şöyle: "Sizden biriniz abdest alırken, abdestini noksansız tamamlar ve sonra: "Şahidlik ederim ki, Yüce Allah'dan başka ibadet edilecek varlık yoktur; Hazret-i Muhammed de O'nun kulu ve Resulüdür; derse ona cennetin sekiz kapısı açılır. Artık dilediği kapıdan cennete girer." 14) Artan abdest suyundan ayakta kibleye karşı biraz içip: "Ya Rabbî! Beni, her günah işledikçe tevbe eden ve günahdan kaçınıp tertemiz bulunan iyi kullarından et." diye dua etmek. Şöyle de dua edilebilir. "Allah'ım! Senin şifanla beni şifalandır, senin ilacınla beni tedavi et. Beni korkudan, hastalıklardan ve ağrılardan koru." 15) Abdestin sonunda bir veya birkaç defa "Kadir" suresini okumak. 16) Abdest aldıktan sonra, eğer kerahet vakti değilse, iki rekat namaz kılmak. Bu saydıklarımız, din ve sağlık yönünden çok yararlı oldukları için abdestin edebleri olmuşlardır. Abdestin sünnet ve edeblerine aykırı olan şeyler ya tahrimen, ya da tenzihen mekruhtur.

Abdestin Duaları

1) Abdest alacak kimse, abdeste başlarken "Eûzü ve Besmele" çektikten sonra Yüce Allah'a hamd olsun ki, suyu temizleyici, İslam'ı nur yapmıştır," der. 2) Ağzına su alırken: Allah'ım! Peygamberinin Kevser Havuzundan bana öyle bir kâse içir ki, ondan sonra asla susamayayım," der. 3) Burnuna su verirken:! Beni nimetlerinin ve cennetlerinin güzel kokularından mahrum etme," der. 4) Yüzünü yıkarken: "Allah'ım! Bazı yüzlerin aklanacağı ve bazı yüzlerin kararacağı günde benim yüzümü ak yap," der. 5) Sağ kolunu yıkarken: Allah'ım! Kitabımı sağ elime ver ve benim hesabımı kolay yap," der. 6) Sol kolunu yıkarken : Allah'ım! Kitabımı soldan ve arka tarafımdan verme ve beni zor bir hesaba çekme," der. 7) Başını meshederken: Allah'ım! Beni rahmetinin içine koy, üzerime de bereketlerinden indir," der. 8) Kulaklarını meshederken: Allah'ım! Beni, hak sözü işitip de onun en güzeline uyanlardan yap," der. 9) Boynunu meshederken: "Allah'ım! Bedenimi cehennem ateşinden azad et," der. 10) Ayaklarını yıkarken: Allah'ım! Bir takım ayakların kayacağı günde, ayaklarımı Sırat Köprüsü üzerinde sabit kıl," der.

Vasfı Bakımından Abdestin Nevileri

1) Farz olan abdestler: Bunlar, müslümanların namaz kılmak, tilavet secdesi yapmak veya Kur'an-ı Kerimi elleriyle tutmak için alacakları abdestlerdir. 2) Vacip olan abdestler: Kabe'yi sadece tavaf etmek için alınan abdestlerdir. 3) Mendub olan abdestler: Bunlar sırf temiz bir hal üzere bulunmak, ezbere Kur'an okumak, ezan okumak, kamet getirmek, din ilimlerini okuyup okutmak, din kitaplarını tutmak, cenazeyi yıkamak ve ardından yürümek veya öfkeyi sindirip yok etmek için alınan abdestlerdir. Herhangi bir hata arkasından alınan abdestler de bu kısımdandır. Bu gibi maksadlarla alınan abdest ile namaz kılınabilir, Kur'an ele alınabilir.

Abdestin Sıhhatine Engel Olmayan Şeyler

Dudaklar adet üzere yumulduğu zaman, görülmeyen kısımlarını yıkamak abdest için gerekli değildir. Bunların kuru kalması abdeste zarar vermez; çünkü bunlar ağız kısmındandır. İyileşip de henüz kabuğundan ayrılmamış olan bir çıbanın içini yıkamak gerekmez. Şehir ve köy halkının tımaklarında olan kirler ve vücutlarındaki kirler, pire ve sinek tersleri, abdestin sıhhatine engel olmaz. Boyacıların tımaklarında kalan boyalar, zaruret gereği tınakların üzerinde ince bir tabaka teşkil eden ve altlarına su işlemesine engel olan boyalar, abdeste manidir. Abdest organlarına yapışan hamur, mum, çapak, balık pulu gibi şeyler de böyledir. Abdest organlarından birinin bir zarurete dayanarak yıkanamaması veya meshedilememesi, abdestin sıhhatine engel olmaz. Örnek: Bir yarayı veya ayakta bulunan bir yanık yerini yıkamak eğer sahibine zarar verirse bunlar meshedilebilir, mesh de zarar verirse terk edilir. Yine, bir yaranın üzerinde bulunan ilaç, yara yerini taşımış olursa, bu taşan kısım yıkanır; fakat yıkanması zarar verirse, mesh ile yetinilir. Abdest alırken veya abdestten sonra, bir abdest organının yıkanıp yıkanmamış olmasında şübheye düşünürse bakılır: Eğer şübheye düşen kimse, her zaman şübhelenmiyorsa, o organını (uzvunu) yıkar. Fakat vesveseli bir kimse ise yıkamaz, onun şübhesine bakılmaz. Bir kimse abdest aldığını sağlam olarak bildiği halde, abdestini bozup bozmadığı üzerinde şübheye düşse, o kimse abdestli sayılır. Kesin olarak bilinen bir şey şübhe ile ortadan kalkmaz. Aksine abdestini bozmuş bulunduğunu kesinlikle bildiği halde, sonradan abdest alıp almadığından şübhe eden kimse de abdestsiz sayılır. Abdest organlarından birini veya birkaçını yitirmiş olan kimse, mevcut bulunan organlarını yıkar. Ayakları kesilmiş olan kimseden bunları yıkamak farziyeti düşer ve bu durum abdestin sıhhatine engel olmaz.

Mestler Üzerine Mesh Verilmesi

Ayağa giyilen ve "Mest" adı verilen mest hükmündeki şeyler üzerine, abdest alınırken meshedilmesi caizdir. Bu, İslam dininin gösterdiği bir kolaylıktır. Bu meshden maksad, mestlerin üzerine ayakların uclarından başlayıp aşık kemiklerini aşmak üzeri inciklere doğru ıslak olan el parmaklarını sürmektir. Ayaklara meshetmenin farz miktarı, giyilen her iki mestin ön ve üst tarafından el parmaklarının en küçüğü itibarı ile üç parmaklık yerin meshedilmesidir. Bu kadarlık bir yerin meshedilmesi ile farz yerine getirilmiş olur. (Malikîlere göre, mestlerin bütünü üzerine mesh yapılması gerekir. Bu miktarın azına mesh yeterli değildir. Hanbelîlere göre, mestlerin üstünün çoğuna meshedilmesi kafidir. Şafîîlerde ise, mestlerin üstüne bir parmak kadar mesh yapılması yeterlidir.) Mestlerin altına mesh yapılmaz. Mestler üzerine mesh yapılırken ıslak olan el parmaklarının açık olması, meshin el parmakları ile yapılması, ayak parmaklarının ucundan başlayarak yukarıya doğru yapılması, sünnete uygun olan meshdir. Yoksa, mestin üzerine su dökmek, mesti sünger gibi bir şeyle ıslatmak, enine olarak mestin üzerine meshetmek veya meshe mestin gıcından başlamak yeter. Ancak böyle yapmak sünnete aykırıdır. Ayakları topukları ile beraber örten çizmeler, potinler, kendileri ile üç mil kadar yürünebilecek kuvvetli ve kalın çoraplar, konçlu aba terlikler de mest hükmündedir. Bunların üzerine de mesh yapılabilir.

Meshin Cevazındaki Şartlar

1) Mestler, abdest için ayaklar yıkandıktan sonra giyilmelidir. Bir özürden dolayı ayağa veya ayağın sargısına meshedilmesi de yıkama hükmündedir. Onun için böyle bir meshden sonra giyilen mestler üzerine mesh yapılabilir. 2) Mestler, topuklar dahil, ayakların her tarafını örtmüş olmalıdır. Topuklardan kısa olan mestler ve benzeri ayakkabılar üzerine mesh yapılmaz. 3) Ayağa giyilen mestler üzerine en az üç mil yol yürüyebilmelidir. Bir mil dinimizde dört bin arşındır. Bir arşın da yirmi dört parmakdır. 4) Giyilen mestlerin topuklarından aşağı kısımlarında, ayağın küçük parmağı ölçüsü ile, üç parmak delik, sökük ve yırtık bulunmamalıdır. Şu kadar var ki, böyle bir noksan, ayak

parmaklarının uclarına rastlarsa, mikdara değil, sayıya bakılır: Üç parmak görünmedikçe, yırtık zarar vermez. Yine mestlerde üç parmak kadar sökükle bulunduğunda halde, mestlerin sağlamlığından dolayı yürürken bu sökükle açılıp parmaklar gözükmese, yine meshe engel olmaz. Bir mestte bulunan ayrı ayrı yırtıklar toplanır; fakat iki mestteki yırtıklar toplanmaz. Bunun için bir mestte iki ve diğer mestte bir veya iki parmak mikdarı yırtık bulunursa mesh yapmaya engel olmaz. (Malikilere göre, bir ayağın en az üçte biri görülecek kadar bir mestte yırtık yoksa meshi bozmaz. Şafiî ve Hanbelî mezheplerine göre, ayakta yıkanması farz olan mikdar, mestlerdeki bir yırtıktan görülecek olsa, mesh bozulmuş olur. O yıkanması farz olan mikdar, çorap veya başka bir şeyle örtülmüş olsa bile hüküm değişmez.) 5) Mestler, bağırsız olarak ayakta durabilecek kadar kalın olmalıdır. 6) Mestler, dışarıdan aldıkları suyu hemen içine çekerek ayağa ulaştıracak bir halde olmamalıdır. 7) Her ayağın ön tarafından en az küçük el parmağı kadar bir yer mevcut bulunmalıdır. Bu itibarla, bir veya iki ayağının ön tarafı bulunmayan kimse mestlerine mesh yapamaz. Ökçe taraflarının bulunması yeterli değildir. Çünkü bir ayağı yıkamakla diğerine mesh bir arada toplanamaz. Fakat bir ayağı tamamen mevcut bulunmayan kimse, diğer ayağına giydiği mest üzerine mesh yapabilir. Çünkü mesh ile yıkama bir arada toplanmamıştır.

Mesh Müddeti

Meshin müddeti, ikamet halinde olan (yolcu hükmünde bulunmayan) kimse için birgün bir gece, yani yirmi dört saattir. En az on sekiz saat (üç günlük) bir mesafeye gitmek üzere yola çıkan bir misafir (yolcu) için ise, üç gün (yetmiş iki saat) geçerlidir. Bu müddetin başlangıcı, mestler giyildikten sonra ilk abdestin bozulma zamanından itibaren. Örnek verilirse, bir kimse abdestini tamamladıktan sonra o taharet üzerine mestlerini giyse de, beş saat sonra ondan abdesti bozucu bir hal meydana gelse, bu beşinci saatten itibaren meshin müddeti mukim için yirmi dört saat ve misafir için yetmiş iki saat devam eder. Mestleri giyiş zamanına bakılmaz. İkamet halinde iken yolculuğa çıkan kimse, misafirin müddeti üzere hareket eder, o zamanı doldurur. Aksine olarak misafir olan kimse, bir gün ve bir gece (yirmi dört saat) meshettikten sonra mukim olsa, mesh müddeti bitmiş olur. Artık ayaklarını yıkaması gerekir. Mestlerine mesh yaparak abdestli bulunan kimse, mestlerini ayaklarından çıkınca, yalnız ayaklarını yıkaması gerekir, abdestini tamamen tazelemesi gerekmez. Ayaklarını yıkamak suretiyle abdest alıp mestlerini giymiş olan bir kimse, daha bu abdesti bozulmadan herhangi bir sebeple mestlerini ayaklarından çıkarsa, abdesti bozulmuş olmayacağı için ayaklarını tekrar yıkaması gerekmez. (Malikilere göre, mest için bir zaman yoktur. Guslü gerektiren bir durum olmadıkça, mestler üzerine daima mesh yapılabilir. Ancak cuma namazını kılacak kimseler için, her cuma günü mestlerini çıkarıp ayaklarını yıkamaları mendubdur. Şafiî ve Hanbelîlere göre, mubah (haram işleme niyeti bulunmayan) bir seferdeki yolcu için mesh müddeti üç gün, üç gece (yetmiş iki saat)'dir. Günah işlemek için yola çıkıldığı takdirde bu müddet yirmi dört saattir.

Sargı Üzerine Mesh

Kırılan veya yarası bulunan bir uzvu (organı) yıkamak zarar verince, kırık üzerindeki tahtaya veya yara üzerindeki sargıya, hem abdest ve hem de gusül için bir kez meshedilir. Bu mesh de zarar verirse, terk edilir. Elde, tırnakta ve diğer uzuvlarda bulunan herhangi bir yara üzerine konulmuş sakız, pamuk gibi şeylerin veya ilaçların üzerine de zaruret halinde bir kere mesh yapılır. Bunlara sıcak su zarar vermiyorsa, mesh yeterli olmaz, yıkamak gerekir. Yapılacak meshin bütün sargıyı kaplaması gerekmez; çoğunluğunu meshetmek kafi gelir. Sargıyı çözmek zarar veriyorsa, özürli yerin etrafını sargı altından yıkamak gerekmez. Bunlardan açık bulunan yerleri meshetmek yeterlidir. Böyle bir sargı üzerine yapılan mesh için belli bir müddet yoktur. Özür devam ettiği müddetçe sargı üzerine mesh yapılır. Bu sargının taharet hali üzere (abdestli olarak) sarılmış olması da şart değildir. Bir sargı üzerine mesh yapıldıktan sonra sargı değiştirilirse, tekrar mesh gerekmez. Yine bir sargıya mesh yapıldıktan sonra, onun üzerine başka bir sargı daha sarılmış olsa, yeniden bir mesh daha yapılmaz.

Henüz özür kalkmadan sargı açılrsa, mesh bozulmuş olmaz. Bir özürden dolayı iki ayaktan biri üzerine mesh yapılıncaya, diğerini yıkamak gerekir. Çünkü bu mesh de yıkamak hükmündedir. Özür tamamen kalkınca, mesh bozulmuş olur, artık sargı üzerine mesh yapılmaz. Yerinin yıkanması gerekir.

Meshi Bozan (Yeniden Mesh Greken) Şeyler

1) Üzerine meshedilmiş olan mestin ayaktan çıkması veya çıkarılması. Bu durumda eğer abdest mevcut ise, yalnız ayakları yıkamak kafidir. Yeniden tam bir abdest almak gerekmez. Bir mestin guncuna kadar, ayağın çok kısmının çıkmış olması da, tamamen çıkması hükmündedir. 2) Mesh müddetinin sona ermesi. Bu halde henüz abdest devam ediyorsa, yalnız ayakları yıkamak yeterlidir. Yeniden tam bir abdest almaya gerek yoktur. Bununla beraber mesh müddeti son bulsa bile ayakları çıkarıp yıkamanın soğuktan donmaya sebebiyet vereceğinden korkulursa, yine meshe devam edilir.

Abdesti Bozan Şeyler

1) Önden ve arkadan kan, irin, meni, sidik, gaita (necaset) gibi bir pisliğin veya herhangi bir sıvının çıkması, abdest ve gusulde yıkanması farz olan yere kadar taşmasa bile, abdesti bozar. 2) Arka taraftan yel çıkması. 3) Ağızdan ve burundan, ön ile arkadan başka herhangi bir organdan sıvı halinde kan çıkması. Şöyle ki: Akıcı bir halde ağızdan çıkan kan, tükürükten fazla veya ona eşit ise, abdesti bozar, değilse, bozmaz. Bu renginden anlaşılır. Diğer yerlerden çıkan kan ise, çıkış yerinden yanlarına taşınca abdesti bozar. İğne ucu gibi çıkıp da yerinde kalan kan damlası abdeste engel olmaz. El veya parmak ile silinmesi de zarar vermez. Yaradan çıkan irin ve sarı sular da hüküm bakımından aynıdır. Vücuttaki kabarcıklardan çıkan saf su da, sahih görüşe göre, kan hükmündedir. Diğer bir görüşe göre böyle bir suyun çıkması abdesti bozmaz. Bu görüşe uyulduğu takdirde, çiçek ve uyuz hastalıklarına tutulmuş olanlar için bir kolaylık vardır. Zaruret halinde bu görüşle amel etmekte bir sakınca olmadığı, İmam Hulüvanî'den nakledilmiştir. (Şafilere göre, önden ve arkadan başka diğer herhangi bir yerden gelen kan, irin ve sarı su sebebiyle abdest bozulmaz.) 4) Ağız dolusu kusmak. Şöyle ki: Kolaylıkla yutulmayacak kadar ağızdan yemek, su ve safra gibi şeylerin gelmesi abdesti bozar. Bu maddeler bir mecliste azar azar gelip de bir ağız dolusu miktarına ulaşmış olsalar yine hüküm aynıdır. Abdest bozulur. Bu, İmam Ebû Yusuf'a göredir. İmam Muhammed'e göre, kusuntu başka başka meclislerde gelse bile, sebep aynı olduğu takdirde yine abdest bozulmuş olur. 5) Az veya çok bir zaman bayılmak, çıldırmak, yürürken irade dışında sallanacak şekilde sarhoş olmak. Bu sarhoşluk bir zorlama sonucu olsa, yine hüküm değişmez. 6) Rükûlu ve secdeli bir namazda iken mükellef bir insanın kasden veya sehven (yanılarak) uyku halinde olmaksızın, yanındakiler işitecek kadar kahkaha ile gülmesi, hem abdestini, hem de namazını bozar. Çocuğun veya uyuyanın kahkaha ile gülmeleri, sadece namazı bozar, abdesti bozmaz. 7) Çocuk doğurmak. Çocuğun doğması ile kan görülmesi bile abdest yine bozulur. 8) Erkeğin hanımı ile aşırı derecede oynaşması da abdesti bozar. Kendilerinden bir sıvı çıksın veya çıkmasın hüküm aynıdır. Fakat İmam Muhammed'e göre, bu durumda mezî gibi bir yaşlık çıkmadıkça abdest bozulmuş olmaz. 9) Erkeğin tenasül organına kaybolacak şekilde tıkanmış olan bir pamuğun, üzerinde ıslaklık olmasa bile, sonradan dışarıya çıkmış olması veya çıkarılması abdesti bozar. Yine bu organa tıkanmış olan ve bir kısmı dışarda kalan pamuğa sidiğin sirayet etmiş olması da abdesti bozar. İç kısımdaki yaşlık abdeste zarar vermez. Ancak pamuk dışarıya çıkıp düşerse, o zaman abdest bozulur. Çünkü az bir ıslaklık pamukla bulunmuş demektir. 10) Kadının tenasül organı içine veya dışına tıkanan bez veya pamuğun yaş olarak dışarıya çıkması veya çıkarılması abdesti bozar. Şöyle ki: Bu organın dış kısmına tıkanan pamuğun iç tarafı ıslanmış olunca, abdest bozulmuş olur. Pamuğun dışına ıslaklığın geçmesi şart değildir. Fakat bu organın iç kısmına tıkanan pamuğun dışarısına kadar yaşlık gelmedikçe, abdest bozulmaz. 11) Yan üstü yatarak, bağdaş kurarak, dirseklere dayanarak, ayakları yan taraftan çıkarıp oturarak, namaz dışında secde haline geçerek uyumak abdesti bozar. Yine oturur vaziyette uyurken yere düşme bile, kıcı yerden kesilip yükselmiş olsa abdesti

bozulur. 12) Çıplak hayvan üzerinde yokuş çıkarken uyumak. Ancak düz yolda veya yokuştan aşağıya doğru inerken hayvan üzerinde uyumak abdesti bozmaz. Palanlı ve eğerli hayvan üzerinde, hangi şekilde olursa olsun uyumak zarar vermez. 13) Teyemmüm etmiş olan bir kimsenin abdest alabileceği bir suyu görmesi ile abdesti bozulmuş olur. 14) Özür sahibi olanlar için namaz vaktinin çıkmış olması. (99. maddeye bakınız.)

Abdesti Bozmayan Şeyler

1) Bir hastalık olmaksızın gözden gelen yaş ve su veya ağlamak. 2) Yara ve benzeri yarıklar içinde görülen ve dışarıya çıkmayan kan, irin ve sarı sular. 3) Bir yaradan kopan deri parçası. 4) Mayasıl ıslaklığı ve parmaklar arasındaki pişinti. 5) Yaradan az olmak şartı ile donmuş kanın tükürük veya sümüşe bulaşmış olması. 6) Kulaktan, burundan veya yaradan kurt çıkması. Bu kurt temizdir, üzerindeki yaşlık ise azdır, onda acıcılık kuvveti yoktur. 7) Ağız dolusu olmayan kusuntu. 8) Baştan inen veya içeriden yükselip çıkan balgam, ağız dolusu olsa bile, abdesti bozmaz. Çünkü balgam yapışkan ve kaypak olduğundan pisliği içine çekmez. Üstündeki yaşlığı ise azdır. Bu hüküm İmamı Azam ile İmam Muhammed'e göre, İmam Ebû Yusuf'a göre, iç boşluğundan gelen ağız dolusu balgam abdesti bozar. 9) Kokusu olsun veya olmasın, erkek ve kadının tenasül organından çıkan yel. 10) Rutubetsiz ye kokusuz olarak arka taraftan çıkarılan şırınga. Bununla beraber uygun düşen, ihtiyat olarak abdesti yenilemektir. 11) Erkeğin tenasül organına damlatıldıktan sonra geri gelen yağ. Bu da İmamı Azam' a göre, İmam Ebû Yusuf'a göre, iç boşluğundan gelen ağız dolusu balgam abdesti bozar. 12) Pıhtılaşmış bir halde kusulan kan parçası. 13) Baştan buruna veya kulağa kadar akıp gelen, fakat gusülde yıkanması farz olan yere taşmayan kan. 14) Kullanılan misvak (ve fırça) üzerinde veya ısırılan sert meyvalar üzerinde görülen ve acıcılığı bilinmeyen kan izleri. 15) Pire, kene, sivri sinek, kara sinek gibi haşeratin karınları doluncaya kadar emdikleri kan. Sülüğün karnı doluncaya kadar kan emdikten sonra düşmesi halinde kendisinden kan çıkarsa abdesti bozar. 16) Saçların tıraş edilmesi, bıyıkların kırılması, tırnakların kesilmesi. 17) Kıcı tamamen yere yerleştirmek suretiyle oturarak uyumak. 18) Namazda iken ayakta, oturarak, rükûda ve secdede uyumak. 19) Namaz dışında, cenaze namazında ve tilavet secdesinde kahrkaha ile gülmek. (Şafiilere göre, namaz içinde de kahrkaha ile gülmek abdesti bozmaz.) 20) Ne kendisinin, ne de başkasının duyamayacağı bir sesle gülümseme (tebessüm). Bununla abdest bozulmayacağı gibi, namaz da bozulmaz. Fakat yalnız kendisinin işitebileceği bir sesle gülmek, abdesti bozmasa da namazı bozar. 21) Herhangi bir kimsenin bedenine veya tenasül organına el ile dokunmak. (Malikilere göre, mükellef olan bir kimse, buluş çağına yakın bir kadının açık bulunan bir uzvuna veya ince hafif bir şeyle örtülü bir yerine lezzet maksadı ile dokunsa abdesti bozulur. Bir maksad olmaksızın duyulan bir lezzet de böyledir. Öyle ki, kadın mahrem olsa bile, lezzetlenme duygusu olan bir dokunma ve yapışma ile abdest bozulur.) (Şafiilere göre, herhangi bir yabancı kadının hiç bir engel bulunmaksızın bir uzvuna dokunmak abdesti bozar. Lezzet bulunmasa bile, hüküm yine böyledir. Bundan kadının saçları, dişleri ve tırnakları müstesnadır. Bunlara dokunmak, bir lezzet olsa bile, abdesti bozmaz. Yine Şafiilere göre, bir erkek veya bir kadın, kendisinin veya başkasının oturmağını veya ön tenasül organını bir engel olmaksızın elinin içi ile tutsa, abdesti bozulur. Maliki ve Hanbelilere göre de böyledir. Ancak bunlara göre, bir kadının kendi tenasül organını tutması abdestini bozmaz.) Not: Bu gibi ihtilaflı meselelerde ihtiyata riayet edilmesi daha iyidir. Hanefi mezhebinde olan bir kimse, kendi mezhebine göre abdesti bozmayıp başka mezhebe göre abdesti bozan bir hal ile karşılaştığı zaman, ihtilaftan kurtulmak için abdest almalıdır. Böyle hareket etmek, bilhassa imamlar için mendubdur.

Gusül ve Guslü Gerektiren Haller

Gasl, yıkamak demektir. Gusül ve igtisal da, yıkanma anlamını taşır. Din deyiminde gusül: Bütün bedenin yıkanmasıdır, boy abdesti alınmasıdır. Buna taharet-i kübra (büyük temizlik) denir. Böyle bir temizliği gerektiren hal cünüblüktür. Ayrıca kadınların hayız ve nifas kanlarının sona ermesidir. Cünüblük hali ise, aşağıda açıklanacağı üzere, şehvetle meninin atılmasından ve cinsel ilişkiden meydana gelir. Şehvetle yerinden ayrılan ve şehvetle dışarıya atılan bir meniden dolayı gusletmek gerekir. Şehvetle yerinden ayrılan, şehvet kesildikten sonra dışarıya atılan meniden dolayı da, İmamı Azam ile İmam Muhammed'e göre, gusletmek gerekir. Fakat İmam Ebu Yusuf'a göre gusül gerekmez. Rüyada şehvetle ayrılan bir meninin, şehvet kesildikten sonra dışarıya akıtılmasını sağlamak için tenasül organını tutmak ve sonra dışarıya akıtmakta, misafir ve soğukta bulunanlar için İmam Ebu Yusuf görüşünü seçmekte kolaylık vardır. Bu yönden bu görüşün tercih edilmesini uygun görenler vardır. 171- Bakmak ve dokunmak suretiyle şehvetle gelen meniden dolayı da gusletmek gerekir.

Cinsel ilişki halinde sünnet yerinin veya o kadar bir kısmın duhulü ile, buluş çağına ermiş erkek ve kadının gusletmeleri gerekir. Meninin gelip gelmemesine bakılmaz. Bunlardan yalnız biri buluş çağına ermiş ise sadece ona gusül gerekir, diğerine gerekmez. Ancak buluş çağına yaklaşmış bir

devrede ise, yıkanmadan namaz kılmasına izin verilmez. Namaza devam için taharette tedbirli olmak lazımdır. Bu ve buna benzer hangi haller olursa olsun ihtiyat olan yol gusletmek suretiyle şüpheli hallerden sakınmaktır.

Uykudan uyanan kimse, yatağında, çamaşırında veya bedeninde bir yaşlık görünce bakılır: Eğer rüyada cinsel ilişkide bulunduğunu hatırlıyorsa, gusletmesi gerekir. Yaşlığın meni olup olmasında şüpheye düşmesi bir önem taşımaz. Ancak ihtilam olduğunu hatırlamadığı takdirde, yaşlığın mahiyetinin ne olduğu üzerinde durulmaz ve gusül gerekmez. Çünkü akıntının şehvetle geldiği bilinmemektedir. Bu mesele İmam Ebû Yusuf'a göredir, İmamı Azam ile İmam Muhammed'e göre, gelen akıntının mezi olduğunu anlıyorsa, gusl etmesi gerekmez. Fakat meni olduğunu biliyor veya şübheye kapılıyorsa, gusletmesi gerekir. İhtiyata uygun olan da budur. Onun için fetva buna göredir.

Yatağından uyanıp kalkan kimse, ihtilam olduğunu hatırladığı halde, tenasül organında bir yaşlık görse gusletmesi gerekir. Ayakta veya oturduğu yerde uyuyan kimse, uyanıp da bu organında bir yaşlık görse, bakılır: Eğer bu yaşlığın meni olduğuna kanaati varsa veya uyumadan önce bu organı hareketsiz bir halde idi ise, gusletmesi gerekir. Fakat böyle bir kanaati yoksa ve tenasül organı da önceden uyanık durumda idi ise, gusletmesi gerekmez. Bulunan yaşlığın mezi olduğuna hükmedilir. Çünkü organın uyanık olması, mezinin çıkmasına sebep olur. 175- Sarhoş veya bayılmış olan bir kimse uykusundan uyanıp da, kendisinde meni bulacak olsa, gusletmesi gerekir. Mezi bulacak olsa yıkanması gerekmez. İdrarını yaparken, tenasül organı uyanık olduğu halde meni gelse, yıkanması gerekir. Organ uyanık olmayınca; gusletmek gerekmez, çünkü uyanıklık şehvetin bulunmasına delildir.

Bir erkek veya bir kadın rüyada ihtilam olsa da, meni dışarıya çıkmış olmasa, yıkanmak gerekmez. İmam Muhammed'e göre, böyle bir kadının ihtiyat olarak yıkanması gerekir. Çünkü kadından çıkacak bir sıvının yine ona dönmesi ihtimali vardır. İhtilam olan veya cinsel ilişkide bulunan bir kimse, idrarını yapmadan veya çokça yürümeden veya yatıp uyumadan yıkansa da, sonra kendisinden meninin arta kalan kısmı çıkacak olsa, ikinci kez yıkanması gerekir. Fakat idrarını yaptıktan veya epeyce yürüdükten veya uyuduktan sonra şehvetsiz olarak gelecek meni guslü gerektirmez. Çünkü bu durumda o meni, yerinden, şehvet olmaksızın ayrılmış bulunur. Yine bir kadından, yıkandıktan sonra, kocasının menisi çıkacak olsa, tekrar gusletmesi gerekmez.

Bir yatakta yatıp uyuyan iki kimse, uyandıkları zaman ihtilam olduklarını hatırlamayıp yatakta meni gibi bir yaşlık görseler veya kurumuş meni görüp de o yatakta kendilerinden önce başka bir kimse yatmış olsa bu durumda meninin kime ait olduğu bilinmese, her ikisinin de ihtiyaten yıkanması gerekir. Şehvet olmayıp da döğülmeden, ağır bir yük kaldırmadan ve yüksek bir yerden düşmeden dolayı meni gelmesiyle gusül gerekmez. (İmam Şafi'ye göre bu hallerde de gusül gerekir.) Yerinden şehvetle ayrılan bir meni, bedeninin dışına veya dış hükmünde olan yere çıkmadıkça gusül gerekmez. Bakire bir kızın bekaretini yok etmemek sureti ile yapılan bir ilişkide meni gelmeyince gusül gerekmez; çünkü bekaret, sünnet yerine kadar duhule engel olmuş demektir.

Cünüblük, hayız veya nefselik (loğusalık) halinde iken, gayrimüslim bir kadın veya gayrimüslim bir erkek ihtida etse, gusletmesi farz olur. Hayız veya nefseliği son bulmuş olsa da, yıkanmamış bulunsa, yine gusül gerekir. Fakat yıkanmış bulunan veya henüz cünüplük, hayız ve nefselik haline düşmemiş olan erkek veya kadın gayrimüslim ihtida etse, yıkanması mendub olur.

Guslün Farzları

Guslün farzları, ağzı, burnu ve bütün vücudu birer kez yıkamak üzere üçtür. Bu farzlar, aşağıda bildirileceği şekilde yapılır.

Ağıza ve buruna bolca su alınmalı. Bu işe abdestle yapılan ağız ve buruna su vermelerden daha çok özen gösterilmelidir. Vücut yıkanırken iğne ucu kadar bir yerin kuru kalmamasına dikkat edilecek, kulaklar ve göbek oyuğu yıkanacak. Su saçların, sakalların, kaşların ve bıyıkların, aralarına ve altlarındaki deriye kadar geçecektir. Bunlar sık olsa bile, suyun ulaşması sağlanacaktır. Bunların araları ve dipleri kuru kalırsa, gusül tamamlanmış olmaz. Ancak kadınların başlarından aşağıya sarkmış olan saçlarının yıkanması şart değildir. Önemli olan bunların diplerine suyun geçmesidir. Erkeklerde bir zorunluk bulunmadığı için, böyle sarkmış olan saçlarının her tarafını yıkamak gerekir. Kapanmış olan küpe deliklerinin içini de yıkamalıdır. Öyle ki, bu deliklerin ıslanmış olduğuna kanaat getirmelidir. Böyle bir kanaat yoksa, onları el ile ovarak ıslamalıdır. İçlerine zorla su geçebilecek bir halde olan küpe deliklerini de, içlerine su geçecek bir şekilde el ile ıslatıp yıkamalıdır. Tırnaklar arasında kalan kurumuş çamurların ve göz çapakları gibi şeylerin altlarını da yıkamalıdır; bunu yapmak gereklidir. Fakat tırnaklar üzerindeki kirler, topraklar, kınalar gusüle engel olmazlar. Çünkü bunlar suyun geçmesine engel değildirler. Bu konuda köylü ile şehirli eşittir. Sahih olan görüş budur. 189- Bir özür sebebiyle sünnet olamamış kimsenin, organında toplanmış olan derinin içini de yıkaması lazımdır. Ancak açılmasında bir zorluk olursa, o zaman içi yıkanmaz. Çünkü bu deri bedenin dışından sayılır. Buraya kadar gelen bir sidik ile abdest bozulur.

Suyun geçmesini engelleyecek şekilde dişlerin arasında nohut büyüklüğünde sert yemek parçası bulunmamalıdır. Vücudun hiç bir yerinde suyun geçmesini engelleyecek balık pulu veya çiğnenip kurumuş ekmek parçası gibi bir şey de bulunmamalıdır. Çünkü bunların altlarına su geçmeyince, gusül sahih olmaz. Birbirine bitişik olup da aralarında su geçirmeyecek bir halde bulunan parmakları yıkarken, su ile aralarını ovmalıdır, içi boş olan göbeğin içini de yıkamalıdır. Üzerlerinde pislik bulunmasa da, avret yerlerini su ile yıkayıp temizlemelidir. Bunların da kuru kalması gusülün sıhhatine engel olur. Ayaklarda bulunan çatlaklar üzerine merhem koyulunca, eğer altlarını yıkamak zarar vermeyecekse, altlarını yıkamak gerekir. Zarar verecekse üstleri yıkanır. Bu da zarar veriyorsa, üzerlerini meshetmekle yetinilir. Mesih de zararlı ise, meshedilmez.

Bir kimse guslettikten sonra ağzını veya burnunu yıkamadığını veya bedeninden bir yerin kuru kaldığını anlarsa, yeniden gusletmesi gerekmez; yalnız o yerleri yıkaması yeter. Bu arada farz bir namaz kılmışsa onu tekrar kılması gerekir.

Gözlerin içini soğuk veya sıcak su ile yıkamak güç ve zararlı olduğu için, ne abdest alırken, ne de guslederken gözlerin içini yıkamak gerekmez. Körler için de böyledir. Temiz olmayan bir sürme ile gözler sürmelenmiş olsa bile, bunu yıkamak gerekmez. Gözlerin hafifçe kapatılması hem abdest için hem de gusül için bir engel teşkil etmez. Yeter ki su, kirpiklere ve pınarlara ulaştırılmış olsun. (Malikîlere göre, gözlerin ve ağız ile burnun içleri, bir de meydanda olmayan kulak deliği bedenin dışından sayılmaz. Bu bakımdan bunları abdestte ve gusülde yıkamak farz değildir; sünnettir. Hanbelîlere göre, ağız ile burnun içleri yüzden sayılır. Onun için hem abdestte, hem de gusülde yıkanmaları farzdır.) Takma olan gözleri çıkarıp abdest ve gusülde altlarını yıkamaya gerek yoktur. Bu yıkama zararlı olunca, zaten çıkarılmaları caiz olmaz.

Guslün Sünnetleri

1) Gusle niyet ederek, besmele çekerek ve misvak kullanarak başlamak. Bu niyet guslün sıhhati için şart değildir. Sevabı vardır. Temizliğin bir ibadet sayılması için bir sebeptir. (Maliki ve Şafiî'lere göre, gusülde niyet farzdır. Hanbelîlere göre de, bu niyet guslün sıhhatinin şartıdır. Durum böyle olunca, ihtilafdan kurtulmak için guslederken abdestsizliği gidermeyi ve namaz gibi bir ibadetin yerine getirilmesini hatırlamalıdır.) 2) Gusülde önce elleri, sonra oyluk yerlerini yıkamak. Eğer bedende meni gibi bir pislik varsa onu gidermek. 3) Gusülden önce, sünnet üzere abdest almak. Bir kap içinde veya

toprak üzerinde yıkanıldığı zaman ayakları yıkamayı sona bırakmalıdır. 4) Abdest aldıktan sonra önce üç kez başa, sonra üç kez sağ omuza, sonra üç kez sol omuza su dökmek. Her su döktükçe, beden iyice ıslansın diye, bedeni iyice oğuşturmak. Bir kap içinde veya toprak üzerinde yıkanılıyorsa, çıkarken önce sağ ayağını, sonra sol ayağını yıkamak. (İmam Malik ve İmam Ebu Yusuf'dan bir rivayete göre, gusül yaparken bedeni ovalamak farzdır.) 5) Gusül yaparken fazla su harcamamak ve çok kısıntı da yapmamak. 6) Kimsenin görmeyeceği bir yerde yıkanmak. Eğer erkekler erkekler arasında, kadınlar da kadınlar arasında bulunurlar da yıkanmak için تنها bir yer bulamazlarsa, bir köşeye çekilip avret mahallerini bir peştemal ile örterek yıkanır. Avret yerlerini açmaları caiz olmaz. Erkeklerin veya kadınlarla erkeklerin arasında bulunan kadınların da bunlar arasında yıkanmaları caiz değildir. Bu durumda teyemmüm ederek namazlarını kılmaları uygundur. Çünkü hükmen su bulunmamış demektir. Yine, gerek erkekler ve gerekse kadınlar kendi cinsleri arasında yıkanmak için bir peştemal veya benzeri bir örtü bulamazlarsa ve böylece avret yerlerini açmak mecburiyetinde kalırlarsa teyemmüm ile kılarlar. Sonra تنها bir yer veya bir peştemal bulunca gusledip teyemmüm ile kılmış oldukları namazları iade ederler. Hamamlarda bu örtünme işine çok dikkat etmelidir. 7) تنها bir yerde yıkanıldığı zaman, yine avret yerini açık bulundurmamak. Açık bulundurulursa kıble yönüne dönmek. 8) Guslemeden konuşmamak. 9) Gusülden sonra elbeseyi giyerken çabukça örtünüvermek. 10) Gusülden sonra bedeni bir havlu veya bir mendil ile silmek. 11) Bir kimse bir akar suya veya bir havuza dalsa veya yağmur altında durup bütün vücudu ıslansa, ağzına ve burnuna su vermek halinde, gusül farziyetini yerine getirmiş olur. Bu durumda organlarını kımıldatır veya su içinde biraz beklerse, sünneti yerine getirmiş sayılır. 12) Yukarıda sıralanan sünnetlere uygun bulunmayan bir gusül, guslün edeblerine uygun düşmemiş ve kerahetten de kurtulmamış olur. Abdestte sayılan edebler, gusülde de aynen uyulması gereken edeblerdir. Ancak guslemeden kıbleye doğru durulmaz. Avret yerleri peştemal ile örtülü ise kıbleye dönülebilir. Abdestte mekruh olan şeyler, gusülde de mekruhtur. Bir de gusülde dua okumak mekruhtur. Yine gusülde bir organdan su damlarken onu alıp diğer organı yere düşmeyen bu su ile yıkamak caizdir; çünkü gusülde bütün beden bir organ sayılır. Abdestte bunu yapmak caiz değildir.

Guslün Vasıfları (Sünnet, Müstahab Gusüller))

1) Cuma ve iki bayram namazları için gusletmek. 2) Hac ve umrede ihrama girerken ve Arefe günü vakfe yapmak için yıkanmak (gusletmek). 3) Medine-i Münevvere ile Mekke-i Mükerrreme'ye girmek için yıkanmak. 4) Müzdelife ve Mina'da bulunmak için yıkanmak. 5) Günahdan tevbe için yıkanmak. 6) Güneş ve ay tutulması halleri ile yağmur duasında bulunmak için yıkanmak. 7) Kan aldırma ve ölü yıkama için gusletmek müstahab olduğu gibi, baygınlıktan sonra ayılan kimsenin yıkanması da müstahabdır. 8) Yolculuktan dönenin ve yeni elbise giyecek kimsenin yıkanması. 9) Berat ve Kadir gecelerine kavuşmaktan dolayı yıkanmak. 10) İnsanların toplanacağı bir yerde bulunmak için yıkanmak. 11) İstihaze (illet kanından) kurtulan kadının yıkanması. 12) Cünüblüğünün hemen arkasından hayız (adet) görmeye başlayan bir kadın, isterse, cünüblüğü için yıkanır, isterse yıkanmasını adetin sona ermesine bırakır. 13) Her cinsel ilişki için yıkanmak. Zevcesi ile cinsel ilişkide bulunan kimse, henüz yıkanmadan tekrar ilişkide bulunabilir. Fakat bu arada yıkanması veya abdest alması mendubdur. 14) Henüz namaz vakti gelmeden yıkanmak. Çünkü namaz vaktine kadar cünüb bir kimsenin yıkanmayı geciktirmesi günah sayılmaz; fakat daha önce yıkanmanın fazileti vardır. Sünnet ve müstahab olan gusüller, sadece hürmet ve temizlik için yapılır. Bu kısım müstahab ve sünnet olan yıkanmalarda ağıza ve buruna su çekmek mecburiyeti yoktur.

Gusül Etmesi Farz Olanlara Haram veya Mekruh Olan Şeyler

1) Namaz kılmak. Bir ayet olsa bile, Kur'an niyeti ile Kur'an okumak. Hamd ve dua ile ilgili ayetleri, dua ve zikir niyeti ile okumak caizdir. Cünüb veya adet halinde olan bir kadının dua niyeti ile Fatiha

Suresini okuması caizdir. Yine bu durumda olan kimsenin çocuklara Kur'an ayetlerini kelime kelime öğretmesi de caizdir. Şehadet kelimesini söylemek, tesbih ve tekbir getirmek yine caizdir. 2) Kur'an-ı Kerime, bir veya yarım ayet olsa bile, el sürmek ve Mushaf-ı Şerif'i tutmak haramdır. Ancak Kur'an'a yapıştırılmamış olan bir kılıf, bir mahfaza ve sandık içinde onu taşımak ve onu dış taraftan tutmak caizdir. 3) Kabe'yi tavaf etmek ve bir zorunluk olmadığı halde bir mescide girmek veya içinden geçmek. Fakat zaruret hali olursa, geçilebilir. Bir kimsenin evinin kapısı, mescidin içine doğru açılrsa ve evine girip yıkanmak için mescit içinden geçmek zorunda kalsa, o kimse mescit içinden geçerek evine girer ve yıkanır. Bu bir mecburiyet halidir. Mescit içinde uyurken ihtilam olan kimse, dışarıya çıkmak için teyemmüm eder; fakat bu teyemmüm ile Kur'an okuyamaz, namaz da kılamaz. 4) Üzerinde ayeti kerime yazılı bulunan bir levhayı veya bir parayı el ile tutmak. Üzerlerine gusül gerekli olanların yıkanmadan önce yapmaları Mekruh olan şeyler şunlardır: 1) Din kitaplarından herhangi birini el ile tutup okumak. 2) El ve ağzı yıkamadan yiyip içmek. El ile tutmayıp yer üzerinde bulunan bir sayfaya veya bir levhaya Kur'an'dan yazı yazmak. Bu da İmam Muhammed'e göre mekruhtur. Cünüb ile hayız ve nifas halinde bulunanların Kur'an-ı Kerim'e bakmaları mekruh değildir. Bu, el ile tutmak hükmünde değildir. (İmam Malik'e göre, Cünüb olan kimse, Kur'an okuyamazsa da hayız halinde olan kadın okuyabilir; çünkü cünüb olan kimse hemen yıkanabilir. Fakat adetli ise, adet müddeti dolmadan yıkanamadığı için özürlü sayılır.)

Teyemmümün Niteliği ve Farzları

Lûgatta teyemmümün anlamı, bir şeyi kasdetmek'tir. Din deyiminde ise; Su bulunmadığı veya suyu kullanmaya güç yetmediği zaman, toprak cinsinden temiz bir şeyle abdestsizliği gidermek için yapılan bir işlemdir. Şöyle yapılır: Abdestsiz olan yahut gusletmesi gereken bir kimse, iki elini toprak cinsinden temiz bir şeye bir kez vurup bununla yüzünü mesheder. Sonra yine iki elini ikinci kez vurup bununla da dirseklerine kadar iki kolunu mesheder. Bu işlem, abdestsizliği gidermek yahut namaz kılmak veya taharetsiz sahih olmayan bir ibadeti yerine getirmek niyeti ile yapılır. İşte teyemmümün esası bundan ibarettir. O halde teyemmümün farzları bir niyet ve iki mesihden ibarettir. İmam Züfer'e göre, teyemmümde niyet farz değildir. Teyemmüm, bu ümmetin özelliklerindendir, ahir zaman ümmeti için bir kolaylıktır. Yüce mabuduna ibadet edecek olan bir müslümanın alışmış olduğu temizlik halinden yoksun olarak ibadet etmemesini sağlar. Bu konuda müslümanın duyduğu ruhsal bir ihtiyacı giderir, insanı yaratılışının aslı olan toprağa döndürerek onda tevazu ve yaratıcıya saygı duygularını canlandırır. Teyemmüm Hicretin beşinci yılında meşru olmuştur. Peygamber efendimizin Medine'ye hicretlerinin beşinci senesi Şaban ayının ilk günlerinde Peygamberimiz Huzaa kabilesinin bir oymağı olan "Beni Mustalık" savaşında bin kişilik bir ordu ile susuz bir yerde gecelemişlerdi. Sabah namazını kılmak için abdest alacak su bulamadılar. Sabahın erken bir vaktinde şu anlamdaki ayet-i kerime nazil oldu: "Yolculuk halinde olur da su bulamazsanız, temiz toprak ile teyemmüm ediniz." (Nisa: 43, Maide: 6) Böylece teyemmümle namaz kılmalarına Yüce Allah'ın emri çıktı. Ashab-ı Kiram sevindiler ve teyemmüm ederek sabah namazını kıldılar.

Teyemmümün Sünnet Üzere Yapılması

1) Teyemmüme başlarken Besmele getirip namaz için tahareti niyet etmelidir. (Hanbelîlere göre, Besmeleyi okumak vacibdir, bunu yapmayınca teyemmüm olmaz.) 2) Parmaklar açık olduğu halde iki eli toprağa vurduktan sonra ileri sürüp geri çekmelidir. 3) Elleri kaldırıncaya, eğer fazla tozlanmışlarsa onları yan yana getirip birbirine hafifçe vurmali. Bu şekilde ellerdeki tozlar silkindikten sonra, bu ellerle bütün yüzü meshetmelidir. 4) İlk vuruşta yapıldığı gibi elleri yine temiz toprağa tekrar vurduktan sonra silkmeli ve sol elin baş parmağını ayırarak diğer parmakların iç tarafları ile sağ elin parmak uclarından başlayarak kolun dış tarafını dirseklere kadar çekip meshetmeli. Sonra yine sağ elin iç tarafına dönerek sol elin baş parmağı ile serçe parmağını halka ederek baş parmakla beraber elin

ayası ile dirsekten bileğe kadar elin iç tarafını meshetmeli. Baş parmağı daha ileriye yürüterek sağ elin baş parmağının üstünü de meshetmelidir. 5) Sol ele sağ elin meshedilişi gibi, aynen sağ elle de sol eli meshetmelidir. 6) Açıklandığı şekilde teyemmümde sıra gözetilerek önce yüzü, sonra kolları meshetmeli ve bu işlemde kesinti yapmamalıdır.

Teyemmümün Şartları

Teyemmümü mubah kılacak bir özür bulunmalıdır. Bu özür, gerçek olarak veya hükmen suyu kullanmaya güç bulunmamaktır. Şöyle ki: Abdest alacak veya gusledecek kimsenin bulunduğu yerden en az bir mil (dört bin adım) uzakta suyun bulunmasıdır. Bu durumda su, gerçekten bulunmamış sayılır. Yahut su bulunur da, onunla yıkandığı takdirde hastalanmaktan, hastalığının artmasından veya uzamasından tecrübesi neticesi olarak korkarsa veya yetkili müslüman bir doktor su kullanmasını zararlı sayarsa, yine teyemmüm edilir; çünkü hükmen su bulunmamış demektir. (Malikîlere göre, yetkili müslüman bir doktor bulunmazsa, bu teyemmüm konusunda müslüman olmayan yetkili bir doktorun sözü yeterlidir.) Şu durumlarda da hükmen su bulunmamış sayılır: Cana, mala, şeref ve emanete ait bir tehlikenin, yakında bulunan bir suyu kullanma halinde bulunması. Bulunan suyun abdest veya gusle yetiştirmemesi. Bulunan su, abdest veya gusle harcadığı takdirde, kendisinin veya arkadaşının veya beraberindeki hayvanın susuzluktan helak olacağını kuvvetli bir ihtimal ile bilmesi. Kuyudan su çekebilmek için ip ve kova gibi aletlerin bulunmaması. Bulunan su ancak pisliği gidermeye kafi gelip de bundan fazla su bulunmaması. Mevcut olan su ile abdest alındığı veya gusledildiği takdirde, bayram ve cenaze namazlarının tamamen kaçırılacağından korkulması. Ancak bu namazların bir kısmına yetişilebileceği anlaşılınca veya cenazenin velisi olur da, kendisini bekleyeceklerini bilince, teyemmüm etmek caiz olmaz. Yine, sadece namazı kaçırmak korkusu ile, kazası mümkün olan (bedeli bulunan) namazlar için teyemmüm etmek caiz olmaz. Cuma ve diğer vakit namazları gibi... Çünkü bunlara yetişilemezse, cuma yerine öğle namazı kılınır. Vakit namazlarına yetişilemezse, bunlar kaza edilir.

Teyemmüm ederken niyet bulunmalıdır. Şöyle ki: Teyemmüm edecek kimse, elini teyemmüm edecek toprağa korken veya eline dokunan toprak ile yüzünü meshe başlarken, bu işi abdestsizlikten temizlenmek, namaz kılmak veya abdestsiz yapılması caiz olmayan bir ibadette bulunmak maksadı ile yapmalıdır. Böyle bir niyet olmaksızın alınan bir teyemmüm ile namaz kılınmaz. Sadece teyemmümü niyet etmek yeterli değildir. Bu duruma göre, su bulamayan abdestsiz bir kimse, Kur'an'ı eline almak veya bir mescide girmek niyeti ile teyemmüm etse, bu teyemmümle onun namaz kılması sahih olmaz. Çünkü Kur'an'ı tutmak abdestsiz caiz değilse de, bunu yapmak bir ibadet değildir; maksad ise Kur'an okumaktır. Abdestsiz olarak ezbere Kur'an okumak caizdir. Boy abdesti almak durumunda olan bir kimse için mescide girmekte taharet şarttır. Fakat bu da kasdolunan bir ibadet sayılmaz; onu için bu maksadla alınan teyemmüm ile namaz kılınmaz. Abdestsiz bir kimse için ezber olarak Kur'an okumak bir ibadet ise de, bunun yapılması taharete bağlı değildir. Taharetsiz (abdestsiz) yapılabilir. Ezan okumak, ikamet yapmak, kabirleri ziyaret etmek, ölüyü gömmek, selama karşılık vermek veya hayırlı bir iş yapmak niyeti ile yapılan teyemmümlerle de namaz kılanamaz.

Teyemmüm, her yönden temiz olan toprak cinsinden bir şeyle yapılır. Şöyle ki: Üzerlerinde pislik dokunmamış olan toprak, kum, çakıl, horasan, alçı gibi toprak cinsinden olan şeylerle teyemmüm yapılır. Yine taş cinsinden olan mermer, kiremit, tuğla, yakut, zümrüt, zebercet, tutya ve mercanla veya nemli olsun, yanık olsun toprakla veya çoğu toprak karışımı olan maddelerle, kaya tuzu ile, çamurla sıvanmış duvarla da teyemmüm edilebilir. Bunların üzerinde toz bulunması şart değildir. Fakat kurumadıkça çamurla teyemmüm edilmez; bu imam Ebû Yusuf'a göredir, İmam Azam'a göre, vaktin çıkmasından korkulur ve çamurun toprağı sudan ziyade olursa, çamur ile teyemmüm edilir. Odunların ve otların yanması ile meydana gelen küllerle, demir, altın, gümüş gibi eriyip şekil

değiştiren ve yumuşayan madenlerle, inci, cam, kumaş ve elbiselerle, hayvan postekileri ile teyemmüm yapılmaz. Çünkü bunlar toprak cinsinden sayılmazlar. Ancak bunların üzerinde belli bir şekilde toz bulunursa, o zaman üzerlerinde teyemmüm edilebilir. Bir de üzerlerindeki topraklardan dolayı, cevher halinde bulunan altın, gümüş, bakır benzeri madenlerle teyemmüm edilebilir. (İmam Ebû Yusuf ile İmam Şafî'ye göre, teyemmüm yalnız toprakla yapılır, İmam Malik'e göre, toprak ve kumla teyemmüm caiz olduğu gibi otlarla, ağaçlarla ve karla da caiz olur. İmam Ahmed İbni Hanbel'e göre, teyemmüm yalnız yanmamış olan ve başkasından gasbedilmemiş olan tozlu bir haldeki temiz bir toprakla yapılır. Kum ve diğer şeylerle yapılmaz.)

Tahareti engelleyen durum son bulmuş olmalıdır. Vücudun herhangi bir yerinden çıkan kan daha kesilmeden abdest alınamayacağı gibi teyemmüm de yapılamaz. Meshe engel olan deri üzerindeki kurumuş hamur ve balık pulu gibi şeyler giderilmiş olmalıdır. Aksi halde, mesih yüz ve kollar üzerinde bulunan engeller üzerine yapılmış olur.

Teyemmüm, iki elin iç taraflarını iki kez toprak cinsinden temiz bir şey üzerine koymakla yapılmalıdır. Bununla beraber niyet eden kimseye başkası teyemmüm ettirebilir. 208- Teyemmüm iki elin veya bunların yerini tutacak olan bir şeyin tümü veya çoğunluk kısmı ile yapılır. Bunun için iki parmakla teyemmüm caiz olmaz. Fakat bir el ile yüz ve diğer bir elle de kol meshedilebilir. Bu halde, bir elle tekrar toprağa vurulup diğer kol da meshedilir. Eli çolak olup su kullanamayan kimse, yardımcısı yoksa, yüzünü ve kollarını yere sürmek sureti ile teyemmüm eder. Elleri ve kolları kesilmiş olan kimse de, yalnız yüzünü yere sürerek teyemmüm eder. Bu kimsenin yüzünde yara bulunsa, teyemmüm etmeksizin namazı kılar.

Yüz ile kollar tamamen meshedilmelidir. Yüz kısmı sayılan yerin her tarafı meshedilir. Yüzük ve bilezik gibi şeyler de çıkartılır veya yerlerinden oynatılır. Diğer bir görüşe göre, organların çoğunluğunu meshetmek yeterlidir. Dörtte bir kısmın meshedilmemesi teyemmümün sıhhatine engel olmaz.

Teyemmümü Mubah Kılan ve Kılmayan Bazı Haller

Henüz namaz vakti girmeden de teyemmüm edilebilir. Fakat namaz için müstahab olan vakit geçmeden su bulabileceğini tahmin eden kimse için teyemmümü geciktirmek mendubdur. (Üç imama göre, bir namaz için vakti girmedikçe teyemmüm yapılmaz; çünkü teyemmüm bir zaruret için taharet sayılmıştır. Özürlünün tahareti gibi, vakitten evvel abdesti sahih olmaz.)

Bir mil mesafeden daha yakında su bulunduğunu sanan kimse, suyun bulunduğunu sandığı yöne doğru üç-dört yüz adım gider veya birini göndererek suyu aratır. Ancak yolda düşman tehlikesi gibi bir korkusu olursa, bu aratma yapılmaz.

Suyun varlığından bilgi verecek uygun bir kimse bulunduğu halde ondan sormaksızın teyemmüm etmek caiz değildir. Bu durumda eğer teyemmüm ederek namaz kılar da, sonra bir milden daha yakın bir yerde su bulunduğu kendisine haber verilirse, kıldığı namazı iade eder. Su bulunacağı kendisine söz verilen kimse, kazaya kalmak korkusu olsa bile, namazını geciktirir. Ancak suyu va'd edenin yanında veya bir mil mesafeden daha yakınında su bulunmuş olmalıdır.

Boy abdesti alması gereken bir kimse, yalnız organlarının bir kısmına veya sadece abdestine yetecek kadar su bulsa, yine teyemmüm eder; o suyu harcaması gerekmez. Yalnız içilmek için kırlarda sarnıçlar içinde hazırlanmış olup herkesin yararlanmasına terk edilmiş bulunan sular teyemmüm etmeye engel olmaz. Ancak bu sular çok olur da abdest ve gusül almaya izin verilmiş olduğu bilinirse, bu sular kullanılır, teyemmüm edilmez. Hacıların hediye için taşıdıkları zemzem suyu, teyemmüm

yapmaya engeldir. Ancak zembem in içine, en az bir misli kadar l suyu karıştırılmış olursa, bu takdirde zembem mukayyed su hkmne girer ve onunla abdest almak caiz olmadığı için teyemmüm yapılır.

Cnblkten dolayı teyemmüm etmiş olan bir kimsenin abdesti bozulsa, cünüb sayılmaz, abdestsiz olur. Bu kimse yalnız abdeste yetecek kadar su bulsa, bununla abdest alır. Bu kadar su bulamazsa, tekrar namaz için teyemmüm eder. Abdest almak veya gusletmek için başkasının yanında bulunan suyu istemek gerekir. Ancak suyun çok kıt olduğu bir yerde istenmeyebilir. Abdest alacak veya gusledecek bir kimsenin, ihtiyacından çok parası olduğu zaman, değer kıymeti ile veya biraz fazlasıyla satılmakta olan suyu ihtiyacı için satın alması gerekir. Fakat normal fiyatın iki misli ile satın almak gerekmez; çünkü bu aşırı bir fiyattır.

Suyu kullanmaktan aciz olup da parası bulunan kimse, normal bir ücretle abdest verdirecek kimse bulursa, teyemmüm edemez. Başkasının yardımı ile abdest alabilecek olan bir kimsenin yardımcısı kendi kölesi, kendi çocuğu veya kendi ücretli hizmetçisi ise, teyemmüm etmesi ittifakla caiz olmaz. Böyle kendi başına abdest alamayacak derecede zrl olan kimse, abdest için kendisine yardım edebilecek başka bir adamı varsa, yine teyemmüm edemez. Zevcesinin bulunması da, teyemmüm etmesine engeldir. Kabul edilen görüş budur. Fakat İmam Azam'dan bir rivayete göre, bu durumda olan kimse teyemmüm edebilir. Deniliyor ki, zevc ile zevce abdest verme konusunda birbirine yardım etmek zorunda değillerdir. Bunun için, bunlardan biri diğerine yardımcı sayılmaz. Ancak birbirlerine yardım görevinde bulunmaları bir iyilik olduğundan, yardımın yapılması güzel kabul edilmiştir. Öyle ki, bunlardan biri diğerine yardım etmeyi üzerine alınca, makbul olan görüşe göre, artık teyemmüm yolunu seçemez.

Bir zindanda habsedilmiş olan kimse, temiz su veya toprak bulamayınca, İmam Azam ile İmam Muhammed'e göre, namazını sonraya bırakır. İmam Ebû Yusuf'a göre, bir şey okumaksızın namaz kılar gibi ayakta durur, rk ve secde vaziyetlerini alır, kendisini namaz kılan gibi gösterir. Sonra kurtulunca, kılamadığı namazları kaza eder.

Abdest uzuvlarının (organlarının) yarısında veya çoğunda yara bulunan bir kimse teyemmüm eder; fakat yarısından azı yaralı ise, sağlam yerlerini yıkar ve yaraların üzerlerine mesheder, teyemmüm yapamaz. Gusl için de, eğer vücudun yarısı veya daha çoğu yaralı ise teyemmüm edilir. Vücudun yarısından azı yaralı ise sağlam yerler yıkanır ve yaraların üzerleri meshedilir.

Bir abdest ile birçok farz ve nafil namaz kılınabildiği gibi, bir teyemmüm ile de kılınabilir. (İmam şafi'i'ye göre, bir teyemmüm ile yalnız bir farz namaz ve birçok nafil namaz kılınır. Sahih olan bir görüşüne göre de, bir teyemmüm ile bir farz namaz ve bununla beraber ayrıca cenaze namazları da kılınabilir. Ancak bir teyemmüm ile bir farz namazdan başka bir farz namaz kılınamaz.) Bu ihtilaftan kurtulmak için, her farz namazda yeniden teyemmüm etmek daha iyidir.

Temiz bir toprak cinsinden çok kimseler teyemmüm edebilirler. Çünkü yeryüzü el değdirilmesi ile kullanılmış sayılmaz.

Teyemmümü Bozan Haller

Abdesti bozan ve guslü gerektiren haller teyemmümü de bozar, hükümsüz kılar. Teyemmümü mubah yapan özrün kalkması da, bu özürden dolayı yapılmış olan teyemmümü bozar. Bu bakımdan su bulunmadığı için veya bir hastalık için yapılmış olan bir teyemmüm, su bulununca veya hastalık kalkınca hemen bozulur. Su ile abdest alınmadıkça veya cünüblük hali varsa, yıkanmadıka namaz kılınamaz.

Cünüblük sebebiyle yapılan teyemmüm, abdest yerine de geçer. Araya yeni bir cünüblük veya abdestsizlik hali girmedikçe, suyu kullanmaya güç yetinceye kadar bu teyemmüm ile birçok namaz kılınabilir. Aynı şekilde, su ile gusleden kimse, bu temizliği devam ettikçe abdest almaya gerek olmaksızın dilediği namazları kılabilir.

Bir özürden dolayı teyemmüm eden kimse, diğer bir özre tutulsa, birinci özrün son bulması üzerine teyemmüm de son bulur, diğer özür için tekrar teyemmüm etmesi gerekir. Örnek: Su bulunmadığı için teyemmüm eden kimse, henüz su bulamadan abdest almaya engel teşkil edecek bir hastalığa yakalansa ve bu arada su bulacak olsa, önceki teyemmümü bitmiş olur. Bu hastalıktan dolayı tekrar teyemmüm etmesi gerekir; çünkü teyemmümün sebebi değişmiştir.

Teyemmüm ile namaz kılmakta olan bir adam su görse, namazı bozulmuş olur. Abdest alıp yeniden namaz kılması gerekir. Fakat namaz tamamlandıktan sonra suyun bulunması, kılınan o namazın iade edilmesini gerektirmez.

Namaz

Namazın Önemi ve Fazileti

Bilindiği gibi Yüce Allah'ı tevhid (bir kabul etmek), Onun eşsiz varlığını bilip tasdik etmek, farz olan en büyük bir görevdir. Bundan sonra farzların en büyüğü ve en önemlisi namazdır. Namaz, imanın alametidir, kalbin nurudur, ruhun kuvvetidir, mü'minin miracıdır. Mü'min bu namaz sayesinde Yüce Allah'ın manevî huzuruna yükselir. Yüce Allah'a yalvararak manevî yakınlığa erer. Mü'min için ne yüksek bir şeref!.. Bütün hak dinler, insanlara namaz kılmalarını emretmişlerdir. Bizim sevgili Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz de, peygamber olarak gönderilişlerinden itibaren namaz kılmakla yükümlü olmuştur. Ancak o zaman, güneşin doğuşundan ve batışından sonra olmak üzere günde iki defa namaz kılınıyordu. Sonra Miraç gecesinde beş vakit namaz farz olmuştur. Hazreti Peygamber'in miracı ise, sahih kabul edilen rivayete göre, Medine'ye hicretlerinden on sekiz ay önce Receb ayının yirmiyedinci gecesinde olmuştur.

Kur'an-ı Kerim'de ve hadis-i şeriflerde namaza dair birçok emirler ve öğütler vardır. Bütün bunlar, İslam dininde namaza ne kadar büyük önem verildiğini gösterir. Bir ayet-i kerimenin anlamı şöyledir: "Ey Resulüm! Sana vahy olunan Kur'an ayetlerini güzelce oku ve namazı gereği üzere kıl. Gerçekten namaz, edeb ve namusa uygun olmayan şeylerden, çirkin görülen işlerden alıkor. Her halde Yüce Allah'ı zikretmek, her ibadetten daha büyüktür. Yüce Allah bütün yaptıklarınızı bilir." Namaz ibadeti ise, en büyük zikirdir. Diğer bir ayet-i kerimenin anlamı şöyledir: "Namazı gereği üzere yerine getiriniz, zekatı yeriniz. Nefisleriniz için hayır olarak önceden ne gönderirseniz, onu Yüce Allah yanında (sevab olarak) bulursunuz; asla kaybolmaz. Muhakkak ki, Allah yaptıklarınızı görür." Bir hadis-i şerifde: "Namaz dinin direğidir." buyurulmuştur. Diğer bir hadis-i şerifin anlamı şöyle: "Namaz, kişinin kalbinde bir nurdur; artık sizden içini aydınlatmak dileyen, kalbindeki nurunu artırmaya çalışsın." İşte bütün bu mübarek ayetlerle hadis-i şerifler, namazın Yüce Allah yanında ne kadar büyük ve makbul bir ibadet olduğunu göstermeye yeterlidir.

Gerçek şu ki, namaz çok mukaddes bir ibadettir. Namazın faziletlerine nihayet yoktur. Namaz, aklı yerinde olan ve bülüğ çağına ermiş bulunan her müslüman için belli vakitlerde yapılması gereken şerefi yüksek farz bir görevdir. Bu önemli farzı yerine getirenler, Yüce Allah'ın pek büyük ikram ve ihsanlarına kavuşacaklardır. Bunu kasden terk edenler de, azabı çok şiddetli olan Allah'ın acıklı cezasını çeceklerdir. Müslümanlar, henüz yedi yaşına girmiş çocuklarını namaza alıştırmakla görevlidirler. Bu çocuklara ana-babaları ve yetiştiricileri namaz kılmalarını öğretir ve yaptırırlar. On

yaşına bastığı halde namaz kılmayan çocuğa velisi, üç tokattan ziyade olmamak üzere, hafifçe el ile vurur.

İnsan bir düşünmeli, her an Yüce Allah'ın sayısız nimet ve ihsanlarına kavuşmaktadır. Öyle ikramı bol, merhameti geniş olan yaratıcımızın tükenmeyen lütuflarına karşı teşekkürde bulunmak gerekmez mi? İşte insan, namaz yolu ile şükür borcunu ödemeye, yaratıcısının lütuf ve nimetlerini tatlı bir dil ile anarak kulluk görevini yerine getirmeye çalışmış olur. Bu bakımdan: "Namaz, şükürün bütün çeşitlerini bir araya toplar." denilmiştir. Bununla beraber namaz ruhu temizleyen, kalbi aydınlatan, imanı yüksek duygulardan haberdar eden, insanı kötülüklerden alıkoyan, insanı hayırlara, düşünceye, tevazu ve intizama götüren en güzel bir ibadettir. İnsan namaz sayesinde nice günahlardan kurtulur ve Yüce Allah'ın nice ihsan ve ikramlarına kavuşur. Namaz, manevî hayattan başka maddî hayata da canlılık verir. İnsanın temizliğine, sağlığına ve intizamla hareket etmesine sebep olur.

Namazın meşru kılınmasındaki hikmetler ve yararlar her türlü düşüncenin üstündedir. Fakat bir müslüman namazını yalnız Yüce Allah'ın rızası için kılar, yalnız yaratıcısına şükür ve saygı için kılar. Namazın insana yararı olmadığı düşünülse dahi, yine bunu bir kul görevi bilerek sadece Allah'ın emrine uymak için yerine getirmeye çalışır. Bu kutsal görevin yerini hiç bir şeyin tutamayacağını kesinlikle bilir. Namaza harcayacağı dakikaları, hayatının en mutlu ve neş'eli zamanı olarak kabul eder. Doğrusu, geçici hayatın son bulmayacak birçok kazançları ancak namaz sayesinde elde edilir. Namaza ayrılan saatler, sonsuzluk aleminin tükenmez mutluluk günlerini hazırlamış olur. Bu çok mübarek ve pek feyizli ibadete gereği üzere devam edenlere müjdeler olsun!..

Namazla İlgili Deyimler

Salât: Namaz demektir. Çoğulu "Salâvat"dır. Salât, sözlükte dua manasındadır. Din deyiminde, bildiğimiz ibadetten, erkân ve zikirlerden ibarettir. Namaz kılana, "Müsalli" denir. Bir de "Salât", Peygamber efendimize şu şekilde yapılan dua manasına da gelir: "Allahümme salli ve selim alâ seyyidina Muhammedin ve alâ ali seyyidina Muhammed = Allah'ım! Efendimiz Muhammed'e ve onun ailesine selamet ve rahmet ihsan buyur." Bu salat ve selamdan maksad, Peygamber efendimizin hem dünyada, hem de ahirette her türlü ikrama kavuşmasını istemekten ve bu vesile ile kendisine olan bağlılığımızı ve saygımızı göstermekten ibarettir. Tekbir: "Allahü Ekber" demektir. Kıyam: Ayakta durmaktır. Kıraat: Kur'an-ı Kerîm'den bir mikdar okumak demektir. Rükû: Sözlükte eğilmek demektir. Din deyiminde, namazdaki okuyuştan sonra eğilerek baş ve sırtı düz bir şekle getirmektir. Kaveme: Rükû halinden doğrulup da bir defa "Sübhane Rabbiyel'azim" diyecek kadar ayakta durmaktır. Secde: Namaz kılarken yere eğilerek yüzün bir kısmını, Yüce Allah'a saygı için yere koymaktır. Arka arkaya yapılan iki secdeye "Secdeteyn" denir. "Sücûd" sözü de secde etmek ve secdeler manasına gelir. Celse: İki secde arasında bir defa "Sübhane Rabbiyel'azim" diyecek kadar oturmaktır. Ka'de: Namazda teşehhüd için, "Ettehiyyatü lillâhi"yi okumak için oturmaktır. Bir namazda iki defa oturulursa, birinci oturuşta "Kade-i Ülä = İlk oturuş", ikincisine de: "Kade-i Ahire = son oturuş" denir. Rek'at: Namazın bölüklerinden her biri demektir. Şöyle ki: Bir namazda kıyam, rükû ve iki secdenin toplamı bir rekattır. Bir namazda iki kıyam, iki rükû ve dört secde bulunursa, o namaz iki rekatlı olur. Üç veya dört kıyam bulunursa, o namaz üç veya dört rekatlı olur. Şef: Çift manasında olup namazların her iki rekâtına denir. Dört rekâtlı bir namazın önceki iki rekâtına "birinci şef" son iki rekâtına da "ikinci şef" denir. Üç rekatlı bir namazın üçüncü rekâtı da, "ikinci şef" demektir.

Namazların Nevileri ve Rekâtları

Namazlar, farz, vacib, sünnet ve müstahab nevilerine ayrılır. Şöyle ki: Aklı yerinde olan ve bülüğ çağına eren her müslümanın günde beş defa belli vakitlerde belli rekâtlarla kılacağı namazlar, birer farzı ayndır. Cuma namazı da bu kısımdandır. Vitir ve bayram namazları birer vacibdir. Farz

namazlardan önce veya sonra yahut hem önce, hem de sonra kılınan bir kısım namazlar birer sünnettir. Teravih namazı da böyledir. Diğer vakitlerde sadece Allah'ın rızası için kılınan ve nafîle (tatavvu) denilen bir kısım namazlar da, ya birer sünnet veya müstahabdır. Kuşluk namazı gibi. Bütün bu namazların sahih olması için birtakım şartları ve rükünleri vardır. Bunların yerine getirilmesi de birer farzdır. Bunlar namazların farzlarını teşkil eder. Bunlardan başka, namazların birtakım vacibleri, sünnetleri ve edebleri de vardır. Namazların bir takım mekruhları ve müfsidleri de vardır. Her namazın bunlardan beri olması lazımdır. Bunun için her müslümanın bunları bilip ona göre din görevini yerine getirmesi gerekir. Namazların rekâtlarına gelince: Sabah namazının iki rekât sünneti ve iki rekât farzı vardır. Öğle namazının dört rekât ilk sünneti, dört rekât farzı ve iki rekât son sünneti vardır. İkinci namazının dört rekât önce kılınan sünneti ve dört rekât farzı vardır. Akşam namazının üç rekât farzı ve sonra kılınan iki rekât sünneti vardır. Yatsı namazının dört rekât ilk sünneti, dört rekât farzı ve iki rekât son sünneti vardır. Cuma namazının dört rekât ilk sünneti, iki rekât farzı, dört rekât son sünneti, iki rekât da "vaktin sünneti" adıyla diğer bir sünneti vardır. Vitir namazı ise, üç rekâtтан ibarettir. Bayram namazları ikişer rekâttır. Teravih namazı yirmi rekâttır. Diğer nafîle namazlar da, en az ikişer rekâttır. Bütün bunlar sırası ile açıklanacaktır.

Namazların Farzları, Şartları, Rükünleri

Namaza Başlamadan Önce Yapılması Gerekenler

1) Hadesten taharet, 2) Necasetten taharet, 3) Setr-i avret, 4) Kibleye yönelmek, 5) Vakit, 6) Niyet. Diğer altısı da, namazın başlangıcından itibaren bulunması gereken farzlardır ve şunlardır: 1) İftitah (namaza girme) tekbiri, 2) Kıyam, 3) Kıraat, 4) Rükû, 5) Sücud, 6) Kaide-i ahire (son oturuş). Bunlara da "Namazın rükünleri" denir. Bunlar namazın aslını ve temelini teşkil ederler. Bu sayılan on iki farzdan başka, namazda "Tadil-i Erkan"a riayet edilmesi, İmam Ebû Yusuf ile üç İmama göre, farz olduğu gibi, namazlardan kendi iradesi ile çıkmak da İmam Azam'a göre bir farzdır. Buna "Huruç bisun'îhi = Kendi isteği ile çıkmak" denir. Bunlarla namazın rükünleri sekiz olmuş olur. Bunlar da sırası ile açıklanacaktır.

Hadesten ve Necasetten Taharet

Namazdan önce hadesten ve necasetten taharet birer şarttır. Bunlar bulunmadıkça namaz sahih olmaz. Hükmi necaset denilen hadesten, abdesti veya guslü gerektiren hallerden temiz bulunmak gerektiği gibi, hakikî necaset denilip maddeten pis bulunan şeylerden temiz bulunmak da gerekir. Öyle ki, namaz kılacak kimsenin bedeni ile elbisesi ve namaz kılacağı yer temiz olacaktır.

Setr-i Avret (Ayıp Yerleri Örtmek)

Namazda avret yerini örtmek bir şarttır. Şöyle ki: Namazda örtülmesi farz olan ve başkalarının bakmaları caiz bulunmayan organlara "Avret yeri" denir. Erkeklerin avret sayılan yerleri, göbekleri altından dizleri altına kadar olan yerdir. Diz kapakları da bu avret sayılan yere girer. Kadınlara gelince: Hür olan kadınların yüzleri ile ellerinden başka, bütün bedenleri avrettir. Yüzleri ile elleri, namazda ve namaz dışında, fitne korkusu olmadıkça avret değildir. Ayaklarının avret olup olmaması ihtilaflıdır. Sahih kabul edilen görüşe göre, kadınların ayakları da avret değildir. Çünkü bunlarla yolda yürümek ihtiyacı vardır. Bu bakımdan bunları örtmek, hele fakirler için, zordur. Diğer bir görüşe göre, hür olan bir kadının namazı, ayağının dörtte biri açık bulunması ile bozulur. Diğer bir görüşe göre de, namazda kadının ayakları avret sayılmazsa da, namaz dışında avret yeri sayılır. Bu ihtilaftan kurtulmak için ayaklarını örtmeleri iyi olur. Sahih olan görüşe göre, hür kadınların kolları, kulakları ve salıverilmiş saçları da avrettir. Cariyeler (köle olan kadınlar) için avret yeri, erkekler gibi, göbekleri altından dizleri altına kadar olan kısım karın ve sırtlarıdır. Hür kadınların şeref ve durumları bakımından örtmek

zorunda bulundukları organları daha çoktur. Köleler ise, hürriyet şerefinden yoksun ve efendilerinin hizmeti ile meşgul oldukları için, bunlara daha fazla genişlik gösterilmiştir.

Avret sayılan yerlerden birinin tamamı veya dörtte biri kadarı açık bulunsa, namazı bozar; fakat dörtte birinden noksanı açık bulunsa, bozmaz. İmam Ebû Yusuf'a göre, avret sayılan bir uzvun en az yarısı açık bulunmadıkça namazı bozmaz. Örnek: Namazda baldırın dörtte birinden noksanı açık bulunsa namaz bozulmaz. Yine bazı alimlere göre, but ile diz kapağı bir uzuv sayılır. Yalnız diz kapağının açık bulunması ile namaz bozulmaz; çünkü diz kapağı, bir organın dörtte birinden azdır. Bir uzvun namazı bozma bakımından avret olması, başkalarına göredir; sahibine göre değildir. Başkaları tarafından görülemeyecek bir halde bulunması yeterlidir. Bunun için bir kimse namaz kılarken geniş bulunan elbisenin yakasından avret yerini görecek olsa, başkaları göremeyeceği için, namazı bozulmaz. Fakat başkaları görebilecek bir durum olsa namaz bozulur.

Bir kimse namaz kılarken, elinde olmayarak açılan bir avret yerini hemen kapayacak olsa, namazı bozulmuş olmaz. Fakat kıyam veya rükû gibi bir rüknu yerine getirecek kadar bir zaman örtmezse, sahih olan görüşe göre namaz bozulur. Namaz içinde elbiseye sıçrayan bir pisliği hemen atmak veya bekletmekte de aynen bu hüküm uygulanır. Fakat bu gibi namaza engel işler, insanın kendi iradesi ile yapılırsa, namaz hemen bozulur. Muhtelif avret yerlerinin birer parçası açılıp da bunların toplamı, en küçük avret organının en az dörtte birine eşit olursa ve açıklık müddeti de bir rüknu yerine getirecek bir zaman devam ederse, namaz bozulur; değilse bozulmaz.

Bir kimsenin temiz elbisesi olup da, onu giymeye gücü bulunduğu halde onu giymeyerek gece karanlığında çıplak olarak namaz kılmış olsa, ittifakla namazı caiz olmaz. Derinin rengini gösterecek şekilde ince olan bir elbise ile avret yeri örtülmüş sayılmaz. Bunun için böyle bir elbise ile namaz sahih olmaz. Elbisenin darlığından dolayı avret yerinin belli olması, kötü bir hal ise de, namazın sıhhatine engel olmaz. Elbise bulacağını ümit eden çıplak bir kimse, vaktin çıkmasından korkmadıkça, bekler. Temiz yer bulacağını ümit eden kimse de, böyle yapar.

Avret yerini örtecek bir şey bulamayan kimse, oturarak ve ayaklarını kibleye doğru uzatarak imâ (işaret) ile namaz kılar. Onun için en iyi kılış şekli budur; çünkü bu vaziyette örtünme haline daha çok bürünmüş olur. Avret yerinin bir kısmını örtecek bir şey bulununca, onu kullanma vacib olur. Bu durumda önce avret-i galize denilen ön ve arka taraflar örtülür. Sonra erkeklerde butlar, daha sonra dizler örtülür. Kadınlarda butlardan sonra karınlar, sonra sırtlar ve dizler, daha sonra da geri kalan kısımlar örtülür. Bütün bunlar, namazın her halde yerine getirilmesini ve dinde çok önemli bir farz olduğunu göstermektedir.

Kibleye Yönelmek

Namazda Kabe'ye doğru yönelmek de bir şarttır. Bilindiği gibi Kabe, Mekke şehrindeki bir binadan ibaret değil, asıl olan bu binanın yeridir. Bu mübarek yerin göklere doğru üst tarafı ve derinliklere doğru alt tarafı hep kible yönüdür. Bunun için Kabe'nin yanında veya içinde bulunanlar, Kabe'nin herhangi bir tarafına yönelerek namaz kılabilirler. Cemaatle namaz kıldıkları zaman da, imam ile cemaatin bir tarafta bulunması gerekmez. İmam Kabe'nin bir yönüne, cemaat da diğer yönlerine yönelerek namaz kılabilirler. Yeter ki imamın bulunduğu tarafta duran cemaat, imamdanda ilerde bulunmuş olmasın. Diğer yönlerdeki cemaatin, imamdanda Kabe'ye daha yakın bulunmaları, imama uymalarına engel olmaz. İmam ile yüz yüze gelmemeleri kafidir. Kabe dışında uzakta bulunanların tam kibleye yönelik olarak namaz kılmaları farz değildir; Kabe tarafına yönelmeleri yeterlidir. Bu kadarı farzdır.

Kabe yönü, pusula aleti ile tayin edilir. Mescidlerin ve camilerin mihrabları Kabe yönünü gösterir. Öncekilerden kalma eski bir mihrab varsa, Kabe yönünü araştırmaya gerek kalmaz; çünkü bu mihrablar usulüne uygun olarak yapılmıştır. Doğu ülkelerinde bulunanların kıblesi, batı yönü olur. 33-Namaz için kibleye yönelince, "döndüm kibleye" denilmesi gerekmez. Yeter ki kiblenin Kabe olduğu bilinsin. Zayıf bir görüşe göre de, döndüm kibleye denmesi gerekir.

Bir kimse namazda iken bir özür bulunmaksızın göğsünü kibleden çevirse, namazı ittifakla bozulur. Sadece yüzünü çevirse, hemen kibleye dönmesi gerekir; bununla namazı bozulmaz. Fakat harama yakın bir kerahet işlemiş olur.

Bir kimse hasta olup da kible tarafına dönemediği ve kendisini kible tarafına çevirecek kimse bulunmadığı zaman gücü yettiği tarafa doğru namazını kılar. Yine hasta olmadığı halde, bir düşman veya bir yırtıcı hayvan korkusundan dolayı kibleye yönelemeyen kimse, gücü yettiği tarafa doğru namazını kılar; çünkü yükümlülük güce göre olur.

Yerin çamurundan dolayı hayvan üzerinde namaz kılan kimse, arkadaşlarından ayrılmak korkusu bulunmayınca, hayvanını durdurup kibleye dönerek namazını kılar. Fakat yer çamurlu olmayıp da yalnız ıslanmış bulursa, hayvan üzerinde farz namaz kılınamaz, yere inilmesi gerekir. Ancak arkadaşlarından uzak kalmak gibi bir tehlike bulunursa, hayvan üzerinde farz namazı kılabilir.

Bir kimse, bir özür sebebiyle farz olan bir namazı yere inmeden hayvan üzerinde kıldığı zaman, gücü yettiği tarafa yönelerek namaz kılabilir. Fakat kibleye doğru yürümekte olan bir hayvan üzerindeki insanın namazı, o hayvanın kible yönünden bir rükün yerine getirilecek kadar dönmesi ile bozulur. 38-Kible yönünü bilmeyen ve yanında soracak bir adam bulamayan kimse, araştırma yapar. Bazı işaretlere, güneşe ve yıldızlara bakarak kible yönünü araştırır da kanaat getirdiği tarafa doğru namazını kılar. Namazını tamamladıktan sonra kible yönünü belirlemede hata ettiğini anlarsa, artık o namazı iade etmez. Fakat namaz içinde iken kible yönünü bilecek olsa, o tarafa dönerek namazını tamamlar; yeniden kılması gerekmez. Kible yönü üzerindeki şüphe, ister şehir içinde, ister kırdan, ister karanlık gecede ve gündüz vaktinde olsun, durum aynıdır. Böyle bir kimsenin kapıları çalıp kibleyi sorması gerekmez.

Bir kimse kible yönünden şüphelense ve yanında kibleyi bilen bir adam olduğu halde ondan sormayarak kendi araştırmasına göre bir tarafa yönelerek namaz kılsa, eğer gerçekten isabet etmişse namazı sahih olur; fakat isabet etmemişse namazı sahih olmaz. Gözleri görmeyenin durumu da böyledir. Kible konusunda güvenilir bir kimsenin sözü, insanın kendi kanaatine uymasa bile, onu tutmak gerekir. Çünkü haber verme, araştırmadan daha kuvvetlidir.

Kible yönünden şüphe eden kimse, araştırma yapmaksızın bir tarafa doğru namaz kılmaya başladıktan sonra namaz içinde kibleye isabet ettiğini anlarsa, namazını iade eder. Tam bir inançla kılacağı geri kalmış rekatları, şüphe ile kılmaya başladığı rekatlar üzerine bina edemez; çünkü kuvvetli, zayıf üzerine bina edilmez. Fakat namazını bitirdikten sonra isabetini anlarsa, namazı iade gerekmez; çünkü rekatların hepsi aynı bir halde kılınmış olur. İmam Ebû Yusuf'a göre, her iki halde de iade gerekmez.

Kible yönünden şüpheye düşen kimse, araştırma yaptığı halde "kanaatine aykırı" bir tarafa yönelerek namazını kılsa sahih olmaz. Bu durumda kibleye isabet etmiş bile olsa, namazını iade etmesi gerekir. İmam Ebû Yusuf'a göre, kibleye isabet etmişse, namazı iade etmek gerekmez. Kible yönü üzerinde ihtilafa düşen kimseler, yalnız başına olarak namazlarını kılarlar. İmama uydukları takdirde, imamın kanaatine aykırı bulunanların namazı sahih olmaz. Bir gemi içinde namaz kılan kimse gücü yetiyorsa kibleye doğru kılar; istediği tarafa doğru kılamaz. Gemi her döndükçe, onun da kibleye doğru dönmesi gerekir.

Bir kimse abdestsiz olduğunu sanarak kılmakta olduğu namazdan ayrıldıktan sonra, mescitten çıkmamış olsa bile, abdestli olduğunu hatırlamış olsa, namazı bozulmuş olur. Fakat bir kimse mescitte namaz kılariken kendisinde abdestsizlik hali olduğunu sanarak kıbleden ayrılrsa da, mescidden çıkmadan önce kendisinde abdestsizlik hali olmadığını anlasa, İmam Azam'a göre namazı bozulmuş olmaz; mescidden çıktıktan sonra anlarsa, ittifakla namazı bozulur, çünkü bir özür bulunmaksızın yerin değişmesi namazı hükümsüz kılar.

Nafile namazlara gelince: Bir kimse, nafile bir namazı şehir dışında, bir özür olmaksızın hayvan üzerinde istediği yöne doğru kılabilir. İmam Ebû Yusuf'a göre, şehir içinde de bu şekilde nafile namaz kerahetsiz kılınabilir. İ. Muhammed'e göre ise, şehir dahilinde böyle nafile namaz kılmak kerahetle caizdir. Şehir dışından maksad, sefer hükmünün başlamasıyla namazın iki rekat olarak kılınabileceği yer demektir.

Bir kimse, kıbleden başka bir tarafa yönelik olarak, bir rekat namaz kılmış olan bir körü, kible yönüne çevirip de ona uyacak olsa, bakılır; Eğer kör, kibleyi soracak bir kimse bulunduğu halde sormadan namaza başlamış ise, ikisinin namazı sahih olmaz. Eğer soracak adam yok ise, körün namazı sahih olur, ona uyan adamınki sahih olmaz. Müslümanların, namazlarını kılarlarken en eski ve en mukaddes mabed olan Kabe'ye yönelmeleri, aralarındaki birliği canlandırmak, düzeni sağlamak ve gönüllerini müşterek bir ibadet duygusu ile ferahlandırmak, ibadet nuru ile aydınlatmak gibi hikmetlere dayanmaktadır.

Namaz Vakitleri

Farz namazlarla bunların sünnetleri için, vitir namazı, teravih namazı, cuma ve bayram namazları için vakit de bir şarttır. Şöyle ki: Farz namazlar, sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarından ibarettir. Cuma namazı da öğle vakti içinde yerine getirilir. Bu namazların vakitlerini bilmek farz olan bir görevidir. Vakti henüz girmeden kılınan bir namaz geçerli değildir, vakti içinde yeniden kılınması gerekir. Vakti çıktıktan sonra kılınacak bir farz namaz ise, eda değil, kaza edilmiş olur. Kaza ise, her yönü ile edanın yerini tutmaz. Bir namazın özür olmaksızın kazaya bırakılması, Yüce Allah yanında büyük sorumluluk gerektirir. Sünnet namazlarla, cuma ve bayram namazları, vakitleri çıkınca kaza edilmezler.

Sabah namazının vakti, ikinci fecrin doğuşundan güneşin doğuşuna kadar olan namazdır. İkinci fecir, sabaha karşı doğu tarafın ufkundan yayılmaya başlayan bir aydınlıktan ibarettir. Bununla sabah vakti gerçek olarak girmiş olur. Bunun için buna "Fecr-i Sâdık" denir. Bunun karşılığı, birinci fecirdir ki, gökte iki tarafı karanlık dörtgen bir çizgi şeklinde beliren bir beyazlıktır. Bu az sonra kaybolur. Arkasından bir karanlık gelir. Bundan sonra ikinci fecir meydana gelir. Bu birinci fecre, sabahın gerçekten girdiğini göstermediğinden ve yalancı bir aydınlık olduğundan, Fecr-i Kâzib (yalancı fecir) adı verilmiştir. Bu fecir gece hükmündedir. Onun için bu vakitle ne yatsı vakti çıkmış, ne de sabah vakti girmiş olur. Öyle ki, bu vakit içinde yiyip içmek de, oruç tutan kimseye haram olmaz.

Sabah namazını ortalık açılıp ağardığı zaman kılmak müstahabdır ve daha faziletlidir. Buna "İsfar" denir. Şöyle ki: İkinci fecrin aydınlığı tam meydana çıkıp da gecenin karanlığının açılacağı zamandır ki, atılan bir okun nereye düştüğünü atıcının görebileceği bir vakte kadar sabah namazı geciktirilmelidir. Aynı zamanda, kılınan bir sabah namazının fesadı halinde, o namazı güneş doğmadan önce sünneti ile kılınabilecek bir zaman da kalmalıdır. Yalnız kurban bayramının ilk gününde Müzdelife'de bulunacak hacılar, için, o günün sabah namazını hemen fecrin arkasından daha ortalık karanlık iken kılmak daha faziletlidir. Buna "Tağlis" denilmektedir. Üç imama göre, her zaman tağlis daha faziletlidir.

Öğle namazının vakti, güneşin tam tepe noktasına geldikten sonra batıya doğru meyletmesi ile başlar. Güneşin tam tepeden batıya meyletmesi anına "Fey-i Zeval" denir. Bu halde bulunan gölgeden başka, her şeyin gölgesinin iki misline çıktığı zamana kadar öğle vakti devam eder. Öğlenin bu son vaktine "asr-ı sani" derler. Bu, İmam Azam'a göredir. İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed ile diğer üç imama göre, Fey-i zevalden başka her şeyin gölgesi, kendisinin bir misline ulaşınca öğle namazının vakti çıkmış ve ikinci namazının vakti girmiş olur. Bu zamana da "Asr-ı evvel" denir. Bu ihtilaftan kurtulmak için, daha önce tarif edilen asr-ı saniye kadar geciktirmemelidir. İkinci namazını da asr-ı sanide kılmalıdır. Cuma namazının vakti, aynen öğle namazının vaktidir. (*)

İkinci namazının vakti, yukarda açıklanan iki görüşe göre, öğle namazının vaktinin çıkışından güneşin batışına kadar olan zamandır. Yazın öğle namazını biraz serinlik çıkıncaya kadar geciktirmek, kışın da ilk vaktinde kılmak müstahabdır. İkinci namazını da güneşin renginin henüz değişmeyeceği bir vakte kadar geciktirmek daima müstahabdır. Güneşin bu değişmesinden maksad, güneşin gözleri kamaştırmayacak bir duruma gelmesidir.

Akşam namazının vakti, güneşin batmasından başlayıp şafağın kaybolmasına kadar devam eden zamandır. Şafak, İmam Azam'a göre, akşamleyin ufuktaki kızartıdan sonra meydana gelen beyazlıktır. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed ve diğer üç imama göre ve İmam Azam'dan diğer bir rivayete göre şafak, ufukta meydana gelen kızartıdır. Bu kızartı gidince akşam namazının vakti çıkmış olur. Akşam namazını ilk vaktinde kılmak müstahabdır. Akşam namazının vakti dar olduğundan onu geciktirmek uygun olmaz. Bu namazı kızartının kaybolmasına kadar geciktirmemelidir.

Yatsı namazının vakti, yukarda açıklanan iki görüşe göre, şafağın kaybolmasından başlayıp ikinci fecrin doğuşuna kadar devam eder. Fecir doğunca yatsı vakti bitmiş olur. Yatsı namazını gecenin üçte birine kadar geciktirmek müstahabdır. Gecenin yarısına kadar geciktirilmesi ise mubahtır. İkinci fecrin biraz öncesine kadar geciktirmek, bir özür olmadıkça, mekruhtur. Çünkü bu durumda yatsı namazının kaçırılmasından korkulur. İhtilaftan kurtulmak için de, ufuktaki beyazlık kaybolmadıkça yatsı namazını kılmamalıdır. Bulutlu günlerde, sabah, öğle, akşam namazlarını biraz geciktirmeli, ikinci ve yatsı namazlarını da biraz erken kılmalıdır ki, bu müstahabdır.

Vitir namazının vakti, yatsı namazının vaktidir. Ancak vitir konusu ile ilgili bir emirden dolayı vitir namazı yatsı namazından sonra kılınır. Vitir vaktinin bu şekilde oluşu İmam Azam'a göredir. İki imama göre, vitrin vakti, yatsı namazı kılındıktan sonra başlar. Bu ayrılık üzerine şöyle bir mesele ortaya çıkar: Bir kimse yatsı namazını kıldıktan sonra elbisesini değiştirip başka bir elbise ile vitir namazını kılsa ve önceki elbisesinin temiz olmadığı anlaşılsa, İmam Azam'a göre yalnız yatsı namazını yeniden kılmak gerekir. İki imama göre ise, her iki namazı tekrar kılması gerekir; çünkü vitir namazı vaktinden evvel kılınmış olur. Bir insan uykudan uyanacağına güveni yoksa, uyumadan önce vitir namazını kılmalıdır. Eğer uyanacağından emin ise, vitir namazını gecenin sonuna kadar geciktirmesi daha faziletlidir.

Teravih namazının vakti, sahih kabul edilen görüşe göre, yatsı namazından sonradır, sabah namazının vaktine kadar devam eder. Hem vitirden önce, hem de vitirden sonra kılınabilir. Fakat yatsı namazı kılınmadan teravih namazı kılınmaz; kılınacak olsa tekrarlanması gerekir. Bayram namazlarının vakti, sabahleyin güneş yükselip de kerahet vakti çıktıktan itibaren başlar ve güneşin istiva (tam ortada bulunma) zamanına kadar sürer. Ramazan bayramı namazı, bir özür sebebiyle birinci günün istiva zamanına kadar kılınamazsa, ikinci günün istiva zamanına kadar kılınır. Özür devam etse bile, artık üçüncü gün kılınmaz. Kurban bayramı namazı ise, bir özürden dolayı birinci gün kılınamazsa, ikinci gün kılınır. İkinci gün de bir özür sebebiyle kılınamazsa üçüncü gün istiva zamanına kadar kılınır. Bir

özür olmaksızın bu bayram namazlarını ikinci ve üçüncü güne bırakmak kötü bir iş olur. Bu bayram namazlarını istiva anında ve istivadan sonra kılmak hiçbir surette caiz değildir, kaza da edilmezler.

Vaktin müsait olduğunu sanarak bir sünnet namaza başlamış olan kimse, iki rekat kıldıktan sonra farzın kaçırılacağından korkarsa, başlamış olduğu namazı bırakmaz, iki rekattan sonra teşehhüde oturup sonra selam verir. Üçüncü rekatta ise, dördüncü rekata da kılar, sonra selam verir. Çünkü böyle başlanmış olan bir namazın yerine getirilmesi gerekir.

Vakit, namazın şartı olduğu gibi, vücubunun da sebebidir. Bu bakımdan, bir yerde namaz vakitlerinden biri veya ikisi bulunmasa, o vakitlere ait olan namazlar, o yer halkına farz olmaz. Bazı bölgelerde yılın bir mevsiminde daha şafak kaybolmadan fecir doğarak sabah vakti girmektedir. Bu gibi yerlerde yatsı namazı düşmüş olur; çünkü yatsının vakti bulunmamıştır. Abdest organlarından birini veya ikisini kaybeden kimse için bu organlarını yıkamak zorunluluğunun kalkması da bunun gibidir. Bu şekilde fetva verilmiştir. Bununla beraber bazı fıkıh alimlerine göre, bu gibi yerlerde bulunan müslümanlar da, beş vakit namaz kılmakla yükümlüdürler. Bulundukları yerde bu namazlardan herhangi birinin vakti meydana gelmemiş olsa, o namazı kaza şeklinde kılarlar veya beş vaktin bulunduğu kendilerine en yakın bir bölgenin vakitlerine göre, o namaz için vakit belirleyerek namazı yerine getirmeye çalışırlar. Gerçek şu ki, vakit namazın şartıdır, bir sebebi ve bir alametidir. Fakat namazın asıl sebebi, Allah'ın bir emri oluşudur ve İlahî nizamın arka arkaya devam edip gitmesidir. Bu bakımdan bütün müslümanlar, bu beş vakti kılmakla yükümlüdürler. Onun için bunları kılmaları gerekir. İmam Şafiî'nin içtihiadı da bu şekildedir. İhtiyata uygun olan da budur. Uzun zaman güneşin batmadığı veya doğmadığı bölgelerde namaz vakitlerinin böyle takdir edilip edilemeyeceği fikrinde fıkıh alimlerinin ihtilafı vardır. Bu gibi bölgelerde bulundukları kabul edilen müslümanların oruçları ve zekatları hususunda yine böyle bir ölçü koymak uygun görülmektedir.

Her gün beş vakit namaz kılmanın pek çok hikmetleri vardır. Biz burada yalnız şu kadarını arz edelim: İnsan sabahleyin sanki yeni bir hayata kavuşmuş, karanlıktan aydınlığa çıkmış olur. Yeni bir çalışma gayreti içine girmiş olur. İnsana bu hayat ve çalışma gücünü veren ve insana başarı sağlayacak olan ancak Yüce Allah'dır. Bundan dolayı insan, bu hayat nimetine şükretmek ve bunu bir hayırla sona erdirmek için mübarek sabah namazını kılmakla yükümlü tutulmuştur. İnsan sabahdan akşama kadar hayatın nimetlerinden yararlanıyor. Bu zaman içinde devamlı olarak maddî bir çalışma gayreti gösteriyor. Bu bir başarı eseridir. İşte bu başarıya şükretmek ve bu başarının ruhları duygusuzluk ve katılık içinde bırakmasına engel olmak için de öğle ile ikindi namazları farz kılınmışlardır. Akşamın yaklaşması ile, sona ermeye yüz tutan bir günlük yaşayışın ve çalışmanın, ruha zevk veren bir ibadetle sona ermesi, bir mutluluk ve şükür nişanı ve bir kulluk görevi olacağından akşam namazı kılınmaktadır. İnsan daha sonra uyku alemine can atacaktır. Ölümün bir çeşidi olan bir bakımdan da huzur ve istirahat devresi sayılan bu aleme varmadan önce bir günlük hayata kutsal bir ibadetle son vermek, bir de, o ölüme benzer alemler İlahî bir zevk ve uyanıklıkla geçmek, yaratıcımızın mağfiretine sığınmak iyi bir sonuç olacağından da yatsı namazı kılınmaktadır.

Gerek insanın ve gerek çevresindeki bütün varlıkların hayatlarında, doğmak, büyümek, duraklamak, yaşlanmak ve sonra da ölüp gitmek gibi değişik beş safha meydana gelmektedir. Artık büyük bir nimet olan bu safhalara bir karşılık olmak ve insanın maddî çalışmaları ile manevî çalışmaları arasında bir denge kurabilmek için, beş vakitte kılınan namazlardan daha yüksek ve daha faziletli bir çare bulunamaz. Bizleri bu kutsal ibadetle yükümlü olmak şerefine ulaştıran ikramı çok bol mabudumuza ne kadar şükretsek yine azdır. (*)

Bu vakitlerin güzelce anlaşılabilmesi için bazı deyimleri bilmek gerekir. Şöyle ki: Gündüz vaktine Arabça "Nehar" denir. Nehar iki kısımdır. Biri Nehar-ı Şerî (Şer'î Gündüz)'dir ki, fecr-i sadıktan

güneşin batışına kadar devam eder. Diğer de, Nihar-ı Örî (Örî Gündüz)'dir. Bu da güneşin doğuşundan batışına kadar olan zamandır ve nehar-i şer'î'den kısadır. Öğle vakti, güneşin zevalinin hemen arkasından başlar. Zeval ise, örî gündüzün tam ortasına rastlar. Bir örî gündüz on saat kabul edilse, tam beşte zeval vakti olmuş olur ve görünüşe göre güneş yolun yarısını almış sayılır. Artık her şeyin gölgesi doğudan batıya doğru düşmekte iken, bundan sonra batıdan doğuya doğru düşmeye başlar. İşte güneşin tam bu yarı yola geldiği anda, her şeyin yere düşen gölgesine de, "Fey-i Zeval" denir. Fey, aslında dönme manasınadır. Gölge, batıdan doğuya dönmeye başladığı için bu adı almıştır. Şimdi tam bu zeval anında güneşe karşı dikilmiş olan bir metre uzunluğundaki bir şeyin gölgesini yarım metre kabul ediniz. Bu bir fey'î zevaldır. Bundan sonra o şeyin gölgesini iki metre daha uzayıp artarsa, yani gölgesi iki buçuk metre olursa, asr-i sani olmuştur. İmam Azam'a göre, öğle vakti çıkmış ve ikinci vakti girmiştir. Fey-i zeval, bulunulan zaman ve yere göre uzayabilir ve kısalabilir, belirsiz de olabilir. Şunu da ilave edelim ki, tam bu zeval anına rastlayan bir namaz caiz değildir. Bu bir kerahet vaktidir. Fakat namazın caiz olmadığı bu kerahet zamanı, pek az bir vakte mi mahsustur; yoksa bundan biraz öncesinden mi başlar? Burada iki görüş vardır: Bir görüşe göre, burada örî gündüz esastır. Bu bakımdan tam zeval vaktine "İstiva vakti" denir ki, güneş-gündüz yarısı dairesi üstünde, herkesin tam başı üstünde bulunur veya o hizaya gelmiş gibi görülür. İşte kerahet vakti de bu andan ibaret olmuş olur. Fakat diğer bir görüşe göre bu kerahet vaktinin belirlenmesinde esas olan şer'î gündüzdür. Şer'î gündüzde istiva vakti, zeval vaktinden biraz önce meydana gelir. Buna göre kerahet zamanı da, bu istiva vaktinden zeval vaktine kadar uzayan müddet olur. Örnek: Ocak ayının birinci günü, fecr-i sadıkın doğuşu ezanî saatle 12.50 de olsa, güneşin batışı da 12'de olacağına göre, şer'î gündüz süresi 11 saat 10 dakika olur. Bu günde güneşin doğuşu 2.35'de olacağından örî gündüzün süresi 9 saat 25 dakika olur. Bu durumda Şer'î gündüzün yarısı, yani istiva zamanı fecirden 5 saat 35 dakika sonra olup güneşin doğuşundan 3 saat 50 dakika sonraya raslar. Bu bakımdan şer'î gündüzün yarısı zeval vaktinden 52 dakika önce olmuş olur. İşte bu 52 dakikalık süre bir kerahet zamanıdır. Harzem fıkıh alimlerinin görüşü böyledir. Mekruh vakitler bölümüne bakılsın.

Namazlara Ait Niyetler

Namazlarda niyet de şarttır. Şöyle ki: Niyet aslen bir azimden ve kesin bir iradedden ibarettir. Kalbin bir şeye karar vermesi ve bir işin ne için yapıldığını düşünmeksizin bilmesi demektir. Namazla ilgili niyet, Yüce Allah'ın rızası için ihlasla namazı kılmayı istemek ve hangi namazın kılınacağını bilmektir. Yapılan işlerin önemleri ve sevabları niyetlere göredir. İnsanın niyeti halis (sırf Allah rızası için) olmalıdır. İnsan yapacağı bir ibadeti şuurlu bir halde yapmalıdır. Yapacağı işle, Allah rızası gibi, yüksek bir gaye gözetmeli ve gaflet içinde bulunmamalıdır.

Niyet kalbe aittir. Bununla beraber kalb ile niyet yapıldıktan sonra dil ile de söylenmesi daha iyidir. Bir insan başlayacağı bir namaza, kalb ile niyet edip de dili ile bir şey söylemese, o namazı caiz olur. Fakat kalb ile niyet etmekle beraber "şu vaktin farzını veya sünnetini kılmaya niyet ettim" demesi, daha iyidir. Bu şekilde, hem kalb, hem de dil ile niyet edilmesi, sahih olan görüşe göre müstahabdır. Kalbden niyet olmaksızın dil ile yapılan niyet sahih değildir.

Farz namazlarla bayram ve vitir namazlarından bunları yerine getirirken hangi vakitler olduğunu belirlemek gerekir: "Bugünkü sabah namazına" veya "Bugünkü cuma namazına, bugünkü vitir namazına, bugünkü bayram namazına" diye niyet edilir. Yalnız farz namaza niyet etmek yeterli değildir. Böyle bir niyetle farz namazları tayin edilmiş olmaz. Fakat hangi namaz olduğu belirlenmeksizin vakit içinde: "Bu vaktin farzını kılmaya" diye niyet edilmesi kafi gelir. Rekatların sayısını anmaya gerek yoktur. Yalnız cuma namazı böyle değildir; onu vaktin farzı niyeti ile kılmak olmaz; çünkü asıl vakit öğlenindir, cumanın değildir.

Nafile namazlara gelince: Bunlarda sadece namaza niyet etmek kafidir. Fakat şu vaktin ilk sünnetine veya son sünnetine niyet ettim, diye de kılınırlar. Bu namazların müekked veya gayri müekked olduklarını belirlemeye de gerek yoktur. Ancak teravih namazı için: "Teravih namazını veya vaktin sünnetini kılmaya niyet ettim" demelidir, ihtiyat olan budur.

Cemaata yetişip de, imamın farzı mı, yoksa teravihi mi kıldığını bilmeyen kimse, farza niyet ederek imama uyar. Eğer imam farzı kılıyordu ise, uyanın da farzı sahih olur. Eğer imam teravih namazını kılıyordu ise, ona uyan o kimsenin namazı nafile yerine geçer. Yatsı namazından önce teravih kılınamayacağı için, teravih yerine geçmez.

Niyetin Tekbir alma zamanına yakın olması daha faziletlidir. Daha önce de niyet edilebilir; yeter ki, niyet ile tekbir arasında namaza aykırı bir hal bulunmuş olmasın. Örnek: Bir kimse abdest alırken herhangi bir namazı kılmaya niyet etse, sonra namaza aykırı düşen yiyip içmek ve konuşmak gibi bir işte bulunmadan namaz yerine varıp namaza başlasa sahih olur. Bu arada hatırına o niyet gelmese dahi yine namazı sahih olur. Fakat tekbirden sonra yapılacak bir niyet ile namaz sahih olmaz. Tercih edilen görüş budur. Diğer bir görüşe göre, tekbir aldıktan sonra, Sübhaneke ve Eüzü'den önce yapılacak niyetle de namaz caiz olur. (İmam Şafî'ye göre, niyetin tekbire yakın yapılması şarttır.)

Farz namaz yerine getirilirken kazayı niyet etmek, kaza namazı kılınırken farza niyet etmek suretiyle namaz caiz olur. Örnek: Bir kimse öğle namazının vakti çıkmamıştır inancı ile öğlenin farzını yerine getirmeye niyet etse ve namazı tamamladıktan sonra öğle vaktinin çıkmış bulunduğunu anlasa, farza niyet ederek kılmış olduğu namaz kaza yerine geçer. Bir kimse öğle gibi vakit içinde hem öğle, hem de ikindi namazına niyet etse, bu niyet vakti girmiş olan namaz için geçerli olur. Vakti girmemiş olan namaz buna engel olmaz. Bir kimse, bir vaktin farzına niyet ederek namaza başlayıp da sonra nafile kılıyormuş gibi bir zanla namazı tamamlasa, bu namazı o farzdan sayılır. Çünkü namazın sonuna kadar niyetin hatırlanması şart değildir

Bir kimse nafileye niyet ederek tekbir aldıktan sonra farza niyet ederek tekrar tekbir alsa, farz namaza başlamış olur. Aksi de böyledir. Yine bir kimse öğle namazının farzına niyet ederek bir rekat kıldıktan sonra, ikindi namazının farzına veya bir nafile namaza niyet ederek tekrar tekbir alsa, öğle namazını bozmuş olur ve ikinci niyete göre namaza başlamış sayılır.

Cemaat halinde imama uyulduğu zaman da niyet edilmesi lâzımdır. "Bugünkü öğle namazının farzını kılmaya niyet ettim; uydum bu imama" denir. Bu şekilde bir niyet yapılmazsa, imama uymak sahih olmaz. 71- Bir kimse namaza tek başına başlamışken imama uymaya niyet ederek diliyle tekrar tekbir alsa önceki namazını bozmuş ve imama uymuş olur.

İmama uyan kimsenin kılacağı namazı belirtmeksizin yalnız: "İmama uydum" veya "İktida ettim" diye niyet etmesi, üstün tutulan görüşe göre yeterli değildir. "İmamla beraber namaz kılmaya niyet ettim" denilmesi de böyledir.

Bir kimse imama uymaya niyet edip namaza başladığı halde imam henüz namaza başlamamış bulunsa bu uyuş, sahih olmamış olur. Hatta "Allah" veya "Ekber" kelimesini imam daha bitirmeden kendisi bitirse yine imama uymuş olmaz. Fakat ikinci kere olarak tekbir alsa bununla imama uymuş olur.

Cemaatin imama uymaya niyeti, imam "Allahü Ekber" deyip namaza başlamasından sonra olmalıdır ki, bir namaz kılana uyulmuş olsun ve imamdan önce tekbir alınmış olmak ihtimali kalmasın. Bu, İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'in görüşüdür. İmam Azam'a göre, cemaatin tekbirleri imamın tekbirine yakın olmalıdır; çünkü bunda ibadete acele etme fazileti vardır. O halde niyetin önce olması

gerekir. Bununla beraber imam, daha Fatiha suresini bitirmeden tekbir alıp imama uyan kimse, iftitah (başlangıç) tekbirinin sevabına kavuşmuş olur.

Kendisine uyulan imamın kim olduğunu bilmek gerekmez. Hasan olduğu sanılan imamın, Bekir olduğu anlaşılrsa, yapılan imama uyma niyetine bir engel teşkil etmez. Ancak Hasan'a uydum diye tayinde bulunarak niyet edildiği halde, imamın başkası olduğu anlaşılrsa, iktida (imama uyma) sahih olmamış olur; çünkü bu kayda bağlanmış bir niyettir. İmam olan şahsın, imamete niyet etmesi gerekmez. Ancak kadınların da kendisine uymalarının sahih olabilmesi için imamete niyet etmesi gerekir. Bunun için bir imam: "Ene imamun limen tebianî = Ben bana uyanlara imamım" diye niyet etse, kendisine kadınlar da uyabilirler. İmamet bahsine bakılsın.

İftitah Tekbiri

Namaza: "Allahü Ekber" diyerek başlanır. Bu bir iftitah (başlangıç) tekbiridir. Buna "Tahrime"de denir. İftitah tekbiri, ancak Yüce Allah'ın şanını yüceltecek olan O'na mahsus bir ifade ile yapılır. Bununla namaza girilmiş ve dünya işleri ile ilgili kesilmiş olur. Tahrime, Hanefilere göre namazın aslen bir rükünü değil, bir şartıdır, namazdan öncedir. Böyle olmakla beraber, namazın rükünlerine çok bitişik olduğu için bu da bir rükün sayılmıştır. Üç İmama göre, tahrime de aslen namazın bir rükünüdür. Bu ayrı görüşlerden birtakım meseleler doğar. Namaza başlarken "Allahü Ekber" yerine "Allahül-Kebîr" veya "Allahü Kebîr" yahut yalnız "Allah" denilmesi,de farz için yeterlidir. Bunlarda da Yüce Allah'ın şanını yükselten mana vardır. Fakat şu ifadelerle namaza başlanmaz: "Allahümmeğfir lî, Estağfirullah, Eüzü Billah, Bismillâh." Çünkü bunlar birer dua sözleridir, yalnız tazimi ifade etmezler. Bir elif ziyade ederek " Allahü Ekbâr" denilmekle namaza başlanmış olmaz. Namaz içinde böyle denmesi, sahih olan görüşe göre namazı bozar; çünkü mana değişmiş olur. "Allah" ismi celilinin elifine med (uzatma) ilavesiyle " Allah" denilmesi de, şübheyi ifade edeceği için namazı bozar. Alimlerden Muhammed ibni Mükatil'e göre, eğer namaz kılan kimse, med ile medsizliği (bir harfi çekip çekmeme halini) ayıramayacak bir durumda ise, namazı bozulmaz. Fakat önceki söz esastır. Çünkü bu cehalet özür kabul edilmez. "Allahü Ekber" yerinde Farsça'da kullanılan kâf harfi ile "Allahü Egber" denilse, bununla namaza başlanmış olur. İmama uymak üzere ayakta alınan iftitah tekbirinin tamamı kıyam halinde alınması şarttır. Bunun için rükû halinde bulunan bir imama uyan kimse, kıyam halinde "Allahü Ekber" derken, "Ekber" sözünü rükûa vardıktan sonra diyecek olsa, imama uyması sahih olmaz.

Kıyam (Ayakta Durmak)

Kıyam, farz ve vacib namazlarda bir rükündür ve bir esastır. Bundan dolayı kıyama gücü yeten kimsenin oturarak kılacağı farz veya vacib namaz caiz olmaz. rükûnler farz olduğundan onlara riayet etmek gerekir. Bir hasta gerçek olarak veya hükmen ayakta durmaktan aciz kalsa, namazını oturarak kılar. Bu şöyle olabilir: Ya hastalık gibi bir özürden dolayı gerçekten ayakta duramıyor veya sıhhatli olduğu halde şiddetli ağrılar duyacağından veya bulunduğu halden daha kötü bir hale düşeceğinden korktuğu için ayakta durmuyor. Her iki halde de oturarak kılabilir. Gücü yetiyorsa rükû ve secdeleri yapar; çünkü zorluklar kolaylığı kazandırır. Zaruretler de, kendi mikdarlarınca bir ölçüye bağlanır. 84- Bir hasta, bir yere dayanmak suretiyle ayakta namaz kılmaya gücü yettiği sürece oturarak farz namazları kılamaz. Yine bir süre ayakta dunnaya gücü yetiyorsa, o sürece ayakta durur ve sonra oturarak namazı bitirir. Öyle ki, yalnız iftitah tekbirini ayakta almaya gücü yeten kimse, bu tekbiri ayakta alır, sonra oturup namazını kılar; başka türlü yapamaz.

Bir hasta, ayakta durmaya gücü yettiği halde rükû ve secdeye veya yalnız secde etmeye gücü yetmezse, namazını ayakta kılması gerekmez. Oturup imâ (İşaret) ile namaz kılar, faziletli olan budur. Fakat İmam Züfer ile üç İmama göre, namazını ayakta imâ ile kılması gerekir. İmâ'dan maksad,

namazda başı aşağıya doğru eğerek rükû ve secde için yapılan işarettir. Ancak secde için yapılan eğilme hareketi, rükû için yapılandan daha aşağı olması gerekir. Ayakta namaz kıldığı takdirde Kur'an okumaktan aciz kalacak olan bir kimse, namazını oturup kıraetle kılar. Ayakta bir miktar okumaya gücü yeten kimse, gücü yettiği kadar ayakta okur, geri kalan kısmı oturarak okur. Rükû ve secde ile namaz kıldığı takdirde yarasından kan akacak kimse namazını ayakta veya oturarak imâ ile kılar. Ayakta namaz kıldığı takdirde idrarını tutamayacak olan kimse de, namazını oturarak rükû ve secde ile kılar.

Tek başına namaz kılınca kıyama gücü yettiği halde, cemaatla kıldığı zaman buna gücü yetmeyen kimse, ayakta namaza başlar, sonra oturur. Gücü varsa rükû için yine ayağa kalkar ve rükû eder; fakat namazı tekrar kılması gerekmez. Oturduğu halde de, rükû ve secde etmeye gücü yetmeyen kimse, başı ile ima ederek rükû ve secdesini yapar. Secde için, rükûdan ziyade başını eğerek. Üzerine secde etmek için yastık gibi bir şey temin etmesi uygun değildir. Bununla beraber böyle bir şey üzerine başını koyarak secde etmesi de caizdir. Bu durumda secde yerinin sertliğini duyarsa, namazını rükû ve secde ile kılmış sayılır, duymazsa ima ile kılmış olur.

Oturarak da namazını kılamayan kimse, arkası üzerine yatar ve ayaklarını kible yönüne doğru uzatır. Sonra rükû ve secde için ima ederek namazını kılar. Başı ile ima edebilmesi için, omuzlarının altına uygun bir şey konur. Böyle bir hasta, yüzü kibleye yönelmiş olarak sağ yanı üzerine yatıp ima ile rükû ve secde yapsa, namazı yine caiz olur. Fakat gücü varsa, arkası üzerine yatması daha faziletlidir. Oturarak namaz kılabilen bir hasta, gücü varsa teşehhüdde oturduğu gibi oturur ve böylece namazını tamamlar. Buna gücü yoksa, kolayına geldiği şekilde oturur.

Bir hasta başı ile ima etmeye gücü yetmese, namazını sonraya bırakır; kalbi ile, kaş ve gözleri ile ima etmez. Bu hüküm İmam Azam'a göredir. İmam Ebû Yusuf'a göre, bu durumda kalbi ile imada bulunmazsa da, göz ve kaşları ile ima eder. İmam Züfer ile İmam Şafî'ye göre, kalbi ile de imada bulunur. Diğer bir rivayete göre, böyle bir hastanın acziyet hali bir gün ve bir geceden fazla devam ederse, bu zamanla ilgili namazları bütünü kendisinden düşer. Aklı başında olsa da hüküm budur.

Bir kimsenin baygınlığı bir gün ile bir geceden az devam ederse, bu arada geçen namazlarını kaza eder. Fakat bundan çok devam ederse, namazları üzerinden düşer. Bu azlık ve çokluk İmam Azam'a göre saat itibariyledir. İmam Muhammed'e göre ise, geçen namazların vakitleri itibariyledir. Bunun için İmam Muhammed'e göre, geçmiş olan namazlar beşten fazla ise düşerler; değilse düşmezler. Bu görüş daha sahih görülmektedir.

Namaz, tam bir özür bulunmadıkça asla terk edilemez ve geciktirilemez. Aksi halde Yüce Allah'ın azabı çok şiddetlidir, pek korkunçtur. O'nun büyük varlığına sığırız.

Bir özre dayanmaksızın farz namazlar hayvan üzerinde kılınmaz. Bu hükümde vitir namazı ile cenaze namazı ve yerde okunmuş olan secde ayetinden dolayı yapılacak tilavet secdesi ve kazası gereken herhangi bir namaz da aynıdır. İmam Azam'dan bir rivayete göre, sabah namazının sünneti de bir özür bulunmadıkça hayvan üzerinde kılınmaz.

Yürümekte olan bir araba, yürür halde olan hayvan hükmündedir. Onun için bir zaruret bulunmadıkça yürür halde olan araba üzerinde farz ve vacib namazlar kılınmaz. Yerde duran araba ise, yer üzerindeki bir sedir ve bir taht gibidir, üzerinde herhangi bir namaz kılınabilir.

Yüzüp gitmekte olan bir gemi içinde, bir özür olmaksızın bütün namazlar oturularak kılınabilir. Fakat ayakta kılmak daha faziletlidir. Bu, İmam Azam'a göredir. İki imama göre, baş dönmesi gibi bir özür bulunmadıkça, yürüyen gemi içinde farz namazlar oturularak kılınmaz. Çünkü kıyam (ayakta

durmak), bir rükündür, bir özür bulunmadıkça terk edilemez. İmam Azam'a göre ise, gemide baş dönmesi galiptir; galip ise muhakkak hükmündedir.

Deniz kenarında veya ortasında bağlı bulunan bir gemi, eğer çalkalanmamakta ise yer hükmündedir; içinde ayakta olarak namaz kılınabilir. Fakat çalkalanıp durmakta ise, hayvan hükmünde olur; mümkünse içinden çıkıp dışarda namaz kılmak gerekir. Hareket halinde bulunan bir uçak da yürümekte olan bir gemi gibidir; bunun da yürümesi ve durması yolcunun elinde değildir.

Yürümekte olan deve gibi bir hayvanın üzerindeki Mahmil'in iki gözü, hayvanın sırtı hükmündedir. Fakat durmakta olan bir hayvanın üzerindeki Mahmil'in (içinde insan oturan eğerin) iki gözü altına yere dayanmak için bir ağaç dikildiği takdirde, yer üzerindeki sedir, tahta ve minderlik hükmünde olur. Hayvan üzerinde namaz kılan kimse, rükû ve secdeyi ima ile yapar; secde için rükûdan biraz daha fazla eğilir. Hayvan üzerindeki eğer gibi herhangi bir eşya üzerine başını koyarak secde edilmesi mekruhtur.

Sünnet ve müstahab namazlar, bir özür bulunmaksızın oturularak da kılınabilir. Fakat fazilet ayakta kılınmalarındadır. Bunda alimlerin ittifakı vardır. İmam Azam'a göre, yalnız sabah namazının sünneti bundan müstesnadır; özürsüz oturularak kılınmaz. Yukarda buna işaret edilmişti. Teravih namazını da özürsüz oturularak kılmak caiz ise de, keraheti vardır.

Bir kimsenin ayakta olarak başladığı nafil bir namazı, yorulacak olsa bir yere dayanarak veya oturarak kılması caizdir. Böyle bir özür bulunmadıkça, bir yere dayanılmasında veya oturulmasında kerahet vardır. Bir kimse oturarak kılmaya başladığı nafil bir namazı, kalkıp ayakta tamamlayabilir. Bunda ittifak vardır.

Kıraet

Namazda kıraet: Namaz kılanın kendisi işitebilecek derecede dili ile harfleri belirterek Kur'an-ı Kerîm ayetlerinden bir mikdar okunması, namazın bir rüknu olarak farzdır. Kendisi duyamayacak kadar bir sesle okuyuş kıraet değildir. Ancak imama uyan kimse bu kıraetten müstesnadır, bu kimse Kur'an okumaz. İleride açıklanacaktır.

Vitrin ve nafil namazların bütün rekatlarında, iki rekatlı farzların her iki rekatında kıraet farzdır. Fakat dört rekatlı farz namazlarda üç rekatlı farz namazda, tayin yapılmaksızın yalnız iki rekatlarında kıraet farzdır. Ancak kıraetin ilk iki rekatta yapılması vacib görülmüştür. Bunun için ilk iki rekatta kıraatin kasden terk edilmesi mekruhtur. Yanılarak terk edilmesi de sehiv (yanılma) secdesi yapılmasını gerektirir. Farzların diğer rekatlarında Fatiha okunması, sahih kabul edilen görüşe göre vacibdir. Yanılarak Fatiha'nin terk edilmesi de sehiv secdesini gerektirir. Fakat diğer rivayetlere göre, farzların son üçüncü ve dördüncü rekatlarında kıraet caiz olduğu gibi tesbihde bulunmak veya üç tesbih mikdarı susmak da caizdir. Ancak Kur'an okumak daha faziletlidir. Fatiha okumak da sünnettir. 105- Namazda kıraetin farz olan mikdarına gelince: İmam Azam'a göre bu farz olan mikdar, kıraat farz olan her rekatta, ayet kısa dahi olsa, en az bir ayettir. Bu mikdar Kur'an okundu mu, bu farz yerine getirilmiş olur. Fakat iki İmama ve İmam Azam'dan diğer bir rivayete göre, bu mikdar üç kısa ayet veya en az üç kısa ayet mikdarı olacak kadar uzun bir ayettir. İhtiyata uygun olan da budur. Bir harften veya bir kelimeden ibaret olan "Nun" ve "Müdhammetân" ayetlerinin okunması, sahih olan görüşe göre, ittifakla yeterli olmaz. Çünkü bu mikdar kıraet sayılmaz.

Bir ayet-i kerîmeden başkasını okumaya gücü yetmeyen kimse, o ayet-i kerîmeyi İmam Azam'a göre bir rekatta bir defa okur, üç kez okumaz. İki imama göre, üç kez tekrarlar. Fakat üç ayet okumaya gücü yeten kimsenin bir ayeti üç kez tekrarlamaı iki İmama göre de caiz değildir. "Ayetü'l-Kürsî" gibi

uzun bir ayetten bir kısmını bir rekatta, diğer kısmında diğer rekatta okumak, sahih olan görüşe göre, yeterli olur; çünkü bunlar üçer kısa ayete denk olmuş bulunur. Yanlış okuyuşların hükümleri için "Zelletü'l-Kari" bahsine bakılsın.

Namazlarda Rükû

Namazlarda rükû da bir rükün olduğundan farzdır. Kıraetten sonra eğilerek rükûa varılır. Baş ile sırt düz bir doğrultuda bulunur. Eller dizlere kadar uzatılıp dizler kavranır. Ayakta namaz kılan kimsenin rükû için yalnız başını eğmesi kafi gelmez. Arkasını da eğerek doğru bir çizgi gibi düz bir durum almış bulunur. Bu, tam bir rükûdur. Rükûa giden kimse böyle bir vaziyet almaz da kıyama daha yakın bir şekilde eğilirse, onun rükûu sahih olmaz. Fakat rükû vaziyetine daha yakın eğilmiş ise, rükûu sahih olur. Otururken namaz kılan kimse, rükûa vardığı zaman alnı dizlerine paralel olacak derecede arkasını eğmelidir. Rükûda bulunuyor gibi kanbur olan kimsenin rükûu başını biraz eğmekle olur. Kanburluğu rükû sayılmaz. İmama rükû halinde yetişen kimse, ayakta tekbir alıp ondan sonra rükûa gider. Bu tekbiri rükûa yakın vaziyette alırsa namazı bozulur, imama uymuş olmaz. İmam henüz rükûda iken yetişip de onu uyarak rükûa varan kimse, o rekâtı imamla kılmış sayılır. Fakat bir insan, imam rükûda iken tekbir alıp da, imam rükûdan kalktıktan sonra rükûa gitse, o rekata yetişmiş sayılmaz, bir rekâtı kaçırmış olur. Kaçırdığı rekâtı namaz sonunda imam selam verdikten sonra tek başına kılar. İmama uyan kimse, imamdan önce rükûa varıp daha imam rükûa gitmeden başını kaldırırsa, bu rükû yeterli olmaz. Bunu imamın rükûu ile iade etmezse namazı bozulmuş olur. İmamdan önce rükû veya secdeden başını kaldıran kimse, imama aykırı davranışını gidermek için hemen rükû veya secdeye döner. İmama rükûda yetişen kimse iki tekbire muhtaç değildir. Ayakta "Allahü Ekber" deyip hemen rükûa gider. Bu bir tekbir ile hem iftitah, hem de rükû tekbirini almış olur. (İmamet bahsine bakılsın).

Namazlarda Secde

Secde de namazın bir rükûnu olduğundan farzdır. Namaz kılan kimse, rükûdan sonra secdeye varır. Rükûdan doğrulduktan sonra yere kapanarak iki dizi üzerinde ellerine dayanarak alnını ve bumunu (yüzünü) iki eli arasında yere veya yere bitişik bir şey üzerine koyar. Yüce Allah'a tazimde bulunur. Bu şekilde secde, her rekatta ikişer defa arka arkaya yapılır. Namazda secde için alın yere koyulduğu halde burun yere konmasa, secde yine caiz olur; fakat böyle bir secde özür bulunmayınca mekruhtur. Aksine olarak burun yere konur da alın konmazsa, özür olmadığı takdirde imam Azam'a göre kerahetle caiz olur. İki imama göre özürsüz böyle bir secde caiz olmaz.

Bir özre dayanarak da olsa, yanak ve çene ile secde yapılmaz. Alın ve burunda secde etmeye engel bir özür bulunursa, ima ile secde yapılır. Secdede elleri ve dizleri yere koymak her halde farz değildir, sünnettir. Fakat İmam Züfer, İmam Şafî ve İmam Ahmed'e göre farzdır. İki ayağın veya bir ayağın parmakları yere konmadıkça secde caiz değildir. Tercih edilen görüş budur. Bir ayağın yalnız bir parmağını veya ayağın yalnız üstünü yere koymak kafi gelmez. Secde edilecek yer, ayakların bulunduğu yerden eğer yarım arşın (on iki parmak) mikdarı yükseklikte olursa, secde caiz olur, daha fazla yüksek olursa caiz olmaz. Kalabalıktan veya başka bir özürden dolayı dizler üzerine secde caizdir. Yine kalabalıktan dolayı aynı namazı kılanların birbiri arkasına secde etmeleri de caizdir.

Bir kimse, başındaki sarığın bükümünü üzerine veya elbisenin fazla kısmı üzerine secde ettiği takdirde, eğer bunlar temiz bir şey üzerine konulmuş olur ve sarığın bükümünü de alna bitişik bulunursa secde caiz olur, değilse olmaz. Her halde yerin sertliğini duymak da gerekir. Bu sertliğin duyulmasına engel olacak pamuk ve benzeri bir şey üzerine secde edilemez. Atılmış yün ve pamuk, saman ve kar gibi bir şey üzerine secde edildiği takdirde, eğer bunların boşlukları kaybolur da sertleşirlerse, üzerlerine secde caiz olur. Fakat bunların içinde yüz kaybolup sertlikleri duyulmazsa ve yüz yere inip kararlaştırmazsa secde caiz olmaz.

Çuval içinde bulunan buğday, arpa, pirinç ve darı gibi ürünler üzerine secde yapılabilir. Fakat çuval içinde bulunmayan buğday ve arpa üzerine secde yapılabilirse de, darı gibi kaypak şeyler üzerine secde yapılamaz. Ufak bir taş üzerine secde edilemez. Fakat alnın çoğu bu taş ile beraber yere değecek olursa caiz olur. Bir özür olmasa dahi, yere serilmiş olan herhangi temiz bir şey üzerine secde edilebilir. Yerin pis olması zarar vermez, o yerin pis kokusu veya pisliğin rengi gibi bir eseri bulunmamak şartı ile... O kadar var ki, böyle bir şeyin yere serilmesi, ya sıcaktan, ya soğuktan korunmak veya elbiseyi toztopraktan korumak için olmalıdır. Yoksa yalnız alnı topraktan korumak için olursa, kerahet işlenmiş olur. (İmam Malik'e göre, kilim, keçe, posteki gibi, yer cinsinden olmayan bir şey üzerine secde edilmesi mekruhtur.)

Sıcaktan veya soğuktan korunmak gibi bir özürden dolayı, temiz yer üzerine konulacak iki el üzerine secde edilebilir. Üzerinde namaz kılınacak bir sergi, eğer temiz bir elbise ise, yukarı tarafını aşağıya getirip etekleri üzerine secde etmelidir. Çünkü böyle yapmak, tevazua daha yakındır. Farz olan rükû ve secde rükünlerinin yerine getirilmiş olması için, rükû ve secde denilebilecek kadar o vaziyetlerde durmak yeterlidir; muhakkak üçer kez tesbih okunacak miktar beklemek farz değildir. Fakat rükû ve secdede sünnet miktarı en az üçer kere tesbih okumaktır. Orta derecesi beş tesbih ve yüksek derecesi de yedişer tesbih okumaktır. Yalnız başına namaz kılan daha çok tesbih yapabilir. Fakat imam olan kimse, cemaatin rızası bulunmadıkça üçten fazla tesbihte bulunmamalıdır; çünkü cemaatı usandırmak ve kaçırmak uygun değildir. Rükû'da tesbih: "Sübhane Rabbiye'l-Azîm"dir. (1) Secdedeki tesbih de: "Sübhane Rabbiye'l-Alâ"dır. (2)

Her rekatta iki secde yapılır. Bunlardan biri kasden terk edilse namaz bozulur. Yanılarak terk edilirse, namazdan sonra hatıra gelse bile, namaza aykırı bir iş yapılmamışsa hatırlandığı anda secdeye varılır ve ondan sonra son oturuş iade edilir ve sehiv secdesi yapılır. Sehiv secdesi bahsine bakılsın! Secde, namazın en büyük bir rükünüdür. Secde, Yüce Allah'a gösterilen tevazu ve tazimatın en mükemmel alametidir. Bir hadîs-i şerîfde: "Kulun, Rabbına en yakın olduğu hal, secdeye varmış olduğu haldir. Artık secdede duayı çokça yapınız" buyurulmuştur. Çünkü secde hali, en ziyade küçülme ve teslimiyet hali olduğundan orada duanın kabulü umulur. Secdesiz bir namaz, namaz değildir. Mabudumuzun manevî huzurunda yerlere kapanarak saygısını arzetmek istemeyen bir insan, kulluk görevini terk etmiş, Yüce Allah'ın rahmetine kavuşma şerefinden yoksun kalmış olur. (1) "Pek büyük olan Rabbim, her türlü noksanlıklardan beridir, münezzehtir." (2) "Yüce kudret ve azamet sahibi olan rabbimi bütün noksanlıklardan tenzih ederim."

Namazlarda Son Oturuş

Namazların sonunda teşehhüd miktarı oturmak da, namazın bir farzı ve bir rükünüdür. Buna Ka'de-i Ahire (son oturuş) denir. İki rekatlı namazlarda olan tek oturuşa da Ka'de-i Ahire denir. Sabah namazında olduğu gibi. Teşehhüd miktarından maksad, "Tahiyyat'ı" okuyacak kadar zamandır. (*)

Bir kimse sabah namazının iki rekatını kıldıktan sonra ikinci rekat sonunda oturmaksızın ayağa kalkıp üçüncü rekatın secdesini yapmış olsa, bu namaz farzietini yitirir ve nafilaya döner. Bu durumda bir rekat daha kılar ve sonunda oturarak selam verir. Yine, dört rekatlı bir farz namazın dördüncü rekatında ve akşam namazının üçüncü rekatında oturmayıp da bir rekat daha kılınarak secdeye varılsa, bu namaz da nafilaya dönmüş olur. Bu halde kılınan namaz sabah namazı ise, dört rekattan sonra hemen selam verilir. İkinci gibi dört rekatlı namaz ise, beşinci rekata bir rekat daha ilave edip ondan sonra selam verilir. Sahih olan görüşe göre, bu durumda sehiv secdesi gerekmez. Bu mesele, İmam Azam ile İmam Ebû Yusuf'a göredir. İmam Muhammed'e göre ise, bu namaz esasen namaz olmaktan çıktığı için nafil de olmaz.

Bir kimse namazın sonunda teşehhüd mikdarı oturduktan sonra namazdaki tilavet secdesini hatırlayarak secdeye varsa, namazı bozulur. Çünkü bu halde son oturuş bulunmamış sayılır. Fakat tilavet secdesinden sonra tekrar teşehhüd mikdarı oturursa, o zaman son oturuş yapılmış demektir. Son oturuşun tamamını uyku içinde geçiren kimse, uyandıktan sonra tekrar bir teşehhüd mikdarı oturmazsa namazı bozulur. Çünkü uyku içinde yapılan bir iş, iradeye bağlı olmadığı için geçerli değildir. Bu işin bulunması ile bulunmaması eşittir. Namazda uyku içinde yapılan kıyam, kıraat ve rükû gibi işler de böyledir, geçerli değildir. (*) Anlamı: "Bütün dualar ve övgüler (veya bütün mülkler), bedenî ve malî ibadetler Yüce Allah'a mahsustur. Bunlara başkaları hak kazanamaz. Selam da, Yüce Allah'ın rahmet ve bereketleri de, ey şanlı peygamber, sana aittir. Selam hem bizlere, hem de Yüce Allah'ın salih kullarına olsun. Şehadet ederim ki, (kesinlikle bilirim ki) Yüce Allah'dan başka gerçek mabud yoktur. Yine şehadet ederim ki, Hazret-i Muhammed, Yüce Allah'ın kuludur ve peygamberidir."

Tadil-i Erkâna Riayet(Rükünlerin Hakkını Vermek)

Namazlarda tadil-i erkana riayet, İmam Ebû Yusuf'a göre, bir rükün olduğundan farzdır. Bundan maksad, namazın kıyam, rükû ve secde gibi her rükününü sükunetle yerine getirmek ve bu rükünleri yaparken her uzuv yatışıp hareket halinden beri bulunmaktır. Örnek: Rükûdan kıyama kalkarken vücut dimdik bir hale gelmeli ve sükunet bulmalı, en az bir kere: "Sübhanellahi'l-Azîm" diyecek kadar ayakta durup ondan sonra secdeye varmalıdır. Her iki secde arasında da böylece bir tesbih mikdarı durmalıdır.

Tadil-i Erkan, İmam Azam ile İmam Muhammed'e göre, vacibdir. Bu iki ayrı görüşten birincisine göre, tadil-i erkan yapılmaksızın kılınan bir namazı yeniden kılmak gerekir, ikinci görüşe göre ise, tadil-i erkanı terkden dolayı yalnız sehiv secdesi gerekir. Fakat böyle bir namazı yeniden kılmak daha iyidir. Böylece insan ihtilaftan kurtulmuş olur. Ayrıca kerahetle kılınan namazları da yeniden kılmak vacib görülmüştür.

Namazdan manevî haz duyanlar, namazda tadil-i erkana riayet ederler, acele etmekten sakınırlar. Acele etmeyi saygıya ve edebe aykırı görürler. Hayatın en yararlı ve en kıymetli saatleri ibadetle geçen zamanlardır. Boş yere veya kısa bir yarar uğrunda zamanlarını harcayan insanların namaz gibi yüksek bir ibadetten, devamlı bir mutluluk yolundan ve İlahî huzurun zevkinden mahrum olmamak için çalışmamaları pek garip ve acınacak bir hal değil midir?

Namazdan Kendi İhtiyarı İle Çıkmak

Namaz kılının, kendi ihtiyarına bağlı olan bir işle namazdan çıkması da, İmam Azam'a göre bir rükün olduğundan farzdır. Buna Huruç bisun'ihî (kendi ihtiyarı ile çıkmak) denir. Fakat iki İmama (İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e) göre bu farz değildir. Bu ayrılıktan aşağıdaki iki mesele doğmaktadır:

Bir kimse namazın sonunda teşehhüd mikdarı oturduktan sonra kasden namaza aykırı bir iş yapsa, gülse, konuşsa, yiyip içse ittifakla namazı tamam olur. Fakat namaz kılının ihtiyarına bağlı olmayarak bir abdestsizlik işi meydana gelse, bu durumda iki İmama göre yine namaz tamam olmuş olur. İmam Azam'a göre ise, namaz tamam olmuş sayılmaz; hemen abdest alıp kendi ihtiyarı ile namazdan çıkması gerekir; değilse namazı batıl olur.

Bir kimse son oturuşta teşehhüd mikdarı oturduktan sonra, henüz ihtiyarı ile namazdan çıkmadan önce namaz vakti çıksa veya başka bir namaz vakti girse, iki İmama göre onun namazı tamamdır. İmam Azam'a göre bozulmuş olur; çünkü bu namaza kendi iradesi ile son vermiş değildir.

Namazın Vacibleri

1) Namaza başlarken yalnız "Allah" ismi ile yetinmeyip büyüklüğü ifade eden "Ekber" sözünü de ilave ederek "Allahü Ekber" demek vacibdir. 2) Namazlarda "Fatiha" süresini okumak vacibdir. Üç İmama göre ise, bunu okumak farzdır. 3) Namazlarda farz olan Kur'an okuyuşunun ilk iki rekata bağlı kılınması vacibdir. 4) İlk iki rekatin her birinde bir defa Fatiha suresi okunup tekrarlanmaması vacibdir. 5) Fatiha suresini diğer okunacak sure ve ayetlerden önce okumak vacibdir. 6) Fatiha suresine başka bir sure veya bir sure yerini tutacak kadar ayet ilavesi vacibdir. Şöyle ki: Farz namazların önceki ilk iki rekatlarında Fatiha'dan sonra diğer bir sure veya bir sureye denk bir miktar ayet okunması vacib olduğu gibi, vitir namazı ile nafile namazların her rekatında Fatiha ve Fatiha'dan sonra bir sure veya ona denk bir ayet okunması da vacibdir. (Fatihaya başka bir sure veya ayetin eklenmesi üç İmama göre sünnettir.) 7) Yalnız başına namaz kılan kimse, sabah, akşam ve yatsı namazlarını dilerse aşikare bir okuyuşla ve dilerse gizli bir okuyuşla kılar. Geceleyin kılacağı nafile namazlarda da hüküm böyledir. Fakat öğle ile ikindi namazlarında ve gündüz kılacağı nafile namazlarda gizli olarak okuması vacibdir. 8) Cemaatla kılınan namazlardan sabah, cuma, bayram, teravih, vitir namazlarının her rekatında; akşam ve yatsı namazlarının ilk iki rekatlarında aşikare Kur'an okumak, öğle ile ikindi namazlarının bütün rekatlarında, akşam namazının üçüncü ve yatsının son iki rekatlarında gizli olarak kıraat yapmak vacibdir. 9) Vitir namazında kunut (dua) okumak ve kunut tekbiri almak vacibdir. Bu İmam Azam'a göredir. İki imama (İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e) göre ise, bunlar sünnettir. 10) Kazaya kalan bir namaz, gündüzün cemaatla kılındığı takdirde, eğer sabah namazı gibi aşikare kıraat yapılması gereken bir namaz ise, yine aşikare kıraet yapılır. Gizli kıraat yapılması gereken bir namaz ise, gizli kıraet yapılır. Tek başına namaz kılan ise, aşikare kıraet yapılması gereken bir namazı kaza ederken dilerse hem aşikare, hem de gizli okuyabilir. Bir rivayete göre de, gündüz kaza edeceği herhangi bir namazda gizli okuması vacibdir; gizli veya aşikare okuma serbestisi yoktur. 11) Secde yaparken yalnız alınla yetinmeyip alınla beraber burnu da yere koymak vacibdir. 12) Üç ve dört rekatlı namazlarda birinci oturuş vacibdir. 13) Namazların her oturuşunda teşehhüdde bulunmak (Tahiyyatı okumak) vacibdir. 14) Namaz içinde okunan secde ayetinden dolayı tilavet secdesinde bulunmak vacibdir. 15) İki bayram namazının üçer ziyade tekbirleri vacibdir. Bu namazların birinci rekatlarındaki rükû ve secde tekbirleri sünnettir. İkinci rekatlarının rükû tekbirleri ise, vacib olan ziyade tekbirlere yakın olduğu için o da vacibdir. 16) Namazların farzlarında sıraya riayet edilmesi, iki farz arasına, farz olmayan bir şeyin girmesine meydan verilmemesi vacibdir. Farz olan kıyamdan (ayakta duruşdan) sonra rükûa gidilmesi, rükûdan sonra da secdeye varılması gibi... 17) Vaciblerin her birini de yerinde yapmak ve sonraya bırakmamak vacibdir. Kur'an okuduktan sonra bir zaman bekleyip sehven düşünceye dalmak ve sonra rükûa varmak gibi. 18) Namazların sonunda selam vermek. Önce sağ tarafa, sonra sol tarafa yüz çevirerek "Esselâm" demek vacibdir. "Esselâmu aleyküm ve Rahmetullah" (*) denilmesinin vacib olduğu açık olarak belirtilmemiştir. Bir görüşe göre, sol tarafa selam verilmesi sünnettir. Namazdan çıkılması ise, bütün imamlara göre yalnız bir selam ile olur, bununla namaz biter. Bu selamı vermiş olana, artık uyulmaz. Meşhur olan görüş budur. (*) Selamet ve Allah'ın rahmeti üzerinize olsun.

Namazların Sünnetleri

1) Beş vakit namaz için ve cuma namazı için ezan okumak ve ikamet etmek sünnettir. Şöyle ki: Vaktinde cemaatle yerine getirilen her farz namaz için ezan ve ikamet sünnet olduğu gibi, kazaya kalıp da cemaatle kılınacak farz namazlar için de sünnettir. Birçok namaz cemaatle kaza edileceği zaman, bunlardan yalnız ilk kılınacak namaz için ezan okunur. Sonra gerek bu namaz için ve gerek bunun arkasından kılınacak diğer kaza namazları için birer ikametle yetinilir. Kendi evlerinde yalnız başına namaz kılacak erkekler için ezan ve ikamet müstahabdır. Gerek yolcular için, gerek cemaatle namaz kılacaklar için ezan ve ikameti terk etmek mekruhtur. Cuma günü şehirde bulundukları halde, özürlerinden dolayı cuma namazını kılamayanlara, öğle namazını kılarlarken ezan ve ikamet

gerekmez. Kadınlar için de ezan ve ikamet sünnet değildir. Ezan ve ikamet bahsine bakılsın!.. 2) İftitah (başlangıç) tekbirini alırken elleri yukarıya kaldırmak sünnettir. Şöyle ki: Erkekler ellerini, baş parmaklar kulak yumuşaklarına değecek kadar, kadınlar da parmaklarının uçları omuzlarına kavuşacak kadar ellerini göğüslerinin hizasına kaldırıp o vaziyette: "Allahü Ekber" derler. Ellerin içleri kibleye yönelik bulunmalıdır. Birbirine karşı da bulunabilir. (Üç İmama göre, erkekler de ellerini ancak omuzlarının hizasına kadar kaldırırılar.) 3) Tekbir için eller kaldırılırken parmakların aralarının zorlamaksızın biraz açık bulundurulması sünnettir. 4) İmam olan kimsenin, tekbirleri ve rükûdan kıyama kalkarken "Semiallahu limen hamideh" sözünü ve namazın sonunda her iki tarafa vereceği selamı ihtiyaç mikdarı aşikâre yapması sünnet olduğu gibi, cemaatin da rükûdan kalkarken: "Allahumme Rabbenâ ve lekelhamd" sözü ile tekbirleri ve selamı gizlice yapmaları sünnettir. Yalnız başına namaz kılan rükûdan kalkarken bunların ikisini de söyler (*). 5) İlk tekbirden sonra namazın başında gizlice "Sübhaneke'llahümme" okunması, bundan sonra Fatiha'dan önce yine gizlice "Eûzü Besmele" okunması ve diğer rekatlarda da Fatiha'dan önce besmele çekilip Fatiha'ların sonunda amîn denilmesi sünnettir. Burada imam ile cemaat ve yalnız başına kılanlar arasında bir fark yoktur. Yalnız cemaat Fatiha'yı okumayacakları için "Eûzü Besmele" okumaları gerekmez. "Amîn" sözünün manası, dualarımızı kabul et, demektir. Her rekatta Fatiha'dan önce Besmele'yi okumak, sahih sayılan bir görüşe göre vacibdir. Fatiha'dan sonra okunacak surelerin başlarında Besmele okunmaz. Yalnız İmam Muhammed'e göre, sessizce kılınacak namazlarda bu surelerin başlarında da besmele okunur. (**). 6) Namazda erkeklerin, göbeklerinin altında tutmak üzere sağ ellerini sol elleri üzerine koyup sağ ellerinin baş parmak ve serçe parmağı ile sol bileği kavramaları ve sağ elin diğer üç parmağını sol kol üzerine uzatmaları sünnettir. Kadınların da sağ ellerini sol elleri üzerine koyarak halka yapmaksızın göğüsleri üzerinde bulundurmaları sünnettir. 7) Namaz aralarında kıyamdan rükûa ve secdelere giderken "Allahü Ekber" denilmesi, rükûdan kıyama kalkarken "Semiallahü limen hamideh" denmesi, secdeden kalkıp yine secdeye giderken "Allahü Ekber" denilmesi sünnettir. 8) Rükû ve secde tesbihleri, rükû halinde en az üç kere: "Sübhane Rabbiye'l-azîm" denilmesi, secde halinde de en az üç kere: "Sübhane Rabbiye'l-alâ" denilmesi sünnettir. 9) Rükû halinde, erkeklerin ellerinin parmakları açık olacak şekilde elleriyle dizlerini tutmaları sünnettir. Kadınlar bu halde parmaklarını açık tutmazlar ve dizlerini kavramazlar, ellerini dizleri üzerine koyarlar. 10) Bir özür yoksa, kıyamda iki ayağın arasını dört parmak kadar açık bulundurmak sünnettir. 11) Ka'de (Tahiyyata oturuş) ve celse (secdeden doğrulup bekleme) hallerinde erkeklerin sol ayaklarını döşeyerek üzerlerine oturmaları ve sağ ayaklarını güçleri yettiğince kibleye doğru dikmeleri, kadınların da sol ayaklarını sağ taraflarına yatık bulundurarak yere oturmaları sünnettir. Bu oturuşa "Teverrük" denir. 12) Rükûda erkeklerin inciklerini dik tutmaları, kadınların da dizlerini bükük bulundurmaları sünnettir. Bu halde erkeklerin sırtları düz bulunur. Kadınların sırtları ise yukarıya doğru meyilli olur. 13) Secdeye varılırken önce dizleri, sonra elleri, sonra yüzü yere koymak ve secdeden kalkarken de önce yüzü, sonra elleri dizlerin üzerine koyduktan sonra dizleri yerden kaldırmak sünnettir. Buna güç yetmezse, el ile yere dayanarak kalkılabilir. 14) Ka'delerde (Tahiyyatlara oturuşlarda) ve celselerde (secdeler arasındaki bekleyişlerde) ellerin kibleye yönelik olarak oyluklar üzerine konulup dizlerin tutulması sünnettir. 15) Ka'delerdeki Teşehhüdlerde "La ilâhe" denirken, sağ elin şehadet parmağı kaldınhp "İllallah" denirken indirilmesi sünnettir. Bunu yaparken baş parmak ile orta parmak halka edilip diğer iki parmak bükülmelidir. Birçok kimseler bu sünneti gereği üzere yapamayacaklarından dolayı bunun terk edilmesini uygun görenler vardır. 16) Farz namazların, vitir namazının ve müekked sünnetlerin son oturuşlarında, gayr-i müekked sünnetlerle diğer nafilelerin her oturuşunda Tahiyyattan sonra Peygamber Efendimize Salat ve Selam okumak sünnettir. (***) 17) Bütün namazların son oturuşlarında Salat ve Selamdan sonra iki tarafa selam vermeden önce dua edilmesi sünnettir. Bu dua, Kur'an-ı Kerîm'in mübarek dua ayetlerinden biri ile yapılması veya bunlara benzer bulunmalıdır. Kullardan istenebilecek şeyler hakkında olan: "Ya Rabbi! Bana şu kadar para ver", şeklinde namazda dua edilmesi caiz görülmemektedir. Namazların sonunda adet edinilen dua: "Rabbenâ âtina fi'd dünya haseneten ve

fi'lahireti haseneten ve kınâ azâbe'n-nar" (****) 18) Namazların sonunda selam verirken yüzün önce sağ tarafa, sonra sola çevrilmesi sünnettir. 19) Sütrec edinilmesi sünnettir. Şöyle ki: Sahra ve benzeri açık yerlerde namaz kılan kimse, önünden başkasının geçmesini umuyorsa sağ veya sol kaşının hizasına en az bir arşın boyunda secde yerinin önüne kaim veya ince bir ağaç diker. Dikilemiyorsa, ağacı boyunca uzatır veya önüne uzunlamasına böyle bir çizgi çizer. Enine yarım daire şeklinde bir çizgi çizilmesi de caizdir. Direk ve sandalye gibi şeyler de sütrec işini görürler. Cemaatle kılınan namazlarda yalnız imamın önünde sütrec bulunması kafidir. Namaz kılanın önünden geçilmesi edebe aykırıdır. Günahı gerektirdiğinden bundan kaçınılması lazımdır. Namaz kılan kimse, önünden geçmek isteyeniy engellemek için "Sübhanellah" diyebilir. Eli ile, gözü ile yahut başı ile hafifçe işaret edebilir. Sütrecin bulunması, namaz kılanın dağınık düşüncelerini kaldırıp ibadet için bir araya toplamaya ve gönlünü bir çerçeve içinde tutmaya yardımcı olur. (*) Birinci sözün anlamı: "Yüce Allah kendisine hamd edenin hamdini işitti." İkincinin anlamı: "Ey Rabbimiz! Hamd da sana mahsustur." (**) Sübhaneke'den maksad: "Sübhanekallahümme ve bihamdike ve tebarekesmüke ve Tealâ ceddüke ve la ilahe gayrük", cümlesidir. Anlamı: "Ey Allah'ım! Seni tesbih ve tenzih ederim, sana hamd ve övgüde bulunurum. Senin kutsal ismin mübarektir. Senin azamet ve celalin pek yüksektir. Senden başka hak mabud yoktur." "Eûzü" den maksad da: "Eûzü Billâhi mineşşeytanirracîm" demektir. Anlamı şudur: "Allah tarafından kovulmuş olan Şeytan'ın kötülüğünden Yüce Allah'a sığınırım." Bu sığınmaya "Teavvüz" denir. (***) Bu Salat ve Selâm şu şekilde okunur: "Allahümme salli alâ seyyidina Muhammedin ve alâ ali seyyidina Muhammed. Kema salleyte alâ seyyidina İbrahime ve alâ ali seyyidina İbrahime. İnneke hamîdün mecîd. Ve barik alâ seyyidina Muhammedin ve alâ ali Muhammed. Kema barekte alâ seyyidina İbrahime ve alâ ali seyyidina İbrahim. İnneke hamîdün mecîd." Anlamı: "Ey Allah'ım! Efendimiz Muhammed'e ve efendimiz Muhammed'in ailesine rahmet et (onların şerefini yücelt). Efendimiz İbrahime ve onun ailesine rahmet ettiğiy gibi. Şübhesiz bütün hamd ve övgü sanadır, büyüklük ve yücelik sana mahsustur. Efendimiz Muhammed'e ve onun ailesine bereket ver. Efendimiz İbrahime ve onun ailesine bereket verdiğiy gibi. Şübhesiz bütün hamd ve övgü sanadır, büyüklük ve yücelik sana mahsustur." (****) "Ey Rabbimiz! Bize dünyada bir güzellik, ahirette de bir güzellik (iyilik ve mutluluk) ver ve bizi ateş azabından koru", demektir.

Namazların Edebleri

Namazların bir kısım adabı vardır. Bunlar birer mendub demektir. Bunları terk etmek yerilmeyi gerektirmez, bir günah sayılmaz. Fakat bunları yapmak daha faziletlidir, daha çok sevab kazanmaya sebebidir. Şuurlu bir müslüman namazın ne kadar büyük bir ibadet olduğunu bilir, namaz sayesinde merhameti geniş olan ezeli mabudunun manevî huzurunda bulunduğuy anlar. O mukaddes mabudunun kendisini görüp bildiğiy düşünerek son derece edebe riayet eder. Görünüş haliyle tevazu belirten bir durum alır. Mümkün olduğuy kadar kalbinin iç duygularını dünyadan ve bayağı düşüncelerden korumaya çalışır. Bunun içindir ki: "Namaz ancak kalb huzuru iledir." denilmiştir.

1) Namazda dışı ve içi ile bir sükunet, bir huzur ve Allah'a ibadet duygusu içinde bulunmak. 2) Üst elbiseyi açık bulundurmayıp düğmelemek ve erkekler için, yenleri varsa, ellerini yenlerinden dışarıya çıkarmak. 3) Kıyam halinde secde yerine, rükuda ayakların üzerine, secdede burnun iki yanına, oturuşla kucağay, selamda sağ ve sol omuz başlarına bakmak. 4) Yalnız başına namaz kılan, rüku ve secde tesbihlerini üçten ziyade yapmak. 5) İkamet alınırken "Hayye alelfelâh = Haydin Kurtuluşay" denildiğiy zaman, imam ve cemaat için ayağay kalkmak. İmam mihrabaya yakın bulunmazsa, her saf, aralarından imam geçince ayağay kalkar. 6) İmam için "Kad kameti's-salat = Namaz başladı" denildiğiy anda namaza başlamak, imam, bu harekeli ile müezzinin sözünü doğrulamış olur. Bununla beraber ikamet bitlikten sonra, namaza başlanmasında da bir sakınca yoktur. Hatta İmam Ebu Yusuf ile üç İmama göre, uygun olan da budur. İkamet alınırken camiye giren kimse oturur. Sonra cemaatle beraber ayağay kalkar. İkametin bitmesini ayakta beklemez. 7) Namazda esneme halinde ağzı tutmak ve

dudakları dişlerle olsun kapamak. Mümkün olmazsa sağ el ile kapamak. Öksürüğü ve geçirmeyi mümkün olduğu kadar gidermek. Bütün bunlar güzel sayılan işlerdir. İbadet arasında yapılması gereken saygı belirtilerindendir.

Ezan ve İkamet

Ezan, lûgatta bildirmek demektir. Şeriat deyiminde, farz namazlar için belli vakitlerde bilindiği şekilde okunan mübarek sözlerden ibarettir. Ezan okuyana "Müezzin" denir. Farz namazlar için ezan okumak, bu namazların kılınacağını ilan edip bildirmek, kitab ve sünnetle sabittir. Fakat müslümanlığın başlangıcında bildiğimiz şekilde ezan okunmazdı. Bir müddet, namaz vakti gelince: "Essalâte, Essalâte = Namaza, namaza" veya: "Essalâtü camiatün = Namaz toplayıcıdır," deniliyordu. Yani, namaz müslümanların güzel bir toplum halinde yaşamalarına vasıta. Birtakım güzellikleri ve şükür nevirlerini kapsar diye çağırma yapılmıştı. Peygamber Efendimizin birinci hicret yılında, Medine-i münevvere'de Hazret-i Peygamberin Mescidi inşa edilip tamamlanmıştı. Aşhab-ı kiram muntazam bir halde toplanarak cemaatla namaz kılmaya başlamışlardı. İşte bu sırada Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz vakitlerinin insanlara duyurulması konusunda arkadaşları ile bu işi görüşmeye başladı. Sonunda ahabdan bazı zatların aynı şekilde görmüş oldukları sadık rüyaya ve o rüyayı doğrulayan bir vahye dayanarak bildiğimiz gibi ezan okunmaya başlanmıştır. Bu ezan erkekler için vacib kuvvetinde bir müekked sünnettir. Müslümanlığın en büyük alametlerinden biridir. Peygamberimizin Hicreti bahsine bakılsın!... Ezan aracılığı ile halka hem namaz vakitleri, hem de namazların kılınacağı bildirilmiş oluyor. Ayrıca namazın kurtuluşa ve mutluluğa sebep olacağı da söylenmiş oluyor. Bununla beraber, bütün cihana karşı İslam dininin en kutsal esasları ilan edilmiş bulunuyor. Doğrusu yeryüzünde namaz vakitleri değişik saatlere rastlamaktadır. Bu bakımdan hiç bir saat yoktur ki, İslam mabedlerinin yüksek minarelerinden bütün insanlığa Yüce Allah'ın varlığı, birliği, büyüklüğü, Peygamberimizin Risaleti, namazın kurtuluşa ve mutluluğa sebep olduğu, yüksek bir sesle ilan edilmiş olmasın. Ne şerefli bir hakka davet görevi!..

Ezan ve İkametle İlgili Hükümler.

Ezan şu mübarek kelimelerden ibarettir. "Allahü Ekber, Allahü Ekber, Allahü Ekber, Allahü Ekber... Eşhedü en lâ ilâhe illallah, Eşhedü en lâ ilâhe illallah. Eşhedü enne Muhammeden resûlullah, Eşhedü enne Muhammeden resûlullah. Hayye ale's salâh, hayye ale'ssalâh. Hayye alel-felâh, hayye alel-felâh. Allahü Ekber, Allahü Ekber. Lâ ilâhe illallah" ... Memleketimizde bir müddet ezan yerinde ezanın şu tercümesi okunmuştur: "Tanrı uludur, Tanrı Uludur, Tanrı Uludur, Tanrı Uludur Şübhesiz bilirim bildiririm Tanrıdan başka yoktur tapacak, Şübhesiz bilirim bildiririm Tanrıdan başka yoktur tapacak. Şübhesiz bilirim bildiririm Tanrının elçisidir Muhammed, Şübhesiz bilirim bildiririm Tanrının elçisidir Muhammed. Haydin namaza, haydin namaza. Haydin felâha, haydin felâha. Tanrı uludur, Tanrı uludur. Tanrıdan başka yoktur tapacak." Sabah ezanlarında: "Hayye alel-felâh"lardan sonra iki defa "Essalâtü hayrün mine'nnevm= Namaz uykudan hayırlıdır, diye okunur.

Erkekler yalnız başına yahut cemaatle namaza durdukları zaman ikamet yapılır. Ezan sözleri aynen okunur. Yalnız "Hayye alel-felâh"lardan sonra yine iki kere: "Kad kametissalâh" denilir ki, namaz başladı demektir. Bir de ezanda, her cümle arasında bir bekleme (sekte) yapılır, ikinci cümlelerde ses biraz daha yükseltilir. Buna "Teressül, irtisal" denilir. İkamette ise duraklama yapılmaz. Sürekli okunur ki, buna "Hedir" denir.

Her farz namaz için bir ezan ve bir ikamet meşrudur; yalnız cuma namazında iki ezan vardır. Bunun için bir camide ezan ve ikametle vakit namazı usule göre kılındıktan sonra, tekrar cemaatle veya yalnız başına namaz kılacak olanların o vakit namazı için ezan ve ikamet getirmelerine gerek yoktur. Vitir, bayram, teravih ve diğer nafile namazlarda ikamet yoktur. Evde veya kırdaki kılınacak farz namazlar için

hem ezan, hem de ikamet getirmek daha faziletlidir. Yalnız ikametle de yetinilebilir. Fakat ezanla yetinmek mekruhtur.

Bir namaz için daha vakti gelmeden ezan okumak caiz değildir. Böyle okunan bir ezanı iade etmek gerekir. Çünkü bununla namaz vaktinin girmiş olduğu haber verilmiş olmuyor. Ancak İmam Ebû Yusuf ile üç imama göre yalnız sabah namazı için vaktinden önce ezan okumak caizdir. Ezan ile ikamet arasını biraz ayırmak uygundur. Şöyle ki: Akşam ezanından sonra üç kısa ayet okunacak kadar bir ara verilmeli, sonra ikamet yapılmalıdır. Diğer vakitlerde ise, farz namazların iki rekatinde on iki ayet okumak şartı ile namazın tamamlanması kadar bir zaman bekleme yapılmalıdır.

Ezan ve ikamet, vakit namazları için sünnet olduğu gibi, kaza namazları için de sünnettir. Çünkü ezan ile ikamet, vakitlerin değil, namazların sünnetidirler. Bir kısım kaza namazları başka başka yerlerde kaza olarak kılınacakları zaman, her biri için ezan ve ikamet gerekir. Fakat bir yerde kaza edilecekleri zaman her bir namaz için ezan ve ikamet daha faziletli ise de, ilk kaza edilecek namaz için ezan ve ikamet getirdikten sonra, diğer namazlar için yalnız ikamet yeterlidir.

İkamet ile namaz arasında yemek-içmek veya yıkanmak gibi bir iş yapılırsa, ikameti tekrarlamak gerekir. Fakat ikamet getiren kimse, ikametden sonra sünnet kılsa veya imam ikametden sonra hazır bulunsa, ikamet iade edilmez. Müezzin olan şahsın sünneti bilen ve takvası olan kimse olması müstahabdır. Cahillerin ve fasıkların ezan okumaları mekruhtur. Sarhoşun, delinin, bûluğ çağına ermemiş çocuğun okuyacağı ezanı iade etmek mendub veya vacibdir. Aklı yerinde olan bir çocuğun ezan okuması da, bir rivayete göre mekruhtur.

Ezanı oturarak okumak mekruhtur. Ancak kendisi için okuyacaksa keraheti olmaz. Yolcudan başkası için, hayvan üzerinde ezan okumak da mekruhtur. Ezanda telhin (ezan kelimelerinin harflerini bozacak şekilde okumak) mekruhtur. Kadınların, bunakların, cünüb olanların ezan okumaları veya ikamet getirmeleri mekruhtur. Bunların ikametleri değilse de, ezanları iade edilmelidir. Çünkü ezanın tekrarlanması, cuma gününde olduğu gibi, meşrudur. Abdestsiz kimselerin de ikamette bulunmaları mekruhtur.

Müezzin cemaatin haline bakmalıdır. Cemaat bir namazın vaklinde kılınmasını istediği takdirde, hemen ikamette bulunmalı, mahalle büyüğünün veya dengi kimselerin gelmesini beklememelidir. Çünkü bunda riya, boyun eğme ve cemaata eziyet verme vardır. Müezzin ezan ve ikamet getirirken ayakta olarak kibleye yönelir. "Hayye alessalâh = Haydin namaza" derken sağ tarafa, "Hayya alel-felâh= Haydin felaha" derken de sol tarafa döner. Minarede ise, duruma göre sağ taraftan sol tarafa doğru dolaşarak ezanı bitirir. Ezanda sesin yükselmesine yardımcı olsun diye iki parmağının uçlarını iki kulağına tıklar. Sesi yükseltmek ve güzelleştirmek gibi meşru bir özür olmaksızın ikamet esnasında boğazı temizlemek (tenehnuh) mekruhtur. Ezan ve ikamet arasında müezzinin konuşması da mekruhtur, öyle ki, bu arada kendisine verilecek olan bir selâmı da karşılamaz.

Ezan okunurken, ezanı duyanların dinlemeleri ve konuşmayı kesmeleri gerekir. Kur'an okuyan kimsenin de durup ezanı dinlemesi daha faziletlidir. Diğer bir görüşe göre, camide veya kendi evinde Kur'an okumakta bulunan kimse okuyuşuna devam eder. Fakat kendi mahalle mescidinde ezan okununca onu dinler. Bununla beraber ezan okunurken onu duyanların konuşmalarında bir kerahet olduğu da söylenmektedir.

Ezan ve ikameti işiten kimsenin, müezzinin söylediklerini aynen tekrarlaması müstahabdır. Yalnız müezzin: "Hayye ales-salâh, Hayyealelfelâh" dediği zaman işiten bunların yerine: "Lâ havle ve lâ kuvvete illa billah" (*) der. Sabah ezanında da müezzin: "Essalatü hayrûn minennevm" deyince, işiten kimse: "Sadakte ve berirte = Doğrusun, gerçeği söylemiş bulunuyorsun" der. Ezanı işiten kimse cünüb

dahi olsa, bu şekilde müezzine karşılıkta bulunur, çünkü bu bir övgüdür. Fakat hayız ve nifas hallerinde olan kadınlar bu ezan çağrısına karşılık vermezler; çünkü onlardan namaz sorumluluğu düştüğünden sözle karşılıkta bulunmak sorumluluğu da düşmüştür.

Ezanı işiten kimse, birinci defa "Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah" denilince: "Sallallahu aleyke ya Resûlallah = Allah sana salât etsin, ey Allah'ın Peygamberi!" der. İkinci defa müezzin tarafından: "Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah" denilirken: "Karret aynî bike, ya Resûlallah = Gözüm seninle aydın olsun, ey Allah'ın peygamberi!" der. Bunları söylerken de, baş parmaklarının uçlarını öperek gözlerine sürer ki, bu müstahabdır. İkamette bu yapılmaz. Ezanı dinleyen bir müslüman, ezanın sonunda şu duayı yapar.(**) Çünkü bu duayı yapan kimse şefaata hak kazanır ve Peygamber Efendimiz ona şefaet eder. Beş vakit namazlar için ezan okunduktan sonra, ayrıca cemaati namaza çağırma maksadıyla "Vakti salâ" gibi bir ifade kullanılmasına "Tevsîb", tekrar bildirme denir. Görülen ibadet gevşeklikleri için böyle bir uyarma yapılabilir. Böyle yapılmasını sonraki alimler iyi görmüşlerdir.

Ezan-ı Muhammedi, müslümanlığın en büyük güzelliklerinden biridir. Müezzin olan zat, bütün aleme karşı Yüce Allah'ın varlığını, birliğini, Hazret-i Muhammed Efendimizin hak peygamber olduğunu ilan eder. Bütün insanları kurtuluşa ve mutluluğa çağırır. Bu bakımdan pek hayırlı bir insan demektir. Bunun için Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Müezzin sesinin yettiği yerlere kadar insan, cin ve diğer hiç bir şey yoktur ki, onu işitmiş olsun da, kıyamet gününde müezzin için güzel şهادette bulunmasın." Diğer bir hadis-i şerifin anlamı şöyle: "İnsanların kıyamette en uzun boylusu müezzinlerdir." Hazret-i Ömer (Radıyallahu Anh) şöyle demiştir: "Eğer üzerimde halifelik görevi olmasaydı, müezzinlik yapardım." Bütün bunlar, müslümanlıkla hakka hizmetin, Allah sözünü yüceltmenin, hayrı sevmenin ne kadar kıymetli ve şerefli olduğunu göstermektedir. (*)

"Günahlardan sakınıp dönmek ve itaata güçlü bulunmak, ancak Yüce Allah'ın koruması ve yardımı ile olur." (**) "Allahümme Rabbe hazîhi'd-daveti't-tammeti vessalati'l-kaimeti âti Muhammedenil-vesilete ve'l-fazilete ve'dderecete'r-refiate veb'ashü makamen Mahmudenillezi veadtehu. İnneke lâ tuhliful, mîad." Anlamı: "Allah'ım! Ey bu tam davetin (mübarek ezanın) ve kılınmak üzere bulunan namazın mukaddes Rabbi! Peygamberimiz Hazret-i Muhammed'e vesileyi, fazileti ve yüksek dereceyi ihsan et. Onu, kendisine söz verdiğin "Makam-ı Mahmud'a" erıştır. Şübhesiz sen, sözünden caymazsın." Vesile'nin cennette yüksek bir makam olduğu, faziletin de yine yüksek bir makam olduğu, Makam-ı Mahmud'un ise, en büyük şefaet makamı olduğu ifade edilmektedir. Böyle bir duada bulunmak Resûl-ü Ekreme muhabbetin ve ona sağlam bağlılığın bir nişanıdır.

İmamlık ve Cemaat

Aklı olan, bîluğ çağına eren, hür olan ve zorluk çekmeksizin topluca namaz kılmaya gücü yeten müslüman erkeklerin toplanıp cemaatle cuma namazını kılmaları farz, bayram namazlarını kılmaları vacibdir. Diğer farz namazları cemaatle kılmaları ise, müekked sünnettir. (Cuma namazından başka farz namazların cemaatle kılınması, Malikîlere ve bir kısım Şafîlilere göre de bir müekked sünnettir, İmam Ahmet ibni Hanbel ile Ebu Sevre ve Davudi Zahîrî ile diğer bazı müctehidlere göre vacibdir. Bu halde bir şahsın tek başına namaz kılması haramdır. İbni Rüşd, İbri Bîşr ve bir kısım şafîlilere göre ise, beldelede bir farzı kifayedir, her mescidde cemaatle namaz kılınması sünnettir. Bir kimsenin özel olarak yalnız başına cemaatle namaz kılması da mendubdur. Hanbeli fıkıh alimlerinin açıklamalarına göre, esasen cemaatle namaz, ikamet ve sefer halinde vacib, hem de sünnet yerine getirilmiş olur. Cemaatin farzı ayn olduğunu söyleyenler de vardır.)

İslamda cemaatle namaz kılmaya büyük önem verilmiştir. Büyük sevaba ermek için ve ihtilaftan kurtulmak için cemaatle namaz kılmaya devam etmelidir. Cemaat ne kadar çok olursa, fazilet de o

derece çoğalmış olur. Cemaatle namaz kılmanın sevabı, yalnız başına namaz kılmanın sevabından yirmi yedi kat fazladır. Cemaate devam, İslam nişanlarından ve iman alametlerindendir. Cemaatle kılınan namaz ile müslümanların birliği ve birbirine bağlılığı gösterilmiş olur. Müslümanlar arasında bir sevgi ve dayanışma duygusu uyanır, bilmeyenler bilenlerden faydalanır, iyi kimselerin arkadaşlığı ile yapılan ibadetlerin ve duaların Allah yanında kabule yakın olacağı daha ziyade umulur.

Cemaatle kılınan namazda, kendisine uyulan zata "İmam" denir. Bu zatın bu görevine de "İmamet" denir. İmama uymayan, bir kimsenin kendi namazını imamın namazına bağlamasına "İktida, ittiba" adı verilir. Bu uyan kimseye de "Muktedi, müttabi, memum" gibi adlar verilmiştir. Kendi başına namaz kılana da "Münferid" denir. İmametnin başlıca şartları: İslâm, buluğ, akıl, erkek olmak, Kur'an okuyabilmek ve özürden beri olmaktır. Bu şartlara sahip olmayanlar imam olamazlar.

Cemaat arasında imamete en yararlı olan, sünneti en iyi bilen (fıkıh bilgisi olan) kimsedir. Bunda eşit olsalar, okuyuşu daha güzel olandır. Bunda da eşit olsalar takvası daha çok olandır (haramdan daha çok kaçındır). Bu üç vasıfta eşit olsalar, yaşta büyük olandır. Bunda da eşit olsalar, ahlakı daha güzel olandır (yumuşak huylu ve daha çok haya sahibi olandır). Bu hususta da eşit olsalar, yüzce, sonra soyca, sonra sesçe, sonra elbise bakımından temizlikçe güzel olandır. Bunların hepsinde eşitlik kabul edilecek olursa, aralarında kur'a çekilir.

Bütün bunlar imamlık görevine verilen önemin büyüklüğünü gösterir. Bunun içindir ki bu görevi eskiden bulundukları yerlerde idareciler üzerlerine alırdı. Bununla beraber cemaat arasında ev sahibi veya o yerin görevli imamı bulunursa, bunlar tercih olunurlar, aranan vasıfları toplamış olmasalar bile yine tercih edilirler. Başkasının evinde imam olacak kimse, ev sahibinin izni ile imamlık yapar. Başkasının evinde tek başına namaz kılacak olan kimse de, ev sahibinden izin istemelidir, faziletli olan budur.

Fasıkın (aşıkare haram işleyenin) ve bid'at sahibi olanın (din işlerine dinde olmayan şeyleri karıştıranın) imameti tahrimen mekruhtur. Çünkü fasık din işlerinde saygılı bulunmaz, İmam Muhammed ile İmam Malike göre, bunlara uymak esasen caiz değildir. Bid'at sahibine "Mübtedi" denir ki, inancı sünnet ve cemaat ehlinin inancına aykırı olan kimse demektir. Bid'at sahibine uymanın kerahetle caiz olması, inancı küfre varmadığı takdirdedir. Eğer inancı küfrü gerektiriyorsa ona uymak bütün Hanefilerce de caiz olmaz. Şefaati, kabir azabını ve hafaza meleklerini inkar etmek gibi...

Kölelerin ve babası belli olmayanların imamlığı mekruhtur. Çünkü bunlarda cehalet daha fazla olur. Bilgili oldukları takdirde imamlık yapabilirler. İki gözü kör olan da imam olabilir. Fakat görür kimselerin imamlığı daha faziletlidir. Bununla beraber iki gözü görmeyenin imamlığında kerahet olduğunu söyleyenler de vardır. Çünkü bu kimse özürlüdür, elbisesinin temizliğine fazla dikkat etmeyebilir.

Erkeklerin kadınlara ve henüz bîluğ çağına ermemiş çocuklara uyup namaz kılması caiz olmadığı gibi, akli yerinde olanın bunağa, Kur'an okuyucusunun okuyamayan (ümmî) kimseye, kıraati olmayanın dilsiz, elbisesi temiz olanın elbisesi pis olana, avret yerleri kapalı olanın açık bulunana, özürlü olmayanın özürlüye, bir özürlünün özürlü değişik başka bir özürlüye uyması da caiz değildir. Ancak özürleri bir olanların birbirlerine uymaları caizdir.

Kadının kadına imamlığı kerahetle caizdir. Eğer kadınlar kendi aralarında cemaatle namaz kılacak olurlarsa, İmam olacak kadın aralarında durur, onların önüne geçmez. Bu öne geçme de mekruhtur. Abdestte ayaklarını yıkamış olan kimsenin ayaklarına mesih yapmış olan kimseye, abdest alanın teyemmüm etmiş olana, ayakta namaz kılmanın oturarak namaz kılana, boyu dik ve doğru olanın rukü

derecesinde kanbur olana uyması (iktidası) caizdir. Son üç şekildeki uymanın cevazına İmam Muhammed muhaliftir.

Farz namaz kılanın nafîle namaz kılanı veya başka bir farz kılanı uyması caiz değildir. Fakat nafîle namaz kılanın farz namaz kılanı uyması caizdir. Örnek: Öğlenin farzını kılmış olan bir kimse, öğle namazını kıldırmakta olan imama uyacak olsa, bu ikinci defa kılacağı namaz bir nafîle olarak caizdir. Bir kimsenin, haklı olarak kendisinden hoşlanmayan bir cemaate namaz kıldırması mekruhtur. Fakat hoşlanmayacak bir durum veya imamlığa daha ehliyetli bir kimse yoksa, cemaatin hoşlanmasına bakılmaz. Çünkü bu halde cemaatin hoşlanmaması yersizdir.

Mezheb değişikliği iktidaya (uymaya) engel değildir. Yeter ki imam olan zat, namazın şartlarına ve rükünlerine riayet etsin. Şöyle ki: Müslümanların fıkıh bakımından mezhepleri değişik olsa da, esasta bir olduklarından birbirlerine uyabilirler. Bu hususta en faziletli olan, her müslümanın kendi mezhebinde bulunan bir imama uymasıdır. Bu olmayınca, diğer bir mezhebe bulunup da namazın farzlanna riayet eden herhangi bir imama uyulması, yalnız başına namaz kılmaktan daha faziletlidir. Şu kadar var ki, bir müslim kendi mezhebine göre namazı bozacak bir şeyin böyle bir imamda bulunduğunu görüp bilirse, ona uyması sahih olmaz; bir Hanefinin, burnundan kan aktığı halde abdestini yenilemeden imamlığa geçen bir Şafiîye uyması gibi... (Malikî ve Hanbelî olanlara göre, namazın sıhhati için şart olan şeylerde yalnız imamın mezhebine itibar olunur, uyanın (muktedirinin) mezhebine bakılmaz. Onun için, bir Malikî veya bir Hanbelî, başının tamamını meshetmemiş olan Şafiî veya Hanefî bir imama uysa namazı sahih olur. Çünkü böyle bir mesih, her ne kadar Malikî ve Hanbelî mezheplerinde sahih değilse de, Hanefî ve Şafiî mezheplerinde sahihtir.)

İmam olan zat, cemaata nefret verecek şeylerden sakınmalıdır. Bir imamın kıraati veya tesbihleri cemaatı usandıracak derecede uzatması uygun değildir. Burada sünnetin en az olan derecesi ile yetinmelidir. Çünkü bu uzatma cemaata usanç verir, bu ise mekruhtur. Cemaatla kılınacak bir namazın sevabı ziyadedir. Bu sevaptan başkalarını mahrum bırakmaya sebebiyet vermek uygun olmaz. Cemaatin uzatmaya razı olmaları halinde kerahet olmaz. Bununla beraber cemaatin rüku ve secde tesbihlerini ve teşehhüdü sünnet üzere tamamlamalarına meydan vermeyecek bir şekilde imamın acele etmesi de mekruhtur. Cemaatin yetişmesi için, imamın rüküu uzatması da mekruhtur.

İmamın kendisine kolay gelen ayet ve süreleri okuması vacibdir. Henüz kuvvetlice ezberlememiş olduğu ayetleri okumamalı, cemaatin yardımcı olmasına meydan bırakmamalıdır. Şöyle ki: imam bir ayette yanılır ve hatırlayamazsa bakılır: Eğer sünnet mikdarı veya namazın caiz olacağı kadar okumuş ise, hemen rüküa gitmelidir, yanıldığı yeri düzeltmeyi cemaatten beklememelidir. Bu mikdar okumamış ise, başka bir ayete geçmelidir. İmamın cemaatten en az bir arşın yüksekte veya alçak bir yerde durup namaz kıldırması mekruhtur. Kendisi ile beraber cemaattan bazı kimseler bulunursa mekruh olmaz.

İmam ile muktedirinin (imama uyanın) yerleri hükmen bir olmalıdır. Aralarında yüksek boylu bir duvar olup imamın görülmesini veya sesinin iştilmesini engellese, o imama uymak sahih olmaz. Yine, imam ile muktedi arasında veya bir muktedi ile öndeki saf arasında uzaklık bulunsun bakılır: Eğer namaz mescid dışında kılınıyorsa ve aradaki mesafe bir saf bağlanacak miktardan az ise, imama uymak sahih olur. Fakat mesafe bundan daha çok ise uymak sahih olmaz. Amma namaz mescid içinde kılınmakta ise, aradaki uzaklık ne olursa olsun imama uymaya engel olmaz. Bununla beraber bazı alimlere göre, Beytülmağdis gibi pek geniş olan mescidlerde, saflar arasında bağlantı olmaksızın mescidin en uzak bir yerinde durup imama uyulması caiz değildir.

İmam hayvan üzerinde, imama uyan yaya bulunsun veya başka başka hayvanlara veya gemilere binmiş olsalar, yer değişikliği olduğundan imama uymak sahih olmaz. Yine, camide veya başka bir yerde

imam ile muktedi arasında kayık geçecek büyüklükle bir ırmak veya araba yürüyecek genişlikle saflardan boş bir yol bulunsa, imama uymaya engel olur. Cemaata kavuşmak için koşa koşa yürümek mekruhtur, saygıya aykırıdır. Bu gibi davranışlardan daima sakınmalıdır.

Cemaatin birçok kişiden ibaret olması şart değildir. Bir kişi ile de cemaatin fazileti elde edilir. İmama uyan kişinin bir kadın veya mümeyyiz bir çocuk olması yeterlidir. Bunun için evde ailece cemaatla kılınan namaz da, yalnız başına kılınan namazdan kat kat faziletlidir. Fakat bir özre dayanmaksızın evde cemaatla namaz kılıp camiye gitmemek bid'at ve mekruh sayılmaktadır. Mescidlerde ve camilerde cemaatla kılınan namazların fazileti daha çoktur.

Namazda imama uyan bir kişi ise, imamın sağında durur, iki ve daha çok kimseler olunca, imamın arkasında dururlar. Keraheti olmayan duruş bu şekildedir. Cemaatin imamdanda ilerde durması ise caiz değildir. Bu hususta secde yeri değil, ayakların yeri esas alınır. Cemaatin topuklarının imamın ayak topuklarından ilerde olmaması yeterlidir. (İmam Malik'e göre, cemaatin imamdanda önde durması mekruh ise de, namazın cevazını engellemez.) Muktedi (imama uyan kimse), imama uymayı niyet etmeli ve kıldıkları farz namaz aynı olmalıdır. Bunun için bir kimse imama uymayı niyet etmeksizin ona uysa veya kendisi öğle namazını kılmak istediği halde imam ikindi namazını kıldırmakta bulunsa, bu iktidası (imama uyması) caiz olmaz.

İmamın sesi kafi gelmezse, cemaatten biri tarafından iftitah ve intikal tekbirleri yüksek sesle alınır ve rüküdan kalkarken de "Rabbena ve lekel-hamd" denilir, yüksek sesle yine selam verilir. Bu bir tebliğ, bir bildirimdir. Ancak tekbirler alınırken iftitah ve intikal tekbirleri olarak alınmalıdır, yalnız bildirme için alınmamalıdır. Eğer ilk tekbir ile namaza başlamaya niyet edilmez ise, bunu alan namaza başlamış olmaz. Diğerleri de tesbih, tahmid ve intikal tekbirleri olarak alınmazsa, sevabdan mahrum olmayı gerektirir, imamın sesi yettiği takdirde bu tebliğe gerek kalmayacağından, bu tebliğ işi mekruh olur. Buna müezzin olanlar dikkat etmelidirler.

İmam birinci selamı ikinci selamdan daha yüksek sesle alır ki, bu onun için bir sünnettir. Çünkü yüksek sesle alınması cemaata bir bildirimdir. Bu bildiriye ihtiyaç ise, daha çok birinci selamda görülür. İmam selam verince, muktedi de teşehhüdü bitirmiş ise selam verir. Salat-Selam ve duayı bitirmek için selam vermeyi geciktirmez. Teşehhüdü bitirmeden selam vermesi de caizdir. İmam namazdan sonra iki tarafa selam verirken "Aleyküm" sözü ile Hafaza meleklerini ve bütün cemaatı kasdederek. Cemaatten her biri de sağ tarafa selam verirken o taraftaki meleklerle cemaatı ve imam eğer o tarafta veya kendi hizasında ise imamı da kasdederek. Sol tarafa selam verirken de o taraftaki meleklerle cemaatı ve imam o tarafta ise imamı kasdederek onlara selam vermiş olur. Yalnız başına namaz kılanlar da bu selam ile yalnız Hafaza meleklerini kasdederek.

Cemaat selamdan sonra: "Allahümme entesselâmü ve minkesselâm, tebarekte ya zelcelâli vel-ikram" (*) cümlesi okununcaya kadar yerlerinde dururlar. Sonra yerlerinden kalkıp sünneti veya duayı başka uygun bir yerde tamamlarlar. Bundan ziyade yerlerinde durmaları kerahete girer. Farzdan sonra saffi bozmaları müstahabtır. Bunu yapmakla sonradan gelenler namazın tamamlanmış olduğunu anlarlar. İmam selam verince bakılır: Eğer namaz tamamlanmışsa, imam serbesttir. Dilerse sağ tarafına, dilerse sol tarafına döner. Böylece kibleyi sağ veya sol tarafına alır ve öylece oturur. Dilerse çıkıp işine gidebilir. Eğer karşısında namaz kılan yoksa, dilediği takdirde cemaate doğru döner. Namaz kılanın yüzüne karşı dönüp durmaz; çünkü namaz kılanın yüzüne karşı oturmak mekruhtur. Fakat namaz bitmiş olmayıp, kılınacak sünnet bulunursa, imam "Allahümme entesselâmü ve minkesselâm" denilinceye kadar yerinde durur, sonra kalkar ve sağa, sola, ileriye veya geriye çekilerek o sünnet namazı kılar. Eğer kendisi başka bir şeyle uğraşmayacaksa, bu sünneti gidip evinde kılabilir. Çünkü

sünnetlerin evde kılınması daha faziletlidir. Ancak cemaat imam hakkında kötü bir zan besleyecekleri düşüncesi varsa, sünnetleri eve gitmeden kılmalıdır.

Yalnız başına namaz kılanlara gelince, bunlar farz namazları kıldıkları yerde durabilirler ve sünnetleri de orada kılabilirler. Bununla beraber nafile namazları başka bir tarafa çekilip kılmaları daha güzeldir.

Cemaat, kıyam rükü, secde gibi yapılması gerekli rükünlerde, Sübhaneke ile Tesbihat ve Tahiyat gibi dua ve zikirlerde imama uyarak bunları yaparlar. Fakat sözle yerine getirilmesi gereken kıraat rükününde imama uymaz, imamın aşikare okuduğu Kur'anı dinler ve susar. Bu İmamı Azam ile İmam Ebû Yusuf'a göredir. Bu iki zata göre, aşikare okunan namazlarda cemaatin okuması tahrimen (harama yakın) mekruh olduğu gibi, gizli okunan namazlarda da cemaatin okuması böylece mekruhtur. İmam cemaate öncülük etmektedir. Bunun için imamın okuması, cemaatin da okuması demektir. Nitekim bir hadis-i şerifte buyurulmuştur: "Kimin imamı varsa, imamın okuyuşu o kimse için de okuyuştur" Fakat İmam Muhammed, gizlice kıraat yapılan namazlarda cemaatin da kıraat yapmasını caiz görmüştür. (İmam Malik'e göre, gizlice Kur'an okunan namazlarda muktedi (imama uyan) da gizlice okur; bu müstahsendir. İmam Ahmed'e göre, gizlice okunan namazlarda muktedi de gizlice okur. Bundan başka imamın namazlarda aşikare okuyuşunu cemaatten herhangi biri işitmezse, o da kıraatta bulunur, bu vacibdir. Fakat işitirse, okuması caiz olmaz, imamı dinlemesi gerekir. İmam Şafi'ye göre de, gizlice Kur'an okunan namazlarda muktedi, Fatiha'dan başka ayetler de okur. Aşikare kıraat yapılan namazlarda ise, eğer rek'atı kaçırmayacaksa, yalnız Fatihayı gizlice okur.)

İmam namaza başlamak için tekbir alırken ellerini yukarı kaldırmasa, Sübhaneke'yi okumasa, rükü ve secde tekbirlerini almasa ve bunlardaki tesbihleri söylemese, "Semiallahu limen hamideh" demeyi, tahiyatı ve selamı terk etse veya teşrik tekbirini getirmese, cemaat bunları yapar. Bu dokuz şeyde cemaat imama uymaz. İmam Muhammed'e göre imam, "Sübhaneke'yi terk edip Fatiha'yı okuduktan sonra sûreye başlamış olsa, artık cemaat da "Sübhaneke"yi okumaz.

İmam kunut duasını, bayram tekbirlerini, birinci oturuşu, tilavet secdesini, sehiv secdesini terk etmiş olursa, cemaat da terkeder. İmam bir secde fazla yapsa veya bayram tekbirlerini ashabı kiramdan rivayet edilen mikdardan ziyade alsın veya cenaze namazında dörtten fazla tekbir getirirse veya yanılarak beşinci rekata kalksa, cemaat bu işlerde imama uymaz. İmam beşinci rekata kalktığı zaman bakılır: Eğer imam dördüncü rekattan sonra oturuş (ka'de) yapmışsa, cemaat oturarak bekler, imam hemen dönüp teşehhüdü iade etmeksizin selam verirse, cemaat da onunla beraber selam verir. Fakat imam kalktığı beşinci rekata için secdeye varırsa, cemaat kendi başına selam verip namazdan çıkar. Eğer imam dördüncü rekatin arkasından oturuş (ka'de) yapmamış ise, cemaat yine bekler. Eğer imam hemen kıyamdan ka'deye dönüp ondan sonra selam verirse, cemaat da onunla beraber selam verir. Fakat imam beşinci rekati secde ile bağlarsa, hepsinin namazı bozulmuş olur. Bu durumda cemaatin yalnız başına teşehhüdü yapıp selam vermesi fayda vermez.

Vitir namazında, cemaat daha Kunut duasını bitirmeden imam rükü'a varsa, cemaat da varır. Ancak Kunut duasından henüz hiç bir şey okumamış olsalar, imam ile rüküda bulunmayı kaçırmayacak şekilde bir miktar okurlar. İmam (vitirde) kunut duasını unutup rükü'a gittiği halde, cemaat ona uymamakla imam başını kaldırıp kunut duasını okuduktan sonra tekrar rükü'a gitmekle cemaat da ona uymuş olsalar cemaatin namazı bozulur.

Cemaatla kılınan namazlarda safların düzgün olmasına, aralarında açıklık bulunmamasına dikkat edilir. İmam olan zat da buna dikkat edip cemaatı uyarır. Safların en faziletli birinci saftır. Sonra sırası ile arkaya doğru fazilet azalarak gider. İmama yakın bulunmanın fazileti pek çoktur. 180-Cemaatten birinin saf arkasında yalnız başına durup imama uyması mekruhtur. Ancak saflar arasında duracak bir yer bulamazsa, o zaman kerahet olmaz.

İmamı rüku halinde bulan kimse, imama uymak için ilk saflara gittiği takdirde rekâtı kaçıracağından korkarsa, son safa geçerek imama uyar, saflardan birine katılmaksızın tek başına yalnızca bir yerde durup imama uymaz; rekât kaçırılacak olsa bile... Namaz kılanın önünden geçmek mekruhtur. Ancak önünde bir perde, ağaç, direk benzeri bir engel bulunursa mekruh olmaz. Bu kerahiyet, kırlarda, büyük mescidlerde namaz kılanın secde edeceği yerden geçmek halindedir. Çünkü böyle büyük ve açık yerlerde namaz kılanın önünden hiç geçilmemesinde güçlük vardır. Evlerde ve küçük mescidlerde ise, namaz kılanın mutlak surette önünden geçmekle kerahet meydana gelir. İmamın karşısında bulunan sütre (duvar gibi bir engel), cemaat için de yeterlidir. Daha önce bu açıklanmıştı.

Yüksek veya aşağı bir yerde namaz kılanın önünden geçildiği takdirde bakılır: Eğer geçen kimse ile namaz kılanın bazı azaları arasında bir hizaya gelme ve karşılaşma olursa, geçen kimse günah işlemiş olur; değilse olmaz. Bununla beraber hiç bir zaman namaz bozulmaz. Bir görüşe göre, geçenin aşağı yarısı, namaz kılanın yukarı yarısına gelecek şekilde karşılaşma olsa yine kerahet olur; yerde namaz kılanın önünden ata binmiş bir kimsenin geçmiş olması gibi...

İmam abdestsiz olarak namaz kıldırıldığını, cemaat dağıldıktan sonra anlamış olursa, mümkün olduğu kadar bunu cemaate duyurması gerekir. Bir diğer görüşe göre de, cemaata bildirmek gerekmez. Bir imamın taşradaki akrabasını görmek için, bir zaruret veya dinlenmek için yılda bir hafta kadar imamlık hizmetini bırakması adete ve şeriata göre hakkıdır.

Bir özür bulunmadıkça cemaata devam etmelidir. Devam edilmemesini mubah kılacak özürler, teyemmümü mubah kılacak derecede olan hastalıklardır. Felce uğramak, yürüyemeyecek kadar yaşlı olmak, kör olmak, haksız yere saldırıya uğramaktan korkmak, şiddetli yağmur ve çamur bulunmak, soğuk ve karanlık hali olmak, hizmet etmeye mecbur olduğu ve ayrıldığı zaman zarar göreceği bir hasta bulunmak, yolculuğa çıkma hazırlığı ile uğraşmak gibi sebeplerdir. Din ilimleri ile uğraşıp kitab yazmak, fıkıh öğrenip öğretmek de, bu özürlerden sayılır. Bununla beraber devamlı olarak, bu meşguliyet yüzünden, cemaatı terk etmek doğru değildir. Yalnız gevşeklik ve tenbellik yüzünden cemaatı terk edip duran kimse, cezaya hak kazanır, şahidliği kabul edilmez. İmam bid'at ehlinde olduğu için cemaatı terk eden kimse ise, cezaya hak kazanmaz. Cemaata devam etmek istediği halde, haklı bir özürden dolayı muntazam bir şekilde devamdan mahrum kalan kimse de, niyetine göre cemaat sevabına kavuşur. (*) "Allah'ım! Sen selamsın ve selam sendendir. (Bütün noksanlıklardan berisin. Dünya ve ahiret selameti de ancak senin yardımınla olur. Sen mukaddessin), ey celal ve ikram sahibi olan (Rabbim!)..."

Kadınların Aynı Hizada Durmaları

Cemaat değişik insanlardan ibaret olunca, imamın arkasında önce erkekler, sonra erkek çocuklar, sonra kadınlar saf bağlarlar. Bu sırayı erkeklerle erkek çocukların gözetmesi sünnettir. Erkeklerle kadınların bu sırayı gözetmesi ise farzdır. Bunun için bir kadın veya buluş çağına yakın bir kız, bir erkeğin önünde veya tam hizasında aynı namazı cemaatle kılacak olsa, erkeğin namazı bozulur. Buna: "Muhazatü'n-Nisa = Kadınların erkeklerle bir hizada bulunması" denir. Böyle aynı hizada bulunmakla namazın bozulması için on şart vardır.

1) İmam olan zat, kadınlar için imamete niyet etmelidir; çünkü böyle bir niyet bulunmazsa, kadınların imama uymaları sahih olmaz, imama uymamış sayıldıkları için de, erkeklerle aynı hizada bulunmak söz konusu olmadığından erkeklerin namazını bozmuş olmazlar. Yalnız cenaze namazında kadınlara imamete niyet etmek gerekli değildir. Bir de bazı alimlere göre, cuma ve bayram namazlarında da, kadınlara imamete niyet etmek şart değildir.

2) Erkekten ilerde veya tam bitişiğinde namaz kılan kadın, ister mahrem olsun, ister olmasın buluğ çağına ermiş veya buna yakın olmalıdır. Dokuz yaşındaki bir kız, ergenlik çağına yakın olacağı için engel sayılır. Sekiz veya yedi yaşında bulunup semiz ve gösterişli kız da aynı sayılır.

3) Kadın veya kız namazın ne olduğunu bilmelidir. Namazın ne olduğunu bilmeyip rasgele cemaata uyan bir deli kadının aynı hizada bulunması erkeğın namazını bozmaz.

4) Bir hizada bulunma, kıyam veya rükü gibi bir rükün mikdarı devam etmelidir. Bu, İmam Muhammed'e göre, İmam Ebû Yusuf'a göre, böyle bir rükün tamamen yerine getirilmelidir. Onun için hemen aynı hizada bulunmakla namaz bozulmaz.

5) Bir hizada bulunuş, rükü ve secde ile kılınır bir namazda bulunmalıdır. Bu bakımdan cenaze namazında ve tilavet secdesinde olacak muhazat bir engel teşkil etmez.

6) Muhazat (aynı hizada bulunuş) olabilmesi için erkeğın yanında bulunan kadınla başlangıç tekbirleri bakımından ortaklık olmalıdır. Kadın, ya hizasında bulunduğu erkeğın iftitah tekbirine kendi iftitah tekbirini bağlayarak ona uymalı veya bu erkek ile beraber tahrimelerini üçüncü bir şahsın tahrimesine bağlamış bulunmalıdırlar. Bu bakımdan aynı namazı erkek ile kadın yan yana durarak tek başlarına kılsalar yahut yalnız biri imama uyup diğeri tek başına kılacak olsa, namazları bozulmaz.

7) Namaz, erkek ile kadın arasında, yerine getirilme bakımından müşterek olmalıdır. Şöyle ki: Kadın, ya kendisi ile aynı hizada bulunduğu erkeğe veya her ikisi diğeri bir erkeğe uymuş olmalı ve aynı namazı beraber kılmış olmalıdırlar. Buna göre erkek ile kadın, bir veya birkaç rekat kılındıktan sonra imama uyup da imamın selamından sonra kalkarak kaçırılan rekatları kılarlarken aralarında muhazat meydana gelse, bununla namaz bozulmaz; bu ikisine "Mesbuk" denir. Mesbuk ise kendi başına kıldığı rekatlarda yalnız başına namaz kılan kimse sayılır.

8) Erkek ile kadının yerleri bir olmalıdır. Buna göre, erkek veya kadından biri mescidin zemininde, diğeri de en az bir adam boyu yükseklikte olan bir yerde durarak aynı hizada bulunarak cemaatle namaz kılsalar, bu hal onların namazlarının sıhhatini bozmaz.

9) Erkek ile kadının yönleri bir olmalıdır. Buna göre, Kabe'nin içerisinde her biri başka bir yöne dönerek cemaatle namaz kılarlarken, aynı hizada bulunsalar, bu namazı bozmaz.

10) Erkek ile kadın arasında, bir engel bulunmamalıdır. Aralarında direk gibi bir şey veya bir insan sığacak kadar bir açıklık bulunursa, bu şekilde aynı hizada bulunmak namazı bozmaz.

Bu on şan toplanınca muhazat (aynı hizada bulunmak), erkeklerin namazını bozar. Şöyle ki: Aynı imama uyan kadınlar erkeklerin önünde bir saf tutsalar, bütün erkeklerin namazı bozulur. Erkeklerin arasında üç kadın bulunsa, bunların hem sağ ve hem sol yanlarındaki birer erkeğın ve arka taraflarındaki her safdan üç erkeğın namazı bozulmuş olur. Erkekler arasındaki kadınlar iki kişi olursa, yanlarındaki birer erkek ile yalnız bunların arkasında bulunan saftaki iki erkeğın namazı bozulur. Daha geride olanların namazına bir şey olmaz. Aradaki kadın bir tane olunca, sağ ve sol yanındaki birer erkek ile arka tarafındaki saftan bir erkeğın namazı bozulur, diğelerinin namazı bozulmaz. Namazları bozulan erkekler, diğeri erkek ve kadınlar arasında birer engel durumuna geçeceklerinden artık bu namaz bozuluşu diğelerinin namazına geçmez. Erkeklerin namazlarını böylece bozmaya sebep olan ve onların huzurlarını kaçıran kadınlar ise, şübhe yok ki bundan dolayı günah işlemiş ve Yüce Allah'ın azabına layık bulunmuş olurlar. Onun için buna sebebiyet vermektan kaçınılmalı, İslam terbiyesine riayet etmelidir. Yalnız yaşlı kadınlar cemaatle devam edecek olurlarsa, mescidlerde kendilerine ayrılan yerlerden ileri geçmemelidirler. Değilse bekledikleri sevab kazanacakları günahı karşılayamaz. Zaten kadınların cemaata devam etmeleri aslında kerahetten sayılmaktadır. Kadınların mescidleri, evlerinin içidir. Bir hadis-i şerifte: "Kadınların namazlarının en faziletlisi, evlerinin içinde kıldıkları namazlardır." buyurulmuştur.

Kadınların, namazları ile evlerini nurlandırmaları kendileri için çok büyük bir şereftir. Diğer bir hadis-i şerifte de şöyle buyurulmuştur: "Oturduğunuz yerleri namazla ve Kur'an okumakla nurlandırınız."

Namazlar Nasıl Kılınır?

1) Sabah Namazları Sabah namazının iki rekat sünnetini kılmak için: "Niyet ettim bugünkü sabah namazının sünnetini kılmaya", diye niyet edilir. Hemen eller yukarıya kaldırılıp "Allahu Ekber" diye tekbir alınır. Ondan sonra eller bağlanır ve "Sübhanekallahümme ve bihamdike ve tebarekesmüke ve tealâ ceddüke ve la ilahe gayrük" okunur. Arkasından "Eûzübillahimineşşeytani'r-racim Bismillahirrahmanirrahim" diyerek eûzü besmele çekilip Fatiha suresi okunur sonra "Amîn" denir ve bir mikdar daha Kur'an okunur (1). Arkasından "Allahu Ekber" deyip rükûa varılır. Bu halde en az üç defa "Sübhan Rabbi'l-Azîm" denir. Sonra "Semiallahülimen hamideh" denilerek ayağa kalkılır. Ayakta "Allahümme rabbena ve lekelhamd" denilir (2). Ondan sonra "Allahu Ekber" diyerek secdeye varılır. Secde halinde de üç defa "Sübhan Rabbiyel'alâ" denir. Sonra "Allahu Ekber" denilerek kalkılır ve dizler üzerine oturulur ve bir tesbih miktarı durulur. Yine "Allahu Ekber" denilerek ikinci secdeye varılır. Bunda da üç defa "Sübhan Rabbiyel'alâ" denilir. Bununla bir rekat bitmiş olur. Bu ikinci secde arkasından "Allahu Ekber" denilerek ikinci rekata kalkılır. Tam ayakta iken yalnız besmele çekilir. Fatiha suresi ve bir mikdar daha Kur'an okunur. Birinci rekatta olduğu gibi, rükû ve secde yapılır. İkinci secdeden sonra oturulur ki, buna "Ka'de = oturuş" denir. Burada "Ettehiyyatü lillâhî ve Allahümme Salli ve Barik, Rabbena atina" diyerek dualar sonuna kadar okunur. Sonra "Esselâmü Aleyküm ve Rahmetullah" diyerek sağ tarafa ve yine "Esselâmü Aleyküm ve Rahmetullah" diyerek sol tarafa selam verilir. Böylece iki rekatlı namaz bitmiş olur (3). Bütün bu tekbirler, tesbihler ve kıraatlar, yalnız namaz kılanın işitebileceği bir sesle gizlice yapılır. Namazda erkeklerle kadınların ellerini nasıl kaldıracakları, nasıl bağlayacakları, rükû ile secdede ve ka'delerde nasıl vaziyet alacakları "Namazın sünnetleri ve edebleri" bölümünde bildirilmiştir. Sabah Namazının iki rekât Farzına gelince: Önce yalnız erkeklere mahsus olmak üzere ikamet getirilir. Sonra "Bugünkü sabah namazının farzını kılmaya" diye niyet edilir. Eller kaldırılarak "Allahu Ekber" diye namaza başlanıp eller bağlanır. Sabah namazının sünnetinde bildirildiği gibi iki rekat kılınır ve tamamlanmış olur. Yalnız sabah namazlarının farzlarında Fatiha'dan sonra biraz fazla Kur'an okunması sünnettir. Bu sünnetin en az derecesi kırk ayettir. Bununla beraber üç kısa ayet de okunması caizdir. Vaktin çıkmasından korkulduğu zaman az ayet okunur. Öyle ki, yalnız Fatiha ile veya birkaç ayet ile yetinilir. Yalnız başına bu sabah namazının farzını kılan kimse, tekbirleri ve "Semiallahu limen hamideh" cümlesini, Fatiha'yı ve ekleyeceği ayetleri aşikare olarak okuyabilir.

2) Öğle Namazları Öğle namazının ilk dört rekat sünnetinin evvelki iki rekâtı, tam sabah namazının iki rekat sünneti gibi kılınır. Yalnız bunda niyet "Bugünkü öğle namazının ilk sünnetine" diye yapılır. Bir de bunda ikinci rekattan sonraki oturuş, son oturuş değil, birinci oturuş (ka'de) olduğundan bu oturuşta yalnız "Tahiyyat" okunur. Sonra "Allahu Ekber" deyip ayağa kalkılır. Yalnız Besmele, Fatiha ve bir mikdar da Kur'an okunarak yukarıda bildirildiği şekilde, rükû ve secde yapılır. Ondan sonra dördüncü rekat için "Allahu Ekber" denilerek ayağa kalkılır. Bunda da yalnız besmele ile Fatiha ve bir mikdar da Kur'an okunarak yine bildirildiği gibi, rükû ve secdelere varılır. Sonra oturulur; bu oturuş son ka'dedir. Bunda da Tahiyyat okunduktan sonra, Salli ve Barik, Rabbena atina duaları tamamen okunup, yazdığımız şekilde, iki tarafa selam verilir. Böylece bu dört rekat sünnet kılınmış olur. Öğle Namazının Dört Rekat Farzına Gelince: Sünnetten sonra namaza aykırı bir iş yapmadan ayağa kalkılır. İkamet getirilir. O günkü öğle namazının farzını kılmaya niyet edilir. Eller yukarıya kaldırılarak "Allahu Ekber" diye tekbir alınır. İlk iki rekâtı sabah namazının iki rekat farzı gibi kılınır. Ancak bu iki rekattan sonraki oturuş, birinci ka'de olduğundan bunda yalnız "Tahiyyat" okunur. Ondan sonra "Allahu Ekber" denilerek üçüncü rekata kalkılır. Yalnız Besmele ile Fatiha okunur. Anlatıldığı gibi rükû ve secdelere varılır. Sonra "Allahu Ekber" diyerek dördüncü rekata kalkılır. Besmele ile yalnız

Fatiha suresi okunarak rükû ve secdelere gidilir. Sonra oturulur. Bu oturuş son ka'dedir. Bunda "Tahiyyat" okunduktan sonra "Salli ve Barik, Rabbenâ âtinâ" duaları okunur ve iki tarafa selam verilir. Böylece öğlenin farzı bitmiş olur. Öğlenin farzında okunacak ayetler, sabah namazında okunacak miktardan daha az olur. Öğlenin Son İki Rekat Sünnetine Gelince: Bu da, "Bugünkü öğle namazının son sünnetini kılmaya" diye niyet edilip tamamen sabah namazının sünneti gibi kılınır. Bu son sünneti dört rekat kılmak müstahabdır. O zaman ya her iki rekatta bir selam verilir veya dört rekatın sonunda selam verilir. Dört rekat sorumda selam verilince, ilk oturuşta yalnız "Rabbena atina" duası okunmaz. Üçüncü rekat için tekbir alınarak ayağa kalkınca yine "Sübhanek" okunur. Sonra bu son iki rekat evvelki iki rekat gibi kılınır. Yalnız başına namaz kılan kimse, öğle namazlarının hem sünnetlerinde, hem de farzında kıraati, tekbirleri, tesbih ve tahmidleri gizlice yapar.

3) İkinci Namazları İkinci namazının dört rekat sünnetinin her iki rekâtı, müstakil (iki rekâtlı) namaz gibidir. Onun için bu dört rekâtın her iki rekâtı (şefî) tamamen sabah namazının iki rekât sünneti gibi kılınır. Şöyle ki: Önce o günkü ikinci namazının sünnetini kılmaya niyet edilir. Bu namazın ilk iki rekâtı bildirildiği gibi kılınıncı oturulur. Bu oturuş, son oturuş demektir. Bunda "Tahiyyat ve salavatlar" okunur. Yalnız "Rabbena atina" duası okunmaz. Sonra "Allahu Ekber" diyerek üçüncü rekata kalkılır. Sübhanek ve Eûzü Besmele'den sonra Fatiha ile bir mikdar ayet okunarak rükûa ve secdelere varılır. Ondan sonra tekbir ile dördüncü rekata kalkılarak yalnız Besmele ile Fatiha ve bir mikdar da Kur'an okunur. Sonra yine rükû ve secdelere varılır. Ondan sonra oturulur. Bu son oturuş olduğu için bunda "Tahiyyat ile Salavatlar" ve "Rabbenâ âtinâ" okunur ve iki tarafa selam verilir. İkinci Namazının Farzına Gelince: Bu da tamamen öğle namazının farzı gibi kılınır. Yalnız niyet değişir. O günkü ikindinin farz namazını kılmaya niyet edilir. Tek başına namaz kılan kimse, ikinci namazının sünnetini de, farzını da öğle namazı gibi gizli okuyarak kılar.

4) Akşam Namazları Akşam namazının üç rekat farzı, öğle ile ikinci namazlarının ilk üç rekat farzları gibi kılınır. Şöyle ki: O günün akşam namazının farzını kılmaya niyet edilip namaza tekbir ile başlanır. Yukarda açıklandığı üzere ilk iki rekâtı kılınarak oturulur. Bu, birinci oturuştur. Bunda yalnız "Tahiyyat" okunur. Ondan sonra üçüncü rekata kalkılarak yalnız besmele ile Fatiha suresi okunur. Sonra "Allahu Ekber" denilerek rükû ve secdelere varılır. Ondan sonra oturulur ki, bu da son oturuştur. Bunda "Tahiyyat ile Salavatlar" ve "Rabbenâ âtinâ" okunur, iki tarafa selam verilir. Akşam namazının farzında vaktin darlığından dolayı kısa sureler okunur. Akşam Namazının Sünnetine Gelince: Bu da "Bu akşam namazının sünnetini kılmaya" diye niyet edilip tam sabah namazının sünneti gibi kılınır. Bu sünneti altı rekat olarak kılmak ise müstahabdır. Bu halde her iki rekatta bir selam vermeli ve aynı şekilde her iki rekâtı kılmalıdır. Bununla beraber dört rekâtında bir selam verilip ikinci namazının sünneti gibi de kılınabilir. Bu ziyade olan dört rekat namaza "Salât-ı Evvabîn" denir. Bunun çok sevabı vardır. Tek başına akşam namazının farzını kılan kimse, onu sabah namazının farzı gibi aşikare de kılabilir.

5) Yatsı Namazları Yatsı namazının ilk dört rekat sünneti, tamamen ikinci namazının dört rekat sünneti gibi kılınır. Dört rekat farzı da, tamamen öğle ve ikinci namazlarının farzları gibi kılınır. İki rekat son sünnetine gelince, bu da tamamen sabah ve akşam namazlarının iki rekât sünnetleri gibi kılınır. Yalnız niyetler değişir, yatsı namazının farzına ve sünnetine niyet edilir. Yatsı namazının son sünneti de, dört rekat olarak kılınabilir. Bu halde tamamen ilk dört rekat gibi kılınır. Bununla beraber iki rekatta bir selam vermek sureti ile de kılınabilir. Bu takdirde her iki rekâtın ka'desinde "Tahiyyat ile Salavatlar" ve "Rabbena atina" duası okunur. Geceleyin kılınan nafile namazlarda daha faziletli olan, böyle iki rekatta bir selam vermektir. Tek başına namaz kılan kimse, yatsı namazının farzını sabah namazının farzı gibi namaz surelerini sesli okuyarak da kılabilir.

6) Vitir Namazı Üç rekattan ibaret olan vitir namazı da şöyle kılınır: Önce o günün vitir namazını kılmaya niyet edilir. "Allahu Ekber" denilerek namaza başlanır. Sübhaneke okunduktan sonra "Eûzü Besmele" çekilerek Fatiha okunur. Arkasından bir mikdar daha Kur'an-ı Kerîm okunur. Açıklandığı şekilde rükû ve secdelere gidilir. Sonra ikinci rekata kalkılır ve yalnız besmele ile Fatiha suresi ve bir mikdar daha Kur'an-ı Kerîm okunarak yine rükû ve secdelere varılır. Ondan sonra oturulur. Bu oturuş birinci ka'dedir. Bunda yalnız "Tahiyyat" okunur. Ondan sonra "Allahu Ekber" denilerek üçüncü rekata kalkılır. Bunda da yalnız Besmele ile Fatiha ve bir mikdar daha Kur'an-ı Kerîm okunarak daha ayakta iken eller kaldırılıp "Allahu Ekber" diye tekbir alınır. Tekrar eller bağlanıp ayakta "Kunut" duası okunur. Sonra "Allahu Ekber" diye rükû ve secdelere gidilir. Ondan sonra oturulur. Bu da son oturuşdur. Bunda da bildiğimiz gibi "Tahiyyat ile Salavatlar" ve "Rabbenâ âtinâ" duası okunarak iki tarafa selam verilir. İmam Şafî'ye göre, vitirde Kunut duasını okumak, ramazanın son yarısına mahsustur ve rükûdan kalkınca, okunur. Şafî'lere göre vitir namazının en azı bir rekât, en çoğu da on bir rekâttır. (1) Bir mikdardan maksad, en az bir sure veya en az üç kısa ayet veya kısa ayete denk bir ayettir. (2) Rükû ile secde arasındaki doğruluşa (kıyama) kavme denir ki, bu halde eller yanlara salıverilir. (3) Bu kelimeler için 169., 179. ve 171. maddelere bakılsın.

Vitir Namazına Dair Bazı Meseleler

1) Vitir namazı, yalnız Ramazan ayında cemaatla kılınır. İmam olan zat da üç rekâtın hepsinde tekbirleri, tesmî'leri ve kıraatı aşikare yapar. Kunut duası imam ve cemaat tarafından gizlice okunur. Ramazan ayından başka günlerde ise, vitir namazını cemaatla kılmak mekruhtur. 2) Mesbuk olan kimse, imamla beraber Kunut duasını okur. Yetişememiş olduğu rekâtları kaza edince, artık Kunut duasını okumaz. Mesbuk için ileride bilgi verilecektir. 3) Bir kimse vitir namazında şübhelenip üçüncü rekatta mı, yoksa ikinci rekatta mı olduğunu kestiremezse, bulunduğu rekatta Kunut'u okur. Rükûdan ve secdelerden sonra kalkar bir rekât daha kılar, tekrar Kunut'u okur. Rükû ve secdelerden sonra "Teşehhüd"de bulunur. Selam ile namazını tamamlar. Eğer birinci rekatta iken böyle şübheye düşse, üçüncü rekât olmak ihtimali olan her rekatta Kunut duasını okur. 4) Vitirden başka namazlarda Kunut duası okunmaz. Yalnız bir musibet ve bela gibi hallerde sabah namazının farzında Kunut okunabilir. (İmam Malik ve İmam Şafî'ye göre, daima sabah namazlarının farzında rükûdan sonra kavme halinde Kunut duası okunur. Bu Kunut, Malikî'lere göre müstahab, Şafî'lere göre sünnettir.) 5) Sabah namazlarında Kunut duasını okuyan bir Malikî veya bir Şafî'ye uyan bir Hanefî sükut eder, Kunut'u okumaz. Eğer okumak isterse gizlice okur. 6) Kunut duasını bilmeyen, yalnız "Rabbenâ âtinâ" ayet-i kerîmesini okuyabilir. Üç defa "Allahümme'ğfirli" de diyebilir. Üç defa: "Ya Rabbî" demesi de caizdir. (*) (*) Sünnet olan Kunut duası şudur: "Allahümme inna neste'inüke ve nestagfirüke ve nestehdîke ve nü'minü bike ve netübû ileyke ve netevakkelü aleyke ve nüsni aleykelhayre küllühü neşkürüke ve la nekfürüke ve nahleu ve netrükü men yefcürük. Allahümme iyyake na'budü ve leke nusalli ve nescüdü ve ileyke nes'a nahfidü, nercû rahmeteke ve nahşa azabeke inne azabeke bilküffari mülhık." Anlamı: "Allah'ım! Biz senden bize yardım etmeni, bizi bağışlamanı, bize hidayet vermeni istiyoruz. Sana iman ediyoruz, sana tevbe ediyoruz, sana güveniyoruz, seni bütün hayırla övüyoruz, sana tevbe ediyoruz, sana şükrediyoruz, seni inkar etmiyoruz. Sana isyan edip duranları hal'ederiz ve terk ederiz (onlardan ilişgimizi keseriz). Allah'ım! Biz ancak sana ibadet ederiz, senin rızan için namaz kılar ve secde ederiz. Senin rahmetine kavuşmak için koşarız ve çalışırız. Senin rahmetini umarız ve azabından korkarız. Muhakkak ki senin azabın kâfirlere erişecektir."

Namazların Cemaatle Kılınma Şekli

1) Cemaatten her biri imama uymayı niyet eder. Kılacak olduğu namaz hangi vaktin ise onu kasederek: "Niyet ettim bugünkü falan vaktin farz namazını kılmaya, uydum şu imama" şeklinde niyet eder. Sonra imam ellerini kaldırır, aşikare "Allahu Ekber" diyerek namaza başlar. Ona uyanlar da

ellerini kaldırarak gizlice "Allahu Ekber" deyip imamla namaz kılmaya başlarlar. Beraberce namaz kılanların hepsi "Sübhanek"i okur, sonra cemaat susar. İmam gizlice "Eûzü Besmele" okur. Sonra kıraata başlayarak namazı kıldırır. Şöyle ki: İmam sabah, akşam, yatsı namazlarının ilk ikişer rekatlarında ve vitir namazının her üç rekatında Fatiha suresi ile buna ilave edeceği ayetleri aşikare olarak okur, cemaate işittirir. Bütün tekbirleri, tesmi'leri ve selamları aşikare yapar. Akşam namazının üçüncü ve yatsı namazının üçüncü ve dördüncü rekatlarında, öğle ve ikindi namazının bütün rekatlarında kıraati gizli, tekbirleri, tesmi'leri ve selamları aşikare yapar.

2) İmam sabah namazının ilk rekatında okuyacağı ayetleri, ikinci rekatta okuyacağı, ayetlerden iki kat fazla yapmalıdır. Bu hem bir sünnettir, hem de cemaatın birinci rekata yetişmesine bir sebebidir.

3) İmama uyanlar tekbirleri gizlice alırlar. İmam rükûdan kalkarken aşikare olarak "Semiallahu limen hamideh" ve gizlice "Rabbena ve lekelhamd" (*) deyince, cemaat da gizlice yalnız: "Allahümme Rabbena ve lekelhamd" yahut sadece "Rabbena lekelhamd" der. Sonra rükûda imamla beraber gizlice üç kere "Sübhan Rabbiye'lAzim" ve secdede de yine üç kere "Sübhan Rabbiye'l-alâ" derler.

4) İmam ile cemaat birinci oturuşlarda Tahiyatı, ikinci oturuşlarda ise, Tahiyatı, salavatları ve Rabbena âtinâ'yı gizlice okurlar. İmam önce sağ tarafa, sonra sol tarafa aşikare olarak selam verince, cemaat da ona uyarak birlikte gizlice selam verir. İmam aşikare okuduğu Fatiha'nın sonunda gizlice "Amin" diyeceği gibi, cemaat da gizlice yine "Amin" der.

5) İmam selam verdikten sonra, müezzin aşikare olarak: "Allahümme entesselâmu ve minkesselâm. Tebarekte ya zelcelâli vel-ikram" der. Sünnet varsa onu kılar. Sonra Peygamber efendimize salat-selam okunur. Ya müezzin sesli olarak veya imam ile cemaattan her biri gizlice "Ayetü'l-Kürsî"yi okur. Otuz üçer kere "Sübhanallah, Elhamdülillah, Allahu Ekber" derler. Bu tesbihlerin sayısı parmaklarla hesaplanabileceği gibi, tesbih taneleri ile de hesaplanabilir. Önemli olan sayıları tam yapmaktır.

6) Yukarıdaki şekilde otuzüçer kere tesbih, tahmid ve tekbirden sonra, müezzin yüksek sesle: "Lâ ilâhe illallahu vahdehu lâ şerike leh. Lehumülkü ve lehulhamdü ve hüve ala külli şey'in kadir. Sübhane Rabbiyel aliyyil'alel-vehhab" der. (**) Bütün cemaat dua edip ellerini yüzlerine sürerler. Yalnız başlarına namaz kılanlar da bunları okurlar. Bütün bunlar namazların adab ve müstahablarındandır. Bunlara riayet edenler büyük sevab kazanırlar.

7) Yukardan beri saydığımız namazların vakitlerinde rükün ve rekatları ile kılınması, Peygamber Efendimizden şüphe götürmeyen bir rivayetle sabit olmuş ve zamanımıza kadar geçen yıllarda bütün ümmetin ittifakı ile kararlaştırmıştır. Peygamber Efendimiz: "Beni nasıl namaz kılar gördünüz ise, öylece namaz kılın" diye emretmiştir. Onun için Peygamber Efendimizin kılmış olduğu namazlara aykırı bir namaz, İslam dininde asla geçerli sayılmaz. (*) İmamı Azam'dan diğer bir rivayete göre, imam "Rabbena ve lekelhamd" demez. (**) Anlamı: "Allah'tan başka hak mabud yoktur. O, birdir. O'nun ortağı yoktur. Mülkü O'nundur, hamd O'na mahsustur. O her şeye kadirdir. Çok yüce ve çok bağışlayıcı olan Rabbim, bütün noksanlardan münezzehtir.

Cuma Namazı

Cuma, müslümanlarca bir bayram günüdür. Bu mübarek günde müslümanlar mabedlerde toplanırlar. Okunacak hutbeleri dinleyerek faydalanırlar. Hep birlikte cuma namazını kılarlar. Sonra ya başka ibadetlerle uğraşır veya ziyaretlerde bulunur yahut günlük işleri ile uğraşmaya koyulurlar. Bir hadis-i şerifde buyruluyor: "Üzerine güneşin doğduğu en hayırlı gün, cuma günüdür. Adem aleyhisselam O

gün Cennet'e konulmuş, O gün Cennetten çıkarılmıştır. Kıyamet de o gün kopacaktır." Bütün bu olaylar, nice hayırları ve; hikmetleri toplamaktadır.

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hicretleri zamanında Medine'ye yakın bulunan "Salim İbni Avf" yurdunda "Ranuna" denilen vadi içerisinde "Beni Salim Mescidinde" ilk cuma hutbesini okumuş ve ilk cuma namazını kıldırmıştır. 193- Cuma namazının vakti tam öğle namazının vaktidir. Cuma namazı için minarelerde ezan okunur. Camilere gidince önce aynen öğle namazının sünneti gibi, dört rekat cumanın ilk sünneti kılınır. Ondan sonra cami içinde bir ezan daha okunur. Minberde cemaata karşı bir hutbe okunur. Bu hutbeden sonra ikamet alınarak cumanın iki rekat farzı cemaatle aşikare okuyuşla kılınır. Bir farzdan sonra yine öğlenin ilk dört rekat sünneti gibi, cumanın son dört rekat sünneti kılınır. Bundan sonra da "Zuhrü ahır" diye dört rekat namaz kılınır ki, buna dair ileride bilgi verilecektir. Arkasından da "Vaktin sünneti" niyeti ile aynen sabah namazının sünneti gibi iki rekat namaz daha kılınır.

Cuma şartlarını kendilerinde toplayan kimseler için iki rekat cuma namazı "Farz-ı ayın"dır. Cuma namazının diğer namazlardan başka olarak kendisine özgü on iki şartı daha vardır. Bunların altısı vücubunun (farz olmasının), diğer altısı da edasının şartlarıdır.

Cumanın Vücubunun (Farz Olabilmesinin) Şartları

1) Erkek olmak: Bunun için cuma namazı erkeklere farzdır, kadınlara farz değildir. 2) Hürriyet: Bu bakımdan cuma namazı kölelere farz değildir. Bir sözleşmeye bağlı olarak kısmen hür olan (mükateb gibi) kölelere farzdır. 3) İkamet: Dinî hüküm bakımından misafir (yolcu) sayılan kimselere cuma namazı farz değildir. Sefer ve misafirlik bahsine bakılsın. 4) Sıhhat: Hasta olduğundan cuma namazına çıktığı takdirde hastalığının artmasından veya uzamasından korkan kimseye cuma namazı farz değildir. Yürümeye takati olmayan çok yaşlı kimseler de bu hükümdedirler. Hasta bakıcısı da böyledir, eğer camiye gidince hastanın zarar göreceğinden korkuyorsa, ona da cuma farz olmaz. 5) Gözlerin sağlıklı olması: Onun için gözleri kör olanlara cuma namazı farz değildir. Böyle körleri camiye götürüp getirecek kimseleri olsa da, İmamı Azam'a göre yine ona cuma farz olmaz. Fakat iki imama göre, her iki gözü görmeyen kimseyi camiye götürüp getirecek bir adam varsa, o zaman böyle körlere de cuma farz olur. 6) Ayakların sağlıklı olması: Kötürüm veya ayakları kesilmiş olan kimselere cuma namazı farz değildir. Kendilerini yükleneyecek kimseleri bulunsa da hüküm aynıdır. Düşman korkusu, şiddetli yağmur, fazla çamur ve benzeri engeller de, cuma namazına gidilmemesini mubah kılan özürlerdendir. Bununla beraber bu altı şartı taşımayan kimseye her ne kadar cuma namazı farz değilse de, gidip cuma namazını kılacak olsa, vaktin farzını yerine getirmiş olur. Kadınların veya âmâ ve benzeri özürlü olan kimselerin cuma namazını kılmaları gibi. Artık bunlar o günün öğle namazını ayrıca kılmakla yükümlü değildirler.

Cumanın Edasının (Kılınabilmesinin) Şartları

1) Cuma namazını bulunulan yerdeki idarecinin veya onun göstereceği kimsenin kıldırmasıdır. Şöyle ki: Cuma namazını en büyük idareci veya onun izni ile diğer bir şahıs kıldırmalıdır. İdareci veya onun görevlendirdiği bir şahıs bulunmayan bir yerde, müslüman cemaatin tayini ile içlerinden biri cuma namazını kıldırabilir. İslam hükümlerinin uygulanmadığı (darü'l-harb gibi) yerlerde cuma namazı böyle kılınır.

2) Hutbe okumaya izin, namaz kıldırmaya da izindir. Aksi de böyledir. Bu her iki görevi yapmaya yetkili olan zat, bir özür olsun, olmasın, yerine başkasını tayin edebilir. Başkasını tayin için kendisine yetki verilmemiş olsa da yine yapabilir. Fakat hatibin huzurunda izin almaksızın başkasının hatiblik görevini yapması caiz değildir.

3) Genel izindir. Belli bir yerde müslümanların toplanıp cuma namazını kılmaları için idareci tarafından müsaade edilmiş olmalıdır. Bazı şahıslara özel bir şekilde tayin edilen ve kapısı başkalarına kapatılan yerlerde cuma namazını kılmak caiz olmaz. Fakat mabedin kapısı açık bırakılarak insanların girmesine izin verildiği takdirde, başkaları gelmemiş olsa da, cuma namazları sahih olur.

4) Vaktin devamıdır. Şöyle ki: Cuma namazını kılabilmek için öğle vakti devam etmek üzere olmalıdır. Bu vakit çıktı mı, artık cuma namazını kılmak veya kaza etmek caiz olmaz. O günün öğle namazı da kılınmamış ise, yalnız onu kaza etmek gerekir. Daha cuma namazı kılınmakta iken vakit çıkacak olsa, yeniden öğle namazını kaza olarak kılmak gerekir. (İmam Malik'e göre, cuma namazı öğle vakti çıktıktan sonra da kılınabilir. İmam Ahmed'den bir rivayete göre de, cuma namazı zeval vaktinden önce de kılınabilir.)

5) Cemaat bulunmasıdır. Şöyle ki: Cuma namazı için cemaatin en az mikdarı, imamdan başka üç kişidir. İmam Ebû Yusuf'a göre, imamdan başka iki kişidir. (İmam Malik'den bir rivayete göre otuz, İmam Şafiî ile İmam Ahmed'in mezheblerine göre de kırk kişidir.) Cemaatin aklı yerinde ve erkek olması ve en az bu üç kişinin birinci secdeye kadar hazır bulunması da İmam-ı Azam'a göre şarttır. Buna göre yalnız kadınların veya çocukların cemaatiyle veya birinci secdeden önce dağılıp da azınlıkta kalan cemaatle cuma namazı kılınmaz. Cemaatin huzuru, iki İmama göre tahrimeye kadar şarttır. İmam Züfer'e göre, hiç olmazsa ka'dede teşehhüd mikdarı duruncaya kadar cemaatin hazır bulunması şarttır. Cemaat bundan önce dağılacak olsa, geriye kalan bir veya iki kişinin öğle namazını kılması gerekir. Cemaatin mukim veya hür olmaları şart değildir. Öyle ki, misafir veya köle olan bir müslüman cuma namazını kıldırabilir.

6) Cumanın farz olan namazından önce hutbe okumaktır. Şöyle ki: Vaktin girmesinden sonra mevcut cemaatin huzurunda bir hutbe okunması gerekir. Bunun içindir ki, hutbe okunurken cemaat bulunmayıp da sonradan namazda bulunacak olsalar, namazları caiz olmaz. * Cemaatin hutbeyi işitmesi şart değildir. Sadece hazır bulunmaları yeterlidir. Hutbe esnasında bir mükellef erkeğin, misafir olsa dahi, bulunması yeterli görülmektedir. Cuma hutbesinin rüknü, İmamı Azam'a göre, Allah'ı zikirden ibarettir. Onun için hutbe niyeti ile yalnız: "Elhamdü lillah" yahut "Sübhanallah" yahut "La ilahe illallah" denilecek olsa, yeterli olur. İki İmama (İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e) göre, hutbe denilecek derecede uzunca bir zikirden ibarettir. Bunun en az olan derecesi, Tahiyat mikdarı hamd ve Salavat ile müslümanlara duadır. * Hutbenin vacibleri, hatibin taharet üzere bulunması, avret sayılan yerlerin örtülü olması ve hutbeyi ayakta okumasıdır. Hutbenin sünnetleri de, hutbeyi iki kısma ayırmak ve bunlar arasında bir tesbih veya üç ayet okunacak kadar bir zaman oturmaktır. Bu bakımdan buna iki hutbe denir. Bu iki hutbeden her biri hamdi, kelime-i şehadeti, salât ve selâmı kapsamalı. Birinci hutbe, bir ayetin okunması ile insanlara öğüt vermeyi, ikinci hutbe de müslümanlara duayı kapsamalıdır. Ayrıca imamın sesi, ikinci hutbede olan birinci hutbedekinden daha hafif olmalıdır. İşte bunlar hutbenin sünnetlerindendir. * Her iki hutbeyi uzatmamak da sünnettir. Hatta hutbeyi "Hücurat" süresi ile "Büruc" süresine kadar olan sürelerin herhangi birinden uzunca okumak, özellikle kış mevsiminde, mekruhtur. Cemaatı bıktırmak uygun değildir. Cemaatin acele görülecek işleri olabilir. Onları camide fazla tutmak, cuma namazlarına devamlarına engel olacağından yersiz bir iş olur. Hatib olan şahıs bunları düşünmelidir. Sözlerinin sonu, önceki sözleri unutturacak ve kıymetten düşürecek şekilde hutbesi uzun olmamalıdır. Hutbenin kısa ve cemaata faydalı bir tarzda hazırlanması, hatibin ehliyet ve faziletine delildir. Bu konudaki bir hadisi şerifin anlamı şöyledir: "Namazının uzun, hutbesinin kısa olması bir kimsenin anlayışlı bir din alimi olduğunun alametidir. Artık namazı (cemaata ağır gelmeyecek şekilde) uzatınız, hutbeyi de kısa okuyunuz. Gerçekten bazı sözler, sihir gibi kalpleri etkiler" İşte böylece hutbeler, belâgat ve mana bakımından ruhları kazanacak bir halde bulunmalıdır. Ashabı kiramdan (Câbir bin Semüre'den) rivayet edildiğine göre, Peygamber efendimizin namazı da, hutbesi de orta bir halde idi. Çok kısa ve çok uzun olmaktan beri idi. * Hatib,

ezan okunup tamamlanıncaya kadar minberde oturur. Sonra ayağa kalkar. Sonra gizlice "Euzü" çekerek aşikâra hamd ve sena'da bulunur. Hutbesini cemaata karşı söyler. Savaşla alınmış bir belde hatib sol elinde tutacağı bir kılıca dayanarak hutbesini okur. Bu durum İslamın gücünü, İslam mücahidlerinin dayandıkları kuvveti hatırlatır. Milletin kahramanlığını arttırır. Hutbe bitince ikamet yapılır. Bunlar da hutbenin sünnetlerindendir. Hatibin hutbe sünnetlerini gözetmemesi veya dünyalık konuşmalarda bulunması mekruhtur.

7) Cuma namazının bir belde veya belde hükmünde bulunan bir yerde kılınmasıdır. Beldeden maksad, valisi, hakimi, yolları ve mahalleleri bulunan herhangi bir şehirdir. Bu beldeye bitişik olup asker toplamak, at bağlamak, silah atmak, cenaze namazı kılmak, ölüleri gömmek gibi beldenin ihtiyaçları için hazırlanmış olan yerler de, belde hükmündedir. Bu yerlere "Fina-i belde" denilir. Onun için bir belde camilerinde cuma namazı kılınabileceği gibi, böyle yerlerde de kılınabilir. Önceleri şehirlerin dışında böyle namaz kılma yerleri (Musallâ) vardı. Halk cuma ve bayram günlerinde orada toplanarak namazlarını kılarlardı. Böylece beraberliklerini, güçlerini ve hakka olan bağlılıklarını göstermeye çalışırlardı. Öyle ki, İmamı Azam'a göre, bir belde yalnız bir camide veya bir Musallâ'da cuma namazı kılınır, birkaç camide kılınmaz. Fakat İmam Muhammed ve İmamı Azam'dan diğer bir rivayete göre cuma namazı, bir belde bulunan birçok camilerde kılınabilir. Doğru olan da budur. Uygulama da böyle yapılmaktadır. İmam Ebû Yusuf'dan bir rivayete göre, şehirde ancak iki yerde cuma namazı kılınabilir. Diğer bir rivayete göre de, aralarında bir ırmak bulunmadıkça iki yerde de cuma namazı kılınmaz. Cuma namazının birçok camide kılınmasını caiz görmeyenlere göre, bir belde kılınan birçok cuma namazlarından hangisine daha önce tekbir alınarak başlanmışsa o namaz sahih olur, diğerleri olmaz. İşte böyle bir ihtilaftan kurtulabilmek içindir ki, cumanın dört rekat son sünnetinden sonra "Zühri ahîr" adı ile dört rekat namaz daha kılınmaktadır. Şöyle ki: "Vaktine yetişip henüz üzerimden düşmeyen son öğle namazına" diye niyet edilir ve tam öğle namazının dört rekat farzı veya dört rekat sünneti gibi, dört rekat namaz kılınır. Daha iyisi sünnet namazı şeklinde kılmaktır. Çünkü cuma namazı sahih olmamışsa, bu dört rekat ile o günün öğle namazı kılınmış olur. Bu namazın son iki rekatına ilave edilen sure ve ayetler, farzın sıhhatine zarar vermez. Eğer cuma namazı sahih olmuşsa, bu dört rekat kazaya kalmış bir öğle namazı yerine geçer. Kazaya kalmış böyle bir namaz bulunmayınca da nafil bir namaz olur. Sonuç: Bu şekilde namaz kılınması ihtiyata uygun olduğundan, alimlerin çoğu tarafından güzel görülmüştür. Şafîî alimlerinden bir çokları da bunu uygun görmekte-dirler. Çünkü İmam Şafîî'ye göre de, bir belde ilk kılınmaya başlanan cuma namazı geçerlidir, diğer cuma namazları sahih olmaz. O halde cuma namazına daha sonra başlamış olanların öğle namazını kılmaları gerekir. Bununla beraber bu uygulama bir içtihad meselesi olduğundan İmam Şafîî Hazretleri, Bağdad'da birçok camide cuma namazının kılındığını gördüğü halde buna itiraz etmemiştir.

Cuma Namazına Müteallik Bazı Mes'eleler:

Birçok köylerde Cuma namazı kılınmasına öteden beri izin verilmiş olduğundan beldelerde olduğu gibi köylerde de Cuma namazı kılınma gelmiştir. "Mescitlere ait hükümler bahsine de müracaat!." Bir köylü, cuma günü bir şehre gidip Cuma vaktine kadar orada durmak niyetinde bulunsan kendisine Cuma namazı farz olur. Fakat Cuma vaktinden evvel şehirden çıkmaya niyet ederse farz olmaz. Cuma vaktinin girmesinden sonra şehirden çıkmaya niyet ederse -muhtar olan kavle göre- yine Cuma farz olmaz. Cuma günü zeval vaktinden sonra Cuma namazını kılmadan sefere çıkmak mekruhtur. Zeval vaktinden evvel çıkmak ise mekruh değildir. Ma'zur veya mahpus olanların Cuma günü şehirde öğle namazını Cuma namazından evvel veya sonra cemaatla kılmaları mekruhtur. Bunların öğle namazlarını Cuma namazı kılınıldıktan sonra kılmaları müstehaptır. Çünkü o vakte kadar özürlerinin zevali umulur. Bir kimse, Cuma günü özrü bulunmadığı halde Cuma namazını kılmadan öğle namazını kılacak olsa bu namazı sahîh olursa da Cuma namazını terk ettiğinden dolayı günaha girmiş

olur. Fakat böyle bir kimse, bilâhare Cuma namazını kılmak için -daha Cuma namazı kılınmadan-camiye yönelse kıldığı öğle namazı batıl, yani nafileye münkalip olur. Cuma namazına ister yetişsin, ister yetişmesin ve ister gitmeden sarfı nazar etsin ve ister etmesin. Binaenaleyh Cuma namazına gidip yetişmezse o öğle namazını yeniden kılması lâzım gelir. İmameyne göre gidip Cuma namazına başlamadıkça kılmış olduğu öğle namazı batıl olmaz. Cuma için tekbir almak, yıkanmak, misvak kullanmak, güzel elbiseler giyinmek, güzel kokulu şeyler sürünmek müstehaptır. Minarede ezan okununca da başka şeyler ile uğraşılmayıp hemen camiye gidilmesi vaciptir. Cuma günü camiye erkence gitmek, Tahiyetülmescid olmak üzere iki rek'at namaz kılmak, Kehf suresini okumak veya dinlemek menduptur. Cuma günü camiye giden kimse başkalarına eziyet vermemek ve hutbeye henüz başlanılmış olmamak şartile hatibe yakın yere kadar gidebilir ve illâ bulabildiği yerde oturur. Fakat yer bulamaz, ileri saflarda da boş yer bırakılmış olursa bizzarure bu boş yerlerden birine kadar gidebilir. 205— Hatip minbere çıkınca cemaatin konuşmayıp sükût etmesi, selâm alıp vermemesi, nafile namaz kılınmaması icap eder. Hattâ hutbede Resulü Ekrem, Sallâlahü aleyhi ve sellem Efendimizin mübarek isimleri zikredilince cemaatin Salâtüselâmda bulunmaksızın yalnız dinlemekle iktifa eylemesi efdaldır. İmam Ebû Yusuftan bir kavle göre bu halde gizlice Salâtüselâm okunur. Cumanın başlanılmış ilk sünneti, hatibin minbere çıkması halinde uzatılmaksızın hemen -vâciplerine riayet etmek üzere-ikmal edilmelidir. Cuma namazını, hutbeyi okuyan zatın kıldırması evlâdır. Cuma namazı henüz bitmeden imama uyan kimse, bu namazı ikmal eder, velev ki İmama teşehhüdde veya secdei sehve yetişmiş olsun, İmam Muhammede göre ikinci rek'atın rükûundan sonra gelip imama uyan kimse, Cuma namazını değil, öğle namazını ikmal eder.

Bayram ve Bayram Namazları

Bayram, bir neş'e ve sevinç günü demektir. Arabçası "İyd"dir. Çoğulu "A'yad" gelir. Bayram tebriklerine "Ta'yîd", bayramlaşmaya da "Muayede" denir. Peygamber Efendimiz Medine-i münevvereyi şereflendirince, ora halkının senede iki defa bayram yaparak eğlendiklerini öğrenince, onlara şöyle buyurmuş: "Yüce Allah o iki bayram günlerine karşılık onlardan daha hayırlı iki bayram günlerini size ihsan etmiştir." O günlerin Ramazan ve Kurban Bayramı günleri olduğunu müjdelemiştir. Bunlara Arabçada "İyd-i Fıtır ve İyd-i Adha" denir. Bu günlere "İyd" denilmesi, bunların birer neş'e ve sevinç günü olmaları, hayra yorumlanmaları veya Allah'ın bu günlerde pek çok ihsanlarda bulunması bakımındandır. Ramazan Bayramı üç gün, Kurban Bayramı da dört gündür. Kendilerine cuma namazı farz olanlara, cuma namazının vücub ve eda şartları içinde, Ramazan ve Kurban Bayramı namazları vacibdir. Yalnız Bayram namazlarında hutbeler vacib değildir. Bu namazlardan sonra hutbe okunması sünnettir. Bayram namazlarının ilk vakti, işrak zamanıdır. Güneşin görünüşüne nazaran ufuktan bir veya iki mızrak boyu (*) kadar yükselip kerahet vaktinin çıktığı andır. Bu andan itibaren istiva veya zeval vaktine kadar kılınması caizdir. (Mekruh vakitler bahsine bakılsın!.)

Bayram namazları ikişer rekattır. Cemaatle aşikare olarak kılınırlar. Ezan ve ikamet yapılmaksızın imam, iki rekat Ramazan veya Kurban bayramı namazına niyet eder. Cemaat da böyle iki rekat bayram namazı kılmak için imama uymaya niyet eder." Allahü Ekber" diye iftitah tekbiri alınır, eller bağlanır. Hep birlikte gizlice "Sübhanek" okunur. Sonra imam yüksek sesle, cemaat da gizlice "Allahü Ekber" diye üç tekbir alırlar. Tekbirlerde eller yukarıya kaldırılıp ondan sonra yanlara salıverilir, her tekbir arasında üç teşbih mikdarı durulur. Üçüncü tekbirden sonra eller bağlanır, imam gizlice "Euzü- Besmele" çektikten sonra, aşikare olarak Fatiha suresi ile bir mikdar daha Kur'an-ı Kerimden okur. Aşikare "Allahü ekber" diyerek bilindiği gibi rüku ve secdelere gider. Cemaat da gizlice tekbir alarak imama uyar. Sonra yine tekbir alınarak ikinci rekata kalkılır. İmam gizlice "Besmele"den sonra yine aşikare olarak Fatiha suresi ile bir mikdar daha Kur'an okur. Tekrar üç defa eller kaldırılarak birinci rekatta olduğu gibi üç tekbir alınır. Ondan sonra imam yine aşikare, cemaat

ise gizlice "Allahü Ekber" diye rükua ve secdelere varırlar. Sonra oturulup gizlice "Tahiyyat, Salli-Barik ve Rabbenâ atina" duaları hep birlikte okunur ve iki tarafa selam verilerek namaz tamamlanır. Bu halde bayram namazlarının her rekatında üç fazla tekbir bulunmuş olur ki bunlar da vacibdir. (Hanbelî mezhebine göre birinci rekatta altı, ikinci rekatta beş tekbir alınır ve her iki rekatta da tekbirler kıraattan önce yapılır, İmam Malik ile İmam Şafî'ye göre, birinci rekatta yedi, ikinci rekatta beş tekbir alınır ve tekbirler her iki rekatta da kıraattan önce alınır.

İmam bayram namazını kıldırıdıktan sonra hutbe okumak için minbere çıkar. Cuma'da olduğu gibi iki hutbe okur. Ancak bu bayram hutbelerine tekbir ile başlanır. Cemaat da bu tekbirlere hafifçe katılır. Hatib, Ramazan Bayramı hutbesinde cemaata Fıtır Sadakası üzerinde, Kurban Bayramı Hutbesinde Kurban ve Teşrîk tekbirleri konusunda bilgi verir. Cuma hutbelerinde sünnet olan şeyler, bayram hutbelerinde de sünnettir. Mekruh olanlar da aynen mekruhtur. Bayram hutbelerinin namazdan önce okunmaları caiz olmakla beraber mekruh sayılmıştır. İmam birinci rekatta bayram tekbirlerini unutup da Fatihanın bir kısmını veya tamamını okuduktan sonra hatırlarsa tekbirleri alır. Fatiha'yı yeniden okur. Fakat Fatiha'dan sonra bir miktar Kur'an okuduktan sonra, tekbirleri alır, kıraati iade etmez.

Bayram namazlarında, birinci rekatın rükûuna varmış olan bir imama yetişen kimse, bu rükua kavuşacağını tahmin ediyorsa, hem iftitah tekbirini, hem de Bayram tekbirlerini ayakta alarak ondan sonra rükûa varır. Rükûu kaçıracağından korkuyorsa, iftitah tekbirinden sonra hemen rükua varır ve Bayram tekbirlerini rükûda alır. Bu tekbirleri alırken ellerini kaldırmaz. Tekbirleri tamamlayamasa dahi, imam kıyama kalkınca o da imamla kalkar, imamın alacağı tekbirlerde imama uyar. İmam sünnete uygun olan tekbirlerin dışına çıkmadıkça, imama tekbirlerde uyulur, sünnet dışında az veya çok almış olduğu tekbirlerde ona uyulmaz.

Bayram namazının ikinci rekatına yetişen kimse, imam selam verdikten sonra birinci rekatı kaza etmeye kalkınca, önce Bismillah ile Fatiha süresini ve ilave edeceği bir sureyi okur. Sonra gizlice tekbirleri alarak namazı tamamlar. Bu şekilde mesbuk olanlar, kendi mezheplerinde alacakları tekbirleri getirirler, imamın almış olduğu tekbirlerin sayısını gözetmezler. Bayram namazına yetişemeyen kimse, kendi başına Bayram namazı kılamaz. İsterse dört rekat nafile namazı kılar. Bu, bir kuşluk namazı yerine geçer, sevabı büyük olur. (Şafî'lere göre Bayram namazları Mükked Sünnet'lerdir. Bir rivayete göre de, Farz-ı kifaye'dir. İslam alametlerinden sayılır. Cemaatla kılınması daha faziletlidir. Yalnız başına da hutbesiz kılınabilir. Bunu misafirlerde, kadınlarda yalnız başlarına kılabilirler. Güneşin doğuşundan zeval vaktine kadar kılınabilir. Malikîlere göre Bayram namazı mükked sünnettir. Bir görüşe göre de, Farz-ı kifaye'dir. Hanbelî mezhebinde de Farz-ı kifayedir. İmam ile kılmayı başaramayanın bunu kaza etmesi sünnettir.) Kurban Bayramı namazını ilk vaktinde kılmak, Ramazan Bayramı namazını da biraz geciktirmek müstahabdır. Bayram namazı cenaze namazına ve cenaze namazı da Bayram hutbesine takdim edilir (önce kılınır). Bayram namazları bir şehirde herkesin toplanacağı bir yerde (Namazgâhda) kılınabileceği gibi, birçok camilerde de kılınabilir.

Bayram günlerinde erken kalkmak, yıkanmak, misvak kullanmak, gülyağı ve benzeri hoş koku sürünmek, giyilmesi mubah olan elbiselerden en güzel ve temizini giymek, Yüce Allah'ın nimetlerine şükür için neş'e ve sevinç göstermek, karşılaşılan mümin kardeşlere karşı güler yüz göstermek, elden geldiği kadar fazla sadaka vermek, Bayram gecelerini ibadetle geçirmek müstahab ve güzel bulunmuştur. Ramazan Bayramında, Bayram namazından önce hurma gibi tatlı bir şey yenilmesi, Kurban bayramında ise namaz kılınmadıkça bir şey yenilmemesi müstahabdır. Sahih olan görüşe göre, bu hususta kurban kesecek kimse ile kesmeyecek kimse eşittir. Kurban kesecek kimsenin, keseceği kurban eti ile yemeğe başlaması daha uygundur. Bununla beraber namazdan önce bir şey yenilmesinde de kerahet yoktur. Kurban kesecek kimse, tırnaklarını ve saçlarını kesmeyi geciktirir. Bunu yapmak

mendubdur. Fakat bu geciktirme hoşla gitmeyecek bir durumu ortaya koyacak bir zaman olmamalıdır. Bunun en uzun müddeti kırk gündür. Faziletli olan, haftada bir defa tırnakları ve bıyıkların fazla kısmını kesmek, ziyade tüyleri gidermek, yıkanmak suretiyle bedeninin temizliğine bakmaktır. Bunlar hiç olmazsa on beş günde bir yapılmalıdır. Kırk günden fazla bırakılmasında özür kabul edilmez. Bayram günü camiye bir vakar ve sükun ile gidilir. Ramazan Bayramında namaza giderken gizlice, Kurban Bayramında ise açıkça tekbir alınması ve namazdan sonra da mümkün ise başka bir yoldan eve dönülmesi mendubdur.

Kurban Bayramının birinci gününe "Yevm-i Nahir", diğer üç gününe de "Eyyam-ı Teşrik" denir. Bu bayramdan önceki gün ise, "Yevm-i Arefe"dir ki, Zilhiccenin dokuzuncu günüdür. Ramazan Bayramında Arefe yoktur. Arefe gününün sabah namazından itibaren Bayramın dördüncü gününün ikinci namazına kadar yirmi üç vakit farz namazın arkasından bir defa şöyle tekbir alınır ki, bunlara Teşrik Tekbirleri denir: "Allahü ekber, Allahü ekber. Lâ ilahe illallahu vallahu ekber. Allahü ekber ve lillâhilhamd." Memleketimizde bunun tercümesi bir zaman şöyle okunmuştu: "Tanrı uludur, Tanrı uludur. Tanrıdan başka Tanrı Yoktur. Tanrı uludur. Tanrı uludur. Hamd O'na mahsusdur." Tekbirlerin bu mikdar okunması iki imamın görüşüdür, işlem de böyle yapılmaktadır. İmamı Azam'a göre bu tekbirler Arefe gününün sabahından ertesi günün ikindisine kadar olan sekiz vakit farz namazın arkasından alınır. Teşrik Tekbirleri, fıkıh alimlerinin çoğuna göre vacibdir. Sünnet diyenler de vardır, iki İmama göre farz namazları kılmakla yükümlü olan herkes için bu tekbirler vacibdir. Bu hususta tek başına namaz kılan, imama uyan, misafir (yolcu) ile mukim, köylü ile şehirli, erkek ile kadın eşittir. İmamı Azam'a göre ise, bu tekbirlerin vacib olması için mukim olmak, hür olmak, erkek olmak ve namaz, müstahab şekilde cemaatle kılınan bir farz olmak şarttır. Buna göre, misafirlere, kölelere, kadınlara ve tek başına namaz kılan kimselere bu tekbirler vacib değildir. Fakat bunlar, kendilerine tekbir vacib olan cemaatle namaz kılanlara uymaları halinde tekbir almaları gerekir. Cuma ve Bayram namazları kılınmayan köylerde bulunanlara da vacib olmaz. Cuma günü öğle namazını kendi aralarında cemaatle kılan özürli kimselere de vacib olmaz. Kadınların da kendi aralarında cemaatle namaz kılmaları, müstahab şekilde olan cemaattan sayılmaz.

Bir senenin Teşrik günlerinde terk edilen bir namaz, yine o senenin teşrik günlerinden birinde kaza edilse, sonunda Teşrik Tekbiri alınır. Fakat başka günlerde veya başka bir senenin teşrik günlerinde kaza edilecek olsa teşrik tekbiri alınmaz. Bir namazda sehiv secdeleri ile teşrik tekbiri ve telbiye toplanacak olsa önce sehiv secdeleri yapılır, sonra tekbir alınır. Ondan sonra da telbiyede bulunulur. Eğer telbiye önce yapılırsa, sehiv secdeleri ve teşrik tekbiri düşer. (Telbiye için hac bahsine bakılsın!) Arefe günü, insanların bir yerde toplanarak Arafat'da bulunan hacıları taklid eder bir durum almaları, hiç bir esasa bağlı değildir. Bunu mekruh görenler de vardır. Bayram günlerinde müslümanların birbirlerini tebrik etmesi, görüşüp musafaha yapması ve birbirlerine: "Gaferellahu lena ve leküm = Allah bizi ve sizi bağışlasın", yahut: "Takabbelellahu Tealâ minna ve minküm = Yüce Allah bizden ve sizden kabul buyursun." şeklinde duada bulunması da mendubdur. (*) Orta boylu bir mızrak, on iki karış uzunluğundadır.

Teravih Namazı

Teravih namazı, Ramazan ayına mahsus yirmi rekattan ibaret bir müekked sünnettir. Bu namaza Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile dört halife (Hulefa-i Raşidîn) devam etmişlerdir. Bu namazın cemaatla kılınması da, bir kifaye sünnettir. Bunun için bütün bir mahalle insanları, teravih namazını cemaatla kılmayıp evlerinde yalnız başlarına kılacak olsalar, sünneti terk edip hata işlemiş olurlar.

Teravih namazının her dört rekâtı sonunda bir mikdar oturup istirahat edildiği için bu dört rekata bir "Terviha" denilmiştir. Bu teravih namazında beş "Terviha" vardır. Bu söz, Tervîh kelimesinden bir masdardır. Tervih ise, nefsi rahatlandırmak anlamındadır. Çoğulu Teravih" dir. Mescidlerde teravih namazı cemaatle kılındığı halde, bir özürlü olmaksızın cemaatı terk edip bu namazı evinde kılan kimse, günah işlemiş olmazsa da fazileti terk etmiş olur. Bu kimse evinde cemaatla kılsa, cemaat sevabını alırsa da, mesciddeki cemaatin faziletine eremez. Çünkü mescidlerin fazileti fazladır.

Teravih namazını kılacak kimsenin, teravih namazına veya vaktin sünnetine veya gece ibadetine niyet etmesi ihtiyat bakımından daha uygundur. Kayıtsız olarak "namaza" veya "nafile namazına" niyet edilmesi de birçok fıkıh alimlerine göre caizdir. Teravih namazını, her iki rekatta bir selam vererek on selam ile bitirmek daha faziletlidir. Dört rekatta bir selam da verilebilir. Sekizde, onda veya yirmi rekatta bir selam vererek bitirmek de caizdir. Fakat böyle kılmak mekruh sayılmaktadır.

Teravih namazı, iki rekatta bir selam verilince, tam akşam namazının iki rekât sünneti gibi kılınır. Dört rekatta bir selam verilince, tam yatsı namazının dört rekât sünneti gibi kılınır. Cemaatla kılındığı zaman, cemaat hem teravihe, hem de imama uymaya niyet eder. İmam da tekbirleri, tesmi'leri ve kıraati aşikare yapar. İmam için teravih namazının her iki rekâtinde eşit derece Kur'an okumak ve böylece iki veya dört rekatta bir selam vermek faziletlidir. Çünkü böyle yapılması, ruhu düşünceden kurtarır.

Teravihin her rekâtında on ayet okunması müstahabdır. Çünkü bu şekilde devam edilirse, bir Ramazanda bir hatim yapılmış olur. Böyle bir defa hatim ile Teravih namazı kılınması sünnettir. Bazı alimlere göre, bu hatimin yirmi yedinci geceye (Kadir Gecesine) raslatılması müstahabdır. Teravih namazı kıldırarak zatın güzel sesli olmasından ziyade, okuyuşunun düzgün olmasına özen gösterilmelidir. Güzel ses, kalbi meşgul ederek düşünce ve huzura engel olabilir. Okuyuşunda noksanlık ve hata olan bir imamın mescidini bırakarak düzgün okuyan bir imamın bulunduğu mescide gidilmesinde bir sakınca yoktur. 238- İmamın teravihde cemaatı usandıracak mikdar Kur'an okuması uygun değildir. Bununla beraber Fatiha suresinden sonra okunacak ayetler, bir sureden veya ayetten noksan olmamalıdır. Teravihin ka'delerinde Teşehhüdden sonra Salavatlar terk edilmemelidir.

Teravih namazını özürsüz olarak otururken kılmak veya uykunun bastırıldığı bir halde iken kılmak mekruhtur, imamın rükûa varmasına kadar bekleyip de ondan sonra imama uymak mekruhtur. Teravih namazının bir kısmı kılındıktan sonra imama uyan kimse, Teravih son bulunca noksan kalan rekâtları tamamlar. Sonra da vitir namazını kendi başına kılar, iyi olan budur. Bununla beraber imamlar vitri kılıp sonra teravih namazını tamamlaması da caiz görülmüştür.

Yatsı namazında cemaatı terk etmiş olan kimse, Teravih ve vitir namazlarında imama uyabilir. Bunun için bir kimse, imam yatsı namazını kıldırıp Teravihe başlamış olduğu sırada mescide gelse, önce yatsı namazını kendi başına kılar sonra Teravih için imama uyar. Noksan kalan rekâtları da sonra kendi başına tamamlar. Yine Teravih namazını imam ile kılmayan kimse, Vitir namazını imam ile kılabilir. Sahih olan görüş budur. Fakat hem imam, hem de cemaat, yatsı namazını cemaatla kılmamış olursa, yalnız Teravih namazını cemaatla kılamazlar. Çünkü teravihin cemaatı, farzın cemaatına bağlıdır.

Teravihin müstakil olarak cemaatla kılınması nafileler hakkındaki din esaslarına uygun düşmez. İmam, Teravih namazının ilk birinci rekâtından sonra yanılarak otursa ve selam verdikten sonra yeniden iki rekât kılmadan geri kalan rekâtları usulüne göre kıldırarak olsa, bir görüşe göre namazı caiz olur; ancak ilk iki rekâtı kaza etmesi gerekir. Diğer bir görüşe göre, geri kalan namazlar caiz olmaz. Hepsini kaza etmesi gerekir. Çünkü Teravih, bir namazdır. Yapılan teşehhüdler ve selamlar yerinde yapılmamış olur.

Teravîh vaktin sünnetidir; yoksa orucun sünneti değildir. Onun için hasta ve yolcu gibi oruç tutmak zorunda olmayanlar için de Teravîh namazını kılmak sünnettir. Akşam üzeri hayızdan veya nifastan temizlenen bir müslüman kadın veya İslam dinini kabul eden bir kimse hakkında da o gece teravîh namazını kılmak sünnettir.

Hastaların Namazları

Hastalık, bedenî tabîî halini kaybetmesinden meydana gelen bir güçsüzlük durumudur. Hastaya "mariz", hastalığa da "maraz" denir. Marîz kelimesinin çoğulu "merza", maraz'ın çoğulu da "emraz" gelir. Hastalar da, akılları başlarında bulundukça birtakım din görevleri ile sorumludurlar. Bununla beraber dinimiz onların haklarında bir çok kolaylıklar göstermiştir.

Bir hasta, gücüne göre namaz kılmakla yükümlüdür. Ayakta durmaya gücü yetmeyen veya ayakta durması iyileşmesinin uzamasına veya hastalığının artmasına sebep olacağı anlaşılan bir hasta oturarak namazını kılar. Oturmaya da gücü yetmezse, gücüne göre yan üzeri veya sırt üstü yatarak işaretle (ima ile) namazını kılar. İma, namazda rûku ve secdeye işaret olmak üzere başı eğmektir. Bu ayakta yapılabileceği gibi, oturarak da yapılabilir. Bir şeye dayanarak ayakta yapılması mümkün olan bir ima yatarak yapılamaz, bu caiz değildir. İma ile de namaz kılmaya gücü olmayan bir hastanın bir gün ve bir gecelik veya daha ziyade olan namazları sonraya kalır, iyileşince bunları kaza etmesi gerekir. Diğer bir rivayete göre, bir gün ve bir geceden ziyade olan namazları tamamen üzerinden düşer. Akli başında olsa da hüküm böyledir.

Hastalığından dolayı oturduğu halde namaz kılabilen veya ima ile kılma zorunda olan kimse, bu hastalığı esnasında kılamamış olduğu namazları, sağlığa kavuştuktan sonra kaza edince, oturarak veya ima ile kılamaz. Çünkü özür kalkmıştır. Fakat sağlıklı halinde kazaya bırakmış olduğu namazlarını böyle hastalığı sırasında kaza edecek olsa, oturarak veya ima ile onları kılabilir. Çünkü gücüne göre yükümlü olur. Gücünün yetmediği bir şey ondan istenmez. (Özürlü kimseler bölümüne bakılsın.)

Seferin Anlamı ve Müddeti

Sefer ve Müsaferet, lügatta herhangi bir mesafeye gitmektir. Bunun karşıtı "ikamet"dir. Din yönünden sefer, belli bir uzaklığa gitmektir. Bu da orta bir yürüyüşle üç günlük (onsekiz saatlik) bir uzaklıktan ibarettir, Buna: "Üç merhale" de denir. Orta yürüyüş, piyade yürüyüşüdür. Kafil halinde develerle olan yürüyüşlerde ise orta yürüyüş, deve yürüyüşüdür. Denizlerde de, yelken gemileri ile havanın mutedil olması esas alınır. İşte karalarda böyle bir yürüyüşle, denizlerde de mutedil bir havada yelkenli bir gemi ile onsekiz saat sürecek bir uzaklık "Sefer Müddeti" sayılır. Demek ki bu yolun yalnız gidilecek mesafesi muteberdir. Yoksa gidip dönülmesine ait mesafesi muteber değildir.

Vatanında veya vatan hükmünde olan bir yerde oturan kimseye "Mukîm" denir. Böyle bir yerden çıkıp en az onsekiz saatlik bir mesafeye gitmeye başlamış olan kimseye de, din deyiminde "Misafir=Yolcu" adı verilir. Yolculuk hali, esasen zorluk ve sıkıntıdan boş kalmaz. Bunun için dinimiz yolcular için bazı kolaylıklar göstermiştir. Yolculukta gece-gündüz devamlı olarak yola devam edilemez. Dinlenmeye ihtiyaç görülür. Bunun için fıkıh kitaplarında üç gün üç gece diye sefer müddetini göstermek buna aykırı değildir. Bu bakımdan bir günlük normal yürüyüş, ortalama olarak altı saat kabul edilmiştir. Bazı yolculuklarda zahmet ve meşakkat olmasa da, hüküm şahsa değil, cinse göre olacağından sefer hükmü bütün yolculuk hallerini kapsar.

Fıkıh alimlerinden bazılarına göre, sefer müddeti onsekiz fersahlık bir mesafeden ibarettir. Bir fersah, üç mil ve her mil de 20 dakika sürecek olsa, onsekiz fersah "18" saat etmiş olur. Bir fersah, on iki bin adım, bir mil de dörtbin adım sayılmaktadır. Bununla beraber fersahlar düz yerler ile dağlık yerlerde

ve dereliklerde bulunan durumlara göre değişir. Düz bir arazide bir fersah mesafe bir saatte alınabileceği halde, dağlık bir yerde böyle bir mesafe bir saatte alınamaz. Onun için bu konuda fersah bir ölçü sayılmamalıdır. şu da var ki, fersah esas alındığı takdirde bir çok meseleler çözümlenmiş olur. Örnek: Tren ve uçakla olan yolculuklarda, gidilecek yerin kaç fersah olduğu göz önüne alınır. En az onsekiz fersahlık bir mesafeye gidilecek olursa, sefer müddeti gerçekteleşmiş olur. Sefer hükmü uygulanmaya başlar. Böylece taşıtların yürüyüş halini göz önünde bulundurmaya gerek kalmaz. (Doğrusu üç İmam da bu fersah şeklini kabul etmişlerdir. İmam Malik ile İmam Ahmed'e göre, sefer müddeti "16" fersahdır. On altı fersah da 48 mildir. Bir mil ise altı bin el arşınıdır. Buna göre sefer müddeti, seksen kilometre ile altıyüz kırk metreye ulaşmış olur. İmam Şafii'nin ilk görüşüne göre bir gün bir gecedir. Son görüşüne göre ise, "48" mildir.)

Gidilecek bir yerin hem karadan, hem de denizden yolu bulunsa, yolcunun gideceği yol esas alınır. Bir beldeye deniz yolu ile on iki saatte ve kara yolu ile onsekiz saatte gidilecek olsa, karadan gidenler misafir sayılır, denizden gidenler sayılmaz. O yerin karadan iki yolu bulunduğu takdirde de hüküm böyledir. Sefer mesafesinde bulunan yoldan gidenler ancak misafir sayılır.

Yolculuk hükmünün uygulanması, oturlan yerin yola çıkıldığı yöndeki evlerinden ayrıldıktan ve en az üç günlük bir vere gidilmesine niyet edildikten sonra başlar. Onun için bu evler tamamen geçilmedikçe ve sefere niyet edilmedikçe, sefer hali başlamış olamaz.

Bir beldenin kenarlarında olup "Fina-i Mısır" denilen yerler de o beldeden sayılır. Bunlar çoğunlukla bir ok atımından (dört yüz adımdan) az bir mesafe teşkil ederler. Belde ile bunlar arasında tarlalar ve bostanlar bulunmadıkça beldenin ekleri ve tamamlayıcıları sayılırlar. Onun için bunları da geçmek gerekir ki, yolculuk hükmü başlamış olsun. Şehrin dışındaki bağlar ve bostanlar, bekçilere ve bostancılara ait ev ve kulübeler şehirden sayılmaz.

Seferin Hükümleri

Yolcular hakkında bir takım kolaylıklar ve ruhsatlar gösterilmiştir. şu uygulamalar bu kolaylıklardandır: Ramazan ayında yolculuk halinde bulunan kimse için, orucu sonraya bırakmak mubahtır. Misafirler (yolcular) için mestler üzerine mesih üç gün üç gecedir. Misafir dört rekat farz namazlarını iki rekat olarak kılar. Buna: "Kasr-ı Salat" denir. Biz Hanefilerce, misafirin böyle namazını kısaltması gerekir. Buna aykırı olarak bu farzların dört rekat olarak kılınması mekruhtur. Bununla beraber iki rekat kılıp da teşehhüde bulunduktan sonra iki rekat daha kılacak olsa, farzı yerine getirmiş olur. Bu son iki rekat nafil sayılır. Ancak selamı geciktirmiş olmasından dolayı hata işlemiş olur. Fakat birinci teşehhüdü terk etse veya önceki iki rekatta kıraatta bulunmamış olsa, farzı yerine getirmiş olmaz. Sabah ve cuma namazlarında da hüküm böyledir. "Kasr-ı Salat=Namazı kısaltmak", Peygamber Efendimizin hicretlerinin dördüncü yılında meşru kılınmıştır. Meşru oluşu, kitab, sünnet ve ümmetin icmai ile sabittir. (İmam Şafii'ye göre misafir (yolcu) olan kimse serbesttir. Dilerse dört rekatlı farzları dört rekat olarak kılar)

Misafir kimse, vatanına dönünce yolculuk hükmünden çıkar. Vatanında beklemeyi niyet etmesi şart değildir. Fakat kendi asıl vatanından başka bir yere gidip orada niyetsiz olarak beklemekle misafir olmaktan çıkmaz. Ancak en az onbeş gün bu beldeye oturmaya niyet ederse, o zaman sefer hükmünden çıkar. Onbeş günden az ikamete (oturmaya) niyet etse veya ayrı ayrı iki beldeye onbeş gün ikamete niyet edip bunlardan yalnız birinde onbeş gün durmasa, misafirlik hükmü son bulmaz.

Bir misafir, bulunduğu yerde onbeş gün durmayı niyet etmeyip bugün, yarın çıkacağım diye uzun zaman orada kalacak olsa, yine misafirlik hükmünden çıkmaz. Öyle ki, bir beldeye gidip belli bir işini gördükten sonra dönmek kararında olan bir kimse, o işin onbeş günden az bir zamanda

yapılamayacağını bilmedikçe yine sefer hükmünden çıkmaz, mukim sayılmaz. Eğer onbeş günden önce bitmeyeceğini biliyorsa, niyet etmese bile mukim sayılır.

Sahrada ikamete niyet sahih değildir. Ancak göçebe halinde olup çadırlarda oturanlar, kendilerine ve hayvanlarına onbeş gün yetecek yiyecek ve içecekleri bulunduğu takdirde, sahralarda onbeş gün oturmaya niyet ederlerse, mukim sayılırlar. Bu durumda onlar, bu yerden kalkıp onsekiz saatlik bir yere gitmeyi niyet etmedikçe, mukim olmaktan çıkmazlar.

Sefer ve ikamet hallerinde, kendisine uyulan kimsenin niyeti geçerlidir. Ona uyanın niyetine itibar yoktur. Onun için asker, kumandanının, köle efendisinin, işçi iş verenin, öğrenci hocasının, peşin olan nikah bedelini almış bulunan kadın, kocasının niyetine göre mukim veya misafir olur.

Sefer hususunda henüz buluş çağına ermemiş çocuğun niyeti geçerli değildir. Bunun için böyle bir çocuk hakkında sefer hükümleri uygulanmaz. Çünkü sefer hususunda, sefer müddeti olan bir mesafeye gitmeyi niyet etmek şart olduğu gibi, fikrinde özgür olmak ve buluş çağına da ermiş bulunmak şarttır. (Şafî'lere göre, mümeyyiz olan (kâr ve zararını seçen) çocuğun sefere niyeti geçerlidir, namazını kısaltabilir.)

Sefer halinde bulunan bir kimse, tabi bulunduğu şahsın niyetini, nereye kadar gideceğini bilmediği ve sorusuna da cevap alamadığı takdirde, üç günlük mesafeye gidinceye kadar namazlarını tam kılar; ondan sonra kısaltmaya (kasra) başlar. Düşman eline esir düşen bir müslüman hakkında da hüküm böyledir. Herhangi bir sebepten dolayı soru sorulamaması da soruya cevap alınamaması gibidir.

Dar-ı harbde (düşman yurdu içinde) askerin ikamete niyeti sahih değildir. Fakat güvenlik teminatı ile böyle bir bölgede bulunan müslümanların orada ikamete (onbeş günden fazla durmaya) niyet etmeleri sahihtir. En büyük idareci de, sefer konusunda diğer insanlar gibidir. Buna göre bir idareci, sefer müddeti olan bir yolculuğa niyet etmeksizin memleketi dahilinde dolaşıp dursa, namazlarını tam kılar. Fakat sefer müddeti olan bir yere gitmeyi niyet edip dolaşırsa, namazlarını kısaltır. Sahih olan budur. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ve onun dört halifesi, Medine'den Mekke'ye gidince dört rekatlı farz namazları ikişer rekât olarak kılarlardı.

Namaz vakti devam ettikçe, misafirlik ve ikamet bakımından, namazın vasfı değişebilir; vakit çıkınca da, vasıf kararlaştırmış olur. Bunlarda vaktin sonu, yani "Allahü Ekber" diyebilecek bir zamanın kalmamış olması muteberdir. Buna göre bir misafirin namazı, vakit henüz tamamen çıkmadan vatanına dönmesi ile veya bir yerde onbeş gün ikamete niyet etmesi ile namazı iki rekattan dört rekata döner. Fakat namazını henüz kılmadan vakit çıkıp da, ondan sonra vatanına dönse veya bir yerde onbeş gün ikamete niyet edecek olsa, artık bu namazı iki rekât olarak kaza eder, dört rekât olarak kaza etmez. Çünkü vaktin çıkması ile, namazın vasfı (misafir namazı olması) kararlaştırmış olur. Yolculuk halinde bulunan bir kadın haiz iken, gideceği yere üç günden az bir mesafe kaldığı esnada temizlenecek olursa, namazlarını tam olarak kılar.

Mukimin kazaya kalan namazları sefere çıkması ile, misafirin de kazaya kalan namazları ikamete niyet etmesi ile değişmez. Onun için ikamet halinde olan bir kimse, sefer halinde kazaya kalmış olan namazlarını ikişer rekât kılacağı gibi, sefer halinde bulunan kimse de, ikamet zamanında kazaya kalmış namazlarını dörder rekât olarak kılar.

Mukim misafire, misafir de vakit içinde mukime uyabilir. Şöyle ki: Bir mukimin vakit içinde olsun olmasın, misafire uyması sahihtir. Misafir iki rekati kıldıktan sonra selam verince, mukim kalkar ve kıraat yapmaksızın namazını tamamlar. Yanılsa da, bundan dolayı sehiv secdesi yapmaz. Çünkü bu mukim bir lâhık demektir. Lâhık bahsine bakılsın! İmam olan misafirin, namazdan önce veya

namazdan sonra cemaata dönerek: "siz namazınızı tamamlayın, ben misafirim," demesi müstahabdır: Misafire gelince: Bu da ancak vakit içinde mukime uyabilir. Bu halde dört rekatlı bir farz namazını mukim gibi tam olarak kılar, İmama vakit içinde uymakla farz namazı iki rekattan dört rekata dönmüş olur. Fakat vaktin dışında, yani kendisi misafir iken kazaya kalmış dört rekatlı bir namazında mukime uyması sahih olmaz. Çünkü böyle kazaya kalmış namazı, evvelki iki rekat olarak kararlaştırır.

Misafir ile mukim, dört rekatlı bir namazı kazaya bırakmış olsalar, bu namazda misafir mukime uyamaz. Çünkü bu namaz, misafir için iki rekat olarak kararlaştırılmıştır. Onun için birinci oturuş misafir için farz olduğu halde, mukim için farz değildir, vacibdir. O halde farz namaz kılan, nafile namaz kılana uymuş olur ki, bu caiz değildir. Misafir vakit içinde mukime uymuş iken namazı bozulsa bunu yine iki rekat olarak kılar. Çünkü onun imama uyması bozulmuştur.

Yolculuk veya yağmur sebebi ile iki vakit namazı bir vakitte kılmak caiz değildir. Yalnız hac mevsiminde Arafat'da öğle ile ikindi namazlarını öğle vaktinde ve akşam ile yatsı namazlarını Müzdelife'de yatsı vaktinde bir arada cemaatla kılmak caizdir. (Hac bahsine bakılsın!) (Üç imama göre, bir özür sebebi ile, öğle ile ikindi veya akşam ile yatsı namazlarını öne almak veya geciktirmek suretiyle bir vakitte toplamak caizdir. Öğle namazı ile ikindi namazı öğle vaktinde kılınabileceği gibi, ikindi vaktinde de kılınabilir.)

Sefer hükümlerinin uygulanması hususunda, yolculuğun meşru olup olmaması arasında fark yoktur. Bunun için efendisinden kaçmış bir köle veya haksız yere kocasından kaçmış bir kadın sefer müddeti yola çıkınca namazını iki rekat kılar ve isterse orucunu da sonraya bırakabilir. (Üç İmama göre, böyle yolcular, misafirler hakkındaki kolaylıklardan yararlanamazlar. Onlar bu ihsana ehil değildirler.)

Yolculuğun Sona Erip Ermemesi

Asıl vatana dönmekle yolculuk hali sona erer. Orada ikamete niyet edilmesi gerekmez. İkamet vatani böyle değildir, orada (en az onbeş gün) oturmaya niyet lazımdır. Bir insanın doğup büyüdüğü veya evlenip içinde yaşamak istediği veya içinde barınmayı kasedip başka bir yere yerleşmek için gitmek istemediği yer, onun "asıl vatani"dır!. Bir kimsenin böyle doğduğu, evlendiği, içinde yerleşmeye karar verdiği yer olmayıp yalnız içinde en az onbeş gün kalmak istediği yer de, onun için bir "İkamet Vatani"dır. Yeter ki o yer, böyle oturmaya uygun olsun. Bir misafir için, onbeş günden az oturmak istediği yerde onun "Sükna Vatanıdır". Buna itibar edilmez. Bununla vatan-ı aslı de değişmez, vatan-ı ikamet de değişmez. Burada yolculuk hükümleri uygulanır.

Asıl vatan, kendi misli ile bozulur, ikamet vatani ile bozulmaz. Şöyle ki: Bir kimse içinde doğup büyüdüğü veya evlendiği yeri terk edip başka bir beldeye yerleşse, artık önceki vatani, asıl olmaktan çıkar. Sonradan orada olsa, onbeş gün oturmaya niyet etmedikçe, farz namazlarını dörder rekat kılması gerekmez. Fakat asıl vatanından geçici olarak çıkıp başka bir yeri ikamet vatani edindikten sonra asıl vatanına dönse, niyete muhtaç olmaksızın mukim olur, namazlarını tam olarak kılması gerekir.

İkamet vatani, asıl vatanla ve diğer bir ikamet vatani ile ve sırf yola çıkmakla bozulur, aralarında sefer mesafesi bulunması şart değildir. Örnek: Bir kimse yolculuğu sırasında bir beldeye bir ay kalmaya niyet edip bu kadar durduktan sonra tekrar yola çıksa veya diğer bir beldeye gidip orada en az onbeş gün oturmaya niyet etse, artık evvelki belde ikamet vatani olmaktan çıkmış olur. Oraya tekrar dönmekle mukim olmaz. Orada mukim olabilmesi için tekrar en az on beş gün oturmaya niyet etmesi gerekir. Fakat ikamet vatanından ikamet müddeti içinde geçici bir iş için sefer müddetinden az bir kaç saatlik yola gidip dönmekle ikamet vatani bozulmaz.

Vatanından çıkıp en az üç günlük uzaklıkta olan bir köye gitmek isteyen kimse, daha oraya gitmeden yolda bir beldeye onbeş gün oturmaya niyet etse, bir görüşe göre burası bir ikamet vatanı olur. Diğer bir görüşe göre ise, olmaz. Vatanından sefer niyeti ile ayrılıp henüz üç günlük bir mesafe almadan vatanına dönmek isteğinde bulunan bir yolcu, dönüp daha vatanına gitmeden önce, geriye dönüşü ile namazlarını tam olarak kılmaya başlar. Çünkü böyle bir yolculuğu bozmakla yolculuk bırakılmış olur. 279- Bir misafir, içinde oturmak istemediği bir beldeye evlenecek olsa, bir görüşe göre mukim sayılır, diğer bir görüşe göre mukim sayılmaz. Tercih edilen görüş de budur.

İki beldeye birer zevcesi olan kimse, bunlardan herhangisinin yanına giderse mukim sayılır. Fakat bunlardan biri vefat eder de, bulunduğu beldeye kendisine ev, bağ ve bahçe gibi şeyler kalacak olsa, oraya gitmekle mukim sayılmaz. Fakat diğer bir görüşe göre, orası yine onun vatanı sayılacağından mukim olmuş olur. (Malikilere göre, bir yolcu gittiği yerde tam dört gün oturmaya niyet edip kendisine yirmi vakit namaz farz olacak bir durum olsa, mukim sayılır. Namazlarını kısaltamaz. Bu müddete, o yere fecrin doğuşundan sonra girdiği gün ile oradan çıkacağı gün dahil değildir. İmam Şafiî'ye göre, bir yerde, girip çıkma günlerinden başka, tam dört gün oturmaya niyet edilmesi, ikamet sayılır, namazlar orada kasredilmez (kısaltılmaz). Hanbelilere göre de, bir yerde, oturmaya elverişli olmasa dahi, oturmaya niyet eden veya yirmi namazdan fazla farz bulunacak bir zaman durmaya niyet eden kimse mukim sayılır; namazlarını kısaltamaz.)

Eda ile Kazanın Farkları ve Kaza Namazları

Bir namazı vaktinde kılmaya "eda" denir. Vaktinden sonra kılmaya da "kaza" denir. Vaktinde kılınan veya kılınacak olan bir namaza "vaktiyye" veya "salât-ı hazırâ" denir. Vaktinde kılınmamış olan bir namaza da "faite" denilir. Bunun çoğulu "fevait" dir. Vaktinde kılınmamış olan beş vakit farz namazlarının kazası farzdır. Vitir namazının kazası ise vacibdir. Sünnetlere gelince: Bir sabah namazı sünneti ile beraber kaçırılınca, o günün güneş doğuşundan (kerahet vaktinin çıkışından) sonra istiva zamanına kadar bu sünnet farz ile beraber kaza edilir. Güneşin yükselişinden (kerahet vaktinden) önce ve istivadan sonra sünnet kaza edilmez. İmam Muhammed'e göre, bu sünnet yalnız olarak kaçırılmış olsa, yine güneşin doğuşundan sonra istiva zamanına kadar kaza edilir. Bir de, öğle namazının her iki sünneti, farza yetişmek için terk edilecek olsa, farzdan sonra evvelki sünnet ve sonra iki rekat sünnet kaza edilir. Fetva bu şekildedir. Böylece vakit içinde sünnet iki defa gecikmemiş olur. Bununla beraber son iki rekat sünnetten sonra da dört rekat sünnet kaza edilebilir. Namazın sırası iki defa değişmemesi için bunu daha iyi görenler de vardır. Cuma namazının ilk dört rekat sünneti hakkında bu öne alma ve sonraya bırakma hükmü vardır. Terk edilen diğer sünnetlerin kaza edilmesi gerekmez. Fakat başlandıktan sonra, her nasılsa terk edilmiş olan bir sünnetin (nafîle namazın) kazası gerekir. Örnek: Öğlenin son sünnetine başlamış iken, cenaze namazını kaçırmamak için bu Sünnet kesilmiş olsa, bu sünneti sonradan kaza etmek gerekir.

Bir namazı özürsüz yere kazaya bırakmak büyük günahdır (kebiredir) Bu namaz kaza edilmekle yerine getirilmiş olur. Fakat bunun geciktirilmesinden dolayı meydana gelen günahın bağışlanması için tevbe etmek ve Allah'dan afv dilemek lazımdır. Herhangi bir bahane ile namazı geciktirip kazaya bırakmaktan son derece sakınmalıdır. Çünkü bunun günahı çok büyüktür. İnsan, gerek yaratıcısına karşı ve gerekse insanlara karşı olan borçlarını bir an önce ödemeğe çalışmalıdır. Hayatın süresi belli, çok azdır! Borçlarını ödemedi ahirete gidenlerin hallerine ne kadar acınsa azdır. UYARI: Kazaya kalan altmış, yetmiş senelik bir çok namazlar belli bir günde (Ramazan ayının son cumasında) kılınacak bir günlük namaz ile kaza edileceği ve böylece bağışlanacağı hakkındaki sözlerin hiç bir dinî değeri yoktur. Bu konuda rivayet edilen bir hadis, hadis alimlerinin ve diğer alimlerin açıklamalarına göre asılsızdır, uydurmadır, ümmetin icmâna da aykırıdır. Çünkü böyle herhangi bir ibadet, senelerce terk edilmiş olan farzların ve vaciblerin yerini tutamaz. Böyle bir iddia, farzların ve vaciblerin terk

edilmesini, önemsenmemesini gerektireceğinden akla, şeriata ve hikmete aykırıdır. Günah, kolaylığa sebep olamaz. Bu usul ilminde bir esastır. Bir de bu hadisi nakledenler hadis alimlerinden değildir. Bir kaynak da gösterememektedirler. Artık bu naklin ne değeri olabilir? Kazaya kalan namaz, bizim için yerine getirilmesi gerekir. Biz bunu yerine getirmek zorundayız, bunu yapmazsak azaba hak kazanmış oluruz. Şu kadar var ki, kazaya kalmış olan bir namazı Yüce Allah dilerse bağışlar ve dilerse bağışlamaz. Herhangi bir ibadet sebebiyle de sahibine bir çok sevablar da verebilir. Kimse bunlara karışamaz ve bunlar üzerinde kesin hüküm veremez. Yukardaki iddia, kesinlikle kazası gereken bir namazın, ona denk bir ibadetle kaza edilmesi hakkındaki farziyeti inkar etmektir ki, bu asla caiz olamaz. Bu konu üzerinde, Merhum Aliyyü'l-Kari'nin ve diğer alimlerin incelemeleri vardır. Aliyyü'l-Kari'nin "Mevzuatına", Abdurrahim Fetvasına ve "Mev'ize-i Hasene'ye" bakılsın!..

Bir kimsenin namazı kazaya kalınca bakılır; Eğer o kimse tertip sahibi ise, bu kaza namazı ile vakit namazları arasında sırayı gözetmek gerekir. Tertib sahibi değilse, bu namazı kaza etmeden diğer namazları kılabilir. Bir kimsenin tertib sahibi sayılabilmesi için, en az altı vakit namazı kazaya kalmamış olmalıdır. Altı vakit namaz kazaya kaldı mı, tertib sahibi olmaktan çıkar; artık onun ne kaza namazları arasında ve ne de kaza namazları ile vakit namazları arasında sırayı gözetmesi gerekmez. Kazaya kalmış namazlarda eskiye ve yeniye gelince, bunlar iki kısımdır. Yakın zamanda kazaya kalanlar altı vakte ulaşınca, ittifakla sıra gözetme gereğini kaldırır. Evvelce kaçırılmış bulunan (eski) namazlara gelince, bunlar da altı vakte ulaşmışsa, geçerli kabul edilen fetvaya göre sıra gözetmenin gereğini kaldırır. Örnek: Bir kimse, vaktiyle bir ay namaz kılmayıp sonradan bunları kaza etmeden vakit namazlarını devamlı olarak kılmaya başlamışken tekrar bir vakit namazını kazaya bırakacak olsa, bu son namazını hatırladığı halde onu kaza etmeden vakit namazını kılabilir. Böyle bir kimse, geçmişteki kaza namazlarını tamamen kılmadıkça tertib sahibi olamaz. Sahih olan görüş budur.

Tertib sahibi olan zat, bir farz namazını veya İmamı Azam'a göre vacib olan bir namazı özürsüz yere veya hayız ve nifas gibi namazı düşürecek bir nitelikte olmayan bir özürden dolayı vaktinde kılmamış olsa, bu namazı, ilk vakit namazından önce kaza etmesi gerekir. Çünkü gerek kaçırılan namazların arasında ve gerek bunlar ile vakit namazları arasında sırayı gözetmek esasen şarttır. Ancak kazaya kalan namaz unutulup sonradan hatıra gelmişse veya vakit daralmış veya kaçırılan namazlar çok olur da tertib sahibi olmaktan çıkılmışsa, vakit namazı kılınır. Örnek: Tertib sahibi olan kimse, her nasılsa uykuya dalıp o günün sabah namazını kılamamış olsa, bu sabah namazını o günkü öğle namazından önce kaza etmesi gerekir. Bunu hatırladığı halde onu kaza etmeksizin öğlen namazını kılsa, bu namaz İmam Muhammed'e göre bozuktur. İmam Ebû Yusuf'a göre, farz olmaktan çıkar, nafile olur. İmamı Azam'a göre ise, muvakkat olarak sahih olur. Şöyle ki: Bundan sonra o sabah namazını kaza etmeden beş vakit namazı daha kılacak olsa, bu altı vaktin hepsi de sahih olmuş olur. Fakat böyle beş vakit namazını daha kılmadan o sabah namazını kaza ederse, arada kılmış olduğu vakit namazları fasid olup yeniden kılınmaları gerekir. Yine böyle bir kimse, sabah namazını kaçırmış olduğu halde, bunu unutup öğle namazını kılacak olsa, bu öğle namazı sahih olur. Yine bir kimse, kazaya kalmış olan yatsı namazını fecirden sonra hatırlamış olur da, vakit yalnız sabah namazını kılmaya müsait bulunursa, sabah namazını kılar, yatsı namazını daha önce kaza etmemesi, bu sabah namazının sıhhatine engel olmaz. Ancak kaza namazını hatırladığı halde, vakit namazını pek uzatıp da bu bakımdan vaktin daralmasına sebebiyet verilmiş olursa, o zaman vakit namazı caiz olmaz.

Kazaya kalmış namazlar (faiteler) birkaç tane olur da, vakit bunlardan yalnız bir kısmı ile vakit namazına müsait bulunsa, sahih olan görüşe göre, sırayı gözetme gereği düşer. Yine bir kimsenin, vitirden başka altı vakitten çok veya altı vakit namazları kazaya kalmış olsa, bunları kaza etmeden vakit namazlarını kılması sahih olur. Çünkü bu durumda tertibe riayet edilmesinde güçlük vardır. Kazaya kalmış namazlar (faiteler), vitirden başka altı vakit olunca çok sayılır, altıdan az olunca da az

sayılır. (İmam Şafî'ye göre, kazaya kalan namazlarla vakit namazları arasında sıra gözetilmesi şart değildir, müstahabdır.)

Bir kimse, bir günlük namazlarından birini kaçırmış olduğu halde, bunu bir türlü belirleyemezse, bir günlük namazını yeniden kılar. Çünkü böyle yapmakla kazaya kalan namaz, kesinlikle kılınmış olur; diğerleri de birer nafîle olur. İki, üç ve daha ziyade günlerde birer vakit namaz kaçırılmış olduğu halde, bunların hangi namazlar olduğu belirlenemeyince de, o kadar günün namazları yeniden kılınır. Kazaya kalan namazlar bir çok olunca, bunların her birini belirleyerek niyet edilmesi gerekmez; çünkü bunda güçlük vardır. Onun için şöyle niyet edilmesi uygun olur: "İlk veya en son kazaya kalmış sabah veya öğle namazını kılmaya" diye kılınır.

Bir kimse, ne kadar namazı kazaya kaldığını bilmezse, kuvvetli olan görüşüne göre hareket eder. Üzerinde kaza namazı kalmadığına kanaat getirinceye kadar kaza namazı kılar. Bir kimse, bir namazı kılıp kılmadığında şüphelense, namazın vakti henüz çıkmamışsa onu yeniden kılar. Namazın vakti çıktıktan sonra şübhelense, bir şey yapması gerekmez. Çünkü farzın sebebi olan vakit çıkmıştır. Bir müslümanın namazını vaktinde kılmış olması ise bir asıldır. Müslüman olmayanların yurdunda İslâm'ı kabul edip bilgisizliğinden dolayı namazlarını kılamamış olan bir kimse, sonradan İslâm yurdunda gelip din görevlerini öğrense, önceki namazları kaza etmesi gerekmez. Fakat İslâm ülkesinde bulunup da ihtida eden (İslâmı kabul eden) kimse, bu hususta özürlü sayılmaz. İslâmı kabul ettiği tarihten itibaren namazlarını kılmakla yükümlü olur. Çünkü İslâm yurdunda cehalet bir özür sayılmaz. Herkes din görevlerini ehlinde sorup öğrenebilir.

Bir kimse kaza namazını kılarken, cemaatle vakit namazına başlanacak olsa, namazını tamamlamadıkça cemaate katılmaz, ister tertib sahibi olmasın. Kazaya kalan aynı vaktin namazı, usulü üzere cemaatle, de kılınabilir. Cemaat bahsine bakılsın!. Kaza namazlarının evde kılınması daha iyidir. Çünkü günahları örtüp açıklamamak lazımdır. Böyle bir açıklama Hakka karşı saygısızlık sayılır ve başkaları için de kötü bir örnek olabilir. Bir kadın: "Yarınki gün şu kadar namaz kılayım veya şu kadar gün oruç tutayım." diye niyet ettiği halde o gün adet görmeye başlasa, o namazı veya orucu temiz olacağı günlerde kaza eder. Kaza namazlarının belli vakitleri yoktur. Üç kerahet vakti dışında, istenilen her vakitte kaza namazı kılınabilir. Örnek: Kazaya kalmış bir öğle namazı akşamdan sonra kılınabileceği gibi, bir akşam namazı da öğleden önce veya sonra kılınabilir.

Kaza namazları ile uğraşmak, nafîle namazları ile uğraşmaktan daha iyi ve daha önemlidir. Fakat farz namazların müekked olsun olmasın, sünnetleri bundan müstesnadır. Bu sünnetleri terk ederek bunların yerine kazaya niyet edilmesi daha iyi değildir. Bu sünnetlere niyet edilmesi evladır. Hatta kuşluk ve tesbih namazları gibi, haklarında nakil bulunan nafîle namazlar da böyledir. Bunlara da böyle nafîle olarak niyet etmek evladır. Çünkü bu sünnetler, farz namazları tamamlar, bunların yerine getirilmesi mümkün değildir. Kaza namazlarının ise, muayyen vakitleri olmadığı için onların her zaman yerine getirilmesi mümkündür. Bununla beraber namazları kazaya bırakmak günahdır. Bu günahdan mümkün olduğu kadar kurtulmak için sünnetleri feda etmek uygun olmaz. Böyle bir günahı işleyen kimsenin fazla ibadet ederek Allah'ın bağışlamasına sığınması gerekirken, hakkında Peygamber şefaatinin tecelli etmesine vesile olacak bir takım sünnet ve nafîleleri terk etmek nasıl uygun olabilir? Hem bir kısım vakit namazlarını kazaya bırakmak, hem de diğer bir kısım vakit namazlarını, kendilerini tamamlayan sünnetlerden ayırmak iki kat kusur olmaz mı? Buna aykırı olan bazı nakiller geçerli değildir. Bunlar kabul edilen fetvaya aykırıdır. Hem sünnetleri, hem de kaza namazlarını kılmaya elverişli vakit bulamadıklarını iddia edenler bulunursa bunlar insaflı bir iddiada bulunmuş sayılmazlar. Boş yere en kıymetli zamanlarını harcayan insanlar, bilmem böyle bir iddiaya nasıl kalkışabilir?..

Müdrık Hakkında Meseleler

Müdrük, namazın başından sonuna kadar fasılasız olarak imama uyan ve bütün rekatleri imamla beraber kılan kimsedir. İmama ilk rekatin rükûunda yetişen, o rekata yetişmiş ve müdrük adını almış olur. Namaza imam ile beraber başlamanın fazileti pek büyüktür. Bu hususta aşağıdaki meseleler ortaya çıkar: Bir kimse tek başına bir farz namaza başladıktan sonra, bulunduğu yerde cemaatla o farz namaz kılınmaya başlansa bakılır: Eğer tek başına namaz kılmakta olan henüz secdeye varmamış ise, namazı bırakıp imama uyar. Böylece cemaat sevabını kazanmaya koşar. Bu müstahabdır. Eğer bir kez secdeye varmış ise, bakılır: Kıldığı namaz sabah veya akşam namazı ise, yine namazını bırakır ve imama uyar. Fakat bunların ikinci rekati için secdeye varmışsa, artık namazı bırakmayıp tamamlar, imama uyamaz. Çünkü sabah namazından sonra nafile kılınamayacağı gibi, üç rekatlı bir namaz da nafile kılınmaz. Öğle namazı gibi dört rekatlı bir farz ise, kıldığı bir rekata bir rekat daha ilave eder, teşehhüdde bulunur ve selam vererek imama uyar. Evvelce kıldığı o iki rekat namaz nafile olmuş olur. Böyle bir namazın üçüncü rekatında bulunup da henüz secdesine varmamış ise, hemen ayakta veya oturarak selam verip namazdan çıkar ve imama uyar. Yalnız başına kıldığı iki rekat yine bir nafile olmuş olur. Fakat bu namazın üçüncü rekatını secde ile bağlasa, artık bunu tamamlar, farzını kılmış olur. Bu namaz, öğle veya yatsı olduğuna göre de, kendi farzını kıldıktan sonra imama uyabilir. İmam ile kılacağı bu namaz bir nafile olmuş olur. Fakat ikindi namazında ise, imama uyamaz; çünkü ikindi namazından sonra nafile kılınması mekruhtur.

Nafile bir namaza başlamış olan bir kimse, yanında cemaatla namaza başlanınca, bu nafileyi iki rekat olmak üzere tamamlar. Ondan sonra selam verip cemaata katılır. Üçüncü rekata kalkmış ise, onu da dörde tamamladıktan sonra cemaata katılır. Bundan cenaze namazı müstesnadır. Şöyle ki: Böyle nafileye başlamış olan kimse, kılınmaya başlanan bir cenaze namazının kaçırılacağından korkarsa, kılmakta olduğu namazı hemen bırakıp cenaze namazı için imama uyar. Sonra nafileyi kaza eder. Çünkü cenaze namazının kazası yoktur.

Cemaatle sabah namazına başlanmış olduğunu gören kimse, cemaate yetişebileceğini zannederse hemen sabah namazının sünnetini kılar. Gerek görürse, "Sübhanek" ile "Eûzü"yü ve sure ilavesini bırakıp yalnız Fatıha suresi ile rükû ve sücudda birer tesbih ile yetinebilir. Ondan sonra imama uyar. Fakat cemaate yetişeceğini hiç zannetmiyorsa, sünnete başlamayıp imama uyar; artık bu sünneti kaza edemez. Eğer sünnete başlamış ise, onu tamamlar, bırakmaz. Fakat öğle, ikindi ve yatsı namazları böyle değildir. Bunların cemaatla kılınmaya başlanmış olduğunu gören kimse, bunların sünnetini kılmadan imama uyar. Sonra öğlenin dört rekat sünnetini kaza eder. İkindinin sünnetini vaktin kerahetinden dolayı kaza edemez. Yatsı namazının dört rekat sünnetini, bir gayri müekked sünnet olduğu için dilerse kaza eder, dilerse kaza etmez.

Vaktin çıkacağını veya cemaatin tamamen kaçırılacağını kesinlikle anlayan kimse, sünnetleri kılmayacağı gibi, kendisinde bulunan az bir pisliği gidermekle uğraşamaz. Fakat başka bir cemaat bulabileceğinden emin olan kimse, az necaseti gidermeden namaza başlamaz; bu daha faziletlidir. Böylece namazı ittifakla sahih duruma geçer. (Şafiî'lere göre namaz, az pislik ile de bozulur. Necasetler (pislikler) bölümüne bakılsın!..)

Lâhık Hakkında Meseleler

Lâhık, namaza imam ile beraber başladığı halde, kendisine uyku ve dalgınlık veya cemaatin fazlalığından dolayı bir eziyet ve bir abdestsizlik hali arız olup da, namazın tamamını veya bir kısmını imam ile kılamayan kimsedir. Lâhık, hareket bakımından Muktedi gibidir. Muktedi, imamın arkasında Kur'an okuyamayacağı gibi, Lâhık da kaçırmış olduğu rekatları kendi başına kılınca Kur'an okuyamaz, tamamen muktedi gibi hareket eder ve kendi başına kılacak olduğu rekatlardaki yanılmalardan dolayı da sehiv secdeleri yapmaz. Lâhık, mümkünse kaçırdığı rekatları veya rükünleri kaza eder, sonra

imama tekrar katılarak onunla selam verir. Örnek: Bir muktedir birinci rekatin kıyamında uyuyup da, imam secdeye vardığı anda uyansa, hemen rükûa varır, sonra secde yaparak imama iştirak eder. Lâhık, imamına yetişemeyeceğini bildiği takdirde hemen imama uyar. İmam namazdan çıkınca, kendisi kaçırmış olduğu rekatları veya rükûnleri kaza eder. Örnek: Bir muktedi, dördüncü rekatta iken burnu kanasa, safdan ayrılır ve namaza aykırı olacak bir şeyle uğraşmaksızın hemen abdest alır. İmkan bulduğu yerde imama uyar. İmam selam vermiş olursa, kendi başına o dördüncü rekâtı, hiç bir şey okumaksızın, imamın arkasında kılıyormuş gibi tamamlar. Çünkü lâhık, hüküm bakımından imamın arkasında namazını kılmış sayılır. Yine: Bu durum üçüncü rekatta meydana gelse, imam da dördüncü rekata başlasa, lâhık abdest alıp önce o üçüncü rekâtı kıraatsız olarak kılar, ondan sonra imama uyar. Onunla dördüncü rekâtı kılarak selam verir. Fakat imamına böyle yetişemeyeceğini bilirse, hemen imama uyar. İmam selam verince, kendisi kalkar ve üçüncü rekâtı kıraatsız olarak kılip selam verir. İmam sehiv secdelerinde bulunacak olsa, lâhık henüz namazını tamamlamamış ise, onunla beraber bu secdeleri yapmaz. Namazını tamamladıktan sonra bu sehiv secdelerini yapar. 309- Her lâhık'ın, yukarda bildirildiği şekilde hareket etmesi kolay değildir. Bu bakımdan, lâhık olanların bu noksan kalan namazlarına yeniden başlamaları daha uygun görülmüştür.

Mesbuk Hakkındaki Meseleler

Mesbuk, bir rekât kılındıktan sonra imama uyan kimsedir ki, son oturuşta dahi imama uymuş olsa yine mesbuk sayılır. Mesbuk hakkında aşağıdaki meseleler ortaya çıkar: Mesbuk kaza edeceği rekatlarda, tek başına namaz kılan gibidir. Örnek: Bir kimse sabah namazının ikinci rekâtında imama uyacak olsa, mesbuk olmuş olur. Aldığı tekbirden sonra sükut eder. İmamla beraber son oturuşta yalnız "Tahiyyat"ı okur. İmam selam verince, kendisi ayağa kalkar ve imam ile kılmamış olduğu ilk rekâtı kılmaya başlar. "Sübhanek ve Eûzü Besmele'den" sonra Fatiha suresi ile bir miktar daha Kur'an-ı Kerîm okur. Bilindiği şekilde rükû ve secdelere gider. Ondan sonra oturup "Tahiyyatı, salavatları ve Rabbenâ âtinâ'yı" okuyarak selam verir. Akşam namazının ikinci rekâtında imama uyan kimse de birinci rekât hakkında bu şekilde hareket eder.

Mesbuk, akşam namazının son rekâtında imama uysa, "Sübhanek'yi" okur ve imamla beraber o rekâtı kılarak teşehhüde oturur. İmam selam verdikten sonra kalkar, Sübhanek, Eûzü Besmele, Fatiha ve bir miktar daha Kur'an-ı Kerîm okur. Rükû ve secdelerden sonra oturur ve yalnız "Tahiyyat'ı" okur. Sonra "Allahü Ekber" diyerek ayağa kalkar, yalnız Besmele ile Fatiha ve bir miktar daha Kur'an-ı Kerîm okuyarak rükû ve secdeleri yapar. Sonra son oturuş yaparak selam ile namazdan çıkar. Bu halde üç defa Teşehhüde oturmuş olur. Bununla beraber mesbuk, ikinci rekâtın sonunda yanılarak teşehhüde oturmayacak olsa, sehiv secdesi yapması gerekmez. Çünkü bu rekât, bir yönden birinci rekât yerindedir. 313- Mesbuk, dört rekâtli namazlardan birinin dördüncü rekâtında imama uysa, imam ile teşehhüde oturduktan sonra kalkar, Sübhanek, Eûzü Besmele, Fatiha ve bir miktar Kur'an okur. Rükû ve secdelerden sonra oturur. Yalnız "Tahiyyat'ı" okur. Ondan sonra kalkar. Besmele ile Fatiha'yi ve bir miktar daha Kur'an ayetlerini okur. Sonra rükû ve secdelere varır, oturmaksızın kalkar. Yalnız Besmele ve Fatiha ile bir rekât daha kılarak son oturuşu yapar. Tahiyyat'ı, Salavatları ve Rabbenâ âtinâ'yı okuyup selam vererek namazını tamamlar.

Mesbuk, dört rekâtli namazların üçüncü rekâtından başlayarak imama uysa, imamla beraber son oturuşta yalnız "Tahiyyat'ı" okur. İmam selam verdikten sonra kalkar, Sübhanek, Eûzü Besmele, Fatiha ve bir miktar daha Kur'an okur. Rükû ve secdelere varır, sonra kalkar yalnız Besmele ile Fatiha'yı okur. Biraz daha Kur'an-ı Kerîm okur. Yine rükû ve secdelere gider. Teşehhüde oturur. Tahiyyat'ı, Salavatları ve Rabbenâ âtinâ'yı okuyarak selamla namazını tamamlar.

Mesbuk, dört rekatlı namazların ikinci rekatında imama uyacak olsa, üç rekatı imamla kılmış olur. Teşehhüdden sonra imam selam verince ayağa kalkar. Sübhaneke'yi, Eûzü Besmele'yi, Fatiha'yı ve ekleyeceği ayetleri okur. Rükû ve secdelere varıp son oturuşu yapar. Selam verip namazını tamamlar. İmam rükûda iken, imama uyan kimse, o rükûa ait olan rekata yetişmiş olur. Fakat imamı secde halinde bulan kimse, hemen secdeye varırsa da o secdenin rekatına yetişmiş olmaz. Bunun için o rekatı yukarıda anlatıldığı şekilde kaza etmesi gerekir.

Mesbuk, imam selam verdikten sonra "Allahü Ekber" diyerek ayağa kalkar ve noksan kalmış olan rekatları tamamlar. İmam selam vermeden mesbukun kalkıp noksan kalan rekatları kılmaya başlaması uygun değildir. Ancak namaz vaktinin çıkmak üzere olması ve insanların önünden geçme durumu olması gibi özürler sebebiyle selamından önce kalkar. Bununla beraber imam, henüz selam ile namazdan çıkmamış olunca, mesbukun Teşehhüd miktarı oturması lazımdır. Bundan önce kalkması caiz değildir. İmam teşehhüdü tamamlamadan mesbukun kalkıp Kur'an okuması muteber değildir. Onun için mesbuk, birinci veya ikinci rekatı kaza için ayağa kalkar da, imamın teşehhüdü bitirişinden sonra namaz caiz olacak kadar Kur'an okursa, namazı caiz olur. Fakat namaz caiz olmayacak kadar az okumuş olursa namazı sahih olmaz.

Mesbukun kaza edeceği rekatlarda başkasına uyması ve başkasının da bu halde mesbuka uyması caiz değildir. Mesbuk burada yalnız başına sayılmaz. Fakat bir mesbuk ne kadar rekat kaza edeceğini unutup da kendisi ile beraber mesbuk bulunan kimsenin ne kadar rekat kaza edeceğini yalnız göz önünde bulundursa, bununla namazı bozulmaz. Mesbuk, namazını yeniden kılmak niyeti ile tekbir alacak olsa önceki tekbiri ile başlamış olduğu namazı bozulmuş olur. Tek başına namaz kılan kimse böyle değildir; başka bir namaz kılmaya niyet etmedikçe, aynı namaza yeniden başlamak niyeti ile alacağı tekbir bu namazı bozmadır. Çünkü her iki namaz, tek başına namaz kılan için birbirinin aynıdır. Mesbuk ise, bir yönden tek başına namaz kılan gibidir, bir yönden de imama uyduğundan onun için aynı namaz değildir.

Mesbuk, İmam Azam'a göre Kurban Bayramı'nda Teşrik tekbirlerini imamla beraber alır, sonra ayağa kalkıp geri kalan rekatleri tamamlar. Halbuki İmam Azam'a göre, tek başına namaz kılan kimse bu tekbirleri getirmek zorunda değildir. Bunun için mesbuk, burada tek başına namaz kılan gibi değil, muktedi (imama uyan) yerindedir. Mesbuk, ayağa kalkması sahih olacak bir zamanda ayağa kalkıp da, imam henüz selam vermeden mesbuk namazını bitirerek selamda imama uysa, namazı bozulmuş olur. İmam daha selam vermeden, mesbuk Tahiyat'ı okuyup bitirmiş olsa, bir görüşe göre Şehadet sözünü tekrarlar, bir görüşe göre de susar. Burada sahih olan mesbukun Tahiyat'ı yavaş yavaş okumasıdır. Birinci oturuşta imamdan önce Teşehhüd'ü bitirmiş olan bir muktedi de susar, Teşehhüd'de bulunmaz.

Mesbuk, cehren (aşikare) okunan namazlarda imama uyunca, "Sübhaneke"yi okumaz. Geri kalan rekatları kazaya kalkınca okur. Sahih olan budur. Buna yukarıda işaret edilmişti. - İmam yanılarak beşinci rekata kalkınca, mesbuk da ona uyarak kalksa, bakılır: Eğer imam dördüncü rekatta oturmuş ise, mesbukun namazı bu kalkış ile bozulmuş olur. Fakat imam dördüncü rekatta oturmamış ise, beşinci rekatta secdeye varmadıkça, mesbukun namazı bozulmaz.

Bir mesbuk lâhık da olabilir. Şöyle ki: İmama sonradan uyan kimse, uyku veya abdesti bozan bir sebeple rükünlerden veya rekatlardan bir kaçını imam ile kılamayıp kaçırarsa, hem mesbuk olur, hem de lâhık olmuş olur. Bu durumda önce kaçırdıklarını kıraatsız olarak kaza eder sonra mümkün ise, geri kalan namazda imama uyar. Daha sonra da imama uymadan önceki rekatları kıraatla (Kur'an okuyarak) kaza eder. Önce bunları kaza edip ondan sonra, namaz arasında kaçırmış olduğu rükünleri veya rekatleri kaza etmesi de caizdir. Fakat bunu yapmakla meşru sırayı gözetmemiş olduğundan günahkar olur.

Sehiv(Yanılma) Secdeleri ile İlgili Meseleler

Sehiv secdeleri, bir namazın vaciblerinden birini yanılarak terk etmekten veya geciktirmekten dolayı, o namazın sonunda yapılması gereken iki secde ile teşehhüdden, salavat ve duaları okumaktan ibarettir. Şöyle yapılır: Son oturuşta yalnız "Tahiyyat" okunduktan sonra iki tarafa selam verilir. Ondan sonra "Allahü Ekber" denilerek secdeye varılıp üç kez "Sübhane Rabbiye'l-ala" okunur. Ondan sonra "Allahü Ekber" denilerek kalkılır. Bir tesbih mikdarı duraklamadan sonra tekrar "Allahü Ekber" deyip ikinci secdeye varılır. Yine üç kez "Sübhane Rabbiye'l-ala" okunduktan sonra "Allahü Ekber" denilerek kalkılır ve oturulur. Tahiyyat ve Salavatlarla "Rabbena atina" okunup önce sağ tarafa, sonra sol tarafa selam verilir. Yalnız sağ tarafa selam verdikten sonra sehiv secdelerinin yapılması daha faziletlidir, ihtiyata uygundur. Bundan dolayı cemaatla kılınan namazlarda cemaatin yanlışlıkla dağılması için, yalnız sağ tarafa selam verdikten sonra sehiv secdesi yapılması tercih edilmiştir.

Sehiv secdeleri vacibdir. Bilindiği gibi, gerek farz, gerek vacib veya sünnet olan herhangi bir namazın kıraat, rükü ve sücud gibi farzları ve Fatiha, Sure ilavesi, sırayı gözetme gibi vacibleri, Kadelerde (oturuşlarda) salavatları okumak gibi sünnetleri vardır. Bunun için bunları gözetmek gerekir ki, namaz tam olarak kılınmış olsun. O halde farz olsun, olmasın herhangi bir namazda bir farzın kasden veya sehven terk edilmesi, o namazın yeniden kılınmasını gerektirir. Böyle büyük bir noksanı gidermek için sehiv secdeleri yeterli değildir. Bir vacibin kasden terki veya geciktirilmesi bir günahdır. Bundan dolayı sehiv secdeleri gerekmez, böyle bir namazı iade etmek uygundur. Bir vacibin sehven terk edilmesi veya geciktirilmesi, sehiv secdelerini gerektirir. Bu şekilde o noksan düzeltilmiş olur. Bir sünnetin kasden veya sehven terk edilmesi, sehiv secdelerini gerektirmez. Fakat kasden terk edilmesi bir kusurdur. Sevab ve faziletten mahrum olmayı gerektirir. (Malikilere göre sehiv secdeleri sünnettir. Şafiî'lere göre de sünnettir. Ancak imam sehiv secdelerini yaparsa, cemaatin imama uyması vaciptir. Hanbelilere göre sehiv secdeleri bazan vacib, bazan sünnet ve bazan da mubah olur. Namazın terk edilen bir sünnetinden dolayı yapılacak sehiv secdelerinin mubah olması gibi... İmam Şafiî ve İmam Ahmed'e göre, iki tarafa selam vermeden önce yapılır. İmam Malik'e göre sehiv (yanılma), bir ziyade sebebiyle ise, sehiv secdeleri selamdan sonra yapılır. Eğer bir noksan veya bir noksan ile ziyade sebebiyle ise, selamdan önce yapılır. Bu bir fazilet meselesidir; yoksa hepsi de caizdir.)

Bir namazın tam bir rükününü, bir farzını öne almak veya sonraya bırakmak sehiv secdelerini gerektirir. Çünkü bu öne almak ve sonraya bırakma işi, vacibi terk etmekten sayılır. Kıyamda "Sübhaneke"den sonra, henüz kıraat yapmadan rükûa varılıp ondan sonra hatırlanarak kıyama dönmekle farz olan kıraatin yerine getirilmesi, buna bir örnektir. Bu durumda önceki rükü geçerli olmaz. Kıraattan sonra yeni bir rükü yapılır. Böyle dönüp kıraat yapmadan ve ondan sonra rükûa varmadan kılınacak namaz bozulur. Çünkü böyle bir rekatta rükü gibi tekrarlanmayan rükünler arasında sıraya riayet edilmesi farzdır.

Namazın rekatlarından birindeki iki secdeden biri yanılarak terk edilip ondan sonraki rekatın veya kadenin sonunda hatırlansa, bunun geciktirilmesinden dolayı namazı iade gerekmez, hemen o secde kaza edilir. Eğer son oturuşta iken hatırlansa, bu secde yapılır ve ondan sonra bu oturuş (kade) iade edilir. Ondan sonra da sehiv secdeleri yapılır. Bu durumda son rekatta beş secde ile üç kade bulunmuş olur. Çünkü bir rekatta iki secde vardır. Böyle tekrarlanan bir rükün kısmen sonraya bırakılması, farzı terketmek sayılmadığından namazın iadesini gerektirmez. Fakat bir rekattaki iki secdeden ikisi de yanılarak öne alınsa, önce iki secde ve ondan sonra rükü yapılmış bulunsa, bu halde farz olan tertibe riayet için tekrar rükü ve ondan sonra secdelere gidilir. Bu tekrar ve iadelerden dolayı da namazın sonunda sehiv secdeleri yapılır.

Herhangi bir namazın bir rûknünü tekrar etmek, sehiv secdelerini gerektirir. Bir rekatta iki defa rûkü veya üç defa secde yapılması gibi. Birinci ve ikinci rekatlarda Fatiha'nın tekrarlanarak okunması veya arka arkaya okunması veya rûkü, secde ve teşehhüdde Kur'an okunması da böyledir. Fakat üçüncü veya dördüncü rekatlarda Fatiha'nın iki defa okunması veya bunlarda Fatiha ile beraber başka bir sürenin de okunması yahut yalnız başka bir sürenin okunması sehiv secdelerini gerektirmez. Çünkü bu takdirde bir vacib terk edilmiş veya geciktirilmiş ve Kur'an da meşru olan yerin başkasında okunmuş olmaz. Ancak bu halde rekatlar, önceki, rekatlardan daha fazla uzatılmış ve cemaata da ağırlık verilmiş olursa, kerahetten korunmuş olmaz. 332- Bir vacibi yanılarak terk etmek, sehiv secdelerini gerektirir. Birinci oturuşu veya vitirde Kunut'u veya bayram namazlarında ziyade tekbirleri yahut birinci ve ikinci oturumlarda Tahiyat'ı okumayı terk etmek gibi. Vitir namazında rûkudan sonra Kunut duasının unutulduğu hatırlanmış olsa, artık onu okumak için geri kıyama dönülmez. Rûkudan sonra okunması da gerekmez. Çünkü yeri kaçırılmıştır. Rûkü halinde hatırlandığı halde de okunması gerekmez. Sahih olan rivayet böyledir. Bununla beraber okunsun veya okunmasın, her iki halde de sehiv secdeleri gerekir. Kunut tekbirini unutup yapmamak, bir görüşe göre sehiv secdesi gerektirir, bir görüşe göre de gerektirmez.

Bir vacibin yanılarak geciktirilmesi de sehiv secdesini gerektirir. Birinci veya üçüncü rekattan sonra biraz oturulması, dördüncü rekattan sonra beşinci rekat için ayağa kalkılması, sabah namazının ikinci rekatından sonra üçüncü bir rekata ve akşam namazının üçüncü rekatından sonra dördüncü bir rekata kalkılması gibi... Birinci oturuşta (Kade'de) teşehhüd miktarından fazla oturulup üçüncü rekata kalkmanın geciktirilmesi de böyledir.

Bir vacibin vasfını değiştirmek, sehiv secdesini gerektirir. İmamın aşikare okuması gereken ayetleri gizlice okuması veya gizlice okunacak ayetleri aşikare okuması gibi. Bu okuma miktarı, namaz sahih olacak kadar okumaktır. Fatiha süresinin ilk ayetlerini okumak bu kısımdandır. Bununla beraber kısa bir ayet okunması da İmamı Azam'a göre bu hükümdendir. İki imama göre ise, bu hükümde değildir. Aşikare okumanın en az derecesi, başkasının işiteceği miktardır. Gizlice (hafiyyen) okumanın en aşağı derecesi de, yalnız okuyanın işiteceği miktardır. Gizli okunacak yerde, Fatihanın çoğu yanılarak aşikare okunsa, geri kalanı yine gizlice okunur. Aksine olarak aşikare olarak okunacak bir namazda Fatiha'nın bir kısmı gizli okunup ondan sonra aşikkare okunacağı hatırlansa, Fatiha yeni baştan aşikare okunur. Böylece bir rekatta hem aşikare, hem de gizli okumak toplanmış olmaz. Fakat diğer bir görüşe göre, Fatiha yeniden okunmaz, yalnız geri kalan kısım aşikare okunur.

Tek başına namaz kılanın aşikare veya gizli okumasından dolayı, tercih edilen görüşe göre, sehiv secdesi gerekmez. Ancak öğle namazı gibi gizli okunacak yerde kasden aşikare okursa, günah işlemiş olur. Tek başına namaz kılanın gündüzün kılacağı nafil namazlarda aşikare okuması mekruhtur. 337- İmam sabah namazında Fatiha suresini sehven gizlice okuyup sonra hatırlasa, ekleyeceği süreyi aşikare okur, Fatiha'yı iade etmez. Cemaat halinde aşikare Kur'an okunacak bir namaza başlamış olan ve Fatiha'yı gizli okumuş bulunan bir kimseye, başkası gelip uysa, o kimse imam olmayı arzu ederse sureyi aşikare okur, arzu etmezse, aşikare okuması gerekmez.

Farz bir namazda ikinci rekattan sonra oturulmayıp da üçüncü rekata yanılarak kalkmaya yeltenenin durumuna bakılır: Eğer kalkışı oturmaya yakın ise, oturur, sehiv secdesi gerekmez. Fakat doğrulması kıyama yakın ise, kalkar ve ondan sonra sehiv secdelerini yapar. Çünkü bu durumda vacib olan birinci oturuş terk edilmiştir. Bununla beraber bir rivayete göre de, namaz kılan henüz tam kıyama doğrulmamış ise, kadeye (oturuşa) döner, vacibi terk elmez. İmam tam doğrulup kalktıktan sonra kadeye dönerse, namazı bozulur. Çünkü bu takdirde farz olan kıyam bozulmuş ve namazın sırası büsbütün değiştirilmiş olur. Diğer bir görüşe göre, bu durumda namazı bozulmaz, kendisi günah işlemiş olur ve sehiv secdeleri gerekir.

Sünnet namazlarda ikinci rekatin arkasında oturulup da Tahiyat okunmadığı üçüncü rekatta hatırlanırsa bakılır: Eğer bu üçüncü rekat daha secde ile bağlanmamış ise, oturmaya dönülür, eğer secde ile bağlanmışsa, dönülmez. Diğer bir görüşe göre, secde ile bağlansın veya bağlanmasın, artık oturmaya dönülmez. Her iki durumda da sehiv secdeleri yapmak gerekir.

Dört rekatlı farzlarda ikinci oturuş yapılmaksızın beşinci rekata kalkılacak olsa, henüz beşinci rekat için secde edilmedikçe oturuşa dönülür. Teşehhüdden sonra selam verilip sehiv secdeleri yapılır. Çünkü farz olan son oturuş geciktirilmiştir. Bu geciktirme ise, vacibi terk sayılır. Fakat beşinci rekat için secde yapılmış olursa, bu namaz nafilere dönmüş olur. Artık buna bir rekat daha ilave edilir ve tam altı rekatlı bir nafilere namaz kılınmış olur. Sahih olan görüşe göre, bu durumda sehiv secdesi gerekmez. Bu mesele İmamı Azam ile İmam Ebû Yusuf'a göredir. İmam Muhammed'e göre, beşinci rekatin secdesinden baş kaldırılınca, namaz tamamen batıl olmuş olur.

Dört rekatlı, bir farz namazın son oturuşunda selam vermeden yanılarak ayağa kalkılsa, hemen oturuşa dönülüp selam verilir ve sehiv secdesi yapılır. Fakat beşinci rekat için secdeye varılmış olunca, buna bir rekat daha ilave edilir. Bu durumda önceki dört rekat ile farz tamamlanmış olur; Diğer iki rekat da nafilere sayılır, İstihsan olarak da sehiv secdeleri yapılır. Akşam namazında ikinci oturuştan sonra bir dördüncü rekata, sabah namazında da oturuştan sonra bir üçüncü rekata kalkılması da bu hükümdedir. Onun için bunlara eklenen ikişer rekat da, nafilere olmuş olur. Bu hareketler kasıtlı olarak yapılmadığı için mekruh sayılmaz. Tercih edilen görüş budur.

Dört veya üç rekatlı farz ve vitir namazlarında birinci oturuştan sonra yanılarak: "Allahümme Salli ala Muhammedin ve ala ali Muhammed" denilmesi, İmamı Azam'dan bir rivayete göre de, bu teşehhüdden sonra bir harf bile ziyade edilmesi sehiv secdelerini gerektirir. Fakat son duruşlarda teşehhüdden sonra Kur'an okunması, dua edilmesi ise sehiv secdelerini gerektirmez. Çünkü bu oturuş dua ve hamd yeridir. Kur'an ise hem duayı hem de hamdi kendisinde toplar. Namazda zikirlerin, duaların ve teşehhüdün (Tahiyat'ın) aşikare okunması da sehiv secdelerini gerektirmez.

Farz namazların son üçüncü ve dördüncü rekatlarında kasden susarak Fatiha veya diğer bir süre okunmaması bir hatadır; fakat sehiv secdelerini gerektirmez. Yanılarak sükuti edilip Fatiha veya başka bir süre okunmaması sehiv secdelerini gerektirir. İmam Ebû Yusuf'a göre, her iki halde de sehiv secdelerini yapmak gerekir.

Namaz içinde bir rükün yerine getirilecek kadar düşünceye dalırsa başlangıç (iftitah) tekbirini aldım mı, almadım mı diye o kadar düşünülse de sonra tekbir alındığı hatırlansa, veya alınmamış olması sanılarak tekrar bir tekbir daha alınsa, sehiv secdesi gerekir. Yine: Üç rekat mı, dört rekat mı kıldığında şübhelenip durulsa, veya Fatiha okunduktan sonra hangi surenin okunacağı üzerinde düşünülse, yine sehiv secdeleri gerekir. Çünkü bu durumlarda vacib geciktirilmiş olur. Bir rükünü veya bir vacibi yerine getirirken meydana gelecek bir dalgınlık ve bir düşünce ise, sehiv secdelerini gerektirmez. Tam bir kalb huzuru ile namaz kılmak, öyle herkese nasib olacak bir fazilet değildir.

Bir kimse, kıldığı bir namazın rekatlarında şübhelense bakılır: Ege bu şübhe kendisine ömründe ilk kez olmuşsa, o namazı yeniden kılar. Fakat birkaç defa olmuşsa araştırır ve kanaatine göre hüküm verir. Namazı yeniden kılmaması icab etmez. Araştırmada kalbin şahidliği yeterlidir. Örnek: Sabah namazını kılarken bir rekat mı kıldım, iki rekat mı? diye şübhelenip de bir rekat kılmış olduğuna kalben hüküm verse, ihtiyaten buna bir rekat daha ilave eder. Bu husustaki tereddütlerinden dolayı da sehiv secdeleri yapar. Aksine olarak iki rekat kılmış olduğuna hüküm verdiği takdirde oturur. Teşehhüdden ve selamdan sonra sehiv secdelerini yapar. Hiç birine karar veremediği takdirde de, az olanı esas alır, çünkü az olanda kesinlik vardır. Bu durumda bir rekat daha kılar; ancak bu takdirde

şübhelendiği rekatın sonunda oturur. Ondan sonra kalkıp o bir rekatı kılar. Çünkü önce iki rekat kılmış olması ihtimali vardır. Bu takdirde de namazın sonunda sehiv secdelerini yapar.

Dört rekatlı bir namaza başlamış olan kimse, kıldığı rekatın birinci rekat mı, ikinci rekat mı? olduğunda şübhe edip bir tarafı seçemezse, kendisini bir rekat kılmış sayar ve her bir rekatın sonunda ihtiyat olarak bir kere teşehhüd mikdarı oturur; bu şekilde dört defa kade yapılmış olur. Çünkü birinci sayılan rekatın ikinci ve üçüncü sayılan rekatın dördüncü rekat olması ihtimali vardır.

Bir kimse kıldığı rekatın ikinci rekat mı, üçüncü rekat mı? olduğundan şübhelense, sahih olan görüşü göre, bu rekatın sonunda oturmaz. Bir tarafı tercih edemezse, bunu ikinci rekat sayar. Geri kalan rekatları da tamamlar. Akşam namazı ile vitir namazı bu hükmün dışındadır. Bu şübhelenme bu namazlardan birinde olsa, oturmak gerekir. Çünkü şübhelenilen rekatın üçüncü rekat olması muhtemeldir. Bu halde teşehhüdden sonra bir rekat daha ilave edilir. Çünkü şübhelenilen rekatın ikinci rekat olması da mümkündür. Bunların sonunda da sehiv secdeleri yapılır.

Dört rekatlı namazlarda, kılınan rekatın dördüncü rekat mı, beşinci rekat mı olduğunda ve sabah namazında kılınan rekatın ikinci rekat mı, üçüncü rekat mı olduğunda, akşam ile vitir namazlarında da kılınan rekatın üçüncü rekat mı, dördüncü rekat mı, olduğunda şübheye düşülse, sonunda oturulur ve teşehhüdden sonra kalkılıp bir rekat daha kılınır. Çünkü bu rekatların üçüncü, dördüncü veya beşinci rekat olması muhtemeldir. O halde ilave edilen birer rekat ile fazla olan mikdar nafîle olmuş olur. Sonunda da sehiv secdeleri yapılır. Bu şübhe, kıyam veya rükü veya rükudan kıyama geçiş halinde olduğuna göredir. İlk secde yapıldıktan sonra şübhelenme olursa, ittifakla namaz batıl olur. Çünkü şübhe edilen rekatın ziyade olup son oturuşun terk edilmiş bulunması muhtemeldir. İlk secde halinde şübhe olursa, yalnız İmam Muhammed'e göre, namaz batıl olmaz.

Namazda Fatiha'dan önce başka bir sure bir harf olarak dahi yanılarak okunsa, iade edilerek önce Fatiha, sonra da o sure okunur. Namazın sonunda da sehiv secdeleri yapılır. Bu sırada işinde yapılan noksan rüku halinde bile hatırlansa, kıyama dönülerek iadesi gerekir. Böyle bir yanılma çok olmaz. Onun için bunun az mikdarı da bağışlanamaz. Fakat bir namazda okunan bir surenin altında bulunan sure okunmak istenirken üstündeki sure okunsa, bundan dolayı sehiv secdeleri gerekmez.

Bir kimse namazda, Fatiha okuyup okumadığında şübhe etse, bakılır: Eğer henüz başka sure okumamış ise, Fatiha'yı okur. Fakat başka sure okumuş ise, artık Fatiha'yı okumaz. Çünkü surenin Fatiha'dan sonra okunması meydandadır. Bununla beraber namaz kılanın bir görüşü varsa ona göre hareket eder.

Bir kimse, ilk rekatlerde birer sure okuyup da Fatiha'yı okumamış bulunduğunu secdeye vardıktan sonra hatırlarsa, son rekatlerde Fatiha'yı iade etmez. Çünkü son rekatlarda zaten Fatiha okunacaktır. Bir rekatte iki Fatiha okunması ise meşru değildir. Yalnız Hasan İbni Zeyyad'a göre, son rekatlarda Fatiha kaza edilir.

Dört veya üç rekatlı farz namazların ilk iki rekatında Fatiha'dan sonra birer sure veya bir mikdar ayet eklenmemiş olsa, bu sure veya ayetler üçüncü ve dördüncü rekatlarda Fatiha'dan sonra ilave edilirse bu namaz cemaatle kılınan bir akşam veya yatsı namazı ise, üçüncü ve dördüncü rekatlarda hem Fatiha, hem de ilave edilecek sure aşikare olarak okunur. Çünkü bir kıyamda olan kıraat birdir; bunun bir kısmı gizli olarak, bir kısmı da aşikare olarak okunamaz. Yalnız surenin aşikare okunacağını söyleyenler de vardır. İmam Ebû Yusuf'a göre, ikisi de gizlice okunur. Çünkü son rekatlarda gizlice okumak sünnettir. İmam Ebû Yusuf'dan diğer bir rivayete göre de, artık son rekatlarda bu süre okunmaz. Çünkü bunun yeri geçmiştir. Bununla beraber her halde de sehiv secdeleri yapılır.

İmamın yanılması, kendi hakkında asaleten ve cemaat hakkında da uymuş olma bakımından sehiv secdelerini gerektirir. Fakat imama uyan cemaatten birinin yanılması ile ne kendisine ne de imama sehiv secdesi yapmak gerekmez. Sehiv secdelerini yapmakta olan bir imama uymak sahihtir. Gerek sehiv secdelerinin herhangi birinde ve gerek teşehhüdünde olsun eşittir. Sehiv secdelerinin ikincisinde imama uyan kimseye birinci secdeyi ve teşehhüdünde uyana her iki secdeyi kaza etmek gerekmez.

Mesbuk, imamla beraber sehiv secdelerini yapar, imamın yanılması, mesbukun imama uymasından önce de olsa hüküm aynıdır. Çünkü mesbuk imama bağlıdır. İmam teşehhüdde iken daha selam vermeden önce mesbuk kalkarak kıraat veya rüküda bulunduktan sonra, imam selam verip sehiv secdelerine varacak olsa, mesbuk da hemen bu secdelere uyar ve evvelce yaptığı kıraatla rüküu aradan çıkar, bunları sonradan kalkıp tekrar yerine getirir. Bununla beraber mesbuk bu secdelerde imama uymasa namazı bozulmaz. Namazı bitirince bu sehiv secdelerini kendi başına yapar. Yine mesbuk secdeye vardıktan sonra, imam sehiv secdelerini yapacak olsa, imamına uymaz, namazını bitirir ve sonra sehiv secdelerini yapar. Eğer bu durumda imama uyacak olursa, namazı bozulur.

İmam selam verdikten sonra, noksan kalan rekatlarını tamamlamak için ayağa kalkan bir mesbuk, bu rekatlarda yanılmış olursa, sehiv secdelerini yapması gerekir. Önceden imamla beraber sehiv secdeleri yapmış olsa bile bu hüküm değişmez. Çünkü mesbuk, noksan kalan rekatları tamamlarken tek başına namaz kılan gibidir. Mesbuk imamla beraber yanılarak selam verse ona sehiv secdeleri yapmak gerekmez. Fakat imamın selamından sonra selam verecek olsa, sehiv secdesini gerektirir. Çünkü birinci halde henüz muktedi, ikinci halde ise, münferid (yalnız başına namaz kılan) olmuştur. Muktediye, kendi yanılmasından dolayı sehiv secdesi lazım gelmez.

Bir namazda yanılmaların birkaç tane olması ile sehiv secdelerinin o kadar yapılması gerekmez. Bir defa bunlar için sehiv secdelerini yapmak yeterlidir. Onun için bir kimse, bir namaz içinde iki ve üç defa yanılrsa, bunlar için namazın sonunda yalnız bir defa sehiv secdelerini yapmak kafidir. Sehiv secdelerindeki bir yanılma da başka sehiv secdelerini gerektirmez. Sehiv secdeleri kasden veya yanılarak terk edilse, namaza aykırı bir hal olmadıkça, yine bunlar yapılır. Fakat teşehhüdden sonra gülmek, konuşmak gibi, namaza aykırı bir durum meydana gelirse veya kerahet vakti girerse, sehiv secdeleri düşer. Sabah namazında selamın arkasından güneşin doğması veya ikindi namazında yine selamdan sonra güneşin (sarararak kamaştırıcılığının) değişmesi gibi...

Bir imam, sehiv secdesini terk edecek olsa, cemaat da terk eder. Cuma ve bayram namazlarında da, fazla kalabalıktan dolayı bir karışıklığa meydan vermemek için bu sehiv secdeleri terk edilir. Sehiv secdesindeki iki secde ile Tahiyat ve selam vacibdir. Tahiyattan sonra Salavat ve dua okunması, bu secdelerdeki tekbirler, secde halindeki tesbihler ve iki secde arasındaki oturuş sünnettir. Bir kimse, namazını tam olarak kıldığını kesinlikle bildiği halde, sözüne inanılır bir adam ona eksik kıldığını haber verse, bunun sözünü kabul etmez. Fakat iki güvenilir adamın haber vermesine uyulur. Çünkü böyle bir haber, (iki kişinin şehadeti ile doğruluğu gerçekleşen) bir haldir. Böyle bir haber çok yerlerde geçerli ve bağlayıcıdır. İmam ve cemaat ihtilaf ettikleri takdirde, imamın bilgisi varsa, cemaatın sözü ile hareket etmez, kesinliği yoksa cemaatın sözünü kabul eder.

Tilavet Secdesi ile ilgili Meseleler

Kur'an-ı Kerim'in surelerinde ondört secde ayeti vardır ki, bunlardan birini okuyan veya işiten her mükellef için bir secde gerekir. Şöyle ki: Tilavet secdesi niyeti ile, eller kaldırılmaksızın "Allahü Ekber" denilerek secdeye varılır. Üç kere "Sübhane Rabbiye'l-ala" veya bir kere: "Sübhane Rabbena in kâne vadü Rabbina leme'fulâ" denilir. Ondan sonra "Allahü Ekber" denilerek kalkılır. Tilavet secdesinin rüknü, yüce Allah'a saygı ve tevazu gösterip secdeden kaçınanlara aykırı davranmak için

alnı yere koymaktır. Fakat namaz için rükû ve hasta olan için ima da aynı maksadı yerine getirdiğinden tilavet secdesi yerine geçer. Bunlar aşağıda açıklanacaktır.

Tilavet secdesine ayaktan yere inilmesi ve bu secdeden baş kaldırırken ayağa kadar kalkılması ve böyle kalkarken: "Gufraneke Rabbena ve ileyke'l-masîr" denilmesi müstahabdır. Bu secdeye gidilirken veya bundan kalkılırken alınan tekbirlerde müstahabdır. Asıl secde ise, vacibdir. (Üç İmama göre, Tilavet Secdesi sünnettir.) Tilavet secdesini yapacak kimsenin abdestsizlikten ve pisliklerden temiz, avret yerlerinin örtülü ve kıbleye yönelik bulunması şarttır. Tilavet secdesi, secde ayetini okuyan bir mükellef için vacib olduğu gibi, bunu dinleyen bir mükellef için de vacibdir. İster dinlemeyi kasetmiş olsun, ister olmasın, bu secdeyi yapar ve bu secdeyi yapmakla sevaba erer. Yapmayan da vacibi terk ettiğinden günaha girer.

Mümeyyiz bir çocuğun (henüz bülüğ çağına ermeyen yetişkin bir çocuğun), cünübün, hayız veya nifas halinde olan kadının, bir sarhoşun veya müslüman olmayan birinin okuyacağı bir secde ayetini işiten her mükellefe de tilavet secdesi vacib olur. Çünkü bunların bu okuyuşları, sahih bir okuyuştur. Müslüman olan bir cünüb veya sarhoş da, okuyacağı veya işiteceği bir secde ayetinden dolayı secde ile mükellef olur. Bunlar temizlendiği ve akılları başlarına geldiği zaman bu secdeyi yapmaları gerekir. Fakat hayız ve nifas halinde bulunan bir kadının ne okuyacağı, ne de işiteceği bir secde ayetinden dolayı ona tilavet secdesi gerekmez. Çünkü bunlar bu halde namaz ile mükellef değildirler.

Uyuyanın ve deli olanın okuyacakları secde ayetinden dolayı işitenlere, sahih olan görüşe göre tilavet secdesi gerekmez. Kendileri de bu secde ile mükellef olmazlar. Çünkü bunların okumaları ve işitmeleri bir niyete ve tayine bağlı değildir. Fakat sahih kabul edilen diğer bir görüşe göre, uyku halinde secde ayetini okuyana, sonradan secde ayeti okuduğu haber verilince, ona tilavet secdesi vacib olur. İhtiyat olan da budur.

Öğretilen kuşlardan veya ses yansımasından veya sesleri ileten fonograf ve teyp gibi cihazlardan işitilen bir secde ayetinden dolayı tilavet secdesi vacib olmaz. Fakat sahih görülen diğer bir görüşe göre, kuşlardan işitilen secde ayetinden dolayı tilavet secdesi gerekir. Çünkü işitilen Allah kelimidir. İhtiyata uygun olan da budur. Radyoya, gelince, bu sesi yansıtmaktan ziyade nakil sayılmaktadır. Kaside bağlı olarak okunan şeylerin hemen aynısını nakletmektedir. Bundan işitilen sesler, ses yansıması gibi, sade bir benzeyişten ibaret değildir. Bunun için radyo aracılığı ile işitilen bir secde ayetinden dolayı secde edilmesi vacib olsa gerektir. Vacib olmasa bile, secde edilmesinde bir sakınca olmadığından her halde secde edilmesi ihtiyata uygundur ve Kur'an-ı Kerime bir saygı ve hürmeti gösterir. (Şafiîlere göre, tilavetin meşru ve kaside bağlı olması şarttır. Bunun için cünübün okumasından dolayı veya rükû halinde Kur'an okumak meşru olmadığı için burada Tilavet secdesini gerektiren ayeti okumakla ne okuyana, ne de dinleyene tilavet secdesi sünnet olmaz. Yine yanılarak meydana gelen veya öğretilmiş kuşlardan veya bir aletten işitilen bir tilavetten dolayı da, niyete bağlı olmadığı için, secde edilmesi sünnet değildir.)

Tilavet secdesi ayetinin hecelenerek okunması ile veya yalnız yazılması ile veya telaffuz edilmeksizin yalnız yazısına bakmakla tilavet secdesi gerekmez. Çünkü bu hallerde okuyuş yoktur. Bir secde ayetinin secdeyi gösteren ile, bunun evvelinden veya sonundan bir kelime daha eklenip beraberce okunsa veya dinlenmiş olsa, sahih olan görüşe göre secde gerekir. Diğer bir görüşe göre, secde ayetinin çoğu okunmadıkça secde vacib olmaz. Secde ayetini işitmeyen bir mükellefe tilavet secdesi vacib olmaz. Ayet, bulunduğu mecliste okunmuş olsa bile hüküm aynıdır.

Bir secde ayeti olduğu gibi Arabça okunursa, her işiten mükellefe bunun secde ayeti olduğu bildirilince, secde etmesi ittifakla vacibdir. Fakat bir secde ayetinin Farsça olan tercümesi okunacak olsa, bunu işittiği halde anlamayan kimseye sadece bildirmekle tilavet secdesi vacib olmaz. Bu hüküm

iki İmama göredir. İmamı Azam'a, göre, bunun bir secde ayeti tercümesi olduğu haber verilirse, tilavet secdesi vacib olur. İmamı Azam'ın bu meselede iki İmamın görüşüne döndüğü rivayet ediliyor. İtimat da bunun üzerinedir. Fakat bu secde ayetinin tercümesini okuyana secde etmesi ittifakla ihtiyat yönünden vacib olur. Bunu anlasın, anlamasın fark etmez.

Bir secde ayeti gerçekten veya hüküm bakımından bir sayılan bir mecliste tekrarlanarak okunsa, bir defa secde edilmesi yetiştir. Fakat başka başka secde ayetleri okunursa veya meclis hakikaten veya hükmen değişirse, her okunan ayet için başka bir secde gerekir. Bir mescid gibi muayyen bir yerde iki defa okunan bir secde ayetinin meclisi gerçekten bir bulunmuş olur. Gelenek bakımından bir mekan sayılan yerlerin cüzleri arasında beraberlik de hüküm bakımından bir birliktir. Meclisin gerçekte değişmesi de, bir odadan diğer bir odaya geçmiş olmak, gibidir. Hüküm bakımından değişiklik ise, mescid veya bir oda gibi bir yerde secde ayeti okunduktan sonra orada başka bir işe başlamakla meydana gelir. Secde ayeti okunduktan sonra, üç kelime kadar konuşulması veya üç adım kadar yürünülmesi veya bir şeyden üç lokma yenilmesi veya bir sudan üç yudum içilmesi gibi... Meclisin değişikliği, okuyucuya göre, kendisinin meclisi değiştirmesiyle, dinleyiciye göre de, onun meclisi değiştirmesiyle meydana gelir. Doğru olan budur. Bunun için bir meclis, bir şahsa göre bir sayıldığı halde, diğer bir şahsa göre değişmiş olabilir.

Tilavet secdesi hususunda gemi, bir oda gibidir. Yürümekte olan araba veya bir hayvan üzerinde bulunuluyorsa, meclis daima değişmiş sayılır. Bunun için araba veya hayvan üzerinde namaz halinde olmaksızın tekrarlanacak bir secde ayetinden dolayı tekrar sayısınca tilavet secdesi vacib olur. Tilavet secdesi yapmak için, okuyanın öne geçirilmesi, dinleyenlerinde onun arkasında saf tutmaları ve ondan önce secdeye varmayıp secdeden de kalkmamaları müstahabdır. Buna aykırı olarak bulundukları yerlerde secdeye varmaları ve secdeden daha önce kalkmaları da mekruh değildir. Çünkü bunların hepsi tek başına secde etmekle sorumludur.

Tilavet secdesi için niyet etmek şarttır; fakat tayin şart değildir. Bu bakımdan birkaç secde ayetini okumuş veya dinlemiş olan bir kimse, bunların sayısınca tilavet secdesi niyeti ile secde eder, fakat hangi secdenin hangi secde ayetine ait olduğunu belirlemez. Bu tilavet secdesine namaz içinde yalnız kalb ile niyet edilir. Namaz dışında ise dil ile de niyet edilmesi sünnettir. Vacib olan tilavet secdesini hemen yerine getirmek zorunluğu yoktur. Secde ayeti okunur okunmaz hemen secde edilmesi gerekmez. Bu secde uzun bir zaman sonra da yapılabilir. Yine eda olur, kaza sayılmaz. Kabul edilen hüküm budur. Bununla beraber, bir zaruret olmadıkça geciktirilmesi tenzihen mekruhtur. Namaz içinde ise, hemen yapılması vacibtir; çünkü bu, artık namazdan bir cüz olmuştur. Namaz dışında kaza edilemez. Bunu, secde ayeti okunduktan sonra üç ayetten sonraya bırakmamak gerekir. İmam Ebû Yusuf'a göre, tilavet secdesi namazın dışında da hemen yapılması vacibdir.

Secde ayeti okununca, hemen secde edilmesi mümkün olmadığı zaman okuyan ve dinleyenlerin: "Semi'nâ ve eta'nâ ğufraneke Rabbena ve ileyke'l-masîr" demeleri müstahabdır. Namazda kıyam halinde secde ayeti okununca, bakılır: Eğer bundan sonra üç ayetten çok okunmazsa, yapılacak rükû veya secde ile bu tilavet secdesi de yerine getirilmiş olur. Gerek buna niyet edilmiş olsun ve gerek olmasın. Fakat tercih edilen görüşe göre, rükû ile olabilmesi için tilavet secdesine niyet etmek lazımdır. Fakat üç ayetten çok okunacaksa, bu secde ayetinden dolayı hemen sadece onun için rükû veya secde edilmesi gerekir. Secde yapılması daha faziletlidir. Namazın rükû ve secdesi ile bu secde yapılmış olmaz. Yalnız üç ayet okunacağı zaman ihtilaf vardır. Tercih edilen görüşe göre, bu secdenin hemen yapılma hükmü kalkmaz, namazın rükû ve secdesi ile bu tilavet secdesi yapılmış olur.

Secde ayetini namaz içinde okuyan kimse, dilerse okuyacağı ayetlerin sayısına bakmaksızın hemen "Allahü Ekber" diye tilavet secdesine varır. Tilavet secdesi niyeti ile yalnız rükûa varması da

yeterlidir. Ondan sonra tekrar ayağa kalkar ve birkaç ayet daha okur. Ondan sonra namazın rükû ve secdelerini yapar, namazına devam eder. Eğer bir sureyi bitirmiş ise, diğer bir sureden birkaç ayet okur; çünkü tilavet secdesinden kalkar kalkmaz böyle birkaç ayet okumadan namazın rükû ve secdesine gidilmesi mekruhtur. Namazın dışında ise, yalnız rükûda bulunarak tilavet secdesi yapılmış olmaz. Çünkü tilavet secdesi bir tazim ifadesidir, bir emri yerine getirmenin alametidir. Bunlar, namaz içinde rükû ile yerine getirilmiş olursa da, namaz dışında rükû ile yapılmış olamazlar.

Cemaatle namaz kılındığı zaman, imam olan zat, yukardaki meselede açıklandığı gibi, öyle rükû ile tilavet secdesine niyet etmemelidir. Çünkü cemaat bunun farkına varamayacaklarından, böyle bir niyette bulunmamış olurlar. Bu takdirde de tilavet secdesi onlardan düşmez. Bu durumda imamın selamından sonra cemaatın tilavet secdesi yaparak ondan sonra tekrar teşehhüdde bulunmaları gerekir ki, bunu da herkes yapamaz.

Secde ayeti bir namazda tekrarlansa, sahih olan görüşe göre, yalnız bir tilavet secdesi gerekir. Bu tekrarlanma ister bir rekatta ve ister başka başka rekatlarda olsun fark etmez. Çünkü meclis birdir. Bu mesele İmam Ebû Yusuf'a göredir. İmam Muhammed'e göre, başka başka rekatlarda tekrarlansa, tilavet secdesi de tekrarlanır, meclis değişmiş sayılır. İmam secde ayetini okuyup secdeye varmakla cemaat, imamın rükû ve secdeye vardığını sanarak rükû ve secdeye varsalar, bununla namazları bozulmaz; fakat bir secde daha yapsalar bozulur.

İmamın cuma ve bayram namazlarında ve emsali cemaatin kalabalık olduğu namazlarda ve gizlice kıraat yapılacak namazlarda secde ayetinin okunması mekruhtur. Çünkü cemaatin şaşırmasına sebebiyet verilebilir. Ancak secde ayeti okunan surenin sonuna raslamış olursa kerahet olmaz. O zaman namazın secdeleri ile tilavet secdesi eda edilmiş ve engel kalkmış olur. Bu durumda imama uygun düşen, bu namazın rükû ile tilavet secdesine niyet etmemektir. Ta ki, bu vecibe namazın secdeleri ile bütün cemaat tarafından da yerine getirilmiş olsun.

Mesbuk ayağa kalktıktan sonra imam tilavet secdesini hatırlayarak yapacak olsa, bakılır: Eğer mesbuk henüz secdeye varmamış ise, tilavet secdesi için imama uyar, secdeye varır. Ondan sonra ayağa kalkarak kalan namazını tamamlar. Eğer imama uymazsa, namazı bozulur. Fakat secdeye varmış ise, artık imama uymaz. Eğer uyarsa, namazı bozulur. 389- Misafire uyan bir mukîm, misafirin yapacağı tilavet secdesine iştirak eder. Sonra kalkıp namazını tamamlar. Eğer kendi başına kılacağı rekatlarda da bir secde ayeti okuyacak olursa, bundan dolayı da ayrıca secde etmesi gerekir.

Bir kimse namaz kılarken rükû, secde veya kade (oturuş) halinde veya imama uymuş olduğu halde onun arkasında secde ayetini okusa, ne kendisine, ne imama ve ne de bu imama uyan diğer cemaata tilavet secdesi vacib olmaz. Çünkü namaz kılanlar, bu halde Kur'an okumaktan menedilmişlerdir. Bunların okuyuşu hükümsüzdür. Fakat bu okuyuşu dışardan duyanlara tilavet secdesi gerekir. Bunlar gerek başka bir namazda tek başına veya topluca bulunmuş olsunlar ve gerek olmasınlar. Çünkü bunlar o yasaklılık ve engel dışında kalmış olurlar.

Namaz içinde okunan secde ayetinden dolayı, namazı bitirdikten sonra secde edilemez. Çünkü bu secde, yukarıda da işaret olunduğu üzere namazın bir cüz'ü olmuştur, artık ondan ayrılamaz. Fakat namazda bulunan kimse, namazda bulunmayan bir kimsenin okuduğu secde ayetini işitecek olsa, namazını kıldıktan sonra secde eder. Daha namazda iken secde etmesi yeterli olmaz. Bununla beraber secde etse, bununla namazı bozulmaz. Nitekim namazda okunan bir secde ayetini, dışardan işiten bir mükellef için de, namaz dışında secde etmek gerekir. Şu kadar var ki, bu mükellef, o secde ayetini okuyan kişiye uyar, onunla beraber bu secdeyi yaparsa, bu görevi yapmış olur. Eğer o secde yapıldıktan sonra, o rekatta uyarsa bu secdeyi o imamla beraber hükmen yapmış sayılır. Artık ne namazın içinde, ne de dışında tilavet secdesi yapması gerekmez.

Hasta iken veya bir arabaya veya bir hayvana binmiş iken secde ayetini okuyan veya dinleyen bir mükellefin işaret sureti (ima) ile tilavet secdesi yapması caizdir. Fakat bir mükellefin binici olmadığı halde, okuduğu veya dinlediği bir secde ayetinden dolayı bir özü bulunmadıkça, binici olduğu halde işaret (ima) ile secde etmesi caiz olmaz.

Secde ayetini, hazır olanlar secde için hazırlıklı iseler aşikare olarak, hazırlıklı değillerse gizli okumak müstahabdır. Bunda cemaata karşı bir şefkat vardır. Bir süre okunup da, içindeki secde ayetinin bırakılması mekruhtur. Çünkü bu, secdeden bir nevi kaçırmak demektir. Yalnız secde ayetinin okunup da suredeki diğer ayetlerin okunmamasında ise, kerahet yoktur. Fakat müstahab olan, fazilet ve tercih kuruntusunu kaldırmak için, secde ayeti ile beraber bir veya birkaç ayetin de okunmasıdır.

On dört secde ayetini bir mecliste okuyup her biri için okudukça ayrı bir secde yapan ve hepsini okuduktan sonra umumuna birden ondört secdede bulunan zatın dünya ve ahiret işlerinde kendisine üzüntü ve keder verecek hususta, Yüce Allah'ın onu koruyacağı rivayet olunmuştur. Namazı bozan şeyler, tilavet secdesini de bozar. Daha tilavet secdesinden kalkmadan meydana gelen abdestsizlik ve konuşma veya kahrkaha ile gülme gibi... Ancak bu secdedeki kahrkaha ile abdest bozulmuş olmaz ve kadınların da erkeklerle aynı hizada bulunmaları bu secdeyi bozmaz.

Şükür Secdesi

Şükür secdesi, bir nimetin kazanılmasından veya bir felâket ve musibetin kalkmasından ve bunların benzeri işlerden dolayı kıbleye yönelerek tekbir alıp secdeye varmak, hamd ile tesbihde bulunup şükrettikten sonra, yine tekbir ile secdeden kalkmaktır. Bu da tilâvet secdesi gibidir. Şükür secdesi müstahabdır. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile ashabın ileri gelenlerinden çokları şükür secdesi yapmışlardır. Peygamber Efendimiz, Ebu Cehil'in başını kesilmiş görünce, beş defa şükür secdesine varmışlardı.

Bir nimetin yüz göstermesi ve bir musibetin kalkması gibi bir sebep olmaksızın yapılacak şükür secdeleri ne bir sünnettir, ne de mekruhtur. Fakat namaz bittikten sonra bu şekilde secde yapılması mekruhtur. Çünkü bunu da, namazın vaciblerinden veya sünnetlerinden sanacak kimseler bulunabilir. Böyle bir inanca sebebiyet verecek her mubah şey kerahetten uzak kalmaz.

Korku Namazına Ait Bilgi

Korku namazı, İmam Azam ile İmam Muhammed'e göre, bugün de caizdir. İmam Ebû Yusuf'a göre, bu namaz Peygamber Efendimizin devrine ait idi. Korku namazından maksad, düşman saldırısı, sel ve yangın felâketi veya büyük bir canavar gibi tehlikeler karşısında bulunan İslâm cemaatının, kendilerini idare eden bir idareciyi veya diğer muhterem bir zatı imam edinerek onun arkasında farz bir namazı nöbetleşe kılmalarıdır. Şöyle ki: Bu cemaattan bir kısmı düşman karşısında durur. Bir kısmı da gelip imama uyar. İki rekâtlı bir namazın ilk rekâtını, üç veya dört rekâtlı bir namazın da ilk iki rekâtını imamla beraber kılar. İkinci secdeden veya birinci oturuşta teşehhüdden sonra düşman karşısına gider. Öteki kısım gelerek imama uyar ve onunla beraber geri kalan rekâtleri kılar. Sonra tekrar düşman karşısına gider. İmam kendi başına selâm verir, namazdan çıkar. Birinci kısım döner gelir, namazı kıraatsız olarak tamamlar, selâm verir ve düşmana döner. Çünkü bu kısım lâhik olmuştur. Sonra ikinci kısım gelir ve namazını kıraatla tamamlar. Sonra tekrar düşman karşısına döner. Bunlar da mesbuk olmuşlardır. Bununla beraber her iki kısım da, bulundukları yerlerde namazlarını tamamlayabilirler.

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Zatü'r-Rika', Batn-ı Nahl, Usfan ve Zikared olaylarında korku namazını kılmıştır. Sonra ashab-ı kiram da, Mecûsilerle yaptıkları savaşlarda böyle korku namazı kılmışlardır. Bir cemaatın böyle namaz kılması, faziletli bir imama uymak

istemelerindeki aşırı istekleri sebebiyledir. Böyle bir durum yoksa, bir kısım kimselerin başka imam arkasında güven halinde olduğu gibi kılmaları daha faziletlidir.

Korku namazının bozulmaması için, imama uyanların namaz arasında da savaş yapmamaları, yer değiştirmemeleri, gidiş gelişlerde hayvana binmemeleri, daha doğrusu namaza aykırı başka bir harekette bulunmamaları gerekir. Değilse imam ile kıldıkları namaz bozulur, namazlarını yeniden kılmaları gerekir. Korkunç bir savaş ve benzeri hallerde bir İslâm topluluğunun korkulan çoğalırsa, binmiş oldukları hayvanlardan yere inemezlerse, herkes hayvan üzerinde gücü yettiği tarafa yönelerek imâ (işaret) ile namazını kılar. Bu da mümkün olmazsa, namazlarını sonraya bırakırlar. Hendek savaşında birkaç vakit namaz bu şekilde kazaya bırakılmıştı.

Nafile (Tatavvu Müstehab Mendub Mukarreb) Namazlar

1) Tahiyetü'l-Mescid: Bu, bir müstahab namazdır. Şöyle ki: Bir mescide sadece ziyaret için veya öğretmek ve öğrenmek gibi bir maksad için giren kimse, orada nafile olarak iki rekât namaz kılar. Bir mescide bir günde birkaç defa bu şekilde girilse, bir defasında böyle namaz kılınması yeterlidir. Bununla, Allah'a ibadet edilen bir yere gereken saygı yerine getirilmiş olur. Tahiyetü'l-Mescid, bir mescid veya camiye girilince, daha oturmadan kılınmalıdır. Faziletli olan budur. Oturulduktan sonra da kılınabilir. Bir mescide girip de, meşguliyetinden veya vaktin keraheti gibi bir sebepten dolayı Tahiyetü'l-Mescid namazını kılamayacak olan bir müslümanın: "Sübhanellahi velhamdü lillâhi ve lâ ilâhe illallahu vallahu ekber" demesi de müstahab görülmüştür. Bir mescide, herhangi bir namazı kılmak için veya farzı kılmak ve imama uymak niyeti ile girmek de, Tahiyetü'l-Mescid yerine geçer.

2) Abdest veya gusûlden sonra namaz: Şöyle ki: Abdest veya gusûl alındıktan sonra vakit varsa, daha yaşlılık kuruyacak kadar bir zaman geçmeden iki rekât namaz kılınması mendubdur. Bu, abdest veya gusûl nimetine kavuşmanın bir şükür ifadesidir. Böyle bir temizliğe kavuşmak için manen temiz bir inanca, maddeten de temiz bir suya sahip olmak, hem de özürlerden beri bulunmak ve beden sağlığına kavuşmuş olmak lâzımdır. Artık bu şartları toplayan bir insanın Yaratıcısına şükür için iki rekât namaz kılması pek güzel olmaz mı? Bununla beraber abdest veya gusûl arkasından herhangi bir farz veya sünnet namazın kılınması ile de bu şükran görevi yapılmış olur.

3) Duhâ (Kuşluk) Namazı: Şöyle ki: Güneş doğup bir mikdar yükseldikten sonra, istiva zamanına kadar iki, dört, sekiz veya on iki rekât namaz kılınır ki, bu mendubdur. Bu, Peygamber Efendimizin mübarek işi ile sabittir. Bunun sekiz rekât kılınması daha faziletlidir. Bunun en iyi vakti, gündüzün dörtte biri geçtikten sonradır.

4) Teheccüd Namazı: Yatsı namazından sonra daha uyumadan veya bir mikdar uyuduktan sonra kılınacak nafile namaza Salât-ı Leyl (Gece Namazı) denir. Bunun sevabı pek çoktur. Bir mikdar uyuduktan sonra kalkılıp kılınırsa, "Teheccüd" adını alır. Peygamber Efendimiz teheccüd namazına devam ederlerdi. Bu gece namazı iki rekâtten sekiz rekâta kadardır. Her iki rekâta bir selâm verilmesi daha faziletlidir. Bir hadîs-i şerîfde: "Her kim geceleyin uyanır, hanımını da uyandırır, iki rekât namaz kılarırsa, Yüce Allah'ı çok zikreden erkekler ile kadınlardan yazılırlar" buyurulmuştur. Yüce Allah'ı çok zikreden erkekler ile kadınlara, Yüce Allah'ın büyük bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamış olduğu şu âyet-i kerîme ile müjdelanmaktadır: "Allah'ı çok zikreden erkekler ve kadınlar için Allah büyük bir mağfiret ve mükâfat hazırlamıştır." (Ahzab, 35) Bir kimse adet haline getirdiği bir teheccüd namazını özür olmaksızın terk etmemelidir. "Allah yanında amellerin en sevimsisi, az bile olsa, devamlı olanıdır."

5) Regaib Gecesi Namazı: Şöyle ki: Receb ayının ilk cuma gecesine "Leyle-i Regaib" denir. Bazı alimlerin açıklamasına göre, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu gece pek çok

ruhanî ahval ve ikrama kavuşmuş olmakla Yüce Allah'a şükür için on iki rekât namaz kılmıştır. Peygamber Efendimizin bu Regaib gecesinde ana rahmine düşmüş olduğuna dair olan bir rivayet, uygun görülmemektedir. Çünkü bu gece ile Hazret-i Peygamberimizin doğumu arasındaki zaman, bu hesaba aykırı düşmektedir. Ancak Hazret-i Amine'nin, Peygamber efendimize hamile kaldığını bu gece anlamış olması düşünülebilir. Sebeb ne olursa olsun, bu gece pek mübarek bir gecedir. Zaten Regaib, istenilen, değeri çok olan, bağış, ihsan, ikram ve nefis şeyler demektir ve "Rağibe" kelimesinin çoğuludur. Bu geceyi ibadetle geçirmenin sevabı çok büyüktür. Fakat bu gecede kılınacak namazın sünnet veya mendub olması hakkında kuvvetli bir delil bulunmamaktadır. Bu gecede toplanıp cemaatla namaz kılınması bid'at sayılmaktadır. Zaten teravihten başka hiç bir nafîle namazın çağrışarak cemaatla kılınması sünnet değildir, mekruh sayılır. Ancak bir yerde bulunan iki, üç kişinin bu gibi namazları cemaatla kılmaları caiz görülmüştür.

6) Mi'raç Gecesi Namazı: Receb ayının yirmi yedinci gecesine raslayan mübarek Mi'raç Gecesinde on iki rekât nafîle namaz kılınması iyi görülmüştür. Her rekâtında Fatiha ile başka bir sûre okuyarak iki rekâtta bir selâm vermeli, sonra yüz defa "Sübhanallahi velhamdü lillâhi ve lâ ilahe illallahu vallahu ekber" demeli. Bundan sonra, yüz defa istiğfar ederek yüz defa da Salât ve Selâm okumalıdır. Gündüzün de oruçlu bulunmalıdır. Bu durumda günahla ilgili olmaksızın yapılacak her duanın kabulü, Allah'dan umulur.

7) Berat Gecesi Namazı: Şaban ayının on beşine raslayan geceye Berat gecesi denir. Pek mübarek bir gecedir. Berat gecesinde, yaratıkların bir sene içindeki rızıklarına, zengin veya fakir, aziz veya zelil olacaklarına, diriltip öldürüleceklerine ve ecellerine, hacılarla ilgili işlerine dair Allah tarafından meleklerle bilgi verileceği söylenmektedir. Bu bakımdan berat gecesinde ibadet etmenin ve nafîle namaz kılmanın çok sevabı vardır. Fakat bu geceye ait sünnet bir namaz yoktur. Bu konudaki rivayetler sağlam değildir. Berat gecesinde kılınacak namaza Salâtü'l-Hayr (Hayır Namazı) denilmiştir. Bu namaz birçok rivayete göre yüz rekâttır. Her rekâtta Fatiha sûresinden sonra on defa İhlâs sûresi okunur.

8) Kadir Gecesi Namazı: Ramazan ayının yirmi yedinci gecesine rasladığı kuvvetle tercih edilen gece Kadir Gecesidir, pek mübarek bir gecedir. Kur'ân-ı Kerîm, bu geceden başlayarak Peygamber Efendimize inmiştir. Bu geceyi ibadetle geçirmenin sevabı çoktur. Bu gecenin bir anı vardır ki, ona raslayan bir dua muhakkak kabul olunur. Bu şerefli gecede, teravihten sonra bir müddet daha ibadette bulunulması, nafîle namaz kılınması, bu geceyi ibadetle geçirmek demektir. Deniliyor ki, Kadir Gecesi namazının en azı iki rekât, ortası yüz rekât ve en çoğu da bin rekâttır. Bu namaz iki rekât kılındığı takdirde her rekâtında iki yüz âyet okunmalı, yüz rekâta kadar kılındığı zaman her rekâtında Fatiha sûresinden sonra "Kadir Sûresi" ile üç defa da İhlâs sûresi okunup her iki rekâtta bir selâm verilmelidir. "Allahümme inneke afüvvün tühıbbu'l-afve fa'fü annî = Allah'ım! Sen affedicisin, bağışlamayı seversin; beni affet", duası da tekrarlanmalıdır. Bu namazın bu şekilde kılınacağına dair rivayetler pek kuvvetli değildir. Asıl maksad, bu geceyi mümkün olduğu kadar ibadetle geçirmektir. Bu kutsal gecede elden geldiği kadar, diğer nafîle namazlar gibi namazlar kılınabilir. Bununla beraber ağır ve zor davranışlardan kaçınılması daha faziletlidir.

9) Yolculuk Namazı: Bir müslüman bir yola çıkacağı veya bir yoldan döndüğü zaman iki rekât namaz kılmalıdır. Bu, mendubdur. Giderken evde, gelince mescidde kılmak daha faziletlidir. Peygamber Efendimiz seferden kuşluk vaktinde dönerler ve Mescid-i Saadet'e gidip iki rekât namaz kılarılardı. Bir müddet de orada otururlardı (sallallahu aleyhi ve sellem).

10) Tesbih Namazı: Bu namaz, her rekâtında yetmiş beş defa "Sübhanallahi velhamdü lillâhi ve lâ ilahe illallahu vallahu ekber" diye tekbir alınan dört rekâtlı bir namazdır. Allah rızası için nafîle

namaza niyet ederek "Allahü Ekber" diye namaza başlanır. Sübhaneke'den sonra on beş kere "Sübhaneke velhamdü lillâhi ve lâ ilâhe illallahu vallahu ekber" okunur. Sonra Eûzü Besmele çekilerek Fatiha ile bir sûre daha okunur. Arkasından tekrar on defa "Sübhaneke..." tekbiri okunur. Sonra rûkûa varılıp rûkû tesbihlerinden sonra yine on defa "Sübhaneke..." okunarak rûkûdan (Semi'allahü limen hamideh, Rabbena ve lekellahmd denilerek) kalkılır. Bu kıyam halinde de on defa "Sübhaneke..." okunur. Ondan sonra secdeye varılıp secde tesbihleri yapıldıktan sonra yine on defa "Sübhaneke..." okunur. Secdeden tekbir ile kalkılır ve celse halinde yine on defa "Sübhaneke..." okunur. İkinci secdeye tekbir ile varılıp üç defa yine secde tesbihleri yapıldıktan sonra on defa "Sübhaneke..." okunur. Böylece namaz tekbirlerinden fazla olarak alınan tekbirlerin toplamı "Yetmiş beş" olur. Bu birinci rekâtta sonra ikinci rekâte kalkılır ve yine önce on beş defa "Sübhaneke..." okunur. Sonra birinci rekâtta yapıldığı şekilde kılınarak ka'de (son oturuş) yapılır. Tahiyat ile Salâvatlar okunur ve selâm verilir. Her iki rekâtta yapılan bu tesbihlerin toplamı yüz elli olur. Bundan sonra selâm verilip aynı şekilde iki rekât daha kılınır. Böylece dört rekâtta yapılan tesbihlerin sayısı üç yüz olur. Bu tesbih namazında yanılma olsa, yapılacak sehiv secdelerinde bu tekbirler getirilmez. Tesbih namazının da sevabı çoktur. Bu namaz her vakit kılınabilir. Hiç olmazsa haftada veya ayda veya ömürde bir defa olsun kılınmalıdır.

11) Tевbe Namazı: Bir müslüman insanlık gereği bir günah işlerse, hemen bundan pişman olup tevbe etmesi lâzım gelir. İşte böyle bir kimsenin işlediği günahdan tevbe için güzelce abdest aldıktan sonra kırsal bir yere çıkıp iki rekât namaz kılması ve o günahdan dolayı Allah'dan mağfiret dilemesi mendubdur. Böyle günah işleyip de sonra kalbinde pişmanlık duygusu beliren kimse, bu günahı bir daha yapmamaya karar verip Yüce Allah'dan bağışlanmasını dilerse, Allah'ın onu bağışlayacağına dair bir hadîs-i şerîf vardır.

12) Hacet Namazı: Âhirete veya dünyaya ait bir dileği bulunan kimse, güzelce abdest alır ve bir rivayete göre dört, diğer bir rivayete göre on iki rekât namazı yatsıdan sonra kılar. Sonra Yüce Allah'a hamd eder, Peygamber Efendimize de salât ve selâmda bulunur. Ondan sonra hacet duasını okuyup o işin olmasını Yüce Allah'dan diler. Hacet namazının birinci rekâtında Fatiha sûresinden sonra üç defa Ayete'l-kürsî, diğer üç rekâtında da birer Fatiha ile birer İhlâs ve Muavvizeteyn sûreleri okunması hakkında bir hadîs-i şerîf vardır. Hacet duası şudur: * "Allahümmeinni es'elüke tевfika ehlilhüda ve a'male ehlil-yakîni ve münasahata ehlittevbeti ve azme ehliisabı ve cidde ehlilhaşyeti ve talebe ehlirrağbeti ve taabbüde ehlilvera'i ve irfane ehlililmi hatta ehafüke. Allahümme inni es'elüke mehafeten tahcüzünî an ma'siyetike hatta a'mele bitaatike amelen estahıkkı bihi rizake ve hatta unasıhake bitteveti havfen minke ve hatta uhlisa lekennasıhate hubben leke ve hatta etevkeke aleyke fil-umuri hüsnе zannin bike, Sübhaneke haliki'nnuri." Anlamı: Allah'ım! Ben senden hidayet ehlinin başarısını, yakîn erbabının amellerini, tevbe edenlerin ihlâsını, sabredenlerin azmini, haşyet sahiblerinin ciddiyetini, rağbet erbabının isteklerini, takva ehlinin iadet hallerini, ilim sahiblerinin anlayışını dilerim. Böylece korkarak senden gereği üzere korkmuş olayım. Allah'ım! Ben senden öyle bir korku isterim ki, beni sana isyan etmekten engellesin de, sana itaat ederek bir amel işleyeyim, onunla senin rızanı kazanayım; böylece senden korkarak ihlasla tevbe edeyim, sana muhabbetle ibadeti ihlas üzere yapayım ve sana güzel zan besleyerek bütün işlerde sana tevekkül edeyim. Ey nuru yaratan, sen bütün noksanlıklardan münezzehsin!..

13) İstihare Namazı: İnsan kendi hakkında bir şeyin hayırlı olup olmadığına dair bir işarete kavuşmak isterse, yatacağı zaman iki rekât namaz kılar. Birinci rekâtta "Kâfirûn" sûresini, ikinci rekâtta da "İhlâs" sûresini okur. Namaz sonunda da istihare duasını okur. Sonra da abdestli olarak kibleye yönelip yatar. Rüyada beyaz ve yeşil görülmesi hayra işarettir. Siyah veya kırmızı görülmesi de şerre (kötüye) işarettir. Bu şekilde İstihare namazının yedi gece yapılması ve kalbe ilk gelene bakılması da bir hadîs-i şerîfle buyurulmuştur. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ashabına

istihareyi öğretirlerdi. İstihare namazını kılmak mümkün olmayınca, yalnız duası ile yetinilir. Aslında meşru ve hayırlı bir iş için yapılacak istihare, onun istenilen vakitte yapılıp yapılmaması yönünden yapılır. Yoksa doğrudan doğruya o hayırlı iş için yapılmaz. Belli bir senede hac yapılıp yapılmaması gibi... İstihare duası Peygamber Efendimizden şöyle rivayet edilmiştir: ** "Allahümme, innî estehîruke bi'lîmike ve estakdiruke bikudretike ve es'elûke min fadlike'l-azîmi. Feinneke takdiru ve lâ akdiru ve ta'lemu ve lâ a'lemu. Ve ente allâmu'l-ğuyûbi. Allahümme in kûnte ta'lemu enne haze'l-emre hayrun li fi dînî ve meaşî ve akıbeti emrî ve a'cili emri ve âcilihi fakdirhu lî ve yessirhu lî sümme barik fihi. Ve in kûnte ta'lemu enne haze'l-emre şerrun lî fi dînî ve maişî ve akıbeti emri ve a'cili emrî ve âcilihi fasrifhu anni vasrifnî anhu. Fakdir lîye'l-hayre haysü kâne. Sümme erdinî bihi." Anlamı: Allah'ım! Sen bildiğin için, hakkımda hayırlı olanı senden isterim ve kudretin yettiği için de, ben senden güç isterim. Senin büyük ihsanından hayır dilerim. Çünkü senin her şeye gücün yeter; ben ise güçsüzüm. Sen her şeyi bilirsin; ben bilmem. Sen olacak şeyleri de bilersin. Allah'ım! Eğer bu iş, benim dinim, dünya yaşayışım, akıbet olarak işim, dünya ve âhiretim hakkında hayırlı olduğunu biliyorsan, bunu bana takdir et ve bana kolaylaştır. Sonra onda bana bereket ver. Eğer bu iş benim dinim, yaşayışım, akıbet olarak işim, dünya ve âhiretim hakkında benim için kötülük olduğunu biliyorsan, bunu benden kaldır, beni de ondan uzaklaştır. "Hayır nerede ise bana onu takdir ve nasib et. Sonra beni ona razı kıl..."

14) Katil Namazı: Her nasılsa kısasla öldürülecek olan bir müslüman bu cezanın uygulanmasından önce iki rekât nafîle namaz kılarak tevbe istiğfar etmelidir, hayırlı dualar yapmalıdır. Bu namaz onun Allah tarafından bağışlanmasına vesîle olabileceği cihetle güzel görülmüştür.

15) İstiska (Yağmur Duası) Namazı: Yağmurlar kesildiği zaman, müslümanlar yağmur duasına çıkarlar, ikramı bol olan yaratıcımızdan yağmur yağdırmasını isterler. İmam Azam'a göre "İstiska"dan maksad yalnız duadır, mağfîret dilemektir. Bunda cemaatle namaz sünnet değildir; fakat caizdir. İnsanlar isterlerse ayrı ayrı namaz kılabilirler. İki İmama göre ise, İstiska için en büyük idarecinin veya onun göstereceği kimsenin, cuma namazı gibi aşikâre okuyuşla iki rekât namaz kıldırması mendubdur. Bu namazın arkasından, bayramlarda olduğu gibi, hutbe okunur. Hatib minbere çıkmaz, yerde durur. Kılıç, ok veya sopa gibi bir şeye dayanarak hutbelerini okur. Üç gün arka arkaya İstiska duasına çıkılması güzeldir. Yağmurun inmesi gecikirse, eski elbiseler giyilerek ve başlar öne eğilerek tevazu içinde yaya olarak sahraya çıkılır. Önceden tevbeler yapılır, sadakalar verilir. Haksız yere alınmış şeyler varsa, sahiblerine geri verilir. Müslümanlar için mağfîret istenir. İmam Muhammed'e göre hatib, hutbe esnasında elbisesi dört köşeli ise bunun aşağısını yukarıya, yukarısını da aşağıya çevirir. Değirmi ise sağını sol tarafa ve solunu da sağ tarafa getirir. Giydiği kaba kaftan ise, içini dışarıya ve dışını da içeriye getirir ve bu şekilde elbisesini giyer. Bu, sıkıntılı durumun değişmesi için bir hayır nişanı olarak yapılır. Fakat cemaat elbiselerini böyle tersine giymezi. Müslümanlar yağmur duasına çıkarlarken çocuklarını, evcil hayvanlarla onların yavrularını beraberlerinde götürürler. Çocukları ve yavruları bir müddet analarından uzaklaştırırlar. Böylece üzüntülü bir hal içinde zayıflara ve ihtiyarlara dua ettirerek kendileri de amîn derler. İşte üzüntü, tevazu, kalb yumuşaklığı ve büyük bir teslimiyet içinde Yüce Allah'ın rahmet ve yardımı istenir. Daha sahraya çıkmadan yağmur yağmaya başlarsa, buna bir şükür karşılığı olsun diye yine sahraya çıkarlar. Bunu yapmak mendubdur. Yağmurlar istenenden çok yağmaya başlayınca, bunun kesilmesi veya başka taraflara dönmesi için dua edilmesinde bir sakınca yoktur. Yağmur yağarken: "Allahümme sayyiben nafi'an = Allah'ım! Bunu yararlı yağmur yap" denir, istenilenden fazla yağınca da: "Allahümme havaleyna ve lâ aleyne = Allah'ım! Bunu zarar vermeyecek yerlere yağdır, bizim üzerimize yağdırma" diye dua edilir. Dua eden isterse ellerini yukarıya kaldırır, isterse iki işaret parmağı ile işaret eder. Her zaman sonsuz rahmetine ve yardımına kavuşmakta bulunduğumuz ikram ve merhameti bol olan Allah'ımızı hiç bir an unutmamak ve her vesile ile O'na muhtaç olduğumuzu anlayarak Yüce varlığına yönelmek ve

yalvarışta bulunmak, bizim için bir kulluk borcudur. Bir düşünelim: Zaman zaman bulutlardan topraklarımıza yağan o yararlı yağmurlar kesilse, bunun sonu olarak da ırmaklar ve dereler kurusa, su kanalları bomboş kalsa, acaba bu suları bize kim getirebilecektir? Kaynaklarından daima fışkırıp duran ve hayatımıza hizmet eden o tatlı ve berrak suları Yüce Allah yerin dibine geçirse, acaba bunları kim bize getirebilecektir? İşte "De ki: Bana bildiriniz bakalım. Eğer suyunuz bir sabah yerin dibine batıp çekilse, size böyle akıp giden bu suyu (Allah'dan başka) kim getirebilecektir?" (Mülk, 30) âyet-i kerîme de, dikkat ve düşüncemizi bu noktaya çekiyor. Artık insanlık için habersiz kalmak ve Hak'dan yüz çevirip nankörlük etmek asla caiz olmaz. Peygamber Efendimizin bize nakledilen yağmur duası şudur: *** "Allahümme, eskına ğaysen muġîsen henîen merîen ğadekan mücellilen seyhan ammen tabakan. Allahümme, eskinel-ğayse ve lâ tec'alnaminelkanîfîn. Allahümme, inne bilbilâdi ve'libadi vel-hakkı minellevâi ve'd-danki ma lâ neş-kü illâ ileyke. Allahümme, enbit lena Ezzer'a edirre lena eddar'a ve eskına min, berakâtissema'i ve enbit lena min berekâtî'l-arzı. Allahümme, inna nestağfiruke inneke künte ğaffaren feersilissemae aleyna midrara." Anlamı: "Bize yardım eden, içimize sinen, bol ve faydalı olup her tarafı kaplayan ve her tarafı sulayan genel bir yağmur ihsan et. Allah'ım! Bizi yağmurla sula, bizi ümitlerini kesmiş kimselerden etme. Allah'ım! İllerde, kullarda ve yaratıklarda öyle bir güçlük ve darlık var ki, senden başkasına arzedemeyiz. Allah'ım! Bizim için ekinler bitir, hayvan memelerini sütle doldur, bizi göğün bereketlerinden sula ve yeryüzünün bereketlerinden bize ürün bitir. Allah'ım! Biz senden mağfiret dileriz. Şübhe yokki sen, çok bağışlayansın. Artık bize gökten bol bol yağmur yağdır."

16) Kûsûf (Güneş Tutulması) Namazı: Güneş tutulduğu zaman, cuma namazını kıldırان imam, ezansız ve ikametsiz en az iki rekât namaz kıldırır. İmam Azam'a göre gizlice ve iki imama göre de aşikâre olarak fazla mikdar kıraatta bulunur. Her rekâtında bir rûkû ve iki secde yapar. Namazdan sonra da güneş açılıncaya kadar kıbleye doğru ayakta veya insanlara karşı oturarak dua eder. Cemaat da "amîn" der. Böyle bir imam bulunmazsa, insanlar bu namazı kendi evlerinde tek başlarına kılarlar. Bunu büyük bir camide kılmak, mescidlerde kılmaktan daha faziletlidir. Sahrada da kılınabilir. Kûsûf namazında İmam Azam'a, İmam Malik'e ve İmam Ahmed'e göre, hutbe okunmaz. Çünkü Peygamber Efendimiz, güneş tutulması olayından dolayı namaz kılınmasını, dua edilmesini, sadaka verilmesini öğütlemişlerdir. Hutbe okunmasını emretmemişlerdir. İmam Şafiî ile İbni Hacer ve bazı alimlere göre, namazdan sonra hutbe okunması müstahabdır.

17) Husûf (Ay Tutulması) Namazı: Ay tutulduğu zaman, müslümanların kendi evlerinde tek başına olarak güneş tutulması namazı gibi, gizli ve aşikâr okuyuşla iki veya dört rekât namaz kılmaları güzel görülmüştür. Bu namazın camide cemaatla kılınması, İmam Azam'a göre sünnet değildir; fakat caizdir. (İmam Şafiî ile İmam Ahmed ve diğer bazı hadis alimleri de, bu namazın cemaatla kılınması görüşündedirler. İmam Malik'e göre ise, cemaatla kılınmaz. İnsanların geceleyin her taraftan toplanıp bunu cemaatla kılmaları güç bir iştir.) Şiddetli rüzgâr, fazla karanlık, geceleyin fazla aydınlık, yer sarsıntıları ve taşkın hastalıklar gibi korkunç olaylar karşısında da güneş ve ay tutulması namazları gibi bir namaz kılınması güzel görülmüştür. Bu gibi arızalar ve olaylar, hep Allahü Teâlâ'nın azamet ve kudretine, hikmetli işlerine delâlet eden birer nişandır. "Biz o âyetleri (mucizeleri) ancak korkutmak için göndeririz." (İsra, 59) âyet-i kerîmesinin beyanı üzere, bu gibi alâmetler insanları korkutmak, onları günahlardan kurtarıp ibadet ve tevbeğe yöneltmek için zaman zaman meydana gelen kudret alâmetleridir. Bunları gören sağduyulu bir kimsenin ruhunda bir korku ve bir heyecan belirir. Gözlerinin önünde Yüce Allah'ın celâl ve azameti canlanmaya başlar. Artık o kimse, büyük yaratıcımızın bu âlemi ne kadar muntazam ve mükemmel bir şekilde yaratmış olduğunu anlar. Daima o büyük yaratıcının korumasına muhtaç olduğunu kavrar. Bu anlayışla, ezelden beri var olan yaratıcısına döner. O'na saygı için namaz kılar, O'nun koruma ve yardımına kavuşmak için dua eder. Böylece gafletten uyanır. Anlayışlı bir ruha sahip olmak için çalışmış olur. Güneş ve ay'ın

tutulmasının ne gibi muntazam kanunlar dairesinde meydana geldiği bilinmektedir. Düşünen bir insan için, bu kanunları, böyle belirli ve mükemmel bir şekilde meydana getiren Yüce Yaratıcıyı anlamak en yüksek bir görevdir. Güneş ve ay tutulması ile, aydınlık nimeti karanlığa dönüyor. İki parlak kürenin görüntüsünü yoğun bir gölge kaplıyor. Bu durum devam edecek olsa, hayatımızda kim bilir ne acı değişiklikler meydana gelir. Halbuki her şeyi bilen, hikmet sahibi olan âlemlerin yaratıcısının koyduğu tabiat kanunları buna engel oluyor. Bu korkunç üzüntü verici durum az sonra kalkıyor. O iki kudret kaynağı, yine olanca parlaklığı ile aydınlık ve nurlarını etrafa saçıp durmaya başlıyor. Artık bundan dolayı Kerim ve Rahim olan yaratıcımıza binlerce, yüz binlerce şükretsek, yine kulluk görevimizi yerine getirmiş olamayız. Hiç kimsenin doğmasından veya ölmesinden dolayı ay ile güneşin tutulmayacağını Peygamber Efendimiz beyan buyurmuşlardır. Şöyle ki: Peygamber Efendimizin muhterem çocuğu İbrahim, bir buçuk yaşında iken hicretin onuncu yılında vefat etmişti. O'nun ölümü gününde güneş tutulmuştu, insanlar bu masum yavrunun ölümünden dolayı güneşin tutulduğunu sanmışlardı. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz: "Güneş ile ay bir kimsenin ne ölümünden, ne de hayata kavuşmasından dolayı asla tutulmazlar. Bunların tutulduğunu gördüğünüz zaman namaz kılın, Yüce Allah'a dua edin." Diğer bir hadîs-i şerîfde de: "Bunlar Yüce Allah'ın alâmetlerinden iki nişandır" diye buyurulmuştur. Peygamber Efendimizin mübarek ifadeleri daima böyle gerçekleri aydınlığa kavuşturmuş, insanları yanlış düşüncelerden ve inançlardan engellemiştir. Her yönü ile pak olan İslâm dini, akla ve hikmete uygun olmayan inanç ve davranışlardan büsbütün beri bulunmuştur. Artık böyle yüksek bir Peygambere ve mukaddes dine kavuşmamızdan dolayı ne kadar şükür secdelerine kapansak, yine az değil mi?

Mekruh Vakitler

Beş vakit vardır ki, onlara Mekruh Vakitler denir. Birincisi: Güneşin doğmasından bir mızrak boyu (beş derece) ki, memleketimize göre kırk ile elli dakika arasında bir zamanla yükselişine kadar olan zamandır. İkincisi: Güneşin yükselip de tam tepeye geldiği zeval anının bulunduğu vakittir. Üçüncüsü: Güneşin sararmasından ve gözleri kamaştırmaz bir hale gelmesinden itibaren batışı zamanına kadar olan vakittir. Dördüncüsü: Fecr-i Sadık'ın doğmasından güneşin doğacağı zamana kadar olan vakittir. Beşincisi: İkinci namazı kılındıktan sonra güneşin batmasına kadar olan vakittir.

Evvelki üç kerahet vaktinde ne kazaya kalmış farz namazlar, ne vitir gibi vacib olan namazlar, ne de önceden hazırlanmış bir cenaze namazı kılınabilir, ne de evvelce okunmuş bir secde ayeti için tilavet secdesi yapılabilir. Bunlar yapılırsa, iadeleri gerekir. Bu üç vakitte nafil namaz da kılınmaz. Ancak kılınacak olsa, kerahetle caiz olur ve iadesi gerekmez. Çünkü bu kerahet, nafil namazların sağlıklı olmasına engel değildir. Bununla beraber bu vakitlerden birine raslayan bir nafil namazı bozup kerahet vaktinden sonra onu kaza etmek daha faziletlidir. Bu üç vakit, ateşe tapanların ibadet zamanlarıdır. Onlara benzemekten kaçınmak, hak dine saygının gereğidir. Diğer iki kerahet vaktinde ise, yalnız nafil namaz kılmak mekruhtur. Farz ve vacib namaz mekruh değildir. Cenaze namazı, tilavet secdesi de mekruh değildir. Bu iki vakitten birinde başlanmış olan bir nafil namazı, kerahetten kurtulması için bozulmuş olursa, sonradan onu kaza etmek gerekir.

Güneşin batışı halinde, yalnız o günün ikinci namazı kılınabilir. Fakat diğer bir günün kazaya kalmış olan ikinci namazı kılınmaz. Çünkü kamil bir vakitte vacib olan bir ibadet, nakıs olan (keraheti bulunan) bir vakitte kaza edilemez. Kerahet vakti ise, ibadetlerin noksanlığına sebeptir. Güneşin doğuşuna raslayan herhangi bir namaz ise bozulmuş olur. Bunun için bir kimse, daha ikinci namazını kılmakta iken güneş batsa, namazı bozulmaz. Fakat sabah namazını kılmakta iken güneş doğsa, namazı bozulur. Çünkü birinci halde, yeni bir namaz vakti girmiş olur. İkinci halde ise, namaz vakti çıkmış; fakat yeni bir namaz vakti girmemiş olur.

Tam zeval anına raslayan bir namaz farz veya vacib ise, bozulur. Eğer nafîle ise, mekruh olmuş olur. Yalnız İmam Ebû Yusuf'dan bir rivayete göre, cuma günü zeval vaktinde nafîle namaz kılınması caizdir ve kerahati yoktur. Zeval vakti son bulup da güneş batıya doğru yönelmeye başlayınca, artık ittifakla kerahet vakti çıkmış olur. Zeval vakti için namaz vakitleri bölümüne bakılsın.

Kerahet vaktinde okunan bir secde ayetinden dolayı, o vakitte secde yapılabilir. Fakat bu secdeyi kerahet vaktinden sonraya bırakmak daha faziletlidir. Yine kerahet vakitlerinden birinde hazırlanmış olan bir cenazenin namazı o vakitte kılınabilir. Öyle ki, faziletli olan, bu namazı geciktirmeyip hemen kılmaktır. Çünkü cenazelerde acele etmek mendubdur.

Güneşin batışından sonra daha akşam namazını kılmadan nafîle namazı kılmak mekruhtur. Çünkü akşam namazı geciktirilmiş olur. Oysa ki, akşam namazında acele etmekte fazilet vardır. Cuma günü imam hutbeye çıktıktan sonra veya ikamet getirildikten sonra nafîle bir namaza başlamak mekruhtur. İki bayram namazından önce ve bayram hutbeleri arasında ve bu hutbelerden sonra bayram namazı kılınan yerde nafîle namaz kılmak mekruh olduğu gibi, güneş tutulması, yağmur duası ve hac hutbeleri arasında da mekruhtur. Bu hutbeleri dinlemek lazımdır.

Mekruh olmayan bir vakitle başlanmış olan nafîle bir namaz bozulmuş olsa, (bunu kaza etmek vacib olduğundan) ikinci namazından sonra güneşin batışına kadar ve fecrin doğuşundan sonra güneşin bir mızrak boyu yükselmesine kadar kaza edilemez, mekruhtur. Bununla beraber kaza edilse sahih olur. Diğer kerahet vakitleri de böyledir. Ancak başta sıralanan ilk üç kerahet vakti böyle değildir. Onların birinde kaza edilmesi sahih olmaz. Yeniden kazası gerekir. 413- Güneş doğduktan sonra görünüşüne göre bir veya iki mızrak boyu yükselmesi ile kerahet vakti çıkmış olur. Artık istenilen nafîle ve kaza namazları kılınabilir. Bu zamanı belirlemek için başka kolay bir usul de vardır. Şöyle ki: Çeneyi göğse dayayarak güneşe bakmalı; eğer güneş ufuktan yükselmiş olmasından dolayı görünmezse, kerahet vakti çıkmış demektir.

Namazlarda Mekruh Olan ve Olmayan Okuyuşlar

Namazlarda mütevatir (gerçek bir nakil ile sabit) yedi kıraattan (Kur"ân okunuşundan) herhangi biri seçilebilir. Ancak tuhaf ve garib görülecek kıraatlar seçilemez. Çünkü işin gerçeğini anlayamayacak bazı kimselerin günaha girmelerine sebebiyet verilmiş olabilir. Hanefi İmamları, Ebû Amr ile Hafs"ın Asım"dan olan kıraatlarını seçmişlerdir.

Kur"ân-ı Kerîm"i namazda sırası üzere okumakta bir sakınca yoktur. Fakat mukim (ikamet halinde) olan bir kimse için sünnet olan Mufasssal denilen sûreleri okumaktır. Şöyle ki: Kıraat miktarında misafir (yolcu) için sünnet olan, Fatiha"dan sonra dilediği bir sûreyi okumaktır. İmam olsun olmasın, mukîm için sünnet olan, sabah ve öğle namazlarında Fatiha"dan sonra "Tıvâl-i Mufasssal" denilen sûrelerden, ikinci ile yatsı namazlarında "Evsat-ı Mufasssal" denilen sûrelerden, akşam namazlarında da "Kısar-ı Mufasssal" denilen sûrelerden bir sûre okumaktır. "Hücurat" sûresinden "Burüc" sûresinin sonuna kadar olan sûreler Tıvâl-ı Mufasssal"dır. "Tarık" sûresinden "Lem yekûn" sûresinin sonuna kadar olan sûreler Evsat-ı Mufasssal"dır. Bundan sonraki sûreler de, Kısarı Mufasssal"dır. Bu sûrelere "Mufasssal" denilmesinin sebebi, bunların birbirlerinden arka arkaya Besmele ile ayrılmış bulunmalarıdır.

Namazların Fatiha sûresinden sonra, bir miktar daha Kur"ân okunması gereken rekâtlarında tam bir sûre okunması daha faziletlidir. Bununla beraber bir sûrenin bir kısmı bir rekâtta, diğer kısmı da öteki rekâtta okunabilir, bunda kerahet yoktur. Namazın bir rekâtında bir sûrenin sonunu, diğer rekâtında de başka bir sûrenin sonunu okumak, sahih olan görüşe göre mekruh değildir. Namazın bir rekâtında bir sûrenin başından veya ortasından, diğer rekâtında de başka bir sûrenin başından veya sonundan

okumakta veya kısa bir sûre okumakta kerahet yoktur. Fakat iyisi, bir zaruret olmadıkça böyle okumamaktır. Namazın bir rekâtında bir sûre, diğer rekâtında da arada iki veya daha ziyade bulunmak üzere aşağıya doğru başka bir sûre okunması mekruh değildir. Fakat arada bir sûrenin bulunması mekruhtur. Ancak terk edilen bu sûre, önce okunan sûreden en az üç âyet mikdarı uzun bulunuyorsa mekruh olmaz.

Namazda bir sûrenin bir âyetinden arada en az iki âyet bulunmak üzere diğer âyetine geçmek mekruh değildir. Fakat iyisi, bir zaruret olmadıkça geçmemektir. Bir rekâtta iki sûreyi toplayarak okumakta kerahet yoktur. Ancak arada bir veya birkaç sûre bırakılmış olursa mekruh olur. Bununla beraber farz namazlarda böyle iki sûrenin bir rekâtta toplanmaması daha iyidir. Zaruret olmadıkça, bir rekâtta bir âyetten diğer âyete geçmek mekruhtur. Aralarında üç âyet dahi bulunsaydı böyledir. Eğer yanılarak böyle bir geçiş yapılmış olur da sonra hatırlanırsa, bu âyetler sıraları üzere yeniden okunur. Namazda Kur’ân okunurken bir âyet yerine başka bir âyet okunsa bakılır: Eğer tam bir duraklama ile durduktan sonra başka âyete başlanmışsa, namaz bozulmaz. denildikten sonra âyet-i kerîmesini okumak gibi. Fakat duraklama yapılmaksızın okunan âyete başka bir âyet bitştirilmiş ise bakılır: Eğer manâ değişmemişse, yine namaz bozulmaz. okumak gibi. Fakat manâ değişmişse, bütün Yerine fıkıh alimlerine göre namaz bozulur. Yukarıdaki âyet-i kerîmeyi: Şekilde okumak gibi.

Bir namazda âyet-i kerîme tekrarlınsa veya bir sûre bir rekâtta iki defa okunsa veya bir sûre iki rekâtta da okunsa bakılır: Eğer yalnız başına kılınan bu namaz bir nafîle namaz ise mekruh olmaz. Fakat farz namaz ise, unutmak veya başka bir sûre bilmemek gibi bir özü bulunmadıkça mekruh olur.⁴²⁵ Birinci rekâtta “Nas” sûresi okunsa, ikinci rekâtta da bu sûrenin okunması uygun olur. Çünkü tekrar etmek, geriye dönüp okumaktan daha iyidir. Ancak hatim ile namaz kılan bir kimse, birinci rekâtta “Muavvizeteyn” sûrelerini okumuş ise, ikinci rekâtta Fatiha’dan sonra Bakara sûresinden bir mikdar okur.⁴²⁶ İkinci rekâtta, birinci rekâtta okunan sûrenin üstündeki sûreyi okumak mekruhtur. Kasden yapılmazsa mekruh olmaz. Bununla beraber okunmaya başlanmış ise terk edilmemelidir. Bunun nafîle namazlarda mekruh olmayacağını söyleyenler de vardır.

Namazda Sübhanekâ’yi, Eûzü Besmele’yi ve Amîn lâfzını aşikâre okumak mekruhtur. Ayakta okunan âyetleri rûkû halinde bitirmek mekruhtur. Okunan âyetleri ve sûreleri namaz içinde parmakla saymak da İmam Azam’a göre mekruhtur. İki imama göre bunda bir sakınca yoktur. Nafîle namazların birinci rekâtları ikinci rekâttan uzun tutmak mekruhtur. Ancak Peygamber Efendimizden nakledilmiş bir hadîs varsa mekruh olmaz. Örnek: Bir rivayete göre Peygamber Efendimiz vitir namazının birinci rekâtında “A’lâ” sûresini, ikinci rekâtında “Kâfirûn” sûresini ve üçüncü rekâtında da “İhlâs” sûresini okumuşlardır. İmam Muhammed’e göre, yalnız teravih namazlarında birinci rekâtlar, ikinci rekâtlardan daha uzun olabilir. Farz namazlarla nafîle namazlarda, ikinci rekâtları birinci rekâtlardan uzun yapmak mekruhtur. Fakat nafîlelerde üçüncü rekâtları birinci ve ikinci rekâtlardan uzun tutmakta kerahet yoktur. Çünkü nafîlelerde her iki rekât müstakil bir namaz sayılır.

Farz namazlarda ve cemaatla kılınan namazlarda okunan âyetlerden dolayı namaz kılmakta olan kimsenin: “Ya Rabbi! Beni ateşten koru” diye duada bulunması veya Yüce Allah’dan mağfiret dilemesi mekruhtur. Yalnız başına nafîle namaz kılanın bu şekilde dua etmesinde bir sakınca görülmemektedir.⁴³² Namazda sünnet mikdarı Kur’ân okunduktan sonra, insanda bir tutukluk (ve şaşırma) olursa, hemen rûkûa gitmeli, başka bir âyete veya sûreye geçmemelidir. Fakat henüz sünnet mikdarı okunmuşsa, başka bir yere geçmesinde kerahet olmaz. Kur’ân-ı Kerîm, farz namazlarda yavaşça ve harfleri belirterek okunmalı. Teravih namazlarında ise, yavaş ve sür’atli okuyuş arasında bir kıraat yapılmalıdır. Diğer gece namazlarında sür’atle okunabilir. Fakat mana anlaşılabilir şekilde olmalı ve tecvid hatası bulunmamalıdır.

Namazda ve namaz dışında sesli olarak Kur‘ân okunurken, sadece sesi güzelleştirmek ve okuyuşu süslemek için makamla okumak iyi kabul edilmiştir. Çünkü bir hadîs-i şerîfde:“Kur‘ân-ı Kerîm‘i seslerinle bezeyiniz” buyurulmuştur. Yeter ki bununla mana değişmesin, kelimelerin aslı bozulmasın ve tecvid kurallarına uyulsun. Harfler uzatılarak bir harf, iki harf gibi okunmasın. Bazı müezzinlerin namazda tebliğ görevini yaparken fazla bir elif daha ilâve ederek : ‘ demeleri bu nevidendir. Allah, ise, üvey baba demektir. Mana değişikliğinden dolayı namazı bozacağından, bu gibi nağmelerden kaçınmak lâzımdır. Sonuç: Yapılan nağmeden dolayı Kur‘ân kelimelerinin manaları değişirse namaz bozulur. Fakat “Med” ve “Lin” denilen harflerde değişiklik aşırı derecede olmazsa namaz bozulmaz. Aşırı derecede olursa namaz bozulur, isterse mana değişmesin. (*) (*) Harekesiz olan Elif harfinin üstünde üstün olursa, Vav harfinin üstünde ötre olursa, ye harfinin harekesi esre olursa bu harfler birer med harfleri olur. ‘ kelimelerinde olduğu gibi. Vav ve ye harflerinin evvelindeki harf üstün ve kendileri sakın olursa, bu harflerden her biri bir “lîn” harfi olur. ‘ kelimelerinde olduğu gibi.

Zelletü'l-Karî'ye (Okuyucunun Yanılmasına) Dair Esaslar

Namaz içinde meydana gelen bir okuyuş yanlışlığı ile namaz bozulur mu, bozulmaz mı konusu pek önemlidir. Buna dikkat gerekir. Kur‘ân okurken bir hata yapılmasına veya okuyucunun sürçmesine Zelletü'l-Karî (Okuyucunun Sürçmesi) denir. Bu konuda başlıca esaslar şunlardır: Kur‘ân-ı Kerîm‘in bir kelimesi kasden değiştirilir de, bununla mana değişmiş olursa, namaz ittifakla bozulur. Ancak kelime övgüye ait olup onun yerine yine övgüye ait bir lâfız okunmuş olursa bozulmaz. Fakat böyle bir davranış caiz görülmez. Amma yanılarak değiştirilmiş olursa, bakılır: Eğer okunan lâfzın benzeri Kur‘ân‘da bulunmaz, manası da Kur‘ân‘daki kelimenin manasından uzak olup aralarında fazla bir ayrılık bulunarak iki mana arasında bir ilgi bulunmazsa, bununla namaz ittifakla bozulur. “Hâzâ‘t-turâbu” yerine, “Hazâ‘l-gubâru” okumak gibi. Fakat okunan lâfız tesbih, hamd ve zikir manasında ise bozulmaz. Eş ve benzeri Kur‘ân‘da bulunmadığı halde, manası da bulunmayan bir lâfız hakkında da hüküm böyledir. “Yevmetüb-le‘-s-serâiru” yerine, “Yevme tüblâs-serâilu” okunması gibi.

Yanılarak okunan bir lâfzın benzeri Kur‘ân‘da bulunur da, bu lâfız, ile Kur‘ân‘daki kelimenin manası aşırı şekilde değişmemekle beraber ikisinin manası birbirinden uzak bulunursa İmam Azam ile İmam Muhammed‘e göre namaz bozulur. İhtiyat da bundadır. Fakat İmam Ebû Yusuf ile diğer bazı fıkıh alimlerine göre namaz bozulmaz. Çünkü bunda herkes için bir güçlük vardır. İnsanların çoğu bundan kurtulamaz. Onun için fetva da buna göredir. Yanılarak okunan bir lâfzın benzeri Kur‘ân‘da bulunmamakla beraber bununla mana değişmeyecek olsa, İmam Azam ile İmam Muhammed‘e göre namaz bozulmaz. Çünkü mana asıldır, en çok manaya önem verilir. Fakat İmam Ebû Yusuf‘a göre bozulur; çünkü burada asıl olan, Kur‘ân‘da benzerinin bulunup bulunmamasıdır. “Kavvâmîne” yerine “Kayyâmîne” okunması gibi... Demek oluyor ki, İmam Azam ile İmam Muhammed, yanılarak yanlış okunan lâfız ile, Kur‘ân‘daki mananın fazla değişip değişmemesini göz önüne almışlardır. Şöyle ki: Eğer mana fazla değişirse, namaz bozulur, değilse bozulmaz; okunan lâfzın benzeri Kur‘ân‘da bulunsun veya bulunmasın. İmam Ebû Yusuf ise, okunan lâfzın Kur‘ân‘da benzerinin olup olmamasını esas tutmuştur. Bundan dolayı, eğer Kur‘ân‘da benzerinin olup olmamasını esas tutmuştur. Bundan dolayı, eğer Kur‘ân‘da benzeri varsa namaz bozulmaz, isterse mana aşırı derecede değişmiş olsun. Eğer benzeri Kur‘ân‘da yoksa namaz bozulur, isterse mana aşırı derecede değişmiş olmasın. Yukarıda gösterilen üç esas, önceki devir (mütekaddimîn) müctehidlere göredir. Aşağıdaki esaslar da, daha sonraki devir (müteahhirîn) fıkıh alimlerine göredir.

Kur‘ân-ı Kerîm‘in okunuşunda yanılarak i‘rab yönünden yapılacak hata, manayı ne kadar değiştirecek olursa değiştirsın, namazı mutlaka bozmadır. Çünkü insanların çoğu i‘rabın şekillerini ayırmaya güç yetiremez. “İbrahime” kelimesinin sonunu “İbrahîmu” şeklinde ötre ve “Rabbuhu” kelimesinin “Ba” harfini de üstün “Rabbuhu” şeklinde üstün okumak gibi... “Na‘budu” kelimesinin

be“sini de “Na“bedu” şeklinde esre okumak böyledir. Kur“ân kelimelerinden şeddesiz olan bir harfi sehven şeddeli okumak veya şeddeli bir harfi şeddesiz okumak, uzatılacak bir harfi uzatmamak, kısa okunması gereken bir harfi uzatmak, idğam edilecek harfleri ayrı ayrı okumak ve ayrı ayrı okunacak harfleri idğam etmek (birleştirip şeddeli okumak) namazı bozmaz. “İyyâke” kelimesini şeddesiz okumak gibi. Yersiz olarak yapılan imale de namazı bozmaz. “Bismillahi” veya “Mâliki yevmi“d-dîn” âyetlerini imale ile okumak gibi... İnce okunacak bir harfi kalın okumak, kalın okunacak bir harfi ince okumak da böyledir; çünkü bunlarda da çoğunluğun yetersizliği vardır.

Kur“ân okunurken durulmayacak yerde durulsa veya ilk olarak bu yapılsa, bakılır: Eğer bununla mana bozulmazsa ittifakla namaz fasid olmaz. Fakat mana değişirse, bunda ihtilâf vardır. Kabul edilen fetva bununla da namazın bozulmamasıdır. Müctehidlerden sonraki alimlerin görüşü budur. Çünkü bunda da çoğunluk için bir güçlük vardır, herkes manayı bilip ona göre Kur“ân okuyamaz. Ayrıca unutmak ve nefes kesilmek gibi hallerden de kurtulamaz. Bunun için “Lâ ilâhe” diyerek durduktan sonra “İlâhü” denilse veya “Kaleti“l-Yehudu ” deyip durulduktan sonra “Uzeyrün ibnullahi ” diye başlanılsa, tercih edilen görüşe göre, namaz bozulmaz.

Kur“ân“daki bir harf yerine sehven başka bir harf okunacak olsa, bakılır: Eğer bu iki harf arasında Kaf ve Kâf gibi mahreç (harflerin çıkış) yakınlığı varsa veya bunlar Sin ile Sad gibi bir mahreçten olup aralarında değişiklik caiz ise bununla namaz bozulmaz. () yerine () ve ()yerine () okunması gibi. () yerine () okunması da böyledir. () harfleri bir mahreçten oldukları halde aralarında değişme caiz değildir. Bu harfler birbirlerine çevrilemezler.

İki harf arasında mahreç birliği veya yakınlığı olmadığı halde çoğunluk bakımından güçlük bulunup bunların aralarını ayırmak zor olsa, bunlardan birinin yerine diğerinin telâffuz edilmesi, fıkıh alimlerinden çoklarına göre namazı bozmaz. () yerine () veya () harfinin okunması ve () yerine () veya () harfinin söylenmesi gibi. () ile () harfleri de böyledir. Birçok fıkıh alimi namazın bozulmayacağı fetvasını vermiştir. Ancak bunlar kasden yapılırsa, o zaman namaz bozulur. Bu bakımdan () yerine () veya () okunması namazı bozmaz. Bununla beraber bu mesele üzerinde başka görüşler de vardır. Bu harflerin aralarını ayırmaya gücü yetecek kimse için, bunların böyle değiştirilmesine meydan vermemek gerekir. Kasden böyle okunursa namaz bozulur.

Aralarını zahmetsiz olarak ayırmak mümkün olan iki harften birini diğeri ile değiştirmek, () yerine () harfini koymak, namazı ittifakla bozar. () yerine () okumak gibi. () yerine () okumak da böyledir. Namazda bir kelimenin bir kısmı kesilse, () yerinde unutmaktan veya nefes kesilmesinden dolayı yalnız () denilip sonra () denilse veya okunacak bir kelime hatıra gelmeyip başka bir kelimeye geçilse, fıkıh alimlerinin çoğuna göre namaz bozulmaz. Mana değişse bile hüküm aynıdır. Çünkü unutmada ve nefes kesilmesinde zaruret vardır ve bu da herkesde olan bir haldir. Öyle ki, () yerine nefes kesildiği için () denilerek rükûa varılsa, namaz bozulmuş olmaz. Bununla beraber namazı bozacak bir kelimenin tamamını okumakla bunun bir kısmını okumak eşittir, her iki halde de namaz bozulur.

Kur „ân okurken bir kelimenin son harfi diğeri bir kelimeye bitiştirilecek olsa, bütün alimlere göre namaz bozulmaz. () ve () âyetlerini () diye okumak gibi. Ancak bu gibi okuyuşlarda kesinti yapılmamasına dikkat etmelidir. Yine, () yerinde () diye bitiştirilse namaz bozulmaz. Kur „ân okurken yanılarak bir harf ziyade edilecek olsa, bakılır: Eğer mana değişmezse namaz bozulmaz. () yerine () okunması gibi.

Kur‘ân-ı Kerîm’in iki kelimesi, diğ er iki kelimesinin önüne yan ılarak geçir ilse, bak ılır: Eğ er mana değ iş mezse, namaz bozulmaz. (رَسُّوْ رَجِيْغٌ بِ رَسُّوْ رَجِيْغٌ) okunması gibi. Fakat mana değ iş irse, namaz bozulur. (رَسُّوْ رَجِيْغٌ بِ رَسُّوْ رَجِيْغٌ) okunması gibi. Kur‘ân-ı Kerîm’de Yüce Allah’ın isimlerinden birine yan ılarak te‘nis (dış ılık) harfi ilâve edilse, bir görüş e göre namaz bozulur. Daha sahih gör ülen diğ er bir görüş e göre bozulmaz. (رَأْيِنِ الْاٰثٰى) âyet-i kerîmesini الله يَارَيْنِ الْاٰى () okumak da bunun gibidir. Bir ismin yerine sehven diğ er bir isim okunarak onunla nisbet değ iş irse,

Kur'ân-ı Kerîm'i dinlemek bir farz-ı kifayedir. Bununla beraber başka bir işle uğraşmakta olan kimselerin yanında Kur'ân âyetlerinin sesli olarak okunması uygun değildir. Bu durumda Kur'ân'ı dinlemeyenler değil, okuyanlar günah işlemiş olur. Kur'ân-ı Kerîm'i okumak, nafil ibadetten ve

aşikâre okumak, gizli okumaktan ve dinlemek de okumaktan daha faziletlidir. Yeter ki, işte gösteriş bulunmasın. Bir kimse yürürken veya bir iş görürken Kur'ân-ı Kerîm'i okuyabilir. Yeter ki bu durum, Kur'ân'ın gafletle okunmasına sebebiyet vermiş olmasın. Namaz kılınması mekruh olan vakitlerde dua etmek, tesbihde bulunmak ve Peygamber Efendimize salât ve selâm getirmekle meşgul olmak, Kur'ân-ı Kerîm'i okumaktan daha faziletlidir. Kur'ân-ı Kerîm'i güzel sesle ve tecvid kurallarına uyarak okumak, müstahabdır. Bir hadîs-i şerîfde şöyle buyurulmuştur: "Her şeyin bir süsü vardır. Kur'ân'ın süsü de, güzel sestir." Fakat tecvide aykırı şekilde ses yükseltip alçaltmalar ve nağme yapmalar caiz değildir. Kelimeleri değiştiren bir okuyuş, ihtilafsız haramdır. Böyle bir hata ile okuyan kimseye doğrusunu bildirmek, işiten kimse için bir borçtur. Ancak bu yüzden aralarında bir kin doğacak olursa uyarma terk edilir.

Kur'ân-ı Kerîm'i okuyup öğrenmiş olan kimse, sonra Kitab'dan okuyamayacak derecede unutacak olsa günahkâr olur. Kur'ân-ı Kerîm'i okumak bir ibadet olduğu gibi, başkasına da öğretmek pek büyük bir ibadettir. Bir hadîs-i şerîfde şöyle buyurulmuştur: "Sizin en hayırlınız, Kur'ân'ı öğrenip başkalarına da öğreteninizdir..." Diğer bir hadîs-i şerîfde de şöyle buyurulmuştur: "Güzel Kur'ân okuyan müslümanlar, Cennet ehlinin arif olanlarıdır." Kur'ân-ı Kerîm, maddî ve manevî, bedenî ve kalbî bütün hastalıkların şifasıdır. Nitekim "Kur'ân devâdir" hadîs-i şerîfi de bunu bildirmektedir. Artık her müslüman için gerekmez mi ki, Kur'ân-ı Kerîm'i bellesin, onu okumakla şereflensin, birçok sevablara kavuşsun!..

Namazların Mekruhları

Namaz içinde yapılması veya yapılmaması mekruh olan şeyler tahrîmî (harama yakın) ve tenzihi (helâla yakın) olmak üzere iki kısımdır. Şöyle ki: Bir vacibin terkinin taşıyan bir iş tahrîmen mekruhtur. Bir sünnetin terkinin taşıyan bir iş de, tenzihen mekruhtur. Bununla beraber tenzihen mekruh olanlar da, önemleri bakımından ve tahrîmen mekruhlara yakınlıkları yönünden birbirlerinden farklıdırlar. Örnek: Mükked bir sünneti terk etmek, bir vacibi terk etmek derecesine yakın bir keraheti taşır. Farzların, vaciblerin ve müstahabların ve bunların zıdlarının değişik olması gibi...

- Namaz kılarken bir özür bulunmaksızın bir direğe, duvara veya sopaya dayanmak. ● Namazda bir sağa ve bir sola doğru meyletmek. Çünkü böyle bir hareket gereksiz ve huzura aykırıdır. ● Bir özür olmaksızın namazda birbiri peşine olmamak üzere birkaç adım yürümek mekruhtur. Fakat görülen bir yılanı veya bir akrebi öldürmek gibi bir özür sebebiyle atılacak birkaç adım mekruh değildir. Bununla beraber bunları öldürmek, biraz yürümeye ve birkaç kez çarpmaya muhtaç olursa, bununla namaz bozulur. Ancak bu halde namazı bozmaya dinde izin vardır. Çünkü herhangi bir zararı kaldırmak için namazı bozmak caizdir. Bir kimseyi ölümden kurtarmak için veya bir malı, değeri bir dirhem olsa bile, zayi olmaktan kurtarmak için namaz bozulabilir; bu mal ister namaz kılana ve ister başkasına ait olsun farketmez. ● Namazda bit veya pire tutmak ve öldürmek veya kovalamak. Karınca ve pire gibi bir şeyin ısırmasından rahatsız olan kimsenin namaz içinde bunları yalnız tutup atmasında kerahet yoktur.

- Namazda hoş bir kokuyu koklamak, tükrüğü atmak veya elbise ile bir iki kez yelpazelenmek, namazdan önce veya namaz içinde erkek için kolları dirseklere doğru toplamak. ● Namazın kıyam, rükû ve secde hallerinde, bir özür bulunmaksızın elleri sünnet olduğu üzere konulması gereken yerler üzerine koymamak mekruhtur. Kıyam halinde elleri yanlara salıvermek gibi... ● Namazda dizleri yere koymadan önce elleri yere koymak ve secdeden kalkarken dizleri ellerden önce kaldırmak. Ancak bir özür sebebiyle yapılabilir. ● Namazda kıç üzerine oturup but ve bacakları yukarıya dikmek mekruhtur. ● Erkeklerin secde ederken kolları tamamiyle yere döşemeleri. ● Rükû veya secde yaparken, başlangıç tekbirinde olduğu gibi elleri yukarıya kaldırmak.

• Namaz içinde bir özür olmaksızın bağdaş kurmak veya dizleri dikip oturmak. • Rükûda ve secde, kavme ile celsede sükûneti terk etmek (duraklama yapmaksızın hareket halinde bulunmak) ve çok acele rükû ile secde yapmak mekruhtur. • Namazda gerinmek, esnemek ve el ile ağzı kapamak. Çünkü gerinmek bir gaflet ve tenbellik eseridir. Esnemek de bir gevşeklik nişanıdır. Eğer esneme halinde ağız yumulabiliyorsa, bu mekruh olmaz. Buna güç yetmiyorsa, namaz içinde sağ elin arkası ile, namaz dışında da sol elin arkası ile ağız kapatılmalıdır. • Namazda bir zaruret olmaksızın kendi arzusu ile öksürmek mekruhtur. Öksürüğü mümkün olduğu kadar gidermek, edebi gözetmek bakımından pek güzeldir. • Namazda sesi işitilmeyecek derecede üflemek. Bu üfürme halinde, en az iki harften ibaret bir ses işitilecek olursa, namaz bozulur.

• Namaz içinde verilen selâmı el ile veya baş işareti ile almak mekruhtur. • Namazda okumaya engel olmayacak miktarda ağıza altın, gümüş, inci ve benzeri erimez bir şey almak mekruhtur. Bunlar okumaya engel olursa namaz bozulur. Ağızda eriyen şeyler de böyledir. • Namazda, dişlerin arasında bulunan nohut tanesinden küçük bir yemek parçasını yutmak mekruhtur. Nohut tanesinden büyük olursa, namazı bozar. • Yenmesi yasak olmayan bir yemek hazır olduğu halde namaza başlamak mekruhtur. Bu yemek ister iştah çekici olsun, ister olmasın eşittir. Ancak vaktin çıkmasından korkulursa, o zaman önce namaz kılınır. • Namazda gözleri yummak, gözleri semaya doğru kaldırmak veya sağa-sola bakmak veya boynunu çevirerek sağa-sola bakmak mekruhtur. Bakılması caiz olmayan bir şeyi görmemek için veya tam bir saygı ile Yüce Allah'ın huzurunda bulunmaktan dolayı gözleri yummakta kerahet yoktur.

• Namazda iki elin parmaklarını birbirine çatmak, parmak çıtlatmak veya çıtlayacak şekilde sıkmak ve elleri böğrüne koymak mekruhtur. • Namazda daha selâm vermeden terleri veya yüze dokunmuş olan toprakları silmek mekruhtur. Ancak bir zararı kaldırmak ve bir yarar sağlamak için silinebilir. Göze girip zahmet veren bir teri silmek gibi... • Rükû halinde sünnet üzere olan duruma aykırı bir şekilde başı yukarı tutmak veya aşağıya indirmek, imamdan önce rükûa veya secdeye gitmek ve ondan önce rükûdan veya secdeden baş kaldırmak mekruhtur. Fakat imam daha rükûa veya secdeye gitmeden, muktedi (imama uyan) rükûa veya secdeye gidip başını kaldırsa namazı bozulur. Ancak İmam daha selâm vermeden bu rükûu veya secdeyi imam ile veya ondan sonra iade ederse, bozulmaz.

• Rükûda veya secde tesbihleri terk etmek veya üçden az okumak mekruhtur. • Kıyamdan rükûa, rükûdan secdeye, secdeden kıyama geçiş hallerinde meşru olan tekbirleri ve zikirleri, bu intikallerden sonra okumak mekruhtur. Kıyamdan rükûa vardıktan sonra "Allahü Ekber" demek ve rükûdan kıyama tam döndükten sonra "Semi'allahü limen hamideh" demek gibi. Bu şekilde bu zikirlerin yeri kaybedilmiş olur. • Kıyada namaz kılarken çakıl taşlarını el ile düzeltmek mekruhtur. Ancak üzerlerinde secde etmek mümkün değilse, yapılabilir. Bu durumda iki defalık bir düzeltme caizdir. • Başkasına ait olan bir yerde, sahibinin rızası olmaksızın kılanan namaz mekruhtur. Bir görüşe göre böyle bir yer, bir müslümana ait olup ekilmemiş ise, üzerinde namaz kılmakta kerahet yoktur.

• Bir kimse başkasına ait olan bir yer ile herkese ait bir yol üzerinde namaz kılmak mecburiyetinde kalsa, bakılır: Eğer şahsa ait yer ekilmiş veya gayri müslime ait ise, o yol üzerinde kılması daha iyidir. Gayri müslimin bu namaza razı olmayacağı bilinen şeydir. • Namazı huzuru bozacak ve kalbi meşgul edecek şeylerin bulunduğu yerlerde kılmak mekruhtur. Çalgı ve eğlencelerin bulunduğu yerlerde namaz kılmak gibi. Mescidlerde çalınması düşünülecek olan ayakkabılar da arka tarafa bırakmak, huzuru bozacağından mekruh sayılmıştır. • Yanmakta olan sobaya, ocağa ve ateş dolu mangala karşı namaz kılmak mekruhtur. Muma, kandile, lâmbaya karşı namaz kılmak ise, mekruh değildir. Yine asılı bulunan Mushaf-ı Şerife veya bir kılıca karşı namaz kılmak da mekruh değildir. Çünkü bunlara hiçbir kimse tarafından tapılmamıştır.

• Bir insanın yüzüne karşı, arada engel olmaksızın namaz kılmak mekruhtur. Fakat bir insanın arkasına karşı namaz kılmak mekruh değildir. Ancak bu adamın konuşmasından dolayı şaşırarak umuluyorsa, mekruh olur. • Temiz olmayan şeylere karşı ve temiz olmayan şeyler yakınında namaz kılmak mekruhtur. Bunlar namaza olan saygıya aykırı hallerdir. Mezarlıkta, yol ortasında, hamamda, hayvan boğazlanan yerlerde namaz kılmak da böyledir. Fakat mezarlıkta veya hamam gibi yerde namaz için bir yer ayrılmışsa, kerahet olmaz. • Namazda bir gerek bulunmaksızın bir çocuğu yüklemek veya kendisini meşgul edecek bir eşya taşımak mekruhtur. • Helaya (tuvalet) gitmek sıkıntısı olduğu halde namaza başlamak mekruhtur. Öyle ki, namaz içinde böyle fazla bir sıkıntısı gelip kalbi meşgul edecek olursa, vakit müsait olduğu takdirde namazı bırakmalıdır. Böylece namaz kalb huzuru ile kemal üzere kılınmış olur. Aksi halde namaz sahih olursa da, günah işlenmiş sayılır.

• Namaz engel olmayacak miktardan az bir pisliğin elbisede, bedende ve namaz yerinde bulunması mekruhtur. • Kirli elbiselerle, ev işlerinde giyilen elbiselerle namaz kılmak mekruhtur. Çünkü süs sayılan temiz elbiselerle namaz kılınması emrolunmuştur. Ancak başka elbise yoksa, bunlarla kılınabilir. • Bir özür olmaksızın elbiseyi giymeyip omuzlar üzerine alarak salıvermek suretiyle namaz kılmak mekruhtur. • Namazda, elleri çıkaracak bir aralık bırakmaksızın ihram gibi bir şeyin içine bürünmek mekruhtur. • Bir özür olmadan yalnız tek bir elbise ile (bir entari ile) namaz kılmak mekruhtur. Erkeklerin sıcak bölgelerde gömlek giymeyip yalnız şalvar ile namaz kılmaları da böyle mekruhtur.

• Bir zaruret olmaksızın erkeklerin ipek elbise ile namaz kılması mekruhtur. (Kerahet ve İstihsan bölümüne bakılsın). • Elbiseyi topraktan veya diz yerinin belirmesinden korumak için rükûa veya secdeye giderken "az bir hareketle" yukarıya çekmek mekruhtur. Bilindiği gibi "çok hareket" namazı bozar. • Namazı gasbedilmiş bir elbise ile kılmak mekruhtur. Başka bir elbise bulunmasa, yine hüküm aynıdır. Çünkü başkasının malından sahibinin izni olmaksızın yararlanmak caiz değildir. • Erkeklerin secde ederken yere değmesin diye, bütün saçlarını arka tarafa toplayıp bağlamaları mekruhtur. • Erkeklerin uzatmış oldukları saçlarını, kadınlar gibi bağlayıp başlarının üzerinde bağlamış veya başlarının etrafına sarmış oldukları halde namaz kılmaları mekruhtur. Böyle bir şeyin namaz içinde kasden yapılması ise "çok hareket" olacağından namazı bozar.

• Namaz içinde az bir hareketle insanın üzerinde elbise çıkarması, başındaki sarığı çıkarması veya böylece bir şeyi giyinmesi veya başını sarması mekruhtur. Fakat böyle bir şey, fazla bir hareketle yapılırsa, namaz bozulur. Namazda elbise ile veya vücudun organları ile gereksiz olarak oynamak da mekruhtur. • Namazda başın etrafına mendil gibi bir şey bağlayıp tepesini açık bırakmak mekruhtur. • Namazda tenbellikten ve gevşeklikten dolayı başı açık bulundurmamak mekruhtur. Tenbellikten maksad, baş örtmeyi bir ağırlık saymaktır. Gevşeklikten maksad da, namazda baş örtmeyi önemsememektir. Halbuki bu bir sünnettir. Böyle olmayıp da özürden dolayı olursa, başın açık bulunmasında bir kerahet yoktur. Sadece sıcağın veya hafiflemekten dolayı başı açık bırakmak ise, mekruh görülmüştür, bu bir özür sayılmaz. Bir de namazda tevazu ve huşu maksadı ile başı açık bırakmakda bir kerahet yoktur, denilmiştir. Bununla beraber deniliyor ki, tevazu ve huşu bir kalb işidir. O halde kalb ile tevazu ve huşuda bulunup başı örtmek daha iyidir. Yine denebilir ki, tevazu ve huşu maksadı ile başı açık bırakmak, kalbdeki tevazu ve teslimiyetin bir dış görüntüsüdür. Bunun için iyidir. Şu kadar var ki, namaza başlarken sadece tevazu ve huşu maksadı ile başları açık bırakacak kimseler pek az bulunur. Şunu da ilâve edelim ki, biz namazlarımızı Peygamber Efendimizin kıldığı gibi kılmakla emrolunmuşuz. Çünkü bir hadis-i şerîfde Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Beni namaz kılarken nasıl görüyorsanız siz de öyle namaz kılın." Peygamber Efendimiz ise, namazlarını mübarek başları örtülü olarak kılmışlardır. Bu bir âdet işi değildir. Doğrusu namazda peygamberimizin uyguladığı sünnet işine uymak ve başkalarına benzemekten sakınmak meselesidir. İhramda başların açık bulundurulması başka bir hikmete bağlıdır. O, mahşer hayatının bir örneğidir.

Namaz buna kıyas edilmez. İbadetlerde kıyas geçerli olmaz. Artık gerçek bir özür bulunmadıkça, başı güzel bir şekilde secdeye engel olmayan bir giysi ile örtmenin daha faziletli olduğu kesindir. Öyle ki, secde esnasında baştan düşen bir giysiyi (tek el ile) başa yerleştirmek faziletli görülmüştür. Fakat iki elle (çok hareket ile) yapılmaz. Bu konuda kerahet ve fazilet erkeklere göredir. Kadınlara göre ise, başlarının namazda örtülü olması her halde şarttır. Başlarının açık bulunması, namazlarını bozar. Bu konu, din kitaplarımızın bir çoğunda, özellikle "Bahr-i Raik" ile "Reddül-Muhtar" adlı eserlere ayrıntılı olarak yazılmıştır.

- Namaz kılanın başı üstünde veya kendisine yakın olarak ön tarafında veya kendisine yakın olmasa da, sağ ve sol tarafından hizasındaki duvar veya tavan üzerine çizilmiş veya asılmış büstümsü canlı yaratık şekillerin bulunması mekruhtur. Arka tarafta bulunması da çoğunlukça mekruh saymıştır. Fakat bunun keraheti nisbeten azdır. Namaz kılanın ayakları altında veya oturduğu yerde bulunan veya karşıdan organları seçilemeyecek kadar küçük olan veya başları kesilmiş veya yüzleri büsbütün silinmiş veya örtülüp yok edilmiş bulunan bir resmin bulunması, namaz bakımından keraheti gerektirmez. Yine, kese ve cüzdan gibi şeyler içinde bulunan paralar üzerinde basılı bulunan resimler veya bir organda dövme suretiyle çizilip elbise ile örtülen şekiller veya yüzük taşına oyulup belirsiz halde kalan resimler namazın kerahetini gerektirmez. Canlılara ait olmayan resimlerde de kerahet yoktur. Ağaç, bina, ay ve güneş resimleri bu kısımdandır. Çünkü bunların resimlerine ibadet edilmemiştir. Ancak namaz kılanın zihnini meşgul edecek bir durum bulunursa, kerahet olur. Bir de kuştan daha küçük olan bir şekil veya bir yerde bulunduğu halde ayakta iken bakılınca organlarının ayrımı belirsiz olan resim, namaz kılanın yanında bulursa, keraheti gerektirmez.

- Üzerinde canlı resimleri bulunan bir elbise ile namaz kılınması ve canlıya ait bir resim üzerine secde edilmesi mekruhtur. Fakat böyle bir elbisenin üzerine başka bir elbise giyerlerse, onunla namaz kılınmasında kerahet yoktur. Bir de yere serili olup üzerinde böyle resimler bulunan bir serginin, resim bulunmayan kısmında namaz kılınması ve secde edilmesi mekruh değildir. Bilindiği gibi, öteden beri birçok kavimler, yalnız bir olan Allah'a iman inancını bırakıp şirke düşmüşler ve tasarladıkları canlı tanrıların resim ve heykellerini yaparak onlara tapınmışlar, hürmet göstermişler ve ibadethanelerini onlarla doldurmuşlardır. Bugün madde yönünden pek yüksek görülen nice milletler de henüz kendilerini böyle putlara tapmaktan kurtaramıyorlar. İslâm dini ise, insanlara tevhid (yalnız bir Allah'a ibadet) inancını tebliğ edip öğretmiştir. Allah'a ortak koşan kavimlerin bu putlara tapma hallerini çok fazla kötülemiştir. Artık ezeli ve ebedî olan, her şeye hakim bulunan bir yaratıcının varlığına inanan ve yalnız O'na ibadetle şeref kazanan İslâm toplumunun bu putlara tapanlara karşı bir ayrılık nişanı göstermesi gerekir. Yalnız bir Allah'a iman (tevhid) inancını daima göstermek için mabedlerini ve namaz kılacakları yerleri, bu gibi puta tapanları taklit ve onlara saygı anlamına gelecek şeylerden uzak bulundurmaları bir görev gereğidir. Gerçekten hiç bir müslümanın bu gibi resim ve heykellere tapınmak hatırından geçmez. Fakat şu putperest milletlere karşı bir ayrılık eseri göstermek ve zihni az çok meşgul edecek şeylerden namazgahlarını uzak bulundurmak dinimizin yüksek hikmetleri gereğidir.

- Namazın mekruhlarının bir kısmı "İmamet ve Cemaat" konusunda, bir kısmı da "Kıraat ve Evkat-ı Salât" bölümünde ve diğer konularında yeri geldikçe anlatılmıştır. • Yanılma olmaksızın ve sehiv secdelerini gerektirmeksizin keraheti tahrimiye ile kılınan namazların iade edilmesi vacibdir. Fatiha sûresi yerine kasden başka bir ayet okunarak kılınan namaz gibi... Tercih edilen görüşe göre, kerahetle kılınan önceki namazla farz yerine getirilmiş olup iade sureti ile kılınan namaz ise onun eksiklerini tamamlayıcı yerine geçmiş bulunur.

Namazı Bozan ve Bozmayan Şeyler

"Fesad" bozulma ve "İfsad" da, bozma demektir. Bunların karşısı "Salâh (Sıhhat)" ve "İslah" dır. İbadetlerde fesad ile "butlan" birdir. Fasid olan bir ibadete "batıl" da denir. Bir şeyi bozan sıhhat halinden çıkaran şeye de, "müfsid" denir. Çoğuluna "müfsidat" denir. Bir namazın şart ve rükünlerinden biri bulunmamakla o namaz fasid olacağı gibi, bu şart ve rükünler üzere başlandıktan sonra bazı şeylerin bulunmasından dolayı da fasid olabilir. Namazı böyle bozan şeylere "Müfsidat-ı Salât" adı verilir.

- Namazda iki harfdan ibaret dahi olsa, namaz kılanın işiteceği derecede söz söylemek namazı bozar. Bu hususta kasıd, yanlışlık, uyuma ve hata halleri eşittir. • Bir hastalık sebebiyle veya bir malın ve bir arkadaşın kaybolması gibi musibetten dolayı harfler belirecek şekilde sesle ağlamak veya "ah, uh, eh" diye inlemek, "öf demek, yahut bir toza üflemek veya bir şeyden bezginlik göstermek için "uf, tuh" demek namazı bozar. Yüce Allah'ın korkusundan, cennet veya cehennemi hatırlamaktan dolayı ağlamak, ah ve iniltide bulunmak namazı bozmaz. Kendini tutamayacak derecede şiddetli hastalıktan dolayı bir ah ve inilti de namazı bozmaz.

- Cemaattan biri, imamın okuduğu Kur'andan duyulanarak ağlasa veya "evet" dese, bakılır: Eğer bu bir huzur ve huşu eseri ise, namazı bozulmaz. Fakat sadece ses güzelliğinden lezzet duyma eseri ise namazı bozulur. • Bir özür veya makbul bir sebep bulunmaksızın "eh, eh..." diye boğazı gürültü çıkararak temizlemek namazı bozar. Fakat zorlamayarak kendiliğinden gelen bir öksürme, bir özür sayıldığından namazı bozmaz. Sesi düzelterip güzelleştirmek için veya namazda bulunduğunu bildirmek için veya kendi imamının bir kıraat hatasını düzeltmek için bunun yapılmasında namaz bozulmaz. Çünkü bu boğaz temizliği doğru bir maksada dayanmaktadır. Sahih olan görüş budur.

- Aksıran kimseye namazda "Yerhamükallah" denilmesi ve başkasının "Rahimekallah" demesi üzerine namazda "amin" denilmesi namazı bozar. Fakat aksıranın kendi nefesine karşı "Yerhamükallah" demesi namazı bozmaz. Yine, aksıran kimseye hamd etmesini hatırlatmak için namazda "Elhamdü lillâh" denilmesi, sahih olan görüşe göre namazı bozmaz. Çünkü bu sözün cevab yerinde olması benimsenmiş değildir. Bu yalnız bir hatırlatmadan ibarettir.

- Namazda "Allah" ismi işitilmekle "Celle Celâlüh" denilse veya Peygamber Efendimizin şerefli ismi işitilmekle "sallallahu aleyhi ve sellem" denilse, bakılır: Eğer bununla bir cevap kastedilmiş ise namaz bozulur. Fakat yalnız bir övgü ve yüceltme kastedilmişse, bozulmaz. Çünkü bu, namaza aykırı olmayan bir zikir olmuş olur. • Namazda şeytani bir vesveseden dolayı "Lâ havle ve la kuvvete illâ billah" denilse, bakılır: Eğer bu vesvese ahiretle ilgili bir şey ise, namaz bozulmaz. Fakat dünya ile ilgili bir şey ise, namaz bozulur. Çünkü vesvese bir acıdır. Bu durumda dünyaya ait bir acıdan dolayı bu "Lâ havle" sözü söylenmiş olur.

- Namaz kılmakta olan kimse, kendisini çağırana veya içeriye girmek için izin isteyene, namazda olduğunu anlatmak için "Elhamdü lillâh" veya "Sübhane'llah" dese veya okuyuşunu aşıkâr yapsa, bununla namaz bozulmaz. • Kur'an-ı Kerim'in içinde veya hadis-i şeriflerde bulunan bir duayı namaz içinde okumak, namazı bozmaz. Namazda: "Allahümme Ekremnî, Allahümme en'im aleyye, Allahümme aslih emri, Allahümmerzuknî'l-afiyete, Allahümmağfir lî ve livalideyye ve lilmüminine velmüminat" denilmesi gibi... Fakat: "Allahümmeğfir liammî, Allahümmeğfir lihâlî" gibi bir dua, namazı bozar. Çünkü, böyle bir dua Kur'anda ve hadislerde yoktur.

- Namazda, insanların sözlerine benzer bir şekilde dua edilmesi ve insanlardan istenilmesi imkansız olmayan bir şeyin Yüce Allah'dan istenilmesi, namazı bozar. Allahümme at'imnî lahmen = Allah'ım bana et yedir.", "Allahümme'ki deyni = Allah'ım borcumu Öde," ve "Allahümmerzuknî zevceten = Allah'ım beni zevceyle rızıklandır" diye dua edilmesi gibi... • Namazda bir kimseye dil ile selam vermek veya başkasının selamını dil ile almak veya tokalaşarak selamlaşmak namazı bozar. Sadece Aleyküm denilmesi veya yanılarak selam alınması da böyledir.

• Namazda el ile veya baş ile selam alınsa, sorulan veya istenilen bir şey için baş, göz ve kaş ile işarette bulunulsa, namaz bozulmaz. Fakat bir namaz kılan: "İleri git, yanında namaz kılacak kimseye yer ver" denilip, o da bu emre uyararak hareket etse, namazı bozulur. Çünkü namaz içinde Allah'dan başkasının emrine uymuş olur. Fakat kendiliğinden biraz çekilerek namaz kılacak kimseye safda yer vermesi namazı bozmaz.

• Namaz içinde çok sayılan iş ve hareket, namazı bozar. Az sayılan iş bozmaz. Şöyle ki: Namaza ve namazı düzeltmeye ait olmayan ve çok hareket sayılan bir hareket namazı bozar. Çok iş ve hareket o işdir ki, onu işleyen kimseyi dışardan bir kimse gördüğü zaman, namazda olmadığından şübhe etmez. Bunun karşısı az iştir ki, sahibini gören, onun namazda olup olmadığından şübheye düşer. Örnek: Namaz kılmakta olan bir kimse, yerden bir taş alarak kuş veya benzeri bir şeye atacak olsa, namazı bozulur. Çünkü bu hareketi çok harekettir. Fakat yanında bulunan bir taşı bir eliyle atacak olsa, namazı bozulmaz. Çünkü bu bir az işdir. Ancak namaz içinde başka bir şey ile uğraştığından dolayı günah işlemiş olur.

• Bir kimse namazda, kendi imamından başka bir kimsenin okuduğu Kur'andaki yanlışlığı veya takıldığı yeri düzeltse namazı bozulur. Çünkü bu hareket bir öğretme ve öğrenme sayılır. Öğretme ve öğrenme ise, çok harekettir. Fakat kıraat maksadı ile okuyup da bunun sonunda o kimse için düzelme hasıl olsa, namazı bozulmaz. Yine, kendi imamı için düzeltme yapsa, namazı bozulmaz. İmamın yeteri kadar Kur'an okumuş olması fark etmez. Çünkü bu aynı namazı düzeltmeye aittir. Fakat namaz kılan bir kimse, kendisi ile beraber aynı namazda olmayan kimsenin okuyuşunu düzeltirse, namazı bozulur, çünkü bu bir öğretme sayılır.

• Bir kimse namazda iken vücudunu bir kere veya arka arkaya iki kere veya değişik rekatlarda birer, ikişer kere kaşısa, namazı bozulmaz. Fakat bir rekatta birbiri ardınca üç defa kaşısa, bozulur. Ancak bir organını, elini tekrar kaldırmadan birkaç defa kaşması, bir defa kaşıma sayılır.

• Namazda bir özür olmaksızın birbiri ardınca hiç durmadan en az üç adım atmak namazı bozar. Yine, bir şahsın çarpması üzerine, namaz kılanın elinde olmayarak yerden üç adım kadar yürümesi de namazı bozar. Namaz kılanın yerden tutup çıkarılmak da böyledir, namaz bozulur. • Namazda tekrarlama yapılmaksızın bir el ile baştan sarığı veya giysiye kaldırıp yere koymak veya bunları yerden kaldırıp başa koymak, namazı bozmaz. Fakat bunları yerden kaldırıp başa koymak çok iş ve harekete muhtaç olursa, namazı bozar.

• Namaz kılmakta olanın bir kimseye bir el veya bir kamçı ile vurması, namazı bozar. Çünkü bu, çok iş ve harekettir. Fakat hayvan üzerinde namaz kılanın bu hayvana arka arkaya üç defa vurması, namazını bozarsa da, bir veya iki defa vurması bozmaz. Sahih olan görüş budur. Yine, hayvanın yürümesi için, bir ayağı iki defa hareket ettirmek namazı bozmaz. Fakat iki ayağı hareket ettirmek bozar, iki ayak, iki el yerinde sayılır.

• Namazda iken hayvana binmek (namazda iken hayvandan inmek bozmaz) • Namaz içinde bir ayakkabıyı iki el ile giyinmek, namazı bozar. Fakat ayağındaki ayakkabılarını ayaktan kolayca çıkarıvermek, namazı bozmaz. • Bir kimse yanılarak veya kasden bir buğday tanesi yese, bir damla su içse, gözüne sürme çekse, bedeninin herhangi bir yerine yağ sürse, baş ve sakalının saçlarını tarasa veya örse namazı bozulur. Çünkü bunlar birer çok iştir. Fakat bir elinde bulunan yağı veya benzerini diğer eline almaksızın başına veya başka bir organına sürse, bununla namazı bozulmaz. Çünkü bu az bir iştir.

• Namazda çocuğu alıp emzirmek namazı bozar. Namaz kılmakta olan bir kadının memesini çocuk kendi başına tutup emecek olsa bakılır: Eğer süt çıkmaksızın bir iki defa emmiş olursa, namaz

bozulmaz. Fakat süt çıkarsa veya süt çıkmaksızın iki defadan çok emerse, namaz bozulur. • Namaz içinde bulunan bir erkeği, zevcesinin öpmesi veya okşaması ile namazı bozulmaz. Ancak erkeğin şehveti uyanırsa, bozulur. Fakat bir kadının namazı, kocasının kendisini şehvetle okşaması ile veya ister şehvet olsun, ister olmasın öpmesiyle bozulur. Çünkü cinsel yaklaşma konusunda kocanın hareketi asıldır.

• Bir kimse namazda iken, gözüne karşı gelen bir kitaba yalnız baksa yahut ne yazılmış olduğunu anlamak için bir göz atsa, sahih olan görüşe göre, namazı bozulmaz. Fakat karşısında bulunan bir Kur'an'ı Kerim'den yahut yazıları bulunan bir mihrabdan Kur'an- ı Kerim ayetlerini okuyacak olsa, bakılır: Eğer okuduğu ayetler, onun ezberinde idi ise, namazı bozulmaz. Fakat ezberinde yoktu ise, en az bir ayet okuyunca namaz bozulur; çünkü bu, bir öğrenme demektir. Bu mesele İmamı Azam'a göredir, iki imama göre, ziyade okumakla da bozulmaz. Ancak böyle bir okuma mekruhtur. Bunda, kitab ehline (Yahudi veya Hristiyanlara) bir benzeyiş vardır.

• Bir maksada bağlı olmayarak kalbe gelen kuruntular ve işler namazı bozmaz. Onun için, bir kimse namaz içinde dili ile söylemeksizin düşüncesi ile bir şiir veya bir hutbe düzenleyecek olsa, günah işlemiş olur. Çünkü böyle yapan kimsenin kalbi, namazda başka şeyle uğraşmış olur. Bununla beraber namazı bozulmaz. • Namaz kılmakta olan bir kimse, kaç rekat namaz kıldığına dair olan bir soruya cevap olarak elinin parmaklarını gösterecek olsa, namazı bozulmaz. Yine üç kelimeden az olmak üzere yazı yazsa, namazı bozulmaz. Ancak görenler, onun namazda olmadığını sanırlarsa, namazı bozulur.

• Cemaatle namaz kılan kimse, bir özür sebebiyle, diğer bir görüşe göre de özürsüz de olsa, ön tarafa, sağ veya sol tarafa yahut kıbleden yüzünü çevirmeksizin arka tarafa bir rükün mikdarı, dura dura birer saf kadar gitse, mescidden çıkmadıkça veya kırdan ise, saflardan ayrılmadıkça namazı bozulmaz. Çünkü mescidde ve sahrada safların bulunduğu kısım, tek bir yer sayılır. Bunun için kırdan namaz kılanın ön tarafında saf bulunmazsa, secde yerinin önüne geçmesi ile namazı bozulur. Yine tek başına namaz kılanın da, secde yerini geçmesi ile namazı bozulur. Kadınlar için evleri, bir görüşe göre mescid, diğer bir görüşe göre kır hükmündedir.

• Ağız dolusundan az olan bir kusuntu, elde olmayarak yutulursa, namaz bozulmaz. • Namazda olan bir kimse, göğsünü özürsüz olarak kıbleden döndürse, namazı bozulur. Fakat bir organdan kan çıkmak gibi bir sebeble abdestsizlik meydana geldiğini yanlışlıkla zannetse de kibleye arka çevirecek olsa, mescidden çıkmadıkça namazı bozulmaz. Fakat bu adam imam olur da yerine başkasını geçirirse, namaz bozulmuş olur.

• Namazda bulunan kimseden burun kanaması veya kusuntu gibi, istekle olmayan abdesti bozacak bir şey meydana gelse, o kimse serbest olur: Dilerse abdest alıp yeniden namaz kılar. Buna namaza yeniden başlama (istinaf-ı salât) denir. Faziletli olan da budur. Dilerse, namaza aykırı hiç bir şeyle uğraşmaksızın en yakın yerdeki su ile abdest alır ve tek başına idiyse, bu abdest aldığı yerde veya evvelce namaza başlamış bulunduğu yerde namazının geri kalan kısmını tamamlar. Bir imama uymuş idiyse, evvelki yerine dönüp orada namazını tamamlar. İmama uymanın sıhhatine engel olacak bir yerde durup oradan tekrar imama uyamaz. Ancak cemaatla kılınan namaz bitmiş olursa, o zaman yalnız başına namaz kılan gibi hareket eder. Bu namaz kılışına da, başlanan namaza devam (bina-i salât) denir. Böyle bir kimse abdest almak için yakın suyu bırakıp uzağa gitse veya gidip gelirken Kur'an okusa veya bu arada avret yeri açılrsa, artık namazı bina edemez (başladığı namazdan geri kalan kısmı kılamaz). Yeniden namaz kılması gerekir. (Lâhik bölümüne bakılsın.)

• Namazı bozulan bir imamın, kendi yerine başkasını geçirmesi ittifakla caizdir. Şöyle ki: Bir imama, namaz kılariken burnu kanamak gibi (semavî) bir abdestsizlik gelse, cemaat içinden imam olmaya elverişli bir kimseyi işaretle veya elbisesinden tutarak mihraba geçirir. İmamla beraber yalnız bir kişi

bulunmuş olsa, bu kimse imamete ehil ise, imamlığa geçmesi kararlaştırılmış olur. İmam böyle yerine bir adam geçirmeksizin mescidden çıkarsa veya sahrada ise safları geçmiş olsa, cemaatin namazı bozulur, imam tek başına namaz kılan hükmünde kalır. Dilerse abdest alıp namazı bina eder (bıraktığı yerden tamamlar), dilerse yeniden namazını kılar. Bu istihlâf (yerine başkasını geçirme) konusunda cemaatin bilgisi yoksa, istihlâf cihetine gidilmeyip namazın yeniden kılınması daha faziletlidir. Çünkü bu durumda namazın bozulmasını gerektiren bazı haller olabilir.

- Dişlerin arasında kalmış olan bir kırıntı namaz içinde yutulsa, bakılır: Eğer en az nohut miktarı ise namazı bozar. Bundan küçük ise namazı bozmaz.
- Ağızda bulunan bir şeker parçasının, namazda çiğnenmediği halde tadı boğaza gitse, namazı bozar. Fakat namazdan önce yenmiş bir yemeğin ağızda kalmış olan tadı, namaz içinde tükürükle boğaza gitse, bununla namaz bozulmaz.
- Namazda sakız veya Hindistan cevizi gibi bir şey, arka arkaya üç kez çiğnenecek olsa, namaz bozulur. Yutulmasa da böyledir. Fakat çiğnenmediği halde bunun küçük bir parçası boğaza gidecek olsa, bundan namaz bozulmaz.

35) Namaz içinde bayılma ve çıldırma halleri namazı bozar.

- Dört rekatlı bir namazı bilmemezlikle iki rekata sanarak birinci oturuştan sonra selam veren kimsenin namazı bozulur. Yatsının farzını teravih, öğlenin farzını cuma veya sabah namazı zannederek birinci oturuşta selam verilmesi de böyledir. Fakat yanılarak böyle bir selam vermekle namaz bozulmaz.

İskat-ı Salât (Namaz Borcunu Düşürme) Meselesi

Kazaya kalmış beş vakit farz namazlarla vitir namazlarının bağışlanması umudu ile yapılan bir sadaka verme işlemine "İskat-ı Salât" denilmektedir. Şöyle ki: Mükellef bir insan, farz ve vitir namazlarını, ima ile dahi olsa yerine getirmeye gücü olduğu halde, eda veya kazayı yapmaksızın ölse, bunların düşürülmesi için (bunların manevî sorumluluğundan kurtulması ümidi ile) bunlara karşı ödenmek üzere malının üçte birinden harcama yapılmasını vasiyet etmesi gerekir. Buna göre ölünün geriye bıraktığı malın üçte birinden namazlar için fidye (bedel) verilir. Böylece bağışlanması için Yüce Allah'a dua edilir.

İskat-ı Salât (namazların düşürülmesi) için vasiyette bulunmamış olan bir ölünün velisi (varislerinden biri) tarafından bağış yolu ile verilecek bir mal ile de, bu "İskat" işlemi yapılabilir. Ölünün bu yüzden bağışlanması Allah'ın rahmetinden umulur. Yabancı bir kimse tarafından yapılacak böyle bir bağışın bu konuda yeterli olup olmadığı üzerinde ihtilaf vardır. Her halde, yabancı bir kimse tarafından ölü adına verilecek sadakadan da ölüye sevab ulaşır.

Bir kimse hastalığı sırasında kazaya kalmış namazlarını düşürmek için fidye ve sadaka veremez. Çünkü bunları kaza etmesi ihtimali vardır. Vereceği bu fidye hiç bir zaman namaz yerine geçemez. Fakat bu hastalık halindeki namazlarını kaza etmek fırsatını bulamayacağını düşünerek vasiyette bulursa, bu vasiyeti ölümünde, varisi varsa bırakmış olduğu malın üçte birinden, varisi yoksa malının tamamından (İskat-ı Salât olarak) yerine getirilir.

İskat-ı salât için ölünün miladi yıl olarak hayatı esas alınır. Şöyle ki: Ölü erkek ise on iki, kadın ise dokuz yaşından sonraki yaşadığı yıl hesab edilir. Bu zaman içinde namazlarını kılmış olsa dahi, bunların kılınmasında noksanlar bulunacağı düşüncesi ile bütün bu müddet içindeki namazları için fidye verilmesi tercih edilir. Örnek: Ölen bir erkeğin ömrü yetmiş yıl olsa, bunun elli sekiz senesi için her namaz karşılığında bir fitre miktarı fidye verilir.

Namaz fidyesi için ayrılan para, ömre göre hesap edilen namazların karşılığı olarak yetmediği takdirde, bu para çoğunlukla on fakire devir şeklinde verilebilir. Örnek: Altmış iki yaşında ölen bir kimsenin elli senelik hayatı için devir yapılmak istense, fitre elli kuruş olduğu kabul edilerek namazların iskâtı için de doksan lira ayrılmış bulursa, bir aylık devir yapılır. Şöyle ki: Vitir namazı

dahil, bir aylık namaz, otuz gün itibarı ile yüz seksen vakit eder. Bunun fidyesi de, elli kuruş fitre üzerinden doksan lira eder. Elli senede ise, altı yüz ay vardır. Bu durumda bu doksan lira on fakire veya birkaç birkaç fakire altı yüz defa devredilir. Eğer bu ayrılan para iki misline (180 liraya) çıkarılmış olursa, üç yüz defa devir yeterli olur. Eğer ayrılan para kırkbeş lira olursa, o zaman bin iki yüz defa devir gerekir. Böylece devir sayısı, ayrılan paranın miktarına göre değişir.

Fidyenin devri yapılırken acele etmemelidir. Usulüne göre alıp verilmelidir. Şöyle ki: ölünün mükellef olan varisi (velisi), fidyeyi fakire verirken "Falan oğlu falanın namaz keffareti olmak üzere bunu al." deyip gerçekte fakire ait olarak bu parayı vermelidir. Fakir de: "Bunu kabul ettim," deyip aldıktan sonra kendi rızası ile veliye hibe ve teslim etmelidir. Veli de hibeyi kabul edip aldıktan sonra yine bu şekil üzere o fakire veya başka bir fakire vererek kazaya kalan namazları karşılayıncaya kadar devir yapıp bitirilmelidir. Böyle bir paranın fakire bağışlanması, fakirin de şefkat duygusunu göstererek bunu bağışlayana hibe etmesi, geçmişini düzeltmeye gücü kalmamış olan din kardeşinin manevî sorumluluğunu azaltmak gibi, çok hayırlı bir maksada yönelik bulunduğundan, bu işlem büyük bir merhamet ve kardeşlik alametidir. Din kardeşleri arasındaki vefakarlık görevi unutulmamalıdır.

İhtilaftan kurtulmak için devir işlemini velinin kendisi yapmalıdır. Bunu kendisi yapamazsa, yerine başka bir kimseyi tam bir yetki ile vekil tayin etmelidir. Artık vekil olan kimse o parayı veli adına fakire vermeli ve o parayı veli adına fakirden bir aracı sıfatı ile o parayı hibe olarak kabul eylemelidir. Böyle olmazsa, o şahsın bu parayı başkasının mülkiyetine geçirmeye ve veli adına mülk edinmeye yetkisi olamaz. Yabancıнын da ölü adına bağış yolu ile namaz için fidye verebileceğine inanan bazı fıkıh alimlerine göre ise, böyle devamlı bir vekalet alınmasına gerek yoktur. Başlangıçta fidyeyi vermeye veli tarafından vekalet verilen kimse bunu başkasının mülkiyetine geçirir ve fakirin de kendisine yapılan hibesini kabul ederek bunu kendi tarafından ölü adına fakire tekrar temlik eder (mülkiyetine geçirir). Bununla beraber birinci görüş tercih edilmiştir. Devirden sonra velinin veya vekilin eline hibe yolu ile gelen paradan, kendileri ile devir yapılan fakirlere, kalblerini hoş tutmak için bir miktar verilir. Geriye bir miktar kalırsa, o da başka fakirlere sadaka olarak verilir. Eğer bu para yerine mücevherattan bir şey konulmuş olursa, bunun kıymeti üzerinden sadaka verme işlemi yapılır.

Namaz fidyесinden sonra oruç keffareti, sonra kurban keffareti, sonra yemin keffareti için tekrar devir yapılır. Bir nafîle olarak başlanıp da bozulduktan sonra kaza edilmemiş namazlar, adanmış olup da getirilmemiş adak namazlar ve kurbanlar için de bir miktar devir yapılır. Hatta yapılmamış tilavet secdesi de bir vakit namaz sayılarak bundan dolayı da fidye verilir. Namaz fidyесinin tümünü bir fakire bir günde vermek caizdir. Fakat oruç ve yemin keffaretleri böyle değildir. Bu fidyeler bir günde bir şahsa toptan verilemez. (Oruç ve yemin kefferati bölümüne bakılsın.)

Namaz fidyесinin vasiyet edilmesi, bunun varisler tarafından bağış yolu ile yapılmasından daha iyidir. Bir de bu fidye, daha ölü gömülmeden yapılmalıdır. Uygun olan budur. Bununla beraber gömüldükten sonra yapılması da caizdir. Ölünün velisi, ölü adına kazaya kalmış namazlarını kılamaz, oruçlarını tutamaz. Fakat bu gibi ibadetlerin sevabından ölmüş bir müslümana hediye yapılabilir. Ölünün bundan faydalanacağı Allah'ın ihsanından beklenir.

İma ile de namaz kılamayan bir hasta, bu hal üzere ölse, bu hastalığı müddeti içinde kılamamış olduğu namazlar için vasiyet etmesi gerekmez. Çünkü bunları kaza etmekten sorumlu olacağı bir zamana ermemiştir. Bunun için bu namazlar, üzerine ödenmesi gereken bir borç olmamıştır. Bundan dolayı fidye verilmesi yoluna gidilmez.

Namaz için fidye vermeye dair açık bir delil ve icma yoktur. Bu usul, delil ile sabit olan oruç fidyесine kıyas yolu ile de kabul edilmiş değildir. Bu bir ihtiyat işidir. Hanefî müctehidlerî bunu güzel görmüşlerdir. Bunun kazaya kalmış namazlar yerine geçeceği kesin olarak ileri sürülemez. Ancak

böyle bir fidye vasiyeti, bir pişmanlık eseridir, bir istiğfar nişanıdır. Bunun varis tarafından bağış yolu ile yapılması da, bir şefkat ve hayırseverlik alametidir. Kaza için de bir imkan kalmamıştır. Bu yönden bu Fidyenin kabulü Yüce Allah'ın rahmetinden umulmaktadır. Bunun için bu usul, bazılarının sandığı gibi, sonradan İmam Birgivî merhum tarafından ileri sürülmüş bir şey değildir. Doğrusu şudur ki, bu mesele Hanefî mezhebi üzere yazılmış en eski kitablarda da bu şekilde mevcuttur. Deniliyor ki: Fidye ile oruç borcunun düşeceği üzerinde nass (kesin delil) vardır. Namaz da, Hanefî fıkıh alimlerinin istihsan görüşlerine göre oruç gibidir, oruçtan daha önemlidir. Bunun için kaza edilmesine imkan kalmamış olan namazlardan dolayı da fidye verilerek Yüce Allah'ın mağfiretine sığınmak, ihtiyatî bir iş olarak uygundur.

İmam Muhammed El-Şeybanî (Allah ona rahmet etsin) Ziyadat adlı kitabında "Namaz fidyesi" İnşallahü teala kifayet eder, demiştir. Demek ki, bunun afv ve mağfirete bir vesile olacağı Yüce Allah'dan umuluyor. Yoksa bunun üzerinde kesin bir delil yoktur. Eğer bu fidyenin namazlara kifayet edeceği kesin bir delile veya kıyasa dayansaydı, böyle Allah'ın dilemesi şeklinde söz söylenmezdi. Fahrül-İslam Pezdevî'nun Usul kitabında şöyle deniliyor: Namaz hakkında fidyenin cevazına (yeterli olacağına), oruç hakkında hükmettiğimiz gibi hüküm veremeyiz. Ancak namaz hakkında fidyenin lütfen kabulünü Allah tarafından bir ihsan olarak isteriz. İbn'ülHümmam gibi, içtihad derecesini kazanmış bir zatın da, Fethu'l-Kadir'deki ifadesine göre namaz, Hanefî imamlarının istihsanı ile oruç gibidir. Madem ki oruç ile fidye vermek, yemek yedirmek arasında bir denklik şeriatça sabit olmuştur. Buna göre bu denklik namaz ile fidye arasında da sabit olabilir. Eğer böyle bir denklik varsa, netice elde edilmiş olur. Değilse, namaz için fidye bir iyilik ve ihsandan ibaret kalır, iyilik ve ihsan ise, günahları giderir. Bir ayeti kerimede buyurulmuştur. "İyilikler kötülükleri siler." (Hud: 114).

Fıkıh kitaplarımızdan Kuhüstanî'de şöyle deniliyor: "Eğer ölü, namaz için fidye verilmesini vasiyet etmemiş ise, velisinin bağış yapması caizdir. Bunun müstahsen bir iş olduğu görüşünde ayrılık yoktur. Bunun sevabı ölüye ulaşır." Doğrusu, hiç bir zaman namaz fidyesi ile namaz borçlarımızın ödenmiş olacağını ileri süremeyiz. Fakat acizane verilecek sadakalardan dolayı da, Allah'ın ihsanına ulaşmaktan ümidimizi kesmeyiz. Hiç bir hayır ve iyilik Allah yanında boşa gitmez. Verilen sadakalardan ve yapılan vakıflardan dolayı müminin amel defterine daima sevab yazılır durur.

Bir ölü vasiyet etmediği takdirde, onun varisleri, geriye bırakmış olduğu maldan fidye vermek zorunda değildir. Hele varisler fakir bulunurlarsa, bir gelenek ve iyilik düşüncesi ile bu fakir varisleri fidye vermeye yöneltmek uygun olmaz. Bilhassa varisler arasında çocuklar ve yetimler bulunursa, bunların hisselerinden fidye verilmesi asla caiz olmaz. Bir de kendileri ile devir yapılacak fakirler arasında çocuk, bunak, deli, zengin ve gayri müslim bulunmamalıdır. Bu hususlara dikkat etmelidir.

Mescidlere Ait Hükümler

Mescid, İslam mabetlerine (ibadet evlerine) verilen bir isimdir. Lûgatta "secde edilecek yer" demektir. Çoğuluna "mesacid" denir. Mescidlerin büyüğüne "Cami" denir. Bunun çoğulu da "Cevami"dir. Mescidler Yüce Allah'a ibadet için yapılmıştır. Bundan dolayı her mescidin büyük bir şeref ve fazileti vardır. Bu şerefi göstermek için her mescide Beytullah (Allah'ın evi) denmiştir. Onun için mescidlere hürmet edilir. Mescidlerde hiç kimse istediği gibi hareket edemez. Bir mescid kıyamete kadar mesciddir. Mescidlere saygısızlık etmek, taşkınlıkta bulunmak, Yüce Allah'ın hakkına saldırmaktır. Bunun sorumluluğu pek büyüktür. Bir mescidin içi ve arsası mescid olduğu gibi, semaya kadar olan bütün üst tarafı da mescid hükmündedir. Onun için mescidlerin içlerinde yapılması mekruh ve yasak şeyler, bunların üstlerinde de mekruhtur.

Mescidlerin "Fina-i Mescid" denilen çevresi, mescidlere bitişik olup aralarında yol bulunmayan yerler de namaz hususunda mescid hükmündedir. Bu bakımdan oralardan imama uymak sahihtir. Saflar bu

yerlere ulaşmasa bile hüküm aynıdır. Fakat diğer hususlarda mescid hükmünde değillerdir. Oralardan geçip gitmek ve oralara abdestsiz girmek caizdir. Bayram ve cenaze namazgahları da, yalnız namaz hususunda mescid hükmündedirler. Bir kimsenin kendi evinde kendisi için mescid edindiği yer, asla mescid hükmünü kazanmaz.

Mescidlerin en faziletlisi Mescid-i Haram (Kâbe) ile çevresindeki sahasıdır. Sonra Medine-i Münevveredeki "Mescidünnebi"dir. Sonra "Beytülmakdis"dir. Sonra "Kuba" mescididir. Bundan sonra en eski mescidler, daha sonra da en büyük olan mescidler gelir. (Malikîlere göre, mescidlerin en faziletlisi önce "Mescid-i Nebevidir. Sonra "Mescid-i Haram", sonra "Mescid-i Aksa"dır. Bunlardan sonra bütün mescidler eşittir. Ancak insanın evine yakın olan mescidde namaz kılması, komşuluk hakkını gözetme bakımından daha faziletlidir.)

Bir kimsenin, kendi mahalle veya kabilesi mescidinde namaz kılması diğer mescidlerde namaz kılmasından daha faziletlidir, diğer mescidlerin cemaatı ister daha çok ve ister daha az olsun. Yalnız bir mescidin imamı daha salih ve alim olursa, orada namaz kılmak daha faziletlidir. Bu konuda Mescid-i Haram ile Mescid-i Nebevi'de kendilerine has bir özellik ve üstünlük vardır. Bunlarda kılınan namazların sevabları kat kat ziyadedir.

Bir mescid insanlara dar gelecek olsa, yanındaki yer sahibinden kıymeti ile arsa satın alınarak mescide katılır. Arsa sahibi razı olmasa bile bu işlem yapılır, çünkü buna bütün insanların ihtiyacı vardır. Böyle bir mescid veya cami, sonradan binaların durumundan anlayan yetkili kimselerin görüşlerine göre çok genişlemiş ise, içinde cuma ve bayram namazları kılınması gibi en büyük idareciden tekrar izin alınması gerekir.

Bir kimse, Yüce Allah'ın rızası için yaptırmış olduğu mescidin idaresine, tamirine, döşeme ve aydınlatılmasına ehil ise müezzinliğine ve imamlığına, başkalarından daha çok hak sahibidir. Kendisinden sonra da evladı ve aşireti, diğer insanlardan evladır. Bunlar müezzinliğe ve imamlığa ehil değiller ise, diledikleri uygun kimseleri müezzin ve imam tayin edebilirler. Ancak yapılan bu tayin işinde vakıf ile mahalle halkı arasında bir ayrılık olursa, bakılır: Eğer vakıfın seçtiği kimseler daha iyi veya halkın seçtiği şahıslara eşit ise, vakıfın, seçtiği tercih edilir. Değilse, halkın isteği geçerli olur. 497- Bir mescidin duvarlarını ve kubbesini birtakım nakış ve yaldızlarla sükmekte bir beis yoktur; fakat sade bir halde bulunması

daha iyidir, özellikle kible tarafının bakışları toplayacak şekilde ince ve zarif nakışlarla süslenmesi, namaz kılanların dikkatini çekeceğinden ve kalblerinin huzurunu bozacağından mekruh görülmüştür. Bununla beraber bir kimse kendi malından bir mescidi süsleyebilir. Fakat müteveli (mescidin bakımına memur olan kimse), bu gibi nakış ve süsleri, vakıfın malından yapamaz. Yaparsa, bedelini öder. Çünkü bunlar mescidin yapısına ve devamına ait şeyler değildir. Ancak gelir fazlasının zalimler eline geçip yok olacağından korkulursa bu gibi harcama yapılabilir.

Mescidlerin lambaları en fazla gecenin üçte birine kadar yakılabilir, bundan fazla yakılamaz. Çünkü vakfın malına tecavüz olur. Ancak vakıfın böyle bir şartı varsa veya adet öyle ise, tecavüz sayılmaz. Mescid içinde kuyu kazılmaz. Eskiden beri varsa, olduğu gibi bırakılır. Abdest için hazırlanmış bir yer yoksa, mescid içinde abdest alınmaz.

Devamlı imam ve müezzini bulunan bir mescidde namaz kıldıktan sonra, tekrar cemaat halinde ezan ve ikametle namaz kılınması mekruhtur. Fakat tekrar ezan ve ikamet yapılmaksızın mescidin mihrabından başka bir tarafta bazı kimselerin tekrar cemaatla namaz kılmaları, sahih olan görüşe göre, mekruh değildir.

Bir mescidde ezan okunduktan sonra, içinde bulunan kimsenin o mescidi bırakıp başka bir mescide gitmesi, başka bir mescidde görevli değilse, mekruhtur. Namaz kılanın önünden geçmek günahtır. Fakat mescidde ileri saflarda yer varken, arka saflarda namaz kılanın önünden geçmek ve ileri gitmek caizdir. Çünkü bu kimse, kendisine hürmet hakkını kaybetmiştir.

İtikâfa girmeyen kimsenin mescid içinde yemek yemesi ve uyuması mekruhtur. Fakat bir görüşe göre memleketinden uzak kalmış kimsenin mescid içinde yemesi ve uyuması caizdir. Ancak ihlilafdan kurtulmak için böyle bir garibin itikafa niyet etmesi daha iyidir.

Mescidlere abdestli olarak girilir. Namaz maksadı olmaksızın mescidlere çocukları ve delileri sokmak, zaruret olmadıkça yol gibi geçip gitmek caiz değildir. Bir mescide girerken önce sağ ayağı ileri atarak girmeli ve hemen Peygamber Efendimize Salat ve Selam getirmeli: "Allahümmeftah aleyne ebvabe rahmetike = Ya Rabbi! Üzerimize rahmetinin kapılarını aç," diye dua etmeli. Çıkarken de önce sol ayağı dışarıya atmalı: "Allahümmeftah aleyne ebvabe fadlike = Ya Rabbi! Üzerimize lütuf ve kereminin kapılarını aç," diye duada bulunmalıdır.

Mescidlere gelişi güzel hareket ve davranışlarla girilemez. Kollar sıvalı, pallo omuzlara atılmış bir şekilde girmek uygun olmaz. Bir zaruret bulunmadıkça, mescidlerde dizleri dikmek veya ayakları uzatmak sureti ile rastgele oturulmaz. Bunlar caiz görülemez. Yine, mescidlere serili sergiler üzerine kirli veya ıslak ayaklarla basılamaz. Mabedlerin temizliğine zarar veren işler yapılamaz. Herkes haline göre, mabedlere en temiz ve en güzel elbiselerini giyerek gitmeli. Cemaatı tiksindirici hallerden kaçınmalıdır. Bir ayet-i kerimede: "Her mescide gidişinizde temiz ve güzel elbiselerinizi giyiniz," buyurulmuştur.

Mescidlerde yüksek sesle konuşmak mekruhtur. Ancak cemaata duyurmak için hatiblerin ve vaizlerin, din dersi veren hocaların seslerini yükseltmeleri caizdir. Başkalarının namazlarını karıştırmamak şartıyla, Kur'an okuyanların ve Allah'ı zikredenlerin seslerini yükseltmeleri de caizdir. 508-Mescidlerde gürültü yapmak, gereksiz yere dünya işlerini konuşmak, kaybolan eşyaları sorup araştırmak, zikir ve hikmet taşımayan şiirler okumak caiz değildir. Denilmiştir ki: "Ateşin odunu yemesi gibi, mescidde konuşulan sözler, iyilikleri yer, bitirir."

Mescidlerde suçlulara ceza uygulamak, alış-veriş yapmak caiz değildir. Yalnız itikâf halinde olanlar, kazanç sağlamak maksadı olmaksızın sadece ihtiyaçları kadar alış- verişte bulunabilirler. (İmam Ahmed'e göre, mescidlerde nikah akdî yapılması sünnettir, İmam Şafîî Hazretlerine göre, bu akid yalnız, itikaf halinde bulunan için caizdir.) Mescid içinde dilencilik yapmak haramdır. Bu dilencilere para vermek de mekruhtur. En ihtiyatlı görüş budur. Fakat hediye ve sadaka vermek yasak değildir.

Mescidleri pis ve kötü kokulu şeylerden korumak, vacib olan bir görevdir. Onun için mescid lambalarında temiz olmayan yağları kullanmak caiz değildir. Soğan ve sarımsak gibi, kokuları hoş olmayan şeyleri yemiş kimselerin cemaat arasına girmeleri de uygun değildir. Çünkü bunların kokusu cemaata eziyet verir.

Mescidlerde okunan Kur'an-ı Kerimi, hutbeleri ve yapılan vaazları tam bir hürmetle dinlemek gerekir. Mescidlerde oturup kalkma, gidip gelme edeblerine gereği üzere riayet edilmesi bir görevdir. Bütün bunlar, mübarek mabedlere ait edeblerdendir. Bunlara aykırı hareket etmek, İslâm adabına aykırıdır. Böyle hoş olmayan bir hareket, İslâm mabedinin ne kadar kutsal bir makam olduğunu güzelce anlamamaktan ileri gelir. Kur'an-ı Kerime ve diğer saygı değer şeylere karşı yapılması gereken hürmeti bilmemekten ileri gelir. Sosyal terbiyeye ve din kardeşlerine karşı gösterilmesi gereken hürmet ve nezakete aykırı bulunur. Artık bu gibi yolsuz hareketlerden kaçınmalı, İslâm adabına yaraşır şekilde hareket etmelidir.

Mescid kapılarını namaz vakitlerinden sonra kapamak mekruhtur. Ancak içindeki eşyanın çalınmasından korkuluyorsa, kilitlenebilir. Mescid ve cami inşa etmenin fazileti ve sevabı pek çoktur. Bunları yapmak, bunların inşaatına yardım etmek, bir iman ve hayırseverlik nişanıdır. Çünkü Kur'an-ı Kerimde: "Yüce Allah'ın mescidlerini, ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse bina ve imar eder," diye buyurulmuştur.

Mescidleri bina ve imar eden müminler hakkında büyük müjdeler vardır. Bir hadis-i şerifde şöyle buyurulmuştur: "Her kim Yüce Allah'ın rızasını dileyerek bir mescid bina ederse, Allah da ona cennette bir ev bina eder. Diğer bir hadis-i şerifde şöyle buyurulmuştur: "Her kim helal malından, içinde Yüce Allah'a ibadet edilecek bir bina yaparsa, Allah da onun için Cennetde inci ve yakuttan bir bina yapar". İşte helal maldan, görsünler ve işitsinler için değil de, yalnız Allah rızası için yapılan bir mabedin sevabı çok fazladır. Ne mutlu böyle hayırlı işler başaranlara!..

İnsanlar ölünce amelleri biter, amel defterleri kapanır. Artık bu defterlere sevab yazılmaz. Ancak mescid yapmış olmak gibi devamlı hayırları bulunan müminlerin amel defterleri kapanmaz. Onlara daima sevablar yazılır durur. Çünkü bir hadis-i şerifde buyurulmuştur: "Bir mümine, öldükten sonra, amelinden ve iyiliklerinden ulaşacak şeylerden biri, öğrenip yaydığı ilim yahut geriye bırakmış olduğu salih evladı yahut miras bırakmış olduğu Mushaf yahut yapmış olduğu mescid yahut yolcular için yapmış olduğu ev yahut akıtmış olduğu ırmak yahut sağlık halinde hayatta iken malından çıkarıp verdiği sadakadır. Bunlar vefatından sonra kendisine (sevab olarak) ulaşır". İşte bu hadis-i şerifin beyanına göre de, mescidleri yapan, medreseleri kuran, çeşmeleri akıtan ve benzeri hayırlı vakıfları yapan kimseler hakkında ne büyük bir müjdeyi kapsıyor.

Yüce Allah'ın rızası için yapılmış vakıflar birer sadaka-i cariyedir (devam edip giden hayırlardır). Şöyle ki: Mükellef olan bir müslüman, bir malının mülkiyet ve menfaatini insanların tasarrufundan engellerde, Allah yolunda bir hayır işine bağlarsa, onu vakfetmiş olur. Artık o mal, ancak Yüce Allah'ın mülkü hükmüne geçer. Onda hiç kimsenin mülkiyet hakkı kalmaz.

Herhangi bir vakfın geçerli hale gelebilmesi için usulüne göre mahkemede tescil edilmesi gerekir. Ancak bundan vakıf olan mescidler, mezarlıklar ve vasiyet suretiyle olan vakıflar müstesnadır. Şöyle ki: Bir müslüman bir mescid yapar da, onu yoluyla beraber mülkiyetinden çıkararak içinde namaz kılınması için insanlara izin verirse, insanlarda orada cemaatla namaz kılsa, o mescidin vakıflığı, tescile muhtaç olmadan tamamlanmış olur.

Bir kimse bir malını, bir hayır yoluna vakıf olmak üzere vasiyet edip sonra o vasiyet üzerine vefat etse, bakılır: Eğer malının üçte biri bunu karşılıyorsa veya varisi yoksa veya varisleri olur da vasiyetin tümünü geçerli kabul ediyorsa, o mal, o hayır yoluna tamamen vakfedilmiş olur. Eğer geriye bırakmış olduğu malın üçte biri yetmeyip varisler de muvafakat etmiyorsa, terekesinin üçte biri kadar olan miktar ancak o hayır işine konulan şartlarla vakfedilmiş bulunur. Bunun geçerliliği tescile bağlı değildir. Vakıflarla ilgili bilgi, "Hukuku İslâmiye ve Istılâhatı Fıkhiye" adındaki eserimizin dördüncü cildinde vardır.

Mescidlere, ibadet yapmak ve cemaatla namaz kılmak için devam etmek de, mescidleri sağlığa kavuşturmak ve imar etmek sayıldığından fazileti pek ziyadedir. Bir hadis-i şerifde buyurulmuştur: "Bir kimse, içinde cemaatla namaz kılınan bir mescide gidecek olsa, gidiş ve gelişlerinden atacağı adımlarından her biri ile bir günahı silinir. Diğer biri ile de kendisi için bir sevab yazılır. Diğer bir hadis-i şerifde de: "Her kim evinde güzelce abdest alır da, sonra mescide giderse, o kimse Allah'ın ziyaretçisi olur. Ziyarette bulunana ikram ise, her ziyaret edilen zat üzerine bir haktır" diye buyurulmuştur. Diğer bir hadis-i şerifde de şöyle buyurulmuştur: "Gecenin karanlığında mescide yürüyen kimse, kıyamet gününde Yüce Allah'a nurlar içinde kavuşacaktır". Ne büyük müjdeler!...

Artık mescidlere devamlı bir ganimet bilmeli, cemaatla namaz kılmanın sevabını kaçırmamaya çalışmalıdır. Bu hususta muvaffak olmamızı Yüce Allah'tan niyaz ederiz.

Cenaze İle İlgili Vacipler ve Görevler

Cenaze ölü demektir. Ölmek üzere bulunan kimseye "muhtazar" denir. Muhtazarın yanında tevhid ve şahadet kelimelerini okumaya ve ölünün kabri başında yapılacak konuşmaya "Telkîn" denir. Ölünün yıkanmasına "Gasl-i meyyit", ölünün yıkanmasından sonra kabre gömülmesine kadar yapılması gereken şeylere ve bunların temin etmeye de "Techiz" adı verilir. Ölüyü bilinen bezlere sarmaya da "Tekfin" denilmektedir.

Ölen bir müslümanı yıkamak, kefenlemek ve üzerine namaz kılıp bir kabre gömmek müslümanlar için bir farz-ı kifayedir. İnsanlar bu farzı yapmadıkları zaman, bundan hepsi Allah katında sorumlu olurlar. Bu görevi yapmaya imkânları yoksa, sorumlu olmazlar.

İslâm ölülerini hayır ile anmak, onların güzel hallerini söylemek ve kötülüklerini söylemekten kaçınmak müslümanlar için bir görevdir. Bir hadis-i şerifde şöyle buyurulmuştur: "Ölülerinizi güzel hallerini yad ediniz, kötülüklerini söylemekten çekininiz." Öyle ki, bir İslâm ölüsünde görülüp iyi haline delâlet eden güzel koku veya yüzünün nurlanması gibi şeyleri söylemek müstahabdır. Fakat fena koku ve yüzünün kararması gibi şeyleri söylemek haramdır, gıybetten sayılır. Ancak ölü açıkta haram işleyen bid'at sahibi olarak tanınmış ve bu hal üzere ölmüş ise, fena halleri söylenebilir. Başkalarına ibret olmak için söylenmesi caiz olabilir.

Ölmek üzere olan kimseyi (muhtazarı), bir güçlük yoksa kibleye doğru sağ yanı üzerine çevirmek müstahabdır. Ayakları kibleye doğru olarak ve başı biraz yükseltilerek arkası üstüne de yatırılabilir. Adet haline gelen de budur. Bu halde, başı biraz yukarı kaldırılır ki, yüzü kibleye yönelmiş olsun.

Ölüm haline giren kimseye Kelime-i Tevhid telkîn edilir. Bu bir sünnettir. Şöyle ki: Daha ruhu boğazına çıkmadan yanında Tevhid ve Şahadet kelimeleri okunur; fakat sen söyle, diye ona zorlanmaz. Hasta da bu kelimeyi bir defa okuyup başka bir şey söylemezse, artık telkine son verilir. Böylece son sözü tevhid kelimesi olur. Bu telkini, hastanın hoşlanmadığı bir kimse yapmamalıdır. Bu telkin, içine tevbe de alacak şekilde şöyle yapılabilir: "Estağfirullahel-Azim ellezi lâ İlâhe illâ hüvel-Hayyül Kayyüme ve etübu ileyhi = Şanı Yüce olan Allah'dan mağfiret diler ve ona tevbe ederim ki, O'ndan başka hak mabud yoktur. O, Hayy'dır, Kayyum'dur." Bir hadis-i şerifde buyurulmuştur: "Her kimin son sözü 'Lâ İlâhe İllallah' olursa cennete girer." Muhtazarın yanında Yasin ve Ra'd surelerini okumak müstahabdır.

Muhtazar ölünce gözleri yumdurulur, çenesi kapatılarak bir bez ile iyice çekilip tepesine bağlanır. Bunları yapan kimse şöylece dua etmelidir: "Bismillâhi ve âlâ milleti Resûlillahi. Alahümme yessir aleyhi emrehu ve sehhl aleyhi ma ba'dehu ve es'idhu bilikaiki vec'al ma harace ileyhi hayren mimma harece anhü = Yüce Allah'ın ismini zikir ile ve Resûlullah'ın dini üzere ölmüş olsun. Ey Allah'ım! Bunun işini kolay et, kendisine ilerisini kolaylaştır, onu cemalinle mutlu kıl. Gitmekte olduğu âlemi ona, içinden çıktığı âlemden daha hayırlı yap."

Ölünün üzerinden elbisesi çıkarılır, yıkanması için hazırlanan bir yer üzerine konulur ve üstüne örtü çekilir. Şişmesine engel olmak için karnı üstüne bıçak gibi bir demir parçası konulur. Elleri yanlarına uzatılır. Kollan göğsünün üzerine konulmaz. Yanında cünub, hayız ve nifas hallerinde olanlar bulunmaz. 526- Ölünün yanında güzel kokulu bir şey bulundurulur. Yıkanmadıkça yanında Kur'ân okunmaz, okunması mekruhtur. Bu durumda başka bir odada Kur'ân okunabilir. Ölünün bulunduğu yer geniş olup üzerinde de tam bir örtü bulunduğu takdirde, kendisine yakın oturulmaksızın gizlice

Kur'ân-ı Kerîm okunması da kerahet olmayabilir. Ölünün komşularına ve yakınlarına vefat haberi verilir. Bunlar da, ölüye karşı son görevlerini yapmaya koşarak sevab kazanırlar.

Cenazelerin Yıkanması

Cenazelerin bir an önce yıkanması, kefenlenip hazırlanması ve kabirlerine konulması müstahabdır. Bunun için önce cenaze teneşir denilen tahtadan bir sedir üzerine, ayakları kıbleye doğru olarak arka üzeri yatırılır. Teneşirin çevresi güzel kokulu bir şeyle üç, beş veya yedi defa tütülenir. Göbeğinden dizleri altına kadar olan avret yerleri bir örtü ile örtülüp elbiseleri tamamen çıkarılır.

Cenaze yıkayan erkek veya kadın yıkayıcı, farz olan yıkama görevini yerine getirmeyi niyet etmeli ve Besmele ile başlamalıdır. Yıkama bitinceye kadar da: "Gufraneke ya Rahman! = Ey Rahman olan Rabbim, senin mağfiretini dilerim" demelidir. Yıkayıcı eline bir bez alarak örtünün altından ölünün avret yerlerini temizler. Sonra abdest aldirmaya başlayarak önce cenazenin yüzünü yıkar. Ağzına ve burnuna su vermez. Yalnız dudaklarının içini ve dışlarını, burun deliklerini, göbek çukurunu parmakla veya parmağına sardığı bezle mümkün olduğu kadar siler. Ondan sonra elleri ile kollarını yıkar. Sahih olan görüşe göre, başını da meshedip ayaklarını da geciktirmeksizin hemen yıkar. Böylece abdest verilmiş olur. Namazın ne olduğunu henüz anlamayacak bir yaşta olan çocuk ölünce, buna böyle bir abdest verilmez.

Cenazenin abdest işi tamamlanınca, üzerine ılık ve tatlı su dökülür. Saç ve sakalı taranmaksızın, varsa "hatmî" denilen güzel kokulu bir ot ile yoksa sabun ile yıkanır. Sonra sol tarafına çevrilerek önce sağ tarafı bir defa yıkanır. Böylece sağ ve sol yanları üçer defa yıkanır. Daha fazla yıkanabilirse de israf olmamalıdır. Bundan sonra cenaze hafifçe kaldırılır. Bu kaldırıpta cenaze, yıkayıcının göğsüne veya eline ve dizine dayandırılır. Sonra karnı hafifçe ovulur. Bir şey çıkarsa su ile yıkanıp giderilir. Yeniden abdest ve vücudun tamamını yıkamaya gerek yoktur. Fakat şişip dağılmak üzere bulunan bir ölünün üzerine yalnız su dökülerek yetinilir. Ona abdest vermek ve üç defa yıkamak gerekmez.

Ölünün saçları ve tırnakları kesilmez. Sünnet olmamışsa, sünnet edilmez. Cenaze yıkanırken pamuk kullanılmaz. Yıkandıktan sonra havlu ve benzeri bir şeyle kurulanır. Ondan sonra kefen gömleği giydirilir ve geri kalan kefenleri yayılır. Başına ve sakalına "hanut" denilen kâfur veya benzeri güzel kokulu bir şey konur. Secde yerleri olan alın, burun, eller, dizler ve ayaklara da kâfur konur.

Ölünün yıkanacağı yer kapalı olup yıkayıcı ve yardımcılarının başkası onu görmemelidir. Bir ölüyü, ona en yakın olan kimse veya takva sahibi güvenilir kimse yıkamalıdır. Bu yıkamak parasız olmalıdır. Çünkü bu bir din görevidir. Öyle ki, yıkayıcı olarak bir kimseden başkası bulunmasa, bunun yıkama ücreti alması caiz olmaz. Fakat başka yıkayabilenler varsa, o zaman ücret alınabilir.

Erkek olan ölüyü erkek, kadın olan ölüyü de kadın yıkar. Bu yıkayıcılar taharet üzere bulunmalıdırlar. Bunların cünüb, haiz, nifas halinde olmaları ve yıkayıcının gayri müslim olması mekruhtur. Ancak müslüman bir erkek hakkında gayri müslimden başka bir erkek ve müslüman bir kadın hakkında gayri müslim bir kadından başka kadın bulunmadığı zaman bunlar yıkayabilirler.

Bir kadın vefat eden kocasını yıkayabilir. Çünkü kadın, iddet bekleyecektir. Bu iddet çıkmadıkça evlilik devam halinde sayılır. Fakat bir erkek, ölmüş bulunan zevcesini yıkayamaz. Çünkü erkeğe iddet gerekmez. Karısı ölünce, aralarındaki evlilik bağı kalkmış olur. Ancak onu yıkayacak bir kadın bulunmazsa, koca zevcesine teyemmüm verir. (Üç İmama göre, kocanında zevcesini yıkaması caizdir.)

Erkekler arasında ölmüş olan bir kadına mahremi varsa, bu mahremi ona eli ile teyemmüm ettirir. Mahremi yoksa, yabancı bir erkek eline bir bez alarak ve gözlerini kapayarak teyemmüm ettirir. 536-Su bulunmadığı zaman yine teyemmüm ile yetinilir. Bir cenaze için teyemmüm yapıp namazı

kılındıktan sonra su bulunacak olsa, yeniden yıkanır, namazı tekrar kılınıp kılınmayacağı hakkında İmam Ebû Yusuf'un iki görüşü vardır.

Henüz bülüğ çağına yaklaşmamış (müştihat olmayan) bir kız çocuğunu erkek yıkayabildiği gibi, henüz mürâhik (buluğ çağına ermemiş) bulunan bir erkek çocuğunu da kadın yıkayabilir. 538- Cinsel organı kesilmiş veya yumurtaları (husyeleri) çıkarılmış erkek ile organı tam erkekler arasında fark yoktur. Bu gibileri de erkekler yıkar.

Suda boğulmuş olan bir müslüman, yıkamak niyeti ile üç defa suda hareket ettirilerek yıkanır. Yalnız su içinde kalmış olması, hayattaki müslümanları cenazeyi yıkama farzını yerine getirmekten kurtarmaz. 540- Bir müslümanın akrabası veya zevcesi olan bir gayri müslim öldüğü zaman onun dindaşlarına verilir. Eğer bunlara verilmezse, sünnet üzere olmaksızın yıkanır ve sarılarak gömülür, yukarda açıklandığı üzere mü'minlere yapılan işlem buna yapılmaz.

Ölen bir müslümanın, gayri müslimden başka akrabasından bir velisi bulunmasa, cenazesi gayri müslimlere verilmez. Çünkü bunun teşhiz ve tekfini ile ilgili bütün görevler müslümanlar üzerine bir farz-ı kifayedir. Ölü olarak düşen bir çocuk, bir bez parçasına sarılarak gömülür, yıkanması gerekmez. Erkek mi, kadın mı olduğu anlaşılmayan ve bu bakımdan kendisine "hülsa-i müşkil" denilen kimse ölünce teyemmüm ettirilir, yıkanmaz. Kefenlenme hususunda kadın sayılır.

Ölmüş olan bir müslümanın başı ile beraber vücudunun çoğu bulunuyorsa yıkanır; kefenlenir ve namazı kılınır. Fakat başsız olarak yalnız vücudun yarısı bulunsa veya gövdesinin çoğu kaybolmuş olsa yıkanmaz, kefenlenmez ve üzerine namaz kılınmaz. Bir beze sarılarak gömülür. Kefene sarıldıktan sonra ölüden çıkacak bir sıvı veya benzeri şeyler artık yıkanmaz.

Cenazelerin Kefenlenmesi

Ölen erkek veya kadın her müslümanı bedenini örtecek şekilde bir giysi ile kefenlemek farzdır. Bu farz görevini yapmayan müslümanlar günahkâr olurlar. Ölünün kefenlenmesi üç şekilde olur: Birincisi, "Sünnet üzere olan kefenleme"dir ki, erkekler için Kamis, İzâr ve Lifafe'den ibaret olmak üzere üç kattır. Kadınlar için ise, bu üç parça ile beraber bir baş örtüsü ile bir göğüs örtüsünden ibaret beş kattır. İkincisi, "Kefen-i Kifayet"dir ki, erkekler için İzâr ve Lifafe olur. Kadınlar için de bunlarla beraber bir baş örtüsü olur. Üçüncüsü, "Kefen-i Zaruret"dir ki, hem erkekler için, hem de kadınlar için yalnız bir kattır. Bu durumda ölü, bulunabilen bir parça elbiseye sarılır. Fakat bir zaruret bulunmadıkça böyle bir kat kefen ile yetinilmez.

Kamis, bir gömlek yerindedir. Boyun kısmından ayaklara kadar uzun olur. Yen ve yakası bulunmaz, etrafı da oyulmaz. İzâr ise bir don ve bir eteklik yerindedir ki, baştan ayağa kadar uzun bulunur. Lifafe ise, bir sargı yerinde olup baştan ayağa kadar uzun bulunmakla beraber, baş ve ayak tarafları düğümlenir. Böylece İzâr'dan daha uzun bulunmuş olur.

Kefenin beyaz renkte pamuk bezinden olması daha faziletlidir. Gelenek olarak da beyaz patiskadan yapılmaktadır. Kefenin yenisi ve yıkanmışı birdir. Kadınlar için ipekten kefen ve zaferan ile usfur denilen boyalarla boyanmış bezlerden de kefen yapılabilir. Kefenler mümkün olduğu kadar güzel ve ölünün varlığına uygun olmalıdır. Erkeklerin kefenleri, cuma ve bayram günlerinde, kadınların kefenleri de babalarını ziyaret edecekleri günlerde giydikleri elbiselere kıymet bakımından uygun bulunmalıdır. Bu bir ölçüdür. Sünnet miktarı olan kefenden daha fazlasını seçmek mekruhtur. Hele varisler arasında muhtaçlar veya çocuklar bulunursa, hiç benimsenemez.

Kefenler daha ölümlere sarılmadan önce tek adet olarak birkaç defa güzel kokulu şeylerle tutsülenir. Önce Lifafe tabut içine veya hasır ve kilim gibi bir şey üzerine serilir. Onun üzerine de İzâr yayılır.

Sonra da ölü Kamis (kefen gömleği) içinde olarak İzar'ın üstüne konur. Bu durumda ölü erkek ise, İzar önce soluna, sonra da sağına getirilerek sarılır. Ondan sonra Lifafe de aynı şekilde sarılır. Açılmasından korkulursa, kefen bir kuşak ile de bağlanır. Ölü kadın olunca, saçları ikiye ayrılarak kefen gömleği üzerinde göğsü üzerine konur. Bunun üzerine, yüzünü de örtecek şekilde başörtüsü konur. Sonra üzerine İzar sarılır. İzar'ın üzerinden de göğüs örtüsü bağlanır. Daha sonra Lifafe sarılır. Göğüs örtüsü Lifafe'den sonra da bağlanabilir.

Kefen konusunda, bülüğ çağına yaklaşmış erkek çocuklarla kız çocuklar, bülüğ çağına ermiş büyükler hükmündedir. Henüz bülüğ çağına yaklaşmamış çocukların kefenleri yalnız İzar ile Lifafe'dir; yahut bir kat olarak yapılır. Üç kat yapılması daha iyidir.

Her şahsın kefeni kendi malından karşılanır. Kefen harcamaları, borçtan, yapılan vasiyetten ve varis hakkından öncedir. Ancak borç karşılığı olarak bırakılan rehin maldan kefene harcama yapılmaz. Rehin alanın hakkı daha önde gelir. Geriye mal bırakmamış olan bir ölünün kefen masrafı, hayatta iken, nafakasını vermekle yükümlü bulunduğu kimselere aittir. Böyle bir kimsesi bulunmazsa, hazine tarafından karşılanır. Bu da mülkün olmazsa, müslümanlar tarafından kefen ihtiyacı karşılanır.

Kadınların kefenleri, zengin olsalar dahi, kocalarına aittir. Fetva buna göredir. İmam Muhammed'e göre, yalnız mal bırakmayan kadınların techiz ve tekfin masrafları, nafakalarını vermekle yükümlü olan kimselere aittir. Eğer kadınların malları varsa, masraflar o maldan karşılanır. (İmam Şafii'ye göre de böyledir.)

Bir ölünün techiz ve tekfinini varislerinden biri yerine getirirse, bu masrafları terekesinden alabilir. Fakat varis olmayan yabancı bir kimse, ölünün akrabasından olsa bile, varislerin iznini almaksızın bu harcamaları yapsa, yaptığı masrafı terekesinden alamaz. İsterse yapacağı masrafı ölünün geriye bıraktığı maldan (terekesinden) alacağına dair şahid tutsun, ister tutmasın, hüküm aynıdır.

Bir ölünün mezarı açılıp kefeni çalınmış olursa bakılır: Eğer cenaze bozulmamışsa (kokup çürümemişse), yeniden kefene sarılır. Bu kefen, terekesi henüz bölünmemiş ise, bu maldan karşılanır. Terekesi bölünmüş ise varisleri tarafından temin edilir.

Cenaze Namazları

Yıkayıp hazırlanan müslüman bir ölü, ön tarafa konarak onun namazı kılınmak üzere müslümanların abdest almaları ve kıbleye yönelmiş bulunmaları farz-ı kifayedir. Cenaze namazının şartı niyettir. Bu niyetle ölünün kadın veya erkek, kız çocuk veya oğlan olduğu tayin edilir, imam olan zat, Allah Teala'nın rızası için, hazır olan cenaze namazını kılmaya ve o cenaze için dua etmeye niyet ederek namaza başlar, imamete niyet etmesi gerekmez; ister cemaat arasında kadın bulunsun, ister bulunmasın. Cemaattan her biri de, Allah rızası için o cenaze namazını kılmaya ve onun için duaya ve imama uymaya niyet eder. Ölü erkek ise, "şu erkek için", kadın ise "şu kadın için" diye duaya niyet edilir. Çocuklar için de bu şekilde niyet edilir. Cemaattan biri, ölünün erkek mi, kadın mı, büyük mü, küçük mü olduğunu bilmediği zaman, "üzerine imamın namaz kılacağı ölüye, imamla beraber namaz kılmaya ve dua etmeye" diye niyet eder. Cenaze namazının rükünleri kıyam ile tekbirdir. Sünnetleri de, hamd ve sena etmek, salat ve selam getirmek, hem ölüye hem de diğer müslümanlara dua etmekten ibarettir. Duanın rükün olduğunu söyleyenler de vardır.

Cenaze Namazı Şöyle Kılınır:

Cenazeye karşı ve kıbleye yönelik olarak saf bağlanır, niyet edilir. İmam olan zat, ellerini namazda olduğu gibi bağlar. Cemaat da gizlice tekbir alarak ellerini bağlarlar. Bu tekbir bir bakıma bir rükündür, bir bakıma da bir şarttır. Bu tekbirin arkasından hem imam, hem de cemaat "Sübhanke"yi

okurlar. (Buna: "Ve celle senaüke"yi de eklerler). Sonunda ellerini kaldırmaksızın "Allahü Ekber" diye imam aşikâre tekbir alır. Cemaat da, ellerini kaldırmaksızın gizlice tekbir alır. Bundan sonra hepsi gizlice "Allahümme Salli ve Allahümme Barik" dualarını okurlar. Tekrar aynı şekilde "Allahü Ekber" diye tekbir alınır. Bu defa da ölüye ve diğer müminlere gizlice dua edilir. Bu duadan sonra yine "Allahü Ekber" denilip tekbir alınır ve arkasından önce sağ tarafa, sonra da sol tarafa imam yüksek sesle, cemaat da gizlice selam verirler. Böylece namaz tamamlanmış olur. Bu vacib olan selam ile ölüye, cemaata ve imama selam verilmesine niyet edilir. Bazılarına göre bu selamda ölüye niyet edilmez. (Cenaze namazında Fatiha süresinin okunması, Şafîlerce bir rükündür. İlk tekbirden sonra okunması daha faziletlidir. Hanbelîlerce de bu bir rükündür. Birinci tekbirden sonra okunması vacibdir. Malikîlere göre okunması tenzih yolu ile mekruhtur.)

Erkek cenaze namazında şöyle dua edilmesi naklolunmuştur: (*)Ölü, erkek çocuk ve aslen mecnun ise Yukardaki duada geçen: "Ve men teveffeytehu minna feteveffihî al-el-iman" cümlesinden sonra şöyle dua edilir: (**) Ölü erkek değil ise, duadaki zamirler müennes (dişi) zamirleri olarak şöyle değiştirilir. Cenaze namazında öteden beri nakledilen duaları bilmeyenler, kolaylarına gelen başka uygun duaları okuyabilirler. Bunlar arasında: "Rabbenâ âtina fiddünya haseneten..." ayetini okusalar kafi gelir. Şöyle dua edebilirler: (***)

Cenaze namazının asıl rüknü olan tekbirler, anlatıldığı gibi, üçtür. İlk tekbirle beraber hepsi dört tekbir etmiş olur. İmam bir beşinci tekbir daha alacak olsa, cemaat buna uymaz. Cenaze namazında cemaatin bulunması şart değildir. Yalnız bir erkeğin veya yalnız bir kadının cenaze namazını kılması ile de bu farz yerine getirilmiş olur. Cenaze namazı cemaatla kılındığı zaman imam olmaya en çok hak sahibi bulunan, en geniş yetkiye sahip idarecilerdir. Bunlardan sonra cuma namazını kıldıran imam gelir. Sonra iyi bir hal sahibi bulunan mahalle veya kabile imamıdır. Daha sonra da ölünün veraset sırasına göre velisi bulunanlardır.

Bir veli, namaz kılma sırası kendisine gelmişse, başkalarına namaz kıldırma iznini verebilir. Derecesi önde olmayanlardan başkası velinin izni olmadıkça namaz kıldırılmaz. Eğer kıldırarak olsa, veli de yeniden namaz kılar ve başka bir cemaata da kıldırabilir. Fakat başkası yeniden kıldırılmaz ve dereceleri eşit olan velilerden biri kıldırınca veya kıldırmasına izin verince, diğerlerinin artık kıldırma yetkileri kalmaz. Çünkü velayet hakkı, her birine tam ve eşit olarak ayrı ayrı sabit olmuştur. Ölen bir kadının velisi bulunmazsa, namazı kıldırma kocası, sonra komşuları hak sahibidirler. İmamı Azam'dan bir rivayete ve Ebû Yusuf'un görüşüne göre, ölünün namazını kıldırma görevinde, velisi herkesden önce gelir. (İmam Şafî'nin görüşü de, İmam Ebû Yusuf'un görüşü gibidir.)

Bir ölünün namazını yalnız kadınlar kılacak olsalar, bu caiz olur ve farz yerine gelmiş olur. Kadınların cemaat halinde cenaze namazını kılmaları da caizdir, fakat teker teker kılmaları müstahabdır. 566- Birkaç cenaze bir araya gelse, bunların ayrı ayrı namazlarını kılmak daha iyidir. Hangisi önce getirilmişse, onun namazı önce kılınır. Hep beraber getirilmişlerse, en faziletlisi öne alınır. Bununla beraber hepsine bir namaz da yetişir. Böyle topluca namazları kılınınca, imamın önünde erkek ölü bulundurulur. Diğer ölüler de saf halinde veya birbiri hizasında göğüsleri imama karşı olarak sıraya konurlar. Şöyle ki: imama karşı önce erkekler, sonra erkek çocuklar, sonra kadınlar ve daha sonra da kız çocukları konur.

İmam, ölünün göğsü hizasında durur. Cemaat da hiç olmazsa üç saf bağlar. Cenaze namazında safların en faziletlisi en arkada olanıdır. Cenaze musalla'ya (namaz için hazırlanan yere) baş tarafı imamın soluna gelecek şekilde konulmuş olursa namaz caiz ise de, günah işlenmiş olur. Cenaze namazına başladıktan sonra gelip cemaata katılan kimse, hemen tekbir alır, noksan kalan tekbirlerini de dua okumaksızın birbiri peşinden alır, böylece cenaze musalladan kaldırılmadan tekbirlerini tamamlayıp

selam verir. Yine, imamın dördüncü tekbirinden sonra cemaata katılan kimse, hemen tekbir alarak imama uyar, imamın selamından sonra da üç tekbiri kaza eder. Fetva bu şekildedir. Diğer bir görüşe göre, imamın alacağı tekbir beklenir, imam tekbir almadıkça cemaata katılmak olmaz.

Şiddetli yağmur gibi bir özür bulunmadıkça cenazeyi cami içine alarak namazını orada kılmak tenzihen mekruhtur. Cenaze mescidin ön tarafına konularak imam ile cemaatin bir kısmı cenaze ile beraber, bir kısmı da mescid içinde durur, saflar da bitişik olursa, kılınacak namaz mekruh olmaz. Birçok büyük camilerde de adet bu şekildedir. Bundan Mescid-i Haram müstesnadır. Onun içinde her türlü namaz kılınır. Cenaze namazını kabristanda kılmak da uygun görülmemektedir. Cenaze namazında kadınlar erkeklerin arkasında saf bağlar, çünkü kadınlar için safların en hayırlısı, en geride bulunan saftır. Bununla beraber bir kadın erkeğin yanında durarak cenaze namazını kılsalar, namazları bozulmaz. Çünkü bu namaz mutlak (rûku ve secdeli) bir namaz değildir.

Kible yönü araştırılıp ona göre namaz kılındıktan sonra, hataya düşüldüğü anlaşılırsa, namaz iade edilir. Fakat cemaatin abdestsiz bulunduğu anlaşılırsa, namaz iade edilmez; çünkü imamın namazı sahih olunca, bununla cenaze, namazının farziyeti yerine gelmiş olur. Güneşin doğması, batması ve zeval yaklaşması vakitlerinde cenaze namazı kılmak mekruhtur. Bununla beraber bu vakitlerde kılsalar, iade gerekmez. Bu vakitlerde cenazeyi gömmek mekruh değildir.

Huzurda bulunmayan (gaib) bir ölü üzerine namaz kılmak caiz değildir. Çünkü kible yönünden sapma hali olur. Doğu tarafında bir ölü olsa, namaza kibleye doğru durulunca, ölü arkada veya solda kalır. Ölüye doğru dönülünce de kibleden sapılmış olur. (Malikîlere göre de ölünün huzurda bulunması şarttır. Fakat Şafilere göre, gaib üzerine de namaz kılınabilir. Çünkü Peygamber Efendimiz Necaşî'nin cenaze namazını bu şekilde kılmıştır. Buna cevap olarak deniliyor ki, bu Peygamber Efendimize mahsus bir iştir. Onun için bazı özel hallerin bulunması mümkün olan şeylerdir. Hanbelîlere göre de, aradan bir aydan fazla geçmemiş olunca gaib üzerine cenaze namazı kılınabilir.)

Namazı kılınmayarak gömülen ve üzerine toprak atılmış bulunan, bir cenazenin henüz dağılmamış olduğuna dair kuvvetli bir kanaat varsa, ölünün hakkını ödemek için kabri üzerine namaz kılınır. Yıkanmadan gömülmüş olsa da, yine böyle yapılır. Fakat çürüyüp dağıldığına dair kuvvetli bir zan varsa, artık namazı kılınmaz. Çürüyüp çürümek üzerinde kuvvetli olan görüş esas alınır. (Cenaze namazının farziyeti icma ile sabittir. Bu icma'nın delili de: "Ve salli aleyhim = Müslüman cenazeler üzerine namaz kıl" ayeti kerimesi ile Hazret-i Peygamberin uygulamasıdır. Malikî fıkıh alimlerinden Aliyyü'l-Adevî, haşiyesinde diyor ki: Cenaze namazının Mekke'de mi, yoksa Medine'de mi, meşru kılındığı üzerinde bazı fıkıh alimlerinin tereddüdü vardır. Bazı hadis-i şeriflerin zahirine bakılırsa, Medine-i Münevvere'de meşru kılındığı anlaşılmaktadır. Resulü Ekrem'in Medine-i Münevvere'de Bera ibni Ma'rur'un kabrini ziyaret ederek üzerine ilk cenaze namazını kılmış olduğu rivayet edilmektedir.)

Diri olarak doğduğu bilinen veya bedeninin çoğu diri olarak çıkan bir çocuk yıkanıp namazı kılınır. Böyle olmayınca, yalnız yıkanır, üzerine namaz kılınmaz. Bir ölü yıkanmadan veya unutulmuş bir organı yıkanmadan kefeni sarılacak olsa, kefen açılır ve yıkanması tamamlanır. Üzerine namaz kılınmış idi ise, namaz iade edilir. Kabre konulup da üzerine henüz toprak atılmamış olduğu takdirde de hüküm böyledir. Fakat toprak atılmış bulunursa, artık kabirden çıkarılması haramdır. Yıkanma işi üzerinden düşer. Yalnız kabri üzerine tekrar namazı kılınır. Benimsenen görüş budur. Kefensiz olarak kabre konulduğu zaman da, artık kabri açılmaz.

İntihar eden (kendini öldüren) üzerine namaz kılınır. İmam Ebû Yusuf'a göre, intihar hata ile veya şiddetli bir ağrıdan dolayı olmadıkça, intihar edenin namazı kılınmaz. Anasını veya babasını haksız olarak kasden öldüren kimsenin namazı kılınmaz. Savaş halinde öldürülen eşkiya ve yol kesiciler

yıkanmaz ve üzerlerine namaz kılınmaz. Fakat ortadan kaldırıldıktan sonra öldürüldükleri takdirde yıkanır ve üzerlerine namaz kılınır. Recim (taşla öldürölme cezası) ile veya kısas yolu ile öldürölenlerin de cenazeleri yıkanır ve üzerlerine namaz kılınır. İrtidat ettiğinden (İslâm'dan çıktığından) dolayı öldürölen bir kimsenin cenaze namazı kılınamayacağı gibi, cesedi de ne İslâm mezarlığına ve ne de döndüğü millet mezarlığına gömölür. Boş bir arazide kazılacak bir çukura gömölür.

Bir müslömanın nikahında bulunan ehl-i kitabdan bir kadın, gebe olduğı halde ölse namazı kılınmaz; bunda icma vardır. Kabrine gelince, onun için ayrıca bir mezar yapmak ihtiyattır. Bir görüşe göre de, çocuğa uyularak İslam mezarlığına gömölür. Diğer bir görüşe göre de, çocuk henüz ondan bir cüz bulunduğı için, ana çocuğa bağı olmadığından kendi milletine ait bir mezarlığa gömölür. 583- Müslömanlarla müslöman olmayanların cenazeleri birbirine karışık bir halde bulunsa, bakılır: Eğer müslömanlara mahsus bir işaret ve belirti varsa ona göre işlem yapılır. Bir alamet bulunmadığı takdirde, hepsi yıkanır ve müslömanlara niyet edilerek hepsinin üzerine namaz kılınır. Fakat gayri müslimler çok bulunursa, yalnız yıkanır, hiç birinin üzerine namaz kılınmaz. Çünkü çoğunlukta tüm hükmü vardır. Sayıları eşit olduğı zaman bir görüşe göre üzerlerine namaz kılınır, diğer bir görüşe göre kılınmaz. Gömölmeleri işine gelince, bu da ihtilaflıdır. Bir rivayete göre bunlar ayrı bir mezarlığa gömölürler. Kabirleri yükseltilemez, düz yapılır.

Kimliği bilinmeyen bir kimse, İslâm yurdunda öldürölmüş bir halde bulunsa, bakılır: Eğer üzerinde bir nişan varsa ona göre işlem yapılır. Nişan yoksa, sahih olan bir görüşe göre, İslâm yurduna bağı kalınarak yıkanır üzerine namaz kılınır. Böylece İslâm ülkesi sayılmayan yerde ölü olarak bulunan kimse de, müslöman olduğuna dair bir nişanı olmayınca, bulunduğı yere bağı kılınarak gayri müslim sayılır.

Cenaze namazını kıldırarak imamın, buluğa ermiş ve akıl sahibi olması şarttır. Diğer namazları bozan şeyler, cenaze namazını da bozar. Ölünün alnına veya sargısına veya kefenine, kendisinin iman üzere, ezeli ahd üzerinde sabit olduğuna dair "Ahidname" denilen bazı mukaddes kelimeler yazılması takdirinde Yüce Allah'ın mağfiretine kavuşulacağı umulur, denilmiştir. Fakat kelime-i tevhid gibi mübarek kelimelerin mezar içinde kalıp zamanla çiğnenmesi veya cenazeden akacak sıvılar içinde kalması düşüncesi ile yapılması benimsenmemektedir. Ölü yıkandıktan sonra, kefenlenmeden önce alnına mürekkeble değil de, yalnız şehadet parmağı ile: "Bismillahirrahmanirrahîm" ve göğsü üzerine de: "La ilâhe illallah" yazılması daha uygun görölmüştür.

Cenazeyi teşyi' etmek (arkasından mezara kadar takip etmek) sünnettir. Bunda büyük sevab vardır. Öyle ki, akraba veya komşulardan veya iyi halleri bilinmiş zatlardan olan bir cenazeyi takip etmek, nafil ibadetten daha faziletlidir; değilse nafileler daha faziletlidir. 588- Hazırlanmış olan cenazeleri bir an önce götürüp kabirlerine gömmek iyidir. Cuma günü sabahleyin hazırlanmış olan bir cenazeyi, cemaati çok olsun diye cuma namazından sonraya bırakmak mekruhtur. Ancak cuma namazının kaçırılması korkusu ile yapılabilir. Bayram namazı vaktinde hazırlanmış olan bir cenazenin namazı da, bayram namazından sonra hutbeden önce kılınır.

Cenazenin taşınmasında sünnet olan, dört kimsenin dört taraftan onu yüklenmesidir. Her tarafından on adım kadar yüklenmek müstahabdır ki, hepsi kırk adım eder. Bunun büyük sevabı vardır. Şöyle ki: Bir müslöman cenazeyi önce ön tarafından sağ omuzuna, sonra ayak tarafından sağ omuzuna alır. Sonra ön tarafından sol omuzuna, daha sonra da ayak tarafından sol omuzuna yüklenir. Böylece her birinde on adım yürür. Uygun olan budur. Cenazeleri omuzlarda taşıyarak kabirlerine kadar götürmek, onların haklarında gösterilen en büyük hürmet ve saygı nişanıdır. Böyle bir hareket, insanlığın şeref ve kıymetini gösteren bir davranıştır. Bir insanı eşya taşıır gibi, ahiret evinin kapısına kadar götürmek,

insanın duyarlı kalbini incitebilir. Bunun için bir zaruret olmadıkça, cenazeyi arkaya almak veya hayvan ve arabaya yüklemek mekruhtur. Cenaze sarsıntı verilmeksizin omuzlar üzerinde çabukça taşınmalıdır. Çocuk olan bir cenazenin de, el üstünde götürülmesi, hayvan üzerine yükletilmesinden daha iyidir. Çocuk cenazesini tek bir kişinin yaya veya binitli olarak eli üzerinde götürmesinde bir sakınca yoktur.

Cenazeyi takip edenler, cenazenin arkasından yürümelidir. Faziletli olan budur. Bununla beraber önünden yürümekte de kerahet yoktur. Cenazeyi yaya olarak takip etmek, binitli olarak takip etmekden daha faziletlidir. Binitli olan, cemaata eziyet vermemek için arkadan yürür. Çok ilerden de yürüyebilir. Cenazeyi takip edenler, hayatın sonunu düşünmeli, tevazu içinde bulunmalıdırlar. Uygun olan budur. Bunların gülüp konuşmaları, dünya laflarına dalmaları doğru olmaz. Öyle ki, zikir etmek veya Kur'an okumakla sesi yükseltmek bile tahrimen mekruhtur.

Cenazeleri buhur kokuları, gürültü ve iniltiyle takip (teşyi) etmek mekruhtur. Cenazeyi takip edenler, bu gibi şeyleri engellemelidirler. Ancak bunu yapamazlarsa geri de dönmezler. (Hanbelilere göre, cenaze ile beraber hoş olmayan bir şey bulunur da, takip eden kimse bunu engellemekten aciz kalırsa, böyle bir cenazeyi takip etmesi haram olur. Çünkü bunda, günahı kabullenme vardır.)

Cenaze için göz yaşları dökerek ağlamakta ve kalben üzülmek kederlenmekte bir sakınca yoktur. Yeter ki, yersiz sözler söylenmesin. Cenaze için yüksek sesle ağlamak, yaka yırtmak, yüz tırmalamak, saç yolmak, dizlere vurmak gibi şeyler haramdır. Allah'ın takdirinde isyandır. Bir ölü, aile ve akrabasının ağlamalarından dolayı kabrinde azab çekmez. Fakat onlara vasiyet etmişse çeker. Cenazeyi takip edenler, onun namazı kılınmadan geri dönmemelidirler. Dönmek ihtiyacı olursa, cenaze sahibinin izni alınmalıdır. İyi hareket budur. Hele cenazeyi takip eden müslümanlardan bir kısmı cenaze namazını kılarken, diğer bir kısmının seyirci kalması kadar acınacak ve garibsenecek bir davranış olamaz.

Cenaze için ayağa kalkmak, başka milletlere kendini benzetmek hükmünde olduğundan mekruhtur, yasaktır. Bir engel yoksa, ayağa kalkıp cenazeyi takip etmelidir. Kabirlerine götürülen cenazelere el kaldırıp selam vermek de hiç bir esasa bağlı değildir. Kadınların cenazeleri takip etmeleri tahrimen mekruhtur. Bundan dolayı sevaba değil, günaha girmiş olurlar. (*) "Allahümmeğfir lihayyina ve meyyitina ve şahidina ve ğalbina ve zekerine ve ünsane ve sağırina ve kebirina. Allahümme, men ahyeytehu minna feahyihi alelislam. Ve men teveffeytehu minna feteveffihî aleliman ve husse hazelmeyyite birrevhi verrahati velmağfireti verrıdvan. Allahümme in kane muhsinen fezid fi ihsanihi ve in kâne müsî'en fetecavez anhü ve lakkihi'l-emne vel-büşra velkeramete vel'zülfa. Birahmetike ya erhamerrahimîn!.." Anlamı: "Allah'ım! Dirilerimizi, ölülerimizi, mevcut olanlarımızı, gaib olanlarımızı, erkeğimizi dişimizi, çocuklarımızı ve büyüklerimizi mağfiret buyur. Allah'ım! Bizden yaşattıklarını islam üzere yaşat, bizden öldürdüklerini de iman üzere öldür. Özellikle bu ölüyü kolaylığa, rahata, mağfirete ve rızana erdir. Allah'ım! Eğer bu ölü muhsin ise (iyilik etmiş kimselerden ise) ihsanını artır. Eğer günahkar ise, onu bağışla, ona güven ile sevinç ve iyilik ver, onu rahmetine yakın kıl; ey merhamet edenlerin en merhametlisi!.." (**) Allahümme'alhü lena feretan. Allahümme'alhü lena ecnen ve zuhren. Allahümme'alhü lena şafi'an müşeffe'a..." Anlamı: "Allah'ım! Onu bize, önden gönderilmiş bir sevab sebebi kıl, onu bize bir hazırlık yap, onu bizlere bir şefaati ve şefaati kabul edilmiş yap." (***) "Allahümmeğfir-lî ve lilmeyyiti ve li-sairi'l-müminine ve'l-müminât." Anlamı: "Ey Allah'ım! Beni ve bu ölüyü ve diğer erkek ve kadın müminleri bağışla..."

Cenazelerin Kabirlerine Konulması

Cenaze kabre götürülüp omuzlardan indirilince, bir engel olmadığı zaman cemaat oturur. Bundan önce oturmaları mekruh olduğu gibi, bundan sonra ayakta durmaları da mekruhtur. Kabrin bir insan boyu

kadar derin ve yarım boy kadar enli olması güzeldir. Yarım boy mikdarı derin olması da yeterlidir. Kabirlerde faziletli olan lâhiddir. Şöyle ki: Toprağı sert olan bir kabrin içinde kible tarafı oyulur. Ölü buraya konulur. Önüne de tahta, kamış veya kerpiç benzeri şeyler konur. Bu durumda toprak, tam ölünün üzerinde değil, bu şeyler üzerine atılmış olur. Bu ölüye karşı bir saygıdır. Fakat kabrin yeri yumuşak veya ıslak olup da, lâhit kazılması mümkün olmazsa, dere gibi çukur kazılır. Buna "Şakk = Yarma" denilir. Gerek duyulursa, iki tarafı kerpiç ve tuğla gibi bir şeyle örülür. Sonra ölü bunların arasına konulur. Üzerine de, ölüye dokunmayacak şekilde kerpiç veya tahtalar ile tavanımsı bir örtü yapılır.

Kabrin dibi ıslak ve yumuşak olduğu zaman cenaze tabut ile gömülebilir. Öyle ki, bu durumda tabutun taştan veya demirden yapılmış olması caizdir. Fakat böyle bir hal olmayınca, tabut ile gömmek mekruhtur. Bazı fıkıh alimlerine göre, kadınların tabut ile gömülmeleri, toprak yumuşak olmasa bile, güzeldir. Dibi ıslak olan bir kabrin içine toprak döşenmesi sünnettir. Cenaze, kible tarafından kabre konur. Sağ tarafı üzerine kibleye döndürülür. Bağı varsa çözülür. Sırt üstü yatırılmaz. Cenazeyi kabre koyanlar, "Bismillahi ve âlâ milleti Resûlillâh" (*) derler. Cenazeyi kabre koyacak olan kimselerin sayısı, ihtiyaca göre değişir. Kadınları kabre koyacak olanların, neseb yönünden ona mahrem olmaları daha iyidir. Bunlar bulunmazsa, yabancılardan iyi halleri bilinen kimseler seçilir. Kadınlar kabre yerleştirilinceye kadar kabirleri üzerine bir perde çekilir.

Bir kimse: "falan zat beni yıkasın, namazımı kıldırınsın veya kabre koysun," diye vasiyet ederse onu yerine getirmek gerekmez. Ancak veli olanlar buna rıza gösterirlerse, vasiyet yerine getirilir. Cenazeyi taşımak veya kabri kazdırmak için ücretle adam tutmak caizdir. Bir mezarlıkta, bir kimsenin hazırlamış olduğu bir mezara başka bir ölü gömülecek olsa, bakılır: Eğer mezarlık geniş ise, bunu yapmak mekruhtur. Geniş değilse caizdir; ancak kazı masraflarını ödemek gerekir. Bir kimsenin kendisi için mezar kazıp hazırlaması, bir görüşe göre mekruhtur; çünkü hiç kimse kendisinin nerede öleceğini bilemez. Fakat kefen hazırlamakta kerehat yoktur. Çünkü buna ihtiyaç genellikle bulunmaktadır. Hazret-i Ebu Bekir efendimiz (Radıyallahu Anh), kendisine bir mezar kazıp hazırlayan bir adama şöyle buyurmuştur: "Kendin için kabir hazırlama, kendini kabir için hazırla."

Bir müslüman kabrinde gömüldükten sonra orada, bir deve boğazlanıp paylaşılacak kadar bir zaman bekleyip Kur'ân okumak güzel görülmüştür. Çok kez "Mülk, Vakıa, İhlâs ve Muavvizeteyn sûreleri, sonra Fatıha ile Bakara sûresinin başı okunur. Sevabı da, cenazenin ve diğer iman sahihlerinin ruhlarına bağışlanır. Ölünün bağışlanması için Yüce Allah'a dua edilir. Cenaze toprağa gömülür gömülmez din kardeşlerinin hemen oradan dağılmaları uygun değildir. Cenazenin ruhu, onların bulunuşu ile alışkanlık kazanır, yöneltilecek sorulara hazırlanmış olur ve Yüce Allah'ın mağfiretini gözetlemiş bulunur. Resulü Ekrem Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bir cenaze gömüldükten sonra hemen geri dönmezdi. Bir müddet mezarı başında durur ve cemaata karşı şöyle buyururdu: "Kardeşiniz için Yüce Allah'dan mağfiret isteyiniz ve kendisine sükûnet ihsan buyurmasını dileyiniz. O, şimdi sual görecektir."

Mükellef çağına girip de gömülen bir müslümanın mezarı başında "Telkîn" verilmesi meşru görülmüştür. Şöyle ki: Mezara gömüldükten hemen sonra, iyi hal sahibi bir kimse kalkıp ölünün yüzüne karşı durur. Ona hitaben: Ya falan; Yebne fülane! (Ya Osman! Ya Zeyneb'in oğlu, gibi) diye üç kez seslenir. Ölünün ve anasının adlarını bilmezse: Yâ Abdellâh; Yebne Havva! denilir. Sonra da şöyle (**) söylenir. Üç kez de şöyle denilmesi (***) âdet olmuştur: Umulur ki, bu gibi okuyuşlar ve telkinler sebebiyle Yüce Allah ölüyü bağışlar ve kabir sualinin cevabını kolaylaştırır. Hanefi fıkıh alimlerinin bir görüşüne göre, gömüldükten sonra telkîn yapılması ne emredilir, ne de yasaklanır. (Malikîlere göre, telkîn ölüm döşeginde mendubdur. Gömüldükten sonra yapılması mekruhtur. Şafiîlerle Hanbelîlere göre telkîn yapılması müstahabdır.)

Bir müslüman kıldığı namazın, tuttuğu orucun, okuduğu Kur'ân'ın, verdiği sadakanın sevabını, ister hayatta olsun ve ister olmasın, bir müslümana veya bütün müslümanlara hediye edebilir; bu caizdir. Bu sevab onlara verilir ve her birinin aynı sevaba kavuşacağı Allah'ın ihsanından beklenir. Kabirden çıkan toprağın fazlasını kabrin üzerine atmak mekruhtur fakat İmam Muhammed'e göre bunda bir sakınca yoktur. Definde bulunanların kabir üzerine üçer avuç toprak atmaları ilk defasında: "Minha halaknaküm (sizi topraktan yarattık)", ikincisinde: = "Ve minha nuûdüküm (sizi toprağa çevireceğiz)", üçüncüsü: = "Ve minha nuhrıcüküm taretten uhrâ (diğer bir defa daha sizi topraktan diriltip çıkaracağız)", demeleri müstahabdır. Kabir üzerine su serpmekte de bir sakınca yoktur. Kabirler topraktan birer karış veya daha az yükseltilir. Deve hörgücü gibi yapılması mendubdur. Düz bir şekilde yapılmaz ve kireçlenmez. Fakat dağılan bir kabir toprak ile düzeltilebilir.

Cenazelerin gündüzün gömülmesi müstahabdır. Geceleyin gömülmesi de mekruh değildir. Ancak zorunlu bir hal olmadıkça geceleyin gömülmemelidir. Gemide ölen bir kimse, eğer uzaklık veya herhangi bir sebeble karaya çıkarılamayacaksa ve beklemesi ile bozulacağından korkuluyorsa, yıkanır ve kefenlenir. Sonra üzerine namaz kılınarak sağ tarafı üzerine kıbleye karşı denize bırakılır. (İmam Ahmed'den nakledildiğine göre, böyle bir ölüye ağır bir şey de bağlanır ki, denizin dibine gidebilsin. İmam Şafiî Hazretlerinin açıklamasına göre de, eğer İslâm ülkesine yakın ise, ölü iki tahta arasına sıkıca bağlanıp denize atılmalıdır ki, sular onu bir sahile atsın da müslümanlar tarafından alınarak gömülsün. Bize de böyle nakledilmiştir.)

Ölmüş veya öldürülmüş olan kimseyi, bulunduğu yerin mezarlıklarından birine gömmek müstahabdır. Gömülmeden önce, bir ve iki mil uzaklıkta bulunan başka bir mezarlığa götürülmesinde de bir sakınca yoktur. Daha uzak yere götürülmesi konusunda ihtilâf vardır. Bir görüşe göre, sefer müddetinden daha uzak bir yere gömülebilir. Bunda kerahet yoktur. Fakat gömüldükten sonra artık çıkartılıp taşınamaz; ancak başkasının yerine gömülmüş olmak gibi zaruri sebeplerle olabilir. (Malikîlere göre bir ölü gömülmeden önce de, sonra da başka bir yere, şu şartlarla götürülebilir: Ölü taşınırken durumu bozulmamalı, hürmette aykırı ve hareketi mucib bir hal olmamalı. Ayrıca naklini gerektiren sebep olmalı. Su baskını korkusu, ailenin ziyaret edebilmesi için yakın olma düşüncesi ve gideceği yerin bereketi gibi bir sebep bulunması... Bu üç şarttan hiç biri bulunmazsa, taşınması haram olur. Hanbelîlere göre de, sahih bir maksada dayanarak cenazelerin gömülmelerinden önce de, sonra da başka yere taşınmaları caizdir. İyi bir kimsenin yanına veya mübarek bir yere taşınması gibi... Yeter ki, kokusunun değişmeyeceği kanaatine varılmış olsun. Şafiîlere göre, cenazeleri başka yerlere taşımak esasen haramdır. Eğer ölülerini kendi beldelerinden başka bir yere gömmeyi âdet edinmişlerse, oraya taşıyabilirler. Bir de Mekke-i Mükerrreme'ye, Medine-i Münevvere'ye Beytül-Makdis'e ve iyi kimselerin mezarlığına yakın bir yerde ölenlerin, rayihaları değişmedikçe buralara taşınmaları sünnettir. Bununla beraber bunların taşınmadan önce yıkanıp kefenlenmesi ve üzerlerine namaz kılınmış olması gereklidir. Değilse taşınmaları haramdır. Gömüldükten sonra taşınmaya gelince, bu ancak zaruret halinde olabilir. Haksız yere ele geçirilmiş bir araziye ölüyü gömmek gibi. Sahibinin isteği üzerine oradan başka bir yere götürülmesi caiz olur. İmam Maverdî'nin açıklamasına göre, yıkanmadan gömülmüş olmak, gömülen yeri su basmak ve rutubet çekmek de, kabrin açılmasını ve ölünün başka bir yere taşınmasını gerekli kılan sebeplerdendir.

Ölünün velisi, ölünün gömülmesinden bir gün sonra yedinci güne kadar kolayına gelen şeyi fakirlere sadaka vererek sevabını ölüye bağışlamalıdır. Bu, bir sünnettir. Buna gücü yetmezse, iki rekat namaz kılarak sevabını ölüye bağışlamalıdır. Fakat ölü sahiblerinin birinci ve üçüncü günlerde veya bir hafta sonra ziyafet vermeleri mekruhtur. Ancak ölünün komşularının veya uzak akrabasının yemek hazırlayarak ölü sahiblerine ikram etmeleri ve yemelerine ısrarda bulunmaları müstahabdır. Çünkü cenaze sahipleri kendileri için yemek hazırlayamayacak bir halde bulunabilirler.

Ölü sahiblerinin, yapılacak taziye kabul için, üç gün kadar evlerinde oturmaları caizdir. Bununla beraber oturulmaması da iyidir. Cenazenin gömülmesinden sonra, en son üç güne kadar bir defa olmak üzere taziye yapılması müstahabdır. Eğer taziye edilecek kimse ortada yoksa veya uzakta bulunuyorsa, o zaman üç günden sonra da taziye yapılabilir. Taziyelerin kabristanda veya ölünün kapısı önünde yapılması bidat ve mekruh görülmektedir. Taziyenin tekrarı da mekruhtur. Böyle bir musibete uğrayana: "Allahü Teâlâ size güzel sabır ve bol mükâfat ihsan buyursun," gibi sözlerle taziye edilir, teselli verilir. Musibete uğrayan kimse de: "İnnâ lillahi ve innâ ileyhi râciun = Biz Allah'dan geldik ve Allah'a döneceğiz," diye Allah'a teslimiyet göstermelidir. (*) "Yüce Allah'ın ismi ile Resûlullah'ın milleti (dini) üzerine seni gömüyoruz." demektir. (**) "Ya Abdellah! Yebne Zeyneb; Üzkür ma künthe aleyhi min şehadeti en lâ ilâhe illallah ve enne Muhammeden Resûlüllah ve enne'l-cennete hakkun vennare hakkun ve ennelba'se hakkun ve ennessaete atiyetün lâ reybe fiha ve ennellahe yebasü men fil kubûr. Ve enneke rezîta billahi Rabben ve bil-İslâmı dinen ve bi-Muhammedin (sallallahu aleyhi ve sellem) nebiyye'en ve bilkur'ani imamen ve bilkâbeti kıbleten ve bilmü'minine ihvana. Rabbiyellahu lâ ilâhe illâ hü. Aleyhi tevekkeltü ve hüve Rabbü'l-Arşî'l-azîm." Anlamı: "Ey Abdullah! Ey Zeyneb oğlu! Hayatında inandığın ve devam ettiğin şekilde: "Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve enne Muhammeden Resûlüllah" şahadet kelimesini söyle. Şübhesiz cennet hakdır (mevcuttur). Cehennem hakdır, öldükten sonra dirilmek hakdır, kıyamet haktır; bunda şübhe yoktur. Yüce Allah kabirlerde olanları diriltip mahşer yerinde toplayacaktır. Sen hatırla ki, Allah'ın Rab olduğuna, dinin İslâm oluşuna, Muhammed Aleyhissalatü vesselamın peygamber olduğuna, Kur'ân'ın imam, Kabe'nin kible ve mü'minlerin kardeş olduğuna razı bulunmuş idin. (***) "Ya abdellah! Kul lâ ilâhe illallah. Kul Rabbiyellahu ve diniyel-İslâmü ve nebiyyi Muhammedün. Aleyhi's salâtü vesselam. Rabbi, lâ tezerhü ferden ve ente hayrül-varisin." Anlamı: "Ey Abdullah; De ki: Allah' dan başka ilâh yoktur. De ki, Rabbim Allah'dır. Dinim İslâm'dır. Peygamberim Muhammed Aleyhisselâm'dır. Ya Rabbi! Bu ölüyü yalnız bırakma. Sen varislerin en hayırlısısın."

Kabir ve Makbereler

Kabirleri ve kabristanları (mezarlıkları) güzel korumak, temiz tutmak ve ağaçlarla süslemek, hayatta olanlar için bir görevdir. Kabirleri çiğneyip üzerlerinden geçmek mekruhtur. Böyle bir davranış ölü hakkında bir saygısızlıktır. Onların haklarını çiğnemek gibidir. Onun için böyle yapmaktan mümkün olduğu kadar sakınmalıdır. Fakat mezarlığa ait başka bir yol bulunmayınca, Kur'ân okumak, tesbihde bulunmak ve dua etmek şartı ile, kabirlerin aralarından ve üzerlerinden gitmek ve kabirlerin kenarlarına oturmakta kerahet bulunmadığını söyleyenler vardır.

Bir kabristan ne kadar eski olursa olsun ve ne kadar ihtiyaç dışı bulunursa bulunsun, yine kabristan olarak korunması gerekir. Böyle bir kabristanı satmak veya üzerinde herhangi bir tesis kurmak, içinde bulunan ölü kemiklerini ve topraklarını başka bir mezarlığa götürmek caiz görülmemektedir. Ölülerin hakları, dirilerin hakları kadar, belki ondan daha fazla saklıdır. Bu hakları gözetmek insaniyet için yapılması gereken bir görevdir. Geçmişlerinin haklarını gözetmeyen bir nesil, kendi evlâd ve torunlarından ne yüzle korunma hakkı bekleyebilir?

Su basmakta olan veya yabancı bir millet elinde kalan bir mezarlığı başka bir yere taşımak caiz görülmemiştir. Böyle bir mezarlığı mümkün olduğu kadar korumaya çalışmalıdır.

Bir cenaze kabre konulup üzerine toprak atıldıktan sonra artık kabir açılmaz, kabrinden çıkarılmaz. Bu caiz değildir. Artık Yüce Allah'a teslim edilmiş ve cemaatın ellerinden çıkmış olur. Ancak bir mecburiyet hali bulunursa olabilir. Şöyle ki: Bir cenaze haksızlıkla ele geçirilmiş (gasbedilmiş) bir yere gömülse veya başkasına ait elbiselerle kefenlenerek gömülse veya satın alınıp gömüldüğü yere şufa (komşuluk) yolu ile bir kimse sahip çıkarsa, cenazenin çıkarılması caiz olur. Çıkarıldığı takdirde,

yer sahibi kabri düzelterek üzerine dilediği şeyi ekebilir. Elbise sahibi de, elbisenin kıymetini almakla yetinir. Yine, cemaattan birinin bir eşyası kabre düşmüş olsa, ölüye dokunmaksızın kabrinin toprakları açılarak o eşya çıkarılır, bunda bir sakınca yoktur. Çünkü o malın bir değeri vardır. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, malları yok etmekten insanları yasaklamıştır. Bir malın boş yere mezarla kalması, değeri olan bir malı yok etmekten başka bir şey değildir. İşte bu esasa ve hikmete dayanarak kabirlerin süslenmesi, kabirlerde mum ve kandil yakılması da uygun görülmeyp israf sayılmaktadır. Ancak çevresindeki bir yolu aydınlatmak için mezarlıkta lâmba yakılabilir. İşte İslâm dininin mala verdiği kıymet! İşte her davranışın bir şuura ve bir yarara dayanmasını isteyen bu İlâhi dindeki büyük hikmet!...

Kabirlerin yanında uyumak, çevrelerini kirletmek, yaş ağaçlarını ve otlarını kesip koparmak mekruhtur. Mezarlıktaki ağaçlar ve otlar yaş bulundukça bir nevi hayat sahibidirler. Bunlar yaratılış halleri ile Yüce Allah'ı tesbih ederler. Bu sebeble orada yatmış bulunan iman sahiblerinin Allah'ın rahmetine kavuşacakları umulur. Resulü Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bir kabristanda bulunan iki mezar sahibinin azab çekmekte olduklarını anlamışlar. Mübarek ellerine aldıkları yapraksız bir yaş hurma dalını ikiye bölüp bir kısmını bir kabrin ve diğerini de öbür kabrin başına dikmiş ve: "Umulur ki, bunlar kuruyuncaya kadar, bu kabir sahiblerinin çekmekte oldukları azab hafifleyecek," buyurmuşlardır. Bunun içindir ki, bazı yerlerde kabirlerin üzerlerine Mersin ağaç dallarını koymak âdet olmuştur. Fakat bu hususta asıl olan, yaş ağaçların dikilmesidir. İmam Buhârî'nin hadis kitabını açıklayan merhum Aynî dediği gibi, "Kabirlerin üzerine sadece yaş dalları, güzel kokulu çiçekleri ve yeşillikleri koymak bir şey değildir. Sünnet olan ağaç dikmektir." Ağaçların sağlık bakımından da yararları bilinmektedir. Gerçekte kabirlerin üzerine birkaç parça gül, reyhan gibi yaş çiçekler de konulabilir. Fakat bu hususta israf edilmesi, boşuna solup gidecek geçici çiçeklere birçok paralar harcanması uygun görülmez. Hele başka milletleri taklit sebebi ile olursa, bu asla caiz olmaz.

Kabirleri haftada bir gün, özellikle cuma ve cumartesi günleri, ziyaret etmek erkekler için mendubdur. Salih kimselerin kabirleri teberrük için ziyaret edilir. Uzak bir yerde bulunmuş olsalar dahi, bu yolculuğa katlanmak mendubdur. Yaşlı kadınlar da ibret almak için, teberrükte bulunmak için mezarları ziyaret edebilirler, bunda bir sakınca yoktur. Bir fitne korkusu halinde ziyaretleri doğru olmaz. Ziyaretçi, ayakta kıbleye doğru veya ölünün yüzüne karşı durarak dua etmeli ve şöyle demelidir. "Esselâmü aleyküm, ey mü'minler yurdunun sakinleri! Bizler de inşaallah sizlere kavuşacağız. Yüce Allah'dan bizim ve sizin için afiyet (her türlü kederden selâmet) dilerim." Peygamber Efendimiz (Medine'deki) Baki mezarlığını ziyaret ederken böyle selâm verirlerdi.

Kur'ân okuyacak kimsenin, kabir kenarında oturmasında, tercih edilen görüşe göre, kerahet yoktur. Oturup "Yasin" sûresini okumak da çok sevabdır. Bu yüzden Allahü Teâlâ'nın ölülerimize kolaylık vereceği, okuyana da, ölüler sayısınca sevab yazılacağı İmam Ali'den ve Hazret-i Enes'den (Radiyallahu Anhüma) rivayet olunmuştur. Kabirleri üzerine oda veya kubbe gibi şeylerin yapılması ve yazı yazılması, İmam Ebû Yusuf'a göre tahrimen mekruhtur. Bütün müslümanların yararına olarak vakfedilmiş veya ölülerin gömülmesi için bırakılmış olup kimsenin mülkiyetinde bulunmayan bir mezarlıkta ise, mezarlar üzerine bina yaparak başkalarının faydalanmasını engellemek haramdır. Bununla beraber alimlerden, iyi kimselerden ve yüksek mevki sahiblerinden olan zatların kabirleri kaybolmasın diye, yanlarına taş konmasında ve isimlerinin yazılmasında bir sakınca yoktur. Diğer ölülerin de eserleri kaybolmamak ve zillet halinden korunmak için başları ucuna birer taş dikilip isimlerinin yazılmasında bir sakınca görmeyenler vardır. Hiç bir zaman bu taşlara ayeti kerime yazılmamalıdır. Çünkü zamanla taşların kırılıp dökülmesi mümkündür. (Malikîlere göre, kabir üzerine Kur'ân yazılması haramdır. Ölünün adı ile ölüm tarihinin yazılması mekruhtur. Şafîîlere göre, bunlara, ne türlü olursa, olsun, yazı yazmak mekruhtur. Ancak bir alimin veya salih bir kimsenin adını ve

kendini tanıtacak bir vasfını yazmak mendubdur. Hanbelilere göre, herhangi bir ayırım olmaksızın yazı yazmak mekruhtur.)

Bir kimseyi, öldüğü ev içindeki bir yere gömmek mekruhtur. Çünkü böyle bir işlem ancak Peygamberlere özel olan bir iştir. Yer altında mahzenler yapıp ölüleri oralara tabutlarla koymak, birçok sakınca sebebiyle mekruh görülmüştür. Bu yerlere "Füseka" denilir. Bir ölünün cesedi tamamen toprak kesilip kemikleri de kalmamış olmadıkça, onun kabri açılarak yerine başkası gömülemez. Fakat başka bir yer bulunamayınca, ölünün kemikleri toplanır ve oraya gömülecek olanla kendi arasında topraktan veya kerpiçten bir engel konur.

Bir ölü yanlışlıkla kibleye aykırı bir şekilde gömülmüş olsa, bundan dolayı kabri açılmaz. Çünkü cenazenin sağ tarafına yatırılarak kibleye doğru bulundurulması bir sünnettir. Buna riayet edilmediğinden dolayı kabri açmak uygun olmaz. Bir zaruret bulunmadıkça, birkaç cenazeyi bir mezara koymak caiz değildir. Zaruret halinde ise konulur. Aralarına da bir engel (perde) olsun diye toprak doldurulur. Uhud şehidleri böyle gömülmüşlerdir. Cabir İbni Abdullah (Radiyallahu Anhüma) demiştir: "Uhud savaşında ilk şehid olan zat, benim babam idi. Onu, diğer bir şehidle (Amr İbnu'l Cümuh ile) beraber bir kabirde bırakmaya gönlüm razı olmadı. Altı ay sonra kabri açtım. Babamı, kulağından başka, sanki kabre koyduğum gündeki gibi taptaze bir halde buldum ve onu çıkarıp başka bir kabire yalnızca gömdüm."

İslâm yurdunda bulunan gayri müslimlerin mezarlarına da tecavüz edilemez. Çünkü onlara hayatlarında eziyet verilmesi haram olduğu gibi öldükten sonra da kabirlerine tecavüz etmek, kemiklerini kırmak ve yerlerini dümdüz etmek haramdır. Onlarla bir sözleşme yapılmıştır, bu sözleşmeye her halde riayet etmek gerekir. Fakat yeni fethedilen bir yerde, ihtiyaç görülürse, müslüman olmayanların kabirlerini açmak ve kemiklerini kaldırıp yerlerini başka bir hizmete ayırmakta bir sakınca yoktur.

Şehidler ve Onlara Ait Hükümler

Şehidlik büyük bir derecedir. Allah yolunda canını veren bir müslümana "Şehîd" denir, çoğulu Şüheda'dır. Böyle bir adama şehîd denilmesi, ya cennete gireceğine şahidlik yapıldığı veya ölümü anında birtakım rahmet meleklerinin hazır bulunduğu veya kendisi Yüce Allah'ın manevî huzurunda hazır olarak rızıklanacağı içindir. Şehîd kelimesi, Şahid sözüne denk olup hazır manasını taşır. Şehidler üç kısma ayrılırlar:

1) Hem dünya, hem de âhiret bakımından şehid olanlar. Bunlar birer hükmî şehiddirler. 2) Yalnız dünya bakımından şehid olanlar. Bunlar da birer hükmî şehiddirler. 3) Yalnız âhiret bakımından şehid olanlar. Bunlar da birer hakîkî ve uhrevî şehiddirler. Böylece şehidler üç kısımdır. 1) Mükellef ve taharet üzere bulunduğu halde, kendisine haksız yere yapıldığı bilinen bir tecavüzle öldürülmüş olan ve bundan dolayı da varislerine diyet olarak bir mal verilmesi gerekmeyen herhangi bir müslümandır. Gayrimüslimlerle veya yol kesicilerle yapılan çatışma sonunda öldürülüp cünüb bir halde bulunmamış olan akıl sahibi ve bülüğ çağına ermiş bir müslüman, böyle bir şehiddir. 2) Savaş meydanında gözünden kan gelmiş olmak gibi, üzerinde öldürülme âlameti olduğu halde ölü bulunan bir müslüman da böyle bir şehiddir. Yine, malını, canını, ırzını ve diğer müslümanları veya müslümanların koruması altında bulunan gayrimüslimleri korurken kılıç ve kama gibi parçalayıcı bir silâhla haksız yere derhal öldürülmüş bulunan mükellef ve tahir bir müslüman da böyledir. Bu gibi şehidler birer kâmil şehiddir. Hem dünya, hem de âhiret bakımından şehiddirler. Bunlardan her birine "Hükmi Şehid" denir. Bu gibi şehidlerin hükmü, yıkanmaksızın, yalnız namazları kılınıp elbiseleri ile gömülmehtir. Bu muhterem şehidler Allah katında dereceleri pek yüksektir. Hak yolunda şehid olanlar, sonsuz bir hayata sahibdirler. Bunlar sonsuz bir âlemde daima rızıklandırılacaklardır. Bunların bu özellikle ve

seçkinliklerinden dolayıdır ki, ayrıca yıkanmaları gerekmemekte ve kanlı elbiseleri kendileri için bir seçkinlik nişanı bulunmaktadır. O kan bir ibadet eseridir, giderilemez. Ancak kendilerine dışardan bir pislik değmişse, o giderilir. Bir de kefen olmaya elverişli bulunmayan kürk, palto, ayakkabı ve kalpak gibi kaba şeyler üzerinden alınır. Zırh ve silâhları da çıkarılır. Geri kalan elbiseler sünnet miktarından fazla ise, azaltılır. Elbiseleri noksan ise sünnet miktarına çıkarılır. Bu, İmam Azam'a göredir. İki İmama göre, bu şekilde öldürülmüş olan bir müslüman, henüz mükellef ve tahir bulunmamış olsa da, yine ona aynı işlem yapılır. Savaş halinde öldürülen bülûğ çağına ermemiş müslüman bir çocuk veya cünüb bulunmuş olan bir İslâm askeri gibi... (Üç İmama göre, böyle bir hükmî şehid yıkanmayacağı gibi, üzerine namaz da kılınmaz. Uygun görülen elbiseleri ile gömülmesi gerekir.) 2) Kalbinde nifak bulunduğu halde görünüşte müslüman sanılan ve savaşta müslümanların safında bulunurken düşman tarafından öldürülen bir şahıstır. Bu da bir "hükmî şehid" dir. Buna da dünya ahkâmı itibariyle şehid denir. Bunun da görüş hali esas alınarak yıkanmaz, üzerine namaz kılınıp elbisesi ile gömülür. (Şafiîlere göre ganimet için veya gösteriş için savaşan veya ganimet mallarından çalan bir müslüman da, savaş esnasında öldürülürse, yalnız dünya şehidi sayılır. Aynı zamanda Allah'ın tevhid kelimesini yüceltmek için savaşsa da hüküm aynıdır. Bunun hakkında da görünüş haline bakılarak şehid işlemi yapılır.) 3) Kâmil şehidde aranılan şartların bazılarını toplamayarak ölümü, yalnız âhiret ahkâmı itibariyle şehid sayılan bir müslümandır. Örnek: Hata yolu ile öldürülüp varislerine diyet adı altında bir mal verilmesi gereken bir müslüman, âhirette sevaba kavuşma yönünden şehid sayılırsa, da dünya ahkâmı bakımından şehid sayılmaz. Bunun için diğer ölümler gibi yıkanır, kefene konur ve namazı kılındıktan sonra gömülür. Yine, gayri müslimlerle veya yol kesici şakilerle savaşırken yaralanıp savaş bittikten sonra bir tarafa çekilerek biraz yeyip içtikten, konuştuktan, uyuduktan, ilâç kullandıktan veya aklı başında olarak üzerinden bir namaz vakti geçtikten sonra vefat eden bir müslüman da, bu hükme girer. Bu şekilde ölen bir mü'mine "Mürtes" denir. Suda boğulan, ateşte yanan, enkaz altında kalan, veba, taun, ishal, sıtma, zatülcenb hastalıklarından biri veya akreb sokması ile ölen; nifas halinde veya gurbet elinde veya ilim yolunda veya cuma gecesinde ölen bir müslüman da aynı hükümdedir. Sevabını Allah'dan bekleyen bir müezzinin ve doğru alışveriş yapan müslüman bir tüccarın, ailesinin geçimini kazanmak için hak üzere bir çalışma sonunda ölmesi de bu tür şehidlerdendir. Bütün bunlara, âhiret ahkâmı bakımından "Şehid" denir. Bu yönden herbirine "Hakikî Şehid" denilmektedir. Bunlar din görevlerine bağlı kimseler ise âhiret ahkâmı bakımından birer şehiddirler. Fakat dünya ahkâmı bakımından şehid sayılmazlar. Bunun için diğer ölümler gibi yıkanılır, kefenlenirler. Namazları kılındıktan sonra da mezarlarına diğer müslümanlar gibi gömülürler. Evinde veya başka bir yerde öldürülmüş bir halde bulunan bir müslüman hakkında da böyle işlem yapılır. Çünkü onun zulmen öldürülmüş olduğu kesinlikle bilinemez. Sonuç: Şehidlik büyük bir nimettir. İnsanın iyi hal üzere yaşayıp şehid olarak ölmesi, onun hakkında pek büyük bir saadettir. Bir hadîs-i şerifte şöyle buyurulmuştur: "Şehidliğe ermesini Yüce Allah'dan ihlâsla dileyen kimseyi, Yüce Allah şehidler derecesine eriştirir; isterse döşeginde ölsün..." Bütün bunlar ihlâs ve güzel niyetin yüksek derecelere ulaşma sevgisinin bir mükâfatıdır. Allahû Teâlâ Hazretleri, hepimizi, din görevlerini gereği üzere yerine getirmeye muvaffak kılsın, güzel niyetlere sahip olan ve şehidlerden sayılan iyi kulları arasına katsın amîn. . . "Sonuç müttakilere ve hamd Âlemlerin Rabbına mahsustur." "Her kim sıdk ile Allah'dan şehid olmayı dilerse yatağında ölse dahi Allah onu şehidlerin durağına eriştirir."

Oruç

Orucun Mahiyeti

Oruç, ikinci fecirden başlayarak güneşin batışına kadar yemekten, içmekten ve cinsel ilişkiden nefsi kesmek, demektir. Oruç kelimesinin Arabçası, siyam ve savm'dır ki, nefsi tutmak ve engellemek

manasındadır. "Siyam" sözü, Savm'ın çoğulu olarak da kullanılır. Din deyiminde "Müftirat" (oruç bozucu) denilen şeylerden nefsi gerçekten veya hükmen yasaklamak bir imsak (oruç tutmak)'tır. Yanılarak ve unutarak bir şey yeyip içildiği takdirde hükmen imsak bulunmuş olacağından oruç bozulmuş olmaz. Bu konu ileride açıklanacaktır.

İmsak sözünün karşıtı İftar'dır. Şöyle ki: Hiç oruç tutmamak bir iftar olduğu gibi, güneşin batışından sonra orucu açmak da bir iftardır. Oruçlu iken orucu bozacak bir şeyin yapılması da bir iftardır. İftar eden kimseye "Muftır" denildiği gibi, orucu bozan şeylerden her birine de "Muftir" denilir. Bunun çoğulu "Muftirat"dır. Ramazan-ı Şerif ayına Şehr-i Siyam (oruç ayı) denir. Ramazan bayramına da, imsaka son verileceği için İd-i Fıtır (İftar bayramı) denilir. Bayram anlamına gelen İd'in çoğulu, A'yad'dır. 4- Ramazan orucu, Peygamberin hicretinden bir buçuk sene sonra Şaban ayının onuncu günü farz kılınmıştır. Bunun farziyeti kitab, sünnet ve icma ile sabittir. "Oruç size farz kılındı." (Bakara sûresi, âyet: 183) âyet-i kerîmesi bunu emretmektedir. Bu çok mübarek ve pek feyizli ibadete gereği üzere devam edenlere müjdeler olsun!..

Orucun Nevileri

Oruçlar: Farz, vacib, nafil ve mekruh nevilerine ayrılır. Farz ve vacib oruçlar da belirli ve belirsiz kısımlara ayrılır. Şöyle ki: Ramazan ayı orucu belirli bir farzdır. Kazaya kalan ramazan ayına ait oruçlarla keffaret olarak tutulacak oruçlar da belirsiz birer farzdır. Bunlar, istenilen mubah günlerde tutulabilir. Belli bir günde tutulması adanan bir oruç, belirli bir vacibdir. Herhangi bir gün, herhangi bir ay veya herhangi bir hafta gibi, belirlenmeyip tutulması adanan bir oruç da belirsiz bir vacibdir. Adanan itikaf oruçları da birer belirli vacib demektir ki, itikaf zamanlarına mahsustur. Bu ileride açıklanacaktır.

Allah Teala'nın rızası için tutulacak nafil oruçlar da başlı başına bir nevi teşkil eder. Bunlar sünnet, müstahab, mendub diye isimlenirler. Aşura günü ile beraber ondan bir gün önce veya bir gün sonra tutulan oruçlar ve Eyyam-ı Biyyaz denilen her ayın on üçüncü, on dördüncü ve on beşinci günleri tutulan oruçlar gibi. Bunlar müstahabdır. "Haram Aylar" denilen Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Receb aylarının perşembe, cuma ve cumartesi günlerinde ve Zilhiccenin başından dokuz günde tutulacak oruçlar da müstahabdır.

Ramazan bayramının birinci gününde, Kurban bayramının dört gününde tutulacak oruçlar tahrimen mekruhtur. Çünkü bu günler, Yüce Allah'ın kullarına olan birer ziyafet günüdür. Bu ziyafetten kaçınmak uygun olmaz. Bununla beraber bu, günlerde tutulan oruçlar yine oruçtur. Şu kadar var ki, bozulursa kazası gerekmez. Çünkü caiz görülmeyen şey benimsenmiştir. Diğer bir görüşe göre, kazası gerekir. Nevruz denilen ilkbahar gününde ve "Mehrican" denilen son bahar gününde kasden tutulan oruçlar tenzihen mekruhtur. Çünkü bu günlere hürmet edilmiş gibi olur. Oysa ki bunlara hürmet haramdır. Eğer adet üzere tutulan bir oruç bu günlere rastlarsa, bunun keraheti olmaz.

Yalnız cuma veya yalnız cumartesi günü ve özellikle Muharrem'in "Aşure günü" denilen yalnız onuncu günü oruç tutmak da tenzihen mekruhtur. Geceleyin orucu bozmayıp iki gün birbirine bitişik olarak oruç tutulması da mekruhtur. Buna "Savm-i Visal" denilir. Nafil oruçlarda iyi olan oruç tutma şekli, birgün oruç tutmak ve birgün de tutmamaktır. Bu şekilde tutulan oruca "Savm-i Davudi" denir. . Hacılar için, güçsüzlük verecek olduğu takdirde, "terviye" ve "arefe" günlerinde oruç tutmak mekruhtur. Çünkü daha sonra yapacakları hac işlerini yerine getirmekten aciz kalabilirler.

Şek günü denilen günde Ramazan ayına veya bir vacibe niyet edilerek tutulan oruç da mekruhtur. Şek günü, Şaban ayının otuzuncu günüdür. İsterse havada bir engel bulunmasın. Çünkü o gün, başka bir belde hilalin görünmüş olması mümkündür. Bu, hilalin doğuşunun değişik yerlerde olabileceğine

itibar edilmemesine göredir. Hilalin doğuşunun değişik yerlerde olabileceğini kabul edenlere göre, bir günün şek günü sayılabilmesi için hava bulutlu olmalıdır. Yahut gecenin otuzuncu gece olduğuna dair bir alamet bulunmalıdır. Misal: Hilalin görüldüğüne dair olan şehadet reddedilmiş olmalıdır.

Şek günü, ramazan ayına veya bir vacib oruca niyet edilerek oruç tutulsa, bakılır: Eğer ramazan olduğu anlaşılırsa, bu oruç ramazan orucundan sayılır. Ramazan olmadığı anlaşılırsa, ramazan orucuna niyet edilmiş olduğu takdirde nafil bir oruç olur, iftar edilirse, kazası gerekir. Fakat bir vacibe niyet edilmiş olduğu takdirde, o vacib oruç sahih olur. Eğer o günün Şaban'dan mı, yoksa Ramazan'dan mı olduğu anlaşılmazsa, bir vacib için niyet edilmiş olan oruç, o vacib için sahih olmaz. Çünkü o günün Ramazan'dan olması ihtimali vardır.

Şek gününde nafil oruca niyet edilse, sahih olan görüşe göre, bunda bir sakınca yoktur. Ramazan olduğu anlaşılırsa, Ramazan orucu tutulmuş olur. Şaban olduğu bilinirse, bu oruç bir nafil olur. Bu durumda iftar edilse kazası gerekir, çünkü bunun tutulması benimsenmiştir. Şek gününde: "Ramazan ise oruç tutmaya, değilse iftar etmeye" şeklinde niyet etmiş olan bir kimse, oruç tutmuş olmaz. Çünkü oruca niyet edilince kesinlik gerekir. Böyle tereddütle oruca niyet olamaz.

Şek günü, insanlara yaymamak suretiyle oruç tutmak, ilim sahibi kimseler için daha faziletlidir. Halk için tedbirli olmak daha faziletlidir. Onlar ihtiyatlı davranarak zeval vaktine kadar, orucu bozan şeylerden sakınırlar. Ramazan olmadığı anlaşılınca iftar ederler. Böylece ramazandan olmayan bir günü ramazandan saymış olmazlar. Bu hususta bilgi sahibi sayılanlar, şek gününde oruca nasıl niyet edileceğini bilenler ve aynı zamanda o günün ramazan olduğuna dair kesin kanaat sahibi olmayanlardır. Bu şekilde niyet edilmesini bilmeyenlerde halk sınıfıdır. Bunlara,"havas" karşıtı olarak "avam" denilir. Şaban ayında tamamen oruç tutan veya son üç gününde oruçlu bulunan kimse için de, şek günü oruç tutması daha faziletlidir.

Şek gününde ihtiyaten oruç tutan kimse, unutarak bir şey yedikten sonra, o günün Ramazan olduğu anlaşılmakla oruca niyet etse, bu yeterli olmaz, o günü kaza etmesi gerekir. Ancak, o gün akşama kadar bir şey yeyip içmemesi lazım gelir. Diğer bir görüşe göre, bu halde niyet ederek tutacağı oruç, sahih olur. Çünkü niyetten önce olan unutma, niyetten sonraki unutma gibidir.

Oruç tutup bununla beraber bir ibadet inancı ile hiç bir şey konuşmamak suretiyle "Sükut Orucu" tutmak mekruhtur. Fakat düşünmek için veya faydasız sözlerden kaçınmak için susmakta kerahet yoktur. Bir kadın için, kocasının izni olmaksızın nafil oruç tutmak mekruhtur. Kocas bu orucu bozdurabilir. Kadın da sonradan kocası izin verince veya kadın yalnız kalınca, o bozmuş olduğu orucu kaza eder. Bununla beraber bir erkek hasta olursa veya oruçlu bulunursa veya hac ve umre için ihramda ise, zevcesini nafil oruçtan men edemez. Çünkü bu durumlarda zevcesine yakınlık gösteremez.

Bir ücret karşılığında hizmet gören kimse, hizmet ve çalışmasına noksanlık verecekse, işverenin rızası olmadıkça nafil oruç tutamaz. Fakat böyle bir zarara sebebiyet vermeyince, işverenin izin vermesine bakmaksızın nafil oruç tutabilir.

Üzerinde Ramazan ayından kazaya kalmış oruç bulunan kimsenin, nafil oruç tutması mekruh değildir. Oruç tutulması yasaklanan bayram günlerinde iftar edilmeksizin tam bir sene devamlı oruç tutulması mekruhtur. Buna, "Savm-i Dehr" denir. Bayram günleri iftar edildiği takdirde, böyle bir oruçta sakınca yoktur. Ancak bu oruç, oruç sahibini takatsiz düşürmemeli ve onu bir adet haline getirmemelidir. İbadet, adet dışında sadece Allah'ın rızası için yapılır. Şevval ayında ayrı ayrı günlerde, haftada iki gün olmak üzere altı gün oruç müstahabdır. Bununla beraber arka arkaya altı gün

oruç tutulmasında da, tercih edilen görüşe göre, bir sakınca yoktur. Bazı alimlere göre böyle arka arkaya tutulmasında kerahet vardır.

Oruçların Farz ve Vacip Olmasındaki Sebebler

Ramazan orucunun sebebi: Ramazan günlerinden herhangi birinin oruca başlamaya elverişli bir kısmına yetişmektir. Bu kısım, ikinci fecirden başlayarak "Dahvetü'l-Kübra" denilen ve gündüzün yarısı bulunan kaba kuşluk (İstiva= Güneşin tam tepeye gelmesi) zamanına kadar devam eder. İşte bu zamana yetişen veya bu müddet içinde oruca ehliyet kazanan her müslüman için o günün orucu farzdır. Ramazan orucunun kazasına sebep, yine evvelce ramazan ayına yetişmiş olmaktan başka bir şey değildir.

Keffaret olarak tutulan oruçların sebepleri, mahiyetlerine göre değişir. Şöyle ki: Ramazan ayına ait keffaretin sebebi, bu orucu bir isyan eseri olarak kasden bozmaktır. Zihar keffaretinin sebebi, helâl olan bir bedeni veya bir organı, haram olan bir bedene veya organa benzetmek ve sonra da cinsel ilişki kurmayı istemektir. Yemin keffaretinin sebebi, yemin üzerinde durmayıp onu bozmaktır. Adam öldürme keffaretinin sebebi, suçu olmayan bir insanı hata yolu ile öldürmektir.

Vacib oruçların sebebi, bunların adamak suretiyle kabullenilmiş olmasıdır. Bunların kazasının sebebi de, benimsenmiş olan bir ibadetin tamamlanması gereğidir. Nafile oruçların tutulmalarını zorunlu kılacak dinde bir sebep yoktur. Bunlar, yalnız sevab kazanmak için dileyenlerin tutucakları oruçlardır. Ancak böyle bir oruç tutulmaya başlandıktan sonra bozulacak olursa, onun kazası gerekir. Bu kazanın sebebi de, böyle bir ibadete Hak rızası için başlanmış olmasıdır ki, bunu yarıda bırakmak caiz olmayacağından kaza şeklinde tamamlanması vacib olur.

Orucun Meşru Olmasındaki Hikmet

Orucun meşru kılınmasındaki hikmet, pek aşîkârdır. Şüphe yok ki, Allahü Teâlâ Hazretleri, kayıtsız ve şartsız her şeye hakimdir. Elbette O'nun kullarına emrettiği ve caiz gördüğü şeylerde birçok yararlar vardır. Biz bunları gereği gibi bilmesek de, muhakkak hikmetleri vardır. Bununla beraber orucun din ve âhiret yararlarından başka, sağlık yönünden, sosyal ahlâk bakımından birçok yararlarını pek, iyi takdir edebilmekteyiz. Bu konu üzerinde yazılmış bir hayli yazı ve risale vardır. Bir hadîs-i şerîf de buyurulmuştur: "Her şey için bir zekât vardır. Bedenin zekâtı da oruçtur. Oruç sabrın yarısıdır." İnsan oruç sayesinde hayvanî duygularını azaltır, ruhunu artırır ve meleklik sıfatı ile vasıflanmaya başlamış olur. Oruç sayesinde cemiyetin içtimaî ve ahlâkî hayatından başka bir fazilet ve aydınlık doğar. Oruç tutan kimse, nefsini birtakım şiddetli arzuların saldırısına karşı direnmeye alıştırır, nefsin taşkınlıklarına karşı koymayı sağlar. Oruç tutan kimse, bir zaman mahrumiyete katlanır. Bu mahrumiyet, yiyecek ve içecek bulumayan herhangi bir yaratığın içine düştüğü acizliğin benzeri değildir. Bu irade bile benimsenmiş, yüksek bir hedefe yönelik bir mahrumiyettir, bir nefis mücadelesidir. İnsan bu mahrumiyet sayesinde yoksulların ve mahrumların hallerini tecrübe ile anlamış olur. Böylece kendisinde acıma, şefkat ve yardımlaşma duyguları artar, insaniyet için pek faydalı hale gelir. Ayrıca kendisinin duyacağı manevî hazlar ise, her türlü düşüncesinin üstündedir. Mabud'unun kutsal emrine bağlanarak, hak sahibi olduğu nimetlerinden bir müddet mahrumiyete katlanan insan, artık başkalarının nimetlerine göz diker mi? Başkalarının zararına çalışır mı? İşte, bütün insanlığın yararına hizmet eden kutsal bir ibadetin şer'î yönden hikmeti apaçıktır. Bunu anlayamamak için insanın düşünce ve duygudan büsbütün mahrum olması gerekir.

Oruçlu için Müstahab Olan Şeyler

Oruç tutacak kimsenin sahur yemeği yemesi müstahabdır. Bunun vakti, gecenin sonudur. Alimlerden Ebu'lLeys'e göre, gecenin son altıda biridir. Sahur yemeği, insana oruç için kuvvet verir. Sahurun geciktirilmesi müstahab ise de, ikinci fecrin doğup doğmadığından şübhe edilecek bir zamana kadar geciktirilmesi mekruhtur. Sahur, seher vaktinde yenecek yemektir. Bu yemeği yemeğe "Sahur Yemek" denir. Seher de, ikinci fecirden biraz öncesine kadar olan vakittir.

İftarı acele yapmak, yani akşam namazından önce oruç açmak müstahabdır. Böylece oruç hali, namazda kalbin huzuruna engel olmaz. Fakat hava bulutlu olunca, iftar için acele edilmez, ezan okunmuş olsa bile... Minare gibi çok yüksekte bulunan kimse, güneşin batışını görmedikçe iftar edemez. Aşağıda bulunanların güneşin batması ile iftar etmeleri ona tesir etmez. Akşamleyin iftar ederken şöyle dua (*) yapılması sünnettir: Şöyle de dua (**) edilir: Orucu hurma gibi tatlı bir şeyle açmak mendubdur.

Oruçlu kimsenin, yakınlarına ve fakirlere fazlaca yardımda bulunması müstahabdır. Oruçlunun mümkün olduğu kadar gece ve gündüz Kur'an okumak, zikir yapmak, Peygamberimize Salat ve Selam getirmek ve ilimle uğraşmak suretiyle meşgul olması müstahabdır. Oruçlunun boş ve yararsız sözlerden dilini tutması da müstahabdır. Gıybetten, söz taşımadan kaçınmak ise her zaman vacibdir. Ancak bu kaçınmanın gerekliliği Ramazanda daha çok kuvvet kazanır. Oruçlu için İtikaf da müstahabdır.

Ramazan orucunu tutmaya engel olacak derecede bedene takatsizlik verici işlerde bulunmak caiz değildir. Öğleye kadar çalışıp sonra dinlenmelidir. Mümkün bazı işleri, ücret karşılığında başkasına gördürmelidir. Sonuç olarak denir ki, kesin bir zaruret bulunmadıkça, insanın kendisini pek ağır işlerle yorarak oruç tutamaz hale getirmesi caiz görülemez. (*) "Allahumme leke Sumtü ve bike amentü ve aleye tevekkeltü ve alâ rızkıke aftartü ve sevmelğedi min şehriramazane neveytü. Feğfir lî ma kaddemtü ve ma ahhertü." Anlamı: "Allah'ım! Senin rızan için oruç tuttum, sana iman ettim, sana güvendim, senin rızkınla iftar ettim (orucumu açtım). Ramazan ayının yarınki gününü oruç tutmaya da niyet ettim. Artık benim geçmiş ve gelecek günahlarımı bağışla..." (**) "Ya vasi'al-mağfireti, iğfir-lî ve livalideyye ve lil-müminine yevme yekumu'l-hisab..." Anlamı: "Ey bağışlaması bol olan Rabbim! Beni, ana-babamı ve mü'minleri hesab gününde bağışla..."

Orucun (Vücup ve Eda/Sıhhat) Şartları

1) Oruçla mükellef olmak için İslâm, akıl ve bülûğ şarttır. Onun için bu vasıfları toplamayan bir kimseye oruç farz değildir. Ancak akıl sahibi bulunan mümeyyiz bir İslâm çocuğunun tuttuğu oruç nafil olarak sahih olur. 2) Orucun yerine getirilmesi (edası)nın farz olması için sıhhat ve ikamet şarttır. Onun için hasta olana ve yolculuk halinde bulunanlara, bu hallerinde oruç tutmak farz değildir. Bunlar oruçlarını tutamayınca, sonra o tutamadıkları oruçları kaza ederler. Bir orucun edası (yerine getirilmesi)nin sahih olması için niyet etmek, hayız ve nifas hallerinden temizlenmiş olmak şarttır. Bunun için niyet edilmeksizin tutulan bir oruç, müctehidler tümüne göre din yönünden geçerli değildir. Hayız ve nifaz halinde oruç tutan bir kadının da orucu sahih değildir. Bunların, ramazan orucunu sonradan kaza etmeleri gerekir. Bu konu ileride açıklanacaktır.

Orucun Vakti

Orucun vakti ikinci fecirden başlayarak güneşin batışına kadar devam eden müddettir. Bununla beraber, ikinci fecrin ilk doğuşu anına mı, yoksa aydınlığının ufukta uzanıp dağılmaya başladığı zamana mı itibar olunacaktır meselesinde ihtilâf vardır. Bazı alimlere göre, ikinci fecrin ilk doğuşu anı esastır. İhtiyata en yakın olan görüş de budur. Diğer bazı alimlere göre, aydınlığın biraz uzayıp dağılmaya başladığı zamana itibar edilmelidir. Oruç tutacaklar hakkında daha elverişli olan da budur.

Bunun için birinci görüşe göre ikinci (gerçek) fecrin ilk doğuşundan itibaren, ikinci görüşe göre de bu fecrin doğuşundan sonra aydınlığının dağılmaya başlaması anından itibaren oruca başlamak gerekir.

Fecrin doğuşunda şüpheye düşen kimse için faziletli olan, yeyip içmeyi bırakmaktır. Bununla beraber yeyip içse, orucu yine tamamdır. Ancak fecirden sonra yeyip içtiği anlaşılırsa, o zaman kaza etmesi gerekir. Fecirden sonra sahur yapıldığında zan kuvvetli olsa ve başka bir delil de bulunmasa, sağlam olan rivayete göre, buna itibar olunmaz. Fakat bu halde tutulan orucun kaza edilmesi ihtiyata uygundur.

Oruçlu kimse, güneşin batışından şüphe etse, iftar etmesi helâl olmaz. İftar edip de gerçek durum anlaşılmazsa, üzerine kaza gerekir. Keffaretin gereği hakkında ise iki rivayet vardır. Fakat batıştan önce iftar etmiş olduğu anlaşılırsa, üzerine kazadan başka keffaret de lâzım gelir. Güneşin batmış olduğu hakkında kuvvetli bir zanna sahib olduğu halde iftar eden kimse hakkında hüküm böyledir. Güneşin batışından önce iftar etmiş olduğu anlaşılınsın veya anlaşılsın hüküm değişmez.

Araştırma yaparak hem sahur, hem iftar yapmak caizdir. Şöyle ki: Oruç tutacak kimse, başka bir vasıta bulamayınca, galip zannına göre sahur yemeği yer ve fecrin doğduğuna kanaat getirince oruca başlar. Güneşin batışını da araştırarak yine galip zannına göre orucunu açabilir. Bununla beraber fecrin doğuşunu iyice kestiremeyen için, bir an önce oruca başlamak ve güneşin battığını kestirmeyen için de, hemen orucu bozmamak ihtiyat gereğidir.

Davul, top sesi veya kandil yakılması ile oruca başlamak veya iftar edebilmek için de, bunların güvenilebilecek şekilde muntazam olmasına ve her taraftan görülüp işitilir bir halde bulunmasına dikkat etmek gerekir. Saatlerin muntazam bir şekilde işlemekte olduğu da tecrübe ile bilinmekte olmalıdır.

Ramazan Hilâli İle Diğer Hilâllerin Sübutu

Ramazan ayı, kamerî aylardandır. Bunların sübutu hilâllerin, yani yeni ayların görülmesi ile olur. Bunun için Şaban ayının yirmi dokuzuncu günü güneşin batışında insanların hilâli araştırmaları bir görevdir. Hilâli görürlerse, ertesi günün Ramazan orucuna başlarlar. Hava bulutlu, dumanlı bulunup da hilâl görülemezse, Şaban ayını otuz gün olarak tamamlar, sonra oruca başlarlar. Bununla beraber Şaban ayının hilâlini de, Receb ayının yirmi dokuzunda araştırmak uygundur. Bu şekilde Şabanın kaç gün olduğu daha iyi anlaşılmış olur.

Ramazan ayının yirmi dokuzuncu günü de, güneşin batışından itibaren Şevval ayının hilâli araştırılır. Görülürse bayram yapılır, görülmezse, Ramazan otuz gün tutulur. Kamerî aylar, bazan otuz, bazan da yirmi dokuz gün olur. Yay şeklinde görülen her yeni aya, üçüncü gecesine kadar "Hilâl" denildiği gibi, her ayın yirmi altıncı, yirmi yedinci gecelerine de "Hilâl" denir. Diğer günlerdekine de, sadece Kamer denir. Her kamerî ayın başlangıcı, ya hilâl görmekle veya ondan önceki ayın günleri otuza tamamlanmakla tesbit edilir. Hilâl'in çoğulu "Ehille"dir. Hilâl görüldüğü zaman; "Hilâl! Hilâl!" diye işaret etmek mekruhtur, bir cahiliyet âdetidir. Hilâl görülünce üç kez tekbir ve tehlilden sonra üç kez şöyle demeli: Sonra da: şöyle dua etmelidir. (*)

Hilâl'in güneş batışı arkasından görülmesi geçerlidir. Bunun için hilâl, zeval (öğle) vaktinden önce veya sonra görülse bununla o gün ne oruca başlanır, ne de oruçtan çıkılır. Gerçekten bu hilâl gelecek geceye ait bulunmuş olur. Bu, İmam Azam ile İmam Muhammed'e göredir. İmam Ebû Yusuf'a göre, zevalden sonra görülen hilâl gelecek geceye ait ise de, zevalden önce görülen bir hilâl evvelki geceye ait olur. Bunun için bu hilâl ile Ramazan veya bayram gerçekleşmiş olur. Çünkü bir hilâl iki gecelik olmadıkça, âdete göre zevalden önce görülemez. (Üç İmama göre, gündüzün görülen hilâle itibar

edilmez. Bu hilâl mutlaka gelecek geceye aittir. Bu konuda münecimlerin sözleri de geçerli değildir. Herhalde hilâl geceleyn görülmelidir.)

Hava kapalı olunca, Ramazan hilâlinin görüldüğüne müslim, âkil, baliğ ve âdil bir kimsenin şahadeti yeterlidir. Bunun hilâl görmüş olduğunu söylemesine dayanarak oruca başlamak gerekir. Bu kimsenin erkek veya kadın olmasında fark yoktur. Bu halde böyle bir kimsenin şahadetine, yine böyle kimsenin şahadet etmesi de geçerlidir. Bu hususta âdilden maksad, iyiliği kötülüğüne üstün gelen kimse demektir. Bu konuda hali kapalı olan kimsenin şahadeti de, Sahih olan görüşe göre, kabul olunur. Bu şahadet, bir haber demektir, bir din işini bildirmekten ibarettir. Bunda şahadet sözü, dava, mahkeme, hakimin hükmü şart değildir. İhtiyat bunu kabul etmektir.

Hilâli görenin bunu açıklaması, yani: "Ben beldenin şu yerinden veya dışından baktım, hilâli, ufkun şu tarafında bulutun hemen kenarında veya iki bulutun açık bulunan kısmında şu şekilde gördüm," diye açıklaması gerekir mi, gerekmez mi? Bazı zatlara göre lâzımdır. Fakat sağlam rivayete göre lâzım değildir, böyle açıklama yapılmaksızın da şahadet geçerli olur. Bu şahadeti işitenler için oruca başlamak gerekir. Ramazan hilâlini gören bir müslüman için hemen o gece şahadette bulunmak lâzımdır. Hatta bu, evinde beklemesi gereken bir kadın bile olsa, kocasının veya efendisinin izin vermesine bakmaksızın çıkıp gördüğü hilâl hakkında şahadet eder; çünkü bu din bakımından vacib olan bir görevdir.

Hilâli gören kimse, eğer hâkimi bulunan bir şehirde ise hemen hâkimin huzuruna çıkar ve şahidlikte bulunur. Hâkim de durumu ilân eder. Hâkim bulunmayan bir yerde ise, mescide gidip şahidlikte bulunur. Şahid olan kimse âdil olarak biliniyorsa, onun sözüne dayanarak insanlar oruca başlarlar. (Şafîilere göre, hâkimin hükmü ile bütün insanlara oruç tutmak farz olur. İsterse bu hüküm, yalnız âdil bir şahidin görüşüne dayanmış bulunsun. Hâkimin hükmü ihtilâfı ortadan kaldırır ve başka mezheb sahiblerine de oruç tutmak gerekli olur.)

Hilâlin görülmesi, ayın girmesi doğrudan doğruya değil, bir olaya bağlı olarak hüküm altına alınabilir. Meselâ: Bir kimse mahkemede bir şahsı dava ederek: "Benim bu kimsede, Ramazanın ilk gününde ödemek üzere şu kadar kuruş alacağım vardır, şimdi ise Ramazan hilâli görülmüştür. Bunun için bu alacağımı bana vermesini istiyorum," dese, borçlu şahıs da: "Evet, anlattığı şekilde borcum vardır, fakat henüz Ramazan ayı girmemiştir," diye itiraz etmekle hakim, o davacının hilâli gördüklerine dair getireceği iki şahidin şahadeti üzerine o borcun ödenmesine hüküm verse, Ramazan hilâlinin görüldüğüne de hüküm vermiş olur. Hilâl isbat için bu şekilde dava açılması, İmam Azam'a göre uygundur. İki İmama göre, böyle bir davaya gerek yoktur.

Yalnız başına hilâli gören kimsenin şahidliği kabul edilmese de, kendisinin oruç tutması gerekir. Eğer o gün oruç tutmazsa, kaza eder. Bundan dolayı keffaret gerekmez. Çünkü gördüğü şeyin hilâl değil, bir hayal olduğu düşünülebilir. Bir kimsenin şahidliği hakim tarafından henüz red edilmeden iftar ettiği taktirde de yine keffaret gerekmez. Çünkü reddedilmek şüphesi vardır. Keffaretler ise, şüphe ile kalkar. Fakat şahadet kabul edildikten sonra iftar edecek olsa keffaret gerekir. Çünkü bu durumda onun şahidliği hakimin kararı ile kuvvet bulmuştur.

Hava kapalı olmayınca, Ramazan, Şevval ve Zilhicce hilâlleri hususunda bir iki kimsenin değil, onlarla beraber kuvvetli bir zan meydana gelecek başka çok kimselerin şahadetleri kabul edilir. Bunların sayısını belirlemek idarecinin görüşüne bağlıdır. Bir görüşe göre, bunların elli erkek olması gerekir. Bu hususta şahidlerin belde haricinden olup olmaması, kuvvetli rivayete göre, fark etmez. Bir görüşe göre de, bu durumda belde dışından gelen iki adil şahidin şahadeti kabul olunur. Onların daha uygun ve elverişli bir yerden hilâli görmüş olmaları düşünülebilir. İmam Azam'dan rivayete göre de, bu durumda taşradan gelmiş veya gelmemiş olsun, iki adil şahidin şahadeti ile yetinilir. Deniliyor ki,

zamanımızda herkes hilâli araştırma görevini yerine getirmek için çalışmadığından, şimdi böyle iki şahidin şehadetine güvenmek uygundur.

Hava kapalı olunca, Şevval ve Zilhicce hilâlleri hakkında adil iki erkeğin veya bir erkek ile iki kadının şehadetleri kabul olunur. Bu hususta adalet, hürriyet ve şahid sayısı şarttır. Şahidlerin tezkiyeleri de yapılmalıdır. Şehadet sözünün ve dava etmenin şart olup olmamasından ihtilâf vardır. Hakim ve valisi bulunmayan bir yerde hava kapalı olduğu halde, iki adil kimse Şevval hilâlini gördüklerini haber verecek olsalar, insanların iftar etmesinde bir sakınca yoktur.

Kapalı bir havada Ramazan hilâlini yalnız hakim görecektir, dilerse yerine birini vekil tayin ederek onun huzurunda hilâli gördüğüne şehadet eder, dilerse doğrudan doğruya insanlara oruç tutmalarını ilân eder. Fakat bayram (şevval) hilâlinde böyle bir kişilik şehadet geçerli olmaz. Çünkü bununla bir ibadete son verilecektir. Bununla beraber bu durumda insanların hukukuna şehadet manası da vardır; çünkü oruçtan çıkacaklardır. İnsanların hukukunda ise, ikiden noksan şahidin şehadeti geçerli değildir. Bunun için idare amiri veya hakim yalnız başına Şevval hilâlini görecektir, ne bayram namazı yerine çıkarlar ve ne de insanlara namaz yerine çıkmalarını emrederler. Ne de gizli veya aşikâr oruçlarını açarlar. Çünkü görülen hilâlin bir hayal olması ihtimali vardır. Şevval ayının hilâli, Ramazanın yirmi dokuzuncu günü, güneşin batışı arkasından araştırılır. Bu hilâli yalnız başına gören kimse, ibadet hususunda ihtiyatı gözeterek iftar etmez. Eğer iftar ederse, yalnız kaza gerekir. Şehadeti kabul edilmediği halde de iftar etse, yine yalnız kaza lâzım gelir, keffaret gerekmez.

Bir kimsenin şehadetine dayanarak Ramazan orucuna başlamış olanlar, otuzuncu günü Şevval hilâlini görmeseler de, sahih olan görüşe göre, oruca son verirler. Hava kapalı ve bulutlu olunca, ihtilafsız bayram yaparlar. (Şafîilere göre, Şevval için de bir adil şahidin şehadeti yeterlidir, tercih edilen görüş onlarca budur. Hakim bununla karar verince bayram yapılır.) Hava kapalı olduğu halde, iki kimsenin şehadeti hakim kabul ederek otuz gün oruç tutulduktan sonra Şevval hilâli görülürse, bakılır: Eğer hava yine kapalı ise, ertesi gün iftar ederler. Bunda ittifak vardır. Fakat hava açık ise, bir görüşe göre iftar etmezler. Ancak sahih olan diğer bir görüşe göre, bu durumda da iftar edip bayram yaparlar.

Bir belde halkı yirmi dokuz gün oruç tuttuktan sonra iki adil kimse; "Biz Ramazan hilâlini, sizin oruca başlamanızdan bir gün önce görmüştük," diye şehadette bulunsalar, bakılır: Eğer bunlar, o belde halkından iseler, uygun olan şahidliklerinin kabul edilmesidir; çünkü bunlar, Allah için yapılacak olan bir şehadeti önceden terk etmişlerdir. Fakat uzak bir yerden gelmiş iseler, şehadetleri caiz olur; çünkü bunlar, bu şahitliklerinde kınanmazlar.

Ramazan ayından başka ayların sübutu için, hava kapalı ise, en az iki adil erkeğin veya bir erkekle iki kadının şehadetleri gerekir. Hava açık ise, büyük bir cemaatin şehadeti gerekir. Bu cemaat, kesinlik kazandıracak derecede kalabalık ve sağlamca şehadetlerinin kabulü için İslâm olmak şart kılınmaz. Diğer bir görüşe göre, Ramazan, Şevval ve Zilhicce'den başka diğer dokuz ayın hilâlini isbat için, hava kapalı olsun veya olmasın, iki adil şahidin şehadetleri yeterli olur. Çünkü bu ayların hilâllerini görmek için büyük bir topluluk ilgilenmez.

Bir belde halkı hilâli görmeksizin yirmi sekiz gün oruç tutup da, sonra Şevval hilâlini görecektir, bakılır: Eğer Şaban hilâlini görüp onu otuz gün saymışlarsa, yalnız bir gün kaza ederler. Ramazan ayı yirmi dokuz gün bulunmuş olur. Fakat Şaban hilâlini görmeksizin onu otuz gün saymışlarsa, iki gün kaza etmeleri gerekir; çünkü şaban ayının yirmi dokuz gün olması ihtimali vardır. Fakat bu belde halkı yirmi dokuz gün oruç tutup da sonra Şevval hilâlini görseler, üzerlerine kaza gerekmez. Çünkü Ramazan ayı yirmi dokuz gün olabilir. Bir beldede Ramazan orucu, hilâlin görülmesi ile yirmi dokuz gün tutulmuş olsa, o beldedeki hastalar da ileride bu Ramazan orucunu yirmi dokuz gün olarak kaza

ederler. Fakat böyle bir hasta, o belde halkının nasıl hareket etmiş olduklarını bilmezlerse, borcun kesin bir şekilde kurtulması için, tam otuz gün kaza orucu tutar.

Ayın ve güneşin doğmuş oldukları yerler, beldelere ve arazi parçalarına göre değişik bulunur. Fakat oruç hususunda kabul edilen görüşe göre, bunların doğuş yerlerine bakılmaz. Fetva buna göredir. Bundan dolayı, batı ülkesinde bulunanlar Ramazan hilâlini görecek olsalar, bunu haber alan doğu bölgelerindeki müslümanlar üzerine de oruç tutmak gerekir. Ancak bir beldedeki görünüş, diğer bir belde halkı hakkında geçerli olabilmesi için, bu görünüş hakkında olan şahadetin hakim tarafından benimsenip karara bağlanması lâzımdır. Yoksa sadece bir görüşü haber vermek, hilâli göremeyen memleket halkı için bir delil olamaz. Şöyle ki: Bir belde hakimine iki adil adam gelip şöyle demelidirler: "Falan memlekette hilâli gördüklerine dair olan şahidlerin şahadetlerini, o memleketin hakimi usulüne göre kabul edip hüküm vermiştir." Hakimin hükmü bir senet ve delildir. Bunlar da bu hükme şahidlik etmiş olurlar. Artık öteki memleketin hakimi de bu şahadeti kabul ederek ona göre hüküm verebilir. Başka bir memlekette, hilâlin görülmüş ve karara bağlanmış olduğunu gelip haber verenler, sözleri inkar edilemeyecek kadar büyük bir çoğunluksa, böyle bir hükme ihtiyaç görülmeksizin haber gereği üzere işlem yapılır.

Oruç hususunda ayın doğuş yerlerinin çeşitli oluşuna ve bunun hesapla belirlenmesine itibar edilmemesi, şu hadis-i şerif ile aynı manayı taşıyan başka hadislerle dayanmaktadır. "Hilâli gördüğünüz zaman oruç tutunuz ve hilâli görünce de iftar ediniz." Bu hadîs-i şerife göre oruç ile iftar, hilâlin görülmesine bağlanmıştır. Bundan dolayı müslümanlardan bir kısmının hilâli görmesi ile, oruca esas olan hilâli görme olayı meydana çıkmış olur. Böylece farz olan orucu tutma ve bayram yapma gereği hepsine yönelmiş bulunur. Dinin bu hükümleri, hilâlin değişik beldeelerde farklı zamanlarda doğuşuna itibar edilmesini veya hesap ehlinde sorulmasını emretmemiştir. Hilâlin fenne dayanarak görülemeyeceğini araştırmak da gerekmemektedir. Çünkü bu fennî araştırma, her yerde ve her zaman mümkün olmaz. Dinin gösterdiği kolaylığa da uymaz. Yine, hilâli haber veren iki haberciden birinin fenne dayanarak haberini, diğerinin rüyet (görüşe) dayanarak haberini tercih etmek de çok kere uygun olamaz. Çünkü bunlardan birinin hesabda, diğerinin görmede hataya düşmesi ihtimali vardır. (Malikî ve Hanbelîlerin mezheblerine göre de doğuşun değişik olmasına itibar olunmaz. Şafiîlere göre, aralarında yirmi dört fersah veya daha çok bir uzaklık bulunan iki beldede, değişik doğuşlara itibar olunur. Birinde hilâlin görülmesi, diğeri için görülme sayılmaz.)

Hilâlin doğuş yeri değişikliklerine itibar edilmediğine göre, bir belde halkı Ramazan hilâlini görüp yirmi dokuz gün oruç tuttuktan sonra bayram yapsalar, diğer bir belde halkı da yine hilâli görerek otuz gün oruç tuttukları meydana çıksa, önceki belde halkının bayramdan sonra kaza olarak bir gün oruç tutmaları gerekir. Çünkü ilk hilâli görüşe itibar olunmaz. Bu belde halkının hilâli bir gün sonra görmüş olmaları ihtimali vardır. Hanefî fıkıh alimlerinden bazılarına göre, doğuş yerlerinin değişik olması geçerlidir. Bundan dolayı batıda hilâlin görülmesi sebebiyle doğuda bulunan müslümanlar için o gün oruç tutmak veya iftar etmek gerekmez. Bu hususta her belde halkı, kendi görgüsüne göre işlem yapar, oruç tutar, bayram yapar ve kurban keser. Bununla beraber, aralarında yirmi dört fersahdan az bir uzaklık bulunan iki belde arasında bu ayrılık mümkün olmaz. İşte böyle birbirine yakın iki beldeden birinde görülen hilâl, diğerinde geçerli olur.

Ramazan orucuna başlanması veya bayram yapılması için astronomi ilmini bilen adalet sahibi vakit uzmanlarının sözlerine baş vurulup vurulamayacağı hususunda fıkıh alimleri arasında iki görüş vardır. Sahih kabul edilen çoğunluğun görüşü, bu konuda onların sözü kabul edilmez. Öyle ki, bir vakit uzmanının yaptığı hesap ile kendisinin işlem yapması bile caiz değildir. Gerçekten fennî hesaplar kesin ise de, bu hesapları yapanların hata yapmayacakları kesin değildir. Bundan dolayı takvimler arasında daima ayrılık görülmektedir. Bununla beraber, her yerde böyle ince hesaplar yapılabilecek

insanlar bulunamayacağından bunların sözlerine başvurmak gereği, özellikle sahra gibi yerlerde ve dağınık bir halde yaşayan müslümanlar için zorluğu gerektirir. Halbuki şeriat bu hususta kolaylık göstermiştir. Bir hadis-i şerîfde buyurulmuştur: "Hilâli gördükten sonra oruç tutunuz ve hilâli gördükten sonra iftar ediniz (bayram yapınız). Size hava kapalı olunca da, Şaban ayını otuza tamamlayınız." Anlaşıyor ki, şeriaat orucu, hiç bir zaman değişmeyecek temelli ve basit olan, herkes tarafından anlaşılıp kabul edilecek olan bir delile bağlanmıştır ki, o da hilâlin görülmesidir. Gerçekten müneccimlerin sözleri hesap kurallarına dayanır. Fakat aralarında çok kere ayrılık bulunmakta, sözleri kararlı bulunmamaktadır. Bir de hesaba nazaran kamerî aylar, mutlaka otuz veya yirmi dokuz gün olmayıp az çok kesirli bulunmaktadır. Şeriat ise, orucun ya tam otuz veya tam yirmi dokuz gün tutulmasını emretmiştir. Azınlık olanlara ait diğer bir görüşe göre, bu konuda vakit uzmanlarının ve müneccimlerin sözlerine başvurulabilir. Bunların sözlerine güvenmekte bir sakınca yoktur. Fıkıh alimlerinden Muhammed ibni Mukatil, onların kendi aralarında fikir birliği yaptıkları sözlerine güvenir ve onlardan sorardı. Ancak bu konuda onlardan bir topluluğun fikir birliği yapılmış olması lâzımdır. Kadı Abdülcebbar da; "Müneccimlerin sözlerine güvenmekte bir sakınca yoktur," demiştir. Memleketimizde bir müddetten beri, bu görüşe uygun olarak kamerî aylar Rasathane tarafından bir belge halinde tayin edilmektedir. (Malikî ve Hanbelî fıkıh alimlerine göre müneccimlerin sözlerine güvenilmez. Bunun için onların sözleri ile herkes için oruca başlamak gerekmez. Yalnız Malikîlerce, güvenilir bir görüşe göre, müneccimler kendi hesapları ile işlem yaparak oruç tutabilirler. Müneccimlerden işitip doğru olduğuna kuvvetle inanan kimse de, onun hesabına dayanarak oruca başlayabilir. Şafîilerce de müneccimin sözü, kendi hakkında ve kendisini doğrulayan kimse hakkında geçerli ise de, tercih edilen görüşe göre, bütün insanlar için geçerli değildir. Buna göre, müneccimin sözü üzerine herkesin oruca başlaması vacib olmaz. Şafîilerden yalnız İmam Sübkî'nin bu konuda bir eseri vardır. Bu şahıs, hesabın kesin olduğunu göz önüne alarak müneccimlerin sözlerine güvenileceğine inanmıştır. Fakat diğer Şafîî olan alimler tarafından bunun sözü kabul edilmemiştir.) (*) "Hilâle hayrin ve rüşdin! Amentü billâhillezî halekake. Elhamdü lillâhillezî zehebe bişehrin keza ve cae bişehrin keza. Allahümme ahlilhü aleyna bil-emal ve'l-imani vesselâmeti vesselam." Anlamı: "Ey hayır ve salah hilâli? Seni yanatan Allahü Teâlâ'ya iman ettim. Şu ayı (Şabanı) götürüp bu ayı (Ramazan) getiren Yüce Allah'a hamd olsun, Allah'ım! Bu ayı bizlere emniyetle, imanla, selâmet ve selâmla bulundur."

Oruçlara Ait Niyetler

Herhangi bir oruca kalb ile niyet yeterlidir. Oruç için sahura kalkılması da bir niyettir. Niyetin dil ile yapılması mendubdur. Ramazan orucu, tayin edilmiş adak ve mutlak nafile oruçlar için niyetin vakti, güneşin batışından başlayarak kaba kuşluğa kadar devam eder. Bu zaman içinde niyet edilebilir. Fakat güneş batmadan önce veya tam istiva zamanında veya ondan sonra akşama kadar hiç bir oruca niyet edilemez. Böyle niyet hususunda, mukîm, misafir, sağlıklı ve hasta olanlar eşittir. Bununla beraber istiva zamanına kadar böyle niyet edilebilmesi, ikinci fecirden sonra yiyip içmek gibi orucu bozan haller bulunmadığı taktirdedir. Böyle orucu bozan bir şey, kasden veya sehven yapılacak olsa, artık niyet caiz olmaz. (Malikîlere göre, nafile oruç için böyle gün ortasına kadar niyet edilemez. Çünkü sabahleyin niyet edilmeyince, o gün iftar etmek kararlaşıp olur. Bir günün hem oruca, hem de iftara ihtimali olamaz. Şafîilere göre güneşin batışından öncesine kadar niyet edilebilir. Yeter ki, sabahdan itibaren oruca aykırı bir iş yapılmamış olsun. Çünkü nafile ibadet için din yönünden takdir edilmiş bir zaman yoktur. Bu oruç, oruç tutacak olan kimsenin isteğine bağlıdır. Zevelden sonra da oruç tutma arzusu bulunabilir.)

Bütün kaza ve keffaret oruçları ile mutlak adak oruçları için niyetin geceleyin veya ikinci fecrin başlangıcında yapılması şarttır. Ayrıca bu oruçları niyette göstermek (tayin etmek) lazımdır. Bundan dolayı bunlardan herhangi biri için fecirden sonra niyet edilirse veya bunlardan hangisinin tutulacağı

kalb ile tayin edilmezse, bu oruçların tutulmaları sahih olmaz. Çünkü bu oruçlar için belli bir gün yoktur. Bunlara hangi günlerin ayrılacağı, ancak böyle bir niyet ile tayin edilmiş olur. Ramazan orucu, belirlenmiş adak, herhangi bir nafile oruç için mutlak bir niyet yeterlidir. "Yarınki günün orucunu tutmaya, yarın oruç tutmaya, yarın nafile oruç tutmaya". diye niyet edilebilir. Bununla beraber bunlar için geceleyin niyet edilmesi, bu oruçların tayin edilmesi ve şöyle denilmesi daha faziletlidir: "Yarınki Ramazan orucunu tutmaya niyet ettim."

Ramazanın her günü için ayrıca bir niyet gerekir. Çünkü araya geceler girmektedir. Ayrıca her günün orucu başlıbaşına bir ibadet bulunmaktadır. Bunun içindir ki, bir günün orucundaki bozukluk, diğer günün sıhhatine engel olmaz. Bir kaza orucuna fecrin doğuşundan sonra niyet edilecek olsa, bununla kaza sahih olamayacağından, nafile oruç tutulmuş olur. Eğer bu oruç bozulacak olsa, kaza edilmesi gerekir. Çünkü başlanmış olan bir ibadet yarıda bırakılamaz Bir kimse, daha güneş batmadan: "Yarın oruç tutayım," diye niyet edip de, sonra yarınki günün istiva zamanına kadar uyusa, gafil veya baygın bir hal de bulunsa, oruç tutmuş olmaz. Fakat güneşin batmasından sonra böyle niyet etmiş olursa, orucu sahih olur.

Bir kimse, ramazan ayında ramazan olduğunu bildiği halde, ne oruca ve ne de iftara niyet etmemiş bulunsa, sağlam rivayete göre, oruçlu bulunmuş olmaz. Bir kimse, geceleyin herhangi bir oruç için niyet etmiş bulunsa, sonra fecrin doğuşundan önce bu niyetinden dönse, bu dönüşü sahih olur. Fakat oruçlu bir kimse, orucunu bozmaya niyet ettiği halde bozmasa, sadece bu niyet ile orucu bozulmuş olmaz. "İnşallah yarın oruç tutmaya niyet ettim," diye yapılan bir niyet sahihdir. Fakat: "Yarın davete çağırılsam iftar etmeye, çağırılmazsam oruç tutmaya," diye yapılan bir niyet geçerli değildir. Böyle tereddütlü bir niyetle oruç tutulmuş olmaz. İstiva zamanına kadar niyet edilmesi caiz olan oruçlarda, gündüzün niyet edileceği takdirde, o günün başlangıcından itibaren oruçlu bulunmuş olmaya niyet edilmesi gerekir. Niyet edileceği andan itibaren oruç tutmaya niyet edilecek olsa, bununla oruç tutulmuş olmaz.

Ramazan gecesinde veya gündüzünde bayılan veya deliren kimse, istiva zamanından önce kendine gelip oruca niyet edince oruçlu bulunmuş olur. Bir kimse, Ramazan ayında başka bir vacib oruca niyet edecek olsa, o kimse Ramazan orucuna niyet etmiş sayılır. Bu konuda iki imama göre, mukim ile misafir arasında fark yoktur. İmamı Azam'a göre, misafir olunca, niyet ettiği vacib için oruçlu bulunmuş olur. Çünkü misafirin Ramazan orucunu tutma mecburiyeti yoktur. Nafile oruca niyet edilecek olsa, sahih olan görüşe göre, ramazan orucuna niyet edilmiş olur. Hastanın da bu şekilde olan niyetleri, sahih olan görüşe göre, Ramazan orucuna sayılır. Misafir ile hastanın mutlak şekildeki niyetleri de Ramazan orucuna sayılır. Muayyen bir adak gününde, keffaret veya ramazan orucunu kaza gibi, başka bir vacibe niyet edilerek oruç tutulmuş olsa, sahih olan görüşe göre, bu oruç o vacib için sayılır; o muayyen nezir orucunun kaza edilmesi gerekir.

Bir oruç için hem keffarete, hem de nafileye niyet edilse, keffaret olarak caiz olur. Fakat bir oruç için kazaya, hem de yemin keffaretine niyet edilecek olsa, hiç biri geçerli olmaz. Çünkü bunların aralarında zıddiyet vardır. Bu durumda o oruç bir nafile olmuş olur. Bir veya birkaç ramazandan orucu kazaya kalmış olan kimse için uygun düşen, bunları kaza ederken: "Üzerine kazası ilk vacib olan oruca" niyet etmektir. Bununla beraber böyle belirtileksizin yalnız kazaya niyet etmesi de yeterlidir. Bir kadın henüz adet içinde iken, geceleyin oruca niyet edip fecirden önce temizlenecek olsa, orucu sahih olur. Esir bulunan kimse, Ramazan ayının girip girmediğini bilemezse araştırır ve kanaatine göre oruç tutar. Sonra bakılır: Eğer orucu ramazana raslamışsa veya ramazandan yahut oruç tutulması yasak olan günlerden sonra geceleyin niyet ederek oruç tutmuş ise, orucu ramazandan sayılır. Ramazan günlerinden noksan olarak oruç tutmuşsa, bu noksan günleri kaza eder. Fakat Ramazandan öncesine raslamışsa, caiz olmaz, yalnız nafile bir oruç olur.

Oruçlu İçin Mekruh Olan ve Olmayan Şeyler

Oruçlu olanın su ile ıslatılmış bir misvaki kullanması İmam Ebu Yusuf'a göre mekruhtur. Fakat diğer alimlere göre, sabahleyin yahut zevalden sonra yaş ve kuru misvak kullanmakta kerahet yoktur. (İmam Şafî'ye göre, zevalden sonra misvak kullanılması mekruhtur.) Oruçlu kimsenin istincada (büyük abdest temizliğinde) ve abdest alırken ağzına, burnuna su verirken aşırı gitmesi, fazla su doldurup taşıması mekruhtur. Oruçlunun bir özü bulunmaksızın pişirilen yemeği yalnız ağzı ile tadması mekruhtur. Bir kocanın kötü huylu olması, karısı için bir özürdür, böyle bir kadın pişireceği yemeğin, yutmaksızın, tadına ve tuzuna bakabilir.

Oruçlu bir kimsenin satın alacağı bal ve yağ gibi şeylerin iyi olup olmadığını anlamak için yalnız ağzı ile onlardan tadmasında kerahet vardır. Bir görüşe göre, muhakkak satın alınması gerekiyorsa yahut aldanmaktan korkuluyorsa, boğaza kaçırmamak şartı ile tadına bakılmasında kerahet yoktur. Oruçlu kimsenin, önceden çiğnenmiş beyaz ve parçalanmaz bir sakızı çiğnememesi mekruhtur. Fakat yeni bir sakızı çiğnemek caiz değildir. Erkekler oruçlu olmadıkları zamanlarda da sakız çiğnemeleri hoş değildir. Bir özür sebebiyle çiğneyeceklerse, gizlice çiğnemeleri güzel görülmüştür. Oruçlunun kan aldırması, orucunu koruyamayacak şekilde zayıf düşmesinden korkulursa mekruhtur, değilse mekruh olmaz. Bununla beraber uygun düşen, bunu güneş batışından sonraya bırakmaktır.

Ramazanda harareti azaltıp serinlenmek için ağza ve buruna su almak ve soğuk su ile yıkanmak, İmamı Azam'a göre mekruhtur. Çünkü böyle bir hareket, ibadet için bir daralma göstermek demektir. Fakat İmam Ebû Yûsuf'a göre, bunda kerahet yoktur. Çünkü böyle yapmakla ibadete yardım edilmiş ve doğal olan sıkıntı giderilmiş olur. Fetva da buna göredir. Kendine güvenemeyen bir oruçlunun zevcesini öpmesi ve okşaması mekruhtur. Oruçlu kimsenin zevcesi ile çıplak olduktan halde boyun boyuna sarılmaları kendine güvensin veya güvenmesin, her halde mekruhtur. Bu harekete "Fahiş mübaşeret = Aşırı yaklaşma" denir. Zevcesinin dudaklarını emmesi de, her halde mekruhtur, buna da "Fahiş kuble = Aşırı öpüş" denir. Oruçlu kimsenin cünüb olarak sabahlaması veya gündüzün uyuyup ihtilam olması orucuna zarar vermez. Fakat mümkün olduğu halde geceleyin yıkanmamak mekruh değildir, denemez. Oruçlu kimsenin gül ve misk gibi kokuları koklaması da mekruh değildir. Sürme çekmesi, bıyık yağı kullanması da mekruh değildir. Ancak erkeklerin süs maksadı ile sürme çekmeleri ve bıyıklarına yağ sürmeleri mekruhtur.

Orucu Bozan ve Bozmayan Şeyler

Kasden yeyip içmek ve oruca aykırı olan işleri yapmak orucu bozar. Bu işlerin bir kısmı yalnız kazayı ve bir kısmı da hem kaza, hem de keffareti gerektirir. Bunlar açıklanacaktır. Unutarak bir şey yemek ve içmek veya cinsel ilişkide bulunmak orucu bozamaz. Bu hususta farz, vacib ve nafil oruçlar arasında bir fark yoktur. Çünkü unutma ve yanıltma ile yapılan işler bağışlanmıştır. (Malikîlere göre, bunların her biri ile farz olan oruç bozulur, kazası gerekir. Çünkü orucun rüknü olan imsak kaybolmuştur.) Yanılarak yemek yiyen bir oruçluya raslanınca, bakılır: Eğer oruç tutmaya güçlü görülüyorsa, ona oruçlu olduğunu hatırlatmamak, tercih edilen görüşe göre, harama yakın mekruhtur. Fakat çok yaşlı ve zayıf kimse olunca, diğer ibadetleri sağlam yapabilmesi için, ona hatırlatılmaz. Uykuya dalmış bir kimseyi, vakti geçmeden namaz kılmak için uyandırmak da bir görevdir. Uyuyan özürlü sayılır; fakat uyandırmayan özürlü sayılmayacağı için günah işlemiş olur. Uyku halinde bir şey yeyip içmek orucu bozar. Bu yanıltma işi gibi sayılmaz.

Oruçlu olduğu halde yemek yiyen kimseye: "Sen oruçlusun" denildiği halde, hiç aldırış etmeyerek yemesine devam etse, sahih olan görüşe göre, orucu bozulur ve ona kaza gerekir. Hata yolu ile yeyip içmek de orucu bozar. Bunun için, oruçlu olduğunu bildiği halde bir kimse, kasıd olmaksızın hata ile bir şey yeyip içse, abdest alırken boğazından aşağı su kaçsa veya ağzına yağmur ve kar daneleri düşüp

midesine doğru gitse orucu bozulur ve üzerine kaza gerekir. Fakat oruçlu olduğu hatırında yoksa, bunlardan dolayı orucu bozulmaz. Ağza su verip çalkaladıktan sonra ağızda kalan yaşlığın tükürkle beraber yutulması orucu bozmaz. Yine insanın baş kısmından burnuna inen akıntıyı kasden içeri çekip yutması da orucu bozmaz. Dişlerin arasından çıkan kan boğaza gidecek olsa, bakılır: Eğer az olur da içeriye geçmezse, orucu bozmaz. Çünkü adet gereği bundan korunmak mümkün değildir. Çok olmakla beraber çoğunluğu tükürük teşkil ediyorsa, hüküm yine böyledir. Fakat çoğunluğu kan olur ve tadı duyurulur bir halde veya kanla tükürük eşit bulunursa, yutulunca oruç bozulur. Çıkarılan diş için de bu haller geçerlidir.

Ağızdan dışarı çeneye doğru iplik halinde sarkan ve ağızdan kopup ayrılmayan ağız salyasını içeriye çekip yutmak da orucu bozmaz. Çünkü bu halde henüz ağızdan çıkmamış sayılır. Bunun gibi, herhangi bir sebeble ağızdan çıkıp yine ağıza girerek boğaza giden bir su ile de oruç bozulmaz. Kişinin konuşmaktan veya başka bir sebebdan dolayı tükürkle ıslanmış dudaklarını emmesi, orucunu bozmaz. Çünkü bunda bir zaruret vardır. Göz yaşı veya yüz teri ağıza girecek olsa, bakılır: Eğer bir ve iki damla gibi az bir şey ise, orucu bozmaz. Çünkü bundan kaçınmak mümkün değildir. Fakat tuzluluğu bütün ağız içinde duyulacak derecede fazla olup da oruç hatırdan iken yutulacak olsa, orucu bozar.

Yenilmesi kasdedilmeyen ve kendisinden kaçınılması mümkün olmayan bir şeyin içeriye gitmesi orucu bozmaz. Onun için, ilaç olarak ağrıyan dişe konulan karanfilin tadı tükürkle boğaza kaçarsa, havada dağılan bir duman ve toz-topraktan, öğütülen veya tokmakla döğülen şeylerden kalkan toz, orucu bozmaz. Uçan bir sineğin boğaza kaçması da böyledir. Fakat dişe ilaç olarak konulan bir nesnenin mesela karanfilin yutulması orucu bozar. Yine, oruçlu bulunduğunu hatırladığı halde, kokladığı bir "Buhurun = Kokunun" dumanı içine gitse veya bir sineği tutup yutsa, orucu bozulur. Böyle bozulan bir orucu kaza etmek gerekir. Renk veren bir iplik parçasını defalarca ağıza alıp çıkarmak orucu bozmaz. Fakat oruçlu olduğunu hatırlayan kimse, ağzına aldığı herhangi bir renkteki ipliğin tükürüğünü yutacak olsa, orucu bozulur.

Dişlerin arasında kalmış olan bir yemek kırıntısı yutulsa, bakılır: Eğer az bir şey ise, orucu bozmaz; fakat çok olursa bozar. Nohut tanesinden küçük olan şey azdır, nohut danesi kadar olan şey de çoktur. Bu bir ölçüdür. Dişlerin arasında kalan susam veya buğday danesi gibi pek az bir şeyi yutmak orucu bozmaz. Fakat böyle bir şey dışardan alınıp yutulsa, orucu bozar. Bu halde, tercih edilen görüşe göre, keffaret de gerekir. Ancak böyle pek az bir şey ağıza alınıp çiğnense oruca zarar vermez. Çünkü bu ağız içinde dağılır bir zerre haline gelir. Ancak bunun tadı boğaza giderse oruç bozulur. Nohut büyüklüğünden az olup dişler arasında kalan bir şey, ağızdan çıkarılıp sonra yenirse orucu bozar. Ancak sahih olan görüşe göre keffaret gerekmez. Çünkü böyle bir şeyi yemek, olağan dışı bir iştir.

Bir kusuntu, kendiliğinden gelince bakılır: Eğer ağız dolusu olmayıp içeriye dönerse, ittifakla orucu bozmaz. Fakat içeriye döndürülürse, İmam Muhammed'e göre orucu bozar. Çünkü imsak kaybolmuştur, İmam Ebû Yusuf'a göre bozmaz; çünkü bu az olduğu için abdesti bozmadığı gibi, orucu da bozmaz. Fakat bu kusuntu ağız dolusu olup kendi başına içeriye dönecek olsa, İmam Ebû Yusuf'a göre orucu bozar. Çünkü bu, taharete engeldir, İmam Muhammed'e göre bozmaz; çünkü imsak kasden terkedilmiş değildir. Ancak böyle bir kusuntu kısmen veya tamamen sahibi tarafından geriye çevrilirse, ittifakla orucu bozar.

Bir kusuntu, sahibi tarafından kasden getirilince bakılır: Eğer ağız dolusu ise, ittifakla orucu bozar. Çünkü bu hal, hem taharete, hem de imsake engeldir. Bu halde, içeriye az çok bir şey dönüp gider. Bunun için orucun kazası gerekir. Fakat ağız dolusundan az olup da kendi başına geri dönerse, İmam Muhammed'e göre, orucu bozar. Çünkü bu imsake engeldir, İmam Ebû Yusuf'a göre bozmaz; çünkü az olduğundan taharete engel değildir. Bu kusuntu, içeriye çevrildiği takdirde, hem İmam Muhammed,

hem de İmam Ebû Yusuf'dan bir rivayete göre, orucu bozar, İmam Ebû Yusuf dan diğer bir rivayete göre ise, bozmaz.

Yalnız yapışmak, öpmek ve oynamakla oruç bozulmayacağı gibi, yalnız bakmak ve düşünmek sonucu olarak inzal olmakla da bozulmaz. Bunun için bir kimsenin zevcesini öpüp okşaması ile onun orucu bozulmaz. Yine, zevcesinin veya başkasının yüzüne veya herhangi bir uzvuna tekrar suretinde olsa dahi, bakması ile ve bakışından veya bunları düşünüşünden dolayı şehvetle akıntı olması ile de orucu bozulmaz. İki yoldan başka herhangi bir uzva yapılacak temas sonunda inzal olmazsa, oruç bozulmaz. Fakat inzal olunca oruç bozulur ve yalnız kaza gerekir. El ile meni getirmek veya hayvan ve ölüye temasla olan inzal da böyledir. Zevcesinin sıcaklığını duymayacak şekilde elbisesi üstünden tutmakla inzal olsa orucu bozulmaz, sıcaklığını duymuşsa bozulur. Yine, bir kadın kocasını, inzal oluncaya kadar tutsa, kocasının orucu bozulmaz. Fakat bu tutması, kocasının teklifi üzerine ise, bu durumda orucunun bozulup bozulmamasında ihtilaf vardır.

Bir erkek zevcesini veya bir kadın kocasını öpüp de erkekten meni, kadından bir yaşlık belirse, bunların orucu bozulmuş olur, bundan dolayı da kaza gerekir. Kadın bu öpme sonunda bir yaşlık değil de, bir lezzet duyacak olsa, İmam Ebû Yusuf'a göre orucu bozulur, İmam Muhammed'e göre bozulmaz. Okşamak, el tutuşmak, boyuna sarılmak da, öpme gibidir. Oruçlu olan kimse, büyük abdest temizliği yaparken, içeriye su geçmemesi için nefes alıp vermemelidir. Bu temizlik üzerinde aşırı gidilir de, su hukne yerine kadar ulaşırsa, orucu bozar. Hukne (lâvman için kullanılan) bir ilaçtır. Bunu kullanmaya "İhtikan" denir. Hukne için kullanılan özel alete de "Mıhkane = Şırınga" denir. Bu şırınganın ucu, aşağıdan (makaddan) nereye kadar yetişirse, oraya varacak kadar yapılacak bir istinca orucu bozar. Böyle bir istinca da pek az yapılabilir. Zaten bunun yapılması sağlığa zararlıdır.

İhtikan (şırınga yapmak), buruna ilaç akıtmak, kulağa yağ damlatmak orucu bozar ve kazayı gerektirir. Fakat kulağa giren su, orucu bozmadığı gibi, kulağa dökülen su da, tercih edilen görüşe göre orucu bozmaz. Bunun gibi, üzerinde kulak kiri bulunan bir karıştırıcının kulağa birkaç defa sokulup çıkarılması ile de oruç bozulmaz. (İmam Şafii'ye göre bozar.) Erkeğin tenasül aletine damlatılan su veya yağ, mesaneye kadar gitse bile, İmamı Azam ile İmam Muhammed'e göre orucu bozmaz. Fakat mesaneye kadar gitmeyip de tenasül organı içinde kalırsa, ittifakla bozmaz. Su veya yağ ile ıslanmış bir parmağın ön veya arka tarafa sokulması, oruç hatırlanması halinde olursa orucu bozar. Unutma halinde ise, bozmaz. Kuru bir parmağın sokulması, her iki halde de orucu bozmaz. İnsanın derisinden içeriye sızan şeyler orucu bozmaz. Bunun için vücuda sürülen bir yağ veya yıkanılıp içeriye soğukluğu geçen bir su, orucu bozmaz. Yine, göze dökülen bir ilaç orucu bozmaz, boğazda duyulsa bile... Göze sürülen bir sürme de böyledir, izi ve rengi tükürükte görülse de... Çünkü bunların öyle içeriye geçmesi derideki emişlerledir.

Oruçlunun kendi işi olarak ağzından başka, vücudunun herhangi bir kısmından içine tamamen sokulup kaybolan veya başkası tarafından sokulup vücuda yarar sağlayan herhangi bir şey orucu bozar. Bu hususta içeriye giden şeye bakılır, gittiği yola bakılmaz. Bundan dolayı bir kimsenin başkası tarafından herhangi bir uzvuna saplanıp vücutta kaybolan odun ve demir benzeri bir şey orucu bozar. Fakat böyle bir şeyin bir ucu dışarda kalmış olursa, orucu bozmaz. Bir parçası içeriye sokulmuş olan bir süngü veya bir odun parçası gibi... Yine, iç boşluğa veya dimağa kadar uzayan derin bir yaraya konulan yaş bir ilaç, içeriye veya dimağa kadar geçince orucu bozar, kazayı gerektirir. Bu mesele, İmam Serahsinin "Mebsut" adlı kitabındaki açıklamasına bakılırsa, İmamı Azam'a göredir. Bu esas üzerine denilir ki, Ramazanda gündüz vakti vücuda yapılan iğne de orucu bozar ve kazayı gerektirir. Çünkü bu, hem oruçlunun rızası ile yapılmakta, hem de vücudun yararına yapılmış bulunmaktadır. İğne aracılığı ile vücutta bir yol açılıyor ve böylece ilaç tam vücudun içine akıtılmış oluyor. Artık bu şekilde ilacın içeriye girmesi, suyun deriden emilerek içeriye geçmesi gibi değildir. Bundan dolayı

açık bir ihtiyaç veya zaruret bulunmayınca, iğneler iftardan sonra yapılmalıdır. İhtiyata uygun olan budur. Hatta bir görüşe göre, başkası tarafından sokulup vücudun içinde kaybolan demir parçası gibi bir şey, vücudun yararına olmadığı halde, yine orucu bozar. İki imama gelince, bunlara göre bir şey, tabîî yoldan içeriye gitmedikçe oruç bozulmaz. Çünkü oruç; "Yaratılıştaki bir yol ve kanal olan bir uzuvdan (organdan) bir şeyi içeriye sokmaktan kendini tutmaktır." Biz böyle bir imsak ile emrolunmuşuz. Bu hususta geçici olan yol ve kanallara itibar edilmez. Bunun için dışardan bir yaraya konulan ilaç, boşluğa kadar gitse de, orucu bozmaz. Vücudun derisini yırtarak içeriye gidip kaybolan bir demir, bir kurşun parçası hakkında da hüküm böyledir. Buna göre iğne ile de orucun bozulmaması gerekir. Evvelce, fetvahaneye tarafından da bu yolda fetva verilmişti. Fakat daima ihtiyat yolunun gözetilmesi iyidir.

Baştaki veya karındaki bir yaraya konulup yaranın ıslaklığı ile dimağa veya boşluğa gitmeyen bir ilaçtan ittifakla oruç bozulmaz. Fakat böyle bir yaraya konulup dimağa veya ileriye gidip gitmediğinden şübhe edilen sıvı bir ilaç, İmamı Azam'a göre orucu bozar. Çünkü böyle bir ilaç adet bakımından içeriye geçer, iki imama göre, bununla oruç bozulmuş olmaz. Çünkü böyle şübhe ile oruç bozulamayacağı gibi, tabîî olmayan bir yoldan içeri giren bir ilaç ile de oruç bozulmaz.

Kaza Edilmesi Gereken ve Gerekmeyen Oruçlar

Yolculuk veya hastalık özrü ile Ramazan orucunu tutmamış olan kimse, bunları kaza etmeye elverişli bir vakit bulamadan önce ölse, üzerine kaza gerekmediği gibi, fidye vermesi de lazım gelmez. Ancak oruçları için fidye verilmesini vasiyet etmiş olursa, malının üçte birinden bu vasiyetin yerine getirilmesi gerekir. Fidyeye, fakir bir kimseyi sabah ve akşam doyuracak olan bir günlük yiyecektir. Bu, bir fitre sadakasına eşittir.

Yolculuk veya hastalık sebebi ile Ramazan orucunu tutamamış olan kimse, bunun tamamını veya bir kısmını kaza edebilecek bir zaman bulmuş olduğu halde, bunları kaza etmeden ölürse, malı olduğu takdirde, kazaya kalan her gün için malının üçte birinden ödenmek üzere bir fidye ödenmesini vasiyet etmesi gerekir. Bu fidye fakirlere verilir. Bir özrü olmaksızın kasden Ramazan orucunu tutmayan kimse üzerine de, öldüğü zaman malının üçte birinden fidye verilmesini vasiyet etmelidir ki, bu vacibdir. Kaza edecek zaman bulamasa da hüküm aynıdır. Çünkü yapılması mümkün olan bir ibadeti terk etmiştir. Vasiyet etmediği takdirde, varislerin bu fidyeyi vermeleri üzerine vacib olmaz, isterlerse kendi mallarından bir bağış olarak verebilirler. Varisler ve varis olmayanlar, ölü adına orucu tutmak suretiyle kaza edemezler. Böyle beden ile yapılan ibadetlerde, başkasına vekalet edilemez. Ancak kendileri için tuttıkları oruçların sevabını ölüye bağışlayabilirler. (İmam Şafiî'ye göre, ölü vasiyet etsin veya etmesin, onun geriye bıraktığı malın tümünden kazaya kalmış oruçlarının fidyesi verilir. Böyle bir ölü adına da velisi oruç tutabilir.)

Tutulamayan oruçlardan dolayı fidye verilmesi, Ramazan orucu ile Ramazan ayından kazaya kalan oruçlara ve nezir oruçlarına mahsustur. Yemin ve adam öldürme keffaretleri için gereken oruçları tutmaktan aciz kalan kimsenin, daha hayatta iken fidye vermesi caiz değildir. Fakat bu oruçlar için vasiyet etmesi caizdir. Bozulan herhangi bir nafile orucun kazası gerekir, ister bu orucu bozma, oruçlunun kendi isteği ile olsun, ister olmasın aynıdır. Bunun için nafile oruç tutmaya başlayan bir kadın, adet görecektir olsa, sahih olan görüşe göre, bu orucu kaza etmesi gerekir. Çünkü başlanmış bir ibadeti yarıda bırakmamak ve yüklenilen bir din görevini yok etmemek vacibdir, gereklidir. (Şafilere göre böyle bir oruçlu serbesttir, dilerse bu orucu kaza eder, dilerse etmez. Çünkü üzerine vacib olmayan bir ibadete başlamıştır. Yerine getirmedeği fazladan bir ibadet için kendisine kaza gerekmez.)

Bir kimse, fecrin doğuşundan sonra kaza orucuna niyet etse, bu oruç kaza yerine geçmez, nafile bir oruç olur. Çünkü geceden niyet edilmesi gerekirdi. Bu orucu bozacak olsa, ayrıca kazası gerekir. 132-

Ramazanın başından sonuna kadar baygın bir halde olan kimse, sonradan kendine gelince, üzerine kaza gerekmez. Bunda ittifak vardır. Çünkü bayılma hali bir hastalıktır. Fakat böyle bir halin bu kadar uzaması da çok az olur. Nadir olan şeylerdeki güçlük de izne sebep olamaz. Delirmiş olan bir adam, Ramazan içinde kendine gelip iyileşse, geçmiş günleri kaza eder. Fakat bir kimsenin delirmesi Ramazanın başından sonuna kadar veya son günün zevalinden sonraya kadar devam etse, sonradan iyileşmekle kendisine kaza gerekmez. Çünkü bunda güçlük vardır: Sahih olan da, budur. Yine böyle delirmiş olan kimse, Ramazan gecelerinden birinde iyileşip de, sonra fecirden itibaren yine delirse, üzerine kaza gerekmez. Delirmiş olan kimsenin iyileşmesi, kendisindeki delirmenin tamamen ortadan kalkması ile olur. (Malikilere göre, delirme de bayılma gibidir. Onun için kazası gerekir.)

Orucu kazaya kalan kimse, bunu kaza etmeden ileri Ramazana yetişince, gelen Ramazan orucunu, kaza orucundan önce tutar. Çünkü kaza için zaman geniştir ve elverişlidir. (Şafiilere göre, bir ramazana ait kaza orucunu, diğer Ramazan gelmeden önce tutmak gerekir. Önceki Ramazan orucu tutulmadan ikinci bir Ramazan gelince, hem kaza ve hem de her gün için bir fidye vermek gerekir. Çünkü kaza vaktinden çıkarılmıştır. Kazayı vaktinden sonraya bırakmak ise, yerine getirilmesi gereken bir ibadeti sonraya bırakmak gibidir. Hanefi mezhebinde, kaza için belli bir vakit gösterilmemiştir. Buna dair ayet-i kerime kazayı herhangi bir vakitle sınırlandırmış değildir.

Bir gayrimüslim Ramazan ayı içinde müslüman olduğu halde, geri kalan günleri oruç tutmayacak olsa, bakılır: Eğer küfür diyarında İslam'a girmişse ve Ramazan ayı çıkıncaya kadar orucun farz olduğunu öğrenmemişse, özürlü sayılır. İslama girdikten sonra geçirdiği günler için kaza etmesi gerekmez. Fakat İslam yurdunda ihtida (İslam dinini kabul) etmişse, her halde kaza etmesi lazımdır. Çünkü İslam ilinde bu gibi cehalet özür sayılmaz. Çocuklar için oruç tutmak, namaz gibidir. Bunun için on yaşında bulunan bir çocuğa oruç tutması emredilir. Tutmasa hafifçe dövülebilir. Bununla beraber tutmazsa, kaza etmesi gerekmez. Bir de çocuğun oruca gücü yetmelidir. Oruçtan zarar görecektir. "Oruç tut" diye emredilmez.

Keffareti Gerektirmeyen Oruçlar

Ramazan orucundan başka hiç bir orucun bozulmasından dolayı bir ceza ve geçmişteki kusuru düzeltme olarak iki ay oruç tutmak gerekmez. Çünkü Kur'an'ın açık beyanı, yalnız tutulan Ramazan orucunun bozulması üzerine keffareti gerekli kılmaktadır. Ramazan orucunun bozulmasından dolayı keffaret gerekmesi için, hem şekil ve hem de mana bakımından iftar (orucu bozan bir şey) gerçekleşmelidir. Bu da, adet olarak gıdalanmak, tedavi olmak veya lezzetlenmek kasdi ile yenip içilen şeylerden birini kendi isteğiyle ve kasden yutmakla veya bir canlı kişiye kendi isteğiyle kasden iki yoldan biriyle cinsel ilişki kurmakla meydana gelir. Bunda inzal olması şart değildir. Bunun için gıda sayılmayan, beden için elverişli olmayan, aslen murdar olup kendisinden tiksiniilen bir şeyin rıza ile ve kasden yenip içilmesinden veya bir ilacın ağızdan başka bir yerden içeriye akıtılmasından dolayı keffaret gerekmez. Yine, diri bir insana başka bir taraftan veya ölü insana normal yoldan, ölü veya diri bir hayvana herhangi bir taraftan isteyerek yapılan ve inzal bulunan temaslar da bu hükümdedir. Yalnız kazayı gerektirir. Dinde yasak ve haram olan işleri yapmak da ayrıca azaba sebep olur. (Şafiilere göre, ölü veya hayvan hakkındaki cinsel ilişki keffareti gerektirir. Çünkü bu halde, oruca engel olan bir temas bulur.)

Keffaret, oruç tutmamanın değil, orucu bozmanın bir cezasıdır. Bunun için bir kimse, Ramazanda oruca asla niyet etmediği gibi, asla iftar da etmeyip imsak etmiş bulunsa (oruç tutsa), üzerine yalnız kaza lazım gelir. Fakat İmam Züfer'e göre, oruç için mutlak surette imsak yeterlidir. Bunun için, niyet bulunmasa da, yalnız imsak yapılsa oruç tutulmuş olur. Artık ne kaza, ne de keffaret lazım gelir. Bu durumda kasden yapılacak bir iftar hem kazayı, hem de keffareti gerektirir. Yine; Oruca asla niyet

etmediği halde, gündüzün kasden iftar edilse, yalnız kaza gerekir. Böyle bir yersiz davranıştan dolayı, ayrıca sorumluluk doğar. Tevbe edip mağfiret dilemek gerekir. Fakat keffaret gerekmez. Yine, geceleyin niyet edilmeyip sabahleyin zevalden önce (nehar-i şer'înin yarısından önce) oruca niyet edilip de, ondan sonra kasden iftar edilecek olsa, yine yalnız kaza gerekir, keffaret gerekmez. Bu İmamı Azam'a göredir, iki İmama göre (İmam Muhammed - İmam Ebû Yusuf), niyet bulunmaksızın imsak edilse (oruç tutulsa) veya zevaldan sonra iftar edilse, kaza lazım gelir, keffaret gerekmez. Fakat zevalden önce iftar edilse, hem kaza, hem de keffaret gerekir, çünkü zevalden önce oruca niyet edilmesi mümkündür. (İmam Malik'e göre, bir özrü bulunmadığı halde iftar eden her mükellef üzerine keffaret gerekir. İmam Şafiî'ye göre, yalnız cinsel ilişkiden dolayı keffaret gerekir ve bu iş tekrarlandıkça, keffaret de tekrarlanır. Çünkü keffaretlerde ibadet manası daha yüksektir, ibadetlerde tedahül (birkaç keffaretin bir sayılması) mümkün değildir.

Ramazanda oruca niyet etmiş bir kimse için bilerek ve isteyerek yenilmesi ve içilmesi keffareti gerektiren şeylerden bir kısmı şunlardır: Ekmek, yemek, yağ, peynir, buğday, kavrulmuş arpa, yağ ile yoğrulmuş darı otu, pişmiş veya çiğ et, su, kar, dolu, sebze suları, karpuz, kavun, yaş ve kuru meyveler, yaş olup temiz bulunan karpuz kabuğu, üzüm tanesi, taze küçük üzüm yaprağı, yenen diğer yapraklar, bitkiler, safran, misk, kafur, herhangi bir ilaç, yenmesi adet halinde olan çamur, kiltermeni, gebenin canı isteyip yiyeceği çamur, bütün içkiler, tütün, nargile, enfiye, emilen bir şekerin boğaza giden tadı. Bunlarda, yenip içilmek bakımından şeklen iftar bulunduğu gibi, bedeninin yararına elverişli bulunmaları veya bunlarla lezzetlenilmesi bakımından da mana yönünden iftar vardır. Kasden yutulacak bir taş, bir demir, bir kurşun, bir çekirdek, kuru kabuklu bir fındık veya badem, orucu bozar. Kazayı gerektirirse de, keffaret icab etmez. Çünkü bunlarda şeklen iftar varsa da, yenilmeleri adet edinilmediğinden mana bakımından iftar yoktur. Yine, yutulan bir kağıt parçası, bir pamuk, adi çamur, bir toprak, kuru bir ot, bir saman parçası, yetişmemiş ayva, tanesi kuru veya yaş kabuklu ceviz tanesi, kabuklu yumurta kazayı gerektirirse de, keffareti gerektirmez. Çünkü adet bakımından bunlarla gıdalanılmaz ve bunlarda tedavi kastedilmez. Kuru fıstık ise, içi olduğu halde çiğnenirse, keffareti gerektirir. Çiğnenmeden yutulursa, keffareti gerektirmez. Fıstığın başı yarılmış olsa da, hüküm yine aynıdır.

Kuru pirinç, kuru darı, mercimek, fiğ de keffareti gerektirmez. Çünkü bunlarla gıdalanmak adet değildir. Buruna kaçan su veya akıtılan ilaç da böyledir. Çünkü bunlarda, rıza ile yutup iftar yapmak yoktur. Sadece bir yararlanma ise, yalnız kazayı gerektirir. Başkasının tükürüğünü, başkasının ağzından çıkmış olan lokmayı, kendi ağzından çıkıp da biraz dışarda kalmış olan lokmayı alıp yutmak da yalnız kaza gerektirir, keffaret gerekmez. Çünkü insan yaratılışı bakımından bunlardan tiksindir. Geçerli sayılan rivayete göre, kan da böyledir. Fakat dostun tükürüğünü alıp yutmak, Ramazan orucu için keffareti gerektirir. Çünkü bununla lezzetlenir. Afyon gibi sarhoşluk veren kuru otlar da böyledir. Sonuç: Keffaret, insanları bazı işlerden engellemek içindir. Bu engelleme, yenip içilmesi adet olan ve yaratılış gereği kendilerine meyil duyulan şeylere karşı uygulanır, insanlar yaratılışı gereği tiksineceği şeylerden zaten kaçınacakları için bunlardan dolayı zorlamaya gerek yoktur. Yenilmesi adet halinde olan bir şeyi Ramazanda oruçlu iken unutarak ağzına alan kimse, oruçlu olduğunu hatırlayınca hemen onu ağzından çıkarıp atması gerekir. Fakat ağzındakini çıkarmayıp yutarsa, üzerine keffaret gerekir. Ancak ağzından çıkarır da onu soğuduktan sonra yutacak olursa, yalnız ona kaza gerekir. Çünkü böyle bir şeyi yutmak tiksinti veren bir şeydir.

Bir kimse, fecir doğduğu halde, henüz doğmamıştır zannı ile sahur yemeğini yese veya güneş batmamış olduğu halde, battı sanarak iftar etse, üzerine kaza gerekir, keffaret lazım gelmez. Çünkü kasden iftar etmiş değildir. Bir kimse, Ramazanda zevcesine: "Bak, fecir doğmuş mu, doğmamış mı?" dedikten sonra, kadın bakıp henüz doğmadığını haber vermesi üzerine, o kimse oruca aykırı bir harekette bulunsa; fakat daha sonra fecrin doğmuş olduğu anlaşılrsa, kendisine yalnız kaza gerekir,

keffaret gerekmez. Fakat kadın fecrin doğmuş olduğunu bilerek böyle bir harekette bulunmuş ise, ona keffaret de lazım gelir. İki kimse güneşin battığına, iki kimse de güneşin henüz batmamış olduğuna şahidlik ettiği halde iftar edilecek olsa ve sonradan güneşin batmamış olduğu anlaşılrsa, bundan dolayı ittifakla yalnız kaza gerekir. Keffaret gerekmez. İnsanların hukukunda iki kimsenin şahidliği isbata yeterli olduğu gibi, oruç hakkında da böyle şahidlik ettikleri halde, bir kimse yemek yeyip sonradan fecrin doğmuş olduğu anlaşılrsa üzerine hem kaza, hem de keffaret gerekir. Bunda ittifak vardır. Bu konuda bir şeyin yokluğuna şehadet (fecrin doğmadığını söylemek) isbat hususundaki şehadete (fecrin doğmuş olmasına) karşı çıkamaz. Fakat bu hadisede böyle şehadet edenler birer kimse olsa, yalnız kaza gerekir. Çünkü fecrin doğuşu hakkında bir kişinin şahidliği tam bir delil değildir.

Unutarak bir şey yiyen veya fecir doğmuşken, henüz doğmamıştır sanarak veya uyku halinde oruca aykırı bir harekette bulunan kimse, artık orucunun bozulduğunu zannederek tekrar kasıtlı olarak yese, üzerine keffaret gerekmez. Bu unutma ile orucunun bozulmayacağını bildiği halde iftar etse, İmamı Azam'a göre yine keffaret gerekmez. Sahih olan da budur. Çünkü bunda orucun bozulma şüphesi vardır. Kendisine içten kusuntu gelen veya ağzına su verirken hata eseri boğazına su kaçan veya bir kadının güzelliğine bakan kimse, bununla orucun bozulduğunu sanarak Ramazanda kasden iftar edecek olsa, üzerine keffaret gerekmez. Fakat bununla orucun bozulmayacağını bildiği halde iftar etse, keffaret de gerekir. Çünkü burada şüpheye yer yoktur. Bir kimse Ramazanda gündüzün misvak kullansa veya gıybet etse de bu yüzden orucun bozulduğunu sanarak iftar etmekle üzerine keffaret gerekmez. Fakat bununla orucun bozulmayacağını öğrenmiş ise, keffaret gerekir.

Ramazan günü ihtilam olan kimse, orucunu bozsa bakılır: Eğer bu ihtilamla orucunun bozulmuş olduğunu zannetmiş ise, üzerine keffaret gerekmez. Fakat bununla orucun bozulmayacağını biliyordu ise, keffaret gerekir. Ramazan ayında oruçlu olduğunu unutarak cinsel ilişkide bulunan kimse, oruçlu olduğunu hatırlar hatırlamaz, kendini geri çekse, orucu bozulmuş olmaz. Sonradan inzal zarar vermez. Bu, bir ihtilam gibi olmuş olur. Fakat hiç hareket etmeksizin inzal oluncaya kadar duracak olsa, kendisine yalnız kaza gerekir. Fakat kendisini tahrik ettiği takdirde, keffaret gerekir. Çünkü bu durumda cinayet tamamlanmış olur. Kendini geri alıp tekrar münasebette bulunmak da, böyle keffareti gerektirir. Böyle bir ilişkinin ikinci fecir zamanına raslaması halinde de hüküm aynen geçerlidir.

Bir kadın oruca niyet ettikten sonra uyuduğu veya geçici olarak cinnet getirdiği halde, kocası onunla ilişki kursa, orucu bozulur, üzerine yalnız kaza gerekir, keffaret icab etmez. Ramazan günü nefsinin bir çocuğa veya bir mecnuna teslim edip cinsel ilişki kuran oruçlu bir kadın hakkında ittifakla keffaret gerekir. Ramazan günü zor kullanmak suretiyle yapılan cinsel ilişkiden dolayı, bu işe zorlanan kimseye yalnız kaza gerekir, keffaret gerekmez. Zor kullanmak, can almak, bir azayı (organı) kesmek veya bunlardan birine sebebiyet verecek şekilde dövmekle yapılan zorlamadır. Yalnız üzüntü ve acı verecek derecede olan dövmek veya yalnız hapsetmek suretiyle yapılan bir zorlamadan dolayı orucu bozmak keffareti düşürmez.

Bir yolcu zevaldan önce memleketine (ikamet vatanına) dönmekle bir şey yememiş olduğu halde oruca niyet edip ondan sonra kasden orucunu bozacak olsa, üzerine keffaret gerekmez. Zevaldan önce iyileşip kendine gelen bir mecnun niyet etmişken, sonra orucunu bozarsa, ona da keffaret gerekmez. Orucunu bozan kimseye, o gün oruç tutmamasını mubah kılacak bir hal gelirse, ondan keffaret düşer. Misal: Sağlıklı bir kimse, Ramazanda oruca niyet etmişken, gündüzün orucunu bozsa da aynı günde bayılsa veya bir kadın adet görmeğe başlasa yahut oruç tutamayacak bir halde hastalansa, üzerine yalnız kaza gerekir, keffaret gerekmez. Doğru olan görüş budur. Bunlar birer semavi özürdür. Fakat böyle bir kimse, kendini yaralayıp da oruç tutamaz hale gelse, sahih olan görüşe göre, üzerinden keffaret düşmez. Çünkü bu duruma düşmeye kendisi sebep olmuştur. Yine, orucu açtıktan sonra isteyerek veya zorlanarak yolculuğa çıksa, yine keffaret düşmez. Çünkü yolculuk semavî bir özür

değildir. Sefere (yolculuğa) çıktıktan sonra orucu bozmak ise, yalnız kazayı gerektirir. Çünkü o gün aslen oruç tutmakla mükellef değildi.

Ramazanda oruçlu olarak yolculuğa başlamış bir kimse, unutmuş olduğu bir şeyi almak için evine dönüp de bir şey yedikten sonra tekrar yola çıksa, üzerine keffaret gerekir. Çünkü evine dönmekle yolculuktan çıkmış olduğundan yemek yediği sırada mukim sayılmıştır. Fakat beldenin evlerini geçtikten sonra bir şey yeyip de, ondan sonra evine dönüp yine bir şey yiyecek olsa, üzerine keffaret gerekmez. Böyle yedikten sonra yolculuktan tamamen vazgeçmiş olsa da yine keffaret gerekmez. Çünkü bu yemesi bir ruhsat (izin) haline rasgelmıştır. (Zahiriye mezhebine göre, yolculuk halinde oruç tutmak nassa (Kur'anın hükmüne) aykırı olacağından aslen caiz değildir. Diğer mezheblere göre, yolcu serbesttir, dilerse orucunu tutar, dilerse tutmaz. Sonradan kaza eder. Öyle ki, kendisine zarar vermezse, orucunu tutması bizce daha iyidir.)

Oruç Tutmamayı veya Bozmayı Mubah Kılan Özürler

1) Yolculuk: Ramazanda en az üç günlük (on sekiz saatlik) bir yere gidecek olan kimse, geceden oruca niyet etmeyebilir. Bundan dolayı o gün yola çıkınca oruçlu bulunmamış olur. Fakat bir kimse oruç tuttuktan sonra, gündüzün yolculuğa çıksa, bu yolculuk o ilk gün için bir özür sayılmaz, orucuna devam etmesi gerekir. Ancak o gün yola çıkar da, ondan sonra orucunu açarsa, kendisine keffaret gerekmez, yine sadece kaza gerekir.

2) Hastalık: Bir hasta canının helak olacağından veya aklının gitmesinden veya hastalığının artmasından veya uzamasından korkacak olursa, oruç tutmayabilir ve tutmuş olduğu orucu bozabilir. Sonradan iyileşince tutamadığı günleri kaza eder. İlerlemesinden korkulan göz ağrısı da böyledir; çünkü bu da bir hastalıktır. Bununla beraber yalnızca bir kuruntuya bağlı korku yeterli değildir. Ya hastanın tecrübesinden veya görülen belirtilerden dolayı kendisince kuvvetli bir zan bulunmalıdır. Yahut uzman olan müslüman bir doktor tarafından haber verilmelidir. Oruç tuttuğu takdirde, böyle hasta olacağı delilden doğan kuvvetli bir zanna veya yetkili müslüman bir doktorun haberine dayanan sağlam bir kimse de hasta hükmündedir. Yine, ağır sıtma nöbetine tutulan kimse, henüz sıtma belirmeden orucunu bozacak olsa, bunda bir sakınca yoktur. Fakat gün aşırı sıtmaya tutulan kimse, belli günde sıtmanın geri dönmesi sebebiyle kendisini zayıf düşüreceğini düşünerek orucunu bozduğu halde, sıtma meydana çıkmamış olsa, kendisine keffaret gerekmez.

3) Düşmanla Cihad: Ramazanda düşmanla savaşacak bir İslâm mücahidi, düşman karşısında zayıf düşeceğinden korkarsa, oruç tutmayabilir. Sonra savaş yapılmasa da yine kendisine kazadan başka bir şey gerekmez.

4) Zorlama (ikrah) Hali: Hayata tesir edecek veya bir uzvun (organın) telef olmasına sebebiyet verecek şekilde bir zorlamadan dolayı oruç açılabilir, bu caizdir. Bununla beraber yolcu veya hasta bulunmayan bir kimse, böyle bir zorlamaya rağmen ramazan orucunu bozmaz da zulmen öldürülürse günahkar olmaz, daha büyük bir sevab kazanır ve dindeki sağlamlığını göstermiş olur. Fakat yolcu veya hasta olan kimse, bu zorlamaya rağmen orucunu açmaz da öldürülecek olursa, günaha girmiş olur. Çünkü bunlar için aslında oruçlarını açma izni dinde vardır. Bu ruhsattan zorlanma halinde yararlanmamak doğru olmaz.

5) Şiddetli açlık ve susuzluk: Oruçlu bir kimse açlıktan veya susuzluktan dolayı helak olmasından veya aklına bir noksanlık gelmesinden bir tecrübeye ve belirtiye veya müslüman bir doktorun haberine dayanarak korkarsa, orucunu sonra kaza etmek şartı ile bozabilir.

6) Gebelik, süt annelik: Şöyle ki, Ramazanda gebe bulunan, ya kendisinin veya başkasının çocuğuna süt veren bir kadın, kendisine veya çocuğa bir zarar gelmesinden korkarsa, orucunu bozabilir. Sonra onu kaza eder. Ancak süt analığı gerçekleşmiş olmalıdır, çocuğa süt verecek kendisinden başka bir kimse bulunmamalıdır. Yahut bulunduğu halde çocuk memesini emmemelidir.

7) Hayz ve Nifas Hali: Bir kadın Ramazanda gündüzün adet görmeğe başlarsa veya çocuk doğurursa, orucu bozulmuş olur. Artık adet günlerinde ve lohusalık müddetinde oruç tutamaz, caiz değildir. Fakat bir kadın adet günü sanarak orucunu bozduğu halde, o gün adet görmemiş olursa, kendisine keffaret de gerekir. Tercih edilen görüş budur. Ramazanda adet gören bir kadın geceleyin adet kesilip temizlenecek olsa bakılır: Eğer adet günleri tam on gün ise, ertesi gün ramazan orucuna başlar. Fakat on günden az ise, adeti kesildikten sonra imsak vaktine kadar yıkanmasına yetecek kadar fazla bir zaman kalmışsa, yine oruca başlar. Bu kadar bir vakit bulunmaz ise, yıkanması arkasından hemen imsak zamanı olursa, o gün oruca başlamaz; çünkü böyle on günden noksan adet görenler hakkında yıkanma müddeti de adet vaktinden sayılır.

8) Ziyafet: Ziyafet vermek veya bir ziyafete çağrılmak, nafil oruçları bozmak hususunda bir özür sayılabilir. Bunun için, sonradan kaza edebileceğine güvenen kimse, vereceği veya çağrıldığı bir ziyafetten dolayı, nafil olarak tutmuş olduğu orucunu bozabilir. Çünkü orucuna devam ettiği takdirde, bir müslüman kardeşini gücendirmiş olabilir. Bir görüşe göre, nafil oruç ziyafet için zevelden önce açılabilirse de, zevelden sonra artık açılmaz. Eğer ana ve babanın haklarına riayetsizliği gerektiren bir hal olursa, o zaman bu oruç bozulabilir. Ziyafet, farz ve vacib oruçlar için bir özür değildir.

9) Talaka (boşamaya) Yemin: Nafil veya kaza orucuna başlamış olan bir kimseye orucunu bozması için bir şahıs kendi hanımının boş olmasına yemin etse, orucunu bozmazsa karısının boş olacağını söylese, bu oruçlunun o yemin eden adamı zarardan ve eziyetten kurtarması için orucunu açması mendub olur. Bazı alimlere göre, daha istiva zamanı olmamış ise, bu mendubdur (iyidir), değilse mendub olmaz. Fakat yemin eden kimse oruçlunun babası ise mendub olur.

10) Yaş büyüklüğü: Kendisine şeyh-i fani denilen çok yaşlı ve güçsüz bir kimse oruç tutmayabilir. Şeyh-i fani, o ihtiyar kimsedir ki, ölünceye kadar vücuduna zafiyet gelir ve tekrar kuvvet bulmadan ölür. Böyle bir kimse için her ramazan gününün orucuna karşılık bir fidye vermek gerekir. Bu fidye ramazanın başında verilebileceği gibi, sonra da verilebilir. Birçok fakire verilebileceği gibi, bir fakire de verilebilir. Bunun için otuz günün fidyesi, ibahe (yemek yedirmek) sureti ile de ödenebilir. Şöyle ki, her günün orucuna bedel fakire sabah-akşam doyacak kadar yemek yedirilmesi yeterli olur. 161-

Sağlığında üzerine borç kalan fidyeleri ödemeyen kimsenin, malı varsa, bunların ödenmesini vasiyet etmesi gerekir. Eğer geriye bıraktığı mal, fidye borçlarını karşılamayacak derecede ise veya ölü hakkında bağış yapmak isteyenin koyduğu para yetmiyorsa "devir" yapılır. Buna "İskat-ı Savm" denilir. ("İskat-ı Salât" bölümüne bakılsın.)

Kendisini şeyh-i fani sanıp fidye vermiş olan kimse, sonradan oruç tutmaya güç kazansa, fidyenin hükmü kalmaz. Oruç tutması ve geçmiş günleri kaza etmesi gerekir. Yolcu, hasta hayz ve lohusa halinde bulunanların kendilerini oruçlu gibi göstermeleri gerekmez. Yolcu ile hasta aşikare yiyebilirler. Ancak kendilerini yolcu veya hasta tanımayan insanlara karşı açıkta yemeleri uygun değildir. Suçlanmadan kurtulmak ve din kardeşlerine saygı göstermek için meydanda yememelidir. Haiz ve lohusa için de, gizli yiyip içmek edebe daha uygundur.

Oruç tutması gerekmeyen bir kimse, ramazan günleri içinde oruç tutmasını gerektiren bir hal ile karşılaşır, günün geri kalanını oruç tutması (yeyip içmemesi) uygundur. Örnek: İmsak vaktinden sonra temizlenen haiz veya lohusa bir kadın, o günün akşamına kadar imsak etmelidir. Yine, bir yolcu oruçlu olarak sabahlayıp da ondan sonra beldesine dönse veya başka bir beldeye girip ikamet etse veya oruçlu olmadığı halde imsak vaktinden sonra ikametgahına dönse, artık o günün akşamına kadar imsak etmelidir. İftar etmesi çirkindir. Yine,

imsak vaktinden sonra sağlığa kavuşan bir hasta, aklını kaybettikten sonra kendine gelen bir mecnun, buluğa eren çocuk, İslamı kabul etmekle ihtida eden kimse ve herhangi bir sebeble orucu bozulan için gerekli olan, günün geri kalan kısmını oruçlu gibi geçirmektir. Din terbiyesi bunu gösterir. Hatta böyle davranmak, sahih olan görüşe göre vacibdir. Diğer bir görüşe göre müstahabdır. Bülüğa eren çocuk ile ihtida eden (İslamı kabul eden) şahsa, o günün orucunu ayrıca kaza etmek gerekmez. Çünkü bunlar imsak vaktinde mükellef bulunmamışlardır. Diğerlerine ise, kaza etmek gerekir.

Bir yolcu için güçlük yoksa, ramazan orucunu tutması daha faziletlidir. Fakat güçlük çekilecekse veya arkadaşları oruçsuz olup yiyecekleri aralarında müşterek ise, iftar etmesi daha faziletlidir. 166- Nafakasını (geçimini) kazanmaya muhtaç olan bir işçi veya sanatkar, bu işle uğraştığı takdirde, orucunu bozmasını mubah kılacak bir hastalığa uğrayacağını bilecek olsa, daha hasta olmadan iftar etmesi helal olmaz.

Keffaretin Mahiyeti ve Nevileri

Keffaret, lûgat deyiminde gidermek ve örtmek manasındadır. Allah, bazı kusurları ve günahları birtakım vesilelerle bağışlayıp örttüğünden bu vesilelerden her birine "Keffaret" denilmiştir. Bunun çoğulu "Keffarât"dır. Günahları affetmeğe de "Tekfîr-i Zünûb" denilir. Keffaretler, "Keffaret-i Savm = Oruç Keffareti". "Keffareti zihar= zevceyi haram kılma keffareti" Keffaret-i halk = ihramda tıraş olmanın keffareti". "Keffaret-i katil = hataen adam öldürme keffareti" ve "Yemin keffareti" diye başlıca beş kısımdır. Bu keffaretler, yasak olan şeylerden insanları alıkor ve engeller. Yapılan bir günaha, verilen bir ceza yerinde bulunur. Aynı zamanda bir ibadet manasında bulunduğundan günahların bağışlanmasına bir vesile olur. Bunları sırasıyla açıklıyoruz:

Oruç Keffareti

Oruç keffareti, Ramazanda bir özür bulunmaksızın belli şartlar içinde orucunu bozan bir mükellefin, müslüman veya gayr-i müslim bir köle veya cariye azad etmesidir. Buna gücü yetmiyorsa, arka arkaya kesinti yapmaksızın iki ay oruç tutar. Buna da gücü yetmezse altmış fakire (sabah akşam) yemek yedirir. Oruç keffareti böyle yemek yedirmekle olabileceği gibi, yiyeceği aynen verip temlik etmekle de olur. (Oruç keffaretinde böyle sırayı gözetmek hem Hanefilerce, hem de Şafiilerce gereklidir. Malikîlerde sıra gözetmek yoktur, insan dilerse köle azad ederek, dilerse oruç tutarak ve dilerse yemek yedirerek bunu yapar.) Yemek, aç olan bülüğa ermiş veya yaklaşmış altmış fakiri sabah akşam doyuracak kadar yedirmektir. Bu yedirilecek yemek yalnız buğday ekmeği de olabilir, buğday ekmeği yanında katık mecburiyeti yoktur. Fakat katıksız arpa ekmeği yeterli değildir. Eğer yüz yirmi fakire yalnız bir vakit yemek yedirilse, bu ancak altmış fakire yedirilmiş sayılır. Bunlardan altmış fakire tekrar sabah veya akşam yemek yedirmek gerekir. Böyle altmış fakire bir defa yemek yedirildikten sonra dağılıp gitseler, ya gelip hazır olmalarını beklemeli, ya da tekrar altmış fakiri sabah-akşam doyurmalıdır.

Oruç keffaretinin eşya verilip temlik yolu ile yapılmasına gelince, altmış fakirden her birine beş yüz yirmi dirhem (yarım sa') buğday veya bin kırk dirhem (bir sa') arpa veya hurma veya kuru üzüm verilir. Bu, tam bir fitre sadakası miktarıdır. Bunların kıymetini vermek de caizdir. Oruç keffaretinde bir fakire altmış gün sabah-akşam yahut yüz yirmi sabah veya yüz yirmi akşam yemek yedirmek de yeterlidir. Yine, bir fakire iki ayda her gün ya aynen veya kıymet olarak birerden altmış fitre sadakası verilmesi de yeterlidir. Fakat bir fakire bir günde topluca verilecek altmış fitre miktarı, yalnız bir günlük fitre yerine geçer. Onun için her gün bir fakire bir fitre miktarı verilir. Bu keffaretlerde uygulanır. Oruç keffaretinin iyi hal sahibi olan fakirlere verilmesi daha faziletlidir. İmam Ebû Yusuf'a göre, bu keffaret bedeli gayr-i müslim fakirlere verilemez. Fetva da buna göredir.

Oruç keffareti, oruç tutmak suretiyle olunca, bunda kesintisiz arka arkaya tutmak şarttır. Onun için oruca başlayan kimse, ara vermeden iki ay oruç tutar. Eğer daha iki ay dolmadan herhangi bir sebeble

orucunu bozarsa, yeniden iki ay oruç tutmaya başlar. Bundan kadınların lohusa halleri değil de, adet halleri müstesnadır. Geçirecekleri adet günleri kesinti sayılmaz. Çünkü bu halden kurtulmak kadınlar için mümkün olmayacak derecede zordur. Ramazan orucunun veya muayyen bayram günlerinin araya girmesi de, keffaretin arka arkaya olmasına engeldir.

Keffaret hususunda, keffaret ödeyecek kimsenin ödeme zamanındaki haline bakılır. Buna göre, bir keffaret ödeyicisi, keffaretin gerektiği zamanda zengin iken, bunu ödeyeceği zaman fakir düşmüşse, keffaretini oruç tutmakla yerine getirir. Fakat daha orucunu bitirmeden tekrar zenginleşip köle azad etmeye güç kazansa, köle azad etmek suretiyle keffareti yerine getirmesi gerekir. Keffaret orucuna, kamerî aylardan birinin başlangıcında başlanırsa. ayın ilk günü esas alınır. Böylece tam iki ayın geçmesiyle oruç keffareti tamamlanmış olur. Fakat ayın başında oruca başlanmazsa, birinci ay üçüncü aydan tamamlanarak otuz gün hesap edilir, ikinci ay ise, ayın başı alınarak oruca devam edilir. Bu, iki İmama göredir. İmamı Azam'a göre, bu takdirde tam altmış gün oruç tutmak gerekir, ay başına bakılmaz.

Bir kimse bir ramazan içinde veya birkaç ramazanda özürsüz olarak birkaç defa kasden orucunu bozmuş olsa, bunlardan dolayı yalnız bir keffaret öder. Sahih olan görüş budur. Çünkü ceza yönü, keffarete üstün gelmektedir. Sebepleri bir olan cezalarda bir ceza yeterlidir. Bu bir ceza hepsine yeter. Fakat keffaret yapıldıktan sonra tekrar orucunu aynı şekilde kasden bozacak olursa, bundan dolayı ayrıca bir keffaret gerekir. Birinci keffaret ile tam bir ders alınamadığı anlaşılmış olur.

Zihar Keffareti

Bir kimse karısının tamamını veya onun yarısı gibi bir payını veya tümüne delâlet edecek bir uzvunu, kendisine ebedî olarak haram bulunan anne ve kız kardeş gibi bir kadının tamamına veya bakması haram olan bir uzvuna benzetirse, bu zihar olur. Karısına şöyle demesi gibi: "Sen bana anam gibisin, sen bana anamın arkası gibisin, senin boynun annemin arkası gibidir." Bu şekilde söz söyleyen mükellef bir müslüman üzerine keffaret gerekir ki, bu keffareti yerine getirmeden karısı ile ilişki kurması helâl olmaz. Böyle söylemekle yalan konuşmuş ve helâl olan bir şeyi haram göstermiş olur. Zihar keffareti aynen oruç keffareti gibidir. Bu konuda "Hukukî İslâmiye ve Istılâhat-ı Fıkhiye" adındaki eserimizde ayrıntılı açıklama vardır.

Tıraş Olma Keffareti

Tıraş keffareti, hac için ihrama girip de, bir özürden dolayı saçlarını vaktinden önce tıraş ettirenin tutacağı üç gün oruçtan ibarettir. Bu orucun arka arkaya tutulması şart değildir, ayrı ayrı günlerde de tutulabilir. Hac bölümüne bakılsın.

Adam Öldürme (Katil) Keffareti

Adam öldürme keffareti, bir müslümanı veya İslâm idaresi altında yaşamakta olan bir gayr-i müslimi (zimmiyi) kasıtlı olarak değil de, bir hata sonucu öldüren bir müslümana gereken keffarettir. Gücü varsa bir mü'min köle veya cariye azad eder. Buna gücü yoksa iki ay arka arkaya oruç tutar. Ava atılan bir kurşun ile bir şahsın öldürülmesi, hata yolu ile adam öldürme kısmındandır.

Yemin Keffareti

Yemin keffareti, yaptığı bir yemine bağlı kalmayıp onu bozan bir müslümana gereken bir keffarettir. Eğer gücü yetiyorsa, müslim veya gayr-i müslim bir köle veya cariye azad etmekten veya on fakiri akşam-sabah doyurmaktan ibarettir. Yahut on fakire birer parça orta halli birer elbise giydirmektir. Bu üç şeye gücü yetmeyen üç gün arka arkaya oruç tutar. Bu oruç arasına, hayız sebebiyle dahi olsa, bir

kesinti girerse yeniden tutulması gerekir. (Şafîilere göre, bu oruçta tevali (arka arkaya oruç tutmak) şart değildir.)

Yemin keffareti için on fakire fitre miktarı bir şey verilmesi de yeterli olur. Bir fakire on gün birer fitre verilmesi veya on gün sabahakşam yemek yedirilmesi de yetiştir. Çünkü bir fakir değişik günlerde başka başka fakir yerindedir. Bir vakit yemek verip bir vakit yemeğin bedelini vermek de caizdir. Yemin keffareti için bir fakire on gün birer elbise verilmesi de caizdir. Fakat on elbise bir fakire bir günde verilse, yalnız bir elbise verilmiş gibi olur. Yine bu keffaret için on fitre miktarı bir fakire bir günde verilse, bir fitre verilmiş sayılır. Keffaret için her fakire verilecek elbise, hiç olmazsa onun bedeninin tamamını veya çok kısmını örtecek bir halde bulunmalıdır. Boylu bir entari gibi. Onun için yalnız kısa bir gömlek veya yalnız bir don verilse yeterli olmaz. Çünkü bunlardan yalnız birini giyinen kimse örf bakımından çıplak sayılır. Doğru olan görüş budur. Bu elbisenin iki-üç parçadan ibaret olması ise, daha iyidir. Bununla beraber bir elbise kısa da olsa, yemek yerine bir bedel olarak da verilebilir. Bir kimse yeminini bozmadan keffarete bulunamaz. Çünkü keffaret bir tevbe demektir. Tevbe ise, günahdan sonra yapılır. Bir de keffaret, yeminde sadık olma yerine geçer. Asıl üzerinde durmak mümkün oldukça onun yerini tutacak olana gidilmez. Mal ile yapılan keffaretler, ölülerin kefenlerine, borçlarına veya mescidlerin inşasına harcanamaz. Çünkü keffaret bedellerinin fakirlere yedirilmesi veya onlara temlik edilmesi (mülkiyetlerine geçirilmesi) şarttır. Bu harcamalarda ise yemek yedirme ve mülkiyete geçirme bulunmaz.

Yeminin Mahiyeti ve Yemin Sayılıp Sayılmayan Şeyler

Yemin, lûgatta kuvvet manasınadır. Din deyiminde, bir işi yapmak veya yapmamak için verilen karara kuvvet kazandırılın diye Yüce Allah'a and vermektir. Yahut boşamak ve azad etmek gibi bir şeye bağlamak suretiyle yapılan bir bağlantıdır. Buna Türkçemizde "and" da denir. Misal: Vallahi falan işi yaptım veya yapmadım, şeklinde yapılan yemin, şarta bağlı olmayan bir yemindir. Falan işi yaparsam veya yaptım ise, kölem azad olsun, demek de talik (şarta bağlı) bir yemindir. Yemin edene "halif = and içen" denir. Yemini korumaya "berr" yemini koruyup sadık kalana da "barr" denir. Aksine olarak, yemini bozmaya veya gerçeğe aykırı yemin etmeye "hins" denildiği gibi, yemini bozan veya gerçeğe aykırı yemin eden kimseye de, "hanis" denir.

Kasem sureti ile olan yemin ya: "Vallahi, Billâhi, Tallahi" denilmekle Allah'ın zatına veya Allah'a yemin edilmesi âdet haline gelen "Rahman ve Rahim" gibi mübarek isimlerinden birine veya "Allah'ın izzeti ve kudreti" gibi sıfatlarından birine and içmekle olur. Allah'dan ve O'nun sıfatlarından başka olan şeylere, peygamberlere, Kabe'ye yemin edilemez. Yaratıklardan birinin başına ve hayatına yemin edilmesi de caiz değildir. "Kasem ederim", "Yemin ederim", "Şehadet ederim", "Allahü Teâlâ ile ahd olsun", "Allahü Teâlâ ile misakım olsun", "Üzerime yemin olsun", "Üzerime ahd olsun" sözleri de birer yemin sayılır. Bir kimseye hitaben: "Sen vallahi bugün şöyle yapacaksın" veya "Yapmayacaksın" şeklindeki sözler de birer yemindir. Bunun için o şahıs bu yemine aykırı olarak hareket ederse, bu sözü söyleyen kimse yemininde hanis olur. Eğer bu sözle o şahsa yemin verdirmek istemişse, o zaman ikisine de bir şey gerekmez. Helâli haram kılmak da yemin sayılır. "Şu yemeği yemek bana haram olsun" demek bir yemindir. Onun için bu yemeği sonradan yemek, keffareti gerektirir.

Bir kimse: "Şöyle yaparsam kâfir olayım" yahut "Yahudi, Hıristiyan olayım", yahut "Allah'ın kulu, Peygamberim ümmeti olmayayım", yahut "Kıblesi başka tarafa olanlardan olayım" yahut "Allah ruhumu imansız alsın" yahut "Allah'a iki demişlerden olayım, Peygamberin ümmetinden olmayayım" yahut "Peygambere dil uzatanlardan olayım", demiş olsa onun inancına ve maksadına bakılır. Eğer bu sözü yemin maksadı ile sözünü sadece kuvvetlendirmek için söylemişse, bu bir yemin olur. Yeminini bozunca (hanis olunca), üzerine keffaret gerekir. Fakat söylediği o sözle kâfir olacağına inanarak

söylemişse, bu yemin olmaz. Ancak tevbe ve istiğfar etmesi ve böylece hem imanını, hem de evli ise nikâhını yenilemesi gerekir. Yeminini bozsun (hanis olsun), olmasın fark etmez. Dine ve imana sövmek de bu hükümdedir. İmanın ve nikâhın yenilenmesi icab eder.

Bir kimse: "Şöyle yaparsam Allah'ın gazabına, lanetine, buğzuna uğrayayım, zani olayım, hırsız olayım" diye söylese, bununla yemin etmiş olmaz. "Namazım, orucum şu kâfirin olsun," demesi de böyledir. Bununla beraber bir görüşe göre, namazın ve orucun bir ibadet, Allah'ın rahmetine bir yakınlık olması bakımından kâfire ait olması kastedilirse, yemin olmaz. Bu gibi sözler İslâm terbiye ve âdabına aykırıdır. Bunlardan sakınmalı. Eğer böyle bir söz çıkarsa, hemen tevbe edip istiğfarda bulunmalıdır. "Mushaf hakkı için, Kur'ân hakkı için, okuduğum Kur'ân hakkı için falan işi yapmam" dediği halde, o işi yaparsa keffaret gerekmez. Tevbe edip mağfaret dilemesi lâzım gelir. Bununla beraber Kur'ân-ı Kerim, Allah kelâmı olduğundan bir görüşe göre, Kur'ân'a yemin geçerlidir. Yalan yere: "Allah bilir ki, şu şöyledir, şöyle değildir," denilmesi bir görüşe göre küfrü gerektirir. Çünkü Yüce Allah'a bilmezlik nisbet edilmiş olur. Diğer bir görüşe göre de, küfrü gerektirmez. Çünkü bununla küfür değil, yalanın geçerli kılınması kastedilmiştir. Ancak bu büyük bir günah olduğundan hemen tevbe edilmesi gerekir. Yalan yere: "Allah şahiddir ki," denilmesi de keffareti değil, tevbe ve istiğfarı gerektirir.

Kasem Suretiyle Olan Yeminin Nevileri ve Hükümleri

1) Lağıv (boş yere) yemin: Yanlışlıkla veya doğru olduğu zannı ile yalan yere yapılan yemindir. Bir kimsenin bir maksadı olmaksızın başka bir şey söylecek yerde "Vallahi" diye yemin etmesi bu kısımdandır. Yine, borcunu ödemediği halde, ödemiş olduğunu sanarak "Vallahi borcumu ödedim" diye yemin etmesi böyledir. Bu tür yeminden dolayı keffaret gerekmez. Bunun bağışlanacağı umulur. 2) Gamus(yalan yere) yemin: Yalan yere kasden yapılan yemindir. Borcunu ödemediğini bildiği halde bir şahsın: "Vallahi ben borcumu ödedim" diye yemin etmesi bu türdendir. Bu, pek büyük bir günahtır. Böyle yalan bir yemin evleri harab eder, yalancıları perişan bırakır. Bunun bağışlanması için keffaret yeterli olmaz. Bundan dolayı yalnız tevbe edip mağfaret dilemek ve bu yüzden bir kimsenin hakkını zayı etmişse onu yerine getirip helâllik almak gerekir. (İmam Şafiîye göre, Gamus yeminden dolayı da keffaret gerekir.) 3) Mün'akid(şarta bağlı) yemin: Mümkün olan ve geleceğe ait olan bir şey hakkında yapılan yemindir. "Vallahi ben yarın borcumu vereceğim, vallahi ben falan kimse ile konuşmayacağım" denilmesi gibi... Böyle bir yemin üzerinde durulursa keffaret gerekmez. Fakat yemin bozulursa, keffaret gerekir. Yukarıdaki yemininde borcunu ödemezse veya adamla konuşursa yemin bozulmuş olur ve keffaret ödenir. İşte bizce, yalnız bu tür yeminlere riayet edilmemesinden dolayı keffaret gerekir. İster riayetsizlik bir zorlama karşısında, ister unutarak, ister yanılarak olsun, hüküm aynıdır. Bu tür yeminin bozulmasında dinî bir görevi yerine getirme veya insanlar için bir yarar varsa, yemin bozulur ve keffaret ödenir. Bozulmasında bir yarar yoksa, yemine riayet edilmesi gerekir. Bu kimse borcunu ödememeye veya babası ile konuşmamaya yemin etse, bu yemine riayet edemez. Borcunu vermesi ve babası ile konuşması gerekir. Sonra da af dileyerek keffaretini yerine getirir.

Yemine Dair Çeşitli Meseleler

Yemin birkaç tane olunca, keffaretler de ona göre olur. Yeminlerin yapıldığı yer değişmese de yine hüküm böyledir. Buna göre, bir kimse şöyle yapacağına veya yapmayacağına "Vallahi" diye yemin ettikten sonra başka başka yerlerde benzeri yeminler yapsa, yeminler birkaç tane olur. Bozduğu bu yeminlerin her birinden dolayı ayrı ayrı keffaret ödemesi gerekir. Fakat İmam Muhammed'e göre, yemin keffaretleri çoğalınca, bunlar bir keffaret ile ödenir. Tercin edilen görüş budur. "Vallahi falan ve falan kimselerle konuşmayacağım" yahut "falan ve falan yerlere gitmeyeceğim" gibi sözler bir yemin sayılır. Onun için o iki kimseden yalnız birisiyle konuşulsa veya o iki yerden yalnız birine

gidilse, yemin bozulmuş olmaz. "Vallahi yemek ve su tatmam" denilmesi de öyledir. Bunlardan birini tatmakla yemin bozulmuş olmaz. Ancak bunlardan herhangi birini tatmaya niyet etmişse, o zaman bunlardan birini tatmakla yemin bozulur. Olumsuz bir ek ilâvesiyle: "Vallahi ne falan ve ne de falanla konuşurum" veya : "Vallahi ne yemek ve ne de su tadarım" denilse bu, iki yemin olmuş olur. Hangi biri ile konuşulsa veya herhangi biri tadılsa, yemin bozulmuş olur ve keffaret gerekir.

Yeminlerin hükmü, örf de kullanılan sözlere göredir. Yemin edenin maksad ve niyetine göre değildir. Onun için bir kimse, bir şahsa hiç bir şey vermemek maksadı ile: "Ben sana para vermeyeceğim," diye yemin etse, ona paradan başka bir şey vermekle yeminini bozmuş olmaz. Çünkü söz ve yemin para lâfzı ile yapılmıştır. Örfde (gelenekte) başka şeye para denmez. Yine bir kimse: "Evde oturup dışarıya çıkmam" diye yemin etse, o evin bacasından veya penceresinden çıkmakla yemininde hanis (yeminin bozmuş) olmaz. "Şu odaya girmem" diye yemin edildiği halde, onun harabesine girildiği takdirde de hüküm böyledir. Çünkü harabe örfde oda sayılmaz.

Yeminler, yapıldıkları beldelerin örfüne (gelenegine) göre değerlendirilir. Onun için bir kimse: "Baş yemeyeceğine" yemin etse, bu yemini, bulunduğu beldede satılan başlara bağlı kalır. Serçe ve çekirgi gibi hayvanların başlarını kapsamaz. Bunları yemekle yeminini bozmuş olmaz. Yine, bir kimse "Meyve yemeyeceğim" diye yemin etse, yemini beldesinde örfen meyve sayılan şeylere bağlı kalır. Yaş üzüm gibi, meyve sayılmayan şeyleri kapsamaz. Anlaşıyor ki, yeminde kullanılan bu gibi umumi ifadeler, örf ile özelleştirilip kısıtlanıyor.

Aklen mümkün olup da âdet bakımından muhal olan bir şeye yemin, hemen hanis olmayı gerektirir. Bunun için bir kimse: "Ben göğe çıkacağım, ben şu taşı altın yapacağım" diye yemin etse, hemen hanis olur (yemini bozulur ve keffaret ödemesi gerekir.) Fakat böyle bir yemin, bir vakte bağlanmış olursa, o vakit çıkmadıkça hanis olmaz. "Vallahi şu demiri on güne kadar elmas yapacağım" diye yemin edilmesi gibi. Bu yemin üzerinden on gün geçmeden hanis olmayacağı gibi, on günden önce ölse yine hanis olmaz, keffaret de gerekmez.

Zaman belirlemeksizin yapılan yeminlerde, yemin edilen şey imkânsız hale gelmedikçe yemin bozulmaz. Fakat iş imkânsız hale gelince, yemin bozulur ve keffaret gerekir. Bir kimse bir zata hitaben: "Vallahi ben seni ziyaret edeceğim" dediği halde uzun bir müddet ziyaret etmese, yemini bozulmaz. Fakat ziyaret etmeden o yemin eden veya ziyaret edilecek zat ölürse, yemin bozulur (hanis olur.) Zaman belirlenince, o zamanın sonuna bakılır, "Ben seni yarın ziyaret edeceğim " yemin edilmesi gibi ki, o günün güneş batması zamanına kadar devam eder. O gün ziyaret yapılmadan güneş batınca yemini bozulur.

Bir hududa bağlı olan bir yemin, o hududun kalkması ile geçersiz olur. Çünkü yeminde durmaya bir imkân kalmamıştır. Bunun için bir kimse: "falan zat izin vermedikçe, ben şu kimse ile konuşmam" diye yemin edip de, o zat izin vermeden ölse, artık yeminin bir hükmü kalmaz. Yemin eden şahıs, o kimse ile konuşur ve bundan dolayı da keffaret gerekmez. "Sen borcunu vermedikçe senden ayrılmam" diye yemin yaptıktan sonra, borcun bağışlanması da bu türdendir. Artık yemin kalkmış olur. Fakat İmam Ebû Yusuf'a göre, bu gibi hallerde yemin devamlılığını sürdürür. Artık şart (mesela konuşma) ne zaman gerçekleşirse yemin bozulur ve keffaret veya şarta bağlanan ceza gerekli olur.

Yemin edilen şeyin yok olması veya gitmesi, yemin bağlantısına engel olur. Buna göre bir insan: "Falana şu hakkını yarın veririm" diye yemin ettiği halde, bugün verecek olsa yemininde hanis olmaz (yemini bozulmaz) ve keffaret gerekmez. Bu mesele İmam Azam ile Muhammed'e göredir. İmam Ebû Yusuf'a göre, ertesi gün olunca hanis olur. Yeminler evvelce söylenmiş bir söz veya işle bağlantılı olur. Buna göre bir kimse, hazırlanan belli bir yemeğe davet edilmekle: "Vallahi ben yemem" diye

yemin etse, bu yemini o belli yemeğe bağı kalır. Başka bir yemek yemesi ile hanis (yeminini bozmuş) olmaz.

Yeminler mümkün olan bir mertebe ile bağı kalır. Bunun için: "Falan şahsı şu eve sokmayacağım" diye yemin edilse, bakılır: Eğer yemin eden o evin sahibi ise, o şahsı eve girmekten hem söz, hem de fiil ile mümkün olduğu kadar engellenmesi lâzım gelir. Değilse, eve girmekle hanis olur. Fakat ev başkasının olduğu takdirde, yalnız sözle engellemesi yeterlidir. Çünkü kiracılıktan dolayı onu bilfiil çıkarmak hakkına sahip değildir. Yemin eden için mümkün olan böyle sözle çıkarmaya teşebbüs etmektir. Yine, bir şahsa hitaben: "Ben, seni hapsedtirmem", diye yemin eden kimse, o şahsı hapsedtirmek isteyen alacaklılara karşı sözü ile engel olmaya çalıştığı halde, engel olamazsa hanis olmaz (yemini bozulmaz). Yine, "Falan şahıstaki alacağımı bugün onda bırakmayacağım" diye yemin eden kimse, o gün hakime başvurup alacağını istese (dava etse), borçlunun da inkârı üzerine ona yemin teklif edilmesini istese, artık hanis olmaz. Çünkü kendisi için mümkün olan bundan başka bir şey yoktur.

Yeminler nisbetin kaybolması ile son bulur. Şöyle ki: "Falan şahsın evine girmem" veya "yemeğinden yemem, elbisesini giymem, zevcesiyle ve dostu ile konuşmam" diye yemin eden kimse, ev satıldıktan sonra o şahsın evine girse veya yemeğinden yese veya elbisesini giyinse veya kendisinden tamamen ayrılan zevcesi ile veya o adama düşman kesilen dostu ile konuşsa, yemini bozulmuş olmaz. Fakat yeniden satın alacağı bir eve girse veya yemeğinden yese veya elbisesini giyse veya nikahlayacağı yeni zevcesi ile veya edineceği yeni bir dostu ile konuşsa, yemini bozulur ve keffaret gerekir. Ev, yemek ve elbise işaretle belirtilmiş olsun veya olmasın fark etmez. Çünkü bunlardan dolayı sahiblerine düşmanlık edilmez. Fakat zevceye veya dostu işaret ederek: "Şu karısı ile, şu dostu ile konuşmam" diye yemin edilirse, yemin bunlara bağı kalır. Bunlarla zevciyet veya dostluk ilgisinin kalkmasından sonra da, onlarla konuşulursa hanis olur (yemin bozulur ve keffaret gerekir). Çünkü bunların zatlarına düşmanlıktan dolayı yemin edilmiş olması mümkündür.

Bir kimse karısına veya borçlusuna: "Benim iznim olmadıkça evimden veya şehirden bir tarafa çıkmayacaksın", diye yemin etse, bu yemin zevciyet ve alacağın devamına bağlanır. Zevciyet kalktıktan veya borç ödendikten sonra çıkacak olsalar, artık o yemin eden kimse hanis olmaz (yemini bozulmuş olmaz) Yeminin bir cümlesinde bulunan bir belirsizlik, aynı cümledeki diğer bir belirsizliğe dahil olur. Fakat belirli olan bir şey, belirsizliğe dahil olmaz. Buna göre, bir insan: "Şu eve kim girerse, şöyle olsun" diye yemin etse, o eve kendisinin girmesi ile de hanis olur. O ister kendisine ait olsun, ister olmasın fark etmez. Fakat: "Şu evime her kim girerse, şöyle olsun" diye yemin ederse, oraya kendisinin girmesi ile hanis olmaz. Çünkü evi kendisine nisbet etmekle kendisi belirlenmiş oluyor. Artık aynı cümlede bulunan belirsiz bir anlama dahil olmaz. Başkasına hitaben: "Senin şu evine her kim girerse, senin yemeğinden her kim yerse, şöyle şöyle olsun" diye yapılan bir yeminde de, muhatabın o eve girmesiyle veya o yemekten yemesiyle yemin bozulmuş olmaz (keffaret gerekmez).

Yemin ifadesinin bir cümlesindeki belirlilik, diğer bir cümlesindeki belirsizliğe dahil olur. Örnek: Bir kişi kendi kölesine hitaben: "Bana şu haberi her kim müjdelerse, sen azad ol" diye şarta bağlayarak yemin ederse, o haberi bizzat kölesi de müjdelese, köle azad olur. Demek ki, bu durumda, "Sen azad ol" hüküm cümlesine muhatap olan köle "her kim müjdelerse" şart cümlesinin kapsamı içine girmiş oluyor.

Bir kimse âdete göre bizzat kendisinin de yapabileceği bir işi yapmamaya yemin ettiği halde, o işi kendisi için başkasına vekâlet ve emir suretiyle yaptırsa, bakılır: Eğer o işlem, hukuku bizzat yapana ait işlemlerden ise, bunun yapılmasından dolayı o kimse hanis olmaz. Alım, satım, kiraya verme, kiralama, bir maldan ikrar yolu ile sulh olma, bir malı bölme, bir davayı ikrar veya inkâr yolu ile

cevablama, akıl ve baliğ olan bir çocuğu evlendirme gibi işlemler bu türdendir. Örnek: Bir kimse: "Vallahi ben bu evi satın almayacağım" diye yemin ettiği halde, onu bir vekil aracılığı ile satın alsa, yemininde hanis olmaz. Fakat yemin edilen işlem, işi yapana ait olmayıp müvekkile ve emreden kimseye ait işlemlerden ise, bu işi vekil ve emir suretiyle yaptırmakla da o kimse hanis olur. Evlenme, boşanma, mal karşılığında boşanma, hibe, sadaka, havale, vasiyet, vakıf, emanet, ariyet verme ve alma, borç alma, kısıstan dolayı sulh, emanet verip alma, borcu ödeme, borcu alma, elbise dikme, elbise giydirme, hayvan kesme, hayvana bindirme, küçük yaştaki çocuğu evlendirme gibi... Örnek: "Vallahi falan kadını nikahlamayacağım" diye yemin eden kimse, o kadını bir vekil aracılığı ile nikahlasa, yemininde hanis olmakla üzerine keffaret gerekir. Çünkü bu hususta vekil, bir araç ve bir elçiden başka bir şey değildir. Bu işlemin bütün hakları o yemin edene aittir.

"Şunu , şu adama bağışlayacağım" diye yemin eden kimse, o şeyi bağışladığı halde, o adam kabul etmese hanis olmaz (yemini bozulmuş sayılmaz). Ariyet, vasiyet ikrar gibi, diğer bağış suretiyle olan sözleşmelerde de hüküm böyledir. Fakat: "Şu malı falan zata satacağım" diye yemin eden kimse, o malı sattığı halde o zat malı kabul etmese hanis olur (yemini bozulmuş olduğundan keffaret gerekir). Çünkü satma işlemi kabule bağlıdır. Yalnız sattım demekle bağlantı olmaz. Satma işlemi de yapılmamış olur. Kiralama, nikâh ve rehin gibi, iki tarafın icab ve kabulleri üzerine yapılan işlemlerde de hüküm böyledir. Bunlar üzerindeki yemin, olumsuz olarak yapıldığı takdirde de bu hüküm uygulanır. Örnek: Bir kimse: "Şu malı falan adama bağışlamayacağım" diye yemin ettiği halde, bağışlayıp da o adam kabul etmese, hanis olur. Aksine olarak: "Satmayacağım" diye yemin ettiği halde satsa da o adam kabul etmese, hanis olmaz. Demek oluyor ki, hibe gibi bağışlamalarda, yalnız bağışlayıcının icabı (tek taraflı irade beyanı) yeterli oluyor. Fakat alışveriş ve kiralama gibi karşılıklı irade beyanlarını (icab ve kabulü) gerektiren işlemlerde, yalnız bir taraftan yapılan icab beyanı yeterli olmuyor. Kabulün de bulunması gerekiyor.

Sohbet ve birbiriyle anlaşıp yaklaşma, lezzet ve acı duyma, üzüntü ve sevinç gibi sağlığa bağlı bulunan işlerde yemin, yalnız sağlıkla kayıtlanır. Ölünün diriye ortak olacağı işlerde ise, hem hayat hem de ölüm hallerinde geçerli olur. Buna göre, bir kimse, bir adama hitaben: "Seninle konuşursam, senin yanına girersem, seni öpersem, seni döğersem şöyle olsun" şeklinde yemin ettikten sonra, o adam ölse, artık yeminin bir hükmü kalmaz. Ölü halinde olan o adama söz söylemekle veya yanına girmekle veya onu öpmekle veya onun cesedine vurup dövmekle yemin bozulmaz ve ceza gerekmez. Fakat: "Seni yıkarsam, sana elbise giydirirsem, sana dokunursam, seni bir şeye bindirirsem, seni taşırsam" şeklinde yemin etse, onu öldükten sonra yıkamakla, kefenlemekle, vücudunu okşamakla, bir şeye bindirmekle veya taşımakla hanis olur, keffaret gerekir.

"Falan kimse ile konuşmayacağım, söz söylemeyeceğim" diye yapılan yemin, o kimseye sadece işaret etmekle, mektub yazmakla veya haber göndermekle bozulmuş olmaz. Çünkü bu işler, konuşma ve söyleme sayılmaz. "Konuşmayacağım" diye yemin eden kimse, namazda Kur'ân okumakla veya tesbih çekmekle hanis olmaz (yemini bozulmaz). Namaz dışında ise bir görüşe göre hanis olur, diğer bir görüşe göre olmaz. Çünkü bu okuma, örfde konuşma sayılmaz. Diğer kitablari okumada da alimlerin ihtilâfı vardır. "Oruç tutmam" diye yemin eden kimse oruca niyet edip başlayınca hanis olur. Çünkü orucun mahiyeti mutlak surette imsaktan ibarettir. O da, oruca başlamakla gerçekleşmiş olur. "Namaz kılmamaya" yemin eden kimse, namaza başlayıp ilk rek'atta secdeye alnını koymakla hanis olur. Çünkü böyle bir rekât kılınmadıkça namazın mahiyeti tamamen bulunmuş olmaz. "Hac yapmamaya" yemin eden bir kimse de, sahih bir hacca başlayıp farz olan tavafın çoğunu yapınca hanis olur.

"Zevcesini döğmemeğe" yemin eden kimse, onun saçlarını çekse veya gerdanını ısırsa veya sıkıştırırsa veya burnuna dokunup kanatsa bakılır: Eğer bunları öfke halinde yapmışsa hanis olur. Oynaşma halinde yapmış ise, sahih olan görüşe göre hanis olmaz. Bununla beraber bu döğmekte acı vermek

şarttır. Maksada gelince, bunda iki görüş vardır. Bir görüşe göre, kasıd da şarttır. Diğer bir görüşe göre şart değildir. Onun için böyle yemin eden kimse, başkasını döğmek isterken, yanlışlıkla zevcesine vuracak olsa, birinci görüşe göre hanis olmaz, çünkü kasıd bulunmamıştır. Buna örfen de döğme denmez. İkinci görüşe göre hanis olur; çünkü döğme işi gerçekleşmiştir (bunda kasıd aranmaz). "Yeryüzünde oturmamaya" yemin eden kimse, yere bitişik olmayan bir sergi, bir hasır, deri veya tahta üzerine otursa hanis olmaz. Yine: "Şu döşek üzerinde uyumamaya" yemin eden kimse, o döşek üzerine konulan başka bir döşek üzerinde uyusa hanis olmaz. Yine: "Şu tahta üzerinde uyumamaya" yemin eden kimse, onun üzerine konulan diğer bir tahta üzerinde uyusa, yemininde hanis olmaz. Fakat döşek üzerine bir yüz takılsa veya tahtanın üzerine bir sergi çekilse, bir hasır döşense hanis olur.

"Yatağında" veya "şu yatakta uyumam" diye yemin eden kimse, bedenin çoğunluğu ile o yatağa girip uyumadıkça hanis olmaz. 222- "Bir yere veya bir eve ayağını basmayacağına" yemin eden kimse, o yere sonradan yürüyerek veya bir şeye binerek gidecek olsa hanis olur. Çünkü bir yere ayak basmak, örfde oraya girmek demektir. Fakat böyle yemin ederken yürüyerek girmeyeceğini kasdetmiş bulunursa, binitli olarak girmekle hanis olmaz. Çünkü sözünün gerçeğini dilemiş olur. "Bir yere girmeyeceğine" yemin eden kimse, oraya tutulup sokulsa, hanis olmaz. Bu davranışa karşı çıkmasa da hüküm aynıdır. Çünkü yemini, bizzat kendisinin gitmesi ile ilgilidir. Fakat bu yere sonradan kendisi girecek olsa, hanis olur.

Şiddet ve zorlama, bir maksadı gidermeyeceği cihetle, yeminin akdine engel olmaz. Buna göre: "Şu belli şeyi yemeyeceğim" diye zorla veya rızası üzere yemin eden kimse, o şeyi sonradan şiddet ve zorlama ile yiyecek olsa hanis olur. Yine baygın veya mecnun olduğu halde yediği takdirde de hüküm böyledir. Fakat: "İçmeyeceğine" yemin ettiği bir şeyi, başkaları zorla boğazına akıtacak olsalar hanis olmaz. Çünkü bunda kendi işi bulunmamıştır. Sonradan kendi rızası ile içerse hanis olur. (İmam Şafîye göre zorlama, yemin bağlantısına engel olur.) Vallahi yersem, içerssem, giyerssem şöyle olsun" şeklinde yemin eden kimse, her ne yese, ne içse, ne giyinse hanis olur. Eğer ben şu yemeği, şu suyu veya şu elbiseyi kasdettim dese, benimsenen görüşe göre gerek kaza (mahkeme hükmü), gerekse diyanet bakımından sözü kabul edilmez. Fakat, "Vallahi bir şey yersem, bir şey içerssem, bir şey giyerssem şöyle olsun" diye yemin eden kimse, bununla belli bir şeyi kasdetmiş olduğunu söylerse, kaza (hüküm) bakımından değil de, diyanetçe tasdik olunur. "Falan şahsın kardeşleri, zevceleri, dostları ile konuşmayacağım" diye yemin eden kimse, bunların hepsi ile konuşmadıkça hanis olmaz. Kardeşlerinin veya dostlarının bir kısmı ile konuşmuş olsa da hanis olmaz; çünkü yeminde bunların tümü murad edilmiştir. Fakat o şahsın yalnız bir kardeşi veya bir zevcesi veya bir dostu olduğunu bildiği halde böyle yemin etse, yalnız biri ile konuşmakla hanis olur.

Bir kimse, başkasındaki bir alacağını taksit taksit almayacağına yemin ettiği halde, ondan bir miktarını alacak olsa, bundan sonra geri kalanını da almadıkça hanis olmaz. Bir kimse: "Malı bulunmadığına" dair yemin ettiği halde, ticaret için olmayan eşyası, akarı veya arazisi bulunsa, bununla hanis olmaz, çünkü bunlara örfde mal denmez, denilirse hanis olur. "Ben bu işi elbette yapacağım, şu adamı elbette ziyaret edeceğim" şeklinde yapılan yeminler, bir defa için geçerlidir. Bir defa ziyaret yapılınca yemin yerine gelmiş olur. Çocukların, delilerin, uykuda bulunanların yeminleri geçerli değildir. Fakat sarhoşluk veren içkilerden birini içmiş olan bir sarhoşun yemini, akıllı başında onlanın yemini gibidir. Çünkü onun sarhoşluğu, kendi kasıd ve iradesine bağlıdır. Onun için ettiği yemine bağlı kalmazsa hanis olur. "İnşallah=Allah dilerse" şeklinde istisnada bulunarak Allah'ın dilemesine bağlanan yemin ve adaklarda, yemine veya adağa aykırı bulunmak hali düşünülmez. Bunun için bir kimse: "Allah'a kasem ederim ki, yarın inşallah şu işi yapacağım" diye yemin etse veya: "Şu işim olursa, İnşallah şu kadar gün oruç tutayım" diye adakta bulunsa da ertesi gün o işi yapmamış olsa veya işi olduğu halde adadığı orucu tutmasa hanis olmaz ve günah işlemiş olmaz. Çünkü bu halde o işin yapılması veya orucun tutulması, Yüce Allah'ın dilemesine bağlanmıştır. Allah'ın herhangi bir

iş i dileyip dilemediği, o iş meydana gelmeden önce bizim tarafımızdan bilinemez. Bu gibi istisnalar (Allah dilerse sözleri), İmam Azam ile İmam Muhammed'e göre sözün hükmünü geçersiz kılar. O sözü kesinlik halinde çıkarır. İmam EbûYusuf'a göre de, o bir şart yerindedir. Artık o şart bizce gerçekleşmedikçe (yemin anında o işin meydana gelmesi bizce bilinmedikçe) ceza gerekmez. (İmam Malik'e göre, bu istisna halinde de, yeminin ve nezrin hükmü lâzım gelir.Çünkü her şey Allah'ın dilemesine bağlıdır. İnşallah denmesi, teberrük içindir. Bundan dolayı onu söylemekle yapılan yeminin veya nezrin hükmü değişmez.)

Nezrin (Adak) Mahiyeti ve Nevileri

Nezir, Yüce Allah'a saygı için yasak olmayan bir işin yapılmasını üzerine alıp yüklenmektir. Böyle bir işin yapılmasını kendine vacib kılmaktır. Nezrin çoğulu "Nuzûr"dur. Necr edene de "Nâzir" denir. Nezrin Türkçesi adaktır. Sadece Yüce Allah'ın rızası için ibadet sayılacak bazı şeyleri adamak geçerlidir ve sevaba bir yoldur. "Nezrim olsun, yarın Allah rızası için oruç tutayım veya fakire şu kadar para vereyim" denilmesi gibi. Fakat dünyalık sağlamak için yapılacak adak makbul değildir. "Falan işim yoluna girerse, üç gün oruç tutayım, fakire para vereyim" gibi. Böyle dünyaya ait bir maksad için yapılan bir ibadet ve taat, kutsal bir maksada değil, dünyaya ait bir isteğe ve amaca dayanmış olur. Bu ise, ibadet ve taatlarda arananı ihlâsa aykırıdır. Böyle bir adak kaderi değiştiremez. Mukadder ne ise, yine o meydana gelir. Şu kadar var ki, bazan böyle bir adak için cimriden bir mal çıkmış olur. Bununla beraber adaklara riayet etmek gerekir. Çünkü adak yapan Yüce Allah ile sözleşme yapmış demektir. Onun için yapılan adağa vefa gösterilmesi, verilen sözün yerine getirilmesi gerekir. Yüce Allah, adaklarını yerine getirenleri Kur'ân-ı Kerîm'de övmüştür. Adaklar, zaman, yer, şahıs ve adanan şey bakımından belirli ve belirsiz nevilerine ayrıldıkları gibi, bir şarta bağlı olup olmamak bakımından da mutlak ve muallak nevilerine ayrılmıştır. Bunlar ileride görülecektir.

Nezrin Şartları

1) Nezredilen şeyin cinsinden bir farz veya vacib bulunmalıdır. Buna göre: "Bir gün oruç tutayım" diye yapılan bir adak sahihdir. Fakat: "Falan hastayı ziyarette bulunayım" diye yapılacak bir adak sahih olmaz. Her halde bunu yerine getirmek gerekmez. Çünkü hasta ziyareti cinsinden bir farz veya vacib ibadet yoktur.

2) Nezredilen şeyin cinsinden olan farz veya vacib bizzat kastedilmiş olmalıdır, başka bir farz veya vacibe vesile olmamalıdır. Buna göre "İki rekât namaz kılalım" diye yapılan bir nezir sahihdir. Fakat: "Nezrim olsun abdest alayım" veya "Tilâvet secdesinde bulunayım" diye yapılacak bir adak geçerli değildir. Çünkü abdest ile tilâvet secdesi, bizzat kastedilen ibadet değildir. Bizzat kastedilen ibadetlere birer vesiledir.

3) Nezredilen şey, insan üzerine hemen veya gelecekte yapılması farz veya vacib olan bir ibadet olmamalıdır. Onun için: "Nezrim olsun yarınki sabah namazını, vitir, namazını kılalım" şeklindeki adaklar sahih olmaz.

4) Adanan şey aslında bir günah olmamalıdır. Onun için: "Şu işim olursa, kendimi Hak yolunda kurban edeyim, intihar edeyim" diye yapılan adak sahih olmaz. Fakat aslen meşru iken, başka bir sebepten dolayı yasaklanmış olan bir şeyle adak sahihdir. Örnek: Bir kimse Ramazan bayramının birinci gününde veya Kurban bayramının dört gününde oruç tutmayı nezretse bu sahih olur. Ancak o günlerde oruç tutulması yasaklandığından o günlerde iftar edip sonradan kaza yapar. Bununla beraber iftar yapmayıp o günleri oruç tutsa, adağını yerine getirmiş olur. "Allah için evlâdını kurban edeceğini" nezreden kimseye, İmam Ebû Yusuf ile İmam Şafî'ye göre bir şey gerekmez; çünkü bu,

caiz olmayan bir adaktır. Fakat İmam Azam ile İmam Muhammed'e göre, bu halde bir koyun kurban edilmesi gerekir. Çünkü İbrahim aleyhisselâm, böyle bir kurban kesmekle emrolunmuştur.

5) Nezredilen şey aslında gerçekleşemez olmamalıdır. Buna göre bir kimse: "Geçen falan günde oruç tutayım" diye nezir yapsa, üzerine bir şey gerekmez. Yine: "Falan zatın geleceği gün oruç tutayım" diye adak yaptığı halde, o zat zeval vaktinden sonra gelse veya kendisinden oruca aykırı bir hal meydana çıktıktan sonra gelse, nezir adına bir şey gerekmez. Çünkü o günde oruç tutulması artık gerçekleşemez (muhal) olmuştur. Geceleyin geldiği takdirde de hüküm böyledir. Çünkü adak gündüz içindir. 6) Adanan şey, adak yapanın mülkünden daha fazla veya başkasına ait bulunmamalıdır. Buna göre: "Hemen bin lira sadaka vermesini" adayan kimsenin yalnız yüz lirası bulursa, ancak bu yüz lirayı sadaka vermesi gerekir. Veya başkasına ait bir koyunun kurban edilmesini adayan kimseye de, bu adağından dolayı bir şey gerekmez.

Belirli ve Belirsiz, Mutlak ve Muallak Adaklar

"Nezrim olsun, yarın oruç tutayım" gibi bir adak, muayyen (belirlenmiş) bir adaktır. "Nezrim olsun, bir gün oruç tutayım" denilmesi de gayrimuayyen (belirlenmemiş) bir nezirdir. Bunlar, aynı zamanda bir şarta bağlı olmayan mutlak (bağılantısız) nezirlerdir. "Falan kimse gelirse, Allah için nezrim olsun bir gün oruç tutayım, şu kadar sadaka vereyim" gibi, şarta bağlı nezirler de birer muallak (bağılantılı) nezirdir. Mutlak olan (bir şarta bağlı olmayan) nezirleri yerine getirmek vacibdir. Belli gününde yerine getirilmeyen bir nezir, başka bir günde kaza edilir. Bugün fakire sadaka vermesini adadığı halde, bu sadakayı o gün vermezse, başka bir günde verilmekle yerine getirilir. Buna kaza denilir.

Olması istenilen bir şarta bağlı nezir, o şartın gerçekleşmesi halinde yerine getirilmesi vacib olur. Olması istenmeyen bir şarta bağlanmış bulunan bir nezre gelince, bunda adak yapan serbestir. Şart gerçekleşince, dilerse nezirini yerine getirir, dilerse yalnız yemin keffareti öder. Sahih olan budur. Örnek: "Şu nimete kavuşursam bir ay oruç tutayım" diye adak yapan kimse, o nimete kavuşunca bir ay oruç tutması vacib olur. Çünkü şart kılınan nimet, adak sahibi için istenen şeydir. Aksine olarak; bir kimse kendini yalan söylemekten engellemek için: "Eğer yalan söylersem, bir ay oruç tutmak nezrim olsun" diye nezrettiği halde yine yalan söylerse, serbestir. Dilerse bu adağını yerine getirir, bir ay oruç tutar. Dilerse yemin keffareti öder. Çünkü şart koştuğu yalan söyleme işi, kendisince istenen şey değildir. Bu nezir bir nevi yemin demektir.

Mutlak bir nezir, muayyen (belirli) olsa bile, zamana, mekâna, belli bir paraya, belli bir fakire bağlı kalmaz. Bu nezir, gerek oruçla, gerek namazla ve itikâfla olsun, gerek para ve diğer şeylerle olsun eşittir. Buna göre, bir kimse: "Cuma günü oruç tutayım" veya "Beytü'l-Makdis'de şu kadar namaz kılayım" veya "Bu parayı cuma günü falan beldede olan falan fakire vereyim" diye nezrettiği halde, buna aykırı olarak başka bir günde oruç tutsa, başka bir mescidde o kadar namaz kılsa, o miktarda başka bir parayı başka bir beldedeki başka bir fakire verse, adağını yerine getirmiş olur.

Bir şarta bağlanmış olan bir nezir, o şartın bulunmasından önce yerine getirilemez. "Falan zat gelince üç gün oruç tutayım" diye nezreden kimse, daha o zat gelmeden üç gün oruç tutacak olsa, nezirini yerine getirmiş olmaz. Şarta bağlanarak yapılan bir nezir de, zamanla, mekânla, belli bir para ve belli bir fakirle kayıtlanmaz. Örnek: "Falan işim olursa cuma günü oruç tutayım, şu yerdeki falan fakire şu parayı vereyim" şeklinde nezir yapan kimse, o iş olduktan sonra herhangi bir günde o orucu tutabilir veya herhangi bir yerdeki başka bir fakire o paranın karşılığını verebilir.

Bir vakte kadar izafe edilen bir oruç, o vaktin gelmesinden önce tutulursa, İmam Azam ile İmam Ebû Yusuf'a göre caiz olur. İmam Muhammed'e göre caiz olmaz. Receb ayında tutulması nezredilen bir orucun daha önce gelen Rebiulahirde tutulması gibi... "Bir sene oruç tutayım" diye mutlak şekilde

yapılan bir nezirden dolayı, hilâllere göre tam bir sene oruç tutulması gerekir. Şöyle ki: Eğer arka arkaya devamlı tutulması söylenmemiş ise, bu oruç değişik günlerde tutulabilir. Eğer fasıla vermeden tutulursa, otuz beş günün kazası gerekir. Bunun otuz günü ramazana ve beş günü de bayramlara raslayan günlere karşılıktır. Böyle nezreden kadın ise, bu yıl içinde tutmayacağı adet günlerini de kaza etmesi gerekir. Fakat böyle bir yıl aralıksız oruç tutulması nezredilirse, Ramazan günlerini kaza etmek gerekmez. Çünkü böyle bir sene Ramazandan dışta kalamayacağı için, Ramazan günleri bu nezirden ayrı tutulmuş gibi olur.

Bir kimse: "Falan ayda, (Receb ayında) oruç tutayım" diye nezrettiği halde, o ayda hasta olsa iftar eder. Sonra Ramazan orucunda olduğu gibi kaza eder. "Allah rızası için bir gün oruç tutayım" diye yapılan bir nezrin günü belli değildir. Nezreden dilediği gün, o borcu tutabilir. İki gün, üç gün... denildiği takdirde de hüküm böyledir. Bu günlerin oruçları fasılasız tutulabileceği gibi, parça parça olarak da tutulabilir. Ancak nezir esnasında fasılasız tutulmasına niyet edilmiş olursa, o zaman ara vermeden tutulması gerekir. Örnek: "Ara vermeden on gün oruç tutayım" diye nezretmiş bulunan bir kadın, beş gün oruç tuttuktan sonra âdet görmeye başlasa, tuttuğu oruçlar nezirden sayılmaz. Temizlendikten sonra yeniden on gün tutması gerekir. Fakat dağınık olarak ayrı ayrı günlerde oruç tutmayı adayan kimse, o kadar gün fasılasız oruç tutsa, adağını yerine getirmiş olur.

"Üzerime oruç vacib olsun" diyen kimseye, bir gün oruç tutmak gerekir. Mikdarına niyet etmeksizin "Birçok günler oruç tutayım" diye nezreden kimsenin de, İmam Azam'a göre on iki İmama göre yedi gün oruç tutması gerekir. "Nezrim olsun ki, yalan söylemeyeyim, nezrim olsun ki, falan yere girmeyeyim" gibi sözler, "Ahdim olsun" yerinde birer yemin sayılır. Buna göre, yalan konuşsa veya o yere gitse, yalnız yemin keffareti gerekir. "Üzerime nezrolsun" sözü de böyledir. Ancak bu sözlerle sadaka vermek, oruç tutmak, haccetmek gibi bir ibadet niyeti olursa, o zaman o ibadeti yerine getirmek gerekir. Yalnız: "Nezrim olsun" denilmesi de böyledir. Bu halde bakılır: Eğer bununla herhangi bir sayı olmaksızın oruca niyet edilmiş ise, üç gün oruç gerekir. Miktarsız sadakaya niyet edilmişse, on fakire birer fitre mikdarı vermek gerekir.

Nezirde kasd ve kasıdsızlık (hüküm bakımından) eşittir. Buna göre "Allah için bir gün oruç tutayım" diyecek yerde yanılarak: "Bir ay oruç tutayım" denilse, bir ay oruç tutulması gerekir. Bu ayı belirlemek nezreden kimseye aittir. Nezrin arkasından hemen oruca başlanması şart değildir. "Allah rızası için şu gün (perşembe günü) oruç tutayım" diye yapılan bir nezir, en yakın olan perşembe gününe ait bulunmuş olur. Yalnız o gün tutulacak oruç ile bu nezir yerine getirilmiş olur. Her perşembe oruç tutulması gerekmez. Fakat buna niyet edilirse, her perşembe oruç gerekir. 250- Nezredilen günlerden birinde iftar edilirse, kaza gerekir. Örnek: Belli günlerde oruç tutmaya nezreden kimse, o günlerin şiddetli sıcağından oruç tutmaya gücü yetmezse, iftar eder ve elverişli günlerde tutamadığı günleri kaza eder. Oruç tutmak üzere yaptığı adaktan dolayı üzerine kaza gereken kimse, bu kazayı geciktirip de kocasa (şeyh-i fani olsa) veya geçimini kazanmak için pek zor bir sanat ile meşgul bulunsa iftar eder, her gün için fidye verir. Fakirliğinden dolayı fidye vermeye gücü yetmezse, Yüce Allah'dan mağfiret diler. Çünkü Yüce Allah'ın mağfireti boldur, merhameti geniştir.

Bir kimse: "Bir ay oruç tutayım, itikâfda bulunayım" şeklinde nezrettiği halde, henüz bir gün geçmeden vefat etse, kendisine bir ay oruç tutmak veya itikâfda bulunmak gerekir. Ayın belli olup olmaması eşittir. Bu halde her gün için bir fidye verilmesini vasiyet etmesi gerekir, vasiyet bulunmadığı takdirde varislerinin izinleri ile bu fidye terekesinden verilebilir. Fakat bir kimse hasta olduğu halde böyle bir nezirde bulunup da iyileşmeden vefat etse, kendisine bir şey gerekmez. Amma arada bir gün dahi olsun, iyileşmiş olsa, bir aylık fidye vasiyet etmesi gerekir. İmam Muhammed'e göre, yalnız sağlığa kavuştuğu günler mikdarı fidye vasiyet etmesi gerekir.

"Yüce Allah'ın rızası için kurban keseyim" veya "Nezrim olsun kurban kesip etini fakirlere sadaka olarak vereyim" diye yapılan bir nezir geçerlidir. Fakat: "Şu hastalıktan iyi olursam, bir koyun keseyim" veya "Falan türbe için bir kurban keseyim" gibi nezirler, söz vermeler bir nezir hükmü taşımaz. Allah'ın rızasından başka bir kimse adına kurban kesilmesi caiz değildir. "Falan kimseye şu kadar para adadım, falan türbeye şu kadar mum adadım, falan zatın gelmesi için kuban keseceğim" gibi sözler caiz değildir. Hele bir ölü hakkında: "Ey mübarek zat! Sen benim şu işimi yoluna koyarsan, şu hastama şifa verirsen, şu kayıp malımı bana geri çevirtirsen, senin türbene şu kadar şey harcayayım" şeklindeki adaklar batıldır, haramdır. Belki: "Allah rızası için şu fakire şu kadar para vermek adağım olsun, Allahü Teâlâ hastama şifa verirse, şu kayıp malı bana geri döndürürse, Hak rızası için sadaka vereyim, kurban kesip etini sadaka vereyim, onların mescidlerine hasır ve zeytinyağı alayım" şeklinde bir adak yapılabilir.

Adak kurbanının etini nezreden kimse yiyemeyeceği gibi, zevcesi ile usul ve furuu (baba, babanın babası, evlad ve evladlarının çocukları) da yiyemezler. Bunu fakirlere sadak olarak dağıtmak gerekir. Eğer yiyecek olursa, yediklerinin kıymetini fakirlere vermek gerekir. 256- Yapılan bir nezir veya yemin keffareti yerine getirilmezse, hakim tarafından yapılmasına adam zorlanamaz. Çünkü bunlar, sadece diyanetle ilgili olarak mükellefe yönelen birer borçtur.

İtikâfın Mahiyeti, Nevileri ve Teşriî Hikmeti

- İtikâf lûgat deyiminde bir şeye devam etmek manasındadır. Bir şeye devam eden kimseye de mutekif (itikâf yapan) denir. Şeriatta ise itikâf: Bir mescidde veya o hükümdeki bir yerde itikâf niyeti ile durmaktan ibarettir. İtikâflar: Vacib, müekked sünnet ve müstahab nevilerine ayrılır. Şöyle ki: Dil ile nezredilen bir itikâf vacibdir. Ramazan ayının son on gününde itikâf, kifaye yolu ile bir müekked sünnettir. Başka bir zamanda ibadet niyeti ile bir mescidde bir müddet yapılan itikâf da müstahabdır. 259- Bir itikâfın en az müddeti, İmam Ebu Yusuf'a göre bir gündür. İmam Muhammed'e göre bir saattir. Bir saat, fıkıh alimlerine göre, zamanın belirsiz olan az veya çok bir parçası demektir. Yoksa bir günün yirmi dört saatte biri demek değildir. (İtikâfın en az müddeti, Malikî'lerce tercih edilen görüşe göre bir gündüz kadar, bir gecedir. Şafîilere göre de, "Sübhanellâh" denilmesinden bir an kadar fazla olan pek az bir zamandır.)

İtikâfın meşru olmasındaki hikmet ve yarara gelince, bu pek önemlidir. Resulü Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz Medine-i Münevvere'ye hicretinden sonra ahirete göçüşlerine kadar her Ramazanın son on gününü itikâf ile geçirirlerdi. İhlâs ile olan bir itikâf, amellerin pek şerefli sayılmaktadır. Bu sayede kalbler bir müddet olsun, dünya işlerinden uzak kalır ve Hakka yönelir, birer Beytullah olan mescidlerden birine şu şekilde devam eden bir mü'min çok kuvvetli bir kaleye sığınmış, kerim olan mabudunun feyiz ve yardım kapısına sığınmış olur. İslâm büyüklerinden ünlü Ata demiştir ki: "İtikâf yapan, ihtiyacından dolayı büyük bir zatın kapısında oturup dilediğini elde etmedikçe buradan ayrılıp gitmem, diye yalvaran bir kimseye benzer ki, Allah'ın bir mabedine sokulmuş, beni bağışlamadıkça buradan ayrılıp gitmem demektir." Bir mü'minin her gün azalmakta olan hayat günlerinden faydalanarak böyle kutsal bir yerde bir zaman ebedi ve ezeli yaratıcısına olanca varlığı ile yönelip saf bir kalb ve temiz bir dil ile ibadette bulunması, manevî bir zevke dalması ne büyük bir nimettir. İtikâf yapan bir kimse, bütün vakitlerini ibadete, namaza ayırmış demektir. Çünkü fiilî olarak namaz kılmadığı vakitlerde de mescid içinde namaza hazır bir haldedir. Bu bekleyiş ise, namaz hükmindedir. Sonuç: İtikâf sayesinde insanın maneviyatı yükselir, kalbi nurlanır, simasında kulluk nişanları parlar, ilâhi feyizlere kavuşur. Ne mübarek, ne güzel bir hayat anı!..

İtikâfın (Sıhhat) Şartları

1) İtikâf yapan, müslüman, akıllı ve temiz bulunmalıdır. Onun için müslüman olmayanın, delinin, cünubun, hayız ile nifastan temiz bulunmayanın itikâfı olmaz. Gayr-i müslim ibadete, mecnun da niyete ehil değildir. Temiz olmayanların da mescidlere girmesi yasaktır.

2) İtikâfa niyet edilmiş olmalıdır. Buna göre niyetsiz olarak yapılan bir İtikâf geçerli değildir. Çünkü bunun bir ibadet olabilmesi niyete bağlıdır.

3) İtikâf, mescidde veya o hükümdeki bir yerde yapılmalıdır. Şöyle ki: İçinde cemaatla namaz kılınan herhangi bir mescidde İtikâf yapılabilir. Büyük camilerde yapılması daha faziletlidir. Kadınlar da kendi evlerinde mescid edinilen veya mescid olarak ayıracakları bir odada itikâfda bulunurlar. Buraları onların hakkında birer mescid sayılır. Kadınların dışardaki mescidlerde itikâf etmeleri caiz ise de, kerahetten kurtulamaz. Kadınların kendi evlerinde namaz kılmaları, mescidlerde namaz kılmalarında daha faziletli olduğu gibi evlerinde itikafları da her türlü fitne ve fesad düşüncesinden beri olacağı cihetle mescidlerde itikâfda bulunmalarından daha faziletlidir. (İmam Şafî'ye göre , itikâf tazime lâıyk bir yerde yapılabilir ki, o da mescidlerdir. Evlerde mescid edinilen yerler, bu tazime lâıyk değildir.)

4) Vacib olan bir itikâfda, itikâf yapan oruçlu bulunmalıdır. Bu halde orucun yanılarak bozulması itikâfa zarar vermez. Diğer itikâflar için oruç şart değildir. Çünkü onlar için bir müddet yoktur. Öyle ki camiden bir iki saat içinde çıkıncaya kadar itikâfa niyet edilmesi de sahihdir. (Şafî'lere göre, vacib bir itikâfda da oruç şart değildir.)

İtikâf için bülüğ, erkeklik, hürriyet şart değildir. Buna göre akıllı olan çocuğun, kadının, kölenin itikâfları sahihdir. Şu kadar var ki, kadının itikâfı kocasının ve kölenin itikâfı da efendisinin iznine bağlıdır. İsterse bunlar itikâfı nezretmiş olsunlar, hüküm aynıdır. İzin bulunmayınca kadın, nezretmiş olduğu itikâfı kocasından ayrıldıktan sonra, köle de azad edildikten sonra kaza eder. Bir kimse, itikâf için zevcesine izin verse bundan dönemez, artık engellenmesi doğru olmaz. Efendi ise, kölesine verdiği izinden dönebilir. Mükâteb (sözleşmeli) bir köle ise, efendisinin izni olmasa da, itikâfda bulunabilir. Çünkü kısmen hürriyetine sahibdir.

İtikâfın Edebleri

1) İtikâf, Ramazan ayının son on gününde ve mescidlerin en faziletlisinde yapılmalıdır. 2) İtikâf esnasında hayırdan başka bir şey söylenmemelidir. Günah gerektirmeyen şeyleri konuşmakta bir sakınca yoktur. Bir ibadet inancı ile susmak ise mekruhtur. Günah sayılan şeylerden dili tutmak ise, ibadetlerin büyüklerinden biridir. 3) İtikâf esnasından Kur'ân-ı Kerîm okumaya, hadîs-i şerîf, Peygamberlerin yüksek siyerlerine, dinî meseleleri öğretmeye devam etmelidir. 4) İtikâf yapan kimse, temiz elbiselerini giymeli, güzel kokular sürünmelidir. Başını da yağlayabilir. 5) Nefsine itikâfı vacib kılacak kimse, buna yalnız kalben niyetle yetinmemeli, dili ile de söylemelidir.

İtikâfa Dair Bazı Meseleler

Belli bir mescidde, Mescid-i Haram'da itikâfa niyet eden kimse, başka bir mescidde itikâfa girebilir. Bir ay itikâf adansa ve bundan yalnız gecelere veya gündüzlere niyet edilse, bu niyet sahih olmaz. Çünkü ay, belli miktardaki geceler ile gündüzlerden ibarettir. Onun için geceli ve gündüzlü bir ay itikâf gerekir. Yalnız gündüzleri itikâfda bulunmaya niyet edilmesi sahihdir. Bu durumda her gün fecrin doğuşundan önce mescide girip güneşin batışından sonra çıkılır. Fasılasız itikâfa niyet edilmemişse, istenilen günlerde itikâf yapılabilir. Bir gün için itikâfa niyet edildiği zaman da, buna gece dahil olmaz. Fakat fasılasız şu kadar gün itikâfa denilerek nezredilse, geceler de bu nezre girer. Aksi de böyledir. Bu durumda itikâf için güneşin batışından önce mescide gidilir. Belli olan geceler ve

gündüzler mescidde kalınır. Son günün güneş batışından sonra mescidden çıkılır. Böylece itikâf sona erer.

Muayyen bir ramazan ayını itikâfla geçirmeğe nezredilse, o ramazan orucu bu itikâf orucu içinde yeterli olur. Böyle bir nezir yapıldığı halde, ramazan orucu tutulup da itikâf yapılmısa, başka bir zamanda oruçlu olarak fasılasız bir ay itikâf edilmesi gerekir. Eğer itikâf yapılmaksızın diğer bir ramazan girecek olsa, artık bunda yapılacak itikâf yeterli olmaz. Çünkü bu takdirde kazaya kalan itikâfin orucu, insan üzerine düşen bir borç olmuştur. Bu, ikinci ramazan orucu ile ödenmiş olamaz. 269- Belirtilmeksizin bir ay itikâf yapmayı nezreden kimse, ramazanda bir ay itikâfda bulunmakla bu nezrini yerine getiremez. Çünkü bu itikâf için, bir ay oruç tutmayı da bu nezirle üzerine yüklenmiş bulunur. Ramazan orucu ise, kendisine ayrıca farz olan bir ibadettir. Bir kimse nezrettiği bir itikâfi yapmadan ölecek olsa, her gün için bir fidye ödenmesini vasiyet etmiş olması gerekir. Çünkü vacib olan bir itikâf, orucun bir parçasıdır. Onun için oruçtaki fidye, bunda da gerekli olur. Ancak fakir ise, o zaman Yüce Allah'dan af ve mağfiret dilemelidir.

İtikâfi Bozan ve Bozmayan Şeyler

İtikâf halinde olan bir kimsenin dinî ve tabîî ihtiyaçları için zaruri olarak mescidden dışarı çıkması, itikâfi bozmar. Örnek: İtikâfda bulunanın (mutekifin) cuma namazını kılmak için mescidden çıkması, din bakımından bir özür olduğundan itikâfına engel değildir. Zaten cuma namazının süresi bilinmiş olduğundan, adağın dışında kalmış olur. Yine, abdest ihtiyaçlarını gidermek ve gusletmek için çıkması da tabîî bir özür olduğundan itikâfa zarar vermez. Yine, bulunduğu mescidin yıkılmaya yüz tutması veya oradan zorla çıkarılması da zarurî bir özür olduğundan itikâfa zarar vermez. (Şafii'lere göre, cuma namazı için başka bir camiye çıkılıp gidilmesi itikâfi bozar. İtikâf bir hafta devam edecekse, cuma namazı kılınan bir mescidde itikâfa girmelidir.)

Cuma namazını kılmak veya ihtiyacı gidermek için en yakın olan yere gidilir, arkasından mescide dönülür. Bir özürden dolayı mescidden çıkılınca, başka bir mescidde o itikâf tamamlanır. Bir özür olmaksızın mescidden çıkmak itikâfi bozar. Onun için itikâf yapan bir kimse, geceleyin veya gündüzün özür bulunmaksızın bir müddet kasden veya sehven mescidden çıkarsa itikâfi bozulur. Bu müddet, iki İmama göre, bir günün yarısından ziyade bir zamandır. Bir görüşe göre de, günün belirsiz bir saatinden ibarettir. Kadın da itikâf ettiği odadan özürsüz evinin içine çıksa, itikâfi bozulur. Şu işleri yapmak için mescidden dışarıya çıkmak da itikâfa engel olur: Hasta ziyaretinde bulunmak, cenaze hizmetinde bulunmak, cenaze namazı kılmak, şahidlik etmek, bir hastalık sebebiyle bir saat kadar dışarı çıkmak da itikâfi bozar. Ancak itikâf adağı yapılırken, hastaları ziyaret ve cenaze namazında bulunmak şart kılınmışsa, bunlar için çıkılması itikâfi bozmar. Pek az rastlanan bir özürden dolayı da dışarı çıkmak itikâfi bozar. Boğulmakta olan veya yangına düşmüşü kurtarmak için dışarı çıkmak itikâfi bozduğu gibi, cemaatin dağılmasıyla dışarıya çıkmak da bozar.

İtikâfda bulunan bir kimseye, bu ibadeti esnasında birkaç gün baygınlık veya cinnet gelse, itikâfi bozulur. İyileşip kendine gelince yeniden itikâfa başlar. Öyle ki, bu durum devam ederek birkaç sene sonra üzerinden kalksa, yine itikâfi kaza etmesi gerekir. Yukarıda anlatılan meseleler, vacib olan itikaflar içindir. Nafile olan itikaflarda, bir özür bulunsun veya bulunmasın, dışarı çıkmakla veya hastayı ziyaret etmekle itikâf bozulmaz. Vacib olan bir itikâf bozulunca, onun kazası gerekir. Meselâ: Belli bir ay için yapılan itikâf esnasında bir gün oruç bozulsa veya dışarıya çıkılsa, yalnız bir günlük itikâf için kaza gerekir. Fakat belirsiz olarak fasılasız bir ay için nezredilmiş bir itikâf esnasında, böyle bir gün oruç bozulacak veya dışarıya çıkılacak olsa, yeniden bir aylık itikâfa başlamak gerekir. İtikâf yapan kimse ister kendi iradesi ile oruç yesin ve dışarı çıksın, ister iradesi dışında olarak cinnet ve

bayılma durumuna düşün, eşittir. Başladıktan sonra bırakılan nafile bir itikâfın, tercih edilen görüşe göre, kazası gerekmez.

İtikâf eden kimse için, zevcesi ile cinsel ilişki kurmak veya buna sebep olacak öpme ve okşama gibi herhangi bir hareket, gerek gündüz ve gerek geceleyin olsun, haramdır. Cinsel ilişki ister kasden, ister unutarak olsun, itikâfı bozar. İnzal olması şart değildir. Diğer hareketler ise, inzal olmadıkça itikâfı bozmaz. Bakmak ve düşünmek sonunda meydana gelecek inzal ve ihtilâm da itikâfı bozmaz. İtikâf halinde olan kimse, muhtaç olduğu şeyleri mescidde bulundurmaksızın mescidde satın alabilir. Mescide zarar vermeyecek şeyleri mescide getirebilir. Mescid içinde yer-içer. Mescid içinde hazırlanmış uygun bir yer varsa orada abdest alıp gusledebilir. Böyle bir yer yoksa, dışarıya çıkar ve en yakın yerde abdestini alır ve yıkanır, beklemeksizin hemen mescidine döner. İtikâfda olan kimse, ezan okumak için minareye çıkabilir. Minarenin kapısı mescidin dışında olsa bile zarar vermez. "Allahım, bizi kendini senin kulluğuna adanmış, emirlerine ve yasaklarına titizlikle uyan kullarından eyle. Amin. Ve övgü, âlemleri terbiye eden Allah'a mahsustur.

Zekât

Zekâtın Mahiyeti

Zekat lûgat deyiminde temizlik, bereket, çoğalma, güzel övgü manalarını taşır. Din deyiminde ise; "Bir malın belli bir mikdarını, belli bir zaman sonra hak sahibi olan bir kısım müslümanlara Yüce Allah'ın rızası için tamamen temlik etmek (mülkiyetine geçirmek) tir." Zekat, kulların kulluk görevindeki sadakatlerine delalet eder. Bu yöndendir ki, zekata "sadaka"da denmiştir. Bununla beraber "sadaka" sözü, zekattan daha kapsamlı mana taşır. Vacibleri de, nafileleri de içine alır. Zekat vermeye, "Tezkiye", zekat verene de "Müzekkî" denilir. Şahidler hakkında yapılan övgüye de "Tezkiye" dendiği bilinmektedir.

Zekat vermek farzdır. Peygamberimizin hicretlerinin ikinci yılında, oruçtan önce farz kılınmıştır. İslâmın şartlarından birini teşkil etmektedir. Belli miktarda bulunan nakid paraların ve ticaret mallarının üzerinden bir yıl geçince, zekatlarını geciktirmeden hemen vermek gerekir. Çünkü bu zekat mallarına yoksulların hakkı geçmiş oluyor. Artık bu hakkı özürsüz olarak geciktirmek caiz olmaz. Diğer bir görüşe göre, zekatın verilmesi geciktirmeli olarak farzdır. Sene sonunda hemen verilmesi gerekmez. Zekat borcu olan kimse, bunu hayatta bulunduğu sürece ödeyebilir. Ödeyemeden ölürse, o zaman günahkar olur. Fakat doğru olan birinci görüştür. Zekatın aşikare verilmesi daha faziletlidir. Çünkü bu şekilde verilmesi, başkalarına bir örnek olur ve teşvik yerine geçer. Kendisi hakkında, zekat vermiyor diye, kötü bir zannı da kaldırmış olur. Zekat bir farz olduğu için, bunun yerine getirilmesinde gösteriş olmaz. Nafile olarak verilen sadakalarda ise, durum böyle değildir. Bunların gizli verilmesi ve gösteriş yapılmasına engel olunması daha faziletlidir.

Zekatın Teşriî Hikmeti

Zekatın meşru olmasındaki hikmet pek önemlidir, herkese göre açık ve meydandadır da denilebilir. Bir hadis-i şerifde şöyle buyurulmuştur: "Mallarınızı zekatla koruyunuz, hastalarınızı sadaka ile tedavi ediniz, bela dalgalarını da dua ve yalvarışla karşılayınız" İşte zekat sayesinde mallar korunmuş oluyor. Sadakalar da, maddî ve manevî hastalıklar için birer ilaç yerine geçiyor. Doğrusu zekat ve sadaka verenlerin mallarında ve canlarında bir feyiz ve bereket, bir sağlık ve afiyet yüz gösterir. Bunun çok üstünde olarak da, kendileri Yüce Allah'ın rızasını kazanıp nice manevî mükafatlara kavuşurlar, nice manevî tehlikelerden kurtulurlar.

Zekatın her yönden birçok yararları vardır. Bilindiği gibi, kalblerde pek ziyade yer tutan mal ve mülk sevgisi, insanı yüksek duygulardan yoksun bırakır, insanı bazan fena işlere sürükler. Zekat sayesinde ise kalbin bu zararlı duygusuna ve meyline direnilmiş olur, nefis'de cimrilikten kurtulmuş olur. Mal, başkasının hakkından arındırılarak insanda şefkat ve hayırseverlik duyguları gelişir. Başkalarını gözetme ve koruma gibi yüksek duygular meydana gelir. Sonra zekat, sosyal hayatın huzur ve mutluluğuna, beraberliğine ve refahına sebeptir. Yoksulları ve acizleri, kendi varlığından faydalandıran bir zengin, cemiyetin en değerli ve sevimli uzvu (organı) sayılır. Fakirlerin ve muhtaçların acılarını azalttığından, onların övgülerini, sevgi ve dualarını kazanır. Mal varlığı da hain ve hırslı gözlerin saldırısından güven içinde bulunur. Artık böyle birbiri için hayır düşünen, yardımsever olup duacı bulunan bir cemiyet içinde güzel bir yaşantı meydana gelmiş olmaz mı?

Zekat vermek, güzel bir inancın eseridir. Böyle bir inanca sahip olan kimse, bağlı bulunduğu cemiyet için zararlı olmaktan uzak, çok yararlı bir insan olur. Çünkü kendi malından bir kısmını sadece Allah rızası için ayırıp fakir din kardeşlerine veren ve bundan dolayı onlardan hiç bir karşılık gözetmeyen bir insan, artık çevresine yararlı olmaz mı? Böyle bir kimse hiç kendisine ait olmayan şeylere göz dikip de başkalarının zararına çalışır mı? Başkalarının ellerindeki mallara saldırır mı? Bununla beraber zekat Allah'ın nimetlerine karşı bir şükran görevidir. Zekat veren müslüman şöyle düşünür. Elde ettiğim bu varlık, bana Yüce Allah'ın ihsanıdır. Nice insanlar vardır ki, daha güçlü ve daha bilgili oldukları halde bu mal varlığından yoksun bulunuyorlar. Bunun için ikram ve ihsanı sonsuz olan Yüce Allah'ın nimetlerine karşı şükretmek gerekir, işte bu şükür, farz olan zekatın ödenmesiyle yerine getirilmiş olur. Şu da düşünülmelidir ki, insanın elde ettiği nimet üzerinde, onun bulunduğu çevrenin çok yönlü etkisi vardır. Eğer o zengin böyle bir çevrede yaşamamış olsaydı, bu mal varlığını kazanabilecek miydi? İşte bu da bir nimettir. Bu nimete karşı da şükür, o çevredeki yoksul ve perişan insanlara karşı yardımda bulunmakla olur. Zekat ve sadakanın verilmesi de, böyle bir yardımı gerçekleştirir.

Zekatın Farz Olmasının Şartları

1) Zekat verecek kimse, müslüman, hür, akla sahip ve buluğ çağına ermiş olmalıdır. Buna göre, müslüman olmayanlar, köle ve cariyeler, mecnunlar ve çocuklar zekat vermekle yükümlü değildirler. Gayri müslimler zekat vermekle mükellef değildirler. Öyle ki, (Allah korusun), bir müslüman bir müddet hak dinden çıkıp ondan sonra tevbe ederek Allah'dan mağfiret dilese, dinden çıkış (irtidat) zamanında zekat vermek ona farz olmayacağı gibi, irtidatından daha önceki zamana ait zekat borçları da düşmüş olur. Çünkü zekatın farziyetinde İslam şart olduğu gibi, bekasında da şarttır. Kölelerle cariyelere gelince, onlar aslen bir mala sahip olamayacakları için, zekat vermeye ehil değildirler. Kendilerine ticaret için izin verilse de, yine hüküm aynıdır. Mecnunlara gelince, bunlarda iki durum düşünülebilir. Birincisi, doğuştan beri mecnun (deli) bulunmaktır. Bunların bu durumu devam ettikçe, onlar zekatla yükümlü olmazlar. Fakat bunlar buluğ çağına erdikten sonra iyileşip düzelseler, sağlıklı kavuşmalarından itibaren zekat vermekle mükellef olurlar. İkincisi, buluğa erdikten sonra bir müddet mecnun olmaktır. Bu durumda bunların cinnetleri (delilikleri) bütün bir yıl devam ederse, bu yıl için zekat vermeleri onlara farz olmaz. Çünkü bu durumda onlardan yükümlülük düşmüş olur. Fakat bu yıl içinde bir iki gün gibi kısa bir zaman iyileşecek olsalar, zekat vermeleri onlara farz olur. Bu mesele İmam Muhammed'e göredir, İmam Ebû Yusuf'a göre, yılın çoğunda sağlık üzere bulunmadıkça, o yılın zekatı gerekmez. Baygınlık hali ise, zekat verme mükellefiyetine engel değildir. Çocuklara gelince, bunlar akılları başlarında olarak buluğa ermedikçe, zekat vermekle yükümlü olmazlar. Onun için bunların mallarından velileri zekat veremez. Bunların zekat vermeleri buluğ çağına ermekle başlar. Bir sene sonunda yerine getirilmesi gerekir. (İmam Şafî'ye göre çocukların ve delilerin mallarından zekat verilmesi gerekir. Bunu velileri mallarından öderler. Çünkü zekat mala gereken bir haktır. Küçüklük ve noksanlık bu hakkın varlığını gideremez. Öşürde de durum böyledir.) Bize göre zekat malî bir ibadettir. Bunlar ise ibadetle mükellef değildirler.

2) Zekat verecek kimse, temel ihtiyaçlarından ve borçlarından başka nisab miktarı veya daha fazla bir mala sahip bulunmalıdır. Bu miktar malı bulunmayana zekat farz olmaz. "Nisab", şeriatın bir şey için koymuş olduğu belli bir ölçü ve miktar demektir. şöyle ki: Zekat vermek için altının nisabı yirmi miskaldır. Gümüşün nisabı iki yüz dirhemdir. Koyun ile keçinin nisabı kırk koyun veya keidir. Sığır ile mandanın nisabı otuz ve deveninki de otuz beşdir. Temel ihtiyaçlar: Bundan maksad, oturacak ev ile eve gerekli olan eşya, kışlık ve yazlık elbise, gerekli silah ve aletler, kitaplar, binek hayvanı, hizmeti, köle veya cariye, bir aylık -doğru kabul edilen başka bir görüşe göre, bir yıllık- nafaka demektir. Borç karşılığı olarak elde bulunan para da böyledir.

3) Zekatı verilmesi gereken mal, gerçekten veya hüküm bakımından artıcı bulunmalıdır. Böyle olmayan mallardan zekat gerekmez. Nisab miktarından fazla olması hkm değiştirmez. Gerçekten artıcılık, ticaret veya doğurma ve üreme yolu ile olur. Ticaret için kullanılan herhangi bir eşya ve hayvan zekata bağlı olduğu gibi, dln veya sütünü almak için, yılın çoğunu kırlarda otlayarak idare eden ve "Saime" adını alan hayvanlar da zekata bağlıdır, ileride anlatılacaktır. Hüküm itibariyle artış da, çoğalmaya ve artmaya elverişli bulunan ve sahibinin veya vekilinin elinde olan altın ve gümüşteki geerliliklerdir. Altın ve gümüşün maddeleri ile ihtiyaçlar giderilemez. Bunlar ticarete kullanılmak ve malların değiştirilmesinde vasıta olmak yolu ile ihtiyaçları karşılar. Bu yönü ile bunlar, yaratılış bakımından artmaya ve ticarete mahsustur. Onun için elde bulunan altın ve gümüş paralar, külçeler ve süs eşyaları, kendileriyle ticarete niyet edilmese veya bunlar nafakaya ve ev satın alınmasına harcanmak üzere saklansa bile, nisab miktarına ulaşınca zekata tabi olurlar.

4) Zekatın gereği için, tam bir mülkiyet bulunmalıdır. Bir malın mülkiyetiyle beraber onun elde de bulunması gerekir. Onun için bir kadın mehrini eline geçirmedikçe, onun zekatı ile yükümlü olmaz. Çünkü o mehre (nikah bedeline) malik ise de, onu eline geçirmiş değildir. Yine, elinde rehin mal bulunan bir kimseye, rehinden dolayı zekat gerekmez. Çünkü rehin, bir borç karşılığıdır. Bunda malikinin ele geçirip sahip olma hakkı yoktur. Satın alınıp da henüz de geçirilmemiş bulunan bir mal, ele geçmiş hükmünde olarak zekata bağlıdır. Bu nisaba girer, ondan zekat vermek gerekir. Yolculuk halinde bulunan kimse de, malının zekatını vermekle yükümlüdür. Her ne kadar o, malını elinde bulundurmuyorsa da, vekili aracılığı ile onu kullanmaya gücü vardır.

5) Zekat gerekmesi için, bir mal üzerinden tam bir yıl geçmiş bulunmalıdır. Buna "Havl-i haveln" denir. Çünkü bu zaman içinde artış ve çoğalma gerçekleşir, döllenme ve üreme olur. Mevsimlerin değişmesiyle ihtiyaçlar ve fiyatlar değişir. şöyle ki: En az nisab miktarında olmak şartı ile artmaya elverişli bir mal üzerinden tam bir kamerî yıl geçip son bulmadıkça ona zekat gerekmez. Nisab miktarı hem senenin başında, hem de sonunda bulunmalıdır. Bu miktarın sene ortasında azalması, zekatın verilmesine engel olmaz. Aksine olarak sene içinde artan mal da, sene sonunda diğer mal ile beraber zekata tabi olur. rnek: Bir kimsenin sene (1364) başında temel ihtiyaçlarından fazla iki yüz dirhem gümüş miktarı artıcı bir malı olup mal, sene sonuna kadar devam etse, bundan beş dirhem zekat vermek gerekir. Bu mal, sene ortasında yüz dirheme indiği halde, sene sonunda yine iki yüz dirhem miktarına çıkmış bulunsa, yine beş dirhem zekat gerekir. Sene başında en az iki yüz dirhem miktarı iken, sene içinde ticaret, bağış ve miras gibi sebeblerle dört yüz dirhem miktarına çıkıp sene sonuna kadar devam etse, on dirhem miktarı zekat gerekir. Fakat böyle bir mal, sene başında yüz doksandirhem miktarı iken sene sonunda iki yüz veya üç yüz dirhem miktarına çıkmış bulunsa yahut sene başında iki-üç yüz dirhem miktarı iken, sene sonunda yüz doksandokuz dirhem miktarına düşse, zekat gerekmez. Ancak iki yüz dirhem olduğu günden itibaren devam edecek olan bir yıl sonunda yine aynı miktara veya daha fazlasına erişecek olursa zekat gerekir. İmam Züfer'e göre, nisab miktarı, senenin başından sonuna kadar bulunmalıdır. (İmam şafii'ye göre, saime denilen hayvanlarda da hüküm böyledir. Fakat ticaret mallarında nisabın yalnız ticaret mallarında sene sonunda tam bulunması lazımdır. Sene başında ve ortasında nisabın noksan olması, zekatın verilmesine engel

olmaz.) Zekata bağı bir mal üzerinden bir yıl geçtikten sonra bu mal artacak olsa, ana paraya bağı olarak yıl sonunda zekata girer.

Zekatın Sıhhatının Şartı

1) Zekatı fakire verirken veya zekat için bir mal ayırırken bunun zekat olduğunu kalb ile niyet etmek gerekir. Dil ile söylenmesi gerekmez. Öyle ki, bir malı fakire zekat niyeti ile verirken bunun bir bağı veya bir borç olarak verildiğini dil ile söylemek zekata engel değildir.

2) Bir mal fakire niyetsiz olarak verilince bakılır: Eğer mal henüz fakirin elinde bulunuyorsa, zekata niyet edilmesi yeterlidir. Fakat elinden çıkmış ise, niyet edilmesi yeterli değildir. Yine, bir kimse, bir adamın malından onun adına zekatını verdiği zaman, o kimse buna rıza gösterirse bakılır: Eğer o mal fakirin yanında mevcut bulunuyorsa, bu zekat sahih olur; değilse olmaz.

3) Zekat vermede vekilin niyeti değil, müvekkilin niyeti geçerlidir. Onun için bir kimse, zekatını vermek için bir adamı vekil tayin etse, zekat olarak vereceği malı teslim etliği zaman veya o malı vekil fakire vereceği zaman zekata niyet etmesi gerekir. Vekilin niyeti yeterli olmaz. Bu vekil, müslüman olabileceği gibi, bir gayri müslim (Zimmî) de olabilir.

4) Zekat vermek niyetinde olan bir kimse, bunun için bir mal ayırmaksızın zaman zaman fakirlere bir şeyler verdiği halde, zekata niyet etmek hatırına gelmese, bu verdikleri zekata sayılmaz. Fakat fakire böyle bir mal verirken: "Bunu niçin veriyorsun?" diye sorulacak soruya, düşünmeksizin hemen "zekat olarak veriyorum" diyebilecek bir durumda ise, bu niyet yerine geçer.

5) Bir kimse fakirlere bir gün sadaka verdikten sonra: "Şu süre içinde verdiğim sadakaların zekatımdan olmasına niyet ettim." demesi yeterli olmaz.

6) Bir kimse elinde bulunan bir malı zekata niyet etmeksizin tamamen sadaka olarak verse, bunun zekatı kendisinden düşmüş olur. İster nafile sadakaya niyet etmiş olsun, ister olmasın, hüküm aynıdır. Fakat verilen bu mal ile bir nezre veya başka bir vacibe niyet etmiş olursa, bu mal o niyete göre verilmiş olur. Verilen bu mala düşecek zekatı ayrıca ödemek gerekir.

7) Bir kimse, üzerine zekat düşen malının bir kısmını bir fakire bağışlasa, buna isabet eden zekat kendisinden düşer. Örnek: Bir zengin, bir fakirde olan yüz bin lira alacağını o fakire bağışlasa, yalnız bir yüz bin liranın zekatını vermiş olur. Burada zekata niyet edip etmemek eşittir. Bu yüz bin lirayı diğer mallarının zekatına sayamaz. Yine, fakir olmayan bir borçluya bir mal bağışlansa, bununla ne o malın ve ne de başka mallarının zekatı verilmiş olmaz. Sahih olan görüşe göre, bu bağışlanan mala düşen zekatın da ayrıca verilmesi gerekir.

Zekata Bağı Olan Mallar

Mallar, "Emval-ı batine - Emval-i zahire (kapalı ve açık mallar)" adı ile iki kısımdır. Nakid paralarla evlerde ve mağazalarda bulunan ticaret malları "emval-ı batine (kapalı mallar)"dır. Saime denilen (yılın çoğunu kırlarda otlayarak beslenen) hayvanlar ile bir kısım arazi gelirleri ve madenler, yer altındaki hazineler ve gümrüklere uğrayan ticaret malları "emval-ı zahire (açık mallar)" dendir. Bunların hepsi de belli bir ölçüde zekata bağıdır. Batınî malların zekatını vermek, sahiplerinin din anlayışına bırakılmıştır. Bu zenginler, bu tür mallarının zekatını diledikleri fakirlere ve muhtaçlara verebilirler. Zahirî (açıkta olan) malların zekatlarını (vergilerini) belli ölçüler içinde devlet, özel memurlar aracılığı ile toplayarak belli yerlere harcar. Bu memurlara "Amil, Saî, Aşır" gibi adlar verilmiştir.

Önceleri, tüccarları yol kesicilerden ve saldırılardan korumak karşılığında bir kısım zekatlarını almak için uygun görülen yerlerde "Aşır" adı altında bir takım memurlar görevlendirilmiş bulunuyordu. Bu memurlar, nisab miktarına ulaşan ve üzerlerinden bir yıl geçmiş bulunan ticaret mallarından ve paralardan kırkta birini müslümanlardan toplarlardı. Ancak bu malların sahipleri, daha yola çıkmadan önce o malların zekatlarını bulunduktan yerde ödediklerini veya bu mallar karşılığında borçlu bulunduklarını veya mallarının ticaret malı olmadığını veya zekatlarının başka bir "Aşır" tarafından alınmış olduğunu söylerler ve bu ifadelerinin de aksi meydana çıkmazsa onlardan zekat alınmazdı. Bu memurlar, tüccarların yanında bulunur ve çabuk bozulacak sebze, yaş hurma, yaş üzüm gibi şeylerden zekat almazlardı; isterse kıymetleri nisab miktarından fazla olsun... İslam ülkelerinde tacirler, ticaret malları için İslam gümrüklerinde verdikleri vergileri bu malların zekatına sayabilirler.

Zekata Bağlı Olmayan Mallar

Bir kimse, hem kendi ihtiyacını ve hem de geçimleri kendi üzerine olan kimselerin ihtiyaçlarını karşılayan ve temel ihtiyaçlar adını alan şeylerden zekat vermez. Oturulan evler, evlerin lüzumlu eşyaları, giyinip kuşanmaya ait elbiseler, silahlar, binek hayvanları, hizmet için kullanılan köle ve cariyeler bir aylık veya bir yıllık yiyecek ve içecek şeyler, ilim sahiblerinin birer cildten veya takımdan ibaret kitapları, sanatçıların birer takım aletleri temel ihtiyaçlardan sayılır. İşte bunlar nisab ölçüsüne girmezler. Ticaret için olmayan fazla miktardaki ev eşyasından kitablardan, sanat aletlerinden ve yine ihtiyaçtan fazla olan elbiselerden yenilecek ve içilecek şeylerden, altın ve gümüşten başka süs eşyalarından, yakut, zümrüt, inci ve elmas gibi ziynet eşyalarından da zekat vermek gerekmez. Çünkü bunlar (hakikaten veya hükmen) artıcı değillerdir. Ancak bunlar temel ihtiyaçlar dışında olup kıymetleri en az nisab miktarına ulaşınca, sahipleri zengin sayılır. Her ne kadar zekat vermekle yükümlü olmazlarsa da, kendileri zekat ve sadaka alamazlar ve bunlar üzerine fitır sadakası ile kurban kesmek vacib olur.

Bir kimsenin kendi malı olduğu halde elinden çıkıp da faydalanamadığı ve eline bir daha geçmesi de düşünülemediği mallardan zekat verilmez. Bu mallara "Mal-ı zimar" denir. Bu durumdaki mallar "nami = çoğaltıcı" sayılamayacaklarından zekata bağlı olmazlar. İsbatı mümkün olmayıp inkar edilen alacak paralar, zorla alınan, çalınan, el konulan ve geri alınması umulmayan mallar, denize düşüp çıkarılması mümkün görülmeyen mallar, kırdı gömülüp yerleri unutulmuş geçer paralar ve kaybolmuş diğer mallar bu kısımdandır. Bunlar elden çıktığı için ve bunlardan yararlanılamadığı için, ele geçmedikleri müddetçe zekata bağlı olmazlar. Fakat bunlar tekrar ele geçince bakılır: Nisab miktarına ulaşır da zekata bağlı mallardan olursa, ele geçtikleri tarihten itibaren bir yıl son bulunca, zekatlarını vermek gerekir. Örnek: Yıllarca inkar edilip bir delil ile isbatı mümkün olmayan yüz bin liradan ibaret bir alacaktan dolayı bu geçmiş yıllar için zekat gerekmez. Fakat daha sonra borçlunun ikrarı veya şahid ve sened gibi bir delille alacak isbat edilip tahsil edilse, bu alacağın isbatı anından itibaren zekata bağlı olur. Aradan bir yıl geçince de zekatını ödemek gerekir. Ancak para sahibinin zekata tabi başka malı da bulunursa, o zaman bunların zekatı ile beraber, o ele geçirilen malların da zekatını vermek gerekir, bunlar üzerinden bir sene geçmesi beklenilmez. (İmam Züfer ile İmam Şafî'ye göre, bu tür malların geçmiş yılları için de zekat gerekir. Çünkü mülkiyet vardır.)

İnsanlara borçlanıp da, onlar tarafından ödenmesi istenen bir borcun karşılığında aynı miktarda borçlunun elinde geçer para veya ticaret malı veya saime hayvan bulunursa, bu zekata tabî olmaz. Ödünç alınmış paralar, yok olmuş eşya bedeli, zevcelere ödenecek mehir paraları, geçmiş yıllara ait zekat borçları, hep bu borç kısmındandır. Bunun için bir kimsenin temel ihtiyaçlarından başka elinde nisab miktarı geçer parası veya ticaret eşyası bulunduğu halde, bu miktara denk borcu bulunsa, kendisine zekat farz olmaz.

Bir kimsenin nisabdan fazla malı olduğu halde, bir miktar da borcu bulunsa bakılır: Eğer bu mevcut malından borcu çıktıktan sonra nisabdan noksan olmamak üzere bir malı kalırsa, yalnız bu malın zekatı gerekir. Fakat nisab miktarından (iki yüz dirhem gümüş kıymetinden) az bir şey kalırsa, bundan zekat gerekmez.

Bir kimsenin yüz bin lira fazla parası olduğu halde, geçmiş yıllardan üzerinde kalmış zekattan yüz bin lira borcu bulunsa, kendisine bu yüz bin lira için zekat gerekmez; çünkü bunun karşılığı kadar borç vardır. Fakat zekattan kırk bin lira borcu olursa, geri kalan altmış bin liranın zekatını vermek gerekir. Zekat, Allah'ın hakkı olmakla beraber, verilmediği takdirde, en büyük idareci tarafından istenilip verilmesi gereken yerlere harcanabilir. Bu bakımdan da zekat, insanlar tarafından istenecek borçlardan sayılır. Adaktan, keffaretten, fitır sadakasından ve hac farzından dolayı olan borçlar ise böyle değildir. Bunların ödenmesi insanlar tarafından istenemez. Bunun için, bu gibi borçların bulunması, eldeki mevcut malların zekata bağlı olmasına engel olamaz. (İmam Şafiîye göre, nisab miktarı artıcı (nami) bir mala sahip olan, bunun karşılığında borcu olsa da, yine zekatla yükümlü olur. Çünkü zekatın vacib olması, nisab miktarı olan artıcı (nami) mal sebebiyledir. Bu borçlu ise, buna sahiptir. Hür bir insanın borcu, onun kişiliği üzerine yüklenir. Hemen onun elindeki mala yüklenmez. Bunun içindir ki, bu malını istediği gibi kullanma hakkına sahiptir. Borç ile zekat ayrı ayrı haklardır. Birinin bulunması, diğerinin gerekli olmasına engel değildir.) Bizce, borçlu fakirdir. Nisab miktarı fazla malı yoksa, kendisine zekat verilmesi bile caizdir. Zekat vermek ise, zengin olana farzdır.

İnsanlar tarafından istenen bir borcun zekata engel olması, bu borcun geçer paradan olması veya başka eşyadan bulunması itibariyle eşittir. Aynı zamanda borç müddetinin girmiş olup olmaması da eşittir, hükmü değiştirmez. Ancak bu borç, zekat vacib olmadan önce, insanın üzerine geçmiş bulunmalıdır. Yoksa bir malın zekatını vermek vacib olduktan sonra, gelecek olan bir borç, geçmiş zekat borcunu düşürmez. İmam Ebû Yusuf'a göre, insan üzerine yüklenen bir borç, zekatın vücubuna (gerekli olmasına) engel olmazsa da, İmam Muhammed'e göre engel olur. Bir borca kefil olan kimsenin, kefil olduğu borca denk malından zekat vermesi gerekmez. Bu kefalet, borçlunun emriyle olsun veya olmasın eşittir. Çünkü kefil de borçlu demektir. Bir borç herhangi bir şekilde düşünce, ona denk olan malın zekatı için sene başı bu düşüş tarihinden başlar. Örnek: Bir kimsenin temel ihtiyaçlarından başka nisab miktarı nami (artıcı) bir malı bulunduğu gibi, o kadar da borcu bulunsa, kendisine zekat gerekmez. Fakat bu borç kendisine, bağışlansa, bu bağışlama tarihinden itibaren bir sene geçince, bu nisab miktarının zekatını vermek gerekir. Bu mesele, İmamı Azam'a göredir. İmam Muhammed'e göre, bu halde o malın üzerinden bir sene geçmiş olunca zekatı gerekir. Borç düştükten sonra bir yıl geçmesine lüzum yoktur.

Geçer para (nakit) ticaret eşyası, saime denilen hayvanlardan ayrı ayrı nisablara sahip olan bir kimsenin bir miktar borcu olsa, bu borcuna temel ihtiyaçlarından (ev gibi) biri karşılık tutulamaz. Zekata bağlı olan mallarından dilediğini karşılık tutar ve diğerlerinin zekatını verir. Ancak bu mallardan bazısının zekatı devlet tarafından tahsil edilmiş olursa, o zaman önce borcuna karşı geçer paraları karşılık tutulur. Geçer paralar yetişmezse, ticaret eşyası karşı tutulur. Bu da yetmezse, zekatı az olan hayvanları karşılık tutmak gerekir. Nisab miktarı veya daha fazla bir şey kalırsa onun zekatı verilir.

Ticaret için değil de, yalnız kiralarını almak üzere insanın mülkiyetinde bulunan evlerden, dükkanlardan, gelir getiren tesislerden, kaplardan, aletlerden makinelerden ve nakil vasıtalarından zekat gerekmez. Ancak bunların kira ve gelirlerinden toplanan paralar nisab miktarı olur da karşılığında borç bulunmazsa, toplanan para üzerinden tam bir yıl geçince veya zekatı verilecek diğer para ve eşyalara ilave edilmekle zekata tabi olurlar. Ticaret için olmayan atlar, iki İmama göre (İmam Muhammed ve İmam Ebû Yusuf), saime olsun veya olmasın, dişilerle erkekleri karışık olsun olmasın

zekata tabi değildirler. Fetva da buna göredir. İmamı Azam ile İmam Züfer'e göre, bu atlar saime olur da; dişileri ile erkekleri karışık bulunursa, bunlar zekata tabidir. Bunlarda nisab aranmaz. Bunların sahibi, kıymetlerinin kırkta birini zekat olarak verir. Bir görüşe göre de, her at başına bir dinar (altın) veya on dirhem gümüş verir. Önceleri bir dinar altın, on dirhem gümüşe denk bulunuyordu. Bu zekatı devlet tahsil etmez. Yükümlü olan kimse, bu zekatı dilediği fakire verebilir.

Ticaret için olmayan sırf erkek atlar, saime olsun olmasın, İmamı Azam'a göre de zekata tabi değildirler. Fakat saime bulunan sade kısraklar için İmamı Azam'a göre zekat gerekir. Çünkü bunlara kaçak erkek atların karışması ihtimali vardır. Bununla beraber İmamı Azam'dan başka bir görüş de rivayet edilmiştir. Merkeb, katır, av için öğretilmiş köpek ve pars, ticaret için olmayınca, zekata tabi olmazlar, isterse saime olsunlar... Çünkü bunların saime olmaları pek azdır. Çok az olan şeye ise değer verilmez. Yük hayvanları ile çifte koşulan hayvanlar, kesilip etleri yenmek veya damızlık için ahırlarda ve kırlarda beslenen hayvanlar ve ayrıca en az altı ay ahırlarda yemle beslenen "alüfa" adındaki hayvanlar zekata tabi değildir. (İmam Malik'e göre, bunlar da zekata bağlıdır. Çünkü zekat, mülk ve maliyet itibariyledir. Zekat buna şükür olarak verilir, işte bu hayvanlarda da mülk ve maliyet vardır.) Haram mal için zekat verilemez. Böyle haram bir mala sahip olan kimse, o malı asıl sahibine geri vermesi gerekir. Yoksa fakirlere sadaka olarak verilmesi gerekmez. Fakat haram bir mal, helal bir mala karışmış olur da, aralarını ayırmak mümkün değilse, hepsinin zekatını vermek gerekir.

Zekat zimmete değil, malın aynına bağlı kalır. Onun için bir mal, zekatı verilmek icab ettikten sonra helak olsa, zekatı düşer. Fakat o mal başkasına bağışlanmak veya onunla bir ev alınmak suretiyle harcansa, zekatı düşmez, onun zekatını ödemek gerekir. Zekat için ayrılmış olan bir mal, ziyana uğrasa zekat düşmez. Fakat zekat için ayrılan bir mal fakirlere verilmeden para sahibi ölse, bu para varislerine miras kalır. Zekattan borcu olan kimse ölünce, bu borcu vasiyet etmemiş olursa, onun terekesinden bu para alınamaz. Onun malı varislerine geçmiş olur. Varislerden ehil olanlar, isterlerse, ölünün bu borcunu kendi hisselerinden bağış yoluyla verebilirler. Çok kimselerin zekatlarını vermeye vekil olan kimse, bunlardan aldığı zekat mallarını birbirine karıştırmaksızın fakirlere vermesi gerekir. Onları birbirine karıştırdıktan sonra verirse, kendi adına sadaka vermiş olur ve o zekat mallarını ayrıca ödemesi gerekir.

Ehli Hayvanlara Ait Zekatlar

Ehli hayvanlar, koyun, keçi, sığır, manda, deve ve at olmak üzere altı cinstir. Bunlardan, senenin yarısından çoğunu kırlarda ve meralarda otlayıp geçinmek şartı ile sütlerini almak, üretmek ve semizletmek için beslenen hayvanlara "Saime" denir. Bunun çoğulu "Sevaim"dir. Bu mer'alarda ve kırlarda altı ay ve daha az bir zaman otlayıp bu maksadlarla beslenen hayvanlar "Saime" sayılmadığından zekata bağlı değildirler. Yine yalnız binilmek veya yük taşımak yahut kesilip, etleri alınmak için meralarda az çok bir müddet otlatılan hayvanlar da zekata tabi değildir. Ticaret için olan malların hükmü ise aşağıda yazılıdır. Saime denilen hayvanlardan, cinslerine göre, senede bir defa olmak üzere belli bir zekat alınır.

1) Koyun ve Keçilerin Zekatı Saime olan koyun ve keçinin zekat nisabı kırktır. Bunlar kırktan az ise, zekatları yoktur. Bunlar kırk koyun olunca, bir koyun zekat verilir. Kırktan sonra yüz yirmi bir koyuna kadar zekat yoktur. Yüz yirmi bir koyundan iki yüz bir koyuna kadar iki koyun zekat verilir, iki yüz bir koyundan dört yüz koyuna kadar üç koyun verilir. Tam dört yüz koyun için de dört koyun zekat verilir. Bundan sonra her yüz koyun için bir koyun verilir. Yüzü doldurmayan koyun sayısı zekata bağlı olmaz. Zekat olarak verilecek koyun bir yaşını doldurmuş olmalıdır, sahih olan budur. Keçi de koyun gibidir. Bunlar bir cins sayılır. Bunlar, nisabı doldurmak için birbirlerine ilave edilirler. Böylece otuz koyun ile on keçiden bir koyun zekat gerekir. Bunların erkekleri ile dişileri zekat hesabı

bakımından eşittir. Zekat olarak verilecek hayvan erkek de, dişi de olabilir. Karışık olan koyun ve keçilerden hangisi daha fazla ise, ondan zekat vermek sünnettir. Eğer bunlar eşit ise, mal sahibi dilediği cinsten zekatı verir. Fakat bu hayvanların hepsi aynı cinsten olursa, o cinsten zekatın verilmesi gerekir. Mevcut olan koyunlar yerine keçiden veya keçiler yerine koyundan zekat veremez.

2) Sığır ve Mandaların Zekatı Saime olan sığırlarda zekat nisabı otuzdur. Bundan azı için zekat gerekmez. Otuz sığırdan kırk sığıra kadar zekat olarak iki yaşına basmış erkek veya dişi bir buzağı verilir. Kırk sığırdan altmış sığıra kadar, üç yaşına girmiş erkek veya dişi bir dana verilir. Tam altmış sığır olunca, birer yaşını bitirmiş iki buzağı verilir. Sonra her otuzda bir buzağı ve her kırkta bir dana verilmek suretiyle hesap edilir. Örnek: Yetmiş sığır için bir buzağı ile bir dana zekat verilebileceği gibi, seksen sığır için de iki dana, doksan sığır için üç buzağı, yüz sığır için bir dana ile iki buzağı ve yüz on sığır için de dört buzağı veya üç dana vermek arasında sahibi serbesttir. Çünkü bunda dört otuz ve üç kırk vardır. Daha çok sayılar için de bu şekilde işlem yapılır. Zekat verme bakımından sığır ile manda arasında fark yoktur, bunlar bir cins sayılır. Bunlar karışık olunca birbirlerine ilave edilirler. Yirmi sığır ile on manda bulursa, bunlar için iki yaşına girmiş bir buzağı zekat verilir. Bu iki cinsten hangisi fazla ise, zekat o fazla cinsten çıkarılır. Her iki cins eşit bulunursa, değerleri az olan cinsin en iyisinden veya değeri yüksek olan cinsin düşüğünden zekat verilir. Sığırlar değer bakımından düşükse, bu sığırların en iyi buzağılarından zekat verilir ve bu şekilde denge sağlanmış olur.

3) Develerin Zekatı Saime olan develerde zekat nisabı beştir. Beşten az olan develerde zekat yoktur. Birer yaşını bitirmiş beş deve için bir koyun zekat verilir. Beşten ona kadar bağışlanmıştır. On deveden yirmi beş deveye kadar her beşte bir koyun verilmesi gerekir. Tam yirmi beş deve için de, iki yaşına girmiş bir dişi deve yavrusu verilir. Otuz beş deveye kadar başka bir şey verilmez. Tam otuz altı deveden kırkbeşe kadar da üç yaşını bitirmiş bir dişi deve verilir. Kırk altı deveden altmışa kadar da, dört yaşına girmiş bir dişi deve verilir. Tam altmış bir deveden yetmiş beş deveye kadar da beş yaşına girmiş bir dişi deve verilir. Yetmiş altı deveden doksana kadar da, üçer yaşına girmiş iki dişi deve vermek gerekir. Tam doksan, birden yüz yirmiye kadar da, dört yaşına girmiş iki dişi deve verilir. Yüz yirmi deveden yüz kırk beş deveye kadarda, böyle dört yaşında iki deve ile beraber her beş devede de bir koyun verilir. Yüz kırk beşden sonra da, fıkıh kitaplarımızda açıklandığı ölçülerle zekatları verilir. Zekatları verilecek develerin erkek ve dişi olarak karışık bulunmaları veya arab ve acem develeri olmaları fark etmez. Ancak zekat olarak verilecek develerin orta değerinde dişi olması şarttır. Erkek deve verildiği takdirde, kıymeti itibarıyla verilir.

Sene başında nisab miktarında bulunan saime hayvanlara, sene içinde bağış miras ve satın alma gibi yollarla aynı cinsten bir kısım saime hayvanlar eklenecek olsa, sene sonunda bunların tümünden zekat vermek gerekir. (İmam Şafî'ye göre, bu eklenen kısım nisab miktarına ulaşsın veya ulaşmasın, mülkiyete geçme tarihinden itibaren bir yıl geçmedikçe zekata tabi olmaz.) Saime bulunan hayvanlar arasındaki kör ve zayıf hayvanlar da nisab hesabına girer. Fakat bunlar zekat olarak verilmez. Saime olup da henüz birer yaşını doldurmamış olan kuzulardan ve sığır, manda, deve yavrularından da zekat vermek gerekmez. Bu, İmamı Azam ile İmam Muhammed'e göredir. İsterse sayıları nisab miktarından çok fazla olsun. Fakat bu yavrular arasında kendi cinslerinden büyük hayvanlar bulunursa, bu büyüklere bağlı olarak onlar için zekat gerekir. Mesela: Sene başından sene sonuna kadar bir koyun ile otuz dokuz kuzu bulursa, sene sonunda bu koyun zekat olarak verilir. Bunlardan bir kuzu verilmesi yeterli olmaz. Yine, yirmi dokuz sığır yavrusu ile bir tane sığır bulursa, iki yaşına girmiş bir buzağı vermek gerekir. Yine, dört deve yavrusu ile bir tane de iki veya üç yaşına girmiş deve bulursa, bir koyun verilmesi gerekir. Eğer sene içinde veya sene çıktıktan sonra bu yaşlı hayvanlar ölecek olsa, geride kalan kuzu ve yavrular için yine zekat vermek gerekmez. İmam Ebû Yusuf'a göre, böyle yaşlarını henüz doldurmamış hayvanlardan nisab miktarına ulaşan olursa, zekat gerekir. Böylece kırk kuzu için bir kuzu zekat verilir. (İmam Şafî Hazretlerinin de görüşü böyledir.)

Saime olan hayvanlarda iki nisab arasındaki mikdar, ittifakla zekat dışında kaldığından bundan dolayı zekat gerekmez. Zekata bağlı olmayan bu iki nisab arasındaki hayvanlar helak olduğu takdirde de, bunların helaki İmamı Azam ile İmam Ebû Yusuf'a göre zekata tesir etmez. Fakat İmam Muhammed ile İmam Züfer'e göre, bunlar helak olunca, zekat da o nisbette, düşer. Mesela: Bir kimsenin altmış koyunu bulursa, bunlardan kırk koyun için yalnız bir koyun zekat gerekir. Bunlar yüz yirmi koyuna ulaşmadıkça geri kalan yirmi koyun için zekat gerekmez, bunlar zekattan müstesnadır. Bu durumda bu altmış koyundan on veya yirmi koyun telef (helak) olsa, yine geri kalan kırk koyun için İmamı Azam ile İmam Ebû Yusuf'a göre, bir koyun zekat ödenmesi gerekir. Fakat İmam Muhammed ile İmam Züfer'e göre, böyle altmış koyundan on veya yirmisi telef olsa, zekat da o nisbette azalır. Şöyle ki: On koyun telef olunca, bir koyunun altıda biri, yirmi koyun telef olunca, bir koyunun altıda ikisi nisbetinde zekat mikdarı azalmış olur.

Ticaret Mallarının Zekatı

Her nevi ticaret malları zekata tabidir. Ticaret malları, uruz denilen mallardan ve kumaşlardan olabileceği gibi, buğday, arpa, pirinç benzeri ürünlerden ve demir, bakır, kalay gibi ağırlık eşyalarından, koyun, deve ve at gibi hayvanlardan, ev, dükkan ve han gibi gelir getiren mallardan da olabilir. Ticaret (alım-satım) için olan akarların kira bedelleri de ticaret malı sayılır. Bu ticaret için olan mülklerden alınan gelirlerde ticaret niyeti olması şart değildir.

Sene başında nisab mikdarına ulaşan (kıymetleri en az iki yüz dirhem gümüş veya yirmi miskal altın bulunan) ticaret mallarının zekatı için, sene sonundaki kıymetlerine itibar olunur ve bu kıymetlere göre zekat verilir. Bu kıymetler nisab mikdarından aşağıya düşerse, zekat verilmez. Sene ortasında azalıp çoğalmalarının bir tesiri olmaz. Ticaret için olan hayvanlarda da, hayvanların sayısına veya saime olmalarına bakılmaz. Her halde bunların kıymetleri esas alınır.

Ticaret mallarının sene sonundaki kıymetleri, bulunduktan yerdeki piyasaya göre takdir edilir. Bu fiyat biçimde sahibleri serbestir. Dilerlerse bu kıymetleri altın ile ve dilerlerse gümüş ile takdir ve tayin edebilirler. Fakat bunlardan birine göre nisab mikdarında bulunduğu halde, diğerine göre nisaba ulaşmasa, nisaba ulaşan değere göre zekatı vermek gerekir. Mesela: Bir ticaret malının kıymeti iki yüz dirhem gümüşe eşit olduğu halde, yirmi miskal altına eşit olmayıp bundan eksik olsa, nisab bulunduğuna göre hesaplanarak o malın zekatı verilir.

Ticaret niyeti, ticaret işi ile beraber olmalıdır. Böyle bir işten soyutlanmış olan bir niyetle bir mal, ticaret için olmuş olmaz. Buna göre, bir insan bir malı satın alırken veya satmak için birine verirken ticarete niyet etse, o mal ticaret için olur. Fakat bir kimse, kendisine miras bırakılan, bağışlanan veya vasiyet gibi bir yolla geçen mal hakkında ticareti niyet etse, yalnız bu niyetle o mal ticaret için olmaz. Bu mesele İmam Muhammed'e göredir. Fakat İmam Ebû Yusuf'a göre, bir kimse kendisine bağışlanan veya vasiyet edilen bir malı ticaret niyetiyle kabul etse, o mal ticaret için olmuş olur. Çünkü ticaret mal kazanmak için yapılan bir sözleşmedir. Bir kimsenin kabulü bulunmadıkça, mülküne girmeyecek olan bir şey ise, onun kabulü ile bir kazancı olur. Artık onun bu işinde ticaret niyetinin bulunması sahih olur. Başlangıçta ticaret niyeti ile satın alınmamış olan bir takım eşya veya bir mikdar zahire benzeri mal, ileride satılmak üzere saklanırsa, bu bir ticaret malı sayılmaz. Onun için bunun üzerinden bir yıl geçmekle zekatı gerekmez.

Ölçülür, tartılır veya sayılır şeylerden olan bir ticaret malının kıymeti, sene sonundan sonra artacak veya eksilecek olursa, buna bakılmaz. Ancak tam sene sonundaki kıymetine bakılır, ona göre zekatı verilir. Örnek: Sene başından sonuna kadar yüz bin lira kıymetinde bulunan kırk kilelik bir ticaret zahiresi, sene sonundan sonra yüz yirmi bin liraya çıksa veya seksen bin liraya düşse, bu değişikliğe bakılmaz, tam sene sonundaki yüzbin liradan ibaret olan kıymete göre zekat verilir. Buna göre, zekatı,

malın kendinden kırkta bir nisbeti ile verilmediği takdirde, kıymeti olan yüz bin liradan aynı kırkta bir nisbeti ile ödenir.

Ticaret malları bir yıl içinde kendi cinsleriyle veya başka cinslerle değiştirilecek olsa, bir senelik müddet kesilmiş olmaz; yine sene sonunda zekatlarını vermek gerekir. Geçer paraların değiştirilmesi hakkında da hüküm böyledir. Örnek: Bir kimse sene başında en az iki yüz dirhem gümüş kıymetinde bir ticaret malına sahip olsa veya bu değerde geçer parası olsa, sene ortasında bunlarla başka bir ticaret malı aldığı zaman bakılır. Eğer elde olan bu mal sene sonunda yine iki yüz dirhem gümüş kıymetinde veya daha ziyade ise zekata bağlı olur.

Ticaret için olmayan Saime hayvanlar, sene içinde gerek kendi cinsleri ve gerek başkası ile değiştirilecek olsa, sene başından başlayan müddetin hükmü kalmaz. Değiştirmek suretiyle ele geçen mal veya nakid üzerinden, değişme tarihinden itibaren bir yıl geçmedikçe zekat gerekmez. Örnek: Saime olan kırk koyun, sene içinde başkasına verilir bunların yerine yine saime olan kırk koyun veya beş deve alınacak olsa, bunların alınışı üzerinden bir yıl geçmedikçe onlardan zekat alınmaz. Çünkü saimelerden alınacak zekat, onların ayinleri (bizzat kendileri) ile geçerli olur. Onlara karşılık alınan saime hayvanlar ise, önceki saime hayvanların aynı değildir. Halbuki ticaret mallarında bu ayniyet işine bakılmaz. Bunlarda geçerli olan sadece maliyettir. Ticarete ise bu değişiklik istenen bir esas olup bu maliyete aykırı değildir. Ancak bu saime hayvanlardan zekatları verilmeden veya verildikten sonra geçer para ile değiştirilecek olur da adamın yanında başka geçer paralar nisab miktarı bulunursa, bu nakidler birbirine ilave edilir. Bu nisab miktarı ana para üzerinden bir yıl geçince, hayvanlardan ele geçirdiği paralar da buna ilave edilerek zekatları toptan verilir. miktarı Nisab ticaret malı bulunduğu takdirde de hüküm böyledir. İmam Züfer'e göre, bu saime hayvanlar kendi cinsleri ile değiştirilirse, bu değişiklik müddetin hükmüne engel olmaz. Yine aynı senenin sonunda zekatlarını vermek gerekir, değiştirme tarihine bakılmaz. (İmam Şafi'ye göre de, gerek kendi cinsleri ile, gerek cinslerinden başkası ile değiştirilmiş olsunlar, müddet kesilmiş olmaz.)

Ticaret maksadı ile kırlarda, mubah meralarda beslenen ehli hayvanlar, saime zekatına değil, diğer ticaret malları gibi, kıymetlerinin kırkta biri nisbetinden zekata tabi olurlar. Fakat sonradan yalnız sütleri veya dölleri alınmak üzere saime olmalarına niyet edilecek olursa, o zaman saime zekatına bağlanırlar ve zekat başlangıcı bu niyet tarihinden başlayarak tam bir yıl sonunda geçerli olur. Böylece sene sonunda zekatları saime olarak verilir. Mubah mer'alardan maksad, para ve kira karşılığı olmaksızın bütün insanların hayvanlarını parasız otlatmalarına ayrılan yerlerdir.

Altın ile Gümüşün Zekatı

Altın ile gümüş ister külçe halinde olsun, ister darbedilmiş olsun, bunlar hangi maksadla bulundurulursa bulundursun, nisab miktarına ulaşıp da üzerlerinden bir yıl geçerse, zekata tabi olurlar. Altının nisabı yirmi miskaldır. Gümüşün nisabı iki yüz dirhemdir. Bir miskal yirmi kırattır. Her kırat da beş arpa ağırlığıdır. Bir şer'i dirhem ise, on dört kırattır. Bu halde on şer'i dirhem, yedi miskal ağırlığına denktir. Bir de örfi dirhem vardır ki, on altı kırattır. O halde yirmi miskal yirmi beş örfi dirheme eşittir. İki yüz şer'i dirhem de yüz yetmiş beş örfi dirheme eşittir. Bazı fıkıh alimlerine göre, zekat ve fitre sadakası konusunda her beldenin örfi dirhemi esas alınmalıdır. Buna göre gümüşün nisabı, iki yüz örfi dirhemden ibarettir. Bu şekilde de fetva verilmiştir. Fitre konusuna bakılsın...

Yirmi miskal altının zekatı, yarım miskal altın olduğu gibi, ikiyüz dirhem gümüşün zekatı da, beş dirhem gümüşdür. Yirmi miskalden fazla olan altın dört miskale ulaşmadıkça ve iki yüz dirhem gümüşten fazla olan miktar kırk dirheme ulaşmadıkça, bu fazlalıklar için ayrıca zekat gerekmez. Ancak bu fazla miktar ile beraber başka bir ticaret malı da bulunursa o zaman bu fazla miktarlarla hepsinin zekatı verilir. Fakat altın ile gümüşten nisab üstünde fazla olan miktar, kıymetçe dört miskala

veya kırk dirheme eşit olursa, bu fazladan da zekat gerekir. Bu mesele İmam Azam'a göredir, iki İmam'a (İmam Muhammed ve İmam Ebû Yusuf) göre ise, böyle küsurlarında ne olursa olsun, zekatını vermek gerekir. Örnek: Bir kimsenin yalnız iki yüz otuz dokuz dirhem gümüşü bulursa, İmamı Azam'a göre, yalnız iki yüz dirhem için beş dirhem zekat vermek gerekir. Küsur olan otuz dokuz dirhem için zekat gerekmez. Bu küsur kırka ulaşmadıkça zekatı yoktur. İki imama göre, bu küsurlar için de kırkta bir nisbetinde zekat vermek gerekir. Yine, bir kimsenin yalnız iki yüz yetmiş dirhem gümüşü bulursa, İmamı Azam'a göre, iki yüz kırk dirhem için altı dirhem zekat vermesi gerekir, geri kalan otuz dirhem için bir şey gerekmez. Fakat iki imama göre, bu geri kalan kısım için de zekat gerekir. Altın hakkında da hüküm böyledir.

Altın ile gümüşün nisablarında, bunlardan zekat verilmesi için, kıymetlerine değil, ağırlıklarına bakılır. Bunda ittifak vardır. Buna göre altından yapılmış bir tepsinin ağırlığı nisab miktarından az, mesela on dokuz miskal olduğu halde, kıymeti yirmi miskalden fazla bulursa, ittifakla zekata tabi olmaz. Ancak bununla beraber zekata tabi başka bir mal bulunur da, tümü nisab miktarına ulaşırsa zekat gerekir. Yine, iki yüz adet gümüş dirhemden biri ağırlıkça biraz noksan bulursa, bunlara zekat gerekmez. Fakat başka bir zekat malı bulunursa, zekat gerekir.

Kendilerinde riba (faiz) uygulanmayan, şer'an ölçek ve tartı esasına bağlı bulunmayan mallardan zekat verilmesinde kıymetlerine bakılır. Ağırlık ve adetlerine bakılmaz. Buna göre, üzerine zekat olarak orta durumda iki koyun farz olan kimse, bunların kıymetlerini para olarak verebileceği gibi, bu ikisinin kıymetine denk iyi bir koyun vererek de zekatını ödeyebilir. Çünkü koyunlar kıymete bağlı mallardandır. Bunlarda riba (faiz) olmaz. Fakat kendilerinde riba işlemi yürütülebilen mallarda böyle kıymete değil, ağırlığa itibar edilir. Mesela: Zekat olarak verilmesi gereken beş kilo buğday karşılığında, dört kilo iyi cins buğday verilemez. Yine, iki miskal altın yerine, bir miskal ağırlığında olup üzerindeki sanattan dolayı, iki miskal kıymetinde bulunan bir altın verilemez. Çünkü bu durumda riba (faiz) gerçekleşir. Bu mesele, İmamı Azam ile iki imama göredir, İmam Züfer'e göre verilebilir. Çünkü kıymetleri eşittir. Kıymetler eşit olunca, kul ile Yüce Allah arasında riba düşünülemez. (Riba'ya bağlı mallar için, kerahet ve istihsan bölümüne bakılsın.)

Altın veya gümüşten yapılmış bulunan ziynet takımları ve süs eşyaları, tablolar gibi maddelerden de, nisab miktarına ulaşıncaya zekat gerekir. Bu zekat kendi cinslerinden olmayan bir mal ile ödeneceği takdirde, ağırlıklarına değil, kıymetlerine bakılır. Bunda da ittifak vardır. Fakat kendi cinsleriyle ödeneceği takdirde, İmamı Azam ile İmam Ebû Yusuf'a göre, ağırlıkları esas alınır, İmam Züfer'e göre kıymetlerine bakılır. İmam Muhammed'e göre de, fakir için daha faydalı olan tarafa itibar edilir. Örnek: Yirmi miskal ağırlığında bulunan bir altın bilezik, kendisindeki sanat bakımından yirmi beş miskal kıymetinde bulursa, bakılır. Eğer zekatı gümüş gibi başka bir cinsten verilecek olursa ağırlığı olan yirmi miskale değil, kıymeti olan yirmi beş miskale bakılarak zekatını vermek gerekir. Fakat bunun zekatı kendi cinsinden olan altından verilecekse, İmamı Azam ile İmam Ebû Yusuf'a göre, ağırlığı olan yirmi miskal altına göre verilmesi gerekir, İmam Muhammed ile İmam Züfer'e göre, bu yeterli olmaz, altının kıymetine göre, değer farkı olan beş miskalin de ayrıca zekatını vermek gerekir. Yine, iki yüz dirhem has gümüş için, dört dirhem has gümüş kıymetinde olan beş dirhem karışık gümüş verilse, bu İmam-ı Azam ile İmam Ebû Yusuf'a göre yeterli olur. Çünkü ağırlık bakımından istenen miktara eşittir. Fakat İmam Züfer ile İmam Muhammed'e göre yeterli olmaz; çünkü kıymet bakımından İstenen değerden daha azdır. Aksine olarak iki yüz dirhem karışık gümüş için beş dirhem karışık gümüş kıymetinde dört dirhem saf gümüş verilse, bu İmamı Azam ile İmam Ebû Yusuf'a göre yeterli olmaz. Çünkü ağırlık esasına göre noksandır. Fakat İmam Züfer'e göre yeterlidir, çünkü kıymet bakımından eşitlik vardır. Cenabı Hak ile kul arasında riba düşünülemez.

Altın ile gümüşün ve ticaret mallarının nisabında, bunların bir cinsten olmaları şart değildir. Onun için bir kimsenin bir miktar altını ile gümüşü ve bir miktar da ticaret malı bulunur da, bunların tümünün kıymeti bir nisab miktarı olan iki yüz dirhem gümüşe denk olursa, kırkta bir zekatlarını vermek gerekir. Her biri nisab miktarından noksan olan altın ile gümüş, İmamı Azam'a göre, kıymet bakımından birbirini tamamlayarak nisab aranır, iki imama göre ise ağırlık bakımından birbirini tamamlarlar. Buna göre: Bir kimsenin yüz dirhem gümüşü ve yüz dirhem gümüş kıymetinde de on miskal altını bulursa, bunun için ittifakla beş dirhem gümüş zekat vermesi gerekir. Fakat yüz dirhem gümüş ile yüz dirhem gümüş kıymetinde beş miskal altını yahut elli dirhem gümüş ile yüz elli dirhem gümüş kıymetinde on miskal altını bulursa İmamı Azam'a göre beş dirhem miktarı zekat gerekirse de, iki imama göre gerekmez; çünkü cüz bakımından nisabları noksandır. Fakat yüz elli dirhem gümüş ile elli dirhem kıymetinde beş miskal altın bulursa, yine ittifakla zekatları gerekir. Çünkü kıymetleri tam gümüş nisabına denktir. Bundan başka birinin nisabı dörtte üç, diğerinin nisabı dörtte bir nisbetinde mevcut olduğundan tamamı bir nisaba denk bulunmuş olur.

Yüz elli dirhem gümüşle beraber altmış veya seksen dirhem gümüş kıymetinde beş miskal altın bulursa, İmamı Azam'a göre iki yüz dirhem kırkta biri olarak beş dirhem zekat gerekir. Küsurlar kırka ulaşmadığı için bunlardan zekat gerekmez, iki İmam'ın görüşüne göre, bu kusurlardan dolayıda kırkta bir nisbetinde zekat vermek gerekir. Kusurlarda bağış, iki İmama göre yalnız saime hayvanlara mahsustur. Bu bağışlanan kusur, geçerli para ile ticaret eşyalarında olmaz. (İmam Şafi'ye göre, altın ile gümüş, nisabı doldurmak için birbirlerine ilave edilemez; çünkü cinsleri değişiktir. Bunların her biri için ayrı ayrı tam bir nisab şarttır.)

Geçerli olan karışımli paraların altınları veya gümüşleri, kendilerine karışmış bulunan yabancı maddelerden daha fazla veya eşit bir halde ise, bunlar altın ve gümüş hükmündedir, ona göre zekatları verilir. Eğer bu paraların altın veya gümüş kısmı, onlara karıştırılan yabancı maddelerden az ise, bunlar ticaret malı hükmüne girerler. Sene sonunda kıymetlerine göre zekatları verilir. Bunlarda ticaret niyeti aranmaz; çünkü geçerli para yerindedirler.

Geçerli olan paralar veya ticaret malları altın ile gümüşten karışık halde olsalar bakılır: Altınları karışan yabancı maddeden fazla olanlar altın hükmünde, gümüşleri fazla olanlar da gümüş hükmünde olur. Buna göre nisab miktarın ulaşıncı, zekata girerler. Böyle altın veya gümüşü, yabancı maddeden daha fazla olan geçerli paralar ticaret malı olmayınca ağırlıklarına bakılır. Eğer nisaba ulaşırlarsa zekatları verilir, değilse verilmez. Ancak nisabdan az olan bu gibi geçerli paralar yanında zekata bağlı başka mal varsa, ona göre zekat gerekir.

Para halinde geçerli olmayan altın ile gümüş, başka bir madenle karışık olunca çoğunluğa göre hükmedilir. Altın veya gümüş yabancı maddeden fazla veya eşit durumda ise, tümü altın veya gümüş hesab edilir. Eğer altın veya gümüş, karıştırılmış yabancı maddeden az ise bakılır: Altın veya gümüş kısmı kıymetçe nisaba ulaşırsa veya ulaşmadığı takdirde, zekata bağlı başka mallar varsa, onlarla beraber zekatlarını vermek gerekir. Bunlar ticaret mallarından ise, diğer maden kısmı da ayrıca nazara alınır. Bunların altın veya gümüş kısmı, böyle nisab miktarına ulaşmıyorsa, hepsi ticaret eşyası hükmünde olur. Bu halde ticaret mallarından ise, kıymetleri en az iki yüz dirhem gümüşe denk olmalıdır ki, zekata bağlı olsunlar. Yahut nisaba varmıyorsa, kendileriyle beraber başka ticaret malı veya geçerli para mevcut ise, bunlarla zekata tabi olurlar, değilse olmaz.

Altın ile gümüş darbedilmiş geçerli para cinsinden olmamak üzere karışık bir halde bulunursa, bakılır: Eğer yalnız başına olarak altın nisab miktarında ise veya ikisi bir nisab miktarında olup altın gümüşe ağırlık veya kıymetçe üstün veya eşit ise, hepsi altın sayılır. Ona göre zekat gerekir. Fakat altın nisab miktarında olmayıp kendisine gümüş galip ise, o zaman hepsi gümüş sayılır. Örnek: Altın yirmi

miskal olduğu halde, gümüş iki yüz veya üç yüz dirhem bulunsa, bunların hepsi altın sayılır (çünkü yalnız başına altın nisabı gerçekleşmiştir. Bu esas alınır.) Yine, altın on miskal olduğu halde, iki veya üç yüz dirhem gümüş kıymetinden daha değerli olsa, yine hepsi altın sayılır. Fakat altın on miskal olduğu halde, gümüş kısmı yüz veya iki-üç yüz dirhem kadar olup kıymetçe on miskal altından daha yüksek bulunsa, hepsi de gümüş sayılır.

Kağıt Paralarla Banknotların Zekatı

Kaime ve evrak-ı nakdiye denilen kağıt paralar, istenilen zamanda bankaların nakde çevirdiği ve bedellerinin alınabildiği banknotlar nakid para hükmündedir. Çünkü bunların altın ve gümüş gibi piyasada kullanılması adet haline gelmiştir. Bunların karşılıkları gerçekten veya hükmen mevcut bulunmaktadır. Bunlar hazır bir mal demektir ve bütün insanların servetini teşkil etmektedir. Bunlardan yeterince elde bulunduranlar fakir değil, zengin sayılmaktadır. Bunlar sadece bir alacak senedi yerinde değildir. Bunlardan hemen faydalanmak mümkündür. Bunlar birer geçerli para ve değişim vasıtası olarak kabul edilmiştir. Bunlar diğer paralar gibi istenilen zamanda harcanır ve değiştirilerek karşılığında yarar sağlanır. Onun için bunlar, geçerli para ve ticaret malları hükmünde olup kendi başlarına veya diğer altın ve gümüş paralarla veya ticaret malları ile beraber nisab miktarında olunca en az iki yüz dirhem kıymetine denk bulununca, sene sonunda altın veya gümüş ile olan kıymetlerinin kırkta biri nisbetinde zekata bağlı olurlar. Bu zekat kendi cinslerinden de verilebilir. Örnek: Kırk liranın zekatı için bir lira zekat verilmesi caizdir. Aynı şekilde, karışım halinde olup altın ve gümüşü az bulunan madenî paralarla sırf bakırdan, nikelden veya deriden yapılarak geçerli durumda olan paralar hakkında da hüküm böyledir. Eğer bunlar, altın ve gümüş gibi nakid sayılmayıp zekata bağlanmasalar, fakirler zekat nimetinden mahrum olur. Birçok zenginlerde, servetlerini bu gibi kağıt ve madeni paralara bağlayarak zekat gibi büyük bir nimetin sevabından nasipsiz kalmış bulunurlardı. Böylece zekatın farzietindeki şer'î hikmet de ortaya çıkmazdı. 63- Bankalara yatırılan ve belli müddetlerde alınabilen ve karşılığında senedleri bulunup başkalarına devredilebilen asıl paralar da, ikrarla, senedle sabit borç paralar hükmündedir. Onun için bunlar da nisab miktarında bulunup üzerlerinden her sene geçtikçe zekata bağlı olurlar.

İstenen Borç Paraların Zekatı

Başkalarının üzerinde olup (deyn) denilen ve nisab miktarına ulaşmış bulunan paralar zekata tabi olup olmama bakımından şöyle üç kısımdır:

1) Kuvvetli Alacak: Bunlar, borç olarak verilen paralar ile ticaret mallarının bedeli olan alacaklardır. Bu alacaklar, borçlular tarafından ikrar edilince, tahsil edildikleri zaman geçmiş senelere ait zekatları da verilmek gerekir. Şöyle ki: Bir kimsenin iki sene müddetle üzerinde olup ikrar ettiği on bin lira borcu, kendisinden tahsil edilince, geçen o iki yıla ait zekatı vermek gerekir. Bu halde, bu on bin lira, kıymetçe bin dirhem gümüşe eşit olsa, bundan birinci sene için 250 lira, veya 25 dirhem gümüş zekat verilir. Geri kalan 9750 liradan da ikinci sene için İmamı Azam'a göre 240 lira veya 24 dirhem gümüş verilir ki, bu miktar küsur olan on beş dirhem hariç kalmak üzere 9750 dirhem kırkta birine eşittir. İki imama göre ise 243 lira 30 kuruş zekat vermek gerekir. Çünkü küsur kalan on beş dirhem de kırkta bir nisbetinde zekata tabidir. Böyle kuvvetli bir borç olup da üzerinden sene geçmiş ise, bundan en az kırk dirhem miktarı tahsil edilirse, bunun zekatı hemen verilir. Bundan az tahsil edilirse, hemen zekatının verilmesi gerekmez. Ancak bu miktar borcu tahsil eden kimsenin başka zekat malı varsa onunla beraber bunun da zekatını verir. Fakat böyle bir borç inkar edilmekte ise, tahsil edildiği zaman geçmiş yıllara ait zekatı, İmam Muhammed'e göre gerekmez. Alacaklının elinde sened veya şahid bulunması bu hükmü değiştirmez. Çünkü her delil hakim için geçerli olmaz. Herkes de dava açıp delillerini ortaya koyamaz. Sahih kabul edilen görüş budur.

2) Orta Alacak: Ticaret için olmayan bir malın bedelinden bir kimse üzerinde kalan alacaktır. Ev kirasından bir kimse üzerinde kalan bir alacak veya eski bir elbisenin verilmesinden dolayı karşılığında istenen bir para gibi. Bu gibi alacaklar, borçlunun üzerinde kaldığı müddet geçecek yıllar için zekata tabi olmazlar. Ancak tam nisab miktarı (iki yüz dirhem gümüş miktarı) tahsil edilince zekatı gerekir. Nisabdan az tahsil edilen için gerekmez. Yalnız sahibinin zekata tabi başka malları varsa, o zaman nisab miktarını bulan bu mallar arasında bunun da zekatı verilir. İmamı Azam'dan, daha sahih görülen bir rivayete göre, bu kısım alacakların geçmiş yıllara ait zekatları gerekmez. Ele geçtikten sonra, üzerlerinden bir yıl geçmedikçe zekatları gerekmez. Eğer para sahibinin zekata bağlı başka malı olursa, o zaman hepsinin zekatı verilir.

3) Zayıf Alacak: Bu, bir malın bedeli olmaksızın bir kimsenin üzerinde kalan alacaktır. Varisin üzerinde kalan ve sahibine ödenmesi gereken vasiyet parası, henüz ele geçmemiş diyet bedeli, kadının kocası üzerindeki mehir alacağı, boşama anlaşması sonunda alınacak mal bedeli gibi. Bu nevi alacakların geçmiş yıllar için zekatı gerekmez. Nisab miktarı ele geçip üzerinden bir yıl geçmedikçe de zekatları verilmez. Ancak az çok ne kadar tahsil edilirse, zekata bağlı diğer mallara ilave edilirler. Böylece onların da zekatı birlikte verilmiş olur. Bir rivayete göre, bunlardan diyet ve kitabet bedeli müstesnadır. Bunlar ele geçişlerinden itibaren zekata girerler. (İmam Şafi'ye göre alacak, zekatın ödenmesini geciktiremez. Ele geçmese de onun zekatını vermek gerekir. Çünkü borç verilmesi, hak sahibinin arzu ve isteği ile olmuştur. Bu bakımdan fakirin hakkını geciktirmekte hakkı bulunmaz.)

Arazi Ürünlerinin Zekatı

Arazi ürünlerinden devletçe alınacak miktar, arazinin cinsine göre değişir. Bu miktar, zekat, sadaka, haraç ve icar bedeli mahiyetinde olur. Şöyle ki: Bugün müslümanların ellerindeki arazi, başlıca şu dört kısma ayrılmıştır:

1) Öşür Arazisi: Fethedilen bir memleketin halkı kendi rızaları ile müslüman olur da, ellerindeki arazi onların mülkiyetine geçirilirse veya bir memleket kuvvet gücü ile fethedilip arazileri İslam mücahidlerine mülkiyet üzere verilmiş olursa, bu gibi topraklar Öşür arazisidir. Arab yarımadası bu çeşit arazidir. Bu toprakların ürünlerinden onda bir veya yirmide bir nisbetinde "öşür" adı ile zekat alındığı için bunlara "Öşür Arazisi" denmiştir.

2) Haraç Arazisi: Bu, anlaşma veya üstünlük elde etmek suretiyle fethedilip yerli bulunan gayri müslim halka veya diğer gayri müslimlere temlik edilmiş olan topraklardır. Irak köyleri ve çevresi bu kısımdandır. Bu çeşit araziden, ya ürününe göre veya uygun görülecek belli bir miktarda (haraç) adıyla bir vergi alınır. Bu zekat değildir.

3) Sırf Mülk Arazisi: Memleket arazisinden olup Hazineye ait iken sonradan bir bedel karşılığında bazı kimselere satılmış bulunan topraklardır. Bunların ürünleri de, sahipleri müslüman olunca, zekat bakımından Öşür arazisinin ürünleri gibidir. Yalnız mülk evlerin çevresindeki mülk bahçeler, bu evlere bağlı olduğundan bunların ürünlerinden ve ağaçlarının meyvalarından öşür vesaire alınmaz.

4) Memleket Arazisi: Vaktiyle müslümanlar tarafından fethedilip bir kimsenin mülkiyetine geçirilmeksizin bütün müslümanların yararına bırakılmış olan topraklardır. Bunlar bütün halk adına devlete ait olup kullanma hakkı halka tapu ile verilegelmiştir. Bunların yalnız kullanma hakları belli kimselere aittir. Bu haklara sahip olanlar icarcı (kiralayan) hükmündedir. Devlete verecekleri belli hisse veya vergiler de, icar bedeli hükmündedir. Bundan dolayı böyle bir arazinin ürününden öşür ve diğer bir nam altında zekat gerekmez. Çünkü öşür ile haraç veya öşür ile bu hükümde bulunan icar bedeli bir arazide toplanmaz. Türkiye'deki arazi genellikle bu kısımdandır.

Arazi ürünlerinde İmamı Azam'a göre nisab aranmaz. Buğday, arpa, pirinç, darı, karpuz, hıyar, patlıcan, yonca, şeker kamışı benzeri öşür arazisi ürünlerinde, az da olsa çok da olsa, "Öşür" adı ile hisse alınır. İki İmam'a göre, beş vask (*) mikdarı olmayan ekinlerden ve insanların elinde bir sene kalmayacak sebzelerden öşür alınmaz.

Bir öşür arazisi yağmur veya ırmak, çay suları ile sulanırsa, ürünleri onda bir nisbetinde "öşür" zekatına tabi olur. Eğer dalya, dolap ve hayvan ile veya satın alınacak sularla bütün sene veya senenin yarısından çoğu sulanacak olursa yirmide bir nisbetinde öşür alınır. Tohumlar, amele ücretleri ve diğer masraflar elde edilen üründen çıkarılmaz. Bu ürünler üzerinden bir yıl geçmesi de gerekmez. Bir yıl içinde birkaç defa elde edilen ürünlerin hepsinden aynı ölçülerle öşür alınır.

Öşürde esas arazidir, mal sahibi değildir. Bir öşür arazi vakfedilse, çocuklara veya mecnunlara ait bulunsa, yine ürünün'den "öşür" alınır. Öşür arazisindeki bal ve kudret helvasından da onda bir nisbetinde zekat alınır. Ekimeden başka bir işe yaramayan tohumlar ise, zekata tabi olmaz. Bunlar ticaret için olursa, ticaret malı kısmına girip zekatları verilir.

Zeytin ve susam tanelerinden öşür alındığı takdirde, sonradan elde edilecek yağlarından tekrar öşür alınmaz. Yine, öşrü verilen üzümler için sonradan tekrar zekat vacib olmaz. Öşür arazisi ürünlerinden alınacak muayyen hisseler, ürünler tamamen yetişip elde edildiği zaman alınır. Bundan önce alınmaz. Öyle ki, daha bitmemiş ekinlerin ve belirmemiş meyvelerin öşürlerini vermek caiz değildir. Fakat bunlar bittiği ve belirlediği zaman, sahibleri dilerse öşürlerini verebilirler. Daha öşrü verilmemiş olan ekinlerden veya ağaç üstündeki meyvelerden yenmemelidir. Bununla beraber öşrünü hesap edip ödemek niyeti ile yenilmesi helal olur. Çünkü yediğini ödemiş olacaktır.

Öşür arazisi ürünlerinin öşrü veya memleket arazisinin icar bedeli zamanında verilmeyip sonradan zayı olsa veya sahibi ölse, bunu ödemek gerekir. Mer'alardan ve çayırlardan biçilip toplanan otlardan, mubah kabul edilen dağlarda yetişip kendiliğinden büyüyen kerestelik ağaçlardan, kamışlardan veya kendiliğinden yetişmiş başka ağaçlardan, derelerden avlanan balıklardan öşür alınmaz. Fakat dağlardan toplanan meyvelerden öşür alınacağı gibi, ağaçlık, kamışlık edinilen yahut çayır elde etmek için su verilen öşür arazisinden ve müslümanlara ait mülk araziden her yıl kesilip satılacak ağaçlardan, kamışlardan ve otlardan da öşür alınır. Yine, bu arazide bulunup kendisi ile ipek böceği beslenen dut yapraklarından öşür alınır, ipeğinden alınmaz. Bu ipek hayvana bağlıdır, ipek böceği öşre bağlı olmadığından, onun bir parçası sayılan ipek de öşre bağlı olmaz.

Öşür arazisi ürünlerinden veya memleket arazisi ürünlerinden bir kısmı, sahibleri tarafından ticaret maksadı olmaksızın anbarda saklanır da üzerinden bir yıl geçtikten sonra satılırsa, bedelleri olan paralar nisab mikdarı olsa bile, bunlara zekat vermek gerekmez. Çünkü zekat, öşür ile veya kira bedeli ile birleşmez. Ancak satılıp alınan bedeller üzerinden bir yıl geçerse o zaman zekat gerekir. Yine bu ürünlerin sahibine bir ay veya bir sene yiyecek olmak üzere yetecek miktardan fazlası nisab mikdarına ulaşır da, ticaret niyeti ile saklanırsa, üzerinden bir sene geçince zekata bağlı olur. * Bir "vask" altmış sa'dır. Bu da (62400) dirheme eşittir. Bunun beş katı da yaklaşık olarak 950 kg.dır.

Madenlerin ve Definelerin Zekatı

Yerlerin altında yaratılmış veya saklanmış olarak bulunan mallara "Rikaz" denir. Yaratılmış olanlar madenlerdir. Saklanmış olan mallar da, definelerdir ki, bunlara "Kenz" de denir.

Madenler üç çeşittir.

1) Ateşle yumuşayıp eriyebilenler. Altın, gümüş, bakır, kalay, nikel ve demir madenleri gibi... Civa da bu kısma girer. Öşür ve haraç arazisinde veya sırf mülk arazide veya sahralarda bu cins madenlerden

beşte bir nisbetinde devlet adına hisse alınır. Geri kalan kısmı, sahibi varsa ona ait olur, yoksa bulanın olur. Bu duruma göre, memleket arazisi içinde bulunan madenlerin de tamamen devlete ait olması gerekir. Çünkü bunların sahibi, toplum adına devlettir. Fakat İmamı Azam'dan diğer bir rivayete göre, öşür arazisi ve haraç arazisi gibi bütün mülk arazilerde bulunan madenler sahiblerine aittir. Bunlardan beşte bir (humus) alınmaz.

2) Ateşle yumuşayıp erimeyen madenler: Kireç, alçı taşı, yakut, elmas, firuze gibi maddeler. Bu gibi madenlerden hisse alınmaz. Bunların tamamı sahibine, sahibi yoksa bulana aittir. 3) Sıvı halinde bulunan madenler: Su, tuz, zift, petrol) gibi. Bunlardan da bir şey alınmaz. Bunlar tamamen arazi sahibine aittir.

Definelere gelince, bunlar da şöylece üç kısımdır:

1) İslam definesi: Bu, üzerinde İslam nişanı, tevhid kelimesi gibi bir alamet bulunan para ve eşyalardır. Bunlar yitik eşya hükmündedir. Bunları bulanlar, fakir iseler kendilerine harcarlar, değilseler ya fakirlere veya devlete verirler.

2) Cahiliyet definesi: Üzerinde put resmi gibi cahiliyet devrine ait nişan bulunan gömülü para ve eşyalardır. Bunların beşte biri devlete verilir. Geri kalan kısmı arazi sahibine, arazinin sahibi yoksa bulana ait olur. Dağ ve sahra gibi mülk olmayan yerlerdeki böyle definelerin de beşte biri devlete, geri kalanı bulan kimseye ait olur. Bulanın zimmi olması da aynıdır. Bulma hakkına sahib olur.

3) Şüpheli define: Üzerinde özel bir alamet bulunmayan, müslümanlara mı, yoksa müslüman olmayanlara mı ait olduğu bilinmeyen gömülü para ve eşyalardır. Bunlar bir görüşe göre, "Cahiliyet definesi" hükmündedir. Diğer bir görüşe göre de, yitik eşya yerinde sayılır. Denizlerden çıkarılan incilerden, gömülmüş geçer paralardan, balıklardan ve anberlerden zekat olarak bir şey alınmaz. Bu, İmamı Azam ile İmam Muhammed'e göredir. İmam Ebû Yusuf'a göre, denizden çıkarılan geçer paralardan, inciden ve anberden beşte bir nisbetinde bir hisse alınır. (İmam Şafi'ye göre, altın ile gümüşten başka madenlerden zekat alınmaz. Altın ile gümüşten de, nisab miktarından noksan olmamak şartı ile kırkta bir nisbetinde zekat alınır.)

Zekatı Ödeme Yolları

Zekata bağlı olan altın, gümüş, ekin, hayvanat ve ticaret mallarının zekatlarını bizzat kendilerinden (ayınlarından) vermek caiz olduğu gibi, bunların kıymetlerini vermek de caizdir. Burada mal sahipleri serbesttir. Keffaretlerde, nezirlerde ve fitrelerde de hüküm böyledir. Çünkü İslam şeriatında mal sahiplerine kolaylık gösterilmesi gerekli olmuştur. Bu ibadetin vacib olmasındaki hikmet, fakirleri ihtiyaçtan kurtarmaktır. Bu hikmet ise, bu malların kıymetlerini vermekle de gerçekleşir. Bundan dolayı bir kimse, altının zekatı için gümüş, zahire veya kumaş verebilir. Saime olan hayvanlar için veya ticaret maları için de, nakden para verilebilir. Ancak burada fakirler için daha faydalı olan yönü seçmek iyidir. (İmam Şafi'ye göre, üzerlerine zekat gereken şeylerin aynen kendilerinden verilmesi lazım gelir. Kıymetleri verilmez.)

Zekatı gerektiren bir eşya veya alacak karşılığında diğer bir eşyayı zekat vermek caiz olduğu gibi, bir borcu da ele geçirilemeyecek bir borç karşılığında fakire bağışlamak caizdir. Fakat bir borcu, bir malın veya ele geçirilecek bir borcun karşılığında zekat olarak bağışlamak caiz değildir. Çünkü borç, maliyet bakımından maldan (ayından) noksandır. Artık tam olan bir şey karşılığında noksan olan bir şey verilemez. Ele geçirilecek bir borç da, ayın (mal) yerindedir. Bunun için bir kimse, elindeki üç lirasını veya üç lira kıymetindeki bir ticaret malını, yüz yirmi liradan ibaret olan bir nakid mevcudu için veya birisinde alacağı olan bu miktar para için zekat olarak verebilir. Yine, bir fakirdeki alacağını o fakire

tamamen bağışlasa, zekata niyet etmiş olsun olmasın, bu alacağın zekatını vermiş olur. Fakat bu alacağının bir kısmını bu fakire bağışlasa, yalnız bu bağışlanan kısmın zekatı verilmiş olur. Tahsil edeceği diğer paranın zekatı verilmiş olmaz. Yine, bir kimse bir fakirdeki alacağını, kendi elindeki bir malın zekatı için o fakire bağışlasa, bununla o malın zekatını vermiş olmaz. Yine, bir kimse bir fakirin üzerindeki alacağını diğer bir şahsın üzerindeki alacağının zekatı için o fakire bağışlasa, bununla o şahıstaki alacağının zekatını vermiş olamaz.

Bir kimse, fakir olan borçlusunu borcundan kurtarmak ve kendisi de elindeki malların zekatını kısmen olsun ödemek isterse, borçlusuna borcu kadar nakid bir parayı zekat niyeti ile verir. Borçlu da eline geçirdiği bu para ile borcunu alacaklısına öder. Zengin bir kimsenin üzerindeki bir borç, üzerinden bir sene geçtikten sonra o zengine bağışlansa, sahih olan görüşe göre, bu borcun zekatı düşmez. Bir kimse, bir adamdaki alacağını, elindeki bir malın zekatına saymak üzere, bir fakirin o parayı gidip almasına müsaade etse, bununla o zekat fakirin eline geçmesiyle ödenmiş olur.

Toplanmış olan nisabları ayırmak caiz olmadığı gibi, ayrılmış nisabları toplamak da caiz değildir. Şöyle ki: Bir kimsenin seksen koyunu bulunsa, yalnız bir koyun zekat vermesi gerekir. Yoksa koyunlar iki nisab mikdarına ulaştığı için iki koyun zekat vermek gerekmez. Fakat iki kişinin eşitlik üzere ortak seksen koyunu bulunsa, bunların iki koyun zekat vermesi gerekir. Çünkü her ortağın nisab mikdarı koyunu vardır. Bunlar toplanamaz. Bu koyunlar, yalnız bir kişinin malı imiş gibi sayılamaz. İki kişi arasında ortak olan kırk koyun veya yirmi miskal altın ise, zekata bağlı başka mallar bulunmayınca, zekat gerekmez. Çünkü ortaklardan hiç biri nisab mikdarına tek başına sahip değildir. İki ortaktan birinin hissesi nisab mikdarına ulaştığı halde diğerinkini ulaşmıyorsa, bu kimse zekat vermez. Nisaba malik olan verir. Birisinin koyunları kırk, diğerinin koyunları yirmi tane bulunsa, birincisi bir koyun zekat verir, ikincisi hiç vermez. Aynı şekilde, zekat vermekle yükümlü olan bir kimse ile yükümlü olmayan arasında ortak olan mallar hakkında da hüküm böyledir. Yükümlü olan zekatını verir, yükümlü olmayan ortak ise, hissesi mikdarına göre zekatını verir, diğerinin hissesinden zekat gerekmez.

Nisab mikdarında olan bir malın zekatı, daha sene dolmadan erkene alınarak verilebilir. Çünkü vücuba sebep olan nisab bulunmuştur. Sonradan ödenecek olan bir borcu öne alıp acele ödemek esasen sahihtir. Bu fakirler için yararlı olan bir iştir. Fakat nisab mikdarında olmayan bir mal için, böyle zekatın yıl dolmadan önce verilmesi caiz değildir. Bu mal sonradan nisab mikdarına ulaşmış olursa, o andan itibaren bir sene sonunda ayrıca zekatını vermek gerekir. Önceden verilmiş olan zekat, bir sadaka yerine geçer. (İmam Malik'e göre, zekat acele edilerek vaktinden önce verilemez, ibadetler de aynı şekilde, vakitlerinden önce yerine getirilemez. İmam Şafî'ye göre, yalnız bir senelik zekat önceden verilebilir. Daha fazla yıllar için önceden verilemez.)

Nisab mikdarındaki bir malın birkaç senelik zekatı birden verilebilir. Yıl sonunda bu mikdar mevcut bulunmadıkça zekatları verilmiş olur. Bu mikdar azalırsa, verilen fazla kısım sadaka yerine geçer. 87- Bir kimsenin mesela, yüz lirası olduğu halde, önceden acele olarak iki yüz liralık zekat verip de aynı yılda sahib olacağı diğer yüz liranın zekatına ve sahib olmadığı takdirde bu mevcut yüz liranın ertesi sene için olan zekatına sayılmasına niyet etse, bu niyeti caiz olur.

Bir kimsenin mesela, bin lirası olduğu halde, iki bin lira sanarak ona göre zekat verecek olsa, bu fazla verdiği zekatı ertesi senenin zekatına sayabilir. Bir kimse, her ikisi de, ayrı ayrı nisab mikdarında olan altın ve gümüşten ibaret mallarından yalnız birinin adına zekatını acele ederek önceden vermiş bulunsa, bu zekat her ikisine sayılarak verilmiş olur. Çünkü bunlar, cinsleri bir sayılıp birbirine ilave edildiğinden böyle bir ayırım boşunadır. Onun için bunlardan biri, yıl içinde helak olsa, bu zekat

tamamen diğeri için sayılmış olur. Fakat hayvanlar hakkında böyle değildir. Bu cins hayvanların zekatını böyle acele olarak önceden vermek, diğelerinin zekatına sayılamaz.

Bir kimse, malının zekatından bir fakirin borcunu, fakirin izni ile ödeyecek olsa, zekatını vermiş olur. Fakat fakirin izni olmadan ödeyecek olsa, borç düşer; fakat zekat verilmiş olmaz. Bir kimse, usul ve fûruundan olmayan ve yalnız akrabalık yönünden nafakası üzerine düşen bir yetime, zekat niyeti ile elbise yaptırsa veya bir yiyecek verse, zekatı yerine geçer. Fakat böyle bir yetimi kendi sofrasına alıp beraberce yedikleri yemeği zekatına saymak isterse, bu İmam Ebû Yusuf'a göre caiz olursa da, İmamı Azam ile İmam Muhammed'e göre caiz olmaz. Çünkü bu halde temlik bulunmaz.

Zekatın, zekata ehil olan kimseye temlik edilmesi (mülkiyetine geçirilmesi) şarttır. Onun için fakirlere ikram olarak yedirilen yemek zekat sayılmaz. Yine, bir hayır işine harcanan para zekata sayılamaz. Zekat parası ile hac yaptırılmaz. Yine zekat parası ile ölümlere kefen alınamaz veya borçları ödenemez. Fakat bir fakir, aldığı zekat parasını kendi rızası ile bu gibi hayır yollarına harcasa, bundan hem o fakir, hem de ona zekatı vermiş olan şahıs sevab kazanmış olur. Yine, bir fakiri bir evde oturtmakla zekata saymak caiz olmaz. Çünkü bu bir temlik sayılmaz.

Zekatın Verileceği Yerler

Zekat verilecek kimseler, müslüman fakirler, miskinler, borçlular, yolcular, mükâtebler (sözleşmeli köleler), mücahidler ve amiller (zekat toplayıcıları) olmak üzere yedi kısımdır. Şöyle ki:

1) Fakir: İhtiyacından fazla olarak nisab mikdarı bir mala sahip olmayan kimsedir. Bu kimsenin temel ihtiyaçlardan olan evi, ev eşyası ve borcuna denk parası bulunsa da, yine fakir sayılır. 2) Miskin: Hiç bir şeye sahip olmayıp yemesi ve giymesi için dilenmeye muhtaç olan yoksul kimsedir. 3) Borçlu: Bundan maksad, borcundan fazla nisab mikdarı mala sahip olmayan veya kendisinin de başkasında malı varsa da, alması mümkün olmayan kimsedir. Böyle borçlu olan kimseye zekat vermek, borcu olmayan fakire vermekten daha faziletlidir. 4) Yolcu: Bundan maksad, malı memleketinde kalıp elinde bir şey bulunmayan garib kimsedir. Böyle bir adam yalnız ihtiyacı kadar zekat alabilir, ihtiyaçtan fazla alması helal olmaz. Bununla beraber bu gibi kimselerin mümkün olunca borç almaları, zekat almalarından daha iyidir. Kendi memleketinde bulunduğu halde malını kaybeden ve böylece muhtaç durumda kalan kimse de yolcu hükmündedir. Bunlar, sonradan mallarını ele geçirmekle, almış oldukları zekat paralarından artı kalanı sadaka olarak fakirlere vermeleri gerekmez. 5) Mükâteb: Bir bedel karşılığında azad edilmek üzere efendisi ile bir anlaşma yapmış olan köle veya cariye demektir. Böyle borç altına girmiş olan bir köleyi bir an önce hürriyetine kavuşturmak için ona zekat verilebilir. Fakat bir kimse, kendi mükâtebine zekat veremez. Çünkü bunun yararı kendisine dönmüş olur. 6) Mücahid: Bundan maksad, Allah yolunda gönüllü olarak savaşa katılmak istediği halde, yiyecekten, silahdan ve diğere şeylerden mahrum olan kimse demektir. Böyle bir kimseye, ihtiyaçlarını gidermesi için zekat verilebilir. Buna: "Fi sebilillah infak = Allah yolunda harcama" denir. 7) Amil: Bundan maksad, idareci tarafından meydandaki zekat mallarının zekatlarını toplamakla görevlendirilen kimsedir. Buna "Saî, tahsildar" da denir. Böyle bir görevliye, bu çalışması süresince, fakir olmasa bile, ailesinin ve kendisinin ihtiyaçları için yeterince zekat verilebilir.

Sayılı yedi kısımdan her biri, zekatın verileceği yerdir. Bir kimse zekatını bunlardan herhangi birine verebileceği gibi, bir kısmına veya tümüne de dağıtabilir. Bununla beraber nisab mikdarına ulaşmayan bir zekatın, bunlardan yalnız birine verilmesi daha faziletlidir. Çünkü bu ihtiyacı karşılamış bulunur. 95- Bir fakire bir elden nisab mikdarı zekat vermek caiz ise de, keraheti vardır. Ancak fakirin borcu varsa veya kalabalık nüfusu olur da bu zekatı onlarla bölüştüğü zaman nisab mikdarı kendilerine düşmezse, bunda kerahet yoktur. 96- Bir fakir bir zenginden malının zekatını isteyerek mahkemede

dava edemez. Çünkü zekatın o davacı şahsa verilmesi bir borç değildir. Aynı zamanda bu bir ibadet olduğundan sahibinin din anlayışına bırakılmıştır.

Kimlere Zekat Verilir, Kimlere Verilmez?

Bir kimse, kendi zekatını fakir bulunan zevcesine, usulüne (babasına, dedesine, anasına ninesine...) ve fûruuna (çocuklarına, çocuklarının çocuklarına...) veremez. İddet beklemekte olan boşanmış zevcesine de veremez. Çünkü buna vereceği zekatın yararı kısmen de olsa kendisine ait bulunmuş olur. Oysa bu yarar, tamamen kendisinden kesilmiş bulunmalıdır. İmamı Azam'a göre, bir kadın da zekatını, fakir bulunan kocasına veremez. Çünkü adete göre, aralarında bir menfaat ortaklığı vardır, iki İmama göre, kadın fakir olan kocasına zekatını verebilir.

Temel ihtiyaçlarından başka nisab miktarı bir mala sahip olana da zekat verilemez; çünkü bu kimse zengin sayılır, ihtiyaçtan fazla olarak elde bulunan malın ticaret eşyası, nakid para gibi artan bir mal yahut ev ve ev eşyası gibi artmayan bir mal olması fark etmez. Fakat zengin bir kimseye, nafîle şeklinde olan bir sadakanın verilmesi caizdir. Bu yönü iledir ki, vakıfların sadaka kısmından sayılan gelirlerini vakfiye senedi gereğince, zengin kimselerin almaları da helal bulunmuştur. Bu bir bağış ve ikram yerindedir.

Haşim Oğulları ile bunların azadlılarına zekat verilemeyeceği gibi, öşür, adak, keffaret benzeri diğer sadakalar da verilemez. Zekat ve bunun cinsinden sayılan şeyler, insanların yıkantısı sayılır. Haşim oğullarının şeref ve kıymeti böyle bir şeyi kabulden beridir. Bunlara ancak bir ikram ve hediye şekli ile sadaka verilebilir. Haşim Oğullarından maksad, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem efendimizin amcaları Hazret-i Abbas ile Haris'in evlad ve torunlarından ve Hazreti Ali ile kardeşleri Akıl ve Cafer'in neslinden gelenlerdir. Bu şahısların, ihtiyaçlarına göre, Hazinenin ganimetler kısmından payları vardır. Bu paylarını almadıkları takdirde, ihtiyaçtan kurtulmaları için, kendilerine zekat verilebileceğini söyleyen fıkıh alimleri de vardır.

Kendisine zekat verilecek kimse, zekatı alma zamanında zekat almaya ehil bulunmalıdır. Bu ehliyetin sonradan kaybolması, peşin verilen zekatın sıhhatine engel olmaz. Buna göre, bir malın zekatı daha sene dolmadan bir fakire verildikten sonra, sene henüz sona ermeden o fakir zengin olsa veya ölse, o malın zekatını yeniden vermek gerekmez ve böyle verilen zekat da geri alınamaz. Çünkü verilmesinden beklenen sevab kazanılmıştır.

Bir kimse zekatını, zengin bir erkeğin (buluğa ermemiş) küçük çocuğuna veremez. Çünkü bu çocuk, babasının malı ile zengin sayılır. Fakat zengin bir kadının fakir ve yetim olan ve babası müslüman olan çocuğuna zekat verilebilir. Çünkü bu çocuğun nesebi, baba tarafından sabittir; anasının serveti ile zengin sayılmaz. Yine, bir kimse zekatını, zengin bir adamın fakir ve müslüman olan babasına veya zengin bir adamın fakir ve müslüman olan (buluğa ermiş) büyük çocuğuna veya o şahsın fakir ve müslüman bulunan zevcesine verebilir. Çünkü bunlar birer şahıs olarak tasarrufa ehildirler, birbirlerinin serveti ile zengin sayılmazlar.

Zekat, müslüman olmayanlara verilemez. Çünkü zekat müslim olan fakirlerin hakkıdır. Bir hadis-i şerifde: "Zekatı, müslümanların zenginlerinden alıp fakirlerine veriniz," buyurulmuştur. Bunun için müslüman olmayanlar zekat vermekle yükümlü değildirler. Bu ibadet, müslümanlara ait dinî ve içtimâî (sosyal) bir görevdir. Bu göreve ortaklık etmeyenlerin bundan faydalanma hakları olamaz. Yalnız İmam Züfer, zekatın zimmilere (İslam idaresi altındaki gayri müslimlere) de verilmesini caiz görmüştür. Çünkü zekattan maksad, bir ibadet yolu ile muhtaç kimseleri ihtiyaçtan kurtarmaktır. Bu maksad da, fakir zimmilere zekatı vermekle elde edilir. Bununla beraber nafîle sayılan sadakaların zimmilere verilebileceğinde ittifak vardır.

Zekatı akrabaya vermek daha faziletlidir. Şöyle ki: Önce muhtaç olan erkek veya kız kardeşlere, sonra bunların çocuklarına, sonra amcalara, halalara, sonra bunların çocuklarına; sonra dayılara, teyzelere ve bunların çocuklarına, daha sonra akraba sayılan diğer yakınlarla vermek daha faziletlidir. Bunlardan sonra da fakir komşulara ve meslek arkadaşlarına vermekte fazilet vardır.

Zekatı, malın bulunduğu yerdeki fakirlere vermelidir. Yıl sonunda başka memleketlerdeki fakirlere gönderilmesi mekruhtur. Ancak kendilerine zekat gönderilecek kimseler, akraba iseler veya malın bulunduğu yerdeki fakirlerden daha muhtaç iseler, o zaman uzakta olan bu gibilere gönderilmesinde kerahet olmaz. Bununla beraber zekatı, daha senesi dolmadan başka bir memlekete göndermekte bir sakınca yoktur. 105- Bayramlarda ve diğer günlerde muhtaç olan hizmetçilere veya çocuklara veya müjde getiren fakir kimselere verilecek bahşişlerin zekat niyeti ile verilmesi caizdir.

Verilen bir zekat, fakir tarafından veya fakir olan çocuğun ve mecnunun velisi veya vasisi tarafından alınmadıkça tamam olmaz. Fakir olan bir bunağın veya buluğa yaklaşmışın veya paranın kıymetini bilip aldanmayacak bir yaşta bulunan çocuğun zekatı alması yeterlidir.

Bir kimse zekatını vermek için araştırma yapıp zekata ehil olduğunu anladığı bir adama zekatını verir de, gerçekten o adamın zekata ehil olduğu meydana çıkarsa, ittifakla bu zekat caiz olur. Aksine durumu anlaşılamaz veya zengin olduğu sonradan meydana çıkarsa, İmamı Azam ile İmam Muhammed'e göre, yine zekat geçerli olur. Fakat araştırma yapmaksızın ve zekata ehil olup olmadığını hiç düşünmeden zekat verilecek olsa, geçerli olursa da, zekata ehil olmadığı sonradan meydana çıkarsa, yeniden zekatı vermek gerekir. Çünkü araştırma işinde noksanlık yapılmıştır. 108- Zekata ehil olup olmadığında şübhe edilen bir kimseye araştırma yapmaksızın verilen zekat, geçerli olmamak tehlikesindedir. Eğer sonradan o kimsenin fakir olduğu meydana çıkmış olursa, zekat yerini bulmuş olur, değilse olmaz.

Fitre Sadakası

Fitre sadakası, Ramazan ayının sonuna yetişen ve temel ihtiyaçlarından başka en az nisab miktarı bir mala sahip bulunan her müslüman için verilmesi vacib olan bir sadakadır. Buna yalnız "Fitre"de denir. Fıtrat sadakası, sevab için verilen yaratılış ikramı demektir. Fitre sadakasının vacib olması, zekatın farz kılınmasından öncedir. Orucun farz kılındığı yıla raslar. Bu bir yardımlaşmadır, orucun kabulüne ve can çekişme ile kabir azabından kurtuluşa bir yoldur. Yoksulların ihtiyaçlarını gidermeye, bayram gününün sevincine katılmalarına bir yardımdır. Bu yönü ile fitre sadakası, insanlık için bir hayır ve bir görevdir.

Fitre sadakası, Ramazan Bayramının birinci günü fecrin doğuşundan itibaren vacib olursa da, bundan önce ve bundan daha sonra da verilebilir. Önceden verilmesiyle fakirler bayramlık ihtiyaçlarını gidermiş olurlar. (Üç İmama göre, fitre sadakası Ramazanın son akşamında güneşin batmasından itibaren vacib olur. Bayramdan sonraya bırakılması ile bu sadaka düşmez, kaza edilmesi gerekir.)

Fitre sadakası, nisab miktarı bir mala sahip olan her hür müslüman için vacibdir, ister çocuk olsun, ister mecnun olsun... Bunların velileri, bunların mallarından bu sadakayı vermezlerse, kendileri baliğ olduktan veya iyileştikten sonra bu sadakayı ödemekle yükümlü bulunurlar. Bu mesele, İmamı Azam ile İmam Ebû Yusuf'a göredir, İmam Muhammed ile İmam Züfer'e göre, bunlara fitre sadakası vacib olmaz. Bu gibilerin babaları veya vasileri bu sadakayı onların mallarından verirlerse, onu ödemek zorunda olurlar. Bu sadakayı onlar adına vermek, babalar üzerine vacib olur. Fitrelerini babalar kendi mallarından verirler. Bu nisabdan maksad, iki yüz dirhem gümüş veya yirmi miskal altın veya bunların kıymetine denk bir maldır. Bu mal, temel ihtiyaçlardan (borçtan, oturlan evden, ev eşyasından, bineceği at ve kuşanacağı silahtan, ailesinin bir aylık veya bir yıllık geçiminden) fazla bulunmalıdır.

Bu fazla malların para veya ticaret malı olması şart değildir. Bu fazla olan mal üzerinden bir yıl geçmesi de aranmaz. İşte bu mikdar bir mala sahip olan her müslüman için zekat almak veya vacib olan sadakaları kabul etmek haramdır. Üzerlerine kurban kesmek de vacibdir. (Üç îmama'a göre, Bayram günü ile bayram gecesine mahsus olmak üzere, kendisi ile aile halkının yiyeceklerinden ve temel ihtiyaçlarından fazla fitre mikdarı bir mala sahip olan bir müslüman için fitre sadakası vacib olur.)

Ramazan Bayramının ilk günü fecrin doğuşundan önce vefat eden veya fakir düşen veya fecrin doğuşundan sonra dünyaya gelen veya (İslama giren) bir müslümana fitre sadakası vacib olmaz. Fakat fecirden sonra ölen bir müslümana vacib olur. Eğer vasiyet etmişse, terekisinin üçte birinden ödenir. Varislerin kendi mallarından vermeleri de caizdir. Nisab mikdarı mal, fitre sadakasının vücubundan sonra telef olsa fitre düşmez, çünkü verilmesi için önceden bir imkan hasıl olmuştu. Zekat ise böyle değildir, onda kolaylığı gerektiren bir imkan gereklidir. Ramazanda bir özür sebebiyle oruç tutamayan kimseye de fitre sadakasını vermek vacibdir. Hasta, yolcu ve takatsiz kalmış ihtiyar gibi...

Nisaba malik olan bir mü'min hem kendisi, hem bunak ve mecnun olan evladı, hem küçük yaşta olan çocukları ve hem de hizmetinde bulunan köle ve cariyeleri için fitre sadakasını vermekle yükümlüdür. Köle ve cariyeleri müslüman olmasalar da, bunlar için fitre vermesi yine vacibdir. Fakat ticaret için olan köle ve cariyelerden ötürü fitre vermek gerekmez. Çünkü bunlar zekata bağlıdırlar. Bir maldan hem zekat, hem de fitre vermek olmaz. Bunlar birleşmez. Yukarıda açıklandığı gibi, İmam Muhammed'e göre, zengin olan çocuklar için de fitre sadakası vermek babalarının malına düşen bir borçtur.

Fakir bir çocuğun babası ölmüş olursa veya fakir düşerse, dedesi (babasının babası) nisaba malik ise, çocuğun babası yerine geçer ve fitre sadakasını verir. Bununla beraber sahih görülen bir görüşe göre, bu çocuk için fitre vermek dedesi üzerine vacib olmaz.

Bir kimse, kendi zevcesinin ve akıl sağlığı yerinde büyük evladının fitre sadakasını vermekle yükümlü olmaz. Çünkü bunlardan her biri kendi başına tasarruf hakkına sahip mükellef kimselerdir. Onun için bunlardan her biri nisaba malik ise, zekatını kendi malından vereceği gibi, fitre sadakasını da kendi malından vermekle yükümlüdür. Aynı zamanda sadakalarda bir ibadet manası vardır. Koca, zevcesine ait bir ibadet görevini yüklenmek için evlenmemiştir.

Bir kimse, zevcesinin veya büyük yaştaki evladının fitrelerini onların izinleri ile kendi malından verecek olsa yeterli olur. Bunlar kendi idaresinde ve geçimi altında bulundukları takdirde izinleri olmaksızın vermesi de yeterlidir. Çünkü bu durumda adet bakımından izin var sayılır. Aile arasında bulunan diğer şahıslar hakkında da hüküm böyledir. Gerçek yönden veya adet bakımından izin gereklidir. Çünkü fitre sadakasında niyet bulunmalıdır, niyetsiz verilemez. Böyle bir izin ise, niyet yerine geçer. (İmam Şafiî'ye göre, zevcenin fitre sadakası, kendisi zengin olsa bile, kocasına aittir. Kendilerine ücret tayin edilmeyen hizmetçiler hakkında da hüküm böyledir.) Yine bir kimse, kendi geçimi altında bulunsalar bile, babasının ve annesinin fitre sadakasını vermekle yükümlü değildir. Baba fakir olduğu halde mecnun ise, fitresini vermek zorundadır.

Fitre sadakası dört cins maldan belli bir mikdarda verilir. Şöyle ki: Buğdaydan yarım sa'(Irakî) ki, beş yüz yirmi dirhem verilir. Buğday unu ile kavutu da, buğday hükmündedir. Arpadan, kuru üzümünden ve kuru hurmadan da bir sa'(bin kırk dirhem) verilir. Bunların yerlerine kıymetlerinin verilmesi de caiz hatta daha faziletlidir. Fakat fakirlerin ihtiyacı bunların kendilerine daha çok ise, o zaman kendilerini vermek daha iyi olur. (*)

Burada dirhemden maksad, zekat nisabında olduğu gibi, Şer'i dirhemdir. Bununla beraber her beldenin Örfde kullandığı dirhem ölçüsünü esas kabul etmek gerektiğini söyleyenler de vardır. Örfi dirhem daha fazla olduğu için, fitre sadakasını bundan vermek ihtiyata uygundur ve ziyade sevabı vardır. (Üç İmama göre, fitre sadakası buğdaydan da bir sa'dır. Fakat bu sa'dan maksad, Irak sa'yi değil, Hicaz sa'yi olan 693 1/3 dirhem mikdarıdır.)

Fitre sadakası için buğday, arpa, üzüm ve hurma birer değişmez ölçüdür. Çünkü bunlardan maksad, fakirin bir günlük ihtiyacını gidermektir. O da bunlarla karşılanır. Eğer belli bir para ölçü olarak gösterilmiş olsaydı, bu gaye elde edilemezdi. Çünkü yiyeceklerin fiyatı zaman zaman değişmekte olduğundan, belli para bazı yıllar bu maksadı karşılar ve bazan da karşılayamazdı. Fitre sadakası, zekat gibi niyet edilerek fakirlere temlik şekli ile verilir. Yemek ikramı şeklinde verilemez. Bu niyet, malı ayırırken yapılabileceği gibi, fakire verirken de yapılabilir. Ancak fakire bunu verirken fitre olduğunu söylemek gerekmez.

Fitre sadakasını, aralarında zevceiyet veya doğum bakımından ilgi bulunanların birbirlerine vermesi sahih değildir. Bir kimse fitresini, fakir olan karısına, babasına ve oğluna veremez. Fitre sadakası, İmam Ebû Yusuf ile İmam Şafi'ye göre, fakir olan zimmîlere de verilemez. Fetva da bu şekildedir. Çünkü bunun verilmesindeki maksad, bayram gününde fakir müslümanların ihtiyaçlarını gidererek onların da bayrama sevinçle katılmalarını sağlamaktır. Bu maksad, fitrenin zimmîlere verilmesi ile elde edilmez. Bununla beraber, fitrenin zimmîlere verilebileceğini söyleyen alimler diyorlar ki: Bu sadakadan asıl maksad, mutlak olarak fakirlerin ihtiyacını bir ibadet niyeti ile karşılamaktır. Bu maksad, fakir zimmîlere verilmekle de kazanılır. Çünkü onlara verilecek sadaka da bir ibadettir.

Bir kimse fitresini bir fakire verebileceği gibi, birkaç fakire de dağıtabilir. Birçok kimseler de, fitrelerini birkaç fakire verebilecekleri gibi, bir fakire de verebilirler. Fakat bir görüşe göre, bir fitre birkaç kimseye verilemez. Birkaç fitre, gerek aynen ve gerek kıymet olarak sahiblerinin izni ile karıştırılmış bir halde fakirlere verilebilir. Her fitreyi diğerinden ayırmaya gerek yoktur. Bununla beraber fitrelerin ayrı ayrı verilmesi ihtiyata daha uygundur.

Fitre sadakası, yükümlünün bulunduğu yerdeki fakirlere verilmelidir. Başka yerlere gönderilmesi mekruhtur. "Eksiklikten ve fazlalıktan münezzeh ve yüce olan Allah, doğruyu daha iyi bilir ve O'nun kereminin kemâlinden başarıya ulaştırması ve mükâfatlandırması umulur."* Bir sa' (İrakî), 1040 Şer'i dirhemdir. 910 örfi dirheme eşittir. O halde 520 şer'i dirhem de 455 örfi dirheme eşittir. Küsurlara bakılmazsa, 1040 şer'i dirhem 2917 kg.dır. 1040 örfi dirhem de (3.333 kg.) eder. O halde, 520 şer'i dirhem 1.458 kg.dır. 520 örfi dirhem de 1.667 kg.dır. Bir kg 357 şer'i dirheme ve 312 örfi dirheme eşittir. Bir kilo mikdarındaki bir şeyin, bir buğdayın fiyatı elli lira kabul edilecek olsa, 1.667 kg. buğdayın tutarı, 1.667x50=83 lira 35 kuruş olur.

Hac

Hac İle Umrenin Mahiyetleri

Hac, lûgatta, saygı değer makamları ve diğer yerleri ziyaret kasdında bulunmaktır. Din deyiminde ise: "Arafat'da özel vaktinde bir mikdar durmaktan ve ondan sonra Kâbe-i Muazzama'yı usulü üzere tavaf ederek ziyaret yapmaktan ibarettir. Hac yapan kimseye Hâcc (Hacı) denir. Bunun çoğulu "Hüccac"dır. Umre, lûgatta ziyaret manasıdır. Din deyiminde: "Kâbe-i Muazzama'yı tavaftan ve Safa ile Merve denilen iki yer arasında sa'y etmekten (koşar gibi gidip gelmekten) ibarettir. Bunun için belli bir zaman

yoktur. Senenin her mevsiminde yapılabilir. Yalnız Arefe günü ile Kurban bayramının dört gününde yapılması mekruhtur. Ramazan ayında yapılması mendubdur.

Umre, müekked bir sünnettir. Bunu yapan kimseye "Mutemir" denir. Farz olan hacca, Hacc-ı Ekber denildiği gibi, umreye de "Hacc-ı Asgar" denilir. Bununla beraber Arefe günü cumaya raslayan bir farz hacca da "Hacc-ı Ekber" denilmektedir. (Umre, İmam Malik'e göre de bir müekked sünnettir. Fakat İmam Şafi'i'ye göre, ömürde bir defa hemen yerine getirilmesi gerekmeyen bir farz-ı ayndır. Hanbelî'lere göre, hemen yerine getirilmesi gereken bir farzdır.)

Haccın Nevileri

Hac, farz, vacib ve nafil kısımlarına ayrıldığı gibi, ifrad hac, temettü hac ve kıran hac nevilerine de ayrılır. Şöyle ki:

1) Farz hac, şartlarını kendisinde toplayan bir müslümanın ömründe bir defa yapmakla yükümlü olduğu hacdır. 2) Vacib hac, nezredilen veya başlanmışken bozulan nafil bir hacca karşılık kaza edilecek olan hacdır. 3) Nafil hac, buluş çağına ermemiş olmakla mükellef bulunmayan veya farz haccı yapmış bulunan bir kimsenin Allah rızası için nafil olarak yapacağı haçtır ki, bu hac tekrar tekrar yapılabilir. (*) 4) İfrad hac, beraberinde umre yapmaksızın yalnız başına yapılan farz, vacib ve nafil hacdır ki, ihrama girerken yalnız hacca niyet edilir. Bunu yapana "Müfrid" denilir. 5) Temettü hac, hac mevsiminde önce umre için ihrama girilip umre yapıldıktan sonra aynı mevsimde daha yurda dönmeden tekrar ihrama girerek usulü üzere yapılan farz hacdır. Bu haccı yapana "Mütemetti" denir. Bu, ifrad hacdan daha faziletlidir. 6) Kıran hac, hac aylarından önce veya hac ayları içinde mikattan evvel veya mikatta Umre ile farz haccı bir ihramda toplayıp bir niyetle Umre yapıldıktan sonra usulü üzere yerine getirilen hacdır. Bu şekilde hac yapılması Temettü hac yapılmasından daha faziletlidir. Bu haccı yapana da "Karin" denir. Bunların açıklama ve uygulamaları ileride gelecektir. 5- Haccın farz, vacib ve sünnet olan herhangi bir işine "Nüsük" denir. Bunun çoğulu "Menasik" dir. Bu söz, aslında ibadet ve su ile bir şeyi temizlemek demektir. (*) On iki yaşını bitirip henüz buluşa ermemiş olan erkek çocuğuna mürahık, dokuz yaşını tamamlayıp da buluşa ermemiş olan kız çocuğuna mürahika denir.

Haccın Rükünleri (Mahiyeti)

1. Vakfe: Arafat'da Bir Müddet Beklemek

Arafat, Mekke-i Mükerrreme'nin güney doğusunda altı saat uzaklıkta bulunan bir yerdir. Hac yapacaklar için Arafat'da durmak zamanı, Zilhice ayının dokuzuna rastlayan Arefe gününün zeval vaktinden itibaren Kurban bayramı ilk gününün fecrinin doğuşuna kadar olan zamanın herhangi bir kısmıdır. Bu müddet içinde bir dakika dahi olsa, beklemekle bu farz yerine gelmiş olur. Bu Arafat'da uyanık bir halde durmakla uyumak veya baygın bulunmak halleri eşittir. Belirtilen müddetten önce veya sonra, Arafat'da durmakla "Vukuf" farızası yerine getirilmiş olmaz. Ancak Zilhice'nin hilâlinde şüphe olur da Zilkade otuz gün olarak tamamlanmış bulunur ve sonradan Zilkade'nin yirmi dokuz gün olduğu anlaşılırsa, bu takdirde Arafat'da durmanın ilk Kurban Bayramı gününe rastlamış bulunması istihsan yolu ile caizdir ve yeterlidir.

Hacıların Arefe günü sanarak Arafat'da durdukları günün Terviye (Zilhiccenin sekizinci) günü olduğu anlaşılırsa, bu bekleme yeterli olmaz. Arefe günü tekrar durmaları gerekir. Şu kadar ki, bütün insanlar tarafından vakfe ve farz tavaf yapıldıktan sonra haccın sahih olmadığına (bir gün önce yapıldığına) dair ortaya çıkacak haberler ve şahidlikler artık dinlenmez. Arafat meydanının ortasında "Cebel-i Rahmet" yanında kibleye karşı durulup Allah'a ayakta dua edilmesi daha faziletlidir. Burası, manevî

değeri çok büyük olan bir yerdir. Dünyanın her tarafından akın edip gelen, yurdları, dilleri ve renkleri başka başka olan; fakat düşünce ve gayeleri bir olan yüz binlerce müslüman, Arafat'da, kefenlere bürünmüş, kabirlerinden dirilip Mahşer meydanında toplanacak bir muhteşem insan kitlesini andırır. Bunların hep birden duygulu bir dille Allahü Teâlâ Hazretlerini tevhid ve tebcile başlamaları, Allah'dan bağış dilemeleri ve ikram beklemeleri, melekleri bile heyecana getirecek yüksek ve ruhanî bir manzara meydana getirir. Şüphe yok ki, Allahü Teâlâ Hazretleri, bu garip kullarına lütfedecek ve meleklerine şöyle hitab buyuracaktır: "Şu uzak ülkelerden gelip toz-toprak içinde kalmış, kıyafetleri perişan bir halde, benim rahmet ve yardımımı dileyen kullarıma bakınız! Ben şanı yüce, onları bağışlayacağım ve mağfiretime erdireceğim." Böylece feyiz ve bereketi nihayetsiz olan Yüce Allah'ın rahmeti ve yardım denizleri dalgalanıp duracaktır. Ne kutsal bir tecelli, ne yüce bir başarı!.. (İmam Malik'e göre Arafat'da bekleme müddeti, Arefe günü güneşin zevalinde gündüzün fecrine kadar devam eder. O günün güneşin zevalinden batışına kadar, bir an bile olsa, beklemek vacibdir. Güneşin batışından sonra da bir mikdar beklemek gerekir ki, farzdır.)

2. Ziyaret Tavafı: Kâbe-i Muazzama'yi Farz Manada Tavaf Etmek.

Kâbe-i Muazzam'a, Mekke-i Mükerreme şehrinde Allahü Teâlâ'nın emri ile İbrahim aleyhisselâm'ın ilk olarak veya yenilemek suretiyle yapmış olduğu dört köşeli yüksek ve mübarek bir binanın işgal ettiği kutsal bir yerdir. Burası bütün müslümanların kıblesidir. Bu kiblegâha, İlâhi bir mabed ve İlâhi rahmetin tecelli kaynağı olmasından dolayı Beytullah Beyt-i Muazzam adı verilmiştir. Kâbe-i Muazzama, Harem-i Şerif ve Mescidü'l Haram denilen büyük bir Mescidin ortasında bulunmaktadır. Bu mescidin etrafında kubbeeler vardır. Geri kalan kısım açıktır. Yedi minaresi, birçok kapıları, içinde minberi, Zemzem kuyusu ve İbrahim aleyhisselâm'ın Makamı vardır.

Ziyaret tavafı, Arafat'da vakfeden sonra Kâbe-i Muazzamanın etrafında yedi defa dolaşmaktan ibarettir ki, bunun dört defası farz olan bir rükündür. Ziyaret tavafının vakti, Kurban Bayramının ilk günü fecir doğduktan sonra hayatın son gününe kadar uzayan bir zamanın herhangi bir kısmında yapılacak bir tavaf ile hac farızası tamamlanmış olur.

Tavafın Mahiyeti

Tavaf, lûgatta ziyaret etmek ve bir şeyin etrafında dolanmak manasıdır. Tavaf edene Taif ve tavaf edilen yere de Metaf denir. Din deyiminde tavaf, Kabe'nin etrafında yedi defa dönmekten ibarettir. Şöyle ki: Kabe'nin güney tarafındaki bir köşesine Rûkn-ü Hacer ve diğer köşesinde Rûkn-ü Yemanî denir. Rûkn-ü Hacer'de Hacer-i Esved denilen mübarek bir taş vardır ki, tavafa buradan başlanır. Beyt-i Muazzama sola alınarak Kabe'nin kapısına doğru gidilmek suretiyle Beyt'in çevresinde dolaşır. Böylece Hacer-i Esved'den başlayarak yapılan bir dolaşım yine orada tamamlanmış olur. Buna bir "şavt" denir. Aynı şekilde yedi defa yapılan şavt ile tavaf biter.

Tavaf, bir nevi namazdır. Allahü Teâlâ'ya heyecan ve muhabbetle yapılan tazimin bir nişanesidir. Allah'ın Arş'ı etrafında dolaşan kutsal meleklerin hallerine bir benzeyiş şeklidir. Kâbe-i Muazzama, bu yaşanılan âlemde, göremediğimiz melekler âlemindeki İlâhî makamın bir görüntüsü yerindedir. Bu maddî Beyt'in çevresindeki beden hareketleri, melekler âleminde Arş çevresinde yapılan ruhanî hareketlerin birer işaretidir.

Gerek tavafa başlarken ve gerek tavaf esnasında Hacer-i Esved'in önüne her geldikçe ona karşı durulur. Namaza durur gibi, eller kaldırılır, tekbir ve tehlil getirilir. Mümkünse öpülür veya eller sürülür. Bu da mümkün değilse, yalnız ona karşı eller yukarı kaldırılır, işaret yapılır ki, buna İstilâm (Selâmlamak) denilmektedir. Hacer-i Esved'e böyle el koymak, Yüce Allah'a ibadet ve itaat etmek üzere söz vermenin ve bunda kararlı olmanın bir nişanı demektir.

Tavafin Nevileri

1) Kudûm Tavafi: Taşradan Mekke-i Mükerrreme'ye varılınca ilk yapılan tavaftır. Bu tavaf, afaki (Mikat dışında gelenler) için sünnettir. Buna Tavaf-i Lika da denir. (İmam Malik'e göre bu tavaf vacibdir.) 2) Ziyaret Tavafi: Arafat'dan döndükten sonra yapılan tavaftır. Buna "Tavaf-i İfaze" de denir. İşte haccın iki rüknünden biri bu tavaftır ki, dört şavtı farzdır. 3) Sader Tavafi: Hac esnasında Mina'da taşlar atıldıktan sonra, Mekke'ye inilince yapılan tavaftır. Buna "Veda Tavafi" da denir. Bu tavaf, Mikat dışından gelenler (Afakî'ler) için vacibdir. Bununla hac işleri (menasik) tamamlanmış olur. Hacılar bu tavafla Kabe'ye veda ederek vatanlarına dönmeye başlarlar. (Bu tavaf, Şafiîler'de vacib veya sünnettir.) 4) Nafile Tavaf: Mekke'de bulunan müslümanların Kabe etrafında zaman zaman yaptıkları nafile tavaftır. Böyle bir tavaf, Mikat dışından gelenler için, nafile namaz kılmaktan daha faziletlidir. Çünkü onlar her zaman bu şerefi elde edemezler. 5) Umre Tavafi: Bunun dört şavtı Umre'nin rüknünden olan tavaftır ve farzdır. Bunun yerine başka bir şey geçemez. Umre'de kudûm tavafi ile Sader tavafi yoktur. Umre'ye İhramla başlanır, traş olmak veya saç kısaltmakla Umreye son verilir.

Tavaf esnasında tekbir ve tehlil getirilir, salât ve selâm okunur. Tavaf şavtları arka arkaya yapmak şart değildir. Bu tavaf henüz tamamlanmadan namaz için veya abdesti tazelemek için bırakılsa, tavaf bozulmaz. Geri kalan kısım sonra tamamlanabilir. Tavaf sırasında kadınların erkeklerle aynı hizada bulunmaları tavafi bozmaz.

Haccın Farz Olmasının Şartları

1) Müslüman olmalıdır. Gayri müslimler hac ile mükellef değildir. Buna göre bir gayri müslim hac yaptıktan sonra müslüman olsa, diğer şartlar bulununca yeniden hac etmesi gerekir. Yine, bir mü'min hac ettikten sonra -Allah korusun- dinden çıkıp da sonra tevbe ederek İslâmiyete dönünce, diğer şartlar bulununca tekrar hac etmesi gerekir.

2) Buluğa ermiş olmalıdır. Bir çocuk, aklı başında ve kâr ile zararı ayıracak durumda da olsa, hac ile mükellef olmaz. Onun yapacağı hac nafile olur. Onun için buluş çağına erer de hac şartlarını toplarsa, tekrar hac etmesi gerekir. Velisi ile beraber hacda bulunan çocuğa, velisi hac işlerini yaptırır. Taşları attırır, tavaf yaptırır ki, büyüyünce görevini daha iyi yapabilsin. Bu taşlamayı çocuk terk etse, bundan bir şey gerekmez. Çünkü çocuğa hac vacib değildir.

3) Akıl sahibi olmalıdır. Deli olanlar hac ile yükümlü değildir. Bunlar iyileşir de hac şartlarını elde ederlerse, o zaman hac etmeleri gerekir.

4) Hür olmalıdır. Köleler ve cariyeler hac ile yükümlü değildir. Bunların yaptıkları hac birer nafiledir. Bunlar azad edildikten sonra diğer şartlara sahip bulundukları takdirde hac etmeleri gerekir.

5) Haccın farz olduğunu bilmiş olmalıdır. Şöyle ki: Küfür diyarında (dâr-ı harbde) gayri müslimlere ait bir memlekette bulunup İslâmı kabul eden kimse, haccın farz olduğunu bilmedikçe, hac ile yükümlü olmaz. Fakat İslâm ülkesinde böyle bilmemezik özür sayılmaz. Onun için İslâm yurdunda bulunan bir gayri müslim, haccın farz olduğunu bilsin veya bilmesin, ihtida eder de, hac şartlarına sahip bulunursa, hac ile mükellef olur.

6) Hac görevine güçlük olmaksızın gidip yerine getirmeye yeterli bir vakit bulunmalıdır. Bunun için bir kimse görevi için diğer şartlara tamamen sahip olduğu tarihten itibaren bu görevi yerine getirmeye elverişli bir vakit bulmadan ölürse, bu farzla mükellef tutulmaz.

7) Hicaz'a gidip gelinceye kadar kendisinin ve aile halkının âdete göre nafakaları bulunmalıdır. Temel ihtiyaçlardan sayılan malların bulunması ile hac farz olmaz. Fakat ihtiyaçtan fazla gelir getiren bir mal veya eşya bulursa, bunları satıp hac etmek gerekir. Bir evde kira ile oturmak da, hacın farz olmasına engel değildir. Temel ihtiyaçlar için zekât bölümüne bakılsın!..

8) Kendi durumuna uygun binek vasıta ve yolda yapacağı harcamaları karşılayacak parası bulunmalıdır. Buna Rahiliye, Zadü-t Tarika (yol azığına sahip bulunmak) denir. Şöyle ki: Hac için yol azığına ve bilinecek vasıtaya gücü yeter olması şarttır. Bu kudretin hac aylarında veya herkesin bulunduğu yerde hacıların âdet üzerine hacca gidecekleri zamanda bulunması gerekir. Bu esnada temel ihtiyaçlardan başka hacca yetecek kadar mala sahip olan kimsenin, diğer şartlara da sahip olması halinde, ona hac farz olur. Bu malı başka yere harcayamaz. Harcarsa, hac üzerinde borç kalmış olur. Fakat bu zamandan önce elde edilen mal, bundan önce istenilen yere harcanabilir. Bundan dolayı kendisine hac görevi vacib olmuş sayılmaz. Meselâ: Muharrem ayında hacca yetecek kadar malı olan kimse, bunu bir iki ay içinde başka bir yere harcayıp da, memleketinde hacca gidilmesi âdet olan bir zamanda elinde mal kalmamış olsa, kendisine hac farz olmuş olmaz. Ödünç ve ikram suretiyle verilen azık ve binek yeterli sayılmaz. Bu ikram minnet altında bırakmayacak kimseler tarafından olsa bile hüküm aynıdır. Onun için Hac etmek üzere yapılan bir malı kabul etmek her halde gerekmez. Bununla beraber Mekke-i Mükerreme'ye on sekiz saatten yakın bulunan yerlerdeki müslümanlar için yaya yürümeye güçleri olunca binek bulunması şart değildir. (İmam Malik'e göre, azık ve binit için yeterince imkânâ sahib olmak şart değildir. Bu konuda Mekke'ye gidip en düşük şartlarla hac işlerini yerine getirmeğe imkân bulunması yeterlidir. Onun için fazla güçlük bulunmaksızın yaya olarak veya kira ile karşılayabileceği bir binek ile hac etmeğe ve yiyecek harcamalarını sanatı ile yolda yürüdükçe elde etmeğe gücü olan bir müslümana canı ve malı için bir tehlike yoksa, hac farz olur. Yurdunda ailesine bir nafaka bırakıp bırakmaması fark etmez. Ancak nafakasız kalmakla helak olmaları korkusu olunca, o zaman hac ile yükümlü olmaz.)

Haccın Yapılmasını Gerektiren Şartlar

1) Beden sağlıklı olmalıdır. Onun için hac görevini yerine getirebilmek için vücut sağlığına sahip olmayan kimseye hac farz olmaz. Kır ve kötürüm olanlar da böyledir. Fakat iki İmama ve İmam Azam'dan bir rivayete göre, kendisini koruyup yol gösterecek kimsesi bulunan âmâyâ (iki gözü köre), diğer şartlarla sahip olunca, hac etmesi farz olur. 2) Haccın yerine getirilmesi için arızî engeller bulunmamalıdır. Bir kimse tutuklanırsa (hapsedilirse) veya zorla hacdan engellenirse, hac ile yükümlü olmaz. 3) Yol emniyeti bulunmalıdır. Yolda tehlike bulundukça, hacca gidilmesi farz olmaz. 4) Sefer mesafesinden (en az onsekiz saatlik bir uzaklıktan) hac yapacak bir kadın için yanında kocası veya meübbeden mahremi bulunan bir erkek bulunmak şarttır. Bunların akıllı, buluğa ermiş veya bulug çağına gelmiş olmaları gerekir. Beraberinde böyle bir kimse bulunmayan kadın için hac farz değildir. Kendisine hac farz olan bir kadının yanında böyle bir mahremi bulunduğu takdirde, kocası onu hacdan alıkoyamaz. Çünkü böyle bir farzı yerine getirmek, koca hakkından önde gelir. Genç bir kadının yalnız süt kardeşi veya damadı ile hac etmesi, zamanın bozukluğu bakımından bazı alimlere göre caiz görülmemiştir. 5) Hacca gidecek kadın, kocasından boşanmış veya kocası ölmüş ise, iddeti bitmiş olmalıdır. Böyle bir iddet bekleme içinde bulundukça kadın hacca gidemez. Öyle ki, yola çıktıktan sonra Mekke'ye en az on sekiz saat uzak bir yerde iken kocasının orada ölmesi gibi bir sebeple iddet bekleyecek olan kadının o yerden iddeti bitmeden önce çıkmaması gerekir.

Haccın Sıhhatinin Şartları

1) İslâm olmak. Bu hacın farziyetinin şartı olduğu gibi, sıhhatinin de şartlıdır. Bir gayri müslim haccettikten sonra müslüman olsa dahi, önceden yapmış olduğu bu hacı sahih olmaz.

2) Özel yerlerde bulunup görev yapmış olmak. Bu yerlerden maksad, Arafat ile Kabe'dir. Onun için Arafat'da vakfe yapmadıkça (beklemedikçe) ve Kabe'yi tavaf etmedikçe hac sahih olmaz.

3) Belli bir vakit olmak. Bundan maksad, Arafat'daki vakfe zamanıdır ki, Arefe gününün zeval vaktinden Kurban Bayramı fecrinin doğuşuna kadar devam eden bir zamandır. Ziyaret tavafının vakti ise, daha önce belirtildiği gibi, hayatın sonuna kadardır. Fakat bu tavafın vacib olan vakti, nahr (kurban boğazlama) günleri, Kurban Bayramının ilk üç günüdür. Bununla beraber İfrad haccının, Temettü haccının, kıran haccının hac görevlerini (menasikini) yapmak için yine belli bir vakit vardır. Bu da Şevval ve Zilkade ayları ile Zilhicce ayının ilk on günüdür. Bu aylara Hac Ayları Hac mevsimi denir. Bu aylar içinde en son hac vakti, Arefe günü ile Kurban günüdür. Arefe günü Zevalden sonra Arafat'da az veya çok bulunup Bayramın ilk gününde ziyaret tavafını yapan kimse, hac farzını yerine getirmiş olur. (Şafiîlere göre de, Arafat'da vakfe zamanı, Zilhicce ayının dokuzuncu günü zeval vaktinden sonra onuncu günün fecrine kadardır. Bu zaman içinde bir an bile olsa, vakfe yeterlidir.)

4) Hac niyeti ile İhram yapmış olmak. Şöyle ki: İhram, haccı veya umreyi veya her ikisini yerine getirmek için, mubah olan şeylerden bir kısmını geçici bir zaman için kendine haram kılmaktır, bunları yapmaktan sakınmaktır. Bu ihram, hacca veya umreye veya hac ile umreye niyet etmek ve "telbiye" getirmekle meydana gelir. Telbiye, şu sözleri (*) söylemektir.

İhram yapana "Muhrim" denir. Muhrim olmayana da "Helâl" denir. İhlâl da, ihramdan çıkmak ve bir şeyi harem sahasından dışarıya çıkarmak manasına gelir. İhram, Beytullah için bir tazim alâmetidir. Öyle ki dışardan bir iş ve ticaret için gelen bir müslüman, hac ve umre niyetinde bulunmasa da, yine ihramsız olarak Harem bölgesine giremez. Bu haramdır, hürmete aykırıdır.

İhrama giren bir erkek, dikişli elbiselerini çıkarır. Bir peştemal kuşanır. Üzerine bir omuz havlusu alır. Başını ve ayaklarını açık bulundurur. Temizlenir, yıkanır veya abdest alır. İki rekât namaz kılar. Yüksek bir sesle "Lebbeykallahümme Lebbeyk..." diye telbiyede bulunur. Zevcesi ile cinsel ilişkiyi terk eder. Zevcesini okşayıp öpmez. Güzel koku sayılan misk, anber ve kâfur gibi şeyleri sürünmez. Bunları yatağına da sürmez. Kara av hayvanlarını avlamaz, havyanlara da hayvanı göstermez. Harem bölgesindeki yeşil otları ve yeşil ağaçları kesip koparmaz. Saçlarını kesmez ve kısaltmaz, traş etmez. Hac veya umre işlerini tamamlayıncaya kadar bu yasakları gözetir. Kokusundan hoşlanılacak her şey Tîb (güzel koku) sayılır. İhrama giren kadınlar elbiselerini çıkarmazlar, başlarını ve ayaklarını açık bulundurmazlar. Telbiye getirirken seslerini yükseltmezler. İhrama girenlerin çadır altına sokulmaları, şemsiye tutmaları, yüzük takmaları, bellerine kemerlerini bağlamaları, kolları içine sokup giyinmeksiz sirtlarına palto gibi bir şey almaları haram değildir.

Yalnız farz hac için veya Temettü haccı ile Kıran haccı için Şevval ayının birinci gününden Zilhicce'nin dokuzuna kadar herhangi bir günde İhrama girilebileceği gibi, bundan önce de girilebilir. Çünkü İhram haccın şartıdır. Şart ise, meşrutun vaktinden daha öne geçebilir, bu caizdir. Abdest almanın (taharetin) namaz vaktinden öne geçmesi gibi... Ancak ihrama daha önce başlanması, zamanın uzaması bakımından sakıncalı olacağı için mekruhtur. Çünkü ihram sebebiyle yasak olan şeylerden korunmak için zaman için kolay değildir. (Şafiî'lere göre hac için, hac aylarından önce ihrama girmek caiz değildir. Anca umre için girilmiş olur.) (*) "Lebbeykallahümme Lebbeyk. Lebbeyke lâ şerike leke Lebbeyk. İnnelhamde venni'mete leke vel-mülk. Lâ şerike lek." Anlamı: "Allah'ım Ben senin emrine boyun eğirim ve hazırım. Senin ortağın yoktur. Senin davetine ihlâsla uyarım, senin ortağın yoktur. Şüpheli yok ki, hamd da, nimet de sana mahsustur, mülk de... Senin ortağın yoktur."

Mikat İle İlgili Bilgiler

Hac için afaktan (Mikat dışından) gelenler için ihrama girecekleri belli yerler vardır ki, bunlar beş yerdir. Bunların her birine "Mikat" denir. Çoğulu "Mevakıt" dır. Bunlar: "Zülhuleyfe, Zati İrk, Cuhfe, Karn, Yelemlem" denilen yerlerdir. Bu yerlere gelmeden önce ihrama girebilirler. Öyle ki, Süveyş yolu ile hacca gidenler "Rabiğ" hizasında ihrama girerler. Burası Şamlıların mikatı olan ve Mekke'ye üç merhale uzakta bulunan, bugün izi kalmamış "Cuhfe" kasabası yakınındadır.

Bir hac yolcusu, ihramsız olarak mikatı geçerse, bakılır: Eğer henüz hac işlerini (menasikini) yapmaya başlamadan mikata dönerse, ihrama girerek telbiyede bulunur. Böylece kendisine bir ceza gerekmez. Fakat mikata dönmez de sonradan ihrama niyet ederse veya hac menasikinden birini yaptıktan sonra ihram için mikata dönerse, ceza olarak kurban (bir koyun kesmek) gerekir. Haccın kaçırılmasından korkulmazsa, mikata dönmek daha faziletlidir.

Mekke'de bulunaların hac için mikatları, bulundukları Mekke'dir. Bu şehirden ihrama girerler. İsterse Mekke halkından olmasınlar. Fakat Umre yapmak için Harem bölgesi dışına çıkar ve oradan, çoğunlukla "Tenim" denilen yerden, ihrama girerler. Bunun için bu yere Umre de denilmiştir. 28-Mekke şehri çevresinde belli bir sahaya "Mekke Haremi, Harem Bölgesi" denir. Bu bölgenin dışında olup mikatlara kadar uzayan sahaya da "Hill" adı verilir. Hill Bölgesinin Mekke'ye en yakın yeri, batı tarafından üç-dört mil uzaklıkta bulunan "Ten'im" adındaki yerdir. Hill sözü, ihrama son vermek manasına da kullanılır.

Harem Bölgesi ile mikatlar arasında bulunan kimseler, bulundukları yerlerden veya Mekke içinden ihrama girerler. Bunların yakınlıkları sebebi ile Mekke'ye girip çıkmaları çok olacağından onlara böyle bir kolaylık gösterilmiştir.

Haccın Farziyetinin Sebebi ve Edasının Fevrî Olup Olmadığı

Haccın farz olmasına sebep Beytullah'ın (Kabe'nin) bulunmasıdır. Bu kutsal mabedi ziyaret için Yüce Allah'ın emri ile hac farz kılınmıştır. Bu sebep tekerrür etmediği için haccın farziyeti de tekrarlanmaz. Mükellef olan kimsenin ömründe bir defa hac etmesiyle bu farz yerine getirilmiş olur. Öyle ki, akıl ve baliğ olan bir müslüman fakir iken yürüyerek hac etmiş olsa, sonradan zengin olmakla tekrar hac yapması gerekmez.

Hac,Hazret-i Peygamberin hicretlerinin dokuzunca yılında farz kılınmıştır. Bu sene Resûlullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından Ebû Bekir Es-Sıddık (radiyallahu anh) Hac Emiri tayin buyurulmuştu. Hicretin onuncu yılında da Peygamber Efendimiz Mekke'ye yönelerek hac farizasını yerine getirmişlerdi.

Hac farizasını yerine getirmeye gelince, bu fevrî (farz olunca hemen yerine getirilmeli) midir yoksa ömrî (ömrü içinde yapılması yeterli) midir? Burada iki görüş vardır. Bir görüşe göre, hac farızası ömrîdir. Yükümlü bunu hayatta bulundukça dilediği sene yapabilir. Geciktirmesinden dolayı günah işlemiş olmaz. Ancak hac farizasını yapmadan ölürse günahkâr olur. Fakat sahih görülen diğer bir görüşe göre, bunun edası (yerine getirmesi) fevrîdir. Şartlarını kendinde toplayan kimsenin hemen zamanında hacca gitmesi ona farz olur. Bu tarihte hacca gitmezse günah işlemiş olur. Öyle ki, sonradan bu şartları yitirse, hac üzerine borç kalır, bundan sorumlu bulunur.

Hac aylarında (hac mevsiminde) hac şartlarını kendinde toplayan ve yolculuğu için yeterli bir müddet bulunan kimseye de hac farz olur. Bu haccın farziyetinin yerine getirilmesi de bir görüşe göre ömrî ise de, daha sahih görülen diğer bir görüşe göre fevrîdir (hemen o mevsimde hac yapmak gerekir).

Haccın Farziyetindeki Şer'î Hikmetler

Bilindiği üzere hac, İslâmın beş önemli esasından biridir. "İslâm dini beş esas üzerine kurulmuştur," hadis-i şerifi bunu bildirmektedir. Hac, şartlarını kendinde toplayan her müslüman için çok kutsal bir farzdır. Namaz ile oruç birer bedenî ibadettir. Zekât malî bir ibadettir. Hac ise hem bedenî, hem de malî bir ibadettir. Bu farz, hem bedende olan sıhhat ve selâmetin, hem de mal varlığının bir şükür görevi demektir. Haccın yapılmasındaki değişik usul ve adap, insanın ezeli ve ebedî olan mabuduna yapacağı tazimatın, göstereceği kulluk tarzının, arzedeceği ihtiyacın en mükemmel şeklini kapsar.

İlim ve hikmet sahibi olan yaratıcımızın kutsal bir mabedini ziyaret ederek Yüce varlığına temiz kalble ve samimî duygularla yalvarıp yakarmak ve hürmette bulunmak, bir kul için ruha ferahlık veren yüksek bir mana taşır. Bundan başka bütün müslümanların kıblesi olan ve İbrahim aleyhisselâm gibi büyük bir peygamberin makamını içinde bulunduran yüce bir mabedde yapılacak ibadet ve duaların sevap ve mükâfatına nihayet yoktur. Resûlullah Efendimizin içinde doğup büyüdüğü, İslâm güneşinin ilk doğmaya başladığı, İslâmiyetin binlerce kutsal anılarını içinde saklamış bulunduğu mübarek bir beldeyi ziyaretteki feyiz ve bereket de her türlü düşüncenin üstündedir.

İslâm âleminin doğusundan ve batısından temiz bir heyecanla akın edip gelen binlerce dindaşın böyle kutsal bir yerde toplanmaları, aralarındaki din birliğini ve din kardeşliğini, din sevgisini canlandırmaları ve birbirlerinin durumlarını öğrenerek fikir alış- verişinde bulunmaları ne kadar büyük değer taşıyan bir harekettir. Yolculuğun sağlık ve fikir yönünden sosyal faydalarını kabul eden yabancı milletler, dince mecbur olmadıkları halde, birçok zorluklara katlanarak dünyanın en uzak yerlerini gezip dolaşıyorlar. İslâmiyet ise, en yararlı bir yolculuğa bir kutsal ruh ve mecburiyet vermiş, müslümanları böyle bir yolculuğun sonsuz maddî ve manevî bereketlerinden faydalanmıştır.

Farz olan hac görevini bir anlayış içerisinde yerine getirecek müslümanların bundan ne kadar faydalanacakları pek aşikârdır. Hele bu farzı yerine getirme mutluluğuna kavuşan anlayışlı bir müslümanın bu sayede birçok bilgiler kazanarak aydınlanacağı ve sonra dönüp kendi çevresini birçok yönden uyarak aydınlatacağı da şüphesizdir.

Haccın farz oluşundaki hikmet ve yararlar pek büyüktür. İslâmın yayılmasına ve yükselmesine yöneliktir. Zaten İslâm dininin emir ve tavsiye ettiği hangi ibadet vardır ki, o müslümanların maddî ve manevî alanlardaki yükselmesini ve bereketini sağlamasın? Yeter ki müslümanlar kendi kutsal dinlerinin bu emir ve öğütlerini gereği üzere değerlendirecek yerine getirmeye çalışmış olsunlar. Ne mutlu mal varlığına ve beden sağlığına sahip olup da bu ve buna benzer din görevlerini yerine getirip başarımlara!..

Haccın Vacipleri

- İhrama mikat denilen yerlerden başlamak: Medine-i Münevvere tarafından hacca gidenler "Zül-Huleyfe"den, Irak, Horasan ve Maverâünnahr halkı "Zatı Irak"dan, Şam, Mısır ve Mağrib halkı "Cuhfe" hizasındaki bir yerden (Rabiğ hizasından), Necidliler "Karn" dan, Yemenliler de "Yelemlem"den ihrama girerler. Yolları bu mikatlardan birine rastlamayan müslümanlar da, bunlardan birinin hizasında bulunacak bir yerden ihrama başlarlar.
- İhramın yasaklarını terk etmek: Dikişli elbise giyilmesi, av avlanması, ihramda iken saçların kesilmesi, çirkin söz söylemesi gibi...
- Arafat'da zevalden sonra güneş batıncaya kadar durmak.
- Kurban Bayramının birinci gününün fecrinden sonra ve güneşin doğmasından önce, bir saat bile olsa, Müzdelife'de durmak. Müzdelife, Mekke'ye dört ve Arafat'a iki saatlik mesafede bulunan bir yerin adıdır.
- Dört şavtı farz olan Ziyaret Tavafını yediye tamamlamak.
- Ziyaret tavafına nahir (kurban kesme) günlerinden birinde (1.2. ve 3. günlerde) yapmak.
- Sader (veda) tavafı yapmak. Bu mikat dışından gelen ve afakî denilen hacılara

aittir ki, bu veda tavafindan ibarettir. • Tavaf esnasında abdestli olmak ve avret yerleri tamamen kapalı bulunmak. • Kabe'yi tavaf daima Hacer-i Esved'in bulunduğu yerden (onun karşısından) başlayıp Kabe'yi sola alarak tavaf etmek. Bunu yürüyerek yapmak. Hastalar ve güçsüzler omuzlar üzerinde taşınarak tavaf ettirilir. • Her tavaftan (yedi şavttan) sonra iki rekât namaz kılmak.

• Tavafları Hatîm denilen yerin dışında yapmak. Şöyle ki: Kabe'de "Rükn-i Irakî" denir. Kabe'nin altın oluğu, bu iki rüknün arasında ve Haneî Makamının önündedir. Bu oluğun akacağı yarım dairelik yer, bir yarım duvarla çevrilmiştir. Bu duvara "Hatîm=Hazret-i İsmail" ve bunun kuşattığı o yere de "Hicrül-Kâbe" denir. Bu yerin bir kısmı Kabe'den sayılır. Orada namaz kılınır, dua edilir. Fakat bu yerin Kabe'den olduğu, ahad haberi (tek kişilerin rivayeti) ile sabit olduğundan Beytullah'a yüzü çevirmeksizin bu duvara karşı namaz kılınmaz. Bu duvarın her iki tarafı açıktır. İşte Harem-i şerif için bu duvarın arkasından Kabe tavaf edilir ki, bu vacibdir. 12) Hac mevsiminde Safa ile Merve arasında yürümek (Sa'y etmek) ve buna Safa'dan başlamak. Özürleri olmayanları bunu piyade olarak yapmaları. Safa ile Merve, Mescid-i Haram'ın hemen civarında yüksekçe birer tümsektirler. Bunlar, gidiş dönüşü olan büyük bir cadde ile birbirlerine bağlıdır. Safa'dan başlayıp Merve'ye dört ve Merve'den Safa'ya üç defa gidip gelmek vacibdir. Bu yedi gidiş ve gelişe "Sa'y" denir. Her defa Kabe görülünceye kadar tümseklerin üzerine çıkılır. Şimdi Merve tarafında yüksek binalar bulunduğu için Kabe oradan görülememektedir. Farz hac için yapılan sa'y Kudüm ve Ziyaret tavaflarından sonra yapıldığı gibi, Umre için yapılan sa'y, Umre tavafindan sonra yapılır. Bu sa'y yerine "Mes'a" denilir. Eni yaklaşık 20 metre, uzunluğu da 500 metredir. (İmam Şafî'ye göre sa'y, haccın ve umrenin bir rüknüdür. Bunu yapmadan hac ve umre tamam olmaz.) Bu şekilde hareket etmek, bütün kâinatın sahibi ve yaratıcısı bulunan Yüce Allah'a tazim ve dilekleri arz için Beytullah'ın mukaddes kapısı önünde şevk ve heyecanla gidip gelmenin, dileklerin kabulünü beklemenin bir işareti demektir.

• Mina denilen yerde küçük taş yığınlarına (cemrelere) ufacık taşları atmak. Buna "Remy-i Cemerat = Taşları atmak" denir. Şöyle ki: Mekke şehrine iki saatlik mesafede bulunan Mina kasabasında birbirine bir ok atımı kadar uzak üç yerde üç taş yığını vardır. Bunlara Mina'dan Mekke'ye doğru sırası ile: "Cemre-i Ula, Cemre-i vusta, Cemre-i Akabe" adı verimiştir. Bu taş yığınlarının her birine Kurban Bayramının birinci, ikinci ve üçüncü günlerinde: "Bismillâhi Allahu Ekber" denilerek yedişer taş atılır. Bu yedi taş birden atılsa, yeterli olmaz, bir taş yerine geçer. Bu taşlar üç metre uzaklıktan atılır. Taşların cemre yakınlarına düşmesi de yeterli olur. İki metre kadar uzağa düşenler yeterli olmaz. Yeniden atılmaları gerekir. Taşları atacak olan şahıs hasta olsa, eline konulacak taşları atar veya bu taşları onun adına başkası atar. Baygın düşen kimse adına da taşları başkası atar. Hac işlerinde böyle başkası yerine görev yapmak, zaruret sebebiyle caizdir. Akabe Cemresinde ilk taş atmakla Telbiye'ye son verilir. Artık "Lebbeykallahümme Lebbeyk...." yapılan telbiyelere bu anda karşılık manevî mükâfat verilmiş olur. (İmam Malik'e göre, Arefe gününün zevalinden sonra Telbiye'lere son verilir. Çünkü o gün Anafat'da durmakla yapılan ibadetler kabul olunmuş ve haccın büyük bir rüknü yerine getirilmiş olur.) Bu taşların atılmalarındaki hikmet, Yüce Allah'ın ilminde saklıdır. Bu bizim için gerekli olan bir ibadet emridir. Biz bunu yapmakla Yüce Allah'ın emirlerine kayıtsız şartsız itaat ve bağlılığımızı göstermiş oluruz. Bir de kötü ruhlara ve şeytan vesvesesine karşı olan nefretimizin bir işareti ve belirtisidir. Hazret-i İbrahim aleyhisselâm'ın sünnetine bağlılığın da ince bir anlamını taşır.

• Mina'da taşları attıktan sonra kurban kesmek. Bundan sonra da Harem bölgesi içinde ve kurban bayramının ilk üç gününden birinde saçları traş etmek veya kısaltmak. Şöyle ki: Kurban kesmek, hac ile umrenin her ikisini yapanlara vacibdir. Bu görevi yapmak, hac ile umreyi birlikte yerine getirme nimetine şükür karşılığıdır. Yalnız farz hac yapan ve mikat dışından gelenlere, misafir olduklarından kurban kesmek vacib değildir. İsterlerse nafîle olarak kesebilirler. Kadınlar saçlarının ucundan biraz kırkarlar. Saçları traş etmeğe Halk, biraz kısaltmağa da Taksîr denir. Bunları yapmak, İmam Azam'a

göre belli bir yer ve zamana bağlıdır. Yalnız Harem bölgesinde ve kurban kesme günlerinde yapılabilirler. İmam Ebû Yusuf'a göre bunlar bir yere ve zamana bağlı değildir. Bunlar sonradan başka bir yerde de yapılabilir. İmam Muhammed'e göre zamana bağlı değilse de, belli bir yere bağlıdırlar. Buna göre, kurban kesme günlerinden sonra da yapılabilir. Fakat Harem bölgesinde yapılması şarttır. Başka bir yerde yapılırsa, ceza olarak bir koyun kurban etmek gerekir. Traş olmak (halk), taksirden (saç kısaltmaktan) daha faziletlidir. Saçsız olanlar başlarının üzerine usturayı gezdirmekle bu vacibi yerine getirmiş olurlar. Haccın vaciblerinden birini terk etmek, haccın sıhhatına engel olmaz. Fakat ceza olarak yalnız kurban kesmek gerekir. Kurbanın eti Mekke fakirlerine dağıtılır. Bununla beraber terk edilen bir vacib yeniden yapılıncaya, ceza düşer. Abdestsiz yapılan bir tavafı yeniden yapmak gibi...

Haccın Sünnetleri

- İhrama girerken gusletmek veya abdest almak. Bu yıkanma, yalnız temizlik maksadı ile değildir. Bundan dolayı hac için ihrama girecek bir kadın adet görmekte veya lohusa ise, temizlik için yıkanması sünnettir.
- İhramın sünneti niyetiyle iki rekât namaz kılmak. Bu namazın ilk rekâtında "Kâfirûn" sûresinin ve ikinci rekâtında "İhlâs" sûresini okumalıdır.
- İhram için beyaz ve temiz iki parçadan ibaret örtüye burünmek. Bunların yenisi ve beyaz renklisi, yıkanmışından ve başka renklerden daha iyidir.
- İhramdan önce gülyağı gibi hoş koku sürünmek.
- İhramdan sonra her seher vaktinde, her namaz kılıştı, her yokuşa çıkışta ve inişte, her yolcu kafilesi ile karşılaşmada orta bir sesle üç defa Telbiye getirmek (Lebbeykallahümme Lebbeyk... demek).

- Telbiyelerden sonra, Peygamber Efendimize çokça salât ve selâm okumak.
- Salât ve selâmdan sonra Yüce Allah'a yalvarmak ve özellikle şu duayı (*) okumak. İmam Muhammed'e göre, belli ve aynı duayı devamlı olarak yapmak, kalbin ince duygusunu giderir ve samimiyete aykırı olur. Bir alışkanlık halini alarak tam bir anlayışla yapılmamış bulunur. Onun için herkes dilediği şekilde dua etmelidir, bu müstahabdır. Bununla beraber Peygamber Efendimizden nakledilen duaları bereketlenme maksadı ile okumak güzeldir.
- Mekke-i Mükەرreme'ye girmek için yıkanmak ve gündüz vakti girmek, Kabe'yi görünce dua etmek, Beytullah'ın önünde tekbir ve tehlilde bulunmak.

- Afakî olanlar (Mikat dışından gelenler) için kudüm tavafı yapmak geç kalıp da Mekke'ye girmeden Arafat'a çıkanlardan bu Kudüm tavafı düşer.
- Mekke'de bulundukça zaman zaman nafîle olarak tavaf etmek.
- Ziyaret tavafının ilk üç şavtında erkeklerin "Remel" yapmaları (adımlarını kısaltarak ve omuzlarını silkerek çalımlı bir şekilde yürümeleri). Bu hareket hacıların güç ve sağlamlığına bir işarettir. Resûlüllah Efendimiz kaza olarak yerine getirdikleri Umre haccı esnasında ashab-ı kiramla beraber bu şekilde tavaf ederek, karşıdan seyreden ve ashab-ı kiramın zayıf düştüklerini sanan Mekke'lilere müslümanların kuvvet ve yiğitliğini göstermek istemişti. Peygamberimizin bu sünneti hâlâ uygulanmaktadır. Bu Remel, Kudüm Tavafında yapılabilirse de, Ziyaret Tavafında yapılması daha faziletlidir. Sader Tavafında ise yapılmaz.

- Safa ile Merve arasında Sa'y ederken oradaki iki yeşil direk (ışık) arasını erkeklerin koşarak geçmeleri ve sonra yavaşlamaları. Bu hızlı yürüyüşe "Hervele" denilir.
- Zilhicce ayının yedinci günü öğle namazından sonra Mekke'de tek bir hutbe okunup insanlara hac işlerini (menasiki) öğretmek.
- Zilhicce'nin sekizinci günü, güneşin doğmasından sonra Mekke'den Mina'ya çıkmak ve o gece Mina'da kalmak. Mina Harem Bölgesindedir.
- Zilhicce'nin dokuzuncu günü, güneşin doğuşundan sonra Mina'dan Arafat'a çıkmak. Arafat'da en büyük İslâm idarecisi veya onun görevlendireceği kimse, öğle namazı ile ikindi namazını birlikte olarak öğle vaktinde kıldırır. Zevalden sonra ve

namazdan önce iki hutbe okur. İnsanlara Arafat ile Müzdelife'de bir müddet durup beklemelerini (vakfe yapmalarını) söyler ve hac ile ilgili bazı bilgiler verir.

- Kurban Bayramının ilk gününde bir hutbe okumak ve haccın geri kalan görevlerini anlatmak. Bu hutbe ile beraber üç hutbe okunmuş oluyor.
- Arafat ve Müzdelife'de kılınan namazlarda yalvarıp yakararak dua etmek ve göz yaşları dökmek veya döker gibi bir tavır takınmak. Hem kendisi, hem de ana-babası için ve bütün müslümanlar için hayırlı dualar yapmak. Arafat, Harem bölgesi dışında bulunan bir sahadır. Burada hacıların duruşu cuma gününe rastlasa, cuma namazı kılınmaz.
- Güneşin batışından sonra Arafat'dan yavaş yavaş inmek. Müzdelife'ye varıldığı zaman gelip geçenlere engel olmamak için vadiden yüksekçe bulunup "Meş'ar-i Haram" denilen "Kuzah" tepesi yakınında konaklamak.
- Bayram gecesi Müzdelife'de kalıp Bayram sabahı Mina'ya inmek. Nahr, (kurban kesme) günlerinde bütün yol eşyası ile beraber Mina'da kalmak.

- Mina'da taşlar atılırken Mina'yı sağa ve Mekke'yi sola almak. Sırasıyla önce Cemrei Ula'yi, sonra Cemre-i Vusta'yı, daha sonra Akabe Cemresini taşlamak ve bu son cemrede taşları aşağıdan yukarıya doğru atıvermek.
- Taşlamaya ilk gün, güneşin doğması ile zevali arasında, diğer günlerde ise zeval ile güneşin batışı arasında başlamak.
- Mina'dan Mekke'ye acele inmek. İsteyen kimse için Zilhicce'nin on ikinci günü güneşin batışından önce yola çıkmak. Güneşin batışına kadar beklemek günahdır.
- 24) Mina'dan Mekke'ye inerken Muhaseb ve Ebtah denilen düz bir yerde azıcık duraklamak.
- 25) Veda tavafından ve iki rekât namazdan sonra Zemzem suyundan, Kâbeye bakarak ayakta kana kana içmek ve bu mübarek sudan başa ve bedene dökünmek.
- Hacer-i Esved ile Kabe kapısı arasında bulunan Mültezem isimli yere göğsünü ve yüzünü koyup sürüvermek.

- Kimseye zahmet vermeksizin Kabe'nin örtülerine yapışıp duada bulunmak. Kabe içine girmek mümkün olunca, tam bir edeb ve hürmetle girip iki rekât namaz kılmak. Kâbenin örtüsüne sarılmak, Mültezem'e sürünmek, Allah'ın rahmetine yakınlığın bir nişanıdır. Beytullah'a olan muhabbetin ve Yüce Allah'ın mağfiretini ısrarla istemenin ve Vacib Teâlâ Hazretlerine sığınmanın bir işaretidir.
- Medine-i Münevvere'ye gidip Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'i ziyaret etmek. Haccın sünnetlerini terk eden faziletten mahrum kalır. Daha doğrusu günâh işlemiş olursa da, üzerine kurban kesmek gibi bir ceza gerekmez. (Şafiîlere göre, Arefe gecesi Mina'da kalmak sünnettir. Teşrik (bayram) gecelerinde kalmak ise vacibdir.) (*) Anlamı: "Ey Allah'ım! Ben senden rızanı ve cennetini dilerim. Gazabından ve ateşinden sana sığınırım."

Haccın Edebleri

- 1) Tam helâl bir mal ile hac etmelidir. Çünkü helâl olmayan bir mal ile hac yapılması haramdır.
- 2) Yola çıkmadan önce, kul borçları varsa ödenmelidir.
- 3) Günahlardan tevbe etmeli, kazaya kalmış ibadetler varsa, onları kaza etmelidir.
- 4) Gösteriştten, öğünüp böbürlenmekten, süs ve saltanattan sakınmalı, tevazu içinde olmalıdır.
- 5) Hac yolculuğu üzerinde bilgi ve tecrübe sahibi kimselerle istişare yapılmalıdır.
- 6) Kimlerle arkadaş olacağına, hangi yoldan ve hangi vasıtalarla yolculuk yapacağına dair "İstihare" yapılmalıdır (İki rekât namaz kılarak Allah'dan hayırlısını istemelidir.)
- 7) Gerekirse kendisine yol gösterecek, yardımda bulunacak ve sabır tavsiye edecek iyi bir arkadaş edinmelidir.
- 8) Yolda arkadaşları ile ve diğer yolcularla çekişip dövüşmekten sakınmalıdır.
- 9) Düşmanları varsa, onları bağışmalaya ve anlayışla karşılamaya çalışmalıdır.
- 10) Hac yolculuğuna ay başında perşembe günü veya pazartesi günü sabahleyin çıkmalıdır.
- 11) Ailesi, komşusu ve dostları ile vedalaşmalı ve onların dualarını dilemeli. Bunun için onları ziyarete gitmelidir. Onlar da kendisini hac dönüşünde karşılanmalıdır ki, bu da bir sünnettir.
- 12) Hacca giderken ve hacdan dönünce evinde iki rekât namaz kılmalı ve dua etmeli.

Farz (İfrad) Hac Üzerinde Uygulama

1) Helâl ve temiz bir mal elde eder. Ödenmesi gerekli borçları varsa, onları öder. Kazaya kalmış ibadetleri varsa, mümkün olduğu kadar onları kaza eder. Günahlarından tevbe eder ve Allah'dan mağfiret diler. Kendisini kötü söz ve hareketlerden korur. Güzel ahlâklı olmaya çalışır. Tevazu hali içinde bulunur. Yola çıkacağı zaman evinde iki rekât namaz kılar. "Bismillahi tevekkeltü alellahi lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh" diyerek Allah'a sığınır. Ailesi, komşusu ve dostları ile vedalaşarak yola çıkar.

2) Mikat denilen yerlerden birine varınca yıkanır veya abdest alır. Giderilmesi gereken fazla kılları yok eder, tırnakları keser. Elbiselerini çıkarır. Beyaz ve temiz olan iki parçadan ibaret dikişsiz havlulara bürünür. Hoş kokulu şeylerden sürünür. Başını açık ve ayaklarını çıplak bulundurur. Üstleri açık ve topukları kısa olan ayakkabı giyer. İhram için iki rekât namaz kılar. İhrama niyet edip: "Allahümme innî ürîdü'l-hacce, feyessirhu lî ve tebabbelhü minnî = Ya Rabbi! Ben hac etmek istiyorum, onu bana kolaylaştır ve onu benden kabul et" diye dua eder. Sonra "Lebbeykallahümme Lebbeyk..." diye telbiyede bulunur.

3) Böyle ihrama girdikten sonra, eğer zevcesi yanında ise, onunla ilişkide bulunmaz, öpmez ve okşamaz. Dikişli elbise giyinmez. Artık hoş kokulu şeyler sürünmez. Saçları kesmez ve kıllarını gidermez, tırnaklarını kesmez. Güvercin ve geyik gibi kara av hayvanlarını avlamaz. Yeşil ağaçları ve otları kesip koparmaz. Kötü ve çirkin sözler söylemez. Arkadaşları ve başkaları ile çekişmez. Fakat yıkanabilir ve para kesesini (kemerini) beline bağlayabilir.

4) Her namaz kıldıkça ve yolcu kabilelerine her rastladıkça, yokuş çıkınca ve yokuştan inince, yüksek sesle "Lebbeykallahümme Lebbeyk..." diye telbiyede bulunur. Mekke'ye varacağı zaman yıkanır veya abdest alır, Mekke'ye girince, hemen mescid-i Haram'a koşar. Beytullah'ı görünce telbiye getirir, "Allahü Ekber" diye tekbir alır, "Lâ İlahe İllallah" diye tehlilde bulunur. Salât ve selâm okuyarak: "Allahümme zid beyteke teşrîfen ve tazimen ve tekrimen ve birren ve mehabeten = Ey Allah'ım! Beyt-i şerifine mahsus teşrifi, tazimi, teklimi, ihsan ve yüceliği artır," diye dua eder. Sonra Hacer-i Esved tarafına yönelerek tekbir alır. Hacer-i Esved'i selâmlar. Mümkünse, kimseye eziyet vermeden onu öper veya elini sürer. Sonra da Kabe'yi sola alarak Hatim'in dışından Kudüm Tavafına başlayıp remel yapar. (adımlarını kısaltıp omuzların silkerek çalımca yürür.) Her dolaşmada Hacer-i Esved'in karşısına gelince onu selâmlar. Bu tavafi tamamladıktan sonra İbrahim aleyhisselâm'ın makamında, eğer kalabalık ise Mescidin uygun bir yerinde iki rekât namaz kılar. Sonra yine Hacer-i Esved'i selâmlar!

5) Böylece Kudüm Tavafını tamamladıktan sonra Sa'y için Safa ile Merve caddesine çıkar. Önce Kabe'yi görebilecek şekilde Safa tümseğine çıkar. Kabe'ye yönelerek tekbir ve tehlil getirir, salât ile selâmda bulunur. Sonra buradan Merve'ye doğru gider. Yolda bulunan iki yeşildirek (ışık) arasında biraz koşar. Bu şekilde dört defa Safa'dan Merve'ye karşı tekbir ve tehlil getirir, salât ve selâmda bulunur. Böyle her gidiş gelişte telbiye yapar. Koşarak Yürüdüğü zaman: "Allahümme'ğfir verham ve tecavez amma ta'lem. Feinneke entel'aliyyül'azîm = Ya Rabbi! Bağışla ve merhamet et. Bildiğin kusurlarımıza bakma. Şübhesiz ki sen, yücesin, büyüsun," diye dua eder. Bu gidiş ve gelişin (Şavtların) arka arkaya yapılması daha faziletlidir. Ara vererek yapılması da caizdir.

6) Yalnız hacca (İfrad hacca) niyet etmiş olan kimse, böyle sa'y ettikten sonra da Mekke'de yine ihramlı olarak kalır. Kıran hacca niyet eden de böyledir. Dilediği zaman Kabe'yi tavaf eder. Zilhicce'nin sekizinci (terviye) gününde sabah namazını yine ihramlı olarak Mekke'de kılar. Sonra Mina'ya çıkar. Orada arefe gününün sabah namazını kılincaya kadar durur. Sonra Arafat'a gider. O gün güneş batınca da, Arafat'dan Müzdelife'ye yönelip geceyi Müzdelife'de geçirir. Akşam namazını yolda

kılmayıp onu yatsı namazı ile beraber Müzdelife'de imamla kılar. Kurban Bayramı gününün fecri doğunca hemen sabah namazını kılar. Sonra Müzdelife'de "Meş'ar-i Haram" denilen yere gider ve orada biraz durur. Bütün bu yerlere gidiş gelişlerde telbiyede bulunur.

7) Meş'ar-i Haram'da iken fecir tamamen açılınca henüz güneş doğmadan Mina'ya doğru vakar ve sükûnetle yürümeye başlar. Mina'da "Akabe Cemresi" denilen yere yedi küçük (nohut büyüklüğünde) taş atar. Bu taşları sağ elinin baş parmağı ile şehadet parmağı arasında tutarak atar. Her birini attıkça tekbir getirir. Taşları atınca orada beklemez. Sonra dilerse kurban keser. Ondan sonra traş olur veya saçlarının uçlarından parmak uçları kadar kırpar. Bunları yapınca bütün ihram yasakları kendisine helâl olur; yalnız zevcesi ile yine ilişki kuramaz.

8) Bundan sonra aynı günde (Bayramın birinci gününde) veya ikinci ve üçüncü gününde Mekke'ye inip Ziyaret Tavafı yapar. Kudüm tavafında Remel yapmamış ise, bunu Ziyaret Tavafının ilk üç devresinde yapar. Bu tavafı bitirince iki rekât namaz kılar. Artık bu farz olan Ziyaret tavafından sonra zevcesi ile ilişki kurabilir. Böylece bütün hac yasakları kalkmış olur. Ziyaret Tavafı için, Mina'dan Mekke'ye Bayramın birinci günü inmek daha faziletlidir.

9) Ziyaret Tavafını yaptıktan sonra tekrar Mina'ya gider. Cemrelere taş atmak için üç gün Mina'da oturur. Bayramın ikinci günü zeval vaktinden sonra, Mina'daki "Mescid-i Hayf yakınında bulunan Cemr-i Ula'dan başlayarak cemrelerin üçünü de taşlar. Şöyle ki: Yürüyerek önce Cemre-i Ulâ'ya, sonra Cemre-i Vusta'ya yedişer taş atar. Her taşı atarken tekbir alır. Bu iki cemreden her birinin yanında bekleyerek hem kendisine, hem anababasına, hem de din kardeşlerine dua eder. Sonra Cemre-i Akabe yakınına gider. Buna da yedi taş atar; ancak burada dua için durmaz. Bayramın üçüncü gününde de, zevalden sonra bu şekilde cemreleri taşlar. Eğer Mina'da iken Bayramın dördüncü günü de girecek olsa, o gün de böyle taşları atar. Bu güne ait olmak üzere cemre taşları zevalden önce de atılabilir. Bu şekilde atılan taşların sayısı yetmişe ulaşır. Bu taşlar Müzdelife'de iken veya Mina'ya gelirken toplanır. İhtiyat olarak taşlar yıkanır. Bu taşları, cemrelerde biriken taşlardan alıp atmak mekruhtur.

10) Bundan sonra tekrar Mekke'ye döner veya yolda "Muhassab" denilen düzlükte biraz durup dinlenir. Ondan sonra Mekke'ye giderek Harem-i şerife varır. Veda Tavafını yaparak iki rekât namaz kılar. Sonra Zemzem kuyusunun yanına gider ve Beytullah'a karşı durup kana kana içer. Bu su ile yüzünü ve başını yıkar. Mümkünse bedenine de döker. İttikçe şöyle dua eder: "Allahümme es'elüke ilmen nafian ve rızkan vasian ve şifaen minküllî dâin = Allah'ım! Ben senden faydalı ilim, geniş rızık ve her hastalıktan şifa dilerim."

11) Zemzem suyunu içtikten sonra Kabe'nin yüksek eşiğini öper. İmkân bulursa içine girip iki rekât namaz kılar. Yüzünü duvarına sürüp Yüce Allah'a hamd eder ve mağfîret diler. Tam bir edeble tekbir ve tehlil getirerek Mültezem'e gelir. Yüzünü ve göğsünü oraya kor. Kabe'nin örtüsüne yapışarak dua eder. Artık Mekke'de kalmayacaksa, yüzünü Beytullah yönünden ayırmayarak ayrılık üzüntüsü ve kederi ile ağlaya ağlaya veya ağlar gibi bir durumda arka arka çekilip Harem-i Şerifden çıkar. Dilediği gün memleketine döner. Bu hac görevlerini (menasikini) yapmada kadınlar da erkekler gibidir. Ancak kadınlar âdetleri üzere elbiselerini giyinmiş, başlarını ve ayaklarını örtmüş bulunurlar. Bununla beraber yüzlerine dokunmamak üzere bir örtü (peçe) de kullanabilirler. Telbiyelerde seslerini yükseltmezler. Tavafda ve Safa ile Merve arasında hızla yürümezler. İhramdan çıkmak için saçlarının uçlarından biraz kesmekle yetinirler. Hacer-i Esved'i selâmlamak için erkeklerin arasına sokulmazlar. Âdet görmeye başlayan bir kadın, haccın bütün görevlerini yapar. Fakat bu hali ile tavaf yapamaz. Tavafı sonraya bırakır. Bu geciktirmeden dolayı kendisine kurban kesmek veya başka bir ceza gerekmez. Ziyaret Tavafından sonra âdet gören kadından vacib olan veda tavafı düşer.

Umrenin (Müstakil)Yapılış Şekli

1) Umre hacı yapacak olan zat, afakî (mikât dışından) olduğuna göre, mikat yerinde ihrama girer. Mekke halkından ise, Harem Bölgesi dışından ihrama girer. Daha önce açıklandığı gibi elbisesini çıkarır ve iki parçadan ibaret dikişsiz ve beyaz örtüleri takınır. Sonra: "Allahümme innî uridü'l-umrete feyessir-ha lî ve tekabbelha minnî = Allah'ım! Ben umre yapmak istiyorum, onu bana kolaylaştır ve onu benden kabul buyur," diye yalnız umreye niyet eder. Sonra "Lebbeykallahümme Lebbeyk..." diye telbiyede bulunur. Farz hacda yasak olan işler, umrede de ihramda bulundukça yasaktır. Yolculukta telbiye getirmeye devam eder. 2) Mekke'ye girince, Umre için tavafta bulunup bildiğimiz şekilde Kabe etrafında yedi defa dolaşır. Hacer-i Esved'i her defasında selâmlar.İlk üç şavtında (devrinde) sürat gösterir, tekbir ve tehlilde bulunur. 3) Bu tavaftan sonra Safa ile Merve arasında, daha önce yazıldığı gibi sa'y eder. Bundan sonra başının saçlarını traş eder veya kısaltarak umresini tamamlar. Kabe'yi tavaf eder. İstedığı elbiseyi giyebilir. Kendisinde ihramda haram olan şeyleri helâl olur. Tavafin dört şavtı (devri), umrenin rüknüdür. Ondan sonra geri kalan üç savt ile SafaMerve arasında yedi defa yürümek, saçları traş etmek veya kısaltmak da umrenin vaciblerindendir. Umre'nin şartları, haccın şartları gibidir. Yalnız umre için belli bir vakit gerekli değildir. Her mevsimde yapılabilir. Buna göre ihram da Umrenin bir şartıdır. Umre'nin sünnetleri ve edebleri de, Hacdaki Safa-Merve arasında olan sa'ydan itibaren sonuna kadar olan sünnetleri ve edebleri gibidir.

Temettü Haccının Yapılış Şekli

Temettü Haccı, farz olan hac ile Umre'yi ayrı ayrı iki ihram ile toplayıp hac mevsiminde yapmaktır. Mikat dışından (uzaktan) gelen hacılar, ihramda fazla kalmamak için daha çok bu nevi hac etmeyi tercih ederler.

1) Bir afakî (mikât dışından gelen kimse) ihrama başladığı zaman: "Ya Rabbi! Ben umre yapmak istiyorum, bu umreyi bana kolaylaştır ve onu benden kabul buyur," diye umreye niyet ederek telbiyede bulunur, iki rekât namaz kılar. Diğer işleri de yerine getirir. 2) Mekke'ye girince, usulüne göre umre için Kâbeyi yedi defa tavaf eder. Sonra iki rekât namaz kılar. Daha sonra Safa-Merve arasında sa'y görevini yapar. Arkasından saçlarını traş eder veya kısaltır. Böylece umresini tamamlar. 3) Bu şekilde umresini yapmış olan kimse, ihramdan çıkmış olur. Artık ihrama girmemiş insanlar gibi Mekke'de kalır. Asıl elbiselerini giyer ve mubah olan diğer işleri yapabilir. 4) Umresini yapmış olan bu zat, Mina'ya çıkılacak gün veya daha önce Mekke'de tekrar ihrama girer ve (farz) hacca niyet eder, telbiyede bulunur. Artık yalnız hacca (ifrad hacca) niyet eden kimse gibi, daha önce, yazıldığı üzere hac görevlerinin (menasiki) yerine getirir. Bundan başka Mina'da bir kurban keser. Bu kurban, hac ile Umreyi bir arada yapmaya başarı kazanmanın bir şükür yerindedir. Akabe Cemresi taşlandıktan sonra nahr günlerinin birinde kurban kesilir. Bu kurbanı kesmeden önce saçlar traş edilmez veya kısaltılmaz. Bu kurban bir koyun olabileceği gibi, kurban edilecek bir deve veya sığırın yedide biri veya tümü de olabilir. Böyle bir kurban kesmekten aciz ise, Arefe gününde üç gün tamamlanmış olmak üzere oruç tutar. Ayrıca memleketine döndükten sonra veya dilediği bir yerde yedi gün ki, toplam on gün oruç tutması vacib olur. 5) Bu uygulama, Temettü haccında bulunup da beraberinde Hedy (kurbanlık) Mekke'ye götürmemiş veya göndermemiş olan kimseye göredir. Eğer böyle bir kurban bulunursa, yalnız Umreyi yapmakla ihramdan çıkmış olmaz. Umre için tavaf eder, sa'yda bulunur ve terviye gününe (zilhiccenin sekizinci gününe) kadar ihramda kalır. Bunun arkasından hac için niyet ederek ihrama girer. Geri kalan hac işlerini yerine getirmeye devam eder. Kurban Bayramının ilk gününde Akabe taşlarını attıktan onra Kurbanını şükür olarak keser. Ondan sonra saçlarını traş eder veya kısaltır. Artık o anda iki ihramdan çıkmış olur.

Kıran Hac

Kıran Hac, farz olan hac ile Umre'nin ihramını birlikte yapmaktır, Şöyle ki: 1) Kıran hac yapacak olan kimse, mikatta veya mikat yerinden önce hac ile Umre'ye birlikte niyet eder. Yine iki rekât namaz kılar. Sonra: "Ey Allah'ım! Ben hac ve umre yapmayı istiyorum. Bunları bana kolaylaştır ve benden bunları kabul buyur," diye dua eder ve Telbiyede bulunur. İhrama girmiş olan kimseye yasak olan şeyler aynen buna da yasaktır. Bunları gözetmeye çalışır. 2) Bu kimse Mekke'ye girince, önce umresini yapar: Beytullah'ı tavaf eder. Safa ile Merve arasında Sa'y yapar. Sonra ihramdan çıkmadan haccın menasikini, evvelce yazıldığı gibi, yapar. Bayramın birinci günü Akabe taşlarını attıktan sonra, iki haccı bir arada başarmının şükrü olarak bir kurban keser ki, bu vacibdir. Ondan sonra saçlarını traş eder veya kısaltır. Böylece ihramdan çıkmış olur. Bu kurbanı bulup kesemeyecekse, son gün Arefe gününde bitmek üzere üç gün oruç tutar. Yedi gün de Bayram günleri çıktıktan sonra dilediği yerde veya memleketine dönünce tutar. Böylece on gün oruç tutması gerekir. Bu oruçları ayrı ayrı günlerde tutabilir. 3) Kıran hacca niyet eden kimse, Umre'yi yapmadan Arafat'a gidecek olsa, umresi bozulmuş olur. Artık kendisine şükür kurbanı gerekmez. Ancak niyet ettiği umreyi bozmuş olduğundan onu kaza etmesi ve bir ceza kurbanı kesmesi gerekir. Temettü haccı ile Kıran haccı afakîlere (Mekke dışından gelenlere) mahsustur. Mekke'de veya Mekke ile makatlar arasında bulunanlar bunları yapmazlar. Çünkü bu iki haccı yapanlar, hac süresi içinde bir müddet aileleri yanına dönüp gitmemeleri gerekir. Oysa ki, bunların aile efradından uzaklaşmaları zordur.

Hedy'in Mahiyeti ve Hükümleri

Yüce Allah'ın rahmetine yaklaşmak veya işlenen bir cinayete keffaret olmak için Harem bölgesinde kesilmek üzere götürülen veya kendisi veya parası gönderilen kurbana "Hedy" denir. Bu da en az bir yaşındaki koyun ile altı ayını doldurup bir yaşındaki koyun gibi görünen tokludur. Beş yaşını tamamlamış deve ile iki yaşını doldurmuş sığır da olabilir. Bunların erkekleri ile dişileri birdir. Kurbanlık hayvanlarda aranan vasıflar, aynen bunlarda da gereklidir. Koyun cinsinden olan kurbana "Dem", deve ve sığır cinsinden olana da "Bedene" denir. Hedyin en iyisi bedenedir.

Bir hayvanın hedy olması ya açık şekildedir veya delâlet şekli ile. Meselâ: "Hedy için" denilerek satın alınıp Mekkeye gönderilen bir koyun açık bir şekilde hedy olmuş olur. Hedy olmasına kalben niyet edilen bir koyun veya hedy olmasına niyet edilmeksizin Harem bölgesine kesilmek üzere gönderilen bir koyun veya deve, delâlet sureti ile hedy olmuş olur.

Hedy hayvanına binilmesi, yük yükletilmesi, bir zaruret olmadıkça caiz değildir. Bu hürmete aykırıdır. Bu yüzden kıymetinde bir noksanlık olursa, bu noksan mikdarını sadaka olarak vermek gerekir. Hedy kurbanının sütünü, etini yemek kendisine caiz olan bir kurban olsa bile, içmez. Memelerini soğuk su ile yıkayarak sütünü kesmeye çalışır. Hayvana zarar verecekse, yapılmaz. Bu durumda sütü fakirlere sadaka olarak verilir. Eğer kurban sahibi sütünden faydalanırsa veya sütünü zenginlere verirse, bunun kıymetini (bedelini) fakirlere sadaka olarak vermesi gerekir.

Allah rızası için bağışlanan bir şeyin aynını sadaka vermek caiz olduğu gibi, kıymetini ve bir rivayete göre dengini de sadaka vermek caizdir. Buna göre, bir kimse kendi koyunlarından belli birini hedy olmak üzere tayin etse, bunun kıymetini veya dengini hedy olarak Harem-i Şerife gönderebilir. Nafile olarak gönderilen bir hedy yolda çalınsa veya ölse, yerine başkasını göndermek gerekmez. Vacib olarak gönderilmiş olunca, yerine başkasını göndermek gerekir. Fazla kusurlandığı takdirde de, noksanın bedelini sadaka vermek gerekir. Ancak hedy kurbanının sahibi fakir ise, o zaman bu kusurlu hedy yeterli olur. Yine, Haremde kesilip de, eti henüz sadaka verilmeden çalınsa, artık başkasını kesmek gerekmez. Çünkü vacib yerinde yapılmıştır.

Temettü haccı ile Kıran haccından dolayı hedy (Harem bölgesinde kurban kesmek) vacibdir. Bunun koyun cinsinden olması da yeterlidir. Bu kurbanlar, Bayramın birinci, ikinci ve üçüncü günlerinde

Hac'a ilgili cinayetlerden (yapılması yasak şeyleri yapmaktan) dolayı ceza veya keffaret olarak kesilecek kurbanlar da hedy sayılır. Ancak bunların etlerinden sahibleri ile zevceleri, usul ve fûruları yiyemezler. Çünkü bu ceza kurbanları zekât, adak kurbanı ve fitre sadakası yerinde sayılırlar. Bunların etinden yiyecek olurlarsa, kıymetlerini fakirlere sadaka verirler. Bedene (deve-sığır) cinsinden olan kurbanlık, nafil, adak, Temettü haccı ve Kıran haccı için olunca, bunların bir nişanla kurbanlık olduklarını belirtmek müstahabdır. Bu, başkalarına güzel bir örnek olur. Fakat ceza ve keffaret kurbanlarına böyle bir alâmet konulmamalıdır. Çünkü bunları açığa vurulması değil, gizli tutulması uygundur. Hedy kurbanlarının kesileceği yer, mutlak surette Mekke'nin Harem Bölgesidir. Bunların Mina'da kesilmesi şart değildir, bir sünnettir. Ancak yolda sakatlanmış olan nafil bir hedy yolda kesilebilir. Bu durumda etinden yemek sahibine helâl olmaz, bütününü sadaka vermek gerekir. Çünkü bunun etinden sahibinin yiyebilmesi, bunun Hareme kavuşması şartına bağlıdır.

Hac veya Umre için ihrama girmiş olanların din yönünden yapmaları yasak olan şeylere "Cinayetü'l-Hac = Hac Yasakları" denir. Burada kasıd, yanılma, hataya düşme ve unutma birdir. (Şafîilerce hata ve unutma cezası bağışlanmıştır.)

2) Yapılmasından dolayı Bedene (deve veya sığır) kurban edilmesi gereken cinayetler: Bunlar, Arafat'da vakfeden sonra daha traş olmadan veya saçları kısaltmadan önce kurulan cinsel ilişki ile ziyaret tavafını cünub, hayız veya nifas hallerinde yapmaktan ibarettir. Bununla beraber herhangi bir tavaf, taharet haline yeniden yapılırsa cezası düşer. Arafat'da vakfeden sonra saçları traşdan veya kısaltmadan önce, bir mecliste cinsel ilişki tekrarlansa, yalnız bir Bedene (deve veya sığır) gerekir. Meclis değişecek olsa, birinci ilişkiden dolayı bir Bedene (deve veya sığır), diğerlerini için de dem (koyun) gerekir. Çünkü birinci ilişkide tavafa noksanlık gelmiştir. Böyle noksan bir tavaf için de "Dem" yeterli olur. Fakat traş olduktan sonra veya saçları kısalttıktan sonra, ziyaret tavafının tamamından veya ilk dört şavtıdan önce ilişkide bulunsa, yalnız bir koyun kesmek yeterli olur. Buna göre, ziyaret tavafının tamamından veya dört şavtıdan sonra kurulacak ilişki ile ceza olarak ne bedene ne de dem gerekir.

3) Her birinin yapılmasından dolayı yarım sa' (bir fitre miktarı) beşyüz yirmi dirhem sadaka verilmesi gereken cinayetler. Bunlar, İhramda bulunan bir kimsenin uzuvlarından (organlarından) birinin az bir kısmına hoş kokulu bir şey sürmesi, bir günden az dikişli elbise giymesi veya başını örtmesi, başının dörtte birinden azını traş etmesi, yalnız bir tırnağını kesmesi, başkasını traş etmesi, başkasının tırnağını kesmesi, abdestsiz olarak Kudüm tavafi veya Veda tavafi yapması gibi şeylerdir. Tedavi için hoş kokulu şey kullanılması, ceza gerektirirse de, zeytin yağı gibi bir yağ kullanılması ceza gerektirmez. Kırık bir tırnağı koparmak da caizdir; çünkü bunda büyüme hali kalmamıştır.

4) Her birinin yapılmasından dolayı bir fitre miktarından, yarım sa'dan (beş yüz yirmi dirhem buğdaydan) az bir sadaka verilmesi gereken cinayetler (yasaklar): Bunlar, İhramda bulunan kimsenin çekirge öldürmesi, kendi üzerinde bulunan biti öldürmesi veya onu yere atması, başkasının üzerindeki biti öldürmesi için onu göstermesi gibi işlerdir. İhramda iken bunlardan birini yapan kimse, dilediği bir miktar sadaka verir. Öldürülen bitler üçten çok ise, bir fitre miktarı sadaka verilir. Yolda görülen bir biti öldürmek yasak değildir, bunun için cezası yoktur. Çünkü bu, aslında eziyet veren bir hayvan olduğundan öldürülmesi caizdir. İhramda bulunan kimse, ihramdan çıkıncaya kadar hazin, perişan ve mütevazı bir hal içinde ihtiyacını Yüce Allah'a arz etmesi gerektiğinden üste başa düzen verilmemesi biri kulluk ve ihtiyaç nişanının bir ifadesi olur.

5) Her birinin yapılmasından dolayı bedel değer ödemek (Zıman) gereken yasaklar (cinayetler)dir. Bunlar da ihramda bulunanın av hayvanlarını öldürmesinden veya Harem Bölgesindeki yaş ağaçları ve yeşil otları kesip koparmasından ibarettir. Bunun için İhramda olan kimse (muhrim), gerek Harem Bölgesinde ve gerek Harem dışında hiçbir kara hayvanını öldüremez ve öldürülmesi için de onu başkasına gösteremez. Yine, ihramda olan bir kimse, Harem bölgesindeki yaş ağaçları ve yeşil otları kesemez. Bunları yapınca, kıymetlerini öder. Şöyle ki: Öldürülen hayvan eti yenmeyen hayvanlardan ise, onun cezası bir koyun veya keçi kurban etmekten ziyade olmaz. Fakat eti yenilir hayvanlardan ise, öldürüldüğü yerdeki kıymeti, iki adalet sahibi kimse tarafından belirlenerek tamamen sadaka verilir. Eğer bu kıymet bir fitre miktarından az ise, buna karşılık bir gün oruç tutmak da yeterlidir. Bununla beraber kıymeti bir kurban değerine eşitse, yasağı işleyen serbesttir. Dilerse bu kıymet karşılığında fakirlere dağıtılmak üzere fitre miktarı buğday, arpa ve hurma alır. Dilerse her fitre miktarı karşılığında birer gün oruç tutar. Bu oruç değişik zamanlarda da tutulabilir. Öldürülen hayvan av için öğretilmiş doğan ve köpek gibi bir hayvan ise, sahibine öğretilmiş olduğuna göre kıymeti ödenir. Ayrıca öğretilmemiş olduğuna göre de fakirlere kıymeti sadaka olarak verilir. Ağaçlara ve otlara gelince, bunlara kendiliğinden bitmiş olup kimseye ait değilse, Harem Bölgesinin hakkını korumak için kıymetleri sadaka olarak verilir. Fakat bir kimsenin mülküne ait ise, birer kıymetlerini de sahiblerine vermek gerekir. Harem Bölgesindeki bir ağacın yalnız yapraklarını almak, ağaca zarar vermezse caizdir. Bundan dolayı ceza gerekmez.

Hac İle Umrenin Yasaklarına Dair Çeşitli Meseleler

Bir hayvan ayağını kırmak, bir kuşun kanadını kırıp onu uçamaz hale getirmek, bir kuşun yumurtasını kırmak, ihramda olan kimse için, o hayvanı veya kuşu öldürmek hükmündedir. Bir hayvanın tüylerini ve kıllarını kesmek veya kaçıp kurtulmasına engel olmayacak bir şekilde bir uzvunu (organını) kesip kırmak da, onun kıymetine getireceği noksanlık miktarını sadaka vermeyi gerektirir. Eğer bu şekilde hayvanın yaralanması sonunda hayvan iyileşirse, ceza vermek gerekmez. 63- İhramda olan kimsenin avladığı hayvan kendiliğinden ölmüş olursa yine cezayı gerektirir. Çünkü hayvanı ele geçirmesi, onu yok etme sayılır.

İhramda olanın av hayvanını satın alması da yasaktır. Çünkü o hayvan, ihramda olan kimse için kıymeti bulunan bir mal sayılmaz. Fakat ihramda bulunmayan kimsenin kendisi için veya ihramda

olanın emri bulunmaksızın onun için harem dışında avlamış olduğu hayvanın etinden kendisi yiyebileceği gibi, ihramda olan da yiyebilir. İhramda olan kimse, tavuk ve koyun gibi, yaratılış gereği olarak kaçıp ürkmeyen evcil hayvanları kesip yiyebilir. Fakat karadaki av denilen yabanî hayvanları kesecek olsa, onun etinden kendisi de başkaları da yiyemez. Çünkü bu ölü (besmelesiz kesilmiş) yerindedir. Deniz kuşlarını da avlayamaz; çünkü bunlar aslen kara hayvanıdır. Bunları öldürmek cezayı gerektirir.

Harem Bölgesinde öldürülen av, İki İmam'a göre, ölü (Besmelesiz) hükmündedir. Bunu öldüren ihramlı, onun etinden yese istiğfar etmesi gerekir. İmam Azam'a göre, cezasını ödedikten sonra etinden yese, yediği miktarın kıymetini sadaka olarak vermesi gerekir. Harem bölgesindeki bir avı atıp vurmamak yasak olduğu gibi, Harem'de olan kimse de Harem dışındaki bir ava atıp onu vuramaz. Bunların ikisi de haramdır. Çünkü Harem'deki av güvence altındadır. Harem dahilinde olan kimse de, dışındaki ava bir şey atmaktan yasaklanmıştır.

Mekke'nin Harem bölgesindeki av hayvanlarını avlamak, kendiliğinden bitip yetişen yeşil otlarını koparmak, yine kendiliğinden yetişmiş yaş ağaçları kesip koparmak yalnız ihramda olana değil, olmayana da helâl değildir. Onun için Mekke halkından ihrama girmemişler için bunları avlamak veya koparıp kesmek, kıymetini ödemeyi (fakirlere sadaka olarak vermeyi) gerektirir. Bunun karşılığında muhrim (ihramda olan) gibi oruç tutmak yeterli olmaz. Çünkü işleri yapmak, ihramda bulunmayan Mekkeli hakkında bir boçlanmadır, keffaret değildir. İhramda olmayanın böyle bir şeye yol gösterip yardımcı olması da günahdır. Fakat bu hareketinden dolayı kendisine bir borç ödeme cezası gerekmez.

Harem bölgesinde hayvanları otlatmak ve kendiliğinden biten otları biçmek helâl değildir. Fakat Mekke samanı denilen "İzhir" otu ile mantarları kesip toplamakta bir sakınca yoktur. Yine, kurumuş ağaçları kesmek, bir ağacın kırık bir dalını koparmak caiz olduğu gibi, ekilmiş ekinleri ve sebzeleri kesip toplamak da helâldir. Aynı zamanda insanların yetiştirdiği cinsten olup da kendiliğinden biterek yetişen ağaçları da kesmek helâldir. Yalnız insanların yetiştirdiği cinsten olmayıp da, kendiliğinden biten ağaçları kesmek cezayı gerektirir. O da bu ağacın kıymetini ödemekten ibarettir. İhramda bulunan birkaç kişi, bir av hayvanını öldürecek olsa, İmam Azam'a göre, bunlardan her birine tam bir ceza gerekir. (İmam Şafiîye göre, hepsine yalnız bir ceza gerekir. Aynı şekilde ihramda olmayanların Mekke'de Harem Bölgesinde öldürecekleri bir av hayvanından dolayı da yalnız bir ceza gerekir.)

Bir kimsenin yapmış olduğu cinayetlerin cinsleri ve meclisleri bir olursa, bir ceza yeterlidir. Fakat cezaların cinsleri ve işledikleri yerler değişik olursa, ceza da ona göre çok olur. Örnek: İhramda olan bir kimse, bir zaruret olmaksızın bir mecliste birkaç uzvuna (organına) hoş kokulu bir şey sürse veya bir elinin veya bir ayağının veya iki eli ile iki ayağının tırnaklarını keserse, hepsi için bir "dem" (bir koyun kurban etmek) yeterli olur. Eğer bir elinin veya bir ayağının iki veya üç parmağını kesse, her tırnak için fitre miktarı sadaka vermek gerekir. Bunların kıymeti bir kurban kıymetine denk olursa, ihramda olan kimse bundan dilediği kadar noksan bir şey sadaka verebilir. Yine, bir elinin beş tırnağını kestikten sonra, henüz keffaret vermeden aynı mecliste diğer elinin beş tırnağını da kesecek olsa, yine yalnız bir dem (bir koyun kurban etmek) yeterlidir. Fakat bir mecliste veya başka başka meclislerde ellerinin tırnaklarını kesip başını traş ettirse ve bir uzvuna da hoş kokulu bir şey sürse, yapmış olduğu bu yasaklardan her biri için ayrıca bir kurban gerekir. Çünkü yasakların cinsi değiştirdiği gibi meclis de değiştirmiştir.

İhramda olan bir kimse, hastalık gibi bir özürden dolayı gündüzleri bir müddet dikişli elbise giyip geceleri çıkaracak olsa, bundan dolayı ceza olarak bir kurban yeterli olur. Fakat bu hastalık gittikten sonra başka bir hastalıktan dolayı tekrar böyle dikişli bir elbise giyecek olsa, bunun için de ayrıca bir kurban gerekir. İhramda bulunan bir kadının eline kına yakması kurban kesmeyi gerektirir. Erkeklerin

sakallarını kına ile boyamaları ise sadaka vermeyi gerektirir, kurban değil. Arafat'da vakfeden önce, bir insanın guslü gerektirecek şekilde ön veya arka yönde ailesi ile yapacağı temastan dolayı hac bozulur ve ceza olarak ertesi sene kaza etmesi gerekir. Bununla beraber bu bozulan hac da noksan bırakılmayıp tamamlanır. Yapılan yasak işten dolayı da bir kurban kesmek gerekir. (İmam Şafiîye göre, bir bedene (deve veya sığır) kurban etmek gerekir.)

Hac için ihrama giren zevce ile zevce, Arafat'da vakfeden önce cinsel ilişki kursalar, her ikisi de aynı şekilde cezalanırlar. Her birine bir dem (bir koyun) kurban etmek gerekir. Ertesi yıl ihrama girdikleri zaman birbirlerinden ayrılırlar, başka başka yollardan giderek Arafat'da durur ve bozulan haclarını kaza ederler. Birbiriyle ilişki korkusu olunca, böyle birbirlerinden ayrı yürümeleri mendubdur. Şehvetle bakmak, öpmek ve okşamak veya iki yoldan biriyle olmaksızın cinsel ilişki kurmak hacı bozmaz, meni gelmiş olsa bile... El ile meni getirilmesi ceza olarak kurban kesmeyi gerektirir. Uykuda rüyalanmadan (ihtilâmdan) dolayı bir şey gerekmez.

Umre için ihrama giren kimse, henüz tavafın dört şavtını (devrini) yapmadan cinsel ilişkide bulunsa, umresi bozulur. Bununla beraber bu umreyi tamamlamaya devam eder ve ceza olarak bir koyun kurban eder. Sonra da bu bozulan umreyi bir vacib olarak kaza eder. Tavafın dört şavtından sonra cinsel ilişkide bulunsa, umresi bozulmaz, yalnız bir kurban kesmesi gerekir. İhramda olan kimsenin zarar veren karga, çaylak, akrep, yılan, fare, sinek, karınca, pire, kene, arı, kertenkele, kelebek gibi av cinsinden olmayan ve insanın bedeninden doğmayan böcekleri ve üzerine saldıran köpeği ve yaratılışında eza bulunan kurt gibi herhangi yırtıcı bir hayvanı öldürmesi bir ceza gerektirmez.

İhramda bulunan bir kimse, ihramdan çıkmak kasdı ile bir çok av hayvanını vurup öldürecek olsa, yalnız bir dem (ceza olarak bir koyun kesmek) gerekir. Çünkü bu iş, cinayet işlemek kasdı ile değil, ihrama son verme niyetiyle yapılmıştır. 80- İhramda bulunan kimsenin yanındaki kafeste olan kuşu veya evinde olan bir av hayvanını salıvermesi gerekmez. Çünkü bu durum, av hayvanına saldırı sayılmaz. (İmam Şafiîye göre, böyle hayvanları salıvermek gerekir. Çünkü avı mülkte tutmak, ona saldırı demektir.)

Bedel (Vekâlet) Yolu İle Hac

Hac için bir bedel tutmaya, "İhcac" denir. Böyle kendi yerine başkasını gönderen kimseye de, "Âmir"; "Menûb, Mahcûcün anı" denir. Bir kimse, hac etmeğe gücü bulunsun veya bulunmasın, nafile olarak kendi yerine müslüman olan ve aklı yerinde bulunan birini naib tayin edebilir. Naib olan zat, o kimsenin tayin ettiği yerden gider ve onun adına niyet ederek hac yapar. Kendi adına nafile hac için bedel gönderen zat, bu haccın sevabını kazanır. Çünkü bu iş, Allah rızası için Hak yolunda mal harcamak demektir. Böyle bir harcama, bizzat olabileceği gibi, niyabet suretiyle de olabilir. Bir kimse, kendisine farz olan bir hacı, başkasına niyabet (vekâlet) vererek yaptırabilmesi için aşağıdaki şartların bulunması gerekir.

1) Âmir (bedel gönderecek kimse) için hac farz olmuş bulunmalıdır. Farz olmadan niyabet yoluyla yapılan hac, bir nafile olur. Sonradan o bedel gönderene hac farz olunca tekrar hac edilmesi gerekir.

2) Âmir (bedel gönderen) bizzat hac etmekten aciz olmalıdır ve bu aciziyeti de, naib tayin ettiği andan itibaren ölümüne kadar devam etmelidir. Onun için bir aralık aciziyeti kalkmış olsa, bizzat hac etmesi gerekir. Daha önce niyabet suretiyle yaptırmış olduğu hac nafile sayılır. Âmâ ve yatalak olma halleri bu hükmün dışında kalır. Niyabetle bunların yaptırmış olduğu hacdan sonra özürleri kalksa, haccın yeterli olmasını engellemez. İmam Ebû Yusuf'a göre, hangi aciziyet olursa olsun, niyabeten yaptırılan hacdan sonra kalkarsa, haccın yeterli olmasına zarar vermez.

3) Âmir, kendi adına hac etmesini naibe emretmelidir. Âmirin emri olmaksızın başkasının onu adına yapacağı hac yeterli olmaz.

4) Âmir, âdet üzere yol masrafını vermelidir. Onun için naib kendi malı ile hac ederse, kendi adına hac etmiş olur. Fakat kendi malından harcadığı mal, nisbet olarak âmirinkinden çok az ise, bu niyabet caizdir.

5) Âmir yapacağı niyabet için bir ücret şart koşmamalıdır. Bir ücret karşılığında hac eden kimse, kendi adına hac etmiş olur. Bu ücreti almaya hak kazanamaz. Çünkü hac, tam bir ibadet olduğundan ücret karşılığında yapılamaz. (Malikilere göre, hacda beden ibadeti mal ibadetinden daha üstün olduğu için, farz olan bir hacda bedel tutmak caiz değildir. Bunun için ücret vermek caiz değildir, hükümsüzdür. Fakat nafil hac için niyabet kerahetle caizdir. Şafî ve Hanbelîlere göre hac ibadeti, niyabet kabul eden ibadetlerdendir. Bunun için hac veya umre yapmaktan aciz olan kimsenin, başkasına bir ücret karşılığında veya nafakasını karşılamak suretiyle hac veya umre yaptırması sahihtir.)

6) Âmirin verdiği mal, binitli olarak hacca elverişli olunca, naib binitli olarak hacca gitmelidir, isterse âmir piyade olarak gitmesine izin vermiş olsun. Aksi halde naib, harcaacağı malı âmirine borçlanıp âmirin binitli olarak hac ettirmesi gerekir. Fakat verilen mal binmeye elverişli değil ise, piyade olarak yapılan hac yeterli olur.

7) Âmirin vasiyet etmiş olduğu mal yeterli ise, vatanından hac edilmesi gerekir. Değilse, yeterli olacağı bir yerden hac edilir. Bizzat veya niyabet üzere hac etmek için yola çıkan kimse, yolda vefat edip tarafından hac edilmesi vasiyet edilmiş bulunsa, İmam Azam'a göre vatanından (ikamet yerinden), iki imama göre de vefat ettiği yerden hac ettirilir. Yine, kendisi için beldeinden başka bir yerden hacca gidilmesini vasiyet eden kimsenin, vasiyetine göre hac ettirilir. Ölen bir kimse adına beldeinden hacca gidilmesi gerekirken, vasisi başka bir beldeinden hac ettirecek olsa, bu hac vasiinin adına olur. Ölü için ayrıca hac ettirmesi gerekir. Eğer o iki yer arasındaki uzaklık bir günde gecelemeden gidip gelinecek kadar ise, o zaman ölü adına hac sahih olur.

8) Naib hac işlerine başlamadan önce veya ihrama giderken âmir adına hac etmeye niyet etmelidir. Dili ile de: "Lebbeykallahümme Lebbeyk an fûlanın..." diye telbiyede bulunmalıdır. Yalnız kalbi ile niyet etmesi de yeterlidir.

9) Naib, âmir adına bizzat hac etmelidir. Eğer bir engel sebebiyle başkasına para verip hac ettirirse, bu hac âmir adına sahih olmaz. Almış olduğu yol masrafını ödemesi gerekir. Fakat âmir, tayin etmiş olduğu naiba, "Başkasını gönder" veya "Dilediğini yap" diye izin vermiş olursa bu sahih olur. Çünkü bu durumda vekil hac için her yetkiye sahip bulunmuş olur.

10) Naib, haccını bozmamış olmalıdır. Şöyle ki: Naib, Arafat'da vakfe yapmadan önce zevcesi ile cinsel ilişkide bulunsa, haccını bozmuş olur. Artık sonradan kaza edeceği hac, âmir adına olmamış olur. Bunun için almış olduğu masraf bedelini âmire ödemesi gerekir. Eğer naib, Arafat'da durduktan sonra cinsel ilişkide bulunsa, masrafı ödemesi gerekmez. Çünkü haccın asıl rüknü yerine getirilmiştir. Ancak ziyaret tavafını yapmadan geri dönerse, zevcesine karşı ihramlı olarak kalır ve kendi malı ile gidip ziyaret tavafını yapmadıkça ihramdan tamamen çıkmış olmaz.

11) Naib, âmire aykırı bir davranışta bulunmamalıdır. Âmir, ifrad haccı emretmişken, naib, umre veya kıran haccı veya temettü haccı yapmış olsa, âmir adına hac etmiş olmaz. Bu durumda aldığı yol masrafını ödemesi gerekir. Fakat naib, âmirin emrini yerine getirmekle beraber, kendi parası ile kendisi için de ayrıca umre yapabilir. Aynı şekilde yalnız umre yapmaya memur olan kimse de, bunu

yaptıktan sonra kendi parası ile kendi adına hac edebilir. Fakat önce kendisi için hac yapıp sonra amir adına umre yapması caiz değildir.

12) Naib, yalnız âmir adına hac için ihrama girmelidir. Biri kendi adına, diğeri âmir adına olmak üzere iki ihrama niyet etse, âmir adına haccı caiz olmaz. Ancak kendi adına olan ihramı bırakıp da âmir adına ihrama devam ederse, bu âmir için sahih olur.

13) Naib telbiyeyi yalnız âmir adına yapmalıdır. İki kişinin niyabetini kabul edip bunların adına telbiye ederse, hiç biri adına caiz olmaz. Almış olduğu masrafları öder. Fakat bunlardan yalnız birini tayin ederek ihramda bulunursa, onun için caiz olur, diğeri için olmaz. Bundan aldığı parayı ona öder. İki kişiden herhangi birini tayin etmeksizin ihrama girecek olsa, İmam Ebû Yusuf'a göre, yine niyabet sahih olmaz. Kendisi için nafile hac yapmış olur. İmam Azam'a göre, yapacağı haccı bunlardan birine ayırabilir.

14) Naib haccı kaçırmamış olmalıdır. Onun için başkası adına hac yapacak olan bir bedel, kendi işleri ile uğraşır da belirtilen senede hac yapamazsa, almış olduğu parayı sahibine öder. Fakat hastalık gibi elinde olmayan bir sebeble hac edemezse, almış olduğu bedeli geri vermesi gerekmez, yeniden hac etmesi gerekir.

15) Amirin tayin etmiş olduğu naib, âmir adına hac etmiş olmalıdır. Buna göre: "Benim adıma başkası değil, falan adam hac etsin," diyen bir âmirin emrine aykırı olarak o adam gerek hayatta iken, gerekse öldükten sonra başkasına hac ettirilecek olsa, bu hac âmir adına caiz olmaz. Fakat âmir, böyle "başkası değil, ancak falan kimse benim adıma hac etsin" şeklinde bir tahsis yapmayarak: "Adıma falan kimse hac etsin" dediği takdirde, o kimsenin ölümü halinde başkasına hac ettirilebilir. Aynı şekilde, hiç bir kimseyi göstermeksizin adına hac yaptırılmasını vasiyet eden bir kimse için, ölünce varisleri toplanarak diledikleri bir adamı "Naib" olarak hacca gönderebilirler.

16) Âmir ile naib, müslüman, akla sahip ve hac işlerini anlayacak durumda olmalıdır. Onun için bir müslüman gayrimüslimi ve bir gayrimüslim de müslümanı bedel tayin edemeyeceği gibi, bir akıllı deliyi ve bir deli de akıllıyı bedel yapamaz. Haccın nasıl yapılacağını anlayıp ayırt edemeyecek olan bir çocuk da naib tayin edilemez. Bir kimse, anası ve babası adına, onların emirleri olmaksızın hac edebilir. Çünkü bu bir velayet ve niyabet değildir. Yapılan ibadetin sevabını onlara bağışlamak demektir.

Hac Konusunda Niyabet, Vasiyet ve Adakla İlgili Bazı Meseleler

Hac için bedel olacak şahsın, daha önce kendi adına hac etmiş bulunması, İmam Şafi'ye göre şart ise de, biz Hanefi'lerce şart değildir. Bu iki ayrı görüşten kurtulmak için, daha önce kendi adına hac etmiş bulunan ve hac işlerini bilen bir kimseyi bedel göndermek daha faziletlidir. Bununla beraber efendilerinin izni ile köleler, yanlarında mahremleri bulunmak şartı ile kocalarının izinleri ile zevceler bedel olarak hacca gidebilirler. Ancak kadınların niyabeten (bedel olarak) hacca gitmeleri mekruhtur. Çünkü onların hacları, erkeklere kıyasla noksandır. Telbiyelerde seslerini yükseltmezler, Remel ve Hervele gibi bazı hac işlerini yapamazlar.

Naib, binitli olarak gidip gelmek şartı ile israftan ve sıkı davranmaktan kaçınarak âmirin parasını harcar. Artan parayı da kendisine veya varisine geri verir. Ancak âmir veya mükellef durumda olan varisler bu parayı naibe verirken: "Bundan artacak mikdar senin olsun, onu sana bağışladık" diye vekâlet verirlerse, bu parayı kendi adına bir bağış olarak kabul edip alabilir. Naib hacdan sonra Mekke'de kalabilir ve ikinci yılda kendi parası ile kendi adına hac edebilir. Fakat hacdan sonra dönmek daha faziletlidir. Naibe masraf olarak verilen para Mekke'de veya buna yakın bir yerde

kaybolursa veya tamamen tükense de naib kendi malından harcamada bulursa, adına hac yapmış olduğu ölünün malına (terekeesine) dönüp kendi harcadığı parayı alabilir; yeter ki kendi kusur veya kasdı bulunmuş olmasın.

Hac ile yükümlü olan kimse, hemen mükellef olduğu sene hac için yola çıkar da, daha hac etmeden vefat ederse, hac için vasiyet etmesi gerekmez. Niyetine göre sevabını alır. Fakat haccını geciktirmiş olursa, vasiyet etmesi gerekir, etmezse günahkâr olur. Bir kimse malının üçtö biri olarak hac için vasiyet ettiğı mal, birkaç haccı karşılayacak olursa, bakılır: Eğer bir defa hac edilmesini vasiyet etmişse, bir defa hac ettirilir ve artan mal varislerine verilir. Fakat böyle yalnız bir hac edilmesini açıkça söylememiş ise, bu paranın miktarına göre bir senede veya birkaç senede birkaç hac yaptırılır. Burada vasî serbesttir. Fakat ibadet konusunda erken davranılması istendiğinden bunların bir yıl içinde yaptırılması daha iyidir.

Bir ölünün varisi, ölünün vasiyeti bulunsun veya bulunmasın, terekeesine başvurmak üzere kendi parası ile o ölü namına hac etse, bakılır: Eğer ölü, onun böyle hac etmesini vasiyet etmiş ise, bu hac o ölü adına caiz olur. Fakat böyle bir vasiyet yapmamışsa caiz olmaz, varis bu parayı terekeden alamaz, kendi bağışı olur. Ölünün vasiyeti bulunsun veya bulunmasın, onun varisi terekeesine başvurmaksızın kendi parası ile ölü adına hac etse, bu ölü üzerine farz olan hac yerine geçmez. Fakat bazı alimlere göre, onun farz haccı yerine geçer. Bir ölü, kendi adına hac edilmesi için belli bir kimsenin gönderilmesini vasiyet etmemiş ise, ona vasî olan zat başkasını göndermeyip kendisi naib olarak hac edebilir.

Bir kimse, varislerinden birine terekesinden şu kadar masrafla namına bedel olarak hac etmesini vasiyet etse, o kimse öldükten sonra bu varis diğer varislerin iznini almadıkça hac edemez. Vasiyet edilen mal, mirasa dahil olur. Bir ölü adına belli bir senede hac etmek üzere, ölünün varisi tarafından tayin edilen kişi yol masrafını aldığı halde, o sene hac etmeyip de ertesi yıl hac edecek olsa, ölü adına caiz olur, masrafı geri ödemez. Bir ölü adına vasisi tarafından naib tayin edilen kişi, yolda hastalanıp almış olduğu hac parasını tamamen harcamış olsa, geri dönmesi için vasiden para isteğinde bulunmaz. Fakat vasî tarafından naibe: "Eğer paran yetmezse borç al, ben öderim," denilmiş ise, bu geçerli olur.

Bir ölü hayatta iken on altın bir zata, on altın fakirlere ve on altın da haccı için şeklinde vasiyet etmiş olduğu halde terekesinin üçte biri yirmi altın tutarında olsa, bu üçte bir olan yirmi altın o üç yere eşit olarak bölünür. Sonra fakirlere düşen miktar hacca düşen miktara ilâve edilir. Hac yaptırdıktan sonra bir şey artarsa, o fakirlere verilir. Çünkü farz olanın önce yerine getirilmesi daha iyidir. Bir kimse: "Adağım olsun, Allah rızası için hac edeyim veya falan işim görülürse adağım olsun, hac edeyim" şeklinde mutlak (şartsız) veya muallâk (şarta bağılı) adak yapmış olsa, birinci şekilde mutlak olarak ve ikinci şekilde işi görülünce hac etmesi gerekir. Çünkü bu gibi adaklar, vücub sebeplerindendir. İmam Azam'dan sağlam rivayete göre, sadece yemin keffareti ile bu adağın sorumluluğundan çıkılamaz. (İmam Malik'e göre de, hac etmeyi adayan kimsenin bu adağını yerine getirmesi gerekir. İmam Şafii'den bir rivayete göre, hac etmeyi adayan kimse serbesttir; dilerse adağına bağlanarak hac eder, dilerse yemin keffareti verir, diğer bir rivayete göre de, yalnız yemin keffareti gerekir.

Bir ölü, hayatında malının üçte birini zekâtına, adağına, haccına ve diğer yerlere harcanmak üzere vasiyet etse ve bu mal da bunların hepsini yerine getirmeye kâfi gelmese, bakılır: Eğer bunlar zekât ve farz hac gibi farz ibadetlerden ise, önce söylemiş olduğu farz ibadet yerine getirilir. Fakat biri farz, diğeri adak veya nafil ise, farz tercih edilir ve o yerine getirilir. Biri adak, diğeri nafil ise, adak tercih edilir. İster adağı farzdan önce ve nafilayı de adaktan önce söylemiş olsun...

"Allah için adağım olsun. Beytullah'a veya Kabe'ye veya Mekke'ye gideyim" diye adak yapıldığı takdirde hac veya umre gerekir. Adağı yapan bunlardan dilediğini seçebilir. "Allah için Harem'e veya Mescid-i Haram'a veya Medine Mescidine veya Mescid-i Aksa'ya gideyim" diye adak yapılması, İmam Azam'a göre geçerli değildir. Çünkü örfde böyle bir ibadeti benimseme yoktur. Fakat; "Harem'e veya Mescid-i Haram'a gideyim" şeklindeki bir adak, iki İmama göre geçerlidir. Hac ile umreden birini seçmek gerekir.

Piyade olarak hac etmeyi adayan kimse, sahih olan görüşe göre, evinden ve diğer bir görüşe göre, ihrama gireceği yerden itibaren piyade olarak gidip hac eder. Ziyaret tavafını yapmadan önce vasıtaya binse, kurban kesmesi gerekir. Bir adak olmaksızın hac yolunda canını korumak ve usanmadan sakınmak için binitli olmak piyade olmaktan daha faziletlidir. Bununla beraber yürümeye gücü yeten kimse için, piyade olarak gidip hac etmenin daha faziletli olduğunu söyleyenler de vardır.

İhsarla İlgili Meseleler

İhsar, lûgatta, bir kimseyi istediği yere ulaşmaktan alıkoymak ve hapsedmek manasınadır. Din deyiminde: "Hac için ihrama girmiş bir kimsenin, Arafat'da vakfe ile Ziyaret tavafından alıkonması, Umre için ihrama girmiş olanın da tavafdan engellenmesi" demektir. Bu şekilde engellenen kimseye "Muhsar" denir. Hac yolunda bulunan kadının kocası veya mahremi ölürse, o kadın "muhsar" sayılır.

İhsar, bir nevi zorunlu cinayet sayılır. Onun için bundan dolayı kurban kesilmesi ve bu şekilde ihramdan çıkılması gerekir. Bu kurbanı "İhsar demi" denir. Örnek: İhrama girmiş olan kimse, bir hastalıktan veya düşmandan veya parasının tükenmesinden dolayı haccını yerine getiremezse, Harem bölgesinde kesilmek üzere Mekke'ye bir koyun veya onun parasını gönderir. Bunun kesileceği saat arkasından ihramdan çıkmış olur.

İhsardan dolayı ihrama son vermek için, İmam Azam ile İmam Muhammed'e göre, yalnız kurban kesilmesi yeterlidir. Ayrıca traş olmak veya saçları kısaltmak gerekmez. İmam Ebû Yusuf ile İmam Şafî'ye göre, traş olmak veya saç kısaltmak da gerekir. Bunlar hac işlerindendir. Bir görüşe göre de, Harem bölgesi içinde meydana gelen bir ihsardan dolayı ihramdan çıkmak için traş olmak veya saç kısaltmak gerekir. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem Efendimiz Hudeybiye'de böyle yapmıştır. Muhsar'a ait kurbanın nahr (kurban kesme) günlerinin içinde kesilmesi, İmam Azam'a göre şart değildir; bu günlerden önce ve sonra da kesilebilir.

Bir muhsar fakir olsa bile, kurban kesmedikçe ihramdan çıkamaz. (İmam Şafî'nin bir görüşüne göre, fakir olan muhsar, kurban yerine on gün oruç tutar. Yine İmam Şafî'ye göre ihsar kurbanı, ihsarın meydana geldiği yerde de kesilebilir.) Bir kimse, Kıran Hacca niyet ederek ihrama girdikten sonra hacdan engellenirse (muhsar olursa), Harem bölgesinde kesilmek üzere iki adet kurban gönderir. Bunlardan biri farz haccı, diğeri de umresi içindir. Böyle iki kurban kesilmedikçe ihramdan çıkmış olmaz.

Hac veya umreden engellenen bir muhrim, gönderdiği kurban ile ihramdan çıktıktan sonra aynı mevsimde hacca veya umreye imkân bulsa, alıkonduğu hacca veya umreye bedel hac veya umre etmesi gerekir. Bunlardan birini yapmadıkça ihramdan çıkmış olmaz. Çünkü bu muhrim, başlamış olduğu bir haccı veya umreyi kaçırmış olan kimse gibi sayılır.

Kıran Hacca niyet etmiş olan kimse, hac ile umreden engellendiği cihetle Harem bölgesinde kesilmek için kurban gönderip de ihramdan çıktıktan sonra, engeller kalktığı için Harem'e gidip umresi ile haccını yapmaya imkân kazansa, üzerine bir hac ile iki umre gerekir. Bunlardan bir hac ile bir umre kaza olarak gerekir. Çünkü bunlar ihrama girmesi ile kendisine gerekli olmuştur. Diğer bir umre de,

bunlara ait ihramdan çıkmış olmakdan dolayı gerekir. Bu farz hac ile iki umre, değişik zamanlarda yapılabilir.

Yalnız umre için ihrama giren bir insan, umrenin rükünleri olan tavaf ile sa'ydan engellenecek olsa, ihramdan çıkmak için Harem bölgesine bir kurban gönderir, bu umresini de ileride imkân bulunduğu zaman kaza eder. Bu umreye "Umretü'l-Kaza" deriz. (İmam Malik'e göre, umre yapan kimse, ihardan dolayı kurban kesmekle ihramdan çıkmış olmaz; çünkü umrenin vakti belli günler değildir, kaçırılmasından korkulmaz.)

İhramda olan kimse hacdan engellenmekle kurban gönderip de, ondan sonra engelin kalkması sebebiyle haccı yapmaya imkân kazansa, hemen haccını yerine getirmeye başlar, çünkü aslı yerine getirmeye imkân bulmuştur. Bu durumda kurbanına daha kesilmeden yetişirse, ona sahip olur ve onu istediği gibi kullanabilir. Çünkü onu kesme zorunluğundan kurtulmuştur.

Bir insan Arefe günü Arafat'da durduktan (vakfe yaptıktan) sonra, ziyaret tavafından ve diğer hac işlerinden engellense, bununla muhsar olmaz. Çünkü haccını tamamlamaya imkânı vardır, kaçırılmasından korkulmaz. Ziyaret tavafı her zaman yapılabilir. Aksine olarak Arafat'da vakfeden engellendiği halde, yalnız ziyaret tavafına muvaffak olan kimse de muhsar değildir; çünkü haccı kaçıran kimse, tavaf ile ihramdan çıkmış olur. İhsardan dolayı kurban gerekmez. Kaçırmış olduğu haccı kaza etmesi gerekir.

Mikattan farz hacca veya adadığı hacca veya nafilaye niyet ederek ihrama giren kimse, arefe günü zevelden sonra Bayram gününün fecrine kadar bir an bile olsa, Arafat'da bulunmazsa (vakfe yapmazsa), hac kaçırılmış olur. Artık ihramdan çıkması için umre yapması ve bu haccı da gelecek yıl kaza etmesi gerekir. Bu umre için de ayrıca ihram gerekmez. O kaçınlan haccın ihramı buna da yeterlidir. Bu umreye başlayınca telbiyeye son verir. Bu kimse eğer Kıran hacca niyet etmişse, iki defa umre yapması gerekir. Onun için iki defa tavaf eder ve iki defa da Safa ile Merve arasında sa'y eder. Bunların birincileri, niyet edilmiş olan hac ile umreye bedeldir. İkincileri de, haccın ihramından çıkmak içindir. Bu ikinci umreye başlayıp Hacer-i Esved-i selâmlaması anında telbiyeye son verir.

Bedel (naib) olarak ihrama giren kimse, hacdan engellense, Harem'e gönderilecek olan kurbanın bedelini ödemek âmirine gerekir. Çünkü âmirinin adına bu işe katlanmıştır. Bundan kurtulmak için âmirinin yardımına ihtiyacı vardır. Bu durumda naib, âmirinin malından yapmış olduğu harcamaları ödemesi gerekmez. Çünkü bu bir arızadır, naibin isteğiyle olan iş değildir. Fakat bir naib, hac yasaklarından birini kendi iradesiyle yapacak olursa, gereken kurbanın bedeli kendisine ait olur. Çünkü yasak olan o işi, kendi iradesi ile yapmıştır.

Resûlullah Efendimizin Kabrini Ziyaret

Hac yolculuğunda bulunanların Medine-i Münevvere'ye giderek Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimizin Mescid-i Şeriflerini ve Kabr-i Saadetlerini ziyaret etmeleri pek önemli bir görevdir. Bazı alimlerin açıklamalarına göre, önce hac görevini yerine getirmeli ve bu sebeble Yüce Allah'ın bağışlaması ile günahlardan arınmalı da ondan sonra Hazret-i Peygamberin ziyaretine gitmelidir. Bununla beraber Hac yapmadan önce Medine-i Münevvere'ye gidilebilir.

Şam yolcuları gibi, Mekke'ye gitmek üzere yolları Medine-i Münevvere'ye uğrayanlar için önce Peygamber Efendimizi ziyaret etmek bir görevdir. Allah'ın rahmetine kavuşmaya bir vesiledir. Bunu bir an önce yapmamak bir gevşeklik sayılır. Bu ziyaret, namazların evvellerinde olan sünnetlere benzer. Bu durumda hac ve umre için ihram sonraya bırakılmış olur. Mekke'ye gidileceği zaman, Medine'liler gibi Zülhuleyfe'den ihrama girilir. Medine halkının Mikat'ı Zülhuleyfe'dir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) efendimizin nur dolu Kabri Saadetlerini ziyaret, Allah rızasına kavuşmanın en faziletlisi ve en şerefliisidir. Nasıl olmasın ki, bütün kâinat, o şanı büyük peygamberin nurundan yaratılmıştır. Bütün beşeriyetin en büyük ve en muhteşem rehberi (öncüsü) O'dur. Bütün insanlara Yüce Allah'ın hak dinini, mübarek kitabını tebliğ ederek onları hakdan, fazileten ve gerçek medeniyetten haberdar eden O'dur.

Hazret-i Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, şanı yüksek bir Peygamderdir ki, onun temiz hayatı, bütün işleri ve kutsal sözleri bütün insanlık âlemini hayrete düşürecek bir fazilet ve hikmet kaynağıdır. O, öyle değeri yüksek bir peygamberdir ki, bütün insanlığın selâmet ve mutluluğuna çalışarak yeryüzünde en mutlu bir devrim meydana getirmiştir. O, öyle büyük bir peygamberdir ki, saadet dolu kabrinde her an İlâhî nurlar parıldayıp durmaktadır. O, öyle yüksek bir varlıktır ki, onun saadet Mescidi bir güven yeri olup nurlu kabri ile mübarek minberi arası Cennet bahçelerinden hoş bir bahçedir. O, öyle yüce bir Peygamberdir ki, mübarek vücudunun topraklarına sonsuz bir şeref ve üstünlük vermiş olduğu pak belde, İlâhî vahyin son tecelli yeri olup içinde İslâmiyetin binlerce kutsal anılarını ve şerefli olaylarını saklamaktadır. Artık hayat ve yaşantısı kutsal olan Peygamberin şeref dolu kabirlerini ziyaret etmek önemli bir görev olmaz mı?

Resûlullah Efendimizin şerefli kabirlerini ziyaret etmenin faziletine nihayet yoktur. Bir kudsî hadis-i şerîfde şöyle buyurulmuştur: "Beni, ahirete göç edişimden sonra ziyaret eden, beni hayatımda ziyaret etmiş gibi olur. Kabrimi ziyaret edene şefaetim vacibdir." Bunun için her müslüman ve özellikle hacca giden her iman sahibi, büyük bir engel karşısında kalmadıkça, muhakkak gidip Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimizi ziyaret etmelidir. Bütün Peygamberlerin sonuncusu olan O büyük Peygamberin yüceliği sayesinde hak ve hakikattan haberdar olup hidayete ve mutluluğa eren bir müslüman nasıl olur da, mübarek Hicaz bölgesine gitmişken o kutsal Peygamberin, o eşsiz nimet sahibinin pak kabrini, yüksek Mescidini ve mübarek beldesini ziyaret etmeksizin yurduna dönebilir. Üstelik bir hadis-i şerîfde: "Beytullah'ı ziyaret edip de beni ziyaret etmeyen, bana eziyet etmiş olur," buyurulmuştur. Diğer bir hadis-i şerîfin anlamı da şöyle: "Durumu elverişli iken beni ziyaret etmeyen bana eziyet etmiş olur."

Medine-i Münevvere'ye Gideceklerin Gözetmeleri Gereken Haller

1) Medine-i Münevvere'ye gidecek olan kimse, Peygamber Efendimizin kabri-i şerifini ve Mescidini ziyaret niyetinde bulunmalıdır. Yolda sık sık Salât ve Selâm okumalı, mübarek beldeye yaklaşıncı yıkanmalı, yeni elbiselerini giymeli, yenileri yoksa yıkanmışları giymeli. Bir zaruret yoksa piyade olarak edeb ve saygı ile yürümeli. O nurlu bölgeye girince de, duaya başlamalı. Kâinatın Efendisi olan Peygamberin hicret ettiği, Cibrîl-i Emîn'in son İlâhî vahyi indirmiş olduğu kutsal bir belde bulunma şerefine kavuştuğunu düşünerek Salât ve Selâm'a devam etmelidir.

2) Medine-i Münevvere'ye girerken Besmele ile: "De ki: Rabbim! Beni herhangi bir yere girdirirken, doğru ve mükemmel bir girişle girdir. Beni her nereden çıkarırsan doğru ve makbul bir çıkışıyla çıkar ve bana kendi tarafından yardımcı olacak hak bir kuvvet ver," gibi bir âyeti kerîme okumalı ve şöylece Yüce Allah'a yalvarmalıdır: "Rabbim! Bana rahmetinin kapılarını aç, Peygamberin sallallahu aleyhi ve sellem'in ziyaretini bana nasîb et, velilerini ve sana itaat edenleri rızıklandığı gibi... Beni bağışla, bana merhamet et; ey kendisine yalvarılanların en hayırlısı!"

3) Peygamber Efendimizin Mescid-i Saadetleri görülünce, tam bir tevazu ile salât ve selâmı artırmalı. Mescidin içine girince, orada minber-i şerîfin yanındaki direk sağ omuz hizasında olmak üzere "Tahiyyetü'l-Mescid = Mescide hürmet" olarak iki rekât namaz kılmalıdır. Çünkü orası Peygamber Efendimizin durdukları mutlu yerdir. Bu minber ile Kabri Saadet arasındaki alan, bir Cennet bahçesi

demektir. Bu nimete kavuşmaktan dolayı iki rekât da şükür namazı kılmalı. Hatırlanan ve bilinen dualar okunmalı. Kimse aleyhinde dua etmemelidir.

4) Sonra Resulü Ekrem Hazretlerinin Kabr-i Saadetlerine, mübarek ayakları tarafından gidip şerefli yüzleri karşısında üç metre kadar uzakta edeb ve huzur içinde durmalıdır. O şanı büyük peygamberin nurlu bakışlarının kendisine yöneldiğini, selâmını alacağını, dualarını işitip "Amîn" diyeceğini düşünerek şöyle selâm vermeli, hayırlı şeyler hakkında dua etmelidir: "Esselâmü aleyke eyyühennebiyyu ve Rahmetullahi ve berekâtühu. Esselâmü aleyke ya seyyidî, ya Resûlallahî, esselâmu aleyke ya Habîbellahî." Resûl-ü Ekrem Efendimize tebliğ edilmek üzere bazı kimseler tarafından emanet edilen selâmlar varsa, onları da o kimseler adına Peygamber Efendimize arz etmelidir. Kabr-i Saadet önündeki duvara yaklaşp el sürmekten ve yüksek sesle dua etmekten sakınmalıdır. Çünkü bunlar hürmete aykırıdır.

5) Bu ziyaretçi bir metre yürüyerek Ebu Bekir El-Sıddık (radiyallahu anh)'ın mübarek başları karşısında durmalı. Şöylece selâm ve hürmetlerini sunmalı: "Esselâmü aleyke ya halifete Resûlillahî. Esselâmü aleyke ya sahîbe Resûlillahî ve enîsihi filğari ve refîkîhi fil-esfari ve emînihi alel-esrari cezakellahu teâlâ hayren." (1) Sonra bir metre daha yürüyerek Ömeru'lFaruk (radiyallahu teâlâ anh)'ın mübarek başları karşısında durmalı. Şöyle selâm ve hürmetlerini arzedip dua etmelidir: "Esselâmu aleyke ya emîrel-mü'minin, ya nasire'l-müslimin. Esselâmu aleyke ya müşettite şemlilmüşrikîn. Cezakellahu Teâlâ anna hayrelcezaî." (2) Bundan sonra yine dönüp Resûl-ü Ekrem Hazretlerinin mübarek huzurları karşısında bir mikdar daha salât ve selâmda bulunmalıdır.

6) Bundan sonra da ashab-ı kiramdan Ebû Lübabe (radiyallahu teâlâ anh) Hazretlerine nisbet edilen ve Kabr-i Saadetle minber-i şerif arasında bulunan direğin yanına gelerek kerahet vakti dışında dilediği kadar nafile namaz kılmak, tevbe ederek Yüce Allah'dan dileklerde bulunmalı. Rivayet edildiğine göre, Ebû Lübabe (radiyallahu anh) Hazretleri Tebük savaşına katılmamış. Bundan dolayı pişman olup tevbesinin kabul edilişi zamanına kadar kalmak üzere kendisini bu direğe bağlamıştı. Tevbesinin kabul edildiği müjdesi üzerine bundan kurtulmuştu.

7) Ziyaretçi bundan sonra Mescid-i Saadet'de "üstüvane-i Hannane" denilen direğin yanına varmalı, orada da namaz kılarak salât-selâm etmeli. Resûl-ü Ekrem Efendimiz, Mescid-i Saadet'de daha minber yapılmadan mihrab civarında bulunan hurma ağacından bir direğe dayanarak hutbelerini okurlardı. Hicretin sekizinci yılında minber yapılıncı hutbelerini bu minberden söylemeye başlamıştı. Hazret-i Peygamberin o direktan ayrılışından dolayı bu mübarek direk bir mucize olarak inilti yapmakla Hazret-i Peygamber Efendimiz minberden inerek onu kucaklamış ve sükûnete kavuşturmuştu. Halen onun bir nişanı olan bu direk, Hazret-i Peygamberin emri ile minberin altına gömülmüştür.

8) Ziyaretçi, bundan sonra da Bakî mezarlığına gitmeli. Fatimetüzzehra (radiyallahu anha) validemizin mescidinde namaz kılmalıdır. Bu mezarlıktaki mübarek şehidlerin ve İslâm mücahidlerinin, birçok Ashab-ı Kiram'ın kabirlerini ziyaret etmeli, özellikle orada gömülü bulunan Hazret-i Abbas'ın, Hazret-i Osman'ın, Peygamberin pak zevceleri validelerimizin ve muhterem mahdumu Hazret-i İbrahim'in, Hazret-i Hasan ile Zeynül Abidin ve Muhammed Bakır ile Caferi Sadık Hazretlerinin kabirlerini ziyaret edip onların fazilet ve çalışmalarını düşünmeli, onların güzel çalışmalarına ve iyi ahlâklarına kavuşma dileğinde bulunmalıdır. Peygamber Efendimizin halası ve Zübeyr İbni Avvam'ın annesi Hazret-i Safiyye ile Hazret-i Ali'nin annesinin kabirleri de Bakî kabristanı yanındadır.

9) Bundan sonra Uhud dağı tarafına giderek Şehidlerin Efendisi Hazret-i Hamza (radiyallahu teâlâ anh) ile diğer Uhud şehidlerinin mübarek kabirlerini ziyaret etmeli. Ondandır cumartesi günü Kuba Mescidine gidip iki rekât namaz kılmalı. Kapısının yanında bulunan Eris kuyusunun suyundan içmelidir. Daha sonra da Sel dağının bir parçası üzerinde bulunan Mescid-i Fethi ziyaret etmelidir.

Resulü Ekrem Efendimiz her cumartesi günü Kuba Mescidine giderdi. Bu mübarek mescidin ilk taşlarını önce Peygamber Efendimiz, sonra Hazret-i Sıddık, sonra Hazret-i Ömer, sonra Hazret-i Osman koymuştur. Peygamber Efendimizin mübarek yüzükleri Hazret-i Osman'ın elinden hilâfeti sırasında bu "Eris" kuyusuna düşmüş ve bir daha bulunamamıştı.

10) Bir hac yolcusu Medine-i Münevvere'de bulundukça buradaki mukaddes makamları ziyaret etmeli. Özellikle Mescid-i Resûl'e devam etmeli, orada namazlarını kılmalıdır. Resulü Ekrem'in Kabr-i Saadetlerini ziyaret etmeyi büyük bir nimet ve ganimet bilmelidir. Hazret-i Peygamber Efendimizin komşularına bir şeyler ikram etmeli. Mekke-i Mükerreme'ye veya memleketine gideceği zaman Hazret-i Peygamberin mescidinde iki rekât namaz kılarak veda etmeli. Dilediği hayırla dualarda bulunarak tekrar tekrar salât ve selâm okuyarak hürmetlerini arzetmeye çalışmalıdır. Bunları yapmak müstahab, güzel görülmüştür. Feyiz ve yardımına nihayet bulunmayan Allah Tealâ Hazretlerinden niyaz ederiz ki, bu ziyaret şerefine bizleri de kavuştursun, amîn... (1) "Sana selâm olsun, ey Resûlullah'ın halifesi! Sana selâm olsun, ey Resûlullah'ın arkadaşı, mağarada dostu, seferlerde yoldaşı, gizli işlerde sırdaşı. Yüce Allah sana hayırlı mükâfatlar versin." (2) "Sana selâm olsun, ey müminlerin emiri, ey müslümanların yardımcısı! Sana selâm olsun, ey müşriklerin topluluğunu dağıtıp perişan eden! Bizlere olan iyiliklerinden dolayı Yüce Allah sana hayırlı mükâfatlar versin."

Kurban ve Av

Kurbanın Mahiyeti, Vücubu ve Şer'î Hikmeti

Kurban Yüce Allah'ın rahmetine yaklaşmak için ibadet niyeti ile kesilen özel hayvandır. Kurban bayramı günlerinde (ilk üç günde) böyle Allah rızası için kesilen kurban (Udhiyye), bunu kesmeğe de "tazhiye" denilir.

Kurban Bayramında ibadet niyeti ile kurban kesmek, hür, mukîm (yolcu olmayan), müslim ve zengin kimseye vacibdir. Zenginden maksad, temel ihtiyaçlarından başka, artıcı olsun olmasın, en az iki yüz dirhem gümüş değerinde bir mala sahip olan, fitre vermekle yükümlü olan kimselerdir. (Zekat bölümüne bakılsın!..) Kurban kesme günlerinde (kurban bayramının ilk üç gününde) kurban kesmeğe gücü varken kurban kesmeyip de sonra fakir düşse, buradaki vücub üzerinden düşmüş olmaz.

Kurban kesme yükümlülüğü için, İmam Azam ile İmam Ebû Yusuf'a göre, akıl ve buluğ şart değildir. Bundan dolayı zengin olan bir çocuğun veya bir delinin malından bunların velisi kurban keser. Bu çocuk veya bu mecnun o kurbanın etinden yer. Geri kalan kısmı da, elbise gibi aynından faydalanacakları bir şeyle değiştirilir. Fakat İmam Muhammed'e göre, kurban yükümlülüğü için akıl ve buluğ şarttır. Bundan dolayı çocukların ve mecnun olanların mallarından kurban kesilmesi gerekmez. Fetva da buna göredir. Velileri onlar adına mallarından kesecek olsalar, kurban bedelini onlara ödemeleri gerekir. Ancak bir kimsenin kendi malından çocuğu için kurban kesmesi mendubdur. (İmam Malik ile İmam Şafiî'ye göre, kurban vacib değil, müekked bir sünnettir.)

Vacib olan kurban görevi, Hak yolunda fedakarlığın bir nişanıdır. Yüce Allah'ın verdiği nimetlere karşı yapılan bir şükürdür. Bunun sonucu da sevaba ulaşmak ve birtakım belalardan korunmaktır. Şu gerçek de bilinmeli ki, insanların ihtiyaçları için yeryüzünde yüz binlerce hayvan kesiliyor. Fakat bunlardan yalnız durumları yeterli olanlar yararlanıyor. Kurban Bayramında ise, Hak rızası için birçok hayvan kesiliyor. Bunların etlerinden ve derilerinden çok fakir kimseler de yararlanıyor. İktisadî olan mesele, dinî ve ahlakî bir mahiyet kazanıyor. Şahıs menfaati yerine toplumun menfaati bulunmuş oluyor. Bunun için kurban kesilmesi, İslama ait insanî ve sosyal büyük bir fedakarlık demektir.

Kurban kesilmekle, kesilen hayvanların sayısı çok artmış olmaz; çünkü kurban kesilen günlerde kasapların kestığı hayvan sayısı azalır ve böylece o günlerde aynı miktar hayvan kesilmiş olur. Kendi zevkleri için hergün binlerce hayvanın kesilmesini çok görmeyenlerin, senede bir defa Allah rızası için bir miktar hayvanın muhtaçlar yararına olarak Kurban adı altında kesilmesini çok görmeleri, doğrusu büyük bir düşüncesizliktir. Sonuç: Kurbanın meşru olması, din, ahlak ve toplum yararı bakımından birtakım hikmet ve hacetlere dayanır. Bunu değerlendiremeyecek bir akıl sahibi olamaz.

Kurbanın Cinsi ve Kusurlu Olup Olmaması

Kurbanlar yalnız koyun, keçi, deve ve sığır cinsi hayvanlardan kesilebilir. Mandalar da sığır cinsindendir. Bunların erkekleri ile dişileri eşittir. Ancak koyun cinsinin erkeğini kurban etmek daha faziletlidir. Keçinin erkeği ile dişisi kıymetçe eşit olsalar, dişisini kesmek daha faziletli olur. Aynı şekilde devenin veya sığırın erkeği ile dişisi et ve kıymet bakımından eşit olsalar, dişisinin kurban edilmesi daha faziletlidir. Koyun ile keçi ya birer yaşını doldurmalı veya koyunlar yedi sekiz aylık olduğu halde birer yaşında imiş gibi gösterişli bulunmalıdır. Deve, en az beş yaşını, sığır da en az iki yaşını bitirmiş bulunmalıdır. Tavuk, horoz ve kaz gibi evcil hayvanlar kurban olamaz. Bunları kurban niyeti ile kesmek tahrimen mekruhtur. Çünkü bunda Mecüsilere benzeyiş vardır. Etleri yenilen vahşi hayvanlar da kurban edilmez. Koyun ve keçiden her biri yalnız bir kişi adına kurban edilir. Bir deve veya bir sığır, bir kişiden yedi kişiye kadar kimseler için kurban edilebilir. Ancak bu ortakların hepsi müslüman olup her biri kendi hissesine malik olmalı ve Allah rızası için bir ibadet niyeti taşımalıdır. Ortaklar kesilen kurbandan hisselerini tartı ile ayırırlar, göz kararı ile ayıramazlar. (İmam Malik'e göre bir sığır, bir manda veya bir deve bir aile halkından yedi ve daha çok kimse için kurban olabilir, bu caizdir. Fakat başka başka aileler için, yediden az olsalar da caiz olmaz.)

Kurbanlık hayvanın şaşı, total, uyuz ve deli olmasında, doğuştan boynuzlu veya boynuzsuz veya boynuzunun azı kırık bulunmasında, kulaklarının delinmiş veya enine yarılmış olmasında, kulaklarının uçlarından kesilip sarkık bir halde bulunmasında, dişlerinin azı düşmüş olmasında, cinsel organı bulunmamasında, burulmuş olarak bulunmasında bir sakınca yoktur; bu hayvanlar kurban edilebilirler. İki gözü veya bir gözü kör, dişlerinin çoğu düşmüş veya kulakları kesilmiş, boynuzlarının biri veya ikisi kökünden kırılmış, kulağının veya kuyruğunun yarısından fazlası veya memelerinin başları kopmuş, kulakları veya kuyruğu yaratılışında bulunmayan bir hayvan kurban olamaz. Kurbanın semiz olması daha faziletlidir. Kemikleri içinde iliği kalmamış derecede zayıf veya aksak ayağını yere basıp kesileceği yere kadar total veya aşikar bir halde hasta bulunan bir hayvan da kurban olamaz.

Kurban kesmekle yükümlü olan bir kimsenin satın aldığı kurbanda yukardaki kusurlardan biri sonradan meydana gelse, yerine başkasını alıp kesmesi gerekir. Fakat fakir bir kimsenin aldığı kurban böyle kusurlanırsa, yine kurban olarak kesilmesi caiz olur, yerine başkasını alması gerekmez. Hatta böyle kusurlu bir hayvanı satın alıp kurban kesmesi de yeterli olur. Çünkü bu kurban o fakir için bir nfiledir. Nfilelerde ise, genişlik ve kolaylık vardır. (Üç imama göre, zengin için de yeterli olur. Başkasını almaya gerek yoktur.) Zengin kimsenin aldığı kurban henüz kesilmeden ölse, yerine başkasını alması gerekir. Fakir kimsenin aldığı kurban ölse, başkasını alması gerekmez.

Zengin kimsenin aldığı kurban kaybolduktan veya çalındıktan sonra yerine başkası kurban edilmiş olsa ve ondan sonra da kaybolan kurban bulunsa bunu da kesmesi gerekmez. Çünkü üzerine düşen vacibi yerine getirmiştir. Fakat bu duruma düşen fakirin o bulunan kurbanı kesmesi gerekir; çünkü fakirin satın aldığı kurban, kurban olmak üzere belirlenmiştir; kendisine vacib olmadığı halde, bunun kurban olmasını kendisine gerekli kılmıştır.

Kurban için alınan hayvan çalındıktan veya kaybolduktan sonra onun yerine başkası alınıp ondan sonra nahr (kurban kesme) günleri içinde bulunsa, bakılır: Sahibi zengin ise bu iki kurbandan

dilediğini keser. Ancak sonradan almış olduğu hayvanın kıymeti ilk hayvandan daha az olur da bunu kesmiş olursa, aradaki kıymet farkını sadaka olarak vermesi gerekir. Fakat kurban sahibi fakir ise o iki hayvanı da kesmesi gerekir. Çünkü bu kurbanlar fakir hakkında birer adak yerindedir. Bir görüşe göre de, bunlardan yalnız birini kesebilir.

Kaybolan kurbanlık yerine alınan ikinci kurbanlık hayvan daha kesilmeden nahr günlerinden sonra önceki kayıp hayvan bulunsa, bunların sahibi hiç birini kesmez, bunların en kıymetlisini sadaka olarak verir. Bir kimse aldığı kurbanlık hayvanı satıp onun yerine dengini almış olsa, İmam Ebû Yusuf'a göre caiz olmaz. Çünkü bunun aynına Allah'ın hakkı geçmiştir. Fakat İmam Azam ile İmam Muhammed'e göre, bu kerahetle caiz olur. Kurbanlık bir hayvan kesilmeden önce doğursa, yavrusu da kendisi ile beraber kesilir. Çünkü yavru anasına bağlıdır. Eğer yavru kesilmeyip satılırsa, parasını sadaka olarak vermek gerekir.

Kurbanın Kesilme Vakti

Kurbanın kesilme zamanı nahr (Bayramın birinci, ikinci ve üçüncü) günleridir. Fakat birinci günde kesilmesi daha faziletlidir. Kurbanlar, bayram namazı kılınan şehir gibi yerlerde, bayram namazı kılındıktan sonra bayram namazı kılınmayan yerlerde ise bayram gününün fecrinden sonra kesilir. İlk vakti budur. Kurbanı geceleyin kesmek tenzihen mekruhtur. (İmam Şafiî'ye göre, kurbanlar bayramın dördüncü günü güneş batıncaya kadar kesilebilir.) Kurbanlar kibleye karşı yatılarak "Bismillâhi Allahü Ekber" diye kesilir. Kurbanı, elinden geliyorsa sahibi kesmelidir, değilse uygun gördüğü bir müslümana emredip kestirmeli ve kendisi de başında bulunmalı. Şu ayet-i kerimeyi de okumalıdır: "Benim namazım, ibadetlerim, yaşayışım ve ölümüm alemlerin Rabbi Allah içindir ki, O'nun ortağı yoktur." (En'am: 162) Yalnız kurban sahibinin Besmelesi yeterli olmaz; kurbanı kesenin Besmele'yi getirmesi şarttır. "Bismillâhi Allahü Ekber" demelidir. Kasden Besmele terkedilirse, kurbanın eti yenmez. Kurban sahibinin eli hayvanı kesenin eli üzerinde olarak hayvanı kesecek olsalar, her ikisinin de Besmele çekmesi gerekir. Bunlardan biri Besleme'yi terk ederse, hayvanın eti yenmez.

Kurban Bayramında, kesilmek üzere satın alınmış kurbanlık hayvan, nahr (kurban kesme) günlerinde kesilmemiş olsa, o hayvan mevcutsa aynını sadaka vermek gerekir. Helak olmuşsa kıymetini sadaka olarak fakirlere vermek icab eder, ertesi seneye bırakılmaz. Kurbanın vacib olmasına nahr günlerinin sonu esastır. Bunun için Kurban Bayramının üçüncü günü güneş batmadan önce zengin olan kimsenin kurban kesmesi gerekir. Daha önce fakir olması bunu etkilemez. Aksine olarak o günün güneş batışından önce fakir düşen veya ölen müslümanlardan bu kurban kesme yükümlülüğü düşer.

Zilhicce'nin onuncu günü olduğuna şهادet edilip de Bayram namazları kılındıktan ve kurbanlar kesildikten sonra, günün henüz arefe günü olduğu anlaşılrsa, müslümanların itaat ve ibadetlerini koruma bakımından, kılınan namaz ve kesilen kurbanlar geçerli sayılır. Çünkü böyle hatalardan kaçınmak her zaman için mümkün değildir. Zilhicce'nin onuncu günü olduğu zeval vaktinden önce gerçekleşse Bayram namazı kılınır. Ondan sonra kurbanlar kesilir. Fakat Zeval vaktinden sonra gerçekleşmiş olsa, o gün Bayram namazı kılınmaz, kurbanlar kesilebilir. Ertesi gün de, Bayram namazı kılınır. Hayvanı, kesim yerine yumuşak bir davranışla getirmeli ve keskin bıçak kullanılarak hayvana eziyet verilmemelidir. Fazla acı duymaması için, hareket hali sona erdikten sonra onu yüzmelidir. Kurban sahibi, kurban kesildiği gün, ilk yemeğini kurbanın ciğerinden seçmelidir, bu mendubdur.

Kurbanın Eti ve Derisi Üzerinde Yapılacak Şeyler

Adak olarak kesilmeyen kurbanın etinden sahibi zengin olsun olmasın, yiyebileceği gibi fakir olmayanlara da yedirip dağıtabilir. Fetva bu şekildedir. Bununla beraber üçte birini fakirlere sadaka

olarak vermelidir. Eğer kurban sahibi orta halli olur da, geçimlerini karşılamak zorunda olduğu kimseler kalabalık ise, o halde kurbanın etini onların yemeleri için alıkoyabilir, bu mendubdur. Diğer bir görüşe göre, kurban bayramında kesmek üzere bir fakirin satın aldığı kurbandan kendisi yiyemez. Çünkü kendisine kurban vacib olmadığı halde böyle kurbanlık alıp kesmesi, bir adak sayılır. Adak yapan kimse ise, kendi adağından yiyemez. Onun etini zevcesine, usul ve furûuna ve zengin kimselere yediremez. Bunlara yedirirse, yedirdiğinin kıymetini fakirlere vermesi gerekir.

Kurbanlık hayvanın sütünden yararlanmak, etini veya postunu satıp parasını almak veya demirbaş olmayacak bir şeyle değiştirmek mekruhtur. Böyle bir iş yapılırsa, kıymetini sadaka vermek gerekir. Kurbanlıktan kasab ücreti de verilmez. Kurbanın postu sadaka diye verilir veya ondan seccade ve sofra gibi evde kullanılacak eşya yapılır. Kurban edilecek hayvanı kesilmeden önce kırmak mekruhtur. Yünleri kırılacak olursa, sadaka olarak vermelidir. Fakat hayvan kesildikten sonra yünleri kırılabilir ve kullanılabilir. Birkaç kişi yanlışlıkla birbirinin kurbanını kesecek olsalar, her kesilen hayvan, sahibinin kurbanı olmak üzere caiz olur. Birbirlerine bir şey borçlu olmazlar. Bu durumda herkes kendi hayvanını, eğer mevcutsa, alır. Kesilen hayvanlar yenmiş veya dağıtılmış ise, aradaki kıymet farkını birbirlerine helal ederler. Eğer cimrilik gösterirler de helal etmezlerse, her biri diğerine ait kurban etinin kıymetini öder. Bu durumda, bu kıymet farkını da sadaka olarak vermek gerekir. Çünkü bu, kurban etinin bedelidir.

Bir kimse, kendisine bırakılan bir kurbanı, sahibinin izni olmaksızın bayram günü sahibi adına kesecek olsa, bunu ödemesi gerekmez. Sahibinden kurban yükümlülüğü düşer. Çünkü buna delalet yolu ile izin vardır. 32- Bir kimse zorla ele geçirmiş olduğu bir hayvanı kendi adına kesecek olsa, diri halindeki kıymetini ödemek şartı ile, sahih olur. Fakat bir insan, kendisine emanet sureti ile bırakılan bir hayvanı böyle kurban kesecek olsa, sahih olmaz; çünkü hayvana kesimden önce tazmin etme hükmü ile sahib olmamıştır. Rehin olarak bırakılan hayvan da, rehini elinde bulunduran kimseye nazaran kurban hususunda bir görüşe göre gasbedilen (zorla alınan), diğer bir görüşe göre de emanet (vedia) hükmündedir.

Bir kimse kendi malından sevabını ölüye bağışlamak niyeti ile bayram günü kestiği kurbanın etinden yiyebilir, başkalarına da verebilir. Tercih edilen hüküm budur. Fakat bir kimse, murisin emri ile murisi adına keseceği kurbanın etinden yiyemez. Bunun tümünü sadaka vermesi gerekir. Bir kimse, tek başına kesmek niyeti ile satın aldığı kurbanlık bir deve veya sığra sonradan altı kişiyi ortak yapmaya razı olursa, bunu birlikte kurban olarak kesmeleri caiz olur. Ancak bunda kerahet vardır. O kimse verdiği sözden caymış sayılır. Ortaklarından alacağı parayı sadaka olarak vermelidir. Bir görüşe göre de, adam fakir olduğu takdirde başkalarının ortak olmasına razı olamaz. Çünkü onun keseceği bu kurban, bir adak yerindedir. O fakir bu kurbanı satın almakla kendine onu vacib kılmıştır.

Udhiyye'nin (Kurban kesmenin) rüknü kan akıtmaktır. Hayvan boğazlanmadıkça vacib olan kurban ibadeti yerine getirilmiş olmaz. Onun için kurbanlık hayvanın kesilmeden sadaka olarak verilmesi caiz olmaz. Fakat alınan kurban herhangi bir sebeple bayramın kurban kesme günlerinde kesilemezse, bunun diri olarak sadaka edilmesi gerekir. Çünkü bu halde, kan akıtma işi sadaka vermeye dönüşmüş olur. Artık bunun etinden sahibi yiyemez.

Bir kurbanı kitab ehlinde olan birinin (bir gayr-i müslimin) kesmesi mekruhtur. Mecusîlerin, putperestlerin kesmesi ise caiz değildir. Fakat kurban etinden herhangi bir gayr-i müslime bağış yolu ile vermekte bir sakınca yoktur. Kurban, Hicretin ikinci yılında meşru kılınmıştır. Bunun meşru olması, kitab, sünnet ve icma ile sabittir. (Şafîilere göre, kurban, tek bir şahıs için sünnet-i ayndır. Bir aile halkı için ise, sünnet-i kifayedir. Ailenin geçimini sağlayan kimse, kurban kesince, artık diğerlerinin üzerinden sünnete uyma borcu düşer.)

Akîka Kurbanı

Yeni doğan çocuğun başındaki tüyüne (Akîka) denir. Böyle bir çocuk için Cenab-ı Hakk'a şükür yerine geçmek üzere kesilen kurbanı da "Akîka" adı verilmiştir. Bunun müslümanlarca asıl adı "Nesîke"dir. Akîka, bizce mubah ve güzeldir. Üç İmama göre ise sünnettir. Zahirîyye meshebinde vaciptir. 38- Akîka kurbanı, çocuğun doğduğu günden bülüğ çağına erinceye kadar kesilebilir. Fakat yedinci günü kesilmesi daha faziletlidir. Çocuğun yedinci doğum günü adı konulur ve başının saçları kesilip ağırlığınca altın veya gümüş sadaka verilir. Aynı günde bu kurban kesilir; çünkü böyle yapılması üç İmama göre müstahabdır.

Kurbana elverişli olan hayvan akîkaya da yeterli olur. Erkek çocuk için bu kurban kesilebileceği gibi, kız çocuk için de kesilir. Bunlardan her biri için bir koyun kesilmesi yeterli olur. Erkek çocuk için iki kurban kesilmesi gereğini söyleyenler de vardır. 40- Akîka kurbanının kemikleri, çocuğun sağlık ve selametine bir hayır dileği olsun diye, kırılmayıp yalnız ek yerlerinden ayrılır ve öylece pişirilir. Bunu yapmak müstahabdır. Diğer bir bakımdan da, çocuğun mütevazi olmasına ve kötü huylardan korunmuş olmasına bir işaret olsun diye kemiklerin kırılması müstahab görülmüştür. Akîka kurbanının etinden sahibi yiyebilir, başkalarına da yedirebilir, sadaka da verebilir.

Zebh, Zebiha ve Tezkiyenin Mahiyetleri

Zebh, hayvanın boğazına bıçak vurup boğazlamak ve damarlarını kesmek demektir. Boğazlanmış veya boğazlanacak hayvana da "Zebiha" denir. Tezkiye de, boğazlamak anlamında olup dinimizde iki türdür: Birisi hakîki ve ihtiyarî tezkiyedir. Bu da bir hayvanı usulü üzere keskin bir aletle boğazlamaktır. Diğer de, hükmî ıztırarî tezkiyedir. Bu da, bir avın aldığı yaradan ibarettir. Bir av, şartlarına uygun olarak bu yaradan ölürse, boğazlanmış sayılır. Bir hayvanın göğsü üstünden bıçak vurup damarlarını kesmeye "Nahr" denir. Deveyi, zebh etmek (çenesinin altından kesmek) mekruhtur.

Zebh (Boğazlamak) İşlemi

Din kurallarına uygun olarak boğazlama, nefes borusu ile yemek borusunun ve bunların yanlarında bulunan iki damarı kesmekle yapılır. Bu dördünden üçünün kesilmesi, İmamı Azam'a göre yeterlidir. İmam Ebû Yusuf'a göre, nefes borusu ile yemek borusunu ve iki damardan da birini kesmek şarttır. İmam Muhammed'e göre de, bu dört organdan çoğunu kesmiş olmalıdır.

Hayvanları boğazlamak hususunda damarlarını kesip kanlarını akıtacak kesici bir alet yeterlidir. Bıçak kafi olduğu gibi, keskin kamaş kabuğu ve cam parçası da yeterli olur. Ancak bu alet, hayvana eziyet vermeyecek şekilde keskin olmalıdır. Hayvanı yere yatırdıktan sonra bu aleti bileylemeye çalışmak mekruhtur. Hayvanı ayağından tutarak kesim yerine çekmek ve sürüklemek de mekruhtur. Hayvanı boynunun altından (boğazından) değil de üstünden kesmek ve daha hayvanı soymadan kafasını kesip atmak da mekruhtur.

Hayvanı boğazlarken Besmele çekmek şarttır. Boğazlamada Yüce Allah'ın mübarek isimlerinden herhangi birini söylemek yeterlidir. Allahü Ekber, Allahü Azam, Allah denilmesi gibi... Fakat Allahü Teala'nın ismini dua maksadı ile söylemek yeterli olmaz. "Allahümmeğfirli" denilmesi gibi... Hayvanı keserken: "Bismillahi Allahü Ekber" denilmesi müstahabdır. Hayvanı kible tarafına çevirerek kesmek sünnet olduğundan bunu yapmamak mekruhtur.

Besmele kasden terk edilirse, hayvanın eti yenmez, haram olur. Fakat unutarak terk edilirse, böyle kesilen hayvanın eti yenir. Çünkü unutarak yapılan kusurlar bağışlanmıştır. (İmam Şafî'ye göre, hayvanı sadece boğazlamak yeterlidir. Besmele okunması bir müekked sünnettir. "Bismillah" denmese de, kesilen hayvanın eti yenir, haram olmaz. Bu görüş, Ebû Hüreyre ile İbnî Abbas'dan (radıyallahü

anhüm) rivayet edilmiştir. Ancak bu görüş diğer müctehidler tarafından kabul edilmemiştir. Bununla beraber Şafîilerce de, besmeleyi terk etmek mekruhtur.)

Etleri Yenen ve Yenmeyen Hayvanlar

Yaratılışında vahşet ve bayağılık olmayan, iğrenç görülme­yen hayvanların etleri din ölçüleri içinde helaldir, yenebilir. Tavuk kaz, ördek, zürafa, deve kuşu, bağirtlan kuşu, güvercin, bıldırcın, koyun keçi, deve, sığır, manda, ekin kargası, tavus, kırlangıç, baykuş, tavşan ve turna gibi hayvanlar bu kısım eti yenen hayvanlardandır. Serçe ve sığırcık kuşlarını yemekte de bir sakınca yoktur. Yarasa kuşunun yenip yenmemesinde, haram veya mekruh olup olmamasında ihtilaf vardır. Hüdhüd kuşunu yemek mekruhtur. Saksagan, kumru, bülbül, keklik kuşlarının eti aslen helaldir. Ancak bunların etlerini yiyenlerin bir belaya tutulacakları halk arasında söylenti haline geldiği için yenmeleri iyi değildir. (Şafîilere göre, kırlangıç, tavus, hüdhüd ve papağan kuşlarının etleri haramdır. Martı ve balıkçıl kuşları ise helaldir.)

Azı dişleri ile kapıp avlayan ve parçalayan, kendisini koruyan hayvanların etleri haramdır, yenilemez. Kurt, ayı, aslan, kaplan, pars, sincap, samur, sansar, maymun, sırtlan, fil, köpek, kedi, keler, tilki, gelincik gibi hayvanlar etleri haram hayvanlardır. Azı dişleri olduğu halde bunlarla başkasına saldırmayan bir hayvanın eti de yenebilir; deve gibi...

Tırnakları ile kapıp avlanan, tırmalayan ve yaratılışında bayağı olan kuşların etleri de haram veya tahrimen mekruhtur. Kerkenez, çaylak, kartal, kuzgun, akbaba, alaca, karga, yarasa, atmaca, şahin gibi... Bunlar leş yemekten çekinmezler. Tırnaklı olduğu halde bununla hayvanları avlamayan bir kuşun eti yenilebilir, güvercin gibi...

Yaratılışı bakımından iğrenç olan birtakım hayvanların etleri de haramdır, yenmez: Fare, yaban faresi, akrep, yılan, kene, kurbağa, kara ve deniz kaplumbağası, arı, kara sinek, sivrisinek, köstebek, kirpi, bit, pire gibi böcekler. Görülüyor ki, bu haram olan hayvanlardan bir kısmı yırtıcı bir yaratılışa sahiptir, yaratılışında zararlıdır ve bayağılık vardır. Bir kısmı ise iğrençtir ve nefret edilir haldedir. İnsan ise temizdir, mükerrem bir yaratıktır. Bunun için insanlar, bu gibi bayağı ve zararlı hayvanların etlerinden korunmuşlardır. Besinlerin insanlar üzerinde iyi ve kötü tesir bıraktığı inkar edilemez. İnsanlar kendisi için yararlı olanı ararsa, İslam dininin müsaade ettiği şeylerden yararlanmalı, yasakladığı şeylerden de kaçınmalıdır. Bundan başka selamet yolu yoktur.

Pislik gibi temiz olmayan şeyleri yemiş olan tavuk, koyun, sığır ve deve gibi hayvanların etleri, bu hayvanlar bir müddet hapsedilmeden kesildikleri takdirde, mekruhtur. Çünkü bu halde etleri fena bir kokudan kurtulmuş olamaz. Bunların hapsedilme müddeti tavuklar için üç gün, koyunlar için dört gün, sığır ve develer için de on gündür. Böyle pislik yiyen bir hayvana Celâle denir. Bu hayvanlar, etleri, kokmayacak şekilde pis şeylerden yiyecek olsalar, hapsedilmeleri gerekmez, etleri kerahetsiz olarak yenebilir. Domuz sütü ile beslenmiş kuzuların yenmesi helaldir; çünkü süt, tüketilerek eseri kalmaz. Eti yenilir bir hayvan şarap içip de arkasından kesilecek olsa, bunun eti kerahetle helal olur.

Yalnız süt emip de başka bir şey yiyemeyen küçük kuzuların öldükten sonra karınlarından çıkarılan peynir mayaları temizdir. Aynı şekilde koyun ve deve gibi ölmüş hayvanların memelerinden çıkacak sütler de temizdir. Bedenlerin temiz olmaması, sütlerini etkilemez. Atlar, savaşa yarayan kıymetli hayvanlardır. Bu bakımdan bunların etlerini yemek İmam Azam'a göre, tahrimen mekruhtur. İki İmama göre ise, tenzihen mekruhtur.

Yabanî olmayan (ehli) merkeblerin ve anaları merkeb olan katırların etleri haram veya tahrimen mekruhtur. Yabanî merkeblerin ve anaları sığır olan katırların etleri ise haram değildir. Hayvanlar

yenme bakımından anaya bağılıdır. (İmam Malik'den rivayete göre, ehli merkeblerin etleri mekruh, bir rivayete göre de haramdır. Meşhur olan görüşe göre, atların etleri de haramdır. İmam Şafî ile İmam Ahmed'e göre, atların etleri mekruh değildir.)

Devamlı olarak suda yaşayıp barınan hayvanlardan her nevi balık etleri yenebilir, helaldir. Kalkan balığı, sazan balığı, yunus balığı, yılan balığı bunlardır. Fakat diğer su hayvanları çirkin şeylerden sayılır, yenmeleri caiz olmaz. Yengeç, midye, istiridye, istakoz gibi olanlar helal değildir, etleri yenmez. Yine, deniz insanı, deniz aygırı, deniz hıncı gibi balık şeklinde bulunmayan deniz hayvanlarının yenmeleri helal olmadığı gibi, avlanmaları da helal görülmemektedir.

Dıştan bir etki olmaksızın kendi kendine suda ölüp su yüzüne çıkan balıklar yenmez. Fakat suyun açılıp kurumamasından, fazla sıcak veya soğuktan ölen veya kuşlar tarafından öldürülen, su içinde bağı tutulmakla ve buz içinde sıkışmakla ölen balıklar yenir. Balıklarda boğazlamaya gerek yoktur. 58- Göle veya denize atılan balık otunu yemekle göl veya deniz içinde ölen veya avlanıp da sudan çıkarılmadan başlarına tokmakla vurulup öldürülen ve ağ içinde kurtulamayıp ölen balıkların yenmeleri de helaldir. 59- Balıklar temiz olmayan suların içinde bulunmuş olsalar da etleri yenebilir. Avlanan bir balığın içinden çıkan bir balık sağlam ise, o da yenebilir, sağlam değilse yenmez.

Boğazlanan bir hayvanın karnından çıkan yavrusu, İmam Azam'a göre yenmez. Anasının boğazlanmış olması, yavrusu için yeterli olmaz. Bir canlının boğazlanması ile iki canlı boğazlanmış olamaz. Çıkan yavru canlı ise boğazlanmak suretiyle yenilebilir. (Üç imamın (Şafî, Malik ve İmam Ahmed) görüşleri de böyledir.)

Canlı olup olmadığı bilinmeyen bir hayvan boğazlanırken hareket ederse veya boğazlanan diri hayvanlardan çıkan kan gibi bir kan çıkarsa, eti yenebilir. Çünkü bunlar hayat alametleridir. Ancak, sadece gözünü veya ağzını açması veya ayağını uzatması bir hareket sayılmaz. Böyle bir hayvanın kesilirken gözünü yumması, hayatın varlığına delalet eder.

Hayvanların "Demi mesfuh = Akar kan" denilen kanları temiz değildir. Burada Besmele ile kesilmiş olup olmamaları eşittir. Eti yenen hayvanlardan Besmele ile kesilenlerin içlerinde kalıp akmayan kanları temizdir. Bunların karaciğer ve dalakları da temizdir. Bunlardaki kanlar paktır. Kesilen bir koyunun ödüsü, bezesi, idrar torbası, cinsel organları, yumurtaları mekruhtur, bunlar yenmemelidir. 63- Domuzun bütün cüzleri pistir, bunlar temiz olmazlar, hiç bir şeyi helal değildir. Yalnız kollarından yararlanıp yararlanılamayacağı konusunda ihtilaf vardır. İki imam ile İmam Şafî'ye göre domuzun kollarından badana fırçası yapılması ve bunlarla ayakkabı dikilmesi caizdir. Öyle ki, bu kılardan bir miktar az su içine düşecek olsa, o su İmam Muhammed'e göre pislenmiş olmaz. Çünkü bu kollarla yararlanmaya izin verilmesi, temizliğine delildir. Fakat İmam Ebû Yusuf'a göre, bu yararlanma için olan izin, bir zarureten dolayıdır, suya düşme halini kapsamaz. Onun için, içine düştüğü az bir suyu temizlikten çıkarır, bozar. Domuzların İslam ülkesi olmayan yerlere götürülüp orada müslüman olmayanlara satılması caizdir.

Bir misafire ikram olmak üzere Besmele ile kesilen herhangi bir eti yenen hayvanın eti yenebilir; ikram niyeti olunca Allah rızası için boğazlanmış olur. Fakat herhangi bir adamın gelişine hürmet olsun diye sadece o şahıs için kesilirse, besmele olsa bile, yenmez. Çünkü bu Allah için misafire ikram değil, o büyük görülen zata tazim için kesilmiş sayılır. Onun için misafirliği gözeterek insana ikramda bulunmalı ve yedirmeli, niyet bu olmalıdır. Yine, herhangi bir ölüye tazim için kabir üzerinde kesilen kurbanın eti de helal olmaz. Kurban Allah rızası için kesilir ve onun sevabı istenilen bir müslümana bağışlanabilir.

Kimlerin Boğazlayacağı Hayvanların Eti Yenir veya Yenmez

Müslümanların ve kitab ehli olan Yahudî ve Hıristiyanların, kadın dahi olsalar, Besmele ile (Allah'ın adını anarak) boğazlayacak oldukları hayvanların, eti yenen hayvanlar olmak şartıyla etleri yenir. Besmele tam kesim anında olacaktır, bu şarttır. Kesim anında bir şey yemek suretiyle veya başkası ile konuşmakla önceki besmeleye ara verilerek meclis değişirse, bu yeterli olmaz. Yeniden Besmele getirmek gerekir. Müslüman veya kitab ehlinin olan ve Bismillah demeye gücü yeten bir çocuğun veya delinin, dilsizin, sünnetsizin ve sarhoşun Besmeleyle kesecekleri bu tür hayvanların etleri de yenebilir. Bismelenin unutulması terk edilmiş olması zarar vermez. Hatta kitab ehlinin Besmele deyip demedikleri bilinmediği takdirde de kestikleri eti yenen hayvanlar helal olur. Çoğunluğun görüşü budur. Mecûsîlerin, putlara tapanların, hak dinden çıkanların (mürtedlerin), Besmeleyi kasden terk eden müslümanların veya kitab ehlinin kestikleri yenemez. Bu hayvanların etleri haram olur.

Meytenin Mahiyeti ve Hükmü

Kendi başına ölmüş olan herhangi bir hayvana Meyte (Leş) denir. Böyle bir hayvan temiz değildir, yenmez. Boğazlanmayıp da boğulmuş olan, başı koparılan, başına tokmak vurulan veya kulak tozuna şiş saplanan ve böylece öldürülen hayvanlar da meyte hükmündedir; çünkü meşru şekilde boğazlanmamışlardır. Yüksek bir yerden düşüp ölen, başka bir hayvanın tepmesi veya toslamasıyla veya bir taş ve ağaç parçasının çarpmasıyla ölen, bir yırtıcı hayvan tarafından parçalanarak ölen herhangi bir hayvan da meytedir. Onun için eti yenmez. Fakat aslen eti helal olan ve üzerinde hayat eseri bulunan böyle bir hayvan Besmele ile boğazlanırsa eti yenebilir. Bu İmam Azam'a göredir. İmam Ebû Yusuf'a göre, eğer onun benzeri bir hayvan yaşamayacak bir halde ise, boğazlanmakla onun eti helal olmaz. İmam Muhammed'e göre de, eğer henüz boğazlanan hayvanın yaşayabileceği pek az bir miktardan biraz daha ziyade yaşayabilecek bir halde ise, boğazlanınca eti helal olur; değilse olmaz. Eti yenen bir hayvanın boğazlanmadan önce, ondan kopan ve kesilen herhangi bir parçası yenilemez, bu meyte hükmündedir. Bundan yalnız balık ile çekirge müstesnadır. Çünkü bunlarda boğazlamaya gerek yoktur. Bir de, bir hayvanın kesildikten sonra kendisinde hayattan henüz eser varken kopan parçası, meyte hükmünde değildir. Ancak bu parçayı yemek mekruhtur.

Avın Mahiyeti ve Caiz Oluşu

Sayd (av), yaratılışında vahşi olup insandan kaçınan, eti yensin yenmesin, herhangi bir hayvandır ki, ele geçirilmesi ancak bir hile ile mümkün olabilir. Böyle bir av hayvanını kaçamaz bir hale getirip elde etmeye İstiyad (Avlamak) denir. Bir av hayvanına karşı bir köpeğini salıvermeye "İrsal", kışkırtıp sıçratmaya da "İğra" denir. İğra irsalden sonra olur. Ava kendiliğinden varan öğretilmiş köpek gibi bir hayvanın arkasından yapılacak "İğra", irsal hükmündedir. Vahşi hayvanları avlamak caizdir. Bu mubah olan bir kazanç yoludur. Fakat diğer kazanç yolları bundan daha faziletlidir. Zevk ve eğlence için av avlamak uygun değildir. Kalbe katılık ve gaflet getirir. Yaratıklara karşı şefkat duygularını azaltır. Bununla beraber Yüce Allah bu hayvanları insanlar için yaratmıştır. İnsanlar ya bir ihtiyaç veya kendi cesaretlerini denemek veya bir genişlik bulmak için bazı hayvanları avlayabilirler. Çok kez yenecek hayvanları yenmek için, yenmeyecek hayvanlar da derileri, dişleri veya zararlarını kaldırmak için avlanır. Ancak bunları avlamak için başkalarının ekinlerini yok etmek, onları evlerinde rahatsız etmek caiz değildir.

Nelerle Av Yapılır?

Av, ya öğretilmiş köpek, doğan, pars, atmaca ve şahin gibi bir hayvanla yahut yaralayan ve öldüren bir silahla veya tuzak kurmakla, çukur kazmak, bıçak, kılıç ve kamış gibi keskin bir şeyi yere dikmekle yapılır. Bir hayvanın av için öğretilmiş hale geldiği, ya anlayış üstünlüğü ile veya bilen kimselere başvurarak sabit olur. Çünkü bu gibi hayvanların öğretim süreleri onların durumlarına göre değişir. Bunun için belirli bir süre yoktur. Bu, İmam Azam'a göredir. İki İmama ve İmam Azam'dan diğer

rivayete göre de, azı dişleri olan hayvanların öğretilmiş hale gelmeleri de, salıverildikten sonra çağrıldıkları zaman hemen koşup gelmeleri ile bilinir. Pars gibi hayvanların öğretilmiş bir hale gelmiş olmaları da, hem yemeyi terk, hem de çağrılınca dönüp gelmeleriyle belli olur. Çünkü bunların yaratılışlarında hem yırtıcılık, hem de ürküp kaçmak vardır. Av için öğretilmeye elverişli olmayan aslan, kaplan ve ayı gibi hayvanlarla ve tamamen necis (pis) olan domuzla av yapmak caiz değildir. Bir av hayvanının öğretilmiş olmadığı sonradan anlaşılrsa, meselâ: Öğretilmiş olduğuna hükmedilen azı dişli bir hayvan, avladığı hayvanın etinden yese veya tırnaklı bir avcı hayvan çağrıldığı halde geri dönüp gelme önceden ve sonradan avladığı hayvanın eti haram olur. Çünkü bu durumda hayvanın henüz öğretilmiş bir hale gelmedikçe, avlayacağı hayvanlar yenilmez.

Av Hayvanında Aranılan Şartlar

- Av, dinimizce eti yenen hayvanlardan olmalıdır. ● Avcı, hayvan boğazlamaya ehil bir müslüman veya kitab ehlinden olmalıdır. Bunlardan Besmeleyi bilen ve av kasdinde bulunan bir çocuğun veya delinin veya bir sarhoşun avladığı av helaldir. Fakat hac ve umre için ihramda bulunan bir müslümanın Harem Bölgesi dahilinde ve haricinde avlayacağı av helal olmaz. Yine, bir Mecûsî, putperest veya mürtedin (hak dinden çıkmışın) avladığı hayvanın eti de haramdır, bunlar yenmez.

- Avcı ava silah atarken veya hayvanı salıverirken gerçekten veya hükmen Besmele çekmiş olmalıdır. Besmeleyi unuttuğundan dolayı terk eden bir avcı, hükmen besmele getirmiş olur. Besmele kasden terk edilmiş olursa, avın eti yenmez, haramdır. (İmam Şafî'ye göre, Besmele getirmek şart değildir, fakat bunu terk mekruhtur.) ● Avlanan hayvan, avcının henüz eline geçmeden almış olduğu yaradan dolayı ölmüş olmalıdır. Onun için henüz ölmeden ele geçirilirse, boğazlanması gerekir. Bu durumda boğazlanmadan ölürse, eti yenmez.

- Avcı silahı ile vurduğu veya öğretilmiş av hayvanı ile tutturup yaraladığı avı durdurmaksızın ele geçirmek için peşine koşmalıdır. Çünkü bu durumda avı daha ölmeden yakalayıp boğazlaması mümkündür. Bu boğazlama mümkün oldukça hükmen boğazlama yeterli olmaz. Onun için bir süre durduktan sonra veya başka bir şeyle uğraşıp av gözden kaybolduktan sonra gidip de avı ölmüş bulsa, onun eti yenmez. Çünkü bu halde başka bir sebeble ölmüş olması, düşünülebilir. Fakat böyle beklemeksizin hemen gidip de avı yaralı olarak ölmüş bulsa, eti yenebilir. Buna göre hükmen bir boğazlama bulunmuş olur.

- Ava saldıran öğretilmiş hayvan da, bir süre durmayıp hemen ava doğru yürümelidir. Buna öğretilmemiş başka bir hayvan da eşlik etmelidir. Pars gibi öğretilmiş bir hayvanın, salıverildikten sonra dinlenmek için değil de, avını avlamak için hile olarak bir yere saklanıp duruvermesi, zarar vermez. ● Av köpekleri gibi öğretilmiş azı dişli av hayvanları, tuttukları avların etinden kendileri hiç yememelidir. Eğer bu avcı hayvanlar, tuttukları avları parçalayıp etlerinden yiyecek olurlarsa, artık avlanan hayvanların etleri yenmez. Fakat tırnaklı olan öğretilmiş hayvanların tutup etlerinden yedikleri hayvanlar, insanlar tarafından da yenir. Çünkü bu ikinci kısım hayvanların öğretilmiş olmaları, yemeyi terk suretiyle değildir; çağrıldıkları zaman geriye dönüp gelmeleri ile.

Avla İlgili Çeşitli Meseleler

Avcı silah atarken veya öğretilmiş hayvanı salıverirken bir kez "Bismillâhi Allahü Ekber" dedikten sonra bir kaç hayvan aldığı yara sebebiyle ölmüş olsalar, hepsinin etleri yenebilir. Yine, bir kimsenin belli bir av hayvanına Besmele ile attığı ok veya kurşun, diğer bir avı yaralayarak öldürse, onun da eti yenebilir. Çünkü bu şekilde yapılan Besmele, o belli ava değil, atılan alete veya salıverilen hayvana

aittir. Bununla beraber yükümlülük, güce göredir. Avcının gücü ise, yalnız atmayadır, yoksa dilediği ava isabet ettirmek değildir.

Bir ava karşı öğretilmiş bir köpeği veya doğan gibi diğer bir hayvanı Besmele ile salmak da bu hususta kurşun atmak hükmündedir. Fakat avcı bir alet üzerine Besmele okuduğu halde, diğer bir aleti atacak olsa, bu aletin isabet edeceği avın eti, o av Besmele ile kesilmedikçe yenmez. Aynı şekilde, bir kimse boğazlamak üzere olduğu bir hayvanı, Besmele okuduktan sonra bırakıp da onun yerine önceki Besmele ile başka bir hayvanı boğazlayacak olsa, bunun eti helal olmaz. Çünkü bu ikinci hayvan üzerine Besmele yapılmamıştır.

Atılan bir kurşundan aldığı bir yara sonunda henüz elde edilmeden ölen veya bir av köpeğinin açtığı yaradan dolayı hemen ölen bir av yenebilir. Fakat atılan taşın ve diğer bir merminin sadece ağırlığından dolayı yara bulunmaksızın ölen veya bir av köpeğinin sadece çarpmasından veya boğmasından dolayı ölen bir av, yenmez. Çünkü yaralama, hükmen bir boğazlamadır. Yara bulunmayınca, boğazlama da yapılmamış olur. Kabul edilen fetva budur.

Av hayvanının yenebilmesi için, sadece yaralama yeterli değildir. Bununla beraber kan da akmış olmalıdır. Fakat bazı alimlere göre kan akması şart değildir. Diğer bazı alimlere göre de, yara büyük ise, kan çıkması gerekmez, değilse, gerekir. İmam Ebû Yusuf ile İmam Şafî'ye göre, aslında yara gerekli değildir. Yara bulunmasa da, öğretilmiş hayvanların öldürdükleri hayvanların etleri yenebilir.

Dişli öğretilmiş hayvanlar, tuttıkları avların kanlarını içseler veya sahiblerinin kendilerine atacağı et parçalarını yeseler veya sahibleri avı elde ettikten sonra bunun etinden yiyecek olsalar, bu işler avlanmış olan hayvanın etinin yenmesine engel olmaz. Yaralı olduğu halde henüz canlı iken elde edilen bir av, besmele ile boğazlanmazsa, eti yenmez. Ancak ele geçen bir hayvanın hayatı, yeni boğazlanmış bir hayvanın hayatı gibi hemen sönmek üzere ise, onun boğazlanması gerekmez. Bununla beraber boğazlanması daha iyidir.

Öğretilmiş bir av hayvanı, avladığı avı yaraladıktan sonra, yere çarpıp tekrar yaralayarak öldürse, eti helal olur. Çünkü tutacağı avı bir defa yaralayıp tekrar yaralamaması hayvana öğretilemez. Onun için bu bağışlanmıştır. Avcı tarafından atılan bir şeyle yaralanan bir av, ilk önce yere düşüp de hemen ölse, yenebilir. Çünkü bundan kaçınmak mümkün değildir. Fakat suya, dam üzerine veya bir ağaç üzerine, oradan da yere düşerek ölse, eti yenmez. Çünkü su ile veya dama düşmekle veya ağaca çarpmakla ölmüş olması düşünülebilir. Fakat başka bir görüşe göre, eğer aldığı ilk yara hemen öldürücü bir yara ise, eti yenebilir, değilse yenmez. 8

İki avcıdan biri silah atarak bir avı yaraladığı halde, diğeri de silah atarak öldürse, bakılır: Eğer bu iki avcıdan biri silah atıp da avı kaçamaz hale getirdikten sonra, diğeri de silah atarak onu öldürse, eti yenmez. Çünkü bu takdirde o avı tutup boğazlamak mümkündür. Artık ikinci avcı, bu avın yaralı durumundaki kıymetini birinci avcıya öder. Fakat bu av, ilk yaradan dolayı, artık yaşaması umulmayacak bir hale gelmişse, eti yenebilir. Çünkü bu durumda ölmesi, birinci avcının silahına bağlanır, ikinci avcıya da kıymet ödemek gerekmez.

Yakınlık kazanmış olan av hayvanlarını da boğazlamak gerekir. Evde beslenen geyik gibi... Aksine olarak koyun ve deve gibi ehil bir hayvan yabanileşip de ele geçirilmesi zor olsa veya kuyuya düşüp de boğazlanması mümkün olmasa, herhangi bir alet veya silahla yaralamak (mesela kurşun atmak) suretiyle öldürülmesi caiz olur. Böylece yenir. Çünkü o hayvanın gerçekten boğazlanması, imkansız olmuştur. 88- Bir kimse öğretilmiş hayvanı, Besmeleyle bir ava gönderdiği halde o hayvan, arka arkaya birçok av hayvanlarını avlayacak olsa, hepsi de yenebilir. Yine, bir ava attığı ok veya kurşun birkaç av hayvanına isabet ederek bunları yaralasa ve öldürse, hepsi de yenebilir. (İmam Malik'e göre,

ilk avlanan yenebilir, diğerleri yenmez. Çünkü bu İmama göre, ava hayvanı göndermek veya silah atmak halinde avı belirlemek şarttır. Bu belirleme ise, yalnız birinci av için olmuştur.) "Doğrusunu en iyi bilen Allah'dır ve asıl güzel olan Allah katında güzel olandır."

Kerahet Ve İstihsan

Bazı Dinî Deyimler

Mübarek dinimizde helal, haram, mubah, mekruh, müstahsen veya gayri müstahsen şeylerin bir kısmı fıkıh kitaplarımızda: "Kitabu'l-Kerahiye ve'l-İstihsan, Kitabu'l-Hazer ve'l- İbaha, Kitabu'l-Zühdi ve'l-Vera', Kitabu'l-Et'ime ve'l-Eşribe" gibi başlıklar altında yazılı bulunmaktadır. İşte bu ilmihalimizin bu sekizinci kitabı, bu kısma ait bazı meseleleri kapsamaktadır.

- İstihsan, bir şeyi güzel saymak ve güzel sanmaktır. Fıkıh usulünde, "Zahiren kıyası bırakıp insanların ihtiyacına daha uygun olanı almaktır." Diğer bir ifade ile: "Kolaylık için güç olanı terk etmek ve herkesin alışık olduğu işlerde, din yönünden bir müsaadeye bağlı, kolaylık tarafını arayıp benimsemek" demektir. Burada İstihsan'dan maksad, çok gerekli ve çok güzel birtakım dinî meseleleri açıklamaktır. Dinimizin güzel gördüğü ve müstahab saydığı şeylerden her birine "Müstahsen" denir. Bunun karşısı da "Gayr-i müstahsen"dir.

- Kerahiyet, lûgat anlamı bakımından, zahmet, meşakkat, şiddet ve bir şeyi fena görmektir. Din deyiminde ise, yapılmaması daha iyi olan bir şeyin terk edilmeyip yapılması demektir. Buna "Kerahet" de denir. (Mükelleflerin İşleri Bölümüne bakılsın.) • Hazer, lûgat anlamı bakımından engellemek demektir. Mahzur yerinde kullanılır ki, yasak anlamındadır. Din yönünden yapılması yasak olan şeylere denir. Çoğulu "Mahzurat"tır. • İbaha, mubah kılmak, bir şeyin yapılmasını ve yapılmamasını eşit tutup caiz görmektir. Bir şeyin yapılmasına verilen izin, bir ibahadır. Bir yemekten bir kimsenin yemesine yetkili zatın verdiği iznine de "İbaha" denir. (Mükelleflerin İşleri Bölümüne Bakılsın.)

- Zühd, birşeyden yüz çevirmek ve kaçınmak anlamındadır. Dünyaya yönelmeyip ibadet ve hayır işleri ile fazla uğraşmak demektir. • Vera', harama düşmek korkusu ile şüpheli şeylerden kaçınmak demektir. Buna "Takva ve ittika" da denir. Vera ve takva sahibine de "Müteverri' ve Müttakî" denir. • Met'umat, yenen ve içilip tadılan şeylere denir. Her yenen şeye "Taam" denir. Bunun çoğulu "Et'ime"dir. • Meşrubat, içilen sıvı şeylerdir. Lûgatta her içilen sıvıya "şarab" denilir. Bunun çoğulu "Eşribe"dir. Din deyiminde ise şarab, sarhoşluk veren herhangi bir sıvı demektir. "Hamr" denilen içkiye de "Şarab" denegelmiştir. (Helal, haram, mubah ve mekruh tabirleri için "Mükelleflerin İşleri" bölümüne bakılsın.)

Her Müslüman İçin Öğretme ve Öğrenmenin Gerekliliği

İlim elde etmek, her müslüman erkek ve kadın için bir görevdir. Şöyle ki: Her müslümanın yapmakla yükümlü bulunduğu din görevlerini yerine getirmek, hak ile batılı, helal ile haramı ayırmak için yeterince bilgi sahibi olması üzerine farzdır. Bir hadis-i şerifte buyurulmuştur: "Her müslüman erkek ve kadına ilim öğrenmek bir farzdır." Başkalarına muhtaç oldukları şeyleri öğretmek için ilim öğrenmek de sünnettir, bir ibadettir. Bundan fazlasını bir kemal ve bir şeref olmak üzere öğrenmek de mubahtır. Başkalarına karşı öğrenmek, mücadele edip büyüklenmek için ilim elde etmek ise mekruhtur.

İlim öğrenmek aslında hem ferdler için, hem de cemiyet için gereklidir. Bu bir zarurettir. Böyle zaruret miktarı ilim öğrenmek, bir İslam toplumunun bütün ferdlerine yönelen bir farzdır. Ancak ilimlerin bir kısmı, her kişi için gerekli olduğundan bu kısmın öğrenilmesi bir farz-ı ayndır. Herkesin öğrenip bilmesi ve onu yapması gerekir. İlimlerin bir kısmı da, her ferd için değil, cemiyet hayatı için gerekli olduğundan bunun öğrenilmesi de bir farz-ı kifayedir. Tıb, hesap, harb ve teknik ilimleri gibi... Bu ilimleri herkes elde edemez. Bunlarla toplumun bazı kişileri meşgul olabilirler. Bunları bir kısım şahıslar öğrenirse, bu farz yerine getirilmiş olur. Fakat bu ilimlerle, İslam toplumunu meydana getiren şahısların hiç biri meşgul olmazsa, o toplumun bütün ferdleri Allah yanında sorumlu olurlar.

İslam dininde ilmin kıymeti pek büyüktür. İlim bir nurdur, bir hayattır, bir cemiyetin yaşamasına ve yükselmesine sebebedir. Cahillik ise, bir karanlıktır, bir ölüm, bir felakettir. Resûlî Ekrem Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Lokman Hekîm'in oğluna şöyle bir öğüt vermiş olduğunu buyurmuştur: "Yavrum! Alimlerin meclisine devam et, hekimlerin sözlerini dinle. Çünkü Yüce Allah yeryüzünü çisinti ile dirilttiği gibi, ölü bir kalbi de şübhesiz hikmet nuru ile diriltir."

İslamda her meslek sahibi için, o meslekle ilgili dinî meseleleri bilmek bir farzdır, önemli bir görevdir. Ticaretle uğraşacak kimselerin ticaretle ilgili helal ve haram gibi işleri önce öğrenmeleri gerekir. Böylece yapacakları işlemlerde dine aykırı bir şey bulunmamış olur. İslam kadınları, abdest, namaz ve oruç gibi dinle ilgili bir kısım meseleleri ya kocaları ve mahremeleri aracılığı ile öğrenir veya kocalarının izni ile ara sıra bir ilim meclisine giderek öğrenmeye çalışırlar. Fakat kocalarının rızası olmadıkça bir ilim meclisine çıkıp gidemezler. Ancak bir kadına dinle ilgili bir meseleyi öğretmek gereği yüz gösterirse, bakılır: Eğer kocası bu meseleyi çözer veya ehlinden öğrenip kendisine bildirirse maksad elde edilmiş olur. Fakat kocası bunu çözemez ve sorup öğrenmekten çekinirse, kadın o meseleyi gidip ehlinden öğrenmek yetkisine sahibdir. Yeter ki o kadın, İslam adabına uygun hareket etmiş olsun.

İlim alanında hakka yardım için, bir hakkın açıklanmasını ortaya çıkarmak için, ilim üzerinde bilgilerin artmasını sağlamak için yapılan karşılıklı görüşmeler ve münazaralar caizdir. Bunlar ibadetten sayılır. Fakat bir müslümanı aşağı düşürmek ve mahcub etmek için, bir mala veya bir rütbeye kavuşmak için yapılacak etkili ve fazla konuşmalar ve tenkidler haramdır, İslam ahlakına aykırıdır.

İlim alanında "Mira Mücadele" denilen söz söyleme şekli asla caiz değildir. "Mira" başkasının sözlerinde veya anlamında görülen bir noksandan dolayı hemen ona itiraz edivermektir. Bu itiraz, kendini büyük görmekten ve göstermekten ileri gelir. Onun için söylenilen bir sözü hemen düzeltmeye kalkışmamalıdır. Ancak din yönünden bir yarar varsa, o zaman yumuşaklıkla ve kibarca hareket etmelidir. Bir hadis-i şerifde şöyle buyurulmuştur: "Kul, haklı olduğu halde bile mirâyı (yersiz mücadeleyi) terk etmedikçe, imanın hakikatını tamamlamış olmaz." Hak olan şeyde ısrarla direnmek ve büyüklük taslamak asla caiz değildir. Böyle bir durum, gösterişten, kinden, çekememezlikten ve hırsdan ileri gelir. Bu, insan için pek büyük bir noksanlıktır. "Kabul edilmeğe en layık olan hakdır."

İslâmda Va'zın ve Öğüt Vermenin Önemi

İslam dininde va'z etmek ve öğüt vermek pek önemli bir görevdir, bir farz-ı kifayedir. Kürsülerde ve minberlerde insanlara öğüt kasdı ile söylenen sözler (hutbeler) sünnettir. Peygamberimizin yoludur. Din hükümlerine uygun olarak ihtiyaca göre tatlı ifadelerle yapılan konuşmalardan, verilen öğütlerden herkes faydalanır. Bunlar birer uyarmadır. Bu uyarmalar mü'minler için çok yararlıdır.

Nasihât (öğüt), aslında hayır istemektir. Bir hadis-i şerifde şöyle buyurulmuştur: "Şübhe yok ki din, Allah için, Allah'ın kitabı ve Peygamberi için, müslümanların imamları için ve hepsi için hayır

istemekten, (öğüt vermekten) ibarettir." Doğrusu Allah'ın dinine hizmet için çalışmak, başkalarının hidayete ermelerine, mutluluğa kavuşmalarına ve selametlerine hizmet için uğraşmak ne büyük bir hayırseverliktir, ne yüksek bir harekettir!.. Bunun içindir ki, bir hadis-i şerifte buyurulmuştur: "Yüce Allah'ın bir kimseyi, senin aracılığınla hidayete erdirmesi, senin için, güneşin üzerine doğduğu ve battığı şeylerin hepsinden daha hayırlıdır."

Nasihat, gerçekten bir hayır işidir, çok sevimli bir hizmettir. Yalnız baş olmak sevgisi ile veya mala ve insanların takdirine kavuşmak maksadıyla yapılan öğütler ve konuşmalar, sahibleri için birer günahtır. İyi niyet bulunmadığı için de, Yüce Allah katında makbul değildir. Allah rızası için bir hayır olarak yapılan öğütü kabul etmemek, ilmi üstün olan kimsenin hakka bağlı emir ve tavsiyelerine boyun eğmekten kaçınmak ise temerrüd (İnatçılık) denen kötü bir huydur. Bu da, kıskanmaktan, kendini beğenmekten ve nefsin arzusuna uymaktan ileri gelir. İslamda iyiliği emretmek ve kötülükten alıkoymak da bir öğüt ve hayır dilemekten ibaret çok önemli bir görevdir. Müslümanlar bu görevi gereği üzere yerine getirmiş olmakla diğer milletlerden seçkin bir millet olmuşlardır. Kur'an-ı Kerim'de de övülmüşlerdir.

Maruf yaratılışa uygun ve dince güzel görülen şeydir. Münker de, aksine yaradılışa aykırı ve dince çirkin bulunan şeydir. Onun için her müslüman kendi din kardeşi hakkında ve bütün insanlık hakkında hayır ister, iyiliği emreder ve öğüt verir. Kötülüklerden sakındırmayı da bir din görevi bilir. Ancak bu görevin dereceleri vardır. Şöyle ki: Bu yol gösterme görevinin yapılmasında, karşı taraftan bir kötülüğün ortaya çıkacağı düşünülüyorsa, bu görev işe el koymakla, değilse sözle yapılır. Bu da tehlikeli ise, yalnız kalb ile yapılır. İyiliğin yapılması, kötülüğün de terk edilmesi için kalb ile dua yapılır. Bir müslüman yapacağı iyiliği tavsiye ve kötülükten alıkoma görevinin zararız olarak kabul edileceğini üstün görüşü ile anlamış olursa, bu görevi yapmak ona vacib olur, bunu terk edemez. Fakat bu yüzden döğülme ve sövülme gibi bir tepki göreceğini anlarsa, bu görevi bırakması daha iyidir. Sözünün benimsenmeyeceğini bilmekle beraber böyle bir tepki de olmayacağını anlarsa, serbestir; isterse öğüt verir, isterse vermez. Fakat öğüt vermesi daha iyidir. Bu yolda bazı zorluklara katlanmak bir mücahededir.

Bir kimsenin emrettiği veya yasakladığı şey, hakka ve ihtiyaca uygun ise, kabul edilmelidir. Öğüt veren, söylediklerini yapmamış olsa bile, doğru olan şey kabul edilir. Şu da gerçektir ki, bir emir ve yasağın ruhlara tesir edebilmesi için, bu görevi yapmaya çalışan kimse şu beş vasfı kendisinde bulundurmalıdır: 1) Bilgi sahibi olmalıdır. Çünkü bilgisi olmayan kimse bu görevi güzelce yapamaz. 2) Söylediği şeyle kendisi de amel etmelidir. Değilse: "Niçin yapmadığınız şeyi söylersiniz?" azarına muhatab olur. 3) Bütün sözlerinde Yüce Allah'ın rızasını ve müslümanların yükselmelerini gözetmelidir. Bunu hedef edinmelidir. 4) Dinleyiciler hakkında şefkat göstermeli, irşad görevini tatlılık ve yumuşaklıkla yapmalıdır. 5) Sabırlı ve iyi huyu olmalı. Sertlikten ve şiddetten kaçınmalıdır. Şunu da ekleyelim ki, halk tabakasından olan kimselerin, ilim ve irfan sahibi şahıslara iyiliği emretmeleri ve kötülüğü yasaklamaları uygun değildir. Böyle bir davranış edebe aykırıdır. Kendi haklarında bilmeyerek bir zarara sebep olabilir.

Mukaddesata Hürmet ve Saygı

Yüce Allah ile ilgili olan, din yönünden pak ve temiz bulunan manevî büyüklüğü kazanan şeylere Mukaddesat (Kutsal şeyler) denir. Yüce Allah mukaddes olduğu gibi, onun bütün isimleri de mukaddesdir. Öyle ki, bir yüce ismi de "Kuddüs"dür. Yine, Yüce Allah'ın kitabları, Peygamberleri ve velileri de birer kudsiyet kazanmışlardır. İslam ibadetleri birer mukaddes görevdir, İslam mabetleri de mukaddes ve mübarek yerlerdir.

Biz müslümanlar, bütün mukaddes varlıklara son derece saygı ve hürmetle mükellefiz. Mukaddesata saygı ve hürmet etmeyen kimse, ruhu sönmeye başlamış, yüksek duygulardan yoksun kalmış, gaflet içine düşmüş bir insan demektir. İnsanlık değerini kaybetmiş olur. Mukaddesata yapılacak hürmet ve saygının şekli, mukaddesatın hüviyet ve mahiyetine göre değişir. Herhangi mukaddes bir ibadete veya hayırlı bir işe başlayacağımız zaman, Yüce Allah'ın adını anarak Besmele okumamız gerekir. Bir hadis-i şerifte buyurulmuştur: "Herhangi hayırlı bir işe Bismillah sözü ile başlanmazsa, o iş bereketsizliktir, güdüktür."

Biz mukaddes mabudumuzun mübarek isimlerini anarken "Teala, Celle Celâlühu" gibi bir ifade kullanırız. Allah Teala, Hak Celle ve Alâ deriz. Veya "Rabbimiz Celle Celâlühu Hazretleri" deriz. Bunları söylemek, birer İslam terbiyesi gereğidir. Büyük Peygamberimizin yüksek isimlerinden biri anılınca salat ve selam okuruz. "Hazret-i Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem," deriz. Mübarek isimlerinden birini yazdığımız zaman da "aleyhissalatü vesselam, sallallahu aleyhi ve sellem" diye yazar veya okuruz. Diğer Peygamberlerin mübarek adlarını da "Selam" ile anarız. "Adem aleyhisselam, İbrahim aleyhisselam" deriz, iki peygamber anılırsa: "aleyhimesselam", ikiden çok olurlarsa, "aleyhimüsselâm" denilir.

Peygamberlerden başka kimseler, yalnız başına oldukları zaman salat ve selam ile anılmazlar. Ancak bunlar peygamberlerle beraber anılınca, salat ve selam'a katılabilirler. Ebû Bekir aleyhissalatü vesselam veya aleyhisselam, demeyiz. Yine Allah Teala Ashab-ı kirama salat ve selam buyursun, demeyiz. Ancak şöyle deriz: "Allah Teala, Hazret-i Muhammed'e, onun âl ve ashabına salat ve selam buyursun." Peygamberlerle onlara uyan ashabı kiramın aralarını ayırmak ve saygıdaki farka işaret etmek için böyle yapmak, İslam adabından olarak bütün alimler arasında kabul edilmiştir.

İsimleri yalnızca anılan seçkin ashab hakkında, "radıyallahü anh" deriz. Bunlardan iki kişi için, "radıyallahü anhüma" ve ikiden çok kimseler için de. "radıyallahü anhüm" deriz. Diğer alimler için, "rahmetullahi aleyh, rahmetullahi aleyhima, rahmetullahi aleyhim" denilir. Evliya-i kiramdan tanınmış zatlar için: "Kaddesallahü Esrarehü, esrarehüma, esrarehüm" denilebilir. Bütün bunlar, İslam adabı gereğidir.

Bütün ashabı kiram ve din büyüklerini hayırla anmak, hepsine karşı sevgi ve saygı göstermek, hiç birine dil uzatmamak gerekir. Onlar arasında geçen bazı olayları ileri sürerek haklarında hürmete aykırı sözler söylemek hiç bir müslümana yakışmaz, ve asla caiz olmaz. 33- Kur'an-ı Kerimi okumaya "Euzü çekerek ve Besmele okuyarak" başlanır. Rabbimizin bu mukaddes kitabından gereğince yararlanmak için her halde yüce varlığına sığınmamız ve kendisinden yardım dilememiz lazımdır.

Bir Kur'an-ı Kerim ele alınarak okunacağı zaman abdestli bulunmak gerekir. Okurken kıbleye dönmeli, toparlanıp saygılı bir duruma geçmelidir. Abdestsiz kimse kılıfsız (bir mahfaza içinde olmayan) Kur'an-ı Kerimi ele alamaz. Kutsal kitabı ancak temiz ve abdestli olan eller tutabilir. 35- Kur'an-ı Kerim, temiz yerlerde, avret yerleri kapalı olan kimselerin yanında, onu dinlemeleri şartı ile, açıkça okunabilir. Pis yerlerde veya avret yerleri açık olanlarla başka işle uğraşanlar yanında açıkça okunması mekruhtur. Dışarda bulunup okunan Kur'an-ı Kerime karşı saygılı bir vaziyet takınmayacak kimselerin işitecekleri şekilde aşikare Kur'an okunması uygun değildir. Bu durum, Kur'an-ı Kerime saygısızlığı ve halk için de manevî sorumluluğu gerektireceğinden buna sebebiyet vermemelidir.

Hattat olan bir yazar, yazacağı Kur'an-ı Kerim'in yapraklarını yüksekçe tutup ince olmayan bir kalemle ve temiz bir mürekkeble beyaz kağıt üzerine yazmalı, satırlarını seyrekçe bırakmalıdır. Kur'an-ı Kerim nüshalarını pek küçük boyda ince kalemlerle yazmak, tenzihen mekruhtur. Bu mübarek nüshaların altın veya gümüşle süslenmesi, bir saygı ifade ettiğinden caiz görülmüştür.

Kur'an Kerim'i, Hacer-i Esved'i, Kabe'nin eşiğini hürmet için öpmek caizdir. Buna "Diyanet öpmesi" denilir. Mübarek bir adamın elini öpmeye de "Tahiyye Öpmesi" denir. (İmam Şafî'ye göre ekmegi öpmek, mubah veya hasen olan bir bid'attır. Bu öpmek, Hanefilerce de mubah görülebilir.) 38- Kur'an-ı Kerimle, diğer din kitapları ile, kaşında (yüzüğün taşında) Kur'andan bir şey yazılı yüzüğü dindtaşıyarak, bir zaruret bulunmadıkça, helaya (tuvalde) girilmez, hürmete aykırıdır. Bunları helaya girmeden önce çıkarmalı ve temiz bir yere bırakmalıdır.

Bir Kur'an-ı Kerim okunamayacak hale gelince, temiz bez parçası içine konup ayak basılmayacak bir yere gömülmelidir. Bu, Kur'an'ı bir küçümseme değil ona bir ikramdır. Bununla beraber üzerine toprak atılmamalı, tahtadan bir çatı yapılmalıdır. Bu gibi Kur'an-ı Kerimleri yakmak caiz değildir. Kur'an'dan başka diğer din kitapları eskiyince hem gömülebilir, hem de akar suya bırakılabilir, hem de içlerindeki mukaddes isimler silindikten sonra yakılabilirler. Bu gibi kitapların kağıtlarına bir şey sarmak dine ve ilme karşı hürmetsizliği doğuracağından caiz olmaz. Yine, içlerinde Yüce Allah'ın veya Resül-ü Ekrem'in isimleri yazılı kağıt parçalarına da, bu isimler silinmeksizin bir şey sarılması mekruhtur.

Mabedlere karşı saygılı olmak da vacib olan bir görevdir. Bir cami veya mescide hürmetle girilir. Bunların içinde edeb ve saygı ile oturulur. Biçimsiz ve yersiz hareketlerden gereksiz konuşmalardan kaçınılır. (Mescidlere ait hükümler bölümüne bakılsın!...) Kur'an-ı Kerim'e, din ve imana, Peygamberlerden herhangi birine Peygamberin bir sünnetine, bir hadis-i şerife, bir İslam mabedine - Allah korusun- sövmek, hakarete bulunmak veya bunlardan birini küçümseyip hiçe saymak küfürdür. Bundan hemen tövbe etmek, Allah'dan mağfiret dilemek ve böylece imanı ve nikahı tazelemek icab eder. Bir insanın sarhoş halinde böyle çirkin bir işte bulunması, küfrünü gerektirmez. Çünkü küfür inanç bölümündedir, aklın gitmesiyle beraber küfür gerçekleşmez. Böyle bir kimse için gerekli olan günahından tevbe etmek ve içkiye son vermektir. Böyle bir harama devam etmemektir.

İnsan, aslında en güzel şekilde yaratılmış olan muhterem bir yaratıktır. Hiç bir kimseye sövülmemesi gerekir. Hele ağza sövülmesi büyük bir günahıdır. (Hakimin takdir edeceği ölçüde) tazir cezasını ve tevbe etmeyi gerektirir. Öyle ki, bazı fıkıh alimlerine göre, bir müminin ağzına sövülmesi küfrü gerektirir. Çünkü müminin ağzı iman ve Kur'an yeridir. Onun ağzına söven, Kur'ana dil uzatmış gibidir. Onun için böyle yapan kimsenin imanını ve nikahını tazelemesi gerekir. Kur'an-ı Kerimi veya herhangi bir din kitabını bilerek temiz olmayan bir yere atmak, Kur'an-ı Kerim ayetlerini ve kelimelerini sihir (büyü) gibi bir maksadla temiz olmayan şeylerle yazmak ve yine bu maksadla hürmete aykırı sözler söylemek küfrü gerektirir. Onun için bu gibi sözlerden son derece kaçınmak gerekir.

Sihir (büyü), bedenlere, ruhlara ve gönüllere tesir eden, insanı hasta bırakan, öldüren, karı-koca arasını açan birtakım dökümlerden, yazı, dua ve efsunlardan ibarettir ki, bütün din alimlerinde (müctehidlerce) kesinlikle haramdır. Böyle bir şey, fasık kimselerin ellerinden çıkabilir. Öyle ki, bazı müctehidlere göre, sihiri öğrenip başkalarına öğreten kimseler, dinden çıkmış olurlar; öldürülmeleri gerekir. Ancak bu işin cevazına inanmayarak yalnız kendisini büyüünün fenalığından korumak için sihir yapmayı öğrenen kimse, dinden çıkmış olmaz. ,,

"Büyücüler ve şeytanlar her istediklerini yaparlar" diye bir inanca sahip olmak da küfrü gerektirir. Sihrin (büyünün) bir gerçek tarafı var mıdır, yoksa bir sanattan, bir göz bağıcılıktan ibaret midir? Üç imama göre, sihrin gerçek bir yönü vardır. Bazı büyüler Yüce Allah'ın dilemesiyle tesir ederler. Fakat İmamı Azam'dan rivayet edildiğine göre, sihrin ne hakikati vardır, ne de eşya üzerinde bir tesiri vardır. Bazı olaylar bir rastlantı eseri olabilir. Bununla beraber sihrin çeşitleri vardır. Bir çeşidi sadece bir sanattan ibarettir, bir üstünlüğü yoktur.

Sihir yapanların tevbeleri, bazı müctehidlere göre kabul olunur, bazılarına göre olmaz. Muhakkak dünyada ceza görmeleri lazımdır. Çünkü bu bir zındıklıktır. Kehanette bulunmak (gaybdan haber vermek), yıldızlardan birtakım hükümler çıkarmak, "Remil" atmak da haramdır. İslam dini bu gibi işleri kesinlikle yasaklamıştır. Bunlarla zaman öldürmek, aydın ve düşünen insanlara asla yakışmaz.

Din ve Muamelâtta Sözlere Kabul Edilecek ve Edilmeyecekler

Sadece dinle ilgili Allah'la kul arasındaki bir ibadet işinde adaletli olan kimselerin sözleri kabul edilir. Fasıkların ve gayr-i müslimlerin sözleri kabul edilmez. Bir suyun temiz olmadığını adalet sahibi bir müslüman haber verir de, başka su bulunmazsa, teyemmüm caiz olur. Fakat bunu fasık veya ne olduğu bilinmeyen veya gayr-i müslim bir kimse haber verirse, araştırma yapmak gerekir. O suyun gerçekten temiz olup olmadığı araştırılır. Sonunda kuvvetli görüşe göre işlem yapılır. Şöyle ki: Eğer bu haber veren kimsenin doğru söylediğine kuvvetli bir zan hasıl olmuşsa, yalnız teyemmüm yapılır. Yalan söylediği hakkında kuvvetli zan varsa, o su ile abdest alınır ve ihtiyat olarak da teyemmüm edilir. 49- Bir suyun temiz olduğunu bir adil müslüman ve temiz olmadığını, diğer adil bir müslüman haber verse, bu suyun temiz olduğuna hükmedilir. Çünkü suda asıl olan temiz olmaktır. Fakat ölü bulunan bir hayvanın boğazlanmış olduğunu bir adil ve boğazlanmamış olduğunu da diğer bir adil şahıs haber verse, burada en kuvvetli olan kanaata göre işlem yapılır.

Bir gayr-i müslimin ihtida ettiğini (İslamı kabul ettiğini) bir müslüman haber verse, onun üzerine cenaze namazı kılınması caiz olur. Alım-satım ve benzeri muamelelere gelince, bunlarda adalet şart değildir. Fasıkların ve gayr-i müslimlerin sözleri de bu işlerde kabul edilir. Hatta bunların bu muameleler içinde saklı helal ve harama ait sözleri de geçerlidir. Misal: Bir gayr-i müslim, yanında bulunan bir et hakkında: "Ben bunu bir müslümandan veya bir kitab ehlinde aldım" dese, o eti bir müslümanın yemesi helal olur. Aksine olarak "bir Mecüsiden aldım" dese, helâl olmaz. Muamelat denilen işler, çok geniş ve çok kapsamlıdır. Onun için bu işlerde gayr-i müslimlerin de sözlerini kabul etmek sosyal bir zarurettir.

İslâm'da Aile ve Akrabalık İlişkileri

Müslümanlar arasında bir din kardeşliği vardır. Bu, din bakımından genel bir yakınlık ve akrabalıktır, en kuvvetli bir bağıdır. Bu yönden müslümanlar, herhangi ırka, herhangi yurda bağlı olurlarsa olsunlar, birbirine bağlıdırlar, birbirini sever, birbiri hakkında hayır isterler. Bir ayet-i kerimde buyurulmuştur. "Mü'minler şüphe yok ki, kardeşlerdir." Bundan başka müslümanlar arasında birbirinden farklı derecelerde bir soy, bir neseb, bir hısımlık ve akrabalık vardır. Bu bakımdan da aralarında birtakım görevler haklar ve hükümler bulunur. Bunların gözetilmesi dinimizce gereklidir.

Müslümanların çoğalmaları ve kuvvetlenmeleri, yurdlarını ve varlıklarını savunabilmeleri aralarında aile ocağının gelişmesine bağlıdır. Bu yönü ile aile kurmak ve bu ailenin devamına çalışmak İslam'da önemli bir görevdir. Şöyle ki: Aile yuvası kurmaya gücü yeten ve kendisinde kuvvetli bir meyil bulunan müslüman için evlenip aile sahibi olmak vacib veya farzdır. Nefsi taşkın olmayan bir müslüman için de bir müekked sünnettir. Bir hadis-i şerifte buyurulmuştur: "Evleniniz, çoğalınız; çünkü ben, kıyamet günü ümmetlere karşı sizinle öğünürüm." Fakat kadına zulüm ve eziyet edileceği bilinerek zevce haklarını çiğneyecek olan kimsenin evlenmesi haramdır. Çünkü bu durumda aile hayatından beklenen yararlar elde edilemez.

Talak (boşama) işine gelince: Bu bir yönden meşru ise de, diğer bir yönden yasaktır ve sakıncalıdır. Şöyle ki: Aile hayatından beklenen şeyler elde edilmeyince veya iffet ve geçim bakımından bir fenalık yüz gösterirse, boşama meşrudur, müstahsendir. Fakat böyle bir gerek ve zaruret bulunmadıkça boşama kötüdür, müstahsen değildir. Bir hadis-i şerifte buyurulmuştur: "Allah katında helal olan

şeylerin en sevimsizi boşanmaktır." Onun için aile hayatını yaşatmaya çalışmalı, gereksiz olarak ayrılma ve boşama olaylarına meydan vermemelidir. Bunun sorumluluğundan çekinmelidir.

Her müslüman için aile hayatı ile ilgili din meselelerini yeteri kadar bilip onları uygulamak da bir görevdir. Kimlerin birbiri ile evlenemeyeceğini, kimlerin evlenebileceğini ve kimler arasında mahremiyet bulunduğunu bilmek gerekir. Nikah denilen evlenme akdi (sözleşmesi) karı- koca olacak müslümanlar veya bunların velileri veya vekilleri arasında iki mü'min erkeğin veya bir erkekle iki mü'min kadının şahidlikleri ile gerçekleşir. Çiftlerden biri tarafından teklif ve diğeri tarafından kabul olur. Şöyle ki: "Ben seni zevce edindim" diye yapılan teklife, karşı taraf da "Kabul ettim" der. Çiftlerin veli veya vekilleri de şöyle der: "Ben falanın kızı falanı, velisi veya vekili olduğum falan için zevce kabul ettim," diye yapılan teklife karşı: "Ben de falan kimseyi, velisi veya vekili olduğum falancaya veli veya vekil olarak evlendirdim." der. Buna da şahitler şehadet ederler. Böylece icab ve kabul tamamlanıp akid yapılmış olur. Ayrıca kadına "Mehir" adı ile emsaline kıyasla bir mal verilmesi veya anılması gerekir. Bu "mehir" her iki tarafın rızası ile daha önce de tayin edilebilir. Kadın bu mehrini sonra kocasına bağışlayabilir.

Babalar, dedeler, anneler, nineler, erkek ve kız kardeşler, amcalar, dayılar, halalar ve teyzeler arasında bir soy yakınlığı ve ebedî bir mahremlik vardır. Bunlar arasında nikah asla caiz değildir. Bir kimse, hiç bir zaman bunlardan herhangi birini nikahlayamaz. Yine, bir kimse, kendi kardeşinin kızını ve bunun torunlarını da alamaz. Fakat bir kimse, amcasının, halasının veya teyzesinin kızını alabilir. İki kardeş çocukları birbirleriyle evlenebilirler. Bunlar arasında akrabalık varsa da mahremiyet yoktur.

Süt emme ile meydana gelen mahremiyet de, soyla sabit olan mahremiyet gibidir. Onun için bir kimse ile süt babası, süt anası, süt dedesi, süt ninesi, süt kardeş evladı, süt halası, süt teyzesi arasında ebedî bir mahremiyet vardır. Bunlar birbirleri ile evlenemezler. Süt mahremiyetinin gerçekleşmesi için, süt emen çocuğun iki buçuk yaşından küçük olması ve emdiği sütün boğazından geçmiş olması şarttır. Bu iki buçuk yıldan sonra emilen veya içilen süt ile süt evladlığı veya kardeşliği olmaz. Bu müddet İmam Azam'a göredir. İki İmama göre süt emme müddeti iki senedir. Zevcenin kocasının bazı akrabaları ile ve kocasının da zevcesinin bazı akrabaları ile Sıhriyet (Hısımlık) bakımından mahremiyetleri olur. Bu ise nikahın cevazına engeldir. Şöyle ki: Bir kimse, kendi karısının anasını, ninesini, başka kocasından olan kızını veya torununu asla nikahlayamaz. Karı koca arasındaki evlilik kalkmış olsa bile... Bir insan eğer bunlardan birine, helal olmadıkları halde yaklaşmış olsa veya bunların bir uzvunu, hararetini duyurmayacak bir engel olmaksızın şehvetle tutsa veya öpse, bunun karısı kendisine ebedî olarak haram olur. Buna "Hürmet-i Müsahere" denir. Bir kadın da kendi kocasının babası ile veya başka zevcesinden olan oğlu ile, torunu ile evlenemez. Bunların arasında da ebedî bir hürmet vardır. Eğer aralarında helal olmayan bir yakınlık (temas) veya şehvetli bir ilişki (dokunma) meydana gelse, bu zevce ebediyen kocasına haram olur.

Bir erkekle, kendi karısının kız kardeşi, halası veya teyzesi arasında geçici olarak bir hürmet vardır. O erkeğin zevcesi ile boşama gibi bir sebeble nikah (zevciyet) kalkınca, iddet çıktıktan sonra bunlardan herhangi birini nikahlayabilir. Bir kimse, üvey annesi ile, kendi oğlunun veya torununun karısı ile asla evlenemez. Nikah kalksa bile bu caiz olmaz. Bunlar arasında da "Hürmeti müsahere" vardır. Eğer bir kimse oğlunun veya torununu zevcesine veya babasının zevcesine gayr-i meşru ilişkide bulunsa veya şehvetle dokunsa, bu kadın kocasına ebedî olarak haram olur.

Hısımlıktan doğan haramlık, meşru olmayan ilişki ile de meydana gelir. Şöyle ki: Bir kimse, gayr-i meşru surette ilişki kurduğu veya şehvetle tuttuğu veya öptüğü veya tenasül organına şehvetle baktığı bir kadının neseb veya süt yönünden anasını, ninesini, kızını, torununu asla alıp nikahlayamaz.

Bunlarla kendisi arasında ebedî bir haramlık bulunmuş olur. Bu yapmış olduğu haram işin bir nevi cezasıdır.

Bir müslüman başkasının nikahında veya iddetinde bulunan bir kadını alamaz. Yine, bir müslüman Kitab Ehli denilen bir Yahudî ve Hıristiyan kadınla evlenebilirse de, bir Mecusî veya putperest kadını nikah edemez. Ancak kadın şirkini terk ederse, o zaman caiz olur. Müslüman bir kadın ise, hiç bir gayr-i müslimle evlenemez. Bu İslam dininde kesinlikle haramdır. Böyle bir durum, İslam şerefine, İslam yararına, müslüman kadının selamet ve mutluluğuna aykırıdır.

Müslümanların karşılıklı olarak birbirleriyle ilişkilerinde bir hürmet ve nezaket vardır. Bir müslüman, başkasının evine rızası olmadan giremez. Başkasının evi içine, izni olmadan dışardan bakamaz. Sözleri ile kimseyi rahatsız edemez. Erkekler, göbekleri altından diz kapakları altına kadar olan yerleri müstesna olmak üzere, birbirlerinin diğ er bütün organlarına bakabilirler. 66- Kadınların birbirlerine veya kocaları olmayan erkeklere bakmaları da, erkeklerin birbirlerine bakmaları gibidir. Onun için müslüman kadın, diğ er bir kadının veya bir erkeğin göbeği altından diz kapakları altına kadar olan kısmına bakamaz, diğ er uzuvlarına bakabilir. Ancak bir şehvet duygusu, kalben bir istek ve meyil bulunmamalıdır.

Bir erkek, kötü bir niyet olmaksızın yabancı olan (kendisine nikah düş en) bir kadının yalnız yüzüne ve ellerine bakabilir. Fakat kendisine ebedî olarak haram bulunan anasının, kızının ve teyzesi gibi kimselerin yüzlerine, başlarına, göğüslerine, kulaklarına ve baldırlanna, yine aralarında şehvet korkusu olmamak şartı ile bakabilir. 68- Erkek ve zevcesi arasında özel durum olduğ undan bunlar şehvetle veya şehvetsiz olarak birbirlerinin bütün vücutlarına bakabilirler. Yalnız cinsel organlara bakılmaması daha iyidir, edebe uygun olan budur. 69- Bir doktor tedavisinde bulunan bir kadının hasta olan herhangi bir organına zaruret mikdarı bakabilir. Fakat onun tedavisini bir kadına öğreterek ona yaptırması daha uygundur.

İslâmda Kazancın (Kesbin) Önemi

İslamda kazanç (geçim sağlama) alanına atılmak, aslında ilim gibi bütün müslümanlar için pek önemli bir görevdir. Bir hadis-i şerifde şöyle buyurulmuştur: "Çalışarak kazanç sağlama yollarını aramak, müslüman olan her erkek ve kadın için bir farzdır." Çünkü her müslüman, yükümlü olduğ u görevleri kazanç sayesinde yerine getirebilir. Bu görevlerin yapılması kuvvet ve sağlığa bağlıdır. Kuvvet ile sağlık da gıdaya ve diğ er ihtiyaçlara bağlıdır. Bunlar da ancak kazançla sağlanabilirler. Onun için kazanç alanına atılmak önemli bir görevdir, bir farzdır. Şöyle ki: Herhangi bir müslüman kendi nefsinin ve geçimleri üzerine gerekli olan kimseleri geçindirmeye ve borçlarını ödemeye yetecek kadar helaldan kazanmakla yükümlüdür, bu bir farzdır. Bir hadis-i şerifde buyurulmuştur: "Her müslüman üzerine helali aramak vacibdir." Fakirlere yardım, düşkünler e iyilik etmek için yetecek miktardan fazla kazanç sağlamak memduhtur (iyidir). Böyle bir kazanç naf ile ibadetten daha faziletlidir. Çünkü bunun yararı başkalarına dokunur. Geniş bir dirliğ e ermek ve fazla nimetlenmek için daha fazla kazanç sağlamak mubahtır. Bir hadis-i şerifde buyurulmuştur: "Salih (iyi ve dürüst) insan için, yararlı mal ne güzeldir." İnsanlara karşı büyüklenmek ve övünüp gururlanmak için yapılan kazançlar haramdır. Helal yoldan kazanılmış olması fark etmez. İnsanlara karşı serveti ve mevkii ile çalım satan kimseler ahirette Yüce Allah'ın gazabına uğrayacaklardır.

Çeşitli Kazanç Yollarının Üstünlük Dereceleri

Çeşitli kazanç yolları vardır. Bunlardan en faziletlisi, cihad yoludur. Sonra sırası ile ticaret, ziraat ve san'attır. Bazılarına göre, ziraat ticaretten daha faziletlidir. Şöyle ki: Müslümanlar için gerektiğinde cihada koşmak, İslamiyeti yüceltmek, İslam yurdunu ve varlığını korumaya çalışmak farzdır. Bu farz

duruma göre genişler. Eli silah tutan müslümanların bir kısmına ve yetişmezse hepsine yönelen bir farz olur. Bu uğurda düşman ile çarpışan ve düşmanı sindiren İslam mücahidleri gazi ve ölenler de şehidlik rütbesini kazanırlar. Şehidlere ölü denilmesi doğru değildir. Onlar ebedî bir hayata sahibdirler. Onlar Yüce Allah'ın manevî huzurunda rızıklanır dururlar. Onun için şehidlik büyük bir rütbedir. İşte bu cihad sonunda müslümanların galip gelerek mal elde etmeleri, en faziletli bir kazançtır. Çünkü bu sayede İslam üstün kılınmış olarak maddeye de sahip olunur. Bu mallar İslam devlet başkanı tarafından bir ölçü içerisinde mücahidlere bölünür. Bu malları mücahidlerin kendilerinin almaları, karışıklığa sebep olacağı, diğer mücahidlerle hazinenin haklarına aykırı düşeceği için helal değildir.

İslamda ticaret de pek önemli bir kazanç yoludur. Çünkü ticaret cemiyetlerin yükselmesine ve mutluluğuna sebebedir. Bir hadis-i şerifde: "Rızıkın onda dokuzu ticarettedir." buyurulmuştur. Diğer bir hadis-i şerifde şöyle buyurulmuştur. "Muamelesi doğru müslüman bir tacir, peygamberlerle, sıddıklarla, şehidlerle bir arada bulunur." İslamda ziraat da pek önemli bir kazanç yoludur. Bunun yararı çok geniştir. Ekincilik insanlarla beraber doğmuştur. Bununla ilk uğraşan zat, Hazret-i Adem aleyhisselam'dır. Bir hadis-i şerifde buyurulmuştur: "Rızıkı yerin altında bulunan şeylerde arayınız." Bu yüksek emir, hem ziraat, hem de madencilik için geçerlidir. İslam'da san'at da, pek geçerli bir kazanç yoludur. Birçok san'atlar vardır. Bunların bir kısmı cemiyet hayatı için gereklidir. İnsan kendine, en yararlı ve seçkin san'atlardan birini seçmelidir. Bir hadis-i şerifin anlamı şöyledir: "San'at, fakirlikten koruyan bir güvencedir."

İslam'da dilenme aslında bir kazanç yolu değildir. Az çok kazanabilmeye gücü yeten bir müslüman için dilenme haramdır. Müslüman yüksek bir şerefe sahip olduğu için onun ruhu dilenmeye tenezzül etmez. Ancak kazançtan tamamen aciz kalan bir kimse için dilenme gerekli olur. Böyle aciz bir kimse, dilenmeyi bırakıp açlıktan ölecek olsa, günah işlemiş olur. Çünkü kendisini tehlikeye atmış ve bir nevi intihar etmiş sayılır. Bu durumda dilenmek bir mecburiyet olduğu için zillet sayılmaz. Bir hadis-i şerifde buyurulmuştur: "Dilenme, kulun en son kazancıdır." Bir fakir dilenemeyecek durumda olursa, halini anlayan her müslüman için ona bizzat yardım edip yedirmek veya başkasını vasıta kılmak ve böylece onun hayatını kurtarmak farz olur. Bu farz yapılmazsa, durumundan haberi olan müslümanlar gûnahta ortak olurlar. Şu da bilinmelidir ki, bir günlük yiyeceği olan bir fakirin dilenmesi helal değildir.

Alış-Verişin Çeşitleri ve Kâr (Kazanç) Mikdarı

Satış, "Malı malla değişmek" demektir. Bir kimse, elindeki malını aza çoğa satabilir mi? Bu mesele açıklanmaya muhtaçtır. Şöyle ki: Satış işlemi başlıca dört kısma ayrılır:

1) Bir malı maliyet fiyatına satmaktır. Buna "Tevliye" denir ve caizdir. Bir satıcı, bazan elindeki malını hiç kâr gözetmeksizin aldığı fiata satar. Bu kendi hakkıdır. Ancak burada gözetilecek şey, maliyet fiyatını doğru söylemektir. Değilse, satıcı Allah katında sorumlu olur. Alıcı da, dilerse alış muamelesini bozdurur, dilerse fazla bedeli geri alır.

2) Bir malı maliyetinden noksana satmaktır. Buna da, "Vazı'a" denir. Burada da doğruyu söylemek gerekir. Burada alıcıya düşen ahlakî bir görev vardır. Şöyle ki: Eğer malını böyle noksan fiyatla satmakta olan kimse fakirse, onun zararına meydan vermemeli, o malı değeri ile satın almalıdır. Bu bir yardım ve sadaka yerine geçer.

3) Bir mala masraflarını ilave ederek maliyetini çıkardıktan sonra bir mikdar fazlası ile satmaktır. Buna da "Murabaha" denir. Sermayenin ve masrafların hepsini tam olarak tayin eden bir tüccar, elindeki malı az çok bir kârla satabilir, bu caizdir. Ancak alıcının o mala olan ihtiyacından

faýdalanmaya kalkışmamalı, insafı elden bırakmamalıdır. Aksi halde, böyle bir muamele kerahetten ve sorumluluktan kurtulmaz.

4) Bir malı, maliyetini söylemeksizin az çok istenilen bir bedel karşılığında satmaktır. Buna da "Müsaveme" denir. Böyle bir satış da caizdir. Hatta yalan söylemiş olmak ve sermayenin tayininde hataya düşmüş olmak tehlikesinden kurtulmak için bu tür satış iyidir. Ancak satıcı alıcıyı aldatırsa, onun piyasayı bilmemesinden faydalanarak o malın başka bir yerde bulunamayacağını ve malın çok kıymetli olduğunu söyleyerek aldatırsa ve böylece o malı Gabn-i Fahiş (aşırı aldanma) ile satarsa bu yaptığı iş helal olmaz. Satıcı Allah katında sorumlu olur. Alıcı da, böyle bir aldatmadan dolayı o malı geri verebilir. Gabn-i fahiş (aşırı aldanma), mal ve eşya cinsinden olan bir şeyi değerinden yüzde yirmi fazlasıyla, hayvanı yüzde on fazlasıyla, emlak ve akarı da yüzde beş fazlasıyla veya daha çoğa satmaktır. Fakat böyle bir aldatma bulunmayınca yapılan satış muamelesi zorla bozulamaz.

İhtikârın Mahiyeti ve Hükümleri

İhtikârın lûgat anlamı, azalsın ve kıymetlensin diye bir malı saklamaktır. Din deyiminde ise: "İnsanların ve evcil hayvanların yiyecek ve içecekleri olan maddeleri ucuz yerlerden alıp kıymetleri yükselsin diye kırk gün bekletmektir." Böyle yapan kimseye "Muhtekir" denir. İhtikârın kırk gün ile bağlanması, dünyaca yapılacak ceza bakımındandır. Yoksa bir gün bile ihtikare meydan veren kimse günahkar olup ahiret azabına hak kazanır. Bir beldeye dışardan gelecek malları, şehirde serbest satılmaması için şehir dışında karşılayarak satın almak da bir nevi ihtikârdır. İhtikâr, tarifinden de anlaşıldığı gibi, İmam Azam'a göre yalnız yenecek ve içilecek maddelerde olur. Fakat İmam Muhammed'e göre, elbiselik mallarda da ihtikâr olur. İmam Ebû Yusuf'a göre de, topluma zarar veren her hangi bir maddede ihtikâr olur. Altın, gümüş, demir ve diğer maddeler gibi...

İhtikârın hükümlerine gelince: Topluma zararlı olan bir ihtikâr, tahrimen mekruhtur. Yüce Allah katında sorumluluğu gerektirir. İhtikârın sonu iflastır. İhtikâr yapan, kendi adi yararı için toplumu zarara ve sıkıntıya sokuyor. Bunun sonucu olarak da toplumun hayatına kasdetmiş oluyor. Onun için yetkili idareci, ihtikâr mallarını satmasına hüküm verebilir. Eğer satmaz da karşı çıkarsa, uygun şekilde cezalandırılır ve o mallar ihtikârcının adına satılır. İhtikâr zamanında yetkili olan idareci eşyaya kıymet koyabilir. Şöyle ki: İdareci veya yetkili kıldığı kimse, bir zaruret görülmedikçe, ticaret mallarına kıymet biçemez. Bu durumda mallara "Fiat koymak" mekruhtur. Çünkü ticaretin gelişmesine engel olabilir. Bir hadis-i şerifde buyurulmuştur: "Gerçekte kıymet takdir buyuran, daraltan, genişleten ve rızık veren Yüce Allah'dır." Fakat bu malların sahihleri aşırı giderlerse ve böylece en az iki kat fiyatla satmaya başlarsa, idareci veya yetkili kılacağı kimse, bu konuda bilgi sahiblerinin fikirlerini alarak mallara fiyat koyabilir. Bunda bir sakınca yoktur. Hatta İmam Malik'e göre, kıtlık yıllarında fiatları belirlemek, vali bulunan zat üzerine vacib olur; İsterse fiatlarda bir aşırılık bulunmasın.

Bir kimse, kendi arazisinin ürünlerini hapsedmekle ihtikâr yapmış sayılmaz. Çünkü bu ürünler kendisinin katıksız bir hakkıdır. Buna toplumun hakkı girmez. Bir kimse, kendi arazisini ekmeyebilir. Bunun için ürününü de satmayabilir. Ancak kıtlık ve pahalılık zamanını beklediği için günaha girer. Çünkü müslümanlar için kötü bir niyette bulunmuş olur. Başka bir memleketten kendi memleketine getirmiş olduğu bir malı hapseden kimse, İmam Azam'a göre ihtikâr yapmış sayılmaz. Çünkü toplumun hakkı, bulundukları memleketten veya o memleketin çevresinden toplanan mallarda olur. Bununla beraber dış memleketlerden getirilen malları satmak müstahabdır. Bunları hapsedmekte kerahet bulunur. İmam Ebû Yusuf'a göre, bu kimse de ihtikâr yapmış sayılır. Bunun hakkında muhtekir işlemi uygulanır. İmam Muhammed'e göre ise, adete uygun olarak dışardan getirilen malları hapsedmek (bekletmek) mekruhtur. Fakat adete aykırı olarak pek uzak yerlerden getirilen malları

bekletmek mekruh değildir. Çünkü bunlarda toplumun hakkı bulunmaz. Sonuç: İhtikârda hayır yoktur. Bu, şefkat ve merhamet duygularına aykırıdır. İnsanlık ve hayırseverlik duygularına karşı olduğundan bundan kaçınmalıdır.

Ribanın Mahiyeti ve Nevileri

Riba'nın lûgat anlamı ziyade demektir. Din deyiminde, alış-verişlerde bir karşılık olmaksızın akidler arasında ziyade bir mikdarı şart koymaktır. On dirhem gümüşü, on bir dirhem gümüş karşılığında satmak gibi. Riba, tartı ile satılan altın ve gümüş gibi mallarla ölçekle satılan buğday, arpa, hurma, tuz, kuru üzüm gibi şeylerin alış-verişinde olur. (Malikîlere göre riba, yalnız altın ile gümüşte ve geçim sağlanan erzakta olur. Şafilere göre de, yalnız altın ve gümüşle, yiyecek sayılan şeylerde olur.) Riba, iki nevidir: Riba-i Fazl ve Riba-i Nesîe.

Riba-i Fazl, tartılan veya ölçülen bir cins eşyanın kendi cinsi karşılığında peşin olarak ziyadesi ile satılması şeklinde olur. Onun için altın, gümüş, bakır, buğday, arpa ve tuz gibi bir madde, kendi cinsi ile hemen değiştirilecek olsa, mikdarları birbirine eşit olması gerekir. Birinin mikdarı biraz fazla olunca, bu bir riba olmuş olur. Bu fazlalık haramdır. Allah yanında cezası pek büyüktür. Aynı cinsten olan bu iki kısım eşyadan biri, sanat ve kıymet bakımından veya bir diğerinden iyi olma bakımından farklı olsalar bile, yine riba olur. Altın ile gümüş, sanat bakımından veya darb edilmiş para haline geçmekle tartıya bağlı olmaktan çıkmazlar. Ağırlıkları ile işlem görürler. Çünkü bunların tartıya bağlı olmaları dinin bir hükmüdür. Misal: On gram altın, yine on gram altın karşılığında peşin olarak satılır. On bir gram karşılığında satılamaz. Bu bir gram fazlalık riba olur. Yine, on kile buğday, on kile buğday karşılığında peşin olarak satılabilir. Fakat dokuz veya on bir kile karşılığında satılamaz. Ziyade olan mikdar ribadır. Riba-i Fazl'den kurtulmak için, bir cinsten olan riba ile ilgili mallardan her birini ya tamamen veya kısmen kendi cinslerinden başkası ile değiştirmelidir. Misal: On gram altın, yüz gram gümüş karşılığında ve on kile buğday, on beş kile arpa karşılığında peşin olarak satılmalıdır. Yine on gram altın, dokuz gram altın ile bir mikdar gümüş ağırlığı karşılığında veya on kile buğday, beş kile buğday ile sekiz kile arpa karşılığında peşin olarak değiştirilebilir.

Riba-i Nesîe'ye gelince: Bu da tartılan ve ölçülen şeyleri, birbiri karşılığında veresiye olarak değiştirmektir. Mikdarları eşit olsa bile, haramdır. Örnek: On gram gümüş, bu ağırlıktaki gümüş para karşılığında veresiye olarak satılamaz. Çünkü bunların cinsleri ve mikdarları birdir. Biri peşin, diğeri veresiyedir. Bu şekilde aralarında bir fark vardır. Onun için bu bir riba işlemidir ve günahıdır. Yine, eldeki bir kile buğday ile sonradan harman zamanında verilecek bir kile buğday satın alınamaz. Bunlar iyi veya düşük cins olma bakımından farklı olsalar da yine ribadır. Çünkü cinsleri ve mikdarları aynıdır. Böyle olmakla beraber biri peşin, diğeri veresiyedir. Veresiye ise, peşine karşılık olamaz. Arada bir fazlalık bulunmuş olur. Tartıya bağlı olan şeyler, cinsleri değişik olsa da, birbirleri ile veresiye olarak değiştirilemezler. Şu kadar kilo demir karşılığında, o kadar kilo bakır veresiye olarak satılamaz. Çünkü bunlar ağırlığa bağlı olmak bakımından birdirler. Yine, şu kadar kile buğday o kadar kile arpa karşılığında veya tuz karşılığında veresiye olarak satılamaz. Çünkü bunlar ölçüğe bağlıdır. Bu esastan yalnız nakid para müstesnadır. Şöyle ki: Nakid paralar karşılığında, nakid cinsinden olmayan tartılır ve ölçülür şeyler peşin olarak alınabileceği gibi, veresiye olarak da alınabilir. Çünkü alış-veriş için buna ihtiyaç vardır.

İstikraz (Ödünç Alma) Meseleleri

İstikraz (borç alıp verme) muamelesi, altın ve gümüş gibi yalnız misliyat denilen tartılır şeylerde, ölçüğe bağlı buğday ve arpa gibi şeylerde ve taneleri arasında kıymet değiştirecek derecede fark bulunmayan yumurta ve ceviz gibi sayıya bağlı şeylerde olur. Hayvanlarda ve kumaş gibi değere bağlı şeylerde olmaz. Gerek altından ve gümüşten ve diğer maddelerden olan nakid paralar, gerekse diğer

tartılan veya ölçülen şeyler, sonradan yalnız misilleri alınmak üzere borç olarak alınıp verilebilir. Buna "Karz-ı Hasen" denilir. Sosyal bir yardım olduğundan büyük bir sevabdır. Fakat bunun karşılığında fazla bir şey verilmesi şart kılınırsa, bu bir faiz olur ki, riba hükmündedir. Borç verenin bir veya birkaç kişi olması arasında bir fark yoktur.

Borç alınan şeyler, sonradan kendi misilleri ile ödenir. Borç alınan bir altın para, yine aynı bir altın para olarak ödendiği gibi, bir altın para ile bir miktar buğday, yine fazlalık yapmaksızın aynı altın para ve aynı ölçek buğdayla ziyade yapmaksızın ödenir. Ancak borç alınan para, geçer kağıt para iken sonradan piyasada bulunmasa veya geçmez bir hale gelse, kabul edilen fetvaya göre, son geçerli olduğu tarihteki kıymeti ile ödenir.

Bir kimse, borç verdiği para ve başka şeylerin tamamını veya bir kısmını borçlusuna bağışlayabilir. Borç alanda, arada bir şart olmaksızın alacaklı olan kimseye hediye verebilir. Sonuç: İstikraz işlemlerinde iki taraftan birine şart kılınan bir menfaat helal değilse de, şart koşulmayan bir menfaat helaldir. Onun için bir borçlu, borcunu ödemekle beraber kendiliğinden, bir adet olmayarak, bir miktar fazla verse, bu helal olur.

Bir kimsenin bir parayı, başka bir yerde bulunan bir adama ödemek şartı ile borç alması mekruhtur. Fakat böyle bir parayı aralarında bir şart bulunmaksızın, borç verenin izni ile, başka bir yerde bulunan bir adama götürüp vermesi mekruh değildir. Hatta böyle bir şart ve adet bulunmaksızın, biraz da fazla vermesinde bir haramlık yoktur. Bu, bir bağış olur.

Bir kimsenin bir adama, her ay veya her yıl belli bir miktar ödemek üzere para vermesi caiz değildir. Verilen bu ödünç paraya karşı alınan fazla paralar riba olmuş olur. Fakat belli bir parayı muayyen işte kullanıp elde edilecek kârından belli bir nisbette, üçte bir veya dörtte bir gibi, vermesi şartı ile para verilmesi caizdir. Çünkü bu bir ticaret ortaklığı işlemidir. Bu durumda o kimsenin zarara da sermayesi nisbetinde ortak olması gerekir. Komşular arasında ekmekler, ister sayı ile ve ister tartı ile borç alınıp verilebilir. Bu husustaki işlem bir kolaylık ve zaruret esasına bağlıdır. Bu, İmam Muhammed'in görüşüdür ve fetva da buna göredir.

Faizin dinde yasak olmasının birçok hikmetleri vardır. Önce, muhtaç bir kimseye verilen bir paradan, daha sonra fazla bir şey alınması sosyal yardımlaşma görevine aykırıdır. Sonra bir paranın bu şekilde artırılması, çok kere insanın çalışma gayretini azaltır. Onu tenbelliğe sevk edebilir. Bununla beraber borç alınan paradan borç alanın bir kazanç elde edip etmeyeceği kesin değildir. Bir ihtimalden ibarettir. Çok kere alınan borç paralar boşuna harcanarak karşılığında birçok zararlara katlanmak gerekir. Rehin verilen nice kıymetli malların bu yüzden hiç bahasına elden çıktığı daima görülür. Oysa ki, verilecek fazla miktar belli ve kesindir. Onun için düşünülen bir kazanç, kesin ve belli olan bir mala karşı tutulamaz. Aslında kesin bir lüzum görülmedikçe, borç alınmamalıdır. Borç huzuru ve rahatı kaçıır, hürriyeti kısıtlar. Borç verecek durumda olanlar da, ellerinden gelen yardımı muhtaçlardan esirgememelidirler. Sadece Allah rızası için "Karz-ı Hasen" sureti ile borç verip mükafatını Allah'dan beklemelidir. Yerinde olarak verilen borç para, sadaka vermekten daha faziletlidir. Bununla beraber borç alacak olanlar da, güvenilir ve sözünde durur, ilk fırsatta borcunu öder kimselerden olmalıdırlar. Bu gibi iyi duygulardan yoksun olmak, yardımlaşma görevini de bozar.

İslâmda Yapılması Yasak Şeyler

Ferdlerin ve cemiyetlerin selametine, selamet ve mutluluğuna aykırı olan şeyler, İslam dininde yasaktır, haramdır. Bunların yapılması, hem dünyaca, hem, de ahiretçe sorumluluğu gerektirir. Bunlara: "Günah, masiyet, ism" denir. Günah olan şeyleri bizzat yapmak caiz olmadığı gibi, o gibi şeylere razı olmak ve bir zorlama olmadıkça yardım etmek de caiz değildir. Misal: Bir kimse, bir eşya

çalamaz, bu haramdır, cezayı gerektirir. Bir kimse bir şeyin çalınmasına razı da olamaz, ona yardım da edemez. Bu da haramdır, yasaktır. Günah olan şeylere razı olmak veya yardım etmek, yerine göre ya haram, ya da mekruh olur. Bu, dinde bir esastır. Bunun üzerine çeşitli binlerce mesele bina edilebilir. Misal: Bir kimse, herhangi bir haksızlığı geçerli kılmak için bir kimseden bir mal alamaz. Bu rüşvettir, haramdır. Onun için bir haksızlığı geçerli kılmak için bir insan bir mal veremez ve böyle bir malın verilmesine aracı da olamaz. Bunlar da haramdır, yasaktır. Çünkü böyle alınması yasak olan bir şeyin, verilmesi de, verilmesine aracı olunması da haramdır, yasaktır. Bir hadis-i şerifde buyurulmuştur: "Yüce Allah rüşvet alana da, rüşvet verene de, bunların arasında rüşvete aracı olana da lânet etsin."

Bir kimse, murisinin (miras bırakanının) gayr-i meşru bir sebeble elde etmiş olduğu malından veraset hissesi almamalıdır, iyi olan budur. Bu bir takva ve zühd faziletidir. Böyle bir hisseyi almak, helal olmayan bir harekete razı olmak demektir. Bunun için insan helal olan hisse ile yetinmeli. O malın asli sahibi biliniyorsa, ona geri verilmelidir. Bilinmiyorsa, fakirlere sadaka olarak dağıtılmalıdır. Çünkü böyle kötü bir maldan kurtulmanın çaresi, sahibine çevrilme imkanı olmayınca sadaka olarak vermektir. Alacağı bir gıda maddesini haram hale getireceği veya alacağı genç bir köleye fena muamelede bulunacağı veya satın alacağı silahı kötülükte kullanacağı anlaşılan bir kimseye bunları satmamalıdır. Bu satış tenzihen mekruhtur.

Yenip İçilmesi Helâl Olan ve Olmayan Şeyler

Eşyada yenip içilme bakımından asıl olan mubah olmaktır. Bütün eşya, aslında insanların yararlanmaları için yaratılmıştır. Onun için aslında temiz olan, akla ve sağlığa zararlı olmayan bir kısım hayvan elleri ve buğday, arpa, pirinç gibi ürünler, sebzeler, meyveler ve sıvılar helaldir. Bunlar yenip içilebilir. Fakat bazı şeyleri yeyip içmek, insanlara zararlı, hikmet ve ihtiyaca aykırı olduğu için İslam dininde haramdır.

Hayvanlardan yaratılış gereği iğrenç olanların, dişleri veya tırnakları ile kendilerini savunup başkalarına saldıranların etleri haramdır. (Eti Yenen ve Yenmeyen Hayvanlar bölümüne bakılsın.) Bitkilerden insanı öldüren veya aklını gideren, vücudu zehirleyen veya herhangi bir şekilde sağlığa zararlı olan şeyleri yemek haramdır. Misal: Afyon, haşhaş, penç gibi sarhoşluk veren ve akli bozan şeyleri yemek caiz değildir. Bunlardan sarhoş olanlar için, İslam ahkâmına göre, tazir cezası gerekir. Tazir ise, yetkili hakim tarafından uygulanacak hapis, döğme, azarlama ve uyarı gibi cezalardır. Sıvılardan bedene zararlı olan, insana sarhoşluk veren şeyleri içmek haramdır. Çünkü sarhoşluk veren bir sıvının azı da, çoğu da müctehidlerin çoğunluğuna göre haramdır. Bir hadis-i şerifde buyurulmuştur. "Çoğu sarhoşluk veren şeyin azı da haramdır." Bu gibi sıvıların içilmesindeki zararlar, herkes tarafından bilinmektedir. Bu içkilerin cemiyet bünyesinde açtığı yaralar çok acıdır. Bunların ahiretteki sorumlulukları ise çok daha büyüktür. Hele hamr (şarab) denilen içkinin bir damlasını bile içmek ittifakla haram olup dinde had denilen cezayı gerektirir. Sonuç; Bu pek zararlı olan şeylerden kaçınmalıdır. Bunlardan kaçınmak, gerek ferdler, gerekse cemiyet için selamettir.

Temiz olan içilecek bir sıvı, bedene zarar verecek bir hale gelmedikçe bozulması ile haram olmaz. Fakat etler kokunca yenmesi haram olur. Süt, tereyağı, zeytinyağı kokmakla haram olmaz. Yiyeceklere gelince, bunlar bozulurda keskinleşirse temizliklerini yitirir. Onun için yenmeleri haram olur. Hamamların ve benzeri yerlerin pis sularını sebze bahçelerine akıtmak mekruhtur. Fakat bu gibi pis sularla sulanan bostanların sebzelerini yemek haram değildir. Birçok alimlere göre, mekruh da değildir. İnsan pisliğini satmak mekruhtur; fakat başka maddelerle karıştırılmış olan pislikleri ve herhangi bir hayvan gübresini satmak mekruh değildir. Pâk olmayan, kokmuş et gibi şeyleri yiyebilecek olan hayvanlara yedirmek caiz değildir. İçine temiz olmayan bir şey düşen veya akıtılan belli bir ölçüdeki sıvı temizliğini kaybederek içilmesi haram olur. Belli bir ölçünün üstünde bulunan

geniş havuzlarda da, içine düşen pisliğin tad, koku ve renginden biri kendini gösterirse yine temiz olmaktan çıkar. Artık içilmesi haram olur. (İkinci Kitaba bakılsın.)

Sayılan şeyler zatlari bakımından haram (haram liaynihi) dir. Bir de başka bir sebeble haram olan (haram liğayrihi) şeyler vardır ki, onlar da başkalarına ait olan mallardır. Şöyle ki: Başkasının malını rızası olmaksızın haksız yere almak haramdır. Aksi halde mal hürriyeti kalmaz, insanların mülkiyet ve tasarruf haklarına sahip olarak cemiyetle yaşanmaz. Bir baba, muhtaç olmadıkça, yaratılıştaki kötü davranışlı olan evladının malını kendi kendine yiyemez. Fakat bir ihtiyaç bulunmasa bile, iyi olan evladının malını alıp yiyebilir. Bir hadis-i şerifde buyurulmuştur: "Sen de, senin malın da babanıdır." Tedavi için temiz olan ilaçları yiyip içmek ve kullanmak caizdir. Çünkü Peygamber Efendimiz buyurmuştur: "Ey Allah'ın kulları! Tedavi olunuz; çünkü Yüce Allah yarattığı her hastalık için bir deva (ilaç) yaratmıştır. Yalnız bir tane müstesnadır ki, o da ihtiyarlıktır." Onun için birçok hastalıklar tedavi sebebiyle giderilir. Allah'ın düzeni böyle devam edegelmiştir. Bununla beraber şifayı ilaçtan değil, yüce Allah'dan bilmelidir.

Helal ve temiz olmayan şeylerle tedavide bulunmak esas olarak caiz değildir. Ancak bazı fıkıh alimlerine göre, başka bir ilaç bulunmayınca müslüman ve ehliyet sahibi bir doktorun göstereceği lüzum üzerine caiz olabilir. Şöyle ki: Bir hastalığın veya bir hastalığa sürükleyecek bir halsizliğin tedavisi için mubah (helal) bir ilaç bulunmazsa böyle bir doktorun "şifa ümidi vardır" diye tavsiyesi üzerine, aslında haram olan bir şeyle zaruret miktarı tedavi caiz olur. Fakat yalnız görünüşle yararı olan semizleme gibi bir şey için böyle bir ilacı kullanmak caiz değildir. Bunda tedavi mahiyeti yoktur. Onun için bunun haram olduğunda ittifak vardır. Görülen lüzum üzerine, bir organında ameliyat yapılacak olan bir kimseye, aklını giderecek temiz bir ilaç içirilmesinde bir sakınca görülmemektedir.

Yiyip İçme Mikdarı ve Bunların Edebleri

Ölmeyecek kadar yiyip içmek farzdır. Çünkü böyle bir yemekle insan oruç tutmaya ve ayakta namaz kılmaya güç kazanabilir. Öyle ki, insan canını helak olmaktan kurtaramayacak kadar helal bir şey bulamazsa, haram olan bir şeyden ölmeyecek kadar yiyebilir. Yine, boğazında kalan bir lokmayı gidermek için başka bir su bulamayınca, yeteri kadar haram bir içkiden içebilir. Fakat fazlasını yiyip içemez. Çünkü zaruretler, kendi mikdarlarına göre değerlendirilir. Bir insan kuvvetlenmek ve kuvvetini artırmak için doyuncaya kadar yiyip içebilir, bu mubahtır. Bundan daha çok yiyip içmek haramdır. Bunun ölçüsü, mideyi bozacağına üstün kanaat hasıl olacağı mikdardır. Bununla beraber ikram için veya ertesi gün tutacağı oruca kuvvet kazanmak için biraz fazla yiyip içmekle bir sakınca yoktur.

Misafir için veya her birinden bir mikdar yemek suretiyle ihtiyaca yetecek şekilde gıda alabilmek için, sofrada çeşitli yemek bulunmasında bir sakınca yoktur. Bununla beraber gereğinden fazlası israf sayılacağından uygun olmaz. Sofrada çeşitli yemişlerin bulunmasında da bir sakınca yoktur. Fakat yapılmaması daha iyidir. Fazla çeşitli şeyler mideyi bozabilir. Sonuç: Mubah olan şeyleri bir gerek olmaksızın çoğaltmak da israf sayılır, bundan kaçınılmalıdır. Sofra üzerinde gereğinden fazla ekmek bulundurmamak da böyledir. Ayakta su içilmemesi daha iyidir. Fakat yürürken su içilmesi zararlı olduğundan uygun olmaz. Suyu bir nefeste içmek sağlık bakımından zararlı görülmektedir. 125- Farz olan ibadetleri yapamayacak şekilde yiyip içmeyi azatıp riyazette bulunmak caiz değildir. Fakat orta bir şekilde yapılacak bir riyazet mubahtır.

Yemekten önce ve sonra eller yıkanmalıdır. Bir hadis-i şerifde buyurulmuştur: "Yemekten önce el yıkamak bir hasenedir. Yemekten sonra ise iki hasenedir, iki kat sevabdır." Cünüb olan erkekler ve kadınlar için, ellerini ve ağızlarını yıkamadan yiyip içmek mekruhtur. Adet görmekte olan kadınların da yemekten önce ellerini ve ağızlarını yıkamaları iyidir. Yemeklerin başında "Besmele" okumalı,

sonunda da "Elhamdülillah" demelidir. Bu nimeti bize veren, bu nimetten yararlanma kuvvetini bize ihsan eden merhameti geniş ve ikramı bol olan Allah'ımıza bu sebeble hamd ederek şükretmelidir. Yemeğin başında Besmele unutulursa, hatırlanınca "Bismillâhi alâ evvelihi ve ahirihi" denilmelidir.

Yemeğe başlarken, Besmeleyi sofranın başında bulunanların işitebileceği şekilde okumalıdır. Bu bir uyarma ve hatırlatma olur. Fakat yemek sonunda işililecek bir sesle "Elhamdülillah" denilmesi uygun değildir. Ancak sofradakilerin hepsi yemeklerini tamamlamış ise söylenir. Yemeklere az bir tuzla başlamak ve tuz ile tamamlamak yararlıdır, sünnettir. Ekmek parçalarına hürmet etmeli, bunların üzerine bir eşya koymamalı, bunlara parmakları, ağzı ve bıçakları silip atmamalıdır. Yemekler pek sıcak olarak yenmemelidir. Yemekler koklanmamalı, yemeklere ve sulara üflenmemelidir. Bunları yapmak edebe aykırıdır.

Yemek yerken konuşulmaması mekruhtur. Yemek yerken iyi kimselerin hallerini anlatmalıdır. Güzel bir şekilde konuşmalıdır. Hele misafirlerin yanında ev sahibinin susması hiç doğru değildir. Ev sahibi misafirlerin yanından ayrılmamalı, bizzat onlara hizmet gayretinde bulunmalı ve hizmetçisini misafirlerin yanında azarlamamalıdır. Yemek arasında ısrar etmeksizin "buyurunuz" demekle yetinmelidir. Böyle davranmak müstahabdır. Ev sahibi, misafirlerine ağırlık verecek olan kimseleri, misafirlerle beraber bulundurmamalıdır. Misafirlerde, ev sahibinin rızası bilinmedikçe başkalarını beraberlerinde davete getirmemelidirler. Ziyafetten sonra ev sahibinden izin istemeden ve "Allah'a ısmarladık, Allah'a emanet olunuz" gibi sözler söylemeden çıkıp gitmemelidirler.

Giyilmesi ve Kullanılması Gerekli ve Caiz Olup Olmayan Şeyler

Her müslüman için avret yerlerini örtecek şekilde sıcaktan ve soğuktan korunacak kadar elbise giymek farzdır. Bu elbiselerin etekleri, erkeklerde bacakların yarısına kadar, kadınlarda ayaklarının yüzlerine kadar uzamalı, kollar da parmak uçlarına kadar uzun bulunmalıdır. Erkeklerin elbisesi kırmızı veya sarı olmamalı, siyah veya beyaz renkte olmalıdır. Bu renkler müstahabdır. Yeşil renk de sünnete uygundur. Elbise ne çok yüksek, ne de çok bayağı olmalı, orta derecede bulunmalıdır. Çünkü her şeyin hayırlısı orta halde olanıdır. Bununla beraber Yüce Allah'ın verdiği nimeti gösterip şükretmek için süs olarak yeterinden fazla elbise edinmek müstahabdır. Peygamber Efendimiz buyurmuştur: "Allah sana ihsan edip nimet verdiği gibi, sen de nefsinle ikramda bulun." Diğer bir hadis-i şerifde şöyle buyurulmuştur: "Şüphe yok ki Yüce Allah nimetinin eserini kulunun üzerinde görmeyi sever."

Cuma ve bayram günlerinde, toplantılarda iyi ve güzel elbise giymek mubahtır. Fakat böyle elbiselerle daima bezenip durmak uygun değildir. Bu bir gurur eseri olur ve çok kere muhtaç durumda olanların kinini çeker. Böbürlenmek ve büyüklenmek için elbise giymek ise mekruhtur. Büyüklenmek maksadı ile yapılan her şey mekruhtur. İnsaniyete yakışmaz. Onun için başkalarına karşı böbürlenmek ve zorba kılığına girmek maksadı ile pek kıymetli elbiseler giyilmesi ve pek yüksek binalar yaptırılması mekruhtur. Hele böyle bir davranış israf derecesine varırsa harama dönmüş olur. Akıllı kemal üzere olan kimse, yalnız gururlanmak için ve yalnız gösteriş için israfa düşmez. Parasını boş şeylere harcayarak tutuma ve tedbire aykırı hareket etmez. Başkalarına kötü örnek olacak şekilde, cemiyet hayatında gedikler açılmasına sebebiyet vermez. Fakirlerin veya geçimleri orta halde olanların büyük zenginleri taklid ederek israfa düşmeleri caiz değildir. Bu çok acınacak bir haldir. Bir zengin için giyilmesi mubah olan bir elbise, bir fakir için mekruhtur, hatta haram olabilir. Herkes haline ve servetine göre hareket etmeli, takdire rıza göstermelidir. Din ölçüleri içinde hayatını düzenlemeye çalışmalıdır.

İpek kumaşlardan elbise giymek kadınlar için caizdir; erkekler için caiz değildir. Beden ile elbise arasında bir engel bulunsun veya bulunmasın eşittir. Fakat yalnız uzatma iplikleri ipek olan veya üzerinde dört parmak eninde ipek işlemeler, saçaklar ve kenarlar bulunan kumaşlardan elbise giymek

erkekler için de caizdir. Bir de erkeklerin savaş halinde ipekli elbise giymeleri, iki İmam'a göre caizdir. Bu gibi elbiseler mücahidleri düşmana karşı heybetli gösterir ve kılıç darbelerine karşı dayanıklı bulunur. Erkekler için ipek kumaşlar ve ipek takkeler mekruhtur. Erkek çocuklara da, ipekli ve altın sırmalı kumaşlar giydirmek kerahetten kurtulmaz. Fakat bir erkek ağrıyan gözüne ipekli bir mendil bağlayabilir, bunda bir sakınca yoktur.

İpekli eşyadan başka bir şekilde yararlanılabilir. İbrişimden dokunmuş bir seccade üzerinde namaz kılınabilir, bunda bir kerahet yoktur. Yine evin iç kısmını ipekli kumaşlarla süslemek de caizdir. Fakat bunlar bir övünme için olmamalıdır. Yüzleri ipek kumaştan yapılan minderler üzerine oturmak ve böyle yataklarda yatmak da İmamı Azam'a göre helaldir. Üzerinde "Maşallah" veya "Elhamdülillah" gibi bir yazı işlenmiş bir seccadeyi veya herhangi bir döşemeyi yere sermek mekruhtur. Yazıların araları açılmış ve bazı harflerin üzerine örgü örülmüş olsa bile fark etmez, keraheti vardır. Çünkü tek başına yazılan harflere de saygı göstermek gerekir. Harflerdeki bitişikliği kaldırmak keraheti gidermez.

Altın-gümüş ve diğer mücevherat ile kadınların süslenmeleri caizdir. Erkekler ancak süs maksadı olmaksızın gümüşten halkalı mühür kullanabilirler. Süs için olsa bile, gümüşlü kemer, altın yaldızlı ve işlemeli kılıç kullanabilirler. Fakat altından, demirden, tunçtan, şişeden ve taştan halkalı mühür kullanamazlar; bu haramdır. Mühürde kaşa değil, halkaya itibar edilir. Mühürün kaşı taştan akîkten, yakuttan ve diğer şeylerden olabilir. Ancak ihtiyaç olmadıkça mühür kullanılmaması daha iyidir. Yalnız süs maksadı ile evlerde altın ve gümüş kaplar, tabla ve benzeri şeyler bulundurmamak caizdir. Fakat altın ve gümüş kaplardan yemek yenmesi, su içilmesi, yağlanması ve koku sürünülmesi hem erkeklere, hem de kadınlara mekruhtur. Gümüş veya altın çatalkaşıkla yemek yenmesi de böyledir. Gümüş veya altın kalem veya hokka kullanmak da kerahetten boş değildir. Ancak altın veya gümüş bir kap içinde bulunan bir yiyeceği başka bir kaba aktararak sonra yemek, içmek ve kullanmakla bir kerahet yoktur. Yine gümüşle süslenmiş kaplardan su içilmesi de mekruh değildir. Yeter ki gümüşlü tarafı ağza alınmasın.

Kalaylanmamış bakır ve tunç kaplardan yemek yenmesi mekruhtur. En iyi olan porselen cinsi kaplardır. Şişeden, billurdan ve akîkten yapılmış kapların kullanılmasında bir kerahet yoktur. Bunların temizlenmesi kolaydır. Bunlar, sağlık yönünden madenî kaplardan daha iyidirler. Sallanan bir dişi gümüş bir tel ile bağlamak caizdir. Fakat altın bir tel ile bağlamak, İmamı Azam'a göre caiz değildir. İmam Muhammed'e göre, her ikisi ile de bağlamak caizdir, bunda bir kerahet yoktur. Bir rivayete göre, İmam Ebû Yusuf'un içtiği da böyledir. Yine, çıkan bir dişi yerine koyarak gümüş veya altın bir tel ile bağlamak, İmamı Azam'dan bir rivayete göre mekruhtur, çünkü bu diş ölünün dişi hükmündedir. Bunun yerine besmele ile boğazlanmış bir koyunun dişi gümüş bir tel ile bağlanabilir. Bunun yerine gümüşten bir diş de edinilebilir. Fakat İmam Ebû Yusuf'a göre, çıkan bir dişi yerine koyarak gümüş veya altın bir tel ile bağlamakta veya onun yerine gümüşten bir diş edinilmesinde bir sakınca yoktur. Çıkan bir dişin yerine konulmasına İmamı Azam'ın da katıldığı, İmam Ebû Yusuf'dan rivayet edilmiştir. İmam Muhammed'e göre ise, çıkan dişin yerine gümüşten de, altından da diş konulabilir. Düşmüş veya kesilmiş bir burun yerine altından burun yapılabilir. Fena kokacağı için gümüşten yapılmaz.

Nazar değmesin diye, çocukların elbisesine boncuk işlenmesi ve nazarlıklar takılması caiz değildir. Bunlar cahiliyet devrine ait adetlerdir. Fakat ekin tarlalarında ve bostanlarda birer değnek üzerine hayvan kafası takılmasında bir sakınca yoktur. Bunlar hem birer korkuluktur, bazı zararlı kuş ve hayvanların buralara sokulmasına engel olur, hem de göz değmemesine sebep olabilir. Çünkü göz değmesi, çok kez olagelen bir afettir. İnsana da, hayvana da, mala da değebilir. Onun için tarlaya ve bostana bakacak kimselerin gözleri, önce bu yüksek korkuluklara değer. Artık ondan sonra ekin ve

diğer şeylere dokunmasında bir zarar kalmayabilir. Nazardan (göz değmesinden) Yüce Allah'a sığınmalıdır. Peygamber Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) buyurmuştur: "Bir kimsenin kendisinin veya kardeşinin bir şeyi hoşuna giderse, bereketle ona dua etsin çünkü göz değmesi hakdır." Bereketle dua ise şöyle yapılır: "Şekil verenlerin en güzeli olan Allah ne yücedir! Allah'ım, buna bereket ver." Bizlerce: "Maşallah Tebarekallah" denilmesi adet olmuştur. Bir hadis-i şerifde de: "Her kim hoşuna giden bir şeyi görünce, "Maşallah lâ kuvvete illâ billâh" derse, ona göz zarar vermez" diye buyurulmuştur.

Lukataların (Buluntu Malların) Mahiyeti ve Hükümleri

Bir yerde bulunan ve sahibi bilinmeyen yitik bir mala "Lukata" denir. Bunu o yerden alıp kaldırmaya "İltikat" ve bunu kaldırıp alan kimseye de "Mültakıt" denir. Başkalarının rızası olmaksızın mallarını haksız yere almak haram olduğu gibi, yitik malları alıp benimsemek de haramdır. Bir kimse bir yerde yitik bir mikdar para veya eşya bulsa, bunu sahibine vermek üzere, oradan alıp kaldırabilir. Fakat kendisi için alıp kaldıramaz. Bu bir hırsızlık sayılır. Yitik eşyayı alıp kaldırmakta şu hükümler vardır: 1) Görüldüğü yerde alınmayıp bırakıldığı zaman zayi olmasından korkulmayan bir yitiği alıp kaldırmak mubahtır. 2) Alınmayıp bırakıldığı takdirde zayi olmak ihtimali bulunan bir yitiği almak ve sahibi için saklamak mendubdur. 3) Zayi olacağı anlaşılan bir yitiği almak ve saklamak vacibdir. 4) Herhangi bir yitiği sahibine vermeyip kendisine mal edinmek maksadı ile almak haramdır.

Bir kimse, bir yitiği bulunca bunu sahibine vermek üzere aldığına başkasını şahid tutar, sonra sahibi çıkınca, kendisine ait olduğunu isbat edince malı ona teslim eder. Sahibine verilmek üzere şahitlik huzuruna alınıp saklanan bir yitik, onu bulanın yanında bir kusuru olmaksızın zayi olsa, sahibine bedelini ödemesi gerekmez. Yitikleri hükümete teslim etmek de caizdir. Hele gayrimüslimlere ait olduğu anlaşılan yitikler, devlet hazinesine konmalıdır. Sahipleri çıkarsa, aynen kendilerine verilir, eğer satılmışlarsa, bedelleri ödenir. Sahibleri çıkmazsa, toplumun ihtiyaçlarına harcanır. Yitiği bulan, kendisindeki yitiği uygun bir şekilde ilan eder ve yitiğin kıymetine göre uygun bir müddet bekler. Sahibi çıkmazsa onu fakirlere sadaka olarak verir. Onu bulan fakir ise, bundan faydalanabilir. Fakat sonradan sahibi çıkarsa bedelini borçlanır. Sahibinin aramayacağı anlaşılan pek az şeyler ise, bir müddet beklemeye gerek yoktur. Bir kuruş, bir meyve, adi bir mendil gibi...

Yollarda, bostanlarda, ağaçların altlarında bulunan başaklarla meyveler hakkına da yitik hükümleri uygulanır. Bu konuyu açıklamak gerekir. Şöyle ki: Yazın şehirlerde ağaçların altlarına dökülen meyveler, açık olarak veya adeta bağlı olarak herkesin faydalanmasına bırakılmışsa, bunlar alınıp yenilebilir; değilse, yenilemez, haramdır. Şehirlerde bahçe ve bostan içinde bulunan meyveler, ceviz gibi bozulmayıp kalabilecek şeylerden, sahiblerinin açık izni bulunmadıkça yenmez. Çabuk bozulacak şeylerden ise, sahih görülen görüşe göre, açıkça veya adet bakımından yasaklık yoksa alınıp yenilebilir. Diğer bir görüşe göre de, sahiblerinin rızaları bilinmedikçe alınıp yenmez. Bu durum köylerde olunca bakılır: Eğer meyveler bozulmayıp kalabilecek şeylerden ise, sahiblerinin izinleri bilinmedikçe, onlar alınıp yenmez. Fakat bozulacak şeylerden olurlarsa, sahih görüşe göre, yasaklandığı bilinmedikçe (ortaya çıkmadıkça) alınıp yenilebilir. Ağaç üzerinde bulunan meyvalara gelince, bunlar her nerede bulunurlarsa bulunsun, sahiblerinin izinleri bulunmadıkça, iyi olan alınıp yenmemesidir. Ancak çok bol olurda, yenmesi sahiblerine ağır gelmezse, yenilebilir. Bu durumda o meyvalardan bir mikdar alınıp orada yenilebilir. Fakat toplanıp başka bir yere götürülemez, bu caiz değildir.

Akar ırmak suları üzerinde bulunan meyveleri, çok olsa da, toplayıp yemek caizdir. Çünkü bunlar, bu halde bırakılırlarsa çabuk bozulurlar. Onun için bunları toplamaya hal delâleti ile izin vardır. Fakat böyle bir su üzerinde bulunan ağaçlara gelince, bakılır: Eğer sudan çıkarılacakları zaman kıymetleri yoksa, alınmaları helal olur. Fakat kıymetli şeyler ise, alınmaları helal değildir, bunlar üzerinde yitik

işlemi uygulanır. Bahçe ve bostanların içinde, duvarların diplerinde değil de, başka yerlerde dağınık veya toplu olarak bulunan meyveler hakkında da yitik eşya hükmü uygulanır. Sahipleri biliniyorsa onlara, bilinmiyorsa fakirlere verilir. Bunları bulan kimse fakir değilse, onlardan kendisi faydalanamaz.

Yollara dökülmüş olan ağaç yaprakları, eğer dut yaprakları gibi kendisi ile yararlanacak şeyler ise, bunları başkalarının toplaması caiz değildir. Yoksa bunların değerini ağaç sahibine ödemek gerekir. Fakat bunlar, yararlanılmayacak şeyler ise, toplanıp alınabilirler, ödenmeleri gerekmez. Ekin ve bostan tarlalarında ekinler ve bostanlar alındıktan sonra, başkalarının toplamasına adet olarak izin verilmişse, arta kalan ekin veya kavun, karpuz, hıyar gibi döküntü şeyleri, başkalarının toplaması caizdir. Sünnet veya düğün toplantılarında şeker veya para serpmekte bir sakınca yoktur. Bu serpilene şeyleri, orada bulunanlar toplayıp alabilirler. Bunları almak için avuçlarını ve eteklerini açanlar, avuçlarına veya eteklerine düşen şeylere sahip olurlar, bunları başkaları alamazlar. Alırlarsa, kendilerinden geri alınabilirler.

İslamda Eğlence ve Yarışmaların Hükümü

İslamda meşru sayılan eğlenceler mubahtır. Oyun ve eğlence denilen birtakım zararlı ve faydasız eğlenceler ise caiz değildir. Bunların bir kısmı haramdır. Bir kısmı da harama yakın mekruhtur. Bunlar aslında boş şeylerdir. İnsanın hayatı ise çok kıymetlidir, daima yararlı şeylerde harcanmalıdır. Zararlı ve faydasız şeylere harcanması doğru olmaz. Örnek: Kumar oyunu haramdır. Çünkü bunun zararı herkesçe bilinen şeydir. Kumar yüzünden kurtuluşa eren kimse gösterilemez. Fakat kumar yüzünden helak olmuş, perişan olmuş, acı ve kederler içine düşmüş binlerce insan ve aile gösterilebilir. Tavlâ, satranç gibi oyunlar harama yakın mekruhtur. Bunlar kıymetli zamanın kaybolmasına sebep ve kumara itici olacağı için, iyi şeyler değildir. Yalnız İmam Şafîî Hazretleri, bir rivayete göre de İmam Ebû Yusuf Hazretleri satrancın mubah olduğunu söylemişlerdir. Fakat satrancın bu mubah görülmesi, kumar şeklinde oynanmadığı ve bir vacibi terke sebep olmadığı takdirdedir. Değilse, ittifakla haramdır.

Bir hadis-i şerifte, "Üç oyundan başka diğer bütün oyunlar (eğlenceler) müslümana haramdır. Bu üç şey, ailesi ile eğlenmesi, atını eğitmesi ve oku ile yarışmasıdır." buyurulmuştur. Bunlar yararlı olan meşru eğlencelerdir. Aile ile eğlence, aile hayatının bir muhabbet ve neşe içinde devamını sağlar. Binek atlarını terbiye edip savaşa hazırlamak ve silah eğitimi görmek İslam yurdunun korunması için çok gerekli bir hizmettir. Bu önemli yararlarından dolayı bunlar caiz bulunmuştur. Boş bir eğlence ve kumar maksadı olmaksızın savaş için spor ve kuvvet kazanmak için yapılan birtakım yarışmalar caizdir. Bunlarla yararlı bir gayeye ulaşmak imkanı elde edileceği için, bunlar oyun ve eğlence sayılmazlar. Bunlar birer alışma ve cihad için hazırlıktır. Güreşler, silah atmalar, piyade ve binimli olarak yapılan yarışmalar hep bu kısımdandır. Bu yarışmalara katılanlara mükafat olarak para ve hediye verilmesi caizdir. Bunlar cihad yapmaya bir hazırlık ve teşviktir.

İslâm'da İnsanların Hayat ve Organ Dokunulmazlığı

İnsanların bedenleri ve organları hayatta olduğu gibi, öldükten sonra da hürmet edilmeye layıktır ve dokunulmazlığı vardır. Onun için herhangi bir insanın hayatına haksız yere kasdedilmesi haramdır, bir cinayettir. Yine bir insanın herhangi bir organını, kendi hayatına ait bir zaruret bulunmaksızın haksız yere kesmek ve yarmak da haramdır, bir suçtur. Bir insanı hadım etmek, haksız yere döğmek de caiz değildir.

İnsan hürmete değer bir yaratık olduğundan onun organlarından hiçbirisi ile kopararak faydalanılamaz. Onun saç, tırnak ve çekilmiş diş gibi, herhangi bir parçası satılamaz, bunları gömmek gerekir. Onun

için bir kadının saçları alınıp başka bir kadının saçlarına katılamaz. Böyle bir davranış insanın şerefine bir tecavüzdür, bir nevi uydurmacılıktan ibarettir. İnsanoğlunun bir parçası ile faydalanmak demektir. Öyle ki, bir kadın kendi saçlarına, kendisinin dökülmüş olan saçlarını da ilave edemez, bu da kerahetten beri değildir. Fakat insandan başka temiz bir yaratığın saçlarını ilave edebilir.

Yiyecek bir şey bulamayıp çaresiz kalan bir insan, kendi vücudundan et koparıp yiyemez. Başka birinin organlarından da, onun izni ile kesip yiyemez. Böyle bir emir ve müsaade doğru değildir. Fakat böyle çaresiz kalan kimse, bulacağı bir ölüden, hayatını kurtaracak kadar yer. Eğer yemez de ölürse, günaha girmiş olur. Oruç tutan kimse de, aynı şekilde ölünceye kadar bir şey yemezse, günah işlemiş olur. Yine, yiyecek bir şey bulunduğu halde, ondan yemeyip açlıktan ölen kimse de günahkar olur. 166- Ana rahminde bulunan bir bebeği düşürmek de caiz değildir, keraheti vardır ve bir nevi cinayettir. Ancak henüz canlı hale gelmemiş bulunan bir yavru, gerçek bir zarurete dayanarak tıbbî bir danışma sonunda düşürülebilir. Bir de gebe bulunan bir kadın, vücudunun sağlığı için ilaç içebilir. Bunun etkisi ile düşecek bebekten dolayı sorumlu olmaz. Çocuk olmasın diye azilde bulunmak (geri çekilerek korunmak) uygun değildir. Fakat zevcesinin muvafakatı ile caizdir. Ancak bir hastalık ve fesad korkusu ile (zevce muvafakatı olmadan) azil yapılabilir. Netice olarak, İslam nüfusunu azaltacak şeylere başvurmak doğru değildir.

Bir müslüman için intihar, ahirette büyük bir azabı gerektirdiği gibi, kendi ölümünü istemek de caiz değildir. Bir öfke veya geçim sebebiyle ölümü istemek mekruhtur. Bir hadis-i şerifde buyurulmuştur: "Sizden biriniz, kendisine dokunacak bir zarardan ve felaketten dolayı ölümü istemek zorunda kalırsa; Ey Rabbim! Benim hakkımda yaşamak hayırlı ise beni yaşat, eğer ölmek hayırlı ise beni öldür, diye dua etsin." 169- Bazı hayatî zaruretlerden dolayı insanlar üzerinde ameliyat yapılması caizdir. İçinde taş bulunan bir mesaneyi usulüne göre yarmak veya bütün vücuda dağılacak olan bir hastalıktan dolayı bir organı kesmek caizdir, bunda sakınca yoktur. Ölen bir kadının rahminde diri bir bebek bulunsa, bu çocuğu kurtarmak için, o kadının karnını sol taraftan yarmak gerekir. Yine, ana rahminde bulunan bir çocuk, parçalanmaksızın çıkarılamayacak şekilde bulunuyorsa, bu durum ana için bir tehlike arz eder. Onun için bakılır: Eğer çocuk hayatta değilse, parçalanarak çıkarılır. Eğer hayatla ise, böyle parçalanarak çıkarılması caiz değildir. Çünkü bir hayat sahibini kurtarmak için diğer bir günahsız parçalamak gerekecektir.

İnsanlara yararlı ve temizliğe yardımcı olduğundan dolayı Hitan (sünnet) işlemi, öteden beri bir sünnettir. Bilindiği gibi, erkek çocukların sünnet edilmelerine "Hitan" denilir. Bu, bir İslam alametidir. Bunun müstahab olan zamanı, çocuğun yedinci yaşından on ikinci yaşına kadardır. Daha önce de sünnet yapılması caizdir. Büluğa ermiş bir kimse sünnet edilmemişse, ya bizzat kendisi veya başarabiliyorsa zevcesi tarafından sünnet edilir. Bu da mümkün olmayınca bir sünnetçiye baş vurulur. İhtida eden (İslamı kabul eden) bir gayrimüslim, yaşlılığı sebebiyle sünnete dayanamayacağı, yetkililer tarafından haber verilirse, sünnet yapılmayabilir. Çünkü bir özre dayanarak vacibin bile terk edilmesi caizdir. O halde sünnetin terki daha elverişli olur.

Hayvanlara Yumuşak Davranmanın Gereği

İslam dininde bütün yaratıklara şefkatle muamele yapılması bir görevdir. Özellikle hayvanlara zulüm yapılmayıp iyi bakılması gerekir. Hayvanları fazla yormamalıdır, dövmemelidir. Hayvanlara eziyet cezası ağırdır. Çünkü hayvanların Allah'dan başka yardımcısı ve koruyucusu yoktur. "Allah'dan başka yardımcısı bulunmayanlara zulmedenler hakkında Hak Teala'nın gazabı pek şiddetli olacaktır" diye buyurulmuştur.

Hayvanların gözetilecek hakları vardır.: Evcil hayvanların yiyecek ve içeceklerini zamanında vermek, tımarlarına bakmak, onlara yumuşak davranıp iyi muamele yapmak gerekir. Her cins hayvan ayrı bir

hizmet için yaratılmıştır. Buna aykırı davranmamalıdır. Misal: Sığır cinsi öküzler, arabalara koşulmak ve tarlalarda çalıştırılmak için yaratılmıştır. Bunlara binilmemeli, yük vurulmamalı, merkeb gibi kullanılmamalıdır. Zararlı olmayan serçe ve hüdhüd gibi kuşları ve hayvanları boş yere öldürmemelidir. Hiçbir hayvanın yüzüne vurmamalıdır, yüzünü dağlamamalıdır. Hiçbir hayvanı nişan almak için hedef edinmemelidir. Kuşların yuvalarına geceleyin gitmemelidir. Geceler, onlar için bir güven ve istirahat zamanıdır. Zararlarını kaldırmak için, yılan, akrep, fare, çaylak, kara karga, kudurmuş köpek gibi hayvanlar öldürülür. Bununla beraber hiçbir hayvanı ateşe almak suretiyle öldürmek caiz değildir. Öldürülecek bir yılanın veya akrebin eşi intikam alır, diye söylenen sözün aslı yoktur. Bunların intikamından korkmak, fazla bir korkaklık eseridir, erkeklere yakışmaz.

İslâmda Maddî ve Manevî Temizlik

İslam dini, hem maddî, hem de manevî temizliğe büyük bir önem vermiştir. Bu iki kısım temizlik arasında büyük bir ilgi vardır. Bunlardan biri diğerinden ayrılmaz. Öyle ki bunlardan her biri, bir bakımdan maddî ise, diğer bir bakımdan da manevîdir. Abdest gibi... İslamda, maddî şeylerle kirlenen bir vücudu, bir elbiseyi, bir yeri temizlemek bir görev olduğu gibi, günah denilen manevî kötülüklerle kirlenmiş bulunan bir ruhu temizlemek de bir vazifedir.

Başlıca maddî temizlikler

1) İslamda, maddî şeylerle kirlenen bir vücudu, bir elbiseyi, bir mekan (yeri) ve diğer şeyleri su ile temizlemek esastır. Bu temizleme işlemi, temizlenecek şeyin durumuna göre farz, sünnet ve müstahabdır. 2) İslamda namaz kılabilmek için abdest almak ve gerekince gusletmek farz olan bir temizlik görevidir. 3) Müslümanlar için, yüzde, kulakta, burunda, tırnaklarda ve saç-sakallarda bulunan kirleri gidermek, saçları tarayıp bağlamak ve insanların tiksinesine meydan vermemek sünnet olan bir temizlik görevidir. 4) Her müslüman için haftada bir kez olsun, vücudunu yıkamak müstahabdır. Fazileti çok olan cuma gününde yıkanmaktır. Çünkü cuma, müslümanların bir bayramıdır, bir toplantı zamanıdır. O gün her yönden temiz olmak pek güzeldir. 5) Müslümanlar için, uzayan tırnakları ve fazla uzayan bıyıkları kesmek müstahabdır. Sakalda sünnet olan bir kabza miktarı uzun olmaktır. Ondan fazlasını kesmekte bir sakınca yoktur. 6) Koltuklarla kasıklarda bulunan tüyleri yolmak veya traş etmek müstahabdır. Bunlar haftada veya on beş günde bir temizlenmelidir. Bunu kırk güne kadar uzatmak harama yakın mekruhtur. 7) Erkeklerin veya kadınların, temizlenmek için özel hamamlara girmelerinde bir sakınca yoktur. Genel bir ihtiyaçtan dolayı bu caiz görülmüştür. Yeter ki avret yerlerini örtünler. Erkeklerin kendi aralarında, kadınların da kendi aralarında peştemal tutmayarak açık bir halde yıkanmaları haramdır. Hatta bir kimse yalnız başına bir yerde yıkanacağı zaman bir peştemal tutmalıdır. Edebe uygun olan budur. Tenha bir yerde peştemalı sıkıkmak veya temizlik yapmak için az bir zaman peştemalsız durmak caiz olabilir. 8) Hamamda vücudun baştan göbeğe kadar ve dizlerden topuklara kadar olan kısmını tellaka ovdurmakta bir sakınca yoktur. Fakat bazı alimlere göre, bir zaruret bulunmadıkça ovdurmak mekruhtur. Göbek ile dizler arasındaki kısmı ovdurmak ise, caiz görülemez. Ayakları ovdurmak da edebe aykırıdır. İhtiyacından dolayı bu hizmeti gören kimseyi küçültmemelidir.

Başlıca manevî temizlikler

1) Kalbleri güzel ahlakla, güzel niyetlerle temizleyip süslemeye ve nurlandırmaya çalışmalıdır. Manevî temizlik bunlarla ortaya çıkar. 2) Günahlarla kirlenen kalbleri tevbe ve istiğfarla temizlemeye çalışmalıdır. Bilindiği gibi, günahlar büyük ve küçük diye iki kısımdır. Büyük günahların başlıcaları şunlardır: Yüce Allah'ı inkar etmek, Yüce Allah'a ortak koşmak, kesinlikle sabit olan bir dinî hükme inanmamak. Bu üçü, Allah korusun, küfürdür. Allah'ın rahmetinden ümidi kesmek, Allah'ın azabından ve mekrinden emin olmak. Günah üzerine devam edip ısrar etmek (herhangi bir günahı devamlı olarak

işleyip durmak). Namazı, orucu terk etmek. Allah yolunda cihaddan kaçınmak. Anaya ve babaya asî olmak. Yalan yere şahidlikte bulunmak ve yemin etmek. Bir kimseyi haksız yere öldürmek. Bir kimsenin bir organını haksız yere kesmek veya işlemez hale sokmak. Faiz yemek, hırsızlık etmek ve rüşvet almak. Yetim malı yemek. Zina ve livata denilen çirkin işleri yapmak. İffetli kadınlara fuhuş isnad etmek. İşte bunlar, dereceleri farklı olan birer büyük günahdır. Diğer bir çok günahlar da küçük günahlardır. 3) Günahların bir kısmı, yalnız Allah Teala'nın hakkına aiddir. Diğer bir kısmı da insanların hakları ile ilgilidir. Birinci kısım günahlar için insan kalbi ile pişman olup Yüce Allah'dan af dilemeli ve bir daha öyle bir günah işlememeye kesinlikle karar vermelidir. O günah küfrü gerektiren bir iş ise, hemen imanı yenilemeli ve nikahı tazelemelidir. Namaz ve oruç gibi, kazası gereken bir ibadetin terkinden ibaret ise, hemen onu kazaya çalışmalıdır. Günahların insanlarla ilgili kısmında ise, yine kalben bir pişmanlık duyarak hem Yüce Allah'dan af dilemeli, hem de hakkına tecavüz edilen kimseden mümkünse, helallik istemelidir. Hak sahibini razı etmeye ve tecavüz edilen hakkı ödemeye çalışmalıdır. Ruhların seyyiat (kötülükler) denilen günah kirlerinden temizlenmesi, ancak böyle yapmakla olabilir.

Görülüyor ki, kutsal İslam dini, hem maddî hem de manevî temizlikleri birer dinî hükme bağlamış, bunları yalnız insanların keyiflerine bırakmamıştır. Peygamber Efendimiz de: "Temizlik imandandır" buyurarak temizliğe büyük önem vermiş, onun değerini göstermiştir. Diğer bir hadis-i şerifde de şöyle buyurmuşlardır: "Şüphe yok ki Yüce Allah temizdir, temizliği sever. İkrâmı boldur, ikramı sever. Cömerttir, cömertliği sever. Artık evlerinizin çevresini temiz tutun; Yahudilere benzemeye çalışmayın."

Bilindiği gibi, Yüce Allah bizi imtihan için yaratıp bu dünyaya getirmiş ve birtakım görevlerle yükümlü tutmuştur. Bizim mutluluğumuz ancak bu görevleri yapmakla olur. Bu görevleri yapmayanlar, Yaratıcımızın kutsal emirlerine aykırı davranmış olurlar. Böyle bir kimsenin kıymeti alçalmış, kalbi kararmış, ruhu kirlenmiş ve kendisi azaba hak kazanmış olur. Artık bu durumda yapılacak şey tevbedir. Allah'dan mağfiret dilemektir. İlahî emirlere göre hareket etmektir. Kirlenen bir ruhun temizliği, ancak bunları yapmakla olur.

İnsan, temiz ve günahsız olarak dünyaya getirilmiştir. Artık kirli ve günahkar bir halde ahirete gitmekten sakınmalıdır. İnsan şöyle bir düşünmelidir: Kendisini yaratan Yüce Allah'ın kutsal emirlerine karşı nasıl karşı çıkabilir! İnsanın ruhu böyle bir isyandan dolayı sızlamalı değil mi? İnsan, kudret ve büyüklüğüne nihayet olmayan O büyük yaradanından korkmalı, O'nun tükenmez nimetlerine kavuştuğunu düşünerek utanmalı değil mi? İnsan, insanlık gereği olarak günahtan kurtulamıyor, bu bir gerçektir. Fakat insanın kalbi bu günahtan dolayı sızlasın, ruhunda pişmanlık duysun, hemen Allah'a yönelsin. Günahının bağışlanmasını ve örtülmesini dilesin, daha tevbe imkanları elde iken günahlardan kurtulmaya çalışsın. Allahü Teala Hazretleri buyuruyor: "Ey müzminler! Hepiniz Allah'a tevbe ediniz ki, kurtulasınız." Resûlü Ekrem Efendimiz de: "Günahından tevbe eden, günah işlememiş kimse gibidir," buyurmuştur. Artık bizim görevimiz, günahlarımızdan dolayı, için için yanarak hakka dönmek ve istiğfarın başı denilen şu mübarek cümle ile Hak Teala Hazretlerinden tevbe ve istiğfar ederek, af ve kerem dilemektir. "Hayy olan, Kayyûm olan, kendisinden başka bir İlâh bulunmayan Yüce Allah'dan mağfiret dilerim." Ya Rabbi! Bizi uyandır, bizim dualarımızı ve tevbelerimizi kabul buyur, amîn... Vel-hamdü leke ya Rabbe'l-alemîn (Hamd sana mahsustur, ey bütün âlemlerin Rabbi!)

İslâm Ahlâkı

Ahlâkın Mahiyeti, Nevileri ve Ahlak İlminin Kısımları

Ahlâk sözü, hulk kelimesinin çoğuludur. Hulk, insanın ruhundaki "huy" dediğimiz bir meleke, özel bir hal demektir. Böyle bir meleke, ya hayırlı bir semere verir veya hayırsız ve zararlı bir semere verir. Bu bakımdan ahlak özellikleri güzel ve çirkin diye ikiye ayrılır. Şöyle ki: Güzel huylara ve bunların güzel meyve ve neticelerine: "Ahlak-ı Hasene, Ahlak-ı Hamide, Mehasin-i Ahlak, Mekârim-i Ahlak (Güzel Huylar)" adı verilir. Aksine çirkin huylara ve bunların meyvelerine de: "Ahlak-ı Kabiha, Ahlak-ı Zemîme, Mesavi-i Ahlak, Rezail-i Ahlak (Çirkin huylar)" denir. Örnek: Edeb, tevazu, kerem, birer güzel huy eseridir. Sefahat, kibir, cimrilik de birer çirkin huy eseridir. İşte bütün bu huylardan ve neticelerinden bahseden ilme "Ahlak İlmi" denilmektedir.

Ahlak ilmi, nezarî ve amelî ahlak diye iki kısma ayrılır. Nazarî Ahlak: Ahlak esaslarına ve kanunlarına ait görüşleri ve fikirleri gösterir. Amelî Ahlak: Ahlakla ilgili görevlerin nelerden ibaret olduğunu bildirir. İnsanlar, hayatlarındaki uygulama bakımından Nazarî ahlaktan çok, Amelî ahlaka muhtaçtırlar. Biz de bu eserimizde bu amelî ahlak kısmını biraz anlatacağız. Yalnız şunu da belirtelim ki, filozofların birtakımı, ahlak esaslarını lezzete, zevke, maddî menfaate, kalbin duygularına veya görev ve kemal duygusuna dayandırmak istemişlerdir. Oysa ki, bunlardan hiç biri, ahlak için yeterli bir dayanak olamaz. Bunlara dayanan ahlak müesseseleri, insanların bu konudaki ihtiyaçlarını karşılayamaz. Ancak hak bir dine bağlanan ve dayanan, bu yönden İlâhî bir mana taşıyan ahlak müessesesi, insanın manevî ihtiyaçlarını karşılar ve yükselmesine yeterli olur. İşte, Allah'a hamd olsun, bizler İslam dini sayesinde böyle yüksek bir ahlak müessesesine sahip bulunmaktayız.

Ahlâkın Önemi ve Arındırmaya Elverişli Olması

İslam dini, ahlaka pek büyük bir kıymet ve önem vermiştir. Aslında İslam, bir ahlak ve fazilet, bir hikmet dinidir. Öyle ki, Peygamber Efendimiz buyurmuştur: "Ben, ancak mekâkim-i ahlakı (ahlakın iyi ve güzel olanlarını) tamamlamak için gönderildim." İslamda, insanların manevî kıymetleri, sahib oldukları ahlaka göredir. Bir hadis-i şerifde buyurulmuştur: "Sizin imanca en güzeliniz, ahlakça en güzel olanınızdır." Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) diğer bir hadis-i şerifde buyurmuştur: "Allahü Teala'ya kullarının en sevgilisi, ahlakça en güzel olanıdır." Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle dua buyururdu: "Allah'ım! Ben, senden sağlık, afiyet ve güzel ahlak dilerim."

İnsanların ahlakı değişebilir. Çirkin huyları güzel huylara çevirmek işine "Tehzib-i ahlâk" denir. Bu değiştirme her halde mümkündür. Mümkün olmasaydı, Peygamber efendimiz: "Ahlakınızı güzelleştirin" diye emretmezdi. Nefisleri ile mücadele eden çok kimselerin başarıya ulaşarak çok güzel huylar kazandıkları daima görülmektedir. Nefis terbiyesi (riyazet-alıştırma), hayvanlara, otlara, çiçekler ve hatta taşlara tesir edip dururken, insanlara tesir etmez mi? "Huy canın altındadır. Can çıkmadıkça huy çıkmaz," sözü, her yönü ile doğru değildir. Bazı huyları değiştirmek güçtür; fakat imkansız değildir. Tedavi sayesinde bazı hastalıklar tesirsiz hale geldiği gibi, terbiye ve mücahede sayesinde de bazı huylar, hiç olmazsa, tesirini gösteremez bir hale gelir, güzel huyların karşısında siner kalır.

Görevlerin Mahiyetleri (Esasları) ve Nevileri

Görev, yapılması dinen zorunlu olan veya tavsiye edilen herhangi bir hayır, bir kemal ve güzel bir şey demektir. Bu tarife göre, görevler iki nevidir. Biri, dince zorunlu olan görevlerdir ki, bunları yapmamak herhalde azabı ve sorumluluğu gerektirir. Namaz, oruç, zekat gibi... Diğer nevi, dinen her halde zorunlu olmamakla beraber istenen ve tavsiye edilen ahlakî birtakım görevlerdir ki, bunlara riayet edilmesi bir kemaldır ve iyi haldir. İnsanın sevaba kavuşmasına ve övülmesine sebep olur. Yapılmaması ise, bir noksan olmakla beraber her halde bir sorguyu ve azabı gerektirmez. Nafile kılınan namazlar, fakirlere verilen sadakalar, insanlara karşı yapılan güzel ve kibar davranışlar gibi...

İnsanlara ait bütün görevler, İslam dininin çerçevesi içinde bulunmaktadır. Bunlardan dinen mecburi olan görevleri ve yapılması zorunlu işleri, kitabımızın ibadetler kısmında yazmış bulunuyoruz. Bu ahlak kısmında ise, en ziyade ahlakî, ihtiyarî görevlerden bahsedeceğiz. 7- Görevler, diğer bir bakımdan başka bir bölüme tabi bulunmaktadır. Şöyle ki: Görevleri, ya sırf Allah için veya insanın kendi şahsına ve ailesine karşı veyahut da cemiyete karşı yapılır. Bu bakımdan görevler, İlâhî şahsî, ailevî ve içtimâî (toplumsal) nevilerine ayrılır.

İlahi Görevler

Her akıl sahibi ve baliğ kimse, Allahü Teala Hazretlerini bilip ona kullukta bulunmakla yükümlüdür. Bir insan için bu kulluktan daha büyük bir nimet ve şeref olamaz. Biz önce büyük yaratanımızın varlığını, birliğini kudret ve azametini, kutsal emirlerini ve yasaklarını bilir ve doğrularız. Bunlar bizim inançla ilgili görevlerimizdir. Sonra da, namaz, oruç, zekat ve hac gibi sırf bedenî veya sırf malî veya hem bedenî ve hem de malî olan ibadetlerle yükümlü bulunduğumuzu bilir ve bunları seve seve yaparız, bunlardan feyiz alır, büyük zevk duyarız. Bunlar da bizim birer amelî görevimizdir.

İslam yurdunu koruma ve savunma da ilahî bir görev demektir. Cihad, İslam yurdunu koruma görevi bazan farz-ı kifaye, bazan da farz-ı ayın olur. Kesin bir zaruret bulunmadığı halde, İslam ordusuna katılmakla cihada, İslam yurdunu korumaya gönüllü olarak katılmak İlâhî ve vatanî bir ahlak görevidir. Dine ve İslam varlığına hizmetten daha büyük ne olabilir? Bir hadis-i şerîfde buyurulmuştur: "Müşriklere karşı mallarınızla, canlarınızla ve dillerinizle cihad edin." Onun için Allah yolunda cihad, beden ile olacağı gibi para ve dil ile de olur. Diğer bir hadis-i şerîfde de şöyle buyurulmuştur: "Cennetin kapıları, kılıçların gölgesi altındadır." İşte bütün bunlar, İslam'da askerliğin, dine ve İslam yurduna hizmetin ne kadar kıymetli olduğunu göstermeye yeterlidir. Ne mutlu İslam askerlerine, İslam'ın kahramanı mücahidlerine!..

Nefs ile mücadele de büyük bir cihaddır. Bundan dolayı çok önemli ilahî bir görevdir. İslamiyetin verdiği bir terbiye içerisinde nefsini korumayan kimse, ne kendisine ne de İslam yurduna gereği gibi hizmet edemez. Yüksek fedakarlıklar, yüksek bir İslam terbiyesi sayesinde meydana gelir. Buna dünya tarihi şahiddir. Bunun içindir ki, Peygamber Efendimiz bir savaştan döndükleri zaman ashab-ı kirama şöyle buyurmuşlardı: "Biz şimdi küçük bir cihaddan büyük bir cihada dönmüş bulunmaktayız." Bununla nefisle mücahedeye işaret buyurmuşlardı. Bir kısım nafil ibadetler de birer İlâhî görevdir. Örnek: Biz, Yüce Allah'ın rızasını kazanmak için nafil namaz kılar, oruç tutarız. Kalblerimizin nurlanması için zaman zaman Kur'an-ı Kerîm okuruz. İmanımızın nurunu artırmak için her şeyde yüce olan yaratıcımızın kutsal isimlerini anarız (zikrederiz). Anlayışlı ve uyanık bir ruha sahip olmak için büyük yaratıcımızın yüce kudretini ve eserlerindeki yüksekliği derin derin düşünürüz. İşte bütün bunlar, birer İlâhî görevdir.

Şahsa Ait Görevler

1) Beden terbiyesi: Öyle ki, her insan için temiz ve pak olmak, güçlü bir bedene sahip olmak gereklidir. Bir hadis-i şerîrde buyurulmuştur: "Kuvvetli olan mü'min, zayıf olan bir mü'minden hayırlıdır." 2) Sağlığı koruma: Sağlık büyük bir nimettir. Onun için sağlığa zararlı şeylerden kaçınmak ve gereğinde tedaviye önem vermek gerekir. Bir hadis-i şerife göre: "Ölümden başka her hastalığın bir devası vardır." Yeter ki, ilaç bulunsun... 3) Zararlı riyazetlerden kaçınmak: İslamda Ruhbanîyet (toplumdan ayrılıp yalnız başına ibadetle uğraşmak) yoktur. Geceli gündüzlü aç durmak, helal şeylerden büsbütün nefsini kesmek caiz değildir. Dinimizin emrettiği ibadet ve riyazetler orta bir halde olup hayatın mutluluğuna pek ziyade elverişlidir. Bunlara aykırı olarak yapılan riyazetler hayatı ters yönden etkileyip gevşeklik getireceği için caiz olmaz. Bir hadis-i şerifte buyurulmuştur: "Nefsin, senin bineğindir, artık ona yumuşak davran." 4) Vücudu yıpratıcı şeylerden sakınmak: İslamda içki

haramdır. Herhangi bir organı kesin bir gerek bulunmaksızın kesmek haramdır. İntihar denilen cinayet haramdır. Çünkü bunları yapmak, Yüce Allah'ın insanlara ikram ettiği hayata suikast demektir. Onun için bu gibi haram şeylerden kaçınmak şahısla ilgili bir görevdir. Aksi halde insan birçok pişmanlıklardan ve azablardan kurtulamaz. 5) İradeyi kuvvetlendirmek: İnsan, sağlam bir irade sahibi olmalıdır. Yararlı şeyleri öğrenip yapmalı, yararsız şeyleri de, sırf şunu bunu taklid hevesi ile yapmamalıdır. İnsan bir inanca ve bir huya sahip olmalıdır. Hakkı kabul etmeli, haksız ve zararlı olan bir şeyi de, herhangi bir düşünce ile öne sürüp kıymetlendirmeye çalışmamalıdır. Böyle bir hafiflik insana yakışmaz. 6) Aklı ve zihni ilim, irfan nurları ile aydınlatmak, kalbde yararlı ve yüksek duyguları uyandırmak, İslamda ilim ve marifet kazanmak pek önemli bir görevdir. İnsan akıllıca yaşamalı ve daima gerçek arkasından koşmalıdır. Yanlış fikirlerden, aldatıcı sözlerden, yaldızlı muhakemelerden, zararlı törelerden, batıl inançlardan, hasis duygulardan kaçınmalıdır. Bir hadis-i şerifde buyurulmuştur: "İnsanın dayanacağı şey aklıdır. Aklı olmayanın dini de yoktur."

Ailevi Görevler

1) Kocasının başlıca görevleri: Zevcesi ile güzel geçinmek, onu korumak, onun nafakasını (geçim ihtiyaçlarını) karşılamak, kendisine doğruluktan ayrılmamaktır. Bir hadis-i şerifde buyurulmuştur: "Sizin hayırlılarınız, kadınları için hayırlı olanlarınızdır." Diğer bir hadis-i şerif de, şöyle: "Kadınlara ancak kerim olanlar ikram eder, kötü olanlar da ihanet eder."

2) Kadınların başlıca görevleri: Kocasının dine uygun olan emirlerini tutmak, onun namus ve şerefini korumak, bulunduğu hale kanaat etmek, israftan kaçınmak, ev hanımı olacak bir şekilde bulunmaktır. Mutlu bir şekilde yaşamının yolu budur.

3) Çocukların ana-babalarına karşı başlıca görevleri: Onlara saygı gösterip itaat etmektir. Kendilerinin hayatına sebep olan, kendilerini yıllarca sevgi ve şefkatla kucaklarında beslemiş bulunan ana-babalarına karşı "öf" bile demeleri caiz değildir. Anababasına bakmayan, onların dine uygun emirlerini dinlemeyen, onların ihtiyaç zamanlarında yardımlarına koşmayan bir çocuk, hayırlı evlad olma şerefinden yoksun kalır, toplum içinde yararlı olmaktan çıkar, hem de Yüce Allah'ın azabını hak etmiş olur. Babalar saygı bakımından, analar da yardım bakımından önde gelirler. Bununla beraber ananın hakkı babadan iki kat fazladır. Bir hadis-i şerifde buyurulmuştur: "Cennet anaların ayakları altındadır." Hayırlı çocuklar, yalnız babalarına ve analarına değil, onların ölümünden sonra onların dostlarına da saygı gösterir ve mezarlarını ziyaret ederler. Çünkü bu saygı da, anababaya hürmet kısmındandır.

4) Ana-babanın çocuklarına karşı görevleri: Dünyaya gelmelerine sebep oldukları bu yavrularını güçleri yettiği kadar beslemek, terbiye etmek ve okutup bir kazanç yoluna koymaktır. Baba ile ana, çocuklarına karşı eşit hareket etmeli, onları okşamak ve gözetmek hususunda eşit tutmalıdır ki, bir kırgınlık ve bir çekememezlik duygusu meydana gelmesin. Ana ile baba, çocuklarına yumuşak davranmalı, kendilerini isyana götürmeyecek şekilde onları terbiye etmeye çalışmalı ve onlara karşı güzel bir fazilet örneği olmalıdır. Dokuz yaşına giren çocuklarını yataklarından ayırmalı, on üç yaşına girdikleri zaman namaz kılmayan çocuklarını hafifçe döğmeli, on altı yaşına giren çocuklarını da bir engel yoksa evlendirmeye çalışmalıdır. İyi çocuklar, Allah'ın birer kıymetli ihsanı demektir.

5) Kardeşlerin başlıca görevleri: Birbirini sevmek, birbirine yardım edip saygı ve merhamet göstermektir. Kardeşler arasında pek kuvvetli bir bağ vardır; bunu daima korumalıdır. Hele büyük kardeşler, baba ve ana yerindedirler. Bunlara karşı büyük bir saygı göstermelidir. Maddî bir yarar yüzünden birbirine düşman kesilen kardeşler, iyi ruhlu kimseler sayılamazlar. Birbirine tutkun olan kardeşler, hayatta daima başarı sağlarlar. Şunu da ekleyelim ki, hizmetçiler de aile ferdlerinden sayılırlar. Bunlara karşı da, iyilik ve tatlılıkla hareket edip okşamalı, güçleri yetmeyecek olan işleri

onlara yüklememelidir. Hizmetçiler de, insanlık bakımından efendilerine eşittirler. Bunların da mümkün olduğu kadar terbiyelerine ve güzelce yaşamalarına bakmalıdır. Kusurlarını bağışlayarak onların hallerini güzellikle düzeltmeye çalışmalıdır.

İçtimaî (Toplumsal) Görevler

1) Cemiyet ferdlerinin hayatını gözetmek: Her insan yaşamak hakkına sahiptir. Hiç bir kimsenin hayatına haksız yere tecavüz edilemez. İslam gözünde bir insanı haksız yere öldüren, bütün insanları öldürmüş gibi olur. Aksine bir insanın yaşamasına sebep olan bütün insanları hayata kavuşturmuş gibi olur.

2) Ferdlerin hürriyetini gözetmek: Yüce Allah aslında bütün insanları hür olarak yaratmıştır. Hiç bir kimse meşru bir sebep olmaksızın esir edilemez. Ancak hürriyetlerin çerçevesi belirlidir. Her insan her istediğini yapmak yetkisine sahip değildir. Öyle olsa, cemiyetin hürriyeti kaybolur gider. Herhangi bir sebeple esir olmuş kimseleri hürriyetlerine kavuşturmak, İslamda büyük bir hayır sayılmaktadır.

3) Ferdlerin vicdanlarını gözetmek: Vicdan İlahî bir kuvvettir, ruhun bir özelliğidir. İnsan, bozulmayan bir vicdanla, iyi şeylerle kötü şeylerin arasını ayırabilir. Vicdanın kıymeti dışardaki eserlerinden anlaşılır. Fena harekette bulunan insanın, iyi bir vicdana sahip olduğu söylenemez. İslam, bütün insanların hidayet ve mutluluğunu isteyen vicdanlara büyük önem verir. Kirli vicdan sahiplerinin de hallerine acır, kendilerini doğru yola getirmeye çalışır. Fakat hiç bir kimsenin vicdanına başkalarının musallat olmasına cevaz vermez. İnsanlar birbirlerini iyilikle uyandırmaya ve hallerini düzeltmeye çalışırlar. Birbirlerinin vicdanına hakim olmaya çalışamazlar. Vicdanlara bakan ancak Yüce Allah'dır. Herkesi vicdanındaki duygularından dolayı mükafatlandırır veya azab eder. Yalnız şunu da söyleyelim ki, kötü vicdanları düzeltmek için yapılacak olan bilinçli uyarıları ve öğütleri, vicdanlara karışma şeklinde anlamak doğru değildir.

4) Ferdlerin ilmî görüşlerini gözetmek: İslamda onun bunun fikrine, ilmî görüşüne tecavüz edilmesi caiz değildir. Şu kadar ki, herhangi bir fikrin ve kanaatin doğru olup olmadığına, yine ilmî bir şekilde müdahale etmelidir. Çünkü bir hakkın meydana çıkması, ancak bu sayede mümkün olur. Bir batılın kötülüğünden cemiyetin kurtulabilmesi de ancak böyle yapmakla mümkündür.

5) Ferdlerin namus ve şereflerini gözetmek: İslam dininde herkesin namus ve şerefi saldırıdan korunmuştur. Böyle bir saldırı ağır bir cezayı gerektirir. Bunun içindir ki, İslamda gıybet, iftira, alay etme, sövme ve kötü söylemek kesinlikle haramdır. Başkalarının namus ve şerefine saygı göstermeyen kimse, namus ve şeref duygusundan yoksundur. Cemiyetin kutsal duygularına saldıran bir canavar gibidir.

6) Ferdlerin mülkiyet haklarını gözetmek: İslamda herhangi kimsenin mülkiyet hakkına, mülküne ve tasarruf hakkına tecavüz etmek haramdır. Herkesin kazancı kendine aittir. Herkesin meşru surette kazandığı malları tecavüzden korunmuştur. Cemiyetin ilerlemesi ve medenî bir halde yaşayabilmesi, ancak bu korunma ile mümkün olur. Bir cemiyeti meydana getiren ferdlerin servet ve meslek bakımından değişik derecelerde olmaları, hikmet ve ihtiyaç gereğidir. Herkes Allah'ın taksimine razı olmalıdır. Herkes meşru şekilde çalışıp servet kazanmalıdır. Temiz ve huzurlu bir cemiyet hayatının başka şekilde devamına imkan yoktur.

İslâmda Muaşeret (Güzel Geçinme) Âdâbı

İslam dini, insanların muaşeretine (birbiriyle görüşüp konuşmalarına, toplum halinde medeniyet üzere yaşamalarına) büyük bir önem vermiştir. Müslümanların birbirleriyle geçinmelerinde samimiyet,

tevazu, sadelik, zorlanmama, karşılıklı yardım, nezaket, saygı, sevgi ve hayırseverlik bir esastır. İslamda halk ile geçinmenin çeşitli yönleri ve dereceleri vardır. Bunların bir kısmı şunlardır:

1) Herkese karşı tatlı dilli, güler yüzlü, açık kalbli olmak. Bir müslüman daima güleryüzlü bulunur. Hiç bir kimseyi asık bir yüzle karşılamaz. Bir hadis-i şerifte buyurulmuştur: "Şüphe yok ki, Allah yumuşak huylu, açık yüzlü kimseyi sever."

2) Herkesle güzel şekilde görüşmek, insanlara eziyet vermekten kaçınmak. Bir hadis-i şerifte buyurulmuştur: "Müslüman odur ki, dilinden ve elinden müslümanlar selamette bulunur."

3) İnsanların eziyetlerine katlanmak, kötülüğe karşı iyilik yapmak. Bir hadis-i şerifte buyurulmuştur: "Siddıkların (özü-sözü dosdoğru olanların) derecelerine geçmek istersen, senden ilgiyi kesene bağlan, senden esirgeyene sen ver, sana zulmeden de bağışla."

4) Dargınlığa hemen son vermek. Müslümanlar arasında bir dargınlık olursa hemen barışırlar, birbirlerinden üç günden ziyade ayrı kalmazlar. Müslümanların gönüllerinde düşmanlık ve kin duyguları yaşamaz. Bir hadis-i şerifte buyurulmuştur: "Üç günden ziyade kardeşine dargın kalmak bir müslümana helal olmaz."

5) Dargınların arasını düzeltmeye çalışmak. Bir müslüman, iki din kardeşi arasında her nasılsa bir dargınlık olduğunu görünce aralarını bulmaya ve küskünlüğü gidermeye çalışır. Bir hadis-i şerifte buyurulmuştur: "Sadakanın en faziletlisi, dargınların aralarını bulup düzeltmektir."

6) İnsanların kusurlarını araştırmamak ve yaymamak, aksine örtmeye çalışmak. Müslümanlar kimsenin kusurlarını araştırmazlar. Kimsenin ayıbını ve kusurunu araştırıp ortaya çıkarmaya ve göstermeye çalışmazlar. Buna aykırı hareket dinde yasaktır. Bir hadis-i şerifte buyurulmuştur: "Bir kul bir kulun kusurunu örterse, Allahü Teala Hazretleri de onu kıyamette örter. (günahlarını açığa vurmaz)."

7) Dostları arkalarından savunma. Bir müslüman gerektiğinde dostlarını, din kardeşlerini arkalarından savunur. Onlar hakkındaki yanlış fikirleri düzeltmeye çalışır. Bir hadis-i şerifte buyurulmuştur: "Bir kul kardeşine yardımda bulundukça, kendisine de Allah daima yardım eder."

8) İnsanların kalblerini kötü zandan korumak için sakıncalı yerlerden uzak durmak. Buna aykırı davranmak birçok kimselerin günaha girmesine sebep olur, insanlar arasında dedi-koduya ve nefrete yol açar. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: "Töhmüt yerlerinden kaçınız..."

9) Değişik halk sınıfları ile makamlarına göre sohbet edip ilişki kurmak. Herkese kabiliyet ve durumuna göre hitab etmeli. Bir alimden, bir zahidden, bir zenginden beklenen vasıfları, bir cahilden, bir fasıktan, bir fakirden beklememelidir.

10) Yaşlılara hürmet, çocuklara, düşkünlere merhamet ve şefkat göstermek. İslamda büyüklere karşı saygı, küçüklere karşı sevgi bir esastır. Bu esas, aileler arasında bir kat daha önemlidir. Anaya-babaya pek ziyade hürmet etmek bunun bir örneğidir. Bunları adları ile çağırmak terbiyeye aykırıdır. Bir kadının kocasını adı ile çağırması da edebe aykırı olduğundan mekruhtur. Bir hadis-i şerifin anlamı şöyledir: "Bir genç bir yaşlıya sadece yaşından dolayı hürmet etti mi, Allah da ona bir mükafat olmak üzere, ihtiyarlığı zamanında hürmet edecek bir kimseyi muhakkak yaratır." Bu mübarek hadis, yaşlılara saygı gösteren gençlerin sevab kazanacaklarını ve çok yaşayacaklarını müjdelemektedir. Artık ihtiyarları bir yük kabul eden gençler, bunu biraz düşünmelidirler.

11) Hayırsever olmak, yardım etmek ve arka çıkmak. Şöyle ki: Müslümanlar herkes için hayır ister, herkese yardımda bulunmaktan haz duyar. Müslümanların din ölçüleri içinde birbirlerine yardım etmesi ve şefaatta bulunması, aralarındaki kardeşliğin bir gereğidir. Kendisi için hayırlı görüp istediği bir şeyi, başkaları için de işlemeyen kimse, İslam muaşeretinin temiz esaslarını gözetmemiş olur. Bir hadis-i şerifde buyurulmuştur: "Sizden biriniz kendi nefsi için sevip istediği bir şeyi kardeşi (veya komşusu) için de sevip istemedikçe, gerçek mü'min olamaz."

12) Selam vermek. Şöyle ki: Müslümanlar arasında selam vermek bir sünnettir, bir dostluk ve hayırseverlik alametidir. Selam almak da bir farzdır. Bir hadis-i şerifde buyurulmuştur: "Siz iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olamazsınız. Size bir şey göstereyim mi ki, onu yaptığınız zaman birbirinizi sevmiş olursunuz: Aranızda selamı yayınız." Selam vermenin bazı edebleri vardır. Bunlardan bir kısmı: Bir topluluğun yanına girilirken konuşulmadan önce "Esselâmu aleyküm" diye selam verilir. İçinde insan olmayan bir yere girildiği zaman "Esselâmu aleyne ve alâ ibadillahissalihîn" denir. Gençler yaşlılara, süvariler yayalara, yürüyenler oturanlara, arkadan gelenler önden gidenlere selam verirler. Bir topluma verilen selama: "Ve aleykümüsselâm" diye içlerinden birisi karşılık verirse, diğerlerinden selam alma görevi düşmüş olur. Fakat o topluluk içinden hiç biri karşılık vermezse, hepsi de günahkar olur. Bir toplantıdan ayrılırken de selam vermek iyidir. Kendisine selam verilen kimse, daha güzel bir karşılıkta bulunarak şöyle der: "Ve aleykümüsselâmu ve rahmetullahi ve berekâtüh." Bunu söylemek yerine göre pek güzeldir. Bir kimsenin selamını getirip tebliği edene "Aleyke ve aleyhisselâm" diye karşılık verilir. Bir mektupla selam yazılmış olursa, ya dil ile veya yazı ile; "Ve aleykesselâm" denilir. Selama karşılık veremeyecek durumda olanlara selam vermek mekruhtur. Onun için yemek yiyene, Kur'an okuyana, hutbe dinleyene, namaz kılana selam vermemelidir. Verilirse, cevaplanması mutlaka gerekmez. İşlediği günahı açıkça söylemekten çekinmeyen kimselere (fasıklara) selam vermek mekruhtur. Sonuç: Selam verip almak, bir dostluk belirtisidir, sevgi alametidir. Fakat selam verirken aşağı doğru bükülmek mekruhtur. Öyle ki, bazı alimlere göre, selam verirken rükü haline yakın eğilmek, secde etmek gibidir. Yaratıklara saygı için yapılacak bir secde ise imana aykırıdır.

13) Musafa (el sıkışmak). Şöyle ki: İki müslüman bir araya gelince birbirinin elini tutarlar. Salat-selam getirerek birbirinin hatırını sorarlar. Bu da sevgi ve dostluk nişanıdır. Bir hadis-i şerifde buyurulmuştur: "Birbirine rasgelen iki müslüman musafahada bulundu mu, onlar daha birbirinden ayrılmadan bağışlanırlar."

14) Teşmitte bulunmak (aksırana hayır ve bereket istemek). Şöyle ki: Bir müslüman aksırınca: "Elhamdülillâh" der. Yanındaki müslüman kardeşi de: "Yerhamükallah = Allah sana rahmet etsin" diye dua eder. Aksıran adam da: "Yehdina ve yehdikümullah = Allah, bizleri de sizleri de hidayet üzere bulundursun" diyerek karşılık verir.

15) Toplantılarda temiz bulunmak ve edebe uygun davranmak. Şöyle ki: Müslümanlar, toplantılarda yıkanmış olarak temiz bir halde bulunurlar, içleri ve dışları temiz olur. Toplantılarda ilim sahipteri ve yaşlılar baş tarafa geçirilir. Gerek olmadıkça söze karışmazlar, söylenilen yararlı şeyleri dinlerler. Toplantıya sonradan gelenlere yer verir ve birbirlerine karşı güleryüzlü bulunurlar. Müslümanlar toplantılarda kendiliklerinden başka tarafa geçip oturmazlar. Kendilerine saygı için kalkarak yer vermek isteyenlerin hemen yerlerine oturmazlar. İki kişinin arasına rızaları olmadıkça girip oturmazlar. Bir toplantıda üç müslümandan ikisi başbaşa verip gizlice konuşmazlar. Böylece üçüncü kimsenin üzülmeye ve yanlış fikre kapılmasına meydan vermezler. Müslümanlar bulundukları bir toplantıdan, arkadaşlarından izin alarak ayrılırlar. Geçici olarak toplantıdan ayrılanların yerine de hemen oturmazlar.

16) Dostları ziyaret: Müslümanlar uygun zamanlarda gidip din kardeşlerini, büyüklerini ve yakınlarını ziyaret ederler. Bu ziyaret de, bir sevgi ve bağlılık nişanıdır. Ancak bu ziyaret, usandırıcı ve pek sık olmamalıdır. Ziyarete gelen misafirlere mümkün olduğu kadar ikram edilmesi gerekir. Bir hadîs-i şerîfde buyurulmuştur: "Sizi ziyarete gelenlere ikram ediniz"

17) Ziyafetlere (davetlere) icabet etmek. Bir müslüman, din kardeşinin davetine uyar, ziyafetinde bulunur. Böylece aralarındaki sevgi ve yakınlık artmış olur. Bir hadîs-i şerîfde buyurulmuştur: "Sizden birinizi, kardeşi düğün yemeğine veya başka bir şeye çağırırsa, ona icabet etsin (uysun)" Yeter ki, ziyafet yerinde haram bir şey bulunmasın. Çünkü bir müslüman, haramların işleneceğini bildiği bir yere gidemez. Ancak o haramları engelleyebilecekse veya kendisine saygı için işlenmeyecekse, gidebilir. Ziyafetlerde, misafirlere ağırlık verecek kimseleri bulundurmamalıdır. Misafirler gitmek isteyince, ev sahibi ısrar etmeksizin biraz daha oturmalarını istemelidir. Toplantılar sade ve külfetsiz olmalıdır.

18) Saygı için ayağa kalkmak. Müslümanlar, yanlarına gelen din kardeşlerine karşı ayağa kalkabilirler. Bu bir hürmet belirtisidir. Mescidde bulunan veya Kur'an okuyan bir kimsenin, hürmet edilmeğe hak kazanmış bir kimse için ayağa kalkması mekruh değildir. Bir toplantıya gelenler için ayağa kalkılması adet olan yerlerde, ayağa kalkılması müstahabdır. Böyle yapılmazsa, kin ve nefrete yol açılmış olabilir.

19) Değerli zatların ellerini öpmek. Müslümanlar, alimlerin, takva sahibi kimselerin ve adaletli hakimlerin ellerini sevgi ve saygı göstermek niyetiyle öperler, onlarla musafahada bulunurlar; bunda bir sakınca yoktur. Bunlardan başka büyüklerin ellerini dindarlıklarına saygı ve ikram için öpmek de caizdir. Fakat dünyaya ait bir maksad için öpmek mekruhtur. Bir de, bir müslümanın, başkası ile karşılaştığı zaman kendi elini öpmesi tahrimen mekruhtur. Alimlerin ve diğer büyüklerin huzurunda yerleri öpmek de haramdır. Bunu yapanlar ve yapılmasına razı olanlar günaha girmiş olurlar. Bu, bir nevi putlara yapılan ibadeti andırır. Bir müslüman için asla caiz değildir.

20) Komşuluk haklarını gözetmek. Şöyle ki: İslamda komşuluğun büyük önemi vardır. Bir hadîs-i şerîfde buyurulmuştur: "Ev satın almadan önce komşu, yola çıkmadan önce de yoldaş arayınız." Komşulara ikram bir sünnettir. Bir müslüman komşusunun hakkını fazla gözetir, ona güler yüz gösterir, gerektiğinde ödünç verir, bir kaderi olunca onu tesilli etmeye çalışır, taziyede (baş sağlığı dileğinde) bulunur. Komşusuna eziyet verecek şeyleri yapmaktan sakınır. Evin akıntı suları ile ve çöplerle komşularını rahatsız etmez. Yüksek sesle devam eden çalgı ve radyo sesleri ile komşularını rahatsız edenler, hasta ve okur-yazarlarını düşünmeyenler komşuluk haklarını gözetmemiş olur ve topluma karşı görevlerini çiğnemiş sayılırlar. Bir hadîs-i şerîfde buyurulmuştur: "Kötülüklerinden komşusu emin olmayan kimse, gereği üzere Allah'a iman etmiş olmaz." Sonuç: İnsan, komşularının sevgi ve övgülerini kazanmalıdır. Hazret-i Ömer (radıyallahu anh) buyurmuştur: "Komşusu, yakını ve yol arkadaşı tarafından övülen kimsenin güzel hal ve ahlak sahibi olduğundan şüphe etmeyiniz."

21) Hastaları ziyaret etmek. Müslümanlar hasta olan dostlarını ve komşularını uygun zamanlarda yanlarına giderek ziyaret ederler. Sağlıklarına duada bulunurlar. Bu da sevgiyi kuvvetlendirmeye ve kalbleri hoşlandırmaya yardım eden bir görevdir. Bunun da bir takım edebleri vardır. Şöyle ki: Bu ziyaretler pek sık yapılmamalıdır, hastanın yanında çok oturmamalı, hastanın canını sıkacak sözler söylememelidir. Bir hadîs-i şerîfde buyurulmuştur: "Beş şey vardır ki, bunlar kardeşine karşı müslümana vacib olur; Verilen selamı almak, aksırana teşmit (hayır dua) etmek, davete gitmek (icabet etmek), hastayı ziyaret etmek, cenazelerin arkasından gitmek"

22) Cenazeleri teşyî etmek (uğurlamak). Bu da önemli ve sevabı çok olan bir kardeşlik görevidir. Müslümanlar, ölen din kardeşlerinin cenazelerini mezarlarına kadar üzgün ve düşünceli olarak

götürürler. Rahmet toprağına bırakırlar. Haklarında rahmet isteyerek duada bulunurlar. Bir hadîs-i şerîfde buyurulmuştur: "Bir cenaze üzerine namaz kılana bir kırat, gömülmesinde bulunana da iki kırat (sevab) vardır. Bir kırat ise, Uhud dağı kadardır."

23) Müslümanların mezarlıklarını ziyaret etmek. Müslümanlar kendi aralarında, ahirete göçmüş olanların, özellikle yüksek alimlerin ve salih kimselerin, mezarlarını zaman zaman ziyaret ederler, onları rahmetle anarlar. Bu da bir vefakarlıktır, değer bilmedir. Bir hadîs-i şerîfde beyan olunduğu üzere, mezarları ziyaret etmek ölümü hatırlatır, uyanmaya sebep olur. Onun için kabirleri saygı ve ibretle ziyaret etmeli, insanlığın acıklı sonucunu düşünerek gaflet içinde yaşamaktan kaçınılmalıdır.

Güzel ve Çirkin Huylar

İttika: Yüce Allah'dan korkmak, haramdan ve şüpheli şeylerden sakınmaktır. Böyle bir hale "Takva" denir. Bunun sahibine de "Müttakî" denilir. Müttakî olan bir zat, güvenilir ve itimat edilir bir insan demektir. Ondan hiç bir kimseye zarar gelmez. İslam önünde insanlar esasen birbirine eşittirler. Bunların seçkinliği ancak takva iledir. Kur'an-ı Kerîm'de buyurulmuştur: "Şüphe yok ki, Allah yanında en iyiniz, en çok müttakî olanınızdır." İttikanın karşıtı fîsk'dır, fücür'dur. Daha açığı, doğru yoldan çıkmak, Allah'a asi olmak, haram ve şüpheli şeylerden kaçınmamaktır. Böyle bir halin sonucu da felakettir, azabdır.

Edeb: Güzel terbiye ve güzel huylarla vasıflanmaktır, utanılacak şeylerden insanı koruyan bir hal demektir. Edeb, insan için büyük bir şereftir. Edebin karşıtı İsaet'dir ki, kötülük yapmak ve terbiyeye aykırı davranmak demektir. Edeb, insanın süsüdür. Edeb, insanı nefsin arzusuna uymaktan korur ve kurtarır. "İnsanın edebi, zehebinden (altınından) iyidir" denilmiştir. Edebden yoksun olan bir insan, bir toplum için zararlı mikroplardan daha tehlikelidir.

İhsan: Bağışlama, iyilik etme, bahşîş verme, hayır olarak yapılması uygun olan bir şeyi yapma demektir. İhsan, adaletin üstünde bir faziletdir. Bir ayet-i kerimede buyurulmuştur: "İhsan ediniz; şübhe yok ki, Allah ihsan edenleri sever." Diğer bir ayet-i kerimede de buyurulmuştur: "Yüce Allah sana ihsan ettiği gibi, sen de ihsan et."

İhlas: Herhangi bir işi güzel bir niyetle ve saf bir kalb ile yapmak, işe başka bir şey karıştırmamaktır. Böyle bir hale, "Hulûs" da denir. Yapılan görevlerin değerleri ihlasa göre artar. İhlasın karşıtı Riya (gösteriş) 'dır. Bir görevi yalnız bir gösteriş için veya maddi bir yarar için yapmaktır. Riyakar bir insan, temiz ruhlu, iyi bir insan değildir. Yaptığı işlerin mükafatını Allah'dan dilemeğe yüzü olmaz. Bir hadîs-i şerîfde buyurulmuştur: "Şüphe yok ki, Allah, sadece kendisi için yapılan ve kendi rızası için istenen bir işi kabul eder."

İstikamet: Her işte doğruluk üzere bulunmak, adaletten ve doğruluktan ayrılmayıp din ve akıl çerçevesi içinde yürümek demektir. Din ve dünya görevlerini olduğu gibi yapmaya çalışan bir müslüman, tam istikamet sahibi bir insandır. Böyle bir insan toplumun en önemli bir organı sayılır. İstikametın karşıtı, hıyanettir ki, doğruluğu bırakıp verilen sözü gözetmemek, caymak, emanete riayet etmemektir, insanların haklarına tecavüz etmektir. Bir ayet-i kerimede, Peygamber Efendimize hitaben şöyle buyurulmuştur: "Emrolunduğun gibi istikamette bulun." İşte bu ayet-i kerime, istikametın ne kadar önemli ve gerekli olduğunu göstermeğe yeter.

İtaat: Üst amirin dince yasak olmayan emirlerini dinleyip ona göre yürümektir. Yüce Allah'ın buyruklarını dinleyip tutmak bir taattır. İnsanın mutluluğu da bu taata bağlıdır. Bunun karşıtı isyandır. Yüce Allah'ın emirlerini dinlemeyen bir insan günahkar ve hayırsız bir kimsedir ki, kendisini tehlikeye

atmış olur. Artık böyle bir kimseden insanlık ne bekleyebilir: Kur'an-i Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "Allah'a itaat ediniz; Allah'ın Peygamberine de, sizden olan idarecilere de itaat ediniz."

İtimad: Güvenmek ve emniyet etmek, bir şeye kalben güvenip dayanmak demektir. Halkın güvenini kazanmak bir başarı eseridir. İktisadî ve içtimaî hayatın devamı itimadın varlığına bağlıdır. Onun için insan, güzel ve doğru hareketleriyle herkesin güvenini kazanmaya çalışmalıdır. İtimada aykırı olan şey, hiyanettir, işi kötüye kullanmaktır ki, bunun sonucu pek korkunçtur.

İktisad: Her işte denge üzerinde bulunmaktır. Gereğinden fazla veya noksan harcama yapmaktan kaçınmaktır. İnsan iktisada uyma sayesinde rahat yaşar, hadis-i şerifde buyurulmuştur: "İktisad üzere bulunan fakir olmaz." İktisadın karşısı israf dır, aşırı gitmektir. İsrâf, yemek, içmek, giyinip gezmek gibi işlerde belli bir ölçüyü aşmaktır ki, haramdır. Ferdlerin ve cemiyetlerin yıkılmasına sebebedir. Bunun için ki, Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "Allah israf edenleri sevmez." Bir de "Takdîr" vardır ki, bir şeyi gereğinden çok fazla kısmaktır. Bu da uygun değildir.

Ülfet: Uygun kimselerle güzel bir şekilde görüşüp konuşmak demektir. İnsanlar devamlı olarak yalnız başlarına yaşayamazlar. Birbirleri ile görüşmek zorundadırlar. Güzel bir ahlaka sahip olan kimse, herkesle güzel görüşür, onların sevgisini kazanır. Bu hale, "Ünsiyet" de denir. Bunun karşısı "Uzlet" kenara çekilmek, yalnız başına kalmak, herkesten uzaklaşmaktır. Herkesle görüşmek uygun olmadığı gibi, herkesten kaçınmak da uygun değildir. Bir hadis-i şerifde buyurulmuştur: "Mü'min ülfet eder ve ülfet olunur. Ülfet etmeyen ve ülfet olunmayan kimsede ise hayır yoktur. İnsanların hayırlısı, insanlar için hayırlı olanıdır."

Emniyet: Bir şeye güvenmek manasına geldiği gibi, insanda doğruluktan ileri gelen bir huy anlamına da gelir, insanların sırlarını ve mallarını güzelce saklamak da, bir emniyet halidir. Emniyetin karşılığı "Hiyanettir", sözünde durmamaktır. Ferdleri arasında emniyet bulunmayan bir toplum geleceğinden güven içinde bulunamaz. Emniyeti kötüye kullanmak münafıklık alametidir. Bir hadis-i şerifde şöyle buyurulmuştur: "Münafığın alameti üçtür: Konuşunca yalan söyler, söz verince cayar, emanet edilince hiyanette bulunur."

İnsaf: Adalet içinde hareket etmek ve gerçeği kabul etmektir. İnsaf, ciddî ve iyi huylu bir insanın alametidir. Bunun karşılığı zulümdür, haksızlık etmektir, hak olan şeyi inkardır. Bir hadis-i şerifde buyurulmuştur: "İnsaf dinin yarısıdır." Çünkü gerçek din, faydalı olan şeylerin kabul edilerek yapılması ve zararlı şeylerden sakınılması demektir. İnsaf sahibi olan kimse, muhakkak dinin yarısını teşkil eden o yararlı şeyleri anlar ve kabullenir. Böylece insaf, kendisinde dinin yarısı gibi sayılır.

Beşâset: Güteryüzlü olmak ve hoş bir hale sahip olmak demektir. Beşâset, ruhtaki saflık ve neş'enin yüzde parıltısı demektir. Karşılığı Ubuset, yüz eksiliğidir. İnsan daima güler yüzlü olmalı, hiç kimseye karşı çatık kaşlı bulunmamalıdır. Güteryüzlülük bir sadaka ve bahşış sayılır. Bir hadis-i şerifde buyurulmuştur: "Allah muhakkak ki yumuşak huylu va parlak yüzlü kulunu sever."

Te'dib: Terbiye etmek, edeb ve ahlak üzere yetiştirmek demektir. Bunun karşısı da, terbiyeyi terk etmek, yapmamaktır. Terbiye işinde asla gevşeklik yapılmamalıdır. Kendi çocuklarını güzelce terbiye etmeye çalışmak, her aile idarecileri için vacib olan bir görevdir. Burada yapılacak dikkatsizliğin zararları yalnız bir aileye ve ferde değil, koca bir topluma aittir. Denmiştir ki: "Baba ile ananın terbiye etmediğini, gece ile gündüz (zaman) terbiye eder. Zamanın terbiye etmediğini de, Cehennem terbiye eder."

Teenni: Bir işte acele etmeyip düşünerek hareket etmektir. Böyle bir davranışa "Teüde" de denir. Vakti gelip çatan hayırlı bir iş için teenniye (yavaş davranmaya) gerek yoktur. Fakat henüz zamanı

gelmeyen bir iş içinde acele etmek, pişmanlık doğuracağından doğru değildir. Teenni'nin karşıtı isticial, acele etmektir. Bir şeyi zamanından önce elde etmeğe çalışmaktır. Bir hadis-i şerifde buyurulmuştur: "Yavaş davranmak (teenni) Rahman'dan, acele ise Şeytandandır." Diğer bir hadis-i şerifde de şöyle buyurulmuştur: "Ahiret işi müstesna, her işte yavaş ve tedbirli davranmak hayırlıdır."

Ta'zîm: Hürmete değer bir kimse hakkında, büyük sayıldığını gösterecek şekilde güzel bir davranışta bulunmak demektir. Bunun karşıtı "Tahkîr"dir, küçümseme hareketidir ki, asla caiz değildir. İlim, edeb ve yaş bakımından bizden büyük olanlara saygı göstermek, bizden küçük olanlara da sevgi göstermek bizim için bir görevdir. Bir hadis-i şerifde buyurulmuştur: "Bizim büyüklerimize saygı göstermeyen ve küçüklerimize merhamet etmeyen bizden değildir."

Tefe'ül: Bir şeyi uğur saymak, bir olayı bir hayrın başlangıcı görmektir. Bu güzel bir zan işi olduğundan iyidir. Bunun karşıtı "Teşe'üm ve Tatayyür"dür. Bu da bir şeyi uğursuz görmek, nefsin nefret duyduğu bir işi uğursuzluğa bir alamet saymak demektir. Bir kuşun ötüşünü veya bir tarafa uçuşunu uğursuzluğa yormak gibi... Bu ise, kötü bir zan ve kuruntu eseri olduğundan caiz değildir. Herhangi bir olaydan uğursuzluk hükmü çıkararak ümitsizliğe ve kuruntuya saplanmak doğru değildir. Bazı günlere ve zamanlara uğursuzluk yorumunda bulunmak da uygun değildir. Peygamber Efendimiz buyurmuştur: "Hayıra yorma, güzel söz, temiz laf hoşuma gider." İnsan hayırlı söz söylemeli, fena ve uğursuz sözlerden dilini korumalıdır.

Tefekkür: Düşünmek ve bir iş üzerinde fikri geliştirmek demektir. Yüce Allah'ın kudretine delalet eden varlıkları düşünmeye dalmak bir ibadettir. Birçok maddî ve manevî buluşlar ve yükselmeler hep tefekkür (düşünme) sayesinde olmuştur. Tefekkürün karşıtı, Gaflet'tir. Düşünmeden yoksun olmaktır ki, insana asla yakışmaz. Bir hadis-i şerifde buyurulmuştur: "Yüce Allah'ın yaratmış olduğu şeyler üzerinde düşününüz; fakat Allah'ın zatı hakkında düşünmeyiniz, helak olursunuz."

Tevazu: Kendini büyük görmemek, bulunduğu dereceden daha aşağı derecede saymaktır. Bunun karşıtı "Tekebbür"dür, "Tecebbür"dür. Kendini büyük görmek, bulunduğu derecenin çok üstünde saymak, geçici şeylere güvenerek ona buna çalım satmak ve gururlanmaktır ki, çok kötü bir huydur. Bir hadis-i şerif şu anlamdadır: "Yüce Allah ölçülü davrananı zengin eder, israf edeni de fakir düşürür. Tevazu göstereni yükseltir, büyüklenen kimseyi de kırıp geçirir."

Tevekkül: Allah'a güvenmek, kulluk görevini yaptıktan sonra başarıyı Allah'dan beklemek ve insan gücünün yetişemediği şeyleri Yüce Allah'a bırakıp ümitsizliğe ve keder içine düşmemektir. Tevekkülden yoksun olmak büyük bir noksanlıktır. Bir mü'min bilir ki, herhangi bir işin elde edilmesi için, sadece sebeplerin varlığı yeterli değildir. Allah'ın dilemediği bir iş, hiç bir zaman meydana gelemez. O'nun dilediği bir şeyi de hiç kimse engelleyemez. Bununla beraber tevekkül, sebeblere sarılmaya engel değildir. Yüce Allah olayları birer sebebe bağlamıştır. Bu konuda ilahî kanunlara uymak gerekir. Peygamber Efendimiz, devesini bir şeye bağlamaksızın dışarıda bırakıp Peygamberin huzuruna gelen Amr ibni Umeyye'ye şöyle buyurmuştur: "Deveni bağla da, tevekkül et."

Sebat: Sözde durmak, verilen sözü yerine getirmek, bir işte, bir inançta veya bir düşüncede kararlı bulunmak demektir. "Sabit (kararlı) olanlar nabit (başarılı) olurlar" sözü meşhurdur. Sebat başarının bir şartıdır. Doğrusu hayırlı ve hakka bağlı olan işlerde sebat etmek bir fazilettir. Faydasız olan boş şeylerde sebat göstermek ise, aklın noksanlığına ve insafın yokluğuna delalet edeceği için büyük bir kusurdur.

Cûd: Cömert davranmak, insanlara ihtiyaçlarını bildirmelerine meydan vermeksizin ihsan ve ikramda bulunmaktır. Verilmesi uygun olan şeyleri, uygun yerlere kolayca vermek huyudur ki, buna sehavet de denir. Cûd ve seha (cömertlik), insana yaraşan iyi bir huydur. Bunların karşıtı, hasislik, cimrilik ve

tama'dır ki, insanlara asla yakışmaz. Bir hadis-i şerifde buyurulmuştur: "Cömert kimsenin yemeği şifadır. Hasis (cimri) kimsenin yemeği de hastalıktır."

Hazm: Anlayışla yürümek, tedbirli davranmak ve sonucu bilinmeyen şeylere hemen atılmamaktır. Karşıtı, tedbirsizliktir. Tedbirli hareket edenler pişmanlık duymazlar. Bununla beraber hazm (ihtiyatlı bulunmak), bazan kötü kuruntulardan da ileri gelir. Onun için hazm deyip de teşebbüste tereddüt ve kuruntuya düşmemelidir. Onun için bir hadis-i şerifde şöyle buyurulmuştur: "Hazm bir kötü zan'dır."

Hüsnüzan: Güzel sanma veya bir şeyin iyiliği üzerinde inanç beslemedir. Bunun karşıtı Suizan (kötü sanma)'dır. İnsan kötüzan beslemekte hiç bir zaman aşırı gitmemelidir. Hiç kimse hakkında da yok yere kötüzanda bulunmamalıdır. Doğrusu, herhangi bir kimse hakkında körü körüne "Pek iyi bir insandır" diye hüküm vermek de hüsnü zannı kötüye kullanmak olacağından iyi bir davranış değildir. Onun bunun işlerini araştırmak, kusurlarını öğrenme arzusunda bulunmak, tecessüs denilen, kötü zandan doğan ve ahlaka aykırı olan bir harekettir ve haramdır. Bunun hakkında Kur'an-ı Kerim'de buyurulmuştur: "Şüphe yok ki, zannın bir kısmı günahdır."

Hıfz-ı Lisan: Dili gereksiz sözlerden koruyup ihtiyaçtan fazla söz söylememek halidir ki, çok iyidir. Bunun karşıtı "Malâyani" denilen faydasız şeylerle uğraşmak ve ağzına gelen her şeyi söylemektir. Akıllı olanlar çok kez susarlar. Gerek görülmedikçe söz söylemek istemezler. Susmak çok güzel bir şeydir. Yeter ki, bir hakkın kaybolmasına veya bir gerçeğin yanlış anlaşılmasına sebebiyet vermiş olmasın. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurmuşlardır: "Her kim Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsa, hayır söylesin veya sussun."

Hakk: Yüce Allah'ın mübarek bir ismidir. Her doğru olan ve değişmeyen şeye de hak denir. Bunun karşıtı "Batıl" sözüdür. Herkesin meşru bir şekilde elinde bulundurduğu yetkiye veya mülke de hak denilmiştir. Bunun çoğulu "Hukuk"dur. Her hak karşılığında bir görev vardır. Bir insan hayat (yaşama) hakkına, namus ve şeref hakkında sahibdir. Bunlara hiç kimsenin tecavüz hakkı yoktur. Her insan karşılıklı olarak bu hakka sahib olduğu için herkes karşısındakinin hakkını kabul ve ona uygun hareket etmekle görevlidir ve bu görevleri korumakla yükümlüdür. Bu haklara tecavüz haramdır, cezayı gerektirir. Toplum düzenine engel olur. Hak hiç bir zaman değişmez. Hakka, kuvvet ve diğer şeyler üstün gelemaz. Geçici olarak kaybolan bir hak, bir gün dünyada değilse bile ahirette meydana çıkacaktır.

Hikmet: İlim ve amelin birleşmesinden meydana gelen yüksek bir sıfattır. Bilmeyen veya bildiği ile amel etmeyen kimse hikmet sahibi değildir. Her şeyin aslını öğrenmek için edinilen bilgiye de hikmet denir. Adaba, ahlaka, öğütlere ait güzel sözlerle ve fıkralara da hikmet denir. Hikmet sahibi olan insanda, zeka, ezberleme, güzel düşünme, kolaylıkla öğrenme, açık zihin, iyi anlayış ve kavramları hafızada tutma gibi duygular belirir. Bir ayet-i kerimede buyurulmuştur: "Kendisine hikmet verilen kimseye, muhakkak birçok hayır verilmiş olur." Bir hadis-i şerif de şöyle: "Hikmet, mü'minin yitiğidir. Onu nerede bulursa alır."

Hilm: Şiddete sabredip tahammül etmek, öfke ateşini söndürmek ve nefsi heyecandan korumaktır. Yerinde yapılan böyle bir davranış büyük bir fazilettir. Bunun karşıtı "Hiddet, tehevür"dür. Bu da bir öfke, titizlik ve kızgınlık halidir. Hoşa gitmeyen bir olaydan dolayı gazab kuvvetinin parlayıp meydana çıkmasıdır. Kızgınlık ve darılma halleri, kalbdeki kanın taşması zamanında meydana gelen bir nefis değişikliğidir ki, haksız yere olunca bir kusur sayılır, pişmanlığı gerektirir. Fakat akla uyarak haksızlığa karşı olan bir öfke iyidir. Çünkü kutsal inançlar bununla korunur. Hilm, ilim ve hikmete bağlı olmalıdır. Bir hadis-i şerifde şöyle buyurulmuştur: "Hiç bir şeyin bir kimsede birleşmesi ilimle hilmin birleşmesinden daha üstün olamaz."

Hamiyet: Kutsal şeyleri ve milletin haklarını gözetmek, namus, şerefi ve fikirleri töhmetten korumak yolunda gösterilen çabaya hamiyet denir. Bu çok güzel bir haslettir. Fakat batıl fikir ve akideleri korumak yolunda gösterilen gayrete "Cahilce hamiyet" denir ki, bu pek kötüdür.

Haya: Utanma, hicab, ar, namus manalarına gelir. Çirkin şeylerden nefsin darlanması, edebe aykırı bir işin meydana çıkmasından dolayı kalbin duygulanıp sıkıntı içinde kalması demektir. Bunun eseri hemen yüzde belirmeye başlar. Haya pek güzel bir huydur. Bunun karşıtı Vakahat (utanmazlık)'tır. Batılı hak şeklinde görüp çekinmeksizin onu yapmaktır. Hayasızlık, insanı insanlıktan çıkarır, hayvanlardan daha aşağı düşürür. Bir hadis-i şerifin anlamı şöyle: "Haya imandan bir bölümdür. İnsanlardan utanmayan Allah'dan da utanmaz."

Huşu: Tevazu göstermek, hakka boyun eğmek, korku ile sevgi karışımı olan saygılı bir tavır takınmak demektir. Karşıtı, gaflet içinde kendini büyük görme, kalb huzurundan yoksun olmadır. Bir ibadetin değeri, huşua olan yakınlığı nisbetinde artar. Haşyet de, saygı ile karışık kalble ilgili bir korkudur. Allah korkusuna "Haşyetullah" denir. Kalbinde Allah korkusu bulunmayan kimsenin her çeşit fenalığı yapması mümkündür. Bir hadis-i şerifte buyurulmuştur: "Hikmetin başı Allah korkusudur." Yüce Allah'ın kudret ve azametini düşünen bir mü'minin kalbinde Allah korkusu parlar ve onu daima iyiliğe götürür.

Hayır: İyilik demektir. Her helal olan mal ve yarar da bir hayırdır, Allah'ın ihsanıdır. Allah rızasını kazanmaya sebep olan her güzel iş bir hayırdır. Geçerli olan asıl hayır da budur. Hayrın karşıtı "Şerr"dir. Hakka ve yaratılışa uymayan ve kötü bir sonucu gerektiren her şey bir şerdir, fenalıktır. Herkes için iyilik istemeye "Hayırhahlık" denir. Bu ruhun temizliğinden ileri gelir. Bütün hayır müesseseleri, hayırseverliğin bir eseridir. Başkasının fenalığını istemek de, "Bedhahlık"tır. Bu, bir ruh hastalığıdır ki, sahibinin kötü kimse olduğuna bir alamettir. İşte "hased", çekememezlik ve kıskançlık denilen kötü hal, bu kötülük severlikten başkası değildir. Başkasının hak kazanarak elde ettiği nimetlerden rahatsız olup da o nimetlerin kaybolmasını istemek bir hasedden ibarettir. Bu pek fena bir huy olduğundan bundan çok sakınmalıdır. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: "Hasedden kaçınınız; çünkü ateş, odunları yakıp bitirdiği gibi, hased de güzel işleri (salih amelleri) yer bitirir." Kötülüğe alet olan bir varlığın kaybolmasını istemek hased sayılmaz. Yine başkasının elde ettiği bir nimetin benzerine kavuşmayı istemek de hased değildir. Bu isteğe "Gıbta ve Münafese" denir ki, bazı hallerde caizdir. Yüksek bir alimin ilmine ve faziletine gıbta edilmesi (imrenilmesi) gibi...

Dostluk: İki ve daha çok kimseler arasında meydana gelen samimi bir sevgi ve bağlılık demektir. Allah için olan dostluk devam eder. Dünya için olan dostluk da bir akan yıldız gibi parlayıp söner. Dostluğun karşıtı, düşmanlık, davet ve kindarlıktır. Bütün müslümanlar birbirine dosttur. Çünkü aralarında sönmeyen bir din kardeşliği vardır. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ümmetine şöyle emretmiştir: "Birbirinize kin tutmayınız, hased (kıskançlık) etmeyiniz, birbirinizden yüz çevirmeyiniz, ey Allah'ın kulları!.. Kardeş olunuz. Bir müslümanın müslüman kardeşine üç günden çok dargın kalması helal olmaz." Başkasının bir kederinden ötürü sevinmek de bir düşmanlık eseri olduğundan caiz değildir. Buna "Şematet" denir. Bir hadis-i şerifte buyurulmuştur: "Kardeşin için şematet eyleme (kötü haline sevinme); sonra Allah ona merhamet eder de, seni belaya düşürür."

Diyanet: Dindarlık yapmak, dinin kutsal emirlerine uyarak gereği üzere hareket etmektir. Karşıtı dinsizliktir, din hükümlerine aykırı davranmaktır, bütün fenalıkların en büyük kaynağıdır. İnsanların kurtuluşu, temiz bir halde yaşayış ve mutluluğa ermesi, ancak diyanet sayesinde. Diyanet doğuştan vardır. Gerek ferdler için ve gerekse cemiyetler için zorunludur. Onun için diyanete sınıksız sarılmalıdır. Bu, insanlığın yararı ve selameti bakımından son derece gereklidir.

Zikir: Anmak ve hatırlamak manasınadır. Yüce Allah'ın kutsal isimlerini anmak ve vacib olan bir görevdir, en yüksek bir zikirdir. Yüce Allah'ı zikretmek, ya büyüklüğünü düşünmekle olur ki, bundan yüceltme ve tazim meydana gelir. Ya da Allah'ın sonsuz kudretini düşünmekle olur. Bundan da korku ve hüznün doğar. Bir de nimetlerini anmakla olur ki, bundan şükür ve hamd meydana gelir. Yahut pek acaib ve üstün olan eserlerini düşünmekle olur. Bundan da uyanma ve ibret alma yüz gösterir. Zikrin karşıtı, "Nisyan (unutma)"dır. Yüce Allah'ın mübarek isimleri ile kulun gönlünü süslememesidir. Bu çok acınacak bir dalgınlık eseridir. Bir ayet-i kerimede şöyle buyurulmuştur: "Allah'ı çok zikrediniz ki, kurtulasınız." Bir hadis-i şerifde de: "Zikrin en faziletlisi Lâ ilâhe İllallah'dır. Duanın da en faziletlisi Elhamdülillah'dır" buyurulmuştur.

Rıza: Hoşnut olmak, uygunluk göstermek herhangi bir hükmü veya işi kalben hoş görüp kabul etmektir. Bunun karşıtı kabul etmemek, red etmek, itiraz etmektir. Yüce Allah'ın her hükmüne ve her takdirine razı olmak bir kulluk görevidir. Gerçek olan bir şeye razı olmamak bir ahmaklık işareti olduğu gibi, batıl bir şeye razı olmak da bir taşkınlık ve isyan eseridir. Bir hadis-i şerifde şöyle buyurulmuştur: "Allah bir kulu severse, yalvarmasını dinlemek için onu bir sıkıntıyla sınar."

Rıfk: Yumuşaklık, yavaşlık, nezaket ve tatlılıkla iş yapmak, sonu güzel olan bir şeye güzelce boyun eğmek anlamındadır. Bunun karşıtı "Unf (şiddet, sertlik kabalıktır)" ki, katı yürekli olmaktan, sertlik göstermekten, nezakete aykırı davranmaktan ibarettir. İnsan, yumuşaklık sayesinde en güç neticeleri elde edebilir. Düşmanca davranmak yüzünden de, elde edilmesi pek yakın olan şeyleri imkansız bir hale getirmiş olur. Hadis-i şerifde buyurulmuştur: "Şüphesiz ki, Allah, yumuşak huyludur ve yumuşak huyluluğu sever. Ve sertlik üzerine vermediği şeyi yumuşak huyluluk üzerine verir." Diğer bir hadis-i şerifde de şöyle buyurulmuştur: "Yumuşaklıktan yoksun olan, hayırdan da yoksun bulunur."

Sa'y: Çalışmak, bir maksadın elde edilmesi için gerekli gücü harcamaktır. Karşıtı "Atalet, bataet, meskenet (gevşeklik, miskinlik, umursamazlık)"dır. Bu İslam ruhuna asla uygun değildir. İnsan hak olan şeyleri elde etmek için düzenli bir çalışma ve gayret sahibi olmalıdır. Bütün ilerlemeler gayret ve çalışmanın neticesidir. Kur'an-ı Kerim'de buyurulmuştur: "İnsan için çalıştığından başkası yoktur."

Setr.Ayıpları örtmek: İnsanların kusurlarını örtmek, görmemezlikten gelmek, başkalarına açıklamamak demektir. Karşıtı "Kusurları yayma"dır. Başkalarının kusurlarını arkalarından söylemek gıybettir. Öyle ki, bir kimsenin arkasından boyuna, elbisesine, yiyip içmesine, gezip yürümesine varıncaya kadar bir kusurunu dil göz veya el ile işaret ederek göstermek de bir gıybettir. Çünkü bunları öğrenince üzüleceğinde şübhe yoktur. Başkalarına, yapmadıkları kusurları yüklemek de iftiradır, buhtandır. Bunlar İslam terbiyesine aykırıdır, kesinlikle haramdır. Bir hadis-i şerif şöyle buyurulmuştur: "Ne mutlu o kimseye ki, kendi kusuru kendisine, başkalarının kusurlarını görmeye zaman bırakmaz." Onun için insan, kendi kusurunu görüp onu düzeltmeye çalışmalıdır. Ancak uygunsuz işleri hiç çekinmeksizin yapıp duran günahkar kimselerin bu çirkin hallerini arkalarından söylemek gıybet sayılmaz. Bu söyleme ile çirkin işler kötülenmiş ve başkaları bundan korunmuş olur. Bir İslam toplumuna karşı, küstahça hareket ederek ahlaka uymayan şeyleri açıkça yapıp duran kimselerin bu rezaletini söylemek, toplumsal anlayışın güzel bir tepkisidir. Yeter ki, bu söyleyiş şahsî bir kırgınlık neticesi olmasın. Gıybetin sorumluluğundan kurtulmak için, mümkünse gıybet edilen kimseden helallik dilemeli, özür dilemelidir. Bazı alimlere göre, yapılan gıybetten pişman olup istiğfarda bulunmak yeterlidir. Çünkü durumu haber verip gıybet edilen kimseden helallik dilemek, bir üzüntüye, bir dargınlığa sebebiyet vermiş olabilir. Ancak o kimse bu gıybetten haberdar olmuşsa, o zaman kendisinden özür dileyerek helallik istemek gerekir. İki dargının özür dilemek için musafaha yapması (görüşüp el sıkışması) helallaşmak sayılır.

Şecaat: Yiğitlik, kahramanlık, kalb metinliği, gereğinde tehlikelere atılabilme özelliği demektir. Karşıtı "Cebanet (korkaklık)"dır. Hak yolunda mukaddesatı korumak için gösterilen yiğitlik (şecaat), çok kıymetli bir huydur.

Şefkat: Korku ile karışık merhametten ileri gelen acıyıp esirgeme halidir. Başkalarının başına gelen veya gelmesi düşünülen fena bir hal karşısında kendisini gösterir. Bunun karşıtı merhamet ve yumuşaklık duygusundan yoksunluktur ki, pek kötü bir huydur. Şefkat, temiz ve saf kalblerin bir özelliğidir. İslamda, "Yüce Allah'ın emirlerine saygı, yaratıklarına şefkat" büyük bir esastır.

Şükür: Görülen, iyiliğe karşı, söz veya işle memnuniyet göstermek ve yapılan iyiliğin kıymetini bildirmektir. Görülen bir iyiliği överek anmak da bir şükürdür. Karşıtı "Küfran-ı nimet (nimeti inkâr)"dır. Biz her an binlerce nimetlerine kavuştuğumuz Yüce Allah'a şükretmeğe borçlu bulunduğumuz gibi, iyiliğini gördüğümüz kimselere karşı da teşekkür etmeğe borçluyuz. Bir hadis-i şerifde buyurulmuştur: "İnsanlara şükretmeyen, Allah'a da şükretmez."

Şehvet: İstek, nefse uygun olan bir şeyi istemek, hayat hareketi için insanların birbirlerine karşı olan doğal meyilleri demektir. Dinde yasak olmayan bir şey hakkında kararınca bir şehvet ve meyil iyidir. Dinde yasak olan bir şey hakkında ise, şehvet hayvani bir hal olduğundan pek kötüdür, zararlıdır. Bundan kaçınmak gerekir. Heva, boşuna arzu, meşru bir sebep olmaksızın nefsin bir şeye meyletmesidir. Heves de, bir şey üzerinde gösterilen ham ve noksan bir aşk ve sevdadır demektir. Bunların ikisi de iyi değildir. İnsanın feyiz ve şerefine engel olurlar. Peygamber Efendimiz şöyle dua ederlerdi: "Ya Rabbi! Beni ahlakın çirkin olanlarından ve hevalardan uzak bulundur."

Sabır: Acıya katlanmak, bedene uygun düşmeyen hallere telaş göstermeksizin karşı koymaktır. Bunun karşıtı sabırsızlık (ceze)'dir. İnsan yaşadıkça birtakım acı olaylar karşısında kalır. İşte bunlara karşı sabretmek gerekir. Bir ayet-i kerimde de: "Şüphe yok ki, Allah sabredenlerle beraberdir" buyurulmuştur. Sabırın sonu selamettir, başarıdır. Sabır acıdır; fakat sonucu tatlıdır. Sabırsızlık ruhun gevşekliğinden ileri gelir. Ancak, dine uymayan şeyler hakkında sabır caiz değildir. Bunlara karşı kalben bir acı duyulması ve mümkün ise mücadele yapılması gerekir. Savulması mümkün olan kötülöklere veya ihtiyaçlara katlanmak sabır değil, bir acziyet ve miskinliktir. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurmuşlardır. "Allah'ım! Ben acziyetten ve tenbellikten sana sığınırım."

Sadakat: Doğruluk, gerçeğe uygun olan doğru sözdür. Garaz lekesinden temizlenmiş ve her yönden halis olan bir dostluk da sadakattır. Herhangi bir doğruluğa da sadakat denir. Doğruluğun karşıtı yalandır. Sadakatın karşılığı hiyanettir, doğruluktan yoksun olmaktır. İnsanlara sıdk ve sadakat yakışır. Yalancı bir kimseyi ne Allah sever, ne de kulları... Yalan haramdır. Yalancı bir kimsenin insanlık bakımından hiç bir kıymeti olamaz. Söylediği yalan sözleri ile insanları aldatan, yaptığı hile ve uydurmalarla ötekini berikini saptırmaya çalışan kimseler çok büyük günahkardır. Bir hadis-i şerifde buyurulmuştur: "Bize hiyanet eden bizden değildir. Hile ve aldatmayı yapanlar cehennemdedirler." Sonuç olarak, insanın sözü de, özü de doğru olmalıdır. Doğru olmayanlar için mutluluk kapıları kapalıdır. İslamiyet gibi, hikmet ve gerçek esasları üzerinde kurulmuş bir dinde doğruluğa aykırı bir şey asla yer bulamaz.

Salah: İyi hal, her hayrı kendinde toplayan faziletlerden ibaret yüksek bir vasıftır. Karşıtı "Fesad ve Fücür'dur. Bir millet, kendi ferdlerinin iyiliğine çalışmalıdır. Çalışmazsa, fesadçıların eline esir düşer. Bir müslüman, din ve dünya görevlerini öğrenip güzelce uygulamadıkça iyi hal sahibi olamaz.

Sılâ-i Rahim: Akrabayı arayıp sormak, akrabanın kusurlarını bağışlamak muhtaçlarına yardım etmektir. Akraba ile görüşmek, sohbetle bulunmak, kendilerine selam ve hediye göndermek sılâ-i rahim sayılır. Yakın bulunan akrabayı, mümkün ise, bulundukları yerlere gidip ziyaret etmek, uzak

akraba ile de mektuplaşmak gerekir. Karşıtı "Kat-ı Rahîm (akrabayı unutup onlarla ilgiyi kesmek)"dir. Böyle bir tutum, İslamın öğütlediği ailevî ve içtimaî görevlere aykırıdır. Bir hadis-i şerifte buyurulmuştur: "Sılâ- i rahim, ömrü uzatır."

Salabet: Metin olmak, kutsal varlıkları korumak için insanın sahip olduğu kalb kuvveti demektir. Karşıtı, gevşeklik ve inanç bozukluğudur. Salabet çok kıymetli bir huydur. Bazan salabat yerine taassub da kullanılır. Taassub, aslında adet ve geleneklerde veya maddî ve manevî şeylerde fazla direnip taraftarlık yapmaktır. Bu yönden iki türlüdür: Biri dine uygun olan taassubdur. İnançlara ve din gerçeklerine gösterilen sebatır. Bu çok iyidir. Diğeri ise, batıl ve faydasız adetler, modalar, fikirler, yapıpı yapılmamasında dinî bir sakınca bulunmayan işler üzerinde gösterilen taassubdur ki, bu pek kötüdür. Ne yazık ki, bazı kimseler, bu ikinci kısımdan olan asılsız şeylere dört elle sarıldıkları halde, mukaddesata ve din esaslarına bağlı kalan kimselere bir kusur olmak üzere taassub isnad etmekten kendilerini alamazlar. Bu, cahilce bir görüşün sonucudur, bundan kaçınılmalıdır. Gerçeği gerçek, batılı da batıl görmeye çalışmalıdır.

Zarafet: İncelik, kibarlık, ince zeka eseri hoş söz ve işler ile vasıflanma huyudur. Karşıtı, kabalık denilen bir haldır. Bu, ruhlar üzerine fena tesir yaptığından kötüdür. Yaratılıştaki zarafetler, ölçüyü taşırmamak şartıyla iyidir. Fakat her işte ve her sözde zarafet göstermeye çalışmak, vakar ve ciddiyete aykırıdır, hafiflikten ibarettir. Onun için bu hususta aşırı davranmamalıdır.

Adl, Adalet: Hakka yönelmek, haksızlıktan kaçınmak, her hakkı sahibine vermeye çalışmaktır. Karşıtı "Zulüm, gadr"dır, insafsızlıktır. Dünyanın bütün düzeni ve düzgünlüğü adaletle kazanılır. Yüce Allah bize adaleti emrediyor. Onun için insan, her davranışını bir ölçü ve adalet içerisinde yapmaya çalışmalıdır. Görevinde adaleti gözetmeyen bir insan, kendisine de, vatanına da, bütün insanlığa da fenalık etmiş olur. Herhangi bir hakkın kaybolmasına veya geciktirilmesine sebep olmak bir zulümdür. Her hangi kimseden haksız yere bir şey almak zulümdür. Herhangi bir insana veya hayvana haksız yere eziyet vermek de bir zulümdür. Zulmün sonucu ise, azabdır, felakettir. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: "Zulme uğramışın duasından kork; çünkü onunla Allah arasında perde yoktur." 66-Azim: Bir işe kesinlikle niyet etmek, bir işi yapmaya kalbi bağlayarak yönelmektir. Karşıtı, "Tereddüt ve Terahi (geciktirme)"dir. Haklı gayeler uğrunda azimli olmak bir özelliktir. Bir ayet-i kerîme şu anlamdadır: "Azmedince de Allah'a tevekkül et, artık tereddüt etme, şüphe yok ki Allah Teala tevekkül edenleri sever."

Aşk: Fazla sevgi ve ilgiden bir şey hakkında kalbin pek ziyade ilgi ve çekicilik kazanmasıdır. İnsanlar, maddeten veya manen güzel ve lezzetli buldukları şeylere karşı kalblerinde bir meyil duyarlar. Bu meyil ılımlı olursa "muhabbet", pek kuvvetli olursa "aşk" adını alır. İnsanlar hoşlarına gitmeyen şeylere karşı da bir "nefret" duyarlar. Bu nefret ılımlı olunca "buğz", pek kuvvetli olunca da "Makt (kin)" adı ile anılır. Mukaddesata karşı olan meyil bir aşk derecesinde bulunması pek sevimsizdir. Fakat ölümlü varlıklara, geçici güzelliklere karşı aşk derecesinde olan meyil, kalbin gevşekliğinden, düşüncenin noksanlığından ileri geldiği için kötüdür. Mukaddesat hakkındaki aşka: "Gerçek aşk, Rahmanî aşk" denir Geçici ve nefsanî şeyler hakkındaki aşk da "meczâî aşk, himarî aşk" adını alır. Onun için bu ikinci kısımdan kaçınmak, her faziletli insan için bir görevdir.

İsmet: Günahlardan kaçınma huyuna sahip olmak. Hak Teala'nın korkusu ile bütün çirkin şeylerden beri bulunmak demektir. Fena şeylerden uzakta kalmak da, Yüce Allah'ın bir koruması olduğundan bir ismet sayılır. İsmetin karşıtı, suçluluk ve günahkarlık halidir. İnsanın asıl güzelliği ve şerefi kazandığı ismet sayesinde.

İffet: Namus, perhizkârlık, nefsi hayvanî sarkıntılıklardan engellemek huyudur. Karşıtı "Fuhş"dur. Namusa aykırı harekettir. Ruhların temizliği iffettir. İffetsiz bir kimse, zehirli mikroplardan daha

zararlı bir yaratıktır, kendisinden her halde uzaklaşmak gerekir. Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Allah'ım! Ben senden dünyam, dinim, ehlim ve malım hakkında iffet dilerim."

Af: Bağışlamak, suçtan geçmek, günahkar kimse hakkında layık olduğu azarlamayı bir lütuf olarak terk etmek anlamındadır. Safh da bir meseleden dolayı göz yummak, başa kakmamaktır ki, af ile beraber kullanılır. Af ve safh'ın karşıtı, intikam ve muahaza (azarlama)dır. İntikam ki, acı çıkarmak, fena bir işe karşı göğüs ferahlığı için diğer bir fena iş yapmaktan ibarettir, bazı şartlarla caiz olabilir. Fakat af ile muamele yapmak, şüphe yok ki daha iyidir. Affın zevki, intikamın zevkinden daha çoktur. Bir hadis-i şerifte buyurulmuştur: "Yüce Allah bir kula af sebebiyle, izzetten başka bir şey arttırmaz." Bir şahsa karşı kalben tutulan bir buğz, öfke ve zarar verme arzusuna da "Kin" denir ki, bu da çok defa insanlığa uygun olmaz. Yalnız mukaddesata düşman olanlara karşı, kalbde devamlı bir kin ve düşmanlık beslenmesi gerekir.

Ahd: Söz vermektir. Gözetilmesi gereken sözleşmeye de "ahd" denir. Ahdin (sözleşmenin) gereğine uymak vacibdir. Verilen sözü yerine getirmemek bir zulümdür. İnsanlar verdikleri sözde durmalıdırlar. Bundan sorumludurlar. Verilen bir sözde, haklı bir sebep olmaksızın durmamak insanın kıymetini ayaklar altına alacak kadar büyük bir alçaklıktır. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: "Ahdin güzelliği (verilen sözün yerine getirilmesi) imandandır."

Fazl, Fazilet: Üstünlüğe, iyilik ve ihsana, ilim ve marifete "fazl" denir. İlim ve irfan bakımından olan yüksek dereceye ve ahlak görevlerine bağlanmak huyuna da "fazilet" denir. Fazlın karşıtı, kötülük, hasislik ve cehalettir. Faziletin karşıtı da, rezillik ve alçaklıktır. Faziletin çoğulu "fezail" dir. Hikmek, adalet, şecaat ve iffet sıfatlarına "Fezail-i asliye" adı verilmiştir. Bunlardan birçok faziletler doğar, insan, fazl ve faziletle vasflanmalıdır. İnsanlık şerefi ancak bu sayede kazanılmış olur.

Fütüvvet: Yiğitlik, nefis şerefi, iyilik ve cömertlik, dostların kusurlarını af ve bağışlama demektir. Bunun karşıtı, cebanet (korkaklık), zillet, hasislik ve ürkekliktir. Yiğitlik, sahibine dine ve iyiliğe aykırı işlerden korur, fedakarlığa ve efendiliğe götürür. Onun için yiğitlikle (fütüvvetle) vasflanmaya çalışmalıdır.

Feraset: Zihin uyanıklığı, bir şeyi çabukça anlayış kabiliyeti, bir insanın ahlak ve davranışını yüzünden anlamak halidir. Feraset iki türlüdür: Biri, bir çeşit ilham eseridir ki, sebebi bilinmeksizin meydana gelir. Diğer kazanılan bir haldir ki, çeşitli huylara dair bilgi edinmek sebebiyle olur. Ferasetin karşıtı, belâhet (anlayışsızlık), zekadan yoksunluktur. Ferasetli insanların yanında uyanık olmalı, edeb ve fazilete aykırı şeylerden kaçınmalıdır. "Mü'minin ferasetinden sakınınız; çünkü o, Allah'ın nuru ile bakar," buyurulmuştur.

Kadirşinaslık: Herkesin gerçek yerini ve değerini bilip hakkında ona göre işlem yapmaktır. Karşıtı, Kadırnaşinaslık (değer bilmemezlik)dir. Sosyal hayatta, değer bilmenin büyük bir önemi vardır. Kıymet bilen milletler arasında ilim ve hüner sahipleri çoğalır. Kadir ve kıymet bilmeyen milletler de, bilgi ve marifetten yoksun kalırlar. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: "İnsanları kendi yerlerine indiriniz (herkese derecesine göre muamele ediniz)."

Kanaat: Kısmete razı olmak, yemek ve içmek gibi şeylerde tutumlu olarak orta bir halde hareket etmektir. Karşıtı, israf (savurganlık)dir. Kanaati yanlış anlamamalıdır. Kanaat, mutlaka az ile yetinip tembellik içinde yaşamak değildir. Hırsla hareketten kaçınmak, başkalarının nimetlerine göz dikmeyip hakkına razı olmak ve bir gönül huzuru ile yaşamaktır. Birçok hırsızlıklar ve cinayetler, kanaatsizliğin sonucudur. Bir hadis-i şerifte buyurulmuştur: "Kanaat tükenmez bir hazinedir" Gerçekten kanaat sahibi bir kimse, işini yoluna kor, başkalarına muhtaç olmaktan kurtulur. Hazinele sahibmiş gibi, şeref ve huzur içinde yaşar. Diğer bir hadis-i şerifte de şöyle buyurulmuştur: "Kanaat eden aziz olur,

hırslı olan da zelil olur." Herhangi bir işte bilinen mikdarı aşmak bir israftır. Bir şeyi boş yere dağıtmak, uygun olmayan yerlere harcamak bir tebzir (savurganlık)dır. Bir şeyin elde edilmesini hasislikle karışık bir şekilde isteyip durmak da tama'dır kir, bunlar kesinlikle kötü huylardır. Hırs'a gelince, bu da bir şey hakkında gösterilen aşırı bir istek ve meyilden ibarettir ki, iki türlü olur: Biri, adı şeyler hakkında olan hırstır ki, bu kötüdür. Kalbin ihtiyacından ve gevşekliğinden ileri gelir. Diğer ise, yüksek ve güzel şeyler hakkındaki hırstır. Bu iyidir, ruhun iyiliğine ve himmetine delalet eder.

Kerem: Cömertlik, şeref, kıymetli şeyleri gönül hoşluğu ile vermek demektir. Bunun karşıtı, hasisliktir. Kerem, yüksek bir huy üzere yaratılmış insanlara ait bir özelliktir.

Lutf: İyilik ve güzelliştir. Yumuşaklıkla ve okşama ile muamele yapmaktır ki, insanlık nişanıdır. Karşıtı, cevr (eziyet)dir ki, insanlığa yakışmaz. Yaratıklar hakkından gösterilen lütuf ve kerem, yaratıcının yardımına kavuşmaya bir yoldur.

Lâife, Mizah: Şaka ve hoş duygulu söz demektir. Karşıtı, ciddiyet'dir. Sırf bir eğlence ve iltifat için yapılan ve hiç bir kimsenin gönlüne dokunmayan latifeler caizdir. Yeter ki hoş olsun, gereğinden fazla olmasın. Latifenin çokluğu gülmeyi artırır, kalbi öldürür, heybeti giderir, düşmanlığa sebep olur. Bir hadis-i şerifte buyurulmuştur: "İnsan bir söz söylerken bununla yanındakiler gülüşürse, kendisi Süreyya'dan (yıldızdan) daha uzağa uçar gider." Şeref ve heybeti havaya gider, demektir. Bundan dolayı, bu gibi latifelerden çekinmelidir.

Muhabat: Öğünme, böbürlenme, maddî ve manevî bazı vasıflardan dolayı öğünmek demektir. Takdir edilmeye değer yüksek şeylere sahip olmaktan dolayı övünmede bulunmak caizdir. Fakat herhangi bir geçici varlıktan dolayı öğünmek, kendisini yüksek görmek caiz değildir. Böyle bir davranışa "Ucb, gurur, cahilce öğünme" denir ki, pek kötüdür. Bir hadis-i şerifte buyurulmuştur: "Üç şey helak edicidir: Fazla cimrilik, kendisine uyulan heva (nefis arzusu), kişinin kendi nefisini beğenmesi."

Metanet: Sağlamlık, dayanıklılık manasınadır. Deyim olarak: İnsanın fikrinde sabit olması, tutumunda kuvvetli ve inancında köklü bulunması demektir. Bunun karşıtı, gevşeklik ve kuvvetsizliktir. Hak uğrunda metanet göstermek, kıymetli bir huydur.

Medh: Övmek, irade ile yapılan güzel işlerden dolayı dil ile övme demektir. Karşıtı, zem (yermek)dir. Birinin aleyhine fena sözler söylemek, onun kötü hallerini meydana koymaktır. Övgüye layık kimseleri övmek, cemiyet arasında fazilet ve kemalin artmasına sebep olabileceği için iyidir. Fakat övülmeye layık olmayanları övmek, gerçeğe aykırı, ahlaka zıd ve başkalarını aldatmaya sebep olacağından pek kötüdür. Bir hadis-i şerifte buyurulmuştur: "Övücüleri gördüğünüz zaman yüzlerine toprak saçınız." Doğrusu, şahsî bir çıkar düşüncesi ile layık olmayanları övmeye kalkışanlar, böyle bir muameleye hak kazanırlar. Herhangi bin insanı haksız yere yermek de haramdır.

Müdara, Mümaşat: Yüze gülmek, görünüşte dost olmak, insanlara karşı güzel davranışlarda bulunmak, başkalarının fikirlerine uyarcasına hareket etmek, sükun ve anlayış üzere durmaktır. Din esaslarına uygun olarak yapılan müdara iyidir, başarıya sebebedir. Bir hadis-i şerifte buyurulmuştur: "İnsanlara müdara etmek bir sadakadır." Diğer bir hadis-i şerif de şöyle: "Ben farzlarla emrolunduğum gibi, insanlara müdara ile de emrolundum." Fakat güzel bir sonuç düşüncesiyle olmaksızın, herhangi bir kimsenin makamından ve servetinden dolayı yüzüne gülmek, ona müdarada bulunmak çok kötüdür. Böyle bir davranışa, temellük, tabasbus, müdahane (yağcılık), yaltaklanmak, dalkavukluk denir ki, insaniyete asla yakışmaz. Dince yasak, aklen de çirkindir.

Muhabbet: Sevgi, dostluk ve lezzet duyulan bir şeye gönlün meyiletmesi demektir. Bunun karşıtı Buğz (nefret), düşmanlıktır. Muhabbetler iki türdür: Biri sebebi kaybolan muhabbetlerdir. Bir kimseyi

yalnız dünyalığından dolayı sevmek. O dünyalık aradan kalkınca, muhabbet de aradan kalkar. Diğer sebebi kaybolmayan muhabbetir. Herhangi bir insanı, yalnız Allah için sevmek gibi... Bu tür muhabbetler devam eder. İşte ahlakça bir fazilet sayılan muhabbetlerden maksad da, bu tür sevgilerdir. Bir hadis-i şerifde şöyle buyurulmuştur: "Yüce Allah'a amellerin en sevgilisi, Allah için muhabbet ve Allah için buğzdur." Onun için insan Yüce Allah'ın sevdiği şeyleri sevmeli ve sevmediği şeyleri de sevmemelidir.

Merhamet, Rahm: Esirgemek, acımak, şefkat göstermek, çaresizlerin hallerine kalben acıyarak kendilerine yardımda bulunmak demektir. Merhamet, temiz ruhların bir süsüdür. Yalnız insanlara değil, hayvanlara da merhamet etmeli, acımalıdır. Bir hadis-i şerifde buyurulmuştur: "Yerde olanlara merhamet ediniz ki, gökte olanlar size merhamet etsin."

Mürüvvet: Erkeklik, insanlığa uygun olan şeyi yapmak, güzel görünen şeyleri alıp yerilmeyi gerektiren hallerden kaçınmak demektir. Bunun karşıtı, namerdliktir. Açıkça yapılmasından utanılacak bir işi, gizlice yapmamak da bir mürüvvet sayılır. Görülen bir iyiliği unutmamak ve fırsat düştükçe karşılığında iyilik yapmak da bir mürüvvet eseridir.

Müşavere: Danışma, bir işin hayırlı olup olmadığını anlamak için uygun görülen kimselerle görüşüp fikirlerini almak demektir. Karşıtı dediğim dediklik ve kendini beğenmişlik. Müşavere bir sünnettir. İnsan danışma sonunda aydınlanır, bilmediği ve hatırına gelmeyen şeyleri öğrenir, tedbirli olarak hareket etmiş olur. Yalnız kendi fikri ile hareket eden, çok kez pişmanlık çeker. Bir hadisi şerifin anlamı şöyledir: "Müşavere eden (danışan) zarar görmemiştir." Ancak kendisine danışılacak kimse, doğru sözlü, tecrübeli, danışılan iş üzerinde bilgili, hiddet ve gurur gibi hallerden beri olmalı, düşüncesini olduğu gibi söylemekten çekinmemelidir.

Muavenet, Teavün: İnsanların birbirine yardımda ve hizmette bulunmaları demektir. İnsanlar daima birbirlerinin yardımına muhtaçtırlar. İnsan, elinden gelen yardımı akrabasından ve dostlarından, din kardeşlerinden esirgememelidir. Ancak yardımlar iyi işlerde olmalıdır. Kötü işlerde yardımcı olmak günahtır, zarardır. Kur'an-ı Kerim'de buyurulmuştur: "Birbirinize iyilik ve takva üzere yardım ediniz. Günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayınız."

Minnet: İyilik etmek manasına geldiği gibi yapılan iyilikleri birer birer sayarak başa kakmak anlamına da gelir. Bu ikinci anlamda olan minnet, fena bir huydur, yapılan iyilikleri siler. Bir ayet-i kerimede buyurulmuştur: "Ey mü'minler! Sadakalarınızı, minnet altında bırakarak ve eziyet ederek boşa çıkarmayın." Fakat iyilik edilen kimse nankör olursa, uyarılabilir, nankörlüğe son verilmesi kendisinden istenebilir.

Namus: Şeref, iffet, edeb, haya, emniyet ve istikamet gibi faziletlerin tümünden ibaret olan pek kıymetli bir vasıftır. Şeriata ve kanuna da namus denir. Melek Cibril-i Emîn'e Namus-i Ekber denilmiştir. Namusun karşıtı, iffet ve istikametten yoksun bulunmaktır. Namus, değişmeyen bir gerçektir. Onun bunun anlayışına göre değildir. İslam ahlak ve adabına uymayan herhangi bir şeyin namus vasfı ile ilgisi yoktur. Onun için İslam ahlakına uymayan şeylerden kaçınmak gerekir.

Nifak: İki yüzlü olma, dil ile mü'min veya dost görünüp kalbde küfür ve düşmanlığı gizlemek anlamındadır. Böyle bir insana Münafık, Zülvecheyn (iki yüzlü) denir. Bir hadis-i şerifde şöyle buyurulmuştur: "İki yüzlü olan kimse, Allah katında bir mevki sahibi olamaz." Onun için insan samimi olmalı, dili kalbine, sözü de özüne uygun bulunmalıdır.

Nemime: Söz gezdirmek, koğuculuk yapmak, bir kimse aleyhine söylenen sözleri bir kötülük maksadı ile o kimseye ulaştırmak demektir. Bu çok kötü bir huydur. Bu yüzden nice dostların arası açılır, nice

düşmanlıklar yüz gösterir. Bir hadis-i şerifde buyurulmuştur: "Koğucu olan Cennet'e giremez" Böyle bir müslüman azaba hak kazanır demektir. Doğrudan doğruya cennete girmeye layık olamaz. Ne büyük bir korkutma!.. Böyle çirkin bir halden Allah'a sığınırız.

Va'd: Söz vermektir. Söz verilen bir şey, bir kimsenin yapacağına dair söz verdiği iştir. İnsan gerek olmadıkça bir şey için söz vermemelidir. Söz verince de "İnşaallah" deyip onu yerine getirmelidir. Bir hadis-i şerifde şöyle buyurulmuştur: "Va'd (verilen söz) borçtur." Onun için, verilen sözü yerine getirmek insanlık borcudur.

Vefa: Verilen sözü yerine getirmek, borcu ödemek, din ve akla uygun olarak gereken şeyi yerine getirip altından çıkmak demektir. Bu pek şerefli bir görevdir. Karşıtı Hulf, caymak sözünde durmamak, verilen sözü yerine getirmemektir ki, bu haramdır. Eski dostluğu, korumaya da "Vefakârlık" denir. İnsan vefalı olmalı, dostluk haklarını unutmamalıdır.

Vakar: Ağırbaşlı olmak, yapılacak işlerde tedbirli ve yavaş davranmaktır. Bunun karşın "Hafiflik"dir. Samimi olan vakar, insanın kıymetini yükseltir. Bunun işareti, insanlar arasında ve yalnızlıktan eşit bir hal üzere bulunmaktır. Hafiflik ise, insanın şerefini giderir. Vakar, bir büyülenme hali değildir. Düşünceden ve şerefi koruma duygusundan, ilmin ve hilmin kuvvetinden ileri gelir. Hafiflik ise, ahmaklık ve az akıllılık nişanıdır. Gereksiz yere öteye beriye bakıp durmak veya gidip gelmek, bazı organları oynatmak, her söze önemle kulak vermek, gereksiz sorular sormak, soru ve cevaplarda acele etmek, elbise ve kıyafete gereğinden fazla düzen vermek hep hafiflik eseridir. Onun için insan, böyle hafif sayılacak hareketlerden kendisini korumalıdır.

Himmet: Yüksek bir irade, kalbin bütün ruh kuvveti ile Yüce Allah'a ve kutsal amaçlara yönelmesi demektir. Bunun karşıtı, huyun aşağılığı ve bayağı şeylere istek göstermesidir. İnsan himmetine göre yükselir. "Himmetin yüksekliği imandandır." Yüksek gayelere yetişmek arzusu, üstün bir himmetin nişanıdır. Daima yükseklik aynasına gözünü dik ki, Gözünden himmet nuru yansıyıp parlasın...

Yüsr: Kolaylık, zenginlik, bir şeyin yapılması veya yapılmaması üzerinde kolaylık göstermek demektir. Karşıtı, Usr (güçlük) sözüdür. Çetinlik demektir. İslamda kolaylık bir esastır. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurmuşlardır: "Müjdeleyiniz, tiksindirmeyiniz. Kolaylık gösteriniz, güçleştirmeyiniz." Onun için insanların kalblerini sevindirmek, nefret doğuracak şeylerden kaçınmak ve insanlara her işte kolaylık göstermek esastır. Bir hadis-i şerifin yüksek anlamı şöyledir: "Din kolaylıktır. Dinde üstünlük yarışına çıkan herhangi bir kimseye, din muhakkak üstün gelir." Artık kutsal İslam dininin bütün insanlık için rahmet olan bu mübarek esasını güzelce bilmeli, onun her yönü ile kolay olan ve uygulaması çok uygun olan emirlerine ve hükümlerine gereği üzre bağlanmalıdır. Onun gösterdiği geniş ve nurlu yolu izlemeye çalışmalıdır. İnsan ancak bu şekilde selamete ve hidayete kavuşur, mutluluğa erer. Bizleri böyle yüksek bir dine kavuşturan Yüce İlahımıza ne kadar şükretsek yine kulluk görevimizin milyonda birini yerine getirmiş olamayız. Ancak onun ezeli ve ebedi olan yüce varlığına sığınarak kusurlarımızın ve günahlarımızın bize bağışlanmasını kırık bir duygu ile, değersiz bir ifade ile istirham eder, af ve keremlerine kavuşmayı şu değersiz ve günahkar yalvarışımızla dileriz. "Övgü ve sevgi âlemlerin Rabbına, yardım ve teslimiyetler efendimiz Muhammed'e, soyundan gelenlere ve bütün sohbet dostlarına olsun."

Siyer-i Enbiya

Peygamberlere Ait Siyerin Anlamı, Yararları ve Kaynakları

Yüce Allah, önce insanlara kendi içlerinden zaman zaman peygamberler göndermiştir. İnsanların bir kısmı bu mukaddes peygamberlere uymuşlar ve böylece hem dünya, hem de ahiret görevlerini yapmışlardır. Düzenli medeniyetler kurmuş ve faziletlere ermişlerdir. Diğer bir kısmı da, bu mübarek peygamberlere karşı çıkıp onlara aykırı harekette bulunmuşlardır. Bu tutumları ile gerçek insanlık vasfından yoksun kalmış ve küfrü imana, rezaleti ve fazilete tercih etmişlerdir. Bu yüzden de sonunda felâketlere düşüp sönüp gitmişlerdir. İşte "Siyer-i Enbiya (Peygamberler tarihçesi)" dediğimiz Peygamberlerin hayatları ile ilgili bilgiler, onların güzel hallerini bildirir, onların ümmetlerini ne şekilde dine çağırdıklarını gösterir, kavimleri ile olan bazı olayları ve savaşları kaydeder. Bunlar bizim için ibret alınacak ve yararlanacak birer büyük öğüt olur.

Peygamberler tarihinin birçok yararları vardır. Şöyle ki: İnsan, Peygamberler tarihini okuyunca, bazı peygamberlerin yüksek varlıklarını ve güzel ahlâklarını öğrenir. Onların hak yolunda ne kadar çalıştıklarını, insaniyete ve medeniyete ne kadar yükseklik kazandırdıklarını anlar. Böylece zihni açılır ve zekâsı artar, kendisinde bir uyanıklık olur. Kalbinde din duygusu kuvvetlenir. Din büyüklerine saygı çoğalır ve onların güzel ahlâkları ile ahlâklanmaya çalışır.

Peygamberler tarihinin kaynaklarına gelince: Bunların başlıcası Kur'ân-ı Kerîm ile hadis-i şerîf kitaplarıdır. Bunlar iki kutsal kaynaktır. En doğru bilgi, ancak bu iki gerçek kaynaktan alınır. Şu da bir gerçek ki, bir kısım peygamberlere ait Tevrat'da, İncil'de ve diğer önceki din kitaplarında olan bazı bilgiler değişikliğe uğramış olduğundan bunlara asla güvenilmez. Tarih kitaplarına gelince, bunların verdikleri bilgilerin çoğu da birer sağlam belgeye dayanmadığından olduğu gibi kabul edilemez. Zaten Peygamber Efendimizin zamanından önceki çağlara "İlk Çağlar" denir ki, bu çağlara ait tarih bilgileri pek noksandır. Bunun içindir ki, birçok peygamberlerin hayatları bizce bilinmemektedir. Büyük peygamberler arasında bütün hayatı bilinen peygamber, ancak bizim peygamberimiz Hazret-i Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'dir. Peygamber Efendimiz bütün kutsal hayatı, olanca ayrıntılarına kadar tamamen kaydedilmiştir. Bu özellik ve şeref, dünyada başka hiç bir kimseye nasib olmamıştır.

Peygamberlerin yüksek hayatları üzerinde yazılmış birçok Siyer kitapları vardır. Fakat bunların en geniş ve en mükemmelleri, bizim peygamberimizin yüksek hayat hallerine dair olanlardır. Peygamberimizin hakkında olan ilk siyer kitabını, Tabiîn'den (ashabı görenlerden) "Urve" ile, talebelerinden "Zührî'dir. Diğer bir rivayete göre, Peygamber Efendimiz kutsal sıretlerini ilk yazan zat, hicretin 150. yılında Bağdad'da vefat eden Muhammed İbni İshak'dır. Bugün elde bulunan Siyer kitaplarının en eskisi ve en güvenilir olanları şu üç eserdir: 207 tarihinde Bağdad'da vefat etmiş olan Vakıdî'nin Siyer Kitabı. 313 de vefat eden Basra'lı İbni Hişam'ın Siyer Kitabı. 315 yılında Bağdad'da vefat eden Muhammed Taberî'nin yazmış olduğu Siyer kitabıdır. İslam âlimleri, Peygamber Efendimiz hakkında daha birçok kitaplar yazmış oldukları gibi, Avrupalı şarkiyatçı tarihçiler de bu konuda pek çok kitaplar yazmışlardır.

Adem Aleyhisselâm

Yüce Allah önceleri birçok peygamber göndermiştir. Fakat bunların yalnız yirmi beşinin mübarek adları Kur'ân-ı Kerîmde açıklanmıştır. Bizlere bir uyarı ve ders olmak üzere o kutsal peygamberlerin yüksek hallerinden haber vermiştir. Biz kendilerine iman etmekle yükümlü bulunduğumuz o büyük peygamberlerden kısaca bilgi vereceğiz:

2) Adem Aleyhisselâm

Bütün insanların ilk babası ve ilk Peygamberi Adem aleyhisselâm'dır. Şöyle ki: Yüce Allah, bu âlemi yoktan var etmiş, birçok devirler geçtikten sonra da yeryüzünde insan cinsinin ilk babası olmak üzere

büyük kudret ile Hazret-i Âdem'in cesedini topraktan yaratmış ve onu ruhla, ilimle seçkin kılmış ve ona eş olmak için de Hazret-i Havva'yı yaratmıştır. Bütün melekler Hazret-i Allah'ın emri ile Âdem'e secde ettiler, yalnız meleklerin arasında yaşayan ve aslında cinlerden bulunan İblis (Şeytan), kendisinin ateşten yaratılmakla Âdem'den daha üstün olduğunu söyleyerek büyülenmiş ve secde etmekten kaçınmıştı. Bunun cezası olarak da melekler arasından kovulmuş ve lanete uğramıştır.

Yüce Allah özel bir ikram olarak Âdem ile Havva'yı Cennet'e koymuş ve hikmeti gereği olarak cennette bulunan bir ağacın meyvesinden yemelerini kendilerine yasaklamıştı. Oysa ki, Şeytan, bir yolunu bularak Cennet'e girmiş ve bunlara kuşku vermiş. Demiş ki: Bu meyveden yerseniz, devamlı olarak burada kalırsınız. Hem de onlara bunu yemin ederek söylemişti. Âdem ve Havva yasak durumu unutarak o meyveden yemişler. Bunun üzerine Cennet'den çıkılarak tekrar yeyüzüne indirilmişlerdir. Rivayete göre Âdem aleyhisselâm Serendib adasına, Hazret-i Havva da Cidde'ye indirilmiş. Sonradan Mekke civarında "Müzdelife" denilen yerde buluşmuşlardır. Hazret-i Âdem ve Hazret-i Havva hemen pişman oldular, tevbe edip istiğfarda bulundular. Yüce Allah tevbelerini kabul buyurmuş ve Adem'i kendi evlâd ve torunlarına Peygamber yapmıştır. Kendisine on sayfalık bir kitab vermiştir.

Rivayete göre Âdem aleyhisselâm bin sene veya dokuz yüz otuz sene yaşamıştır. Vefat edince, Serendip adasında veya Mekke-i Mükerrrem'de Ebû'l Kubeys dağında gömülmüştür. Nuh aleyhisselâm tarafından gemiye alınmış olan mübarek cesedlerinin sonradan Beyt-i Makdis'de gömülmüş olduğu da rivayet edilmiştir. Hazret-i Âdem'den bir sene sonra da, Hazret-i Havva vefat edip Cidde'de veya Hazret-i Âdem'in yanında gömülmüştür.

Bilindiği gibi, Yüce Allah kudret ve hikmet sahibidir, dilediğini dilediği şekilde yaratır. Onun için Âdem aleyhisselâm'ı insanların ilk babası olmak üzere mükemmel bir halde yaratmıştır, yoksa başka bir yaratıktan tekâmül yolu ile meydana getirmiş değildir. Buna aykırı olan sözler, birer kuru görüşten ibarettir. İnsanların kadrini ve şanını bozduğu ve din bilgilerine aykırı bulunduğu için, bizce hiç bir önemi yoktur.

Âdem aleyhisselâm'dan, sonra peygamberlik, Allah tarafından Hazret-i Şît'e verilmiştir. Şît aleyhisselâm, Hazret-i Âdem'in en güzel ve en sevgili oğludur. Rivayete göre, Hazret-i Âdem'in yaratılışından yüz yirmi sene sonra doğmuş ve 912 yıl yaşamıştır. Ölüncü Ebû Kubeys dağında Hazret-i Âdem'in yanına gömülmüştür. Hazret-i Şît'e peygamberlik, tevhid ve tesbih esaslarını kapsayan, elli sayfalık bir kitab verilmiş ve Hazret-i Âdem'in vasiyeti üzerine kadeşlerinin reisi bulunmuştur. Bir rivayete göre Kâbe-i Muazzama'yı Hazret-i Âdem, diğer bir rivayete göre de Hazret-i Şît ilk kez olarak taştan bina etmiştir. Şît'in anlamı "Hibetullah (Allah'ın bağışı)" dır. Hazret-i Âdem'e Kabil tarafından şehid edilen Habil'e bedel olarak Allah tarafından ihsan buyurulmuş demektir. Bu zata "Şiş" de denilmektedir.

2) İdris Aleyhisselâm

Hazret-i İdris büyük bir peygamberdir. Hazret-i Şît'den sonra peygamber olmuştur. Birçok ilimlere, hikmetlere, göklerin esrarına dair bilgisi vardı. Bir rivayete göre ilk yazı yazan ve ilk elbise giyen Hazret-i İdris'dir. Yeryüzünde üç yüz altmış sene yaşadığı rivayet edilir. Sonunda Hak Teâlâ tarafından yüksek bir makama kaldırılmıştır.

3) Nuh Aleyhisselâm

Hazret-i Âdem'den sonra insanlar çoğalmış, bir çok yerleri imar etmiş; fakat Allah'ın birliğine dayanan gerçek tevhid dinini bırakıp putlara tapınmaya başlamışlardı. Kendilerine kırk veya elli yaşında bulunan Hazret-i Nuh aleyhisselâm peygamber gönderildi. Bu muhterem peygamberin dokuz yüz elli

sene süren öğütlerini dinlemediler. Sonunda Hazret-i Nuh, Yüce Allah'ın emri ile gemi yaptı. Bu gemi tamamlandıktan sonra gökten yağmurlar yağmaya, yerden sular fışkırmaya, denizler kaynayıp taşmaya başladı, sular bütün yeryüzünü kapladı. Dağların tepelerini bile aştı. Buna "Tufan" olayı denir ki, rivayete göre Hazret-i Âdem'in yaratılışından "2242" sene sonra olmuş, beş veya yedi ay devam etmiştir.

Nuh aleyhisselâm, Sam, Ham, Ham ve Yafes adındaki üç oğlu ile diğer mü'minleri ve uygun gördüğü hayvanlardan birer çifti gemiye almış, bunun dışında kalanlar suların içinde boğulup gitmişlerdir. Hazret-i Nuh'un Yam veya Ken'an adındaki oğlu da kendisine inanmayıp bu günahkâr kavim arasında boğulup gitmiştir. Daha sonra yağmurlar kesilmiş, sular çekilmeye başlamış, Hazret-i Nuh'un gemisi de, Musul civarında "Cudi" denilen dağın üzerine Muharrem'in onuna raslayan "Aşura" gününde oturmuştu. Rivayete göre kırkı erkek kırkı dişi olmak üzere seksen kişiden ibaret bulunan gemi halkı karaya çıkmış, Yüce Allah'ın dinine bağlı kaldıkları için selâmete ermişlerdi.

Hazret-i Nuh'a ikinci Âdem denir. Çünkü yeryüzündeki insanlar Tufan'dan sonra bütün onun neslinden türeyip yeryüzüne dağılmış, aralarında başka başka diller meydana gelmiştir. Rivayete göre Hazret-i Nuh'un oğlu bulunan Sam, Arabların, Parsların, Rumların, Ham Sudan kavminin, Yafes de Türklerin ilk babasıdır. Hazret-i Nuh Tufan'dan sonra altmış sene veya üç yüz elli sene kadar daha yaşamıştır.

Nuh aleyhisselâm ve diğer kimselerin çok uzun seneler yaşamış oldukları çok görülemez. Yüce Allah ilk insanları, hikmeti gereği çok yaşatmıştır. Allah'ın kudretine göre güçlük yoktur. Zaten varlığımızın her anı onun kudreti ile ayaktadır. Yoksa bir an bile yaşamak mümkün değildir. Onun için Yüce Allah dilediğini uzun ömre kavuşturur. Artık bu seneleri ay ve mevsimlere çevirmeye gerek yoktur. Tufan olayına gelince, bu alimlerin çoğunluğuna göre genel olmuştur. Bütün yeryüzünü kapsamıştır. En yüksek dağların tepelerinde görülen deniz hayvanlarının fosilleri de bunu kuvvetlendiriyor. Bazı alimlere göre de, özel bir bölgede olmuştur. Yalnız Hazret-i Nuh'un bulunduğu Babil bölgesine ve etrafına aittir. Gerçeğini Allahü Teâlâ Hazretleri bilir.

4) Hud Aleyhisselâm

Hazret-i Hud, Yemen'de Hadremut civarında "Ahkaf denilen yerde yaşayan "Ad" kavmine peygamber gönderilmiştir. Şöyle ki: İnsanlar, Tufan felâketinden sonra yine azıtmışlar, yollarını sapıtmışlar, Allah'ın dinine aykırı işlere sarılmışlardı. Bunlardan bir kısmı da "Ad" kavmi idi. Bunlar, birçok nimetlere ve kuvvetlere kavuşmuş muhteşem binalar yapmış; fakat Yüce Allah'ın birliğini inkâr ederek putlara tapınmakta bulunmuşlardı. Kendilerine Hud aleyhisselâm gönderildi. Bu muhterem peygamber, birçok mucizeler gösterdi. Fakat inanmadılar. Nihayet yedi gün sekiz gün devam eden şiddetli bir rüzgâr ile helak oldular. Hazret-i Hud da, kendisine iman edenlerle beraber çıkıp başka tarafa gitti. Yüz elli sene yaşadığı ve Mekke-i Mükerrerme'de veya Hadremut'ta gömüldüğü rivayet edilmiştir.

5) Salih Aleyhisselâm

Hazret-i Salih, Şam ile Hicaz arasında "HİCR" denilen yerde yaşayan "Semud" kavmine peygamber gönderilmiştir. Bu kavim de dağları delmiş, taşları oymuş, kendilerine pek sağlam binalar yapmışlardı. Fakat, bunlar da doğru yoldan çıkmış bulunuyorlardı. Hazret-i Salih'in yirmi sene devam eden emirlerine ve öğütlerine muhalefet ettiler. "Bu deveye dokunmayınız" dediği ve bir mucize olarak taştan Allah'ın emri ile çıkardığı hayvanı boğazladılar. Nihayet şiddetli bir gürültü ile yerlere serilip helak oldular. Salih peygamber de, kendisine iman edenlerle beraber çıkıp önce Şam'a, Filistin'e, sonra da Mekke-i Mükerrerme'ye gitti. Seksen beş sene veya iki yüz sene yaşadığı ve Mekke-i Mükerrerme'de rükün ile makam arasında gömüldüğü rivayet edilir.

6) İbrahim Aleyhisselâm

Hazret-i İbrahim "Ulû'l-Azm (azm sahibleri)" denilen büyük peygamberlerden biridir. Bunlar, bizim Peygamberimiz Hazret-i Muhammed aleyhisselâm, Nuh aleyhisselâm, Musa aleyhisselâm ve İsa aleyhisselâm olmak üzere beş peygamberdir. Nuh peygamberin çocukları yeryüzüne dağıldıktan sonra Ham'ın soyundan "Nemrud" adında bir adam, birçok kabileleri başına toplayarak Babil'de, şimdiki Musul şehrinin bulunduğu yerlerde Babil hükümetini kurmuştu. Babil ülkesine "Geldanistan" denildiği gibi, hükümdarlarına da "Nemrud" denilir. Babil halkı arasında "Saibe" denilen sapık bir din türemiştir. Bunlar, güneşe, aya, yıldızlara, putlara ve hükümdarlara tapmakta idiler. Yüce Allah, Nemrud İbni Ken'an zamanında Babil halkına İbrahim aleyhisselâm'ı peygamber olarak gönderdi. O'na on sayfalık kitab verdi.

Hazret-i İbrahim, Babil halkına gerçek dini bildirmeye başladı, onları hak dine çağırdı. Doğup batan, sönüp giden şeylerin tapılmaya uygun bulunmadıklarını onlara söyledi. Fakat onlar aldırmadılar. Bir yortu günü insanlar şehir dışına çıkmışlardı. İbrahim aleyhisselâm şehirde kaldı. Putların bulunduğu yere giderek bir kısım putları kırdı. Elindeki baltayı da büyük bir putun boynuna astı. İnsanlar şehire dönüp bu durumu görünce, bunu Hazret-i İbrahim'in yaptığını anladılar. Hazret-i İbrahim de: - "Eğer söyleyebilirse sorunuz; bunu bu büyük put yapmıştır!" dedi. Dediler ki: - "Hiç cansız olan bir put böyle bir şey yapabilir mi?" Hazret-i İbrahim de: -"Madem ki bunlar cansız, ellerinden bir şey gelmez şeylerdir; artık niçin bunlara tapıyorsunuz?" dedi. İbrahim aleyhisselâm bu cahil kavme, ne kadar sapıklık ve anlayışlık içinde kaldıklarını bu hareketi ile anlatmak istemiştir. Bunun üzerine hepsi de biraz sustular, cahilliklerini anlar gibi oldular. Ne yazık ki, cehalet gururları tekrar baş gösterdi. Sapıklıklarında ısrar ettiler. Hazret-i İbrahim'i, yaktıkları büyük bir ateş içine attılar. Fakat ateş, Yüce Allah'ın emri ile gül bahçesi kesildi, O'nu yakmadı. Bu Allah'ın büyük bir mucizesi idi. Bunu görenlerden bazıları iman ettiler. Hazret-i İbrahim de bu iman edenleri ve kendi aile halkını yanına alarak Şam memleketine hicret etti. Bir aralık kıtlık olunca Mısır'a gitti. Sonra da dönüp Ken'an ilinde (Beyt-i Makdis) çevresinde bulundu.

İbrahim aleyhisselâm rivayete göre, Âdem aleyhisselâm'ın yaratılışından üç bin üç yüz otuz yedi sene sonra Babil'de doğmuş ve yüz yetmiş beş veya iki yüz sene yaşamıştır. Kudüs'e bağlı "Halilürrahman" kasabasında bir mağara içinde zevcesi Sare ile beraber gömülmüştür. Hazret-i İbrahim'e "Halilullah" denir. Ona bütün milletler saygı gösterir. Son derece misafirseven idi. Minberde hutbe okumak, misvak kullanmak, sünnet olmak, tırnak kesmek işleri, Hazret-i İbrahim'in bazı sünnetlerindendir. Kâbe-i Muazzama'yı, oğlu İsmail aleyhisselâm ile ilk olarak veya yenileyerek inşa etmiştir.

7) Lût Aleyhisselâm

Hazret-i Lût, İbrahim aleyhisselâm'ın kardeşi Haran'ın oğludur. Onunla beraber Şam'a hicret etmişti. Sonra Sedum memleketine peygamber gönderildi. Buranın halkı dinden çıkmış ve o zamana kadar hiç bir kavmin yapmadığı fenalıklara atılmışlardı. Hazret-i Lût'un öğütlerini dinlemediler. Sonunda başlarına taşlar yağdı, gönderilen meleklerle yurdları altüst oldu. Lût aleyhisselâm da çıkıp İbrahim aleyhisselâm'ın yanına gitti. O da Halilürrahman kasabasında gömülüdür.

8) İsmail Aleyhisselâm

Hazret-i İsmail, İbrahim aleyhisselâm'ın oğludur. Hacer adındaki zevcesinden dünyaya gelmiştir. Bu muhterem Hacer bir cariye idi. Bunu Mısır Hükümdarı, İbrahim peygamberin zevcesi "Sare"ye bağışlamıştı. Sare de, bunu kocası, İbrahim aleyhisselâm'a vermişti. Sahih görülen bir rivayete göre, Hacer, Sare'den önce vefat etmiştir.

İbrahim aleyhisselâm, Allah'ın emri ile Hacer'i ve oğlu İsmail'i alıp Hicaz'da Kabe'nin bulunduğu yere kadar götürdü. Onları orada bıraktı. Yemen'den gelmekte olan "Cürhüm" kabileleri de bunlara arkadaşlık ettiler. O zamana kadar ıssız ve susuz bulunan Mekke vadisini bunlar imar ettiler. Bunların ayakları bereketiyle "Zemzem" denilen su meydana çıktı. Artık oralar şenlenmiştir.

Hazret-i İbrahim, bir aralık bir rüya gördü. Bu, Yüce Allah'ın bir vahyi idi. Ona, oğlu İsmail'i kurban etmesi emrolunmuştu. Bunun üzerine henüz on iki yaşında bulunan oğlu Hazret-i İsmail'i, Mekke'de Sebîr dağının eteğinde تنها bir yere götürdü. Onu, Allah rızası için kurban etmek istiyordu. Bu sevgili yavru da: "Babacığım, emrolunduğun şeyi yap! İnşallah beni sabredenlerden bulursun," diyordu. Bu, Allah yolunda olan fedâkârlığın en yüksek bir nişanı idi. Fakat Yüce Allah lütfetti. Baba ile oğlun şu teslimiyetine mükâfat olarak Hazret-i İsmail yerine kurban edilecek bir koç ihsan etti. Böylece bu masum yavru, kurban edilmekten kurtuldu.

İsmail aleyhisselâm, büyüdü ye Cürhüm kabilesinden bir kızla evlendi. On iki çocuğu oldu. İbrahim aleyhisselâm ara sıra gelir, oğlunu görürdü. Sonra Hazret-i İsmail'in oğulları ve torunları çoğalıp etrafa hakim olmuşlardı. Hazret-i İsmail, babası Hazret-i İbrahim'in şeriatı (dini) ile amel etmek üzere Yemen kabilelerine ve "Amalika" denilen eski bir kavme peygamber gönderilmişti. Hazret-i İbrahim'den kırk sene sonra yüz otuz yedi yaşında vefat ettiği ve anası Hacer'in "Hicr"deki kabri civarına gömüldüğü rivayet edilir.

9) İshak Aleyhisselâm

Hazret-i İshak, İbrahim aleyhisselâm'ın ikinci oğludur. Sare'nin çocuğu olmuyordu. Hazret-i İsmail doğduğu zaman, buna üzülmüştü. Yüce Allah lütfederek Sare'ye de ihtiyarlığı zamanında Hazret-i İshak'ı verdi. İshak aleyhisselâm, daha Hazret-i İbrahim hayatta iken Şam halkına Allah tarafından peygamber gönderildi. İbrahim aleyhisselâm'ın vefatından sonra onun yerine geçti. Soyundan birçok peygamberler gelip geçti. Bazı rivayetlere göre, İbrahim aleyhisselâm, Hazret-i İsmail'i değil, Hazret-i İshak'ı kurban etmekle emredilmişti. İshak aleyhisselâm, rivayete göre altmış yaşında iken vefat etmiştir. Hazret-i İbrahim'in yattığı mağarada gömülmüştür. Annesi Sare de yüz yirmi yedi yaşında Şam'da vefat etmiştir.

10) Yakub Aleyhisselâm

Hazret-i Yakub, İshak aleyhisselâm'ın oğludur. Lâkabı "İsrail" olduğundan oğullarına ve torunlarına "Beni İsrail (İsrail Oğulları)" denmiştir. Hazret-i İshak'dan sonra, yerine peygamber olarak Kenan ilinde kalmıştı. Sonradan Mısır'a gitmiş ve orada vefat etmiştir. Oradan da vasiyeti üzerine, dedesi, Hazret-i İbrahim'in gömülü bulunduğu "Halilürrahman" kasabasındaki mağaraya taşınmıştır.

11) Yûsuf Aleyhisselâm

Hazret-i Yûsuf, Yakub aleyhisselâm'ın oğludur. Hazreti Yakub'un on iki oğlu vardı. Fakat hepsinden çok Hazret-i Yusuf'u severdi. Onda başka bir güzellik, başka bir zekâ ve kabiliyet belirtisi vardı. Daha on iki yaşında iken, bir gece rüyasında, on bir yıldız ile güneşin ve ayın kendisine secde ettiklerini görmüştü. Bu rüyasını babası Hazret-i Yakub'a söyledi. O da, kıskançlık doğurmasın diye: - "Çocuğum! Bu rüyayı kardeşlerine söyleme," dedi. Hazret-i Yusuf'un kardeşleri, babalarının Yusuf hakkındaki sevgisini kıskanıyorlardı. Nihayet bir gün onu eğlence maksadı ile kıra götürüp kör bir kuyuya bıraktılar. Sonra gelip kuyudan çıkaran bir kafileye, kölemizdir diyerek sattılar. Eve döndükleri zaman da, babalarına: - "Yusuf'u kurt yedi" diye yalan söylediler. Kafil, henüz on yedi yaşında bulunan Hazret-i Yusuf'u alıp Mısır'a götürdü. Orada Mısır'ın Azizi'ne (Maliye bakanı Kıtır'a) sattı.

Yusuf aleyhisselâm çok güzeldi. Yüzünden-gözünden nurlar akardı. Kendisine önce hikmet ilmi, sonra da peygamberlik verilmiştir. Aziz'in zevcesi Zeliha'nın kendisine olan meylini, son derece iffet ve temizliğinden dolayı kabul etmemişti. Bunun üzerine iftiraya uğrayarak yedi sene zindanda kaldı. Sonra suçsuzluğu anlaşıl原因 olarak zindandan çıkarıldı. Mısır'a Maliye Bakanı oldu. İffet ve temizliğinin mükâfatına kavuştu. 33- Hazret-i Yusuf zindanda iken, Amalika kavminden olan Reyyan İbni Velid adındaki Firavun'un (Mısır hükümdarının) aşçısı ile şerbetçisi de zindana atılmışlardı. Bunlar gördükleri birer rüyayı Hazret-i Yusuf'a anlatarak yorumlamasını istediler. Hazret-i Yusuf da bunlara, önce biraz öğüt verdi. Sonra da rüyalarını yorumladı. Bunlar bir zaman sonra Hazret-i Yusuf'un yorumuna uygun olarak zindandan çıkarıldılar. Biri, Firavun'a yine şerbetçi oldu. Diğeri de asıldı. Hazret-i Yusuf bir müddet daha zindanda kaldı. Sonra Mısır Hükümdarı da bir rüya gördü. Bunu kimse yorumlayamadı. Şerbetçinin uyarması üzerine Hazret-i Yusuf'a başvuruldu. Bu rüyaya göre, yeryüzünde yedi yıl bolluk, ondan sonra yedi yıl kıtlık olacak. Sonra da bir yıl halk pek ziyade varlık görecek. Hazret-i Yusuf'u zindandan çıkardılar. Mısır'ın Aziz'i vefat etmişti. Hazret-i Yusuf'u Mısır'a Maliye Bakanı tayin ettiler. Zeliha'yı da ona nikahladılar. Rivayete göre bu Hükümdar, Hazret-i Yusuf'a iman etmiştir.

Yusuf aleyhisselâm'ın emriyle bolluk senelerindeki fazla ekinler, başakları ile beraber ambarlarda biriktirildi. Sonra kıtlık yılları başladı. Artık insanlar bu ambarlara koşup duruyorlardı. Hazret-i Yusuf bu kıtlık günlerinde bazan aç kalırdı. Ona: - "Elinin altında bu kadar yiyecek bulunduğu halde, neden aç kalıyorsun?" denildiği zaman şu cevabı veriyordu: - "Aç kalanların hallerini anlayabilmek için!.." Yusuf aleyhisselâm'ın kardeşleri de zahire almak için bir iki kez Kenan ilinden çıkıp Mısır'a geldiler. Sonunda Hazret-i Yusuf kendisini kardeşlerine tanıttı ve onlara şöyle söyledi: "Yüce Allah, merhamet edenlerin en merhametlisidir, sizi bağışlar. Bana yapmış olduğunuz işden dolayı siz bugün kınanmayacaksınız." Böylece onlara büyük bir ikramda bulundu. Muhterem babası Yakub aleyhisselâm ile annesini ve bütün kardeşlerini Mısır'a davet etti.

Yakub aleyhisselâm'ın artık sevgili oğluna kavuşması zamanı gelmişti. Zevcesi ve oğulları ile beraber Mısır'a şeref verdiler. Hazret-i Yusuf'un sarayında hepsi şükür secdesine kapandılar. Yusuf aleyhisselâm'ın evvelce görmüş olduğu rüya da böylece gerçekleşmiş oldu. Bu tarihten başlayarak İsrail oğulları Mısır'da yerleşip kaldılar. Rivayete göre, Hazret-i Yakub Mısır'da on yedi sene kadar kalmıştır. Hazret-i Yusuf da, muhterem babasından sonra elli dört yıl daha yaşayıp yüz on yaşında vefat etmiştir. Daha sonra Hazret-i Musa, Mısır'dan çıkarken Hazret-i Yusuf'un mermer tabut içinde bulunan mübarek naşını da beraber çıkarıp götürmüştü. Kabri Hazret-i İbrahim'in gömülü bulunduğu mağaradadır.

12) Eyyub Aleyhisselâm

Hazret-i Eyyub, İshak aleyhisselâm'ın "İys" adındaki oğlunun soyundan olup Hazret-i Yusuf'la aynı asırda yaşamış büyük bir peygamberdir. Çok sayıda çocukları ve Şam çevresinde birçok malları vardı. Yüce Allah tarafından bir imtihan olarak bütün malları elinden çıkmış ve çocukları da ölmüştü. Kendisi de ağır bir hastalığa tutulmuştu. Zevcesi Rahme veya Liyya ona bakıyordu. Rivayete göre Rahme, Yakub aleyhisselâm'ın kızıdır. Liyya da, Yusuf aleyhisselâm'ın oğlu Efrayim'in kızıdır. Eyyub aleyhisselâm, bütün musibetlere sabretti. Sonunda Yüce Allah ona şifa verdi. Yeniden birçok mala ve evlâda kavuştu.

Hazret-i Eyyüb'ün doksan üç yaşında vefat ettiği ve kendisinden sonra "Bışr" adındaki oğlunun da Şam'da peygamber olduğu rivayet edilir. Bu peygambere "Zülkifl" denilmiştir. Eyyüb aleyhisselâm'ın hastalığı, insanların kendisinden kaçınacağı şekilde değildi. Bazı tarihçilerin bu konudaki sözleri

gerçeğe aykırıdır. Bütün peygamberler, insanların kendilerinden kaçınmalarını gerektirecek hallerden korunmuşlardır. Taşındıkları peygamberlik görevi bunu gerekli kılar.

13) Şuayb Aleyhisselâm

Hazret-i Şuayb, İbrahim aleyhisselâm'ın torunlarından veya onunla beraber Şam diyarına hicret etmiş olan bir kabiledendir. Büyük annesi Lût aleyhisselâm'ın kızıdır. Kendisi Medyen ve Eyke şehirlerinin putlara tapan halkına peygamber gönderilmişti. Bunlara çok dokunaklı, çok güzel öğütler vermişti. Fakat dinsiz, ahlâksız, hırsız bulunan bu insanlar verilen öğütleri dinlemediler. Kötü davranışlarını bırakmadılar. Sonunda Eyke halkı, yedi gün süren şiddetli bir sıcak arkasından üzerlerine bir buluttan yağın ateş yağmuru ile yok oldular. Medyen halkı da bir azabın gürültüsü ile, bir yer sarsıntısı ile helak oldu. Şuayb aleyhisselâm Arabça konuşurdu. Fesahat ve belagat sahibi idi. Çok etkileyici olan hikmetli konuşmalar yapardı. Bundan dolayı Peygamberimiz ona "Hatibu'l-Enbiya" ünvanını vermiştir. Hazret-i Şuayb'ın Mekke'ye hicret ettiği ve üç yüz yaşında vefat ettiği, Rûkn ile Makam arasında (Kabe önünde) gömüldüğü rivayet edilmiştir.

14) Musa Aleyhisselâm

Hazret-i Musa, Beni İsrail'den (İsrâil Oğullarından) İmran adındaki bir şahsın oğludur, Mısır'da doğmuştur. İsrâil Oğulları Mısır'da çoğalarak on iki kabileye ayrılmışlardı. Bunlara "Beni İsrâil Esbatı (İsrâil oğullarının torunları)" denirdi. Bunların böyle çoğalmaları, Mısır'ın eski halkı olan Kıptî'lerin hoşuna gitmiyordu. Onun için bunlara eziyet ediyorlardı. Bir gün Mısır kâhinlerinden biri, Firavun'a (Kabus ibni Mus'ab adlı hükümdara) şöyle bir haber vermişti: "İsrâil Oğullarından gelecek bir çocuk, Mısır devletinin batmasına sebep olacak." Firavunda, İsrâil Oğullarının yeni doğan çocuklarını öldürmeye başlamıştı. İşte bu sırada Hazret-i Musa doğdu. Annesi, onu, Firavun tarafından öldürülmesin diye bir sandık içine koyarak Nil nehrine atmayı uygun buldu. Nil nehrinin kenara attığı bu sandığı Firavun'un zevcesi Asiye ele geçirip açtı. İçinden çıkan pek sevimli ve nurlu çocuğu çok sevdi ve onu kendisine evlâd edindi. Hazret-i Musa'nın annesi de, bir yolunu bularak, kendisini bu seçkin çocuğa süt anne tayin ettirdi.

Hazret-i Musa, kendisine düşman olacak Firavun'un sarayında besleniyordu. Bu, Yüce Allah'ın ibret alınacak pek büyük bir hikmeti idi. Hazret-i Musa büyüdü. Bir gün İsrâil Oğullarından biri ile sokakta kavga eden bir Kıptî'ye bir tokat attı. Kıptî yere düşüp can verdi. Hazret-i Musa yaptığına pişman oldu. Firavun'dan korkarak Medyen şehrine çıkıp gitti. Orada Şuayb aleyhisselâm'ın kızı "Safura" ile evlendi. Bir süre sonra Mısır'a dönüp gitmek üzere zevcesi ile beraber yola çıktı. Giderken Tûr dağına uğradı. Orada Yüce Allah'ın hitabına kavuştu, kendisine peygamberlik verildi. Büyük kardeşi Harun'la Firavun'u dine çağırmaya Allah tarafından görevli kılındılar.

Hazret-i Musa'nın eli ay gibi parladı. Elindeki asa da, dilediği vakit büyük bir ejderha oluverirdi. Bunlar birer mucize idi. O zaman Mısır çevresinde büyücülük çok ilerlemişti. Firavun bu mucizeleri birer sihir (büyü) sanmıştı. Büyücülerini topladı. Bunlar Hazret-i Musa'ya meydan okudular. Fakat Hazret-i Musa'nın asa mucizesini görünce, büyücülerin hepsi iman ettiler. Bunun bir büyü olmadığını hemen anladılar. Çünkü bu asa bir ejderha kesilerek büyücülerin ortaya atmış olduğu hünerlerin hepsini yutmuştu. Eğer Hazret-i Musa'nın gösterdiği şey, bir gözbağcılık olsaydı, böyle yok etme üstünlüğü meydana gelemezdi.

Çekinmeden Rab olma davasında bulunan Firavun ile Mısır'ın eski halkı Kıptî'ler, Hazret-i Musa'nın bu mucizesini gördükleri halde, ne yazık ki, iman etmediler. Daha sonra bir gece, Musa aleyhisselâm İsrâil Oğullarını alıp Mısır'dan çıktı. Süveyş denizi bir mucize olarak yarıldı. On iki yola ayrıldı. İsrâil Oğullarının on iki kabilesi bu yollardan karşı yakaya geçtiler. Bunları izleyen Firavun ile onun ordusu

suların tekrar kapanması üzerine boğulup gittiler. Yalnız Firavun'un cesedi, suların çarpması ile sahile atılmıştı. Kendi ölümlü varlığına güvenerek yarananını unutmuş, Tanrılık davasında bulunmuştu. İşte böyle büyük bir gaflet içine düşen bir şahsın akıbeti büyük bir ibret levhası olmuştu.

Musa aleyhisselâm artık Firavun'dan kurtulmuş, İsrail Oğulları ile beraber selâmetle denizi geçerek Tiyh sahrasına gelmişti. Onları burada bırakarak "Tur-i Sîna" denilen Tûr dağına gitti. Orada kırk gün kadar Yüce Allah'a ibadette ve yalvarışta bulundu. Mekândan ve zamandan münezze olan Yüce Allah'ın hitabına kavuştu. Kendisine Tevrat kitabı verildi.

Hazret-i Musa, Tur-i Sîna'dan Tiyh sahrasına dönünce, kavminin bir kısmını, Samirî adında birinin altından yapmış olduğu bir buzağıya tapar halde buldu. Buna çok üzülmüştü. Bunlar Harun peygamberin öğütlerini dinlemeyerek böyle bir sapıklık içine düşmüşlerdi. Sonra tevbe edip yaptıklarına pişman oldular.

Musa aleyhisselâm, Ken'an topraklarını, Arz-ı Mukaddes'i almak için Amalika ile savaşmak istiyordu. İsrail Oğulları ise savaştan kaçındılar. Böylece o mübarek peygamberin bedduasına uğrayarak kırk sene Tiyh sahrasında kaldılar. Aradan bir hayli zaman geçti. İsrail Oğulları arasında çölde büyümüş yiğitler yetişti. Hazret-i Musa bunları alıp Lût denizinin güney taraflarına götürdü. Daha ileriye giderek Amalika'dan Avc ibn Unk adındaki hükümdara savaş açtı. Şeria nehrinin doğu taraflarındaki beldeleri elde etti.

Hazret-i Musa, bir aralık gidip İbrahim aleyhisselâm'ın zamanından beri yaşayan veya Hazret-i İbrahim ile hicret eden kimselerin soyundan olan Hızır aleyhisselâm ile görüşmüş, ona verilen "Ledün ilmine (Allah'ın verdiği özel ilme)" şahid olmuştu. Hızır aleyhisselâm'ın bir peygamber olduğunu ve kıyamete kadar yaşayacağını söyleyenler vardır. Zülkarneyn ile yolculukta bulunmuş, hayat kaynağına varıp ab-ı hayattan (ölmezlik suyundan) içmekle böyle uzun bir ömre kavuşmuş olduğu söylenmektedir. Bir kısım alimlere göre de, ölmüş bulunmaktadır. Zaten bu gibi büyük şahsiyetlerin ölümleri ile hayatları birdir. Onlar sonsuz ve yüksek bir hayata kavuşmuşlardır. Musa aleyhisselâm rivayete göre, Kenan ili hududuna yakın bir yerde yüz yirmi yaşında olduğu halde vefat etmiştir. Hazret-i Âdem devrinin üç bin sekiz yüz altmış sekizinci yılına ve Mısır'dan çıkışlarının kırkinci yılına raslar. Hazret-i Musa'ya "Kelimullah" denir. (Yüce Allah, kendisi ile arada bir vasıta bulunmaksızın, niteliği bilinemeyen bir şekilde doğrudan doğruya konuştuğu için bu ismi almıştır.) Pek büyük bir peygamberdir. Dağınık bir halde yaşayan İsrail Oğullarını bir araya toplamış, onları esaret hayatından kurtarmış ve özgürlüğe kavuşturmuştu. Ne yazık ki, İsrail oğulları daha sonra zaman zaman yoldan çıkmış, gerçek dinlerini yitirmiş, tekrar esaretten esarete düşmüşlerdir.

15) Harun Aleyhisselâm

Hazret-i Harun, Musa aleyhisselâm'ın ana-baba bir kardeşi ve peygamberlik görevlerinde yardımcı (veziri) idi. Çok güzel ve beyaz yüzü, konuşması açık-seçik, yumuşak huylu bir zat idi. Hazret-i Musa Tûr'a gittiği zaman Harun aleyhisselâm İsrail Oğullarının başında bulunmuş ve buzağıya tapanlara: "Siz bu yüzden fitneye düşmüş bulunuyorsunuz. Sizin Rabbiniz Rahman ve Rahîm olan Yüce Allah'dır. Bana uyunuz, benim sözümü dinleyiniz. Samirî gibi bir münafıkın sözüne bakmayınız," diyerek onlara etkili öğütler vermişse de, kabul etmediklerinden bir tarafa çekilerek Hazret-i Musa'nın dönüşünü beklemiştir. İsrail Oğulları bölünüp iki kısma ayrılmasınlar ve birbirleriyle mücadele etmesinler diye, Hazret-i Harun daha ileriye gitmemiştir. Rivayete göre Harun aleyhisselâm, Hazret-i Musa'dan yedi ay önce veya üç sene önce, yüz yirmi üç yaşında olduğu halde Tiyh sahrasında ölmüştür. Tûr-i Sîna civarında "Müran" dağındaki bir mağaraya gömülmüştür. Kabri meşhurdur.

Her ikisine selâm olsun, Musa ile Harun'dan sonra, Hazret-i Musa'nın halifesi bulunan ve sonradan kendisine peygamberlik verilen Yuşa aleyhisselâm, İsrail Oğullarını alıp çölden çıkarmış ve Kenan ilini Kenanî'lerden almış, Şam diyarını fethetmiştir. Yuşa aleyhisselâm yirmi sekiz sene kadar İsrail Oğullarına hakim olup yüz on yaşında vefat etmiştir. Kendisinden sonra, on altı kadar hakim daha gelip İsrail Oğullarına reislik yapmışlardır. Bunların sonuncusu "İşmuil" aleyhisselâmdır. Bu zatların idareleri (493) sene kadar sürmüştür. Bu zamana "Harimler devri" denilir. Sonra İsrail Oğulları, kendilerine "Talût" adındaki bir zatı hükümdar tayin ettiler. Bu tarihten sonra da, İsrail Oğulları arasında "Melikler Devri" başlamıştı.

16) Davud Aleyhisselâm

Hazret-i Davud, Yakub aleyhisselâm'ın oğlu Yehuda'nın soyundandır. İsmail aleyhisselâm'ın vefatından sonra, kendisine peygamberlik verilmiş ve kayınpederi Talut'un ölümünden sonra da İsrail Oğullarına hükümdar olmuştur. Hazret-i Davud'a verilen "Zebur" adlı kitab, hep öğütlerden, iman esaslarından ve dualardan ibarettir. Şeriata ait hükümleri kapsamıyordu. Kendisi de, Musa aleyhisselâm'ın şeriati ile amel etmiştir. Davud aleyhisselâm'ın çok hoş bir sesi vardı. Zebur'u okudukça, dinleyenler pek ruhanî zevklere daldı. Bir mucize olmak üzere, mübarek elleri ile demiri mum gibi yumuşatır ve demirden zırh yapardı. Kendi elinin emeği ile yiyeceğini kazanırdı. Devlet hazinesinden para almak istemezdi. İnsanlara daima öğütler verir, adaletle hüküm vermeye çalışır dururdu. Kudüs şehrini fethederek hükümet merkezi yapmıştı. Umman beldelerini, Halep'i, Nusaybin'i, Ermenistanı ele geçirmişti. Kırk sene hükümte bulunduktan sonra yetmiş yaşında vefat etmiştir.

17) Süleyman Aleyhisselâm

Hazret-i Süleyman, Davud aleyhisselâm'ın oğludur. Onun ölümünden sonra on üç yaşında olarak yerine geçmiş. Sonra kendisine peygamberlik de verilmiştir. Bu bakımdan, babası gibi peygamberlikle hükümet etme görevlerini bir arada toplamıştır. Hazret-i Süleyman'a doğuda ve batıda olan hükümdarlar itaat ederek kıymetli hediyeler göndermişler. Yemen Melikesi, Belkis dahi, kendisi ile görüşmeye gelmişti. Kızıl denizinde hazırlattığı donanmayı Okyanus sahillerine yollamıştı. Tetmür ve Balebek şehirlerini ve yedi senede de Mescid-i Aksa'yı yaptırıp tamamlamıştı.

Süleyman aleyhisselâm, bir mucize olmak üzere kuşların dillerini ve maksadlarını anlardı. Onun hükmü insanlara ve cinlere, hatta rüzgârlara geçerdi. Ahlâk ve hikmete dair yazıları vardır. Kırk yıl pek muhteşem bir hüküm sürdükten sonra elli üç veya altmış yaşında vefat etmiştir. Hazret-i Süleyman'dan sonra İsrail Oğulları iki devlete ayrıldı. Bunlardan biri "Yehuda" devletidir ki, hükümet merkezi Kudüs şehri idi. Bu devlet insanlar arasında daha çok itibar kazanmıştı. Diğeri de "İsrail" devleti idi. İdare merkezi de Nablus ve daha sonra Samire şehri olmuştu. Bu devletler, sonradan doğru yoldan çıktılar. İsrail Devleti, Asûrî'ler tarafından yok edildi. Yehuda Devleti de, "Buhti Nassar'ın saldırısına uğradı. Yahudilerin birçoğu Babil esaretine düştü. Daha sonraları İsrail Oğulları, İranlıların, Yunanlıların ve Romalıların hakimiyetleri altına düşerek kendi hakimiyetlerini elden çıkardılar.

Buhti Nassar, Kudüs'ü ele geçirdiği zaman Beyt-i Makdis'i yıkmış, Tevrat nüshalarını yakmıştı. Üzeyr aleyhisselâm ile Daniyel aleyhisselâm'ı da diğer İsrail alimleri ile beraber Babil'e götürmüştü. Daha sonra İran'daki Kiyaniyan Hükümeti Babil'i ele geçirip Geldaniye hükümetini yok edince, İsrail Oğulları esaretten kurtularak vatanlarına dönmüşler ve Beyt-i Makdis'i yeniden inşa etmişlerdi. Hazret-i Uzeyir de, Tevrat'ı ezber okuyup yeniden yazdırmış ve böylece çoktan beri unutulmuş olan Musa peygamberin şeriati yeniden meydana çıkmış oldu.

Kur'ân-ı Kerîm, Hazret-i Üzeyr'e dair bilgi vermektedir. Fakat peygamber olup olmadığını açıklamamaktadır. İslâm alimlerinden bir kısmına göre, Hazret-i Uzeyir bir peygamber değildir, velilerden büyük bir zattır. Önceleri Yahudilerden bazıları Hazret-i Üzeyr için "Allah'ın oğludur" diyerek şirke saplanmışlardı. 56- Kur'ân-ı Kerîm'de isimleri anılan Zülkarneyn ile Lokman'ın peygamberliğinde de ihtilâf vardır. Zülkarneyn'in adı, bir rivayete göre "Mus'ab"dır. İbrahim aleyhisselâm'ın zamanında yaşadığı rivayet edilir. Dünyanın doğusuna ve batısına gitmiş, Ye'cüc ve Me'cüc denilen bir kabileye karşı bir sed (engel) yapmış, pek büyük başarılar elde etmiştir. Her halde Yunanlıların İskender'inden başkasıdır. Bunun hayatı bizce tamamen bilinmemektedir. Hazret-i Lokman'a gelince, bu da rivayete göre Davut aleyhisselâm'ın zamanında yaşamış ve ona kavuşmuştur. Salih ve hikmet sahibi bir zattır. Yunus aleyhisselâm'ın zamanına kadar yaşamış olduğu rivayet edilir. Oğluna olan çok önemli öğütleri Kur'ân-ı Kerîm'de anılmıştır.

18) İlyas Aleyhisselâm

Hazret-i İlyas, İsrail Oğullarına gönderilmiş mübarek bir peygamberdir. İsrail Oğulları, Hazret-i Süleyman'dan sonra ayrılığa düşmüşler. İçlerinden bazıları, Belebek Hakiminin yaptırmış olduğu "Ba'l" adındaki puta tapmaya başlamışlardı. Kendilerine Allah tarafından bir lütuf olarak gönderilen peygamber Hazret-i İlyas'ın öğütlerini dinlemediler. Bu peygamberi beldelerinden çıkardılar. Fakat bunun üzerine pek fena bir kılığa tutuldular, yaptıklarına pişman oldular. İlyas aleyhisselâm'ı arayıp buldular. Bir süre onun öğütlerini dinledilerse de, sonra yine isyana başladılar. Hazret-i İlyas da onların arasından çekilerek bir yerde kutsal bir şekilde yalnızca yaşamayı tercih etti.

19) Elyasa' Aleyhisselâm

Hazret-i Elyasa, Beni İsrail peygamberlerindendir. İsrail Oğulları İlyas aleyhisselâm'dan sonra bu peygamberin de öğütlerini kabul etmediler. Hazret-i Musa'nın şeriatını bırakarak birbirleri ile uğraştılar. Sonunda üzerlerine Asuriye Devleti musallat oldu, hakimiyet kurdu. Hazret-i Elyasa, İsrail Oğullarının bu yolsuz hareketlerinden usanarak hilâfeti Zülkifl aleyhisselâma bıraktı ve arkasından vefat etti.

20) Zülkifl Aleyhisselâm

Hazret-i Zülkifl muhterem bir peygamberdir. Elyasa' hazretlerine halife olduktan sonra peygamberliğe kavuşmuştur. Kavmini tevhid dinine çağırmış, kendilerine birçok etkili öğütler vermiştir. Bitlis şehri yakınında gömülü bulunduğu rivayet edilir. Şam ve başka yerlerde makamları vardır.

21) Yunus Aleyhisselâm

Hazret-i Yunus, İsrail Oğullarından gelen mübarek bir peygamberdir. Annesine nisbetle "Yunus ibni Metta" diye anılır. Asuriye Devletinin hükümet merkezi olan bugünkü Musul şehrinin karşısında harabesi görülen "Ninova" halkına peygamber gönderilmiştir. Putlara tapmakta olan Ninova halkı, Hazret-i Yunus'un otuz üç sene devam eden öğütlerini dinlemediler. Hazreti Yunus da, Allah tarafından kendisine izin verilmeden Ninova'yı terk etti. Dicle kenarına gitti. Bir gemiye binerek bir tarafa gitmek istedi. Fakat gemi yürümedi, içinde bulunanlar: "Aramızda bir suçlu var," demeye ve suçluyu bulmak için kur'a atmaya başladılar. Hazret-i Yunus, "O suçlu kul benim. Rabbinden izin almadan kavmimi bıraktım," diyerek kendisini suya attı. Hemen büyük bir balık tarafından yutuldu. Bereket versin ki, hemen tevbe ve istiğfara başlamış oldu. "La ilahe illâ ente sübhaneke innî küntü minezzalimîn = Senden başka hiçbir İlâh yoktur. Seni bütün noksanlıklardan tenzih ederim. Hiç şüphesiz ben, böyle yapmakla zalimlerden oldum," diyerek Allah'ı tesbihe devam etti. Bir süre sonra balık kendisini çıkarıp sahile attı.

Yunus aleyhisselâm'dan sonra Ninova şehrini korkunç bir kara duman sarmıştı. Oranın halkı hemen Allah Teâlâ'ya yalvararak tevbe ettiler. Yaptıklarına pişman oldular. O duman da üzerlerinden açılıp gitti. Başlarına gelecek belâlardan kurtulmuş oldular. Hazret-i Yunus tekrar Ninova'ya gelip bir süre daha kutsal görevine devam etmeye çalıştı. Sonra bu şehri bırakarak yalnızlık köşesine çekildi ve orada vefat etti. 62- Asurî Devleti sonradan yıkılmıştır. Şöyle ki: Medye hükümdarı ile Babil valisi, Ninova şehrini çembere alarak yakıp yıktılar. Asurîlerin son hükümdarı bu duruma çok üzüldü. Ailesi halkı ile beraber yaktırdığı büyük bir ateşin içine atılarak yanıp gittiler. Bu şekilde sona eren Asurî Devleti'nin yerinde "Medye ve Geldan Devletleri" kuruldu.

22) Zekeriyya Aleyhisselâm

Hazret-i Zekeriyya, Süleyman aleyhisselâm'ın soyundan pek büyük bir peygamberdir. Beytül-Makdis'de Reis idi. Kendisine peygamberlik ihsan edilmiştir. Hazret-i Zekeriyya'nın zevcesi "İşa'nın kız kardeşi olan Hanne, kocası İmran'dan Meryem adında bir kız doğurmuştu. Daha önce yapmış olduğu adağa dayanarak bu kızını Beyti Makdis'in hizmetine bağlamıştı. Zekeriyya teyzesinin yanında büyüdüktan sonra, Beytül-Makdis'de kendisine özel olarak ayrılan bir odada ibadetle meşgul oluyordu. Bu pek temiz ve iffetli kız, koca yüzü görmediği halde, Yüce Allah'ın bir kudret ve hikmet eseri olarak gebe kaldı. Hazret-i İsa'yı doğurdu.

Hazret-i İsa'nın babasız olarak doğmasından dolayı, Yahudiler şüpheye düştüler. Babasız çocuk olmaz diyorlardı. Oysa ki Âdem aleyhisselâm'ın hem babasız, hem de anasız yaratılmış olduğuna inanmıyorlardı. Hazret-i İsa'nın da bir mucize çocuk olduğunu görüp duruyorlardı. Sonunda Zekeriyya aleyhisselâm gibi şanı pek yüksek bir peygambere iftira ederek yaşlı halinde onu şehid ettiler. Bir rivayete göre, Zekeriyya aleyhisselâm, oğlu Yahya aleyhisselâm'ın şehid edilişinden sonra şehid edilmiştir.

23) Yahya Aleyhisselâm

Hazret-i Yahya, Zekeriyya aleyhisselâm'ın oğludur. Babası yaşlı iken annesi İşa'dan doğmuştur. Yüce Allah'ın azabından son derece korkar, günleri ah ve inilti ile geçerdi. Daha genç yaşta kendisine peygamberlik ihsan edildi. Rivayete göre, Hazret-i İsa'dan üç sene veya altı ay önce doğmuştur. İlk önce Hazret-i Musa'nın şeriatı ile amel ederdi. Sonra İncil'in Hazret-i İsa'ya verilmesi üzerine, İsa aleyhisselâm'ın şeriatı ile amel etmekle görevlendirildi

Yahya aleyhisselâm, Hazret-i İsa'nın şeriatı ile amele başladığı bir anda idi ki, İsrail Oğullarının Reisi "Hiredus". Musa peygamberin şeriatı üzere kendi kardeşinin kızını almak istedi. Fakat Hazret-i Yahya, İsa peygamberin şeriatına dayanarak, artık bu nikâhın caiz olamayacağını bildirdi. Bunun üzerine hırsa kapılan Reis, O masum peygamberi henüz otuz yaşlarında iken şehid etti. Bu şehid edilişi, rivayete göre, göğe yükseltilmesinden bir yıl önce meydana gelmiştir. Bu cinayeti işleyenler, bunun cezasını çekmiştir. Yurdları harab olmuş, nesilleri kesilip gitmiştir. Ahirette görecekleleri azab ise, çok daha korkunçtur.

24) İsa Aleyhisselâm

İsa aleyhisselâm, Hazret-i Meryem'in oğludur. Onun doğuşu büyük bir mucize olmuştur. Yahudiler bunu anlayamadılar. Kötü zanna düşerek Hazret-i Meryem'i cezalandırmak istediler. Fakat Hazret-i İsa daha beşikte yatan bir çocuk iken, Yüce Allah'ın kudreti ile konuşmaya başladı: "Ben Allah'ın kuluyum, bana kitab verdi, bana peygamberlik verdi. Beni, her nerede bulunursam bulunayım mübarek kıldı," dedi. Bu mucizeyi gören Yahudiler, Hazret-i Meryem'i cezalandırmaktan el çektiler.

Rivayete göre Hazret-i İsa, Beyt-i Makdis'e birkaç kilometre uzaklıkta bulunan "Beyt-i Lahm" köyünde aralık ayının yirmi dördüne raslayan çarşamba gecesi doğmuştur.

Hazret-i Meryem kocaya varmamış olan ve melekler kadar temiz ve iffetli bir halde bulunan bir hal içinde yaşarken, sadece Allah'ın kudreti ile İsa'ya gebe kalmıştı. Kur'ân-ı Kerîm bunu açıkça beyan buyurmaktadır. Bütün rnüslümanlar bu inancı taşımaktadır. Yüce Allah'ımızın büyük kudretini düşünenler, O'nun nice mucizeler gösterdiğini hatırlayanlar, Hazret-i Âdem'in anasız-babasız yaratıldığını düşünenler, artık Hazret-i İsa'nın bu yaratılışını uzak göremezler. Bunu hiç bir zaman inkâr edemezler. Hazret-i İsa'nın böyle bir mucize olarak yaratılışını inkâr etmek, Kur'ân-ı Kerîm'in şahidliğini yalanlamak demektir. Bunu ise, hiç bir mü'min yapamaz; çünkü imandan çıkmış olur. Hazret-i İsa'nın öyle babasız yaratılmış olduğunu inkâr etmek, Yüce Allah'ın kudretini hudutlandırmak, Kur'ân'ın açık ifadesini değiştirmek, milyonlarca müslümanın asırlardan beri devam eden gerçek inancını bozmak demektir ki, böyle yanlış bir düşünceden Yüce Allah'a sığınırız.

İsa aleyhisselâm otuz yaşına erince, mübarek İncil'e ve peygamberlik görevine kavuştu. Yahudileri doğru yola çağırdı, kendilerine güzel öğütler verdi. Onlara büyük mucizeler gösterdi. Fakat kendisine pek az insan iman etmişti. Onlara "Havarî'ler" denilir. Rivayete göre bunlar on iki kişiden ibaretti. Hazret-i İsa, bir süre annesi ile beraber Ürdün'e bağlı "Nasire" köyünde oturdu. Bundan dolayı kendisine bağlı olanlara "Nasara" ve dinlerine de "Nasraniyet" denilmiştir. Böyle rivayet edilmektedir. Yahudiler nihayet Hazret-i İsa'yı öldürmeye karar verdiler. Ona benzettikleri bir adamı tutup Kudüs'de siyaset meydanında darağacına astılar. İsa aleyhisselâm ise, Allah'ın emri ve kudreti ile göğe yükseltildi. Orada melek şekline büründü. Kendisine "Ruhullah" denir. Babasız olarak bir kudret ilhamı ile meydana gelmiş olduğu için bu seçkin ünvana sahip olmuştur.

Nasara'nın inançlarına göre Hazret-i İsa, İskender'in Babil'e üstün gelmesinden üç yüz altmış sene sonra doğmuştur. Hazret-i İsa doğduğunda annesi Meryem henüz on üçon beş veya yirmi yaşında bulunuyordu. Hazret-i İsa otuz yaşında peygamber olmuş, doğduğundan otuz iki sene ve birkaç gün sonra göğe kaldırılmıştır. Hazret-i Meryem de, bundan sonra altı yıl daha yaşamıştır. Fakat İslâm âlimlerinden bir kısmına göre, İsa aleyhisselâm kırk yaşında iken peygamber olmuş, yüz yirmi yaşında iken de göğe yükselmiştir.

Hazret-i İsa'yı öldürmek isteyen Yahudiler, sonradan cezalarını çektiler. Şöyle ki: Roma'lılar Kudüs şehrini ele geçirerek Beyt-i Makdis'i yıktılar, kitabları yaktılar. Yahudilerin bir kısmını öldürdüler, bir kısmını da esir ettiler. Bunun sonunda ne gerçek Musevîlikten, ne de gerçek İsevilikten eser kalmadı. Gerçekten Hazret-i Musa dini gibi, Hazret-i İsa'nın dini de asıl halini yitirmiş, hiç de yeryüzüne yayılamamıştır. Şu da bir gerçek ki, Hazret-i İsa'nın vasiyeti üzerine Havarilerden bazıları öteye beriye dağılıp Hazret-i İsa'nın dinini yaymaya çalışmak istediler. Fakat o zaman dünyanın her tarafı cehalet, küfür ve şirk içinde kalmış bulunuyordu. Yahudilerle putperest olan Romalılar da, Hazret-i İsa'ya bağlı olanların azılı düşmanları idiler. İsa dinini kabul edenler, dinlerini gizliyor, gizlice ibadet ediyorlardı. Bundan dolayı Nasraniyet üç yüz sene kadar genişleyemedi. Bu süre içinde de asıl özelliğini yitirmiş İlâhî bir din olmaktan çıkmıştı.

Yahudiler Hazret-i İsa'nın hayatına kasdettikleri gibi, tebliğ ettiği dine de pek çok saldırılarda bulunmuşlar. İçlerinden bazıları Hazret-i İsa dinini görünüşte kabul ederek dostluk kurmuş ve halkın bilgisizliğinden faydalanarak Hazret-i İsa'nın tebliğlerini değiştirmişlerdir. Hristiyanlığı akıl ve hikmete aykırı bir hale sokmuşlardı. Romalılar ise, Hazret-i İsa dinine karşı açık bir düşman kesilmişlerdi. Fakat ne olursa olsun, din duygusu yaratılıştadır. Bundan kalbleri büsbütün yoksun bırakacak bir kuvvet yoktur. Romalılar görünüşte üstün bir durumda iken, Hazret-i İsa dinine manen

yenildiler. Söndürmek istedikleri bir dini parlatmaya hizmet ettiler. Ancak gerçek bir din yerine, onun adını taşıyan, hristiyanlık da denilen aslını yitirmiş ve değiştirilmiş bir din yerleşmiş oldu.

Roma imparatoru Konstantin, Hazret-i İsa'nın doğuşundan üç yüz on sene sonra, siyasî bir maksada dayanarak Hazret-i İsa'ya nisbet edilmiş olan muharref dini kabul etti. Bayraklarına hac işareti koydu. Yenilen ordusuna güç kazandırmak istedi. Hristiyanlığın yayılması için de birçok gayretler gösterdi. Konstantin, eski Bizans kasabasının bulunduğu yerde Konstantiniye (İstanbul) şehrini kurdu. Hükümet merkezini de, Roma'dan buraya nakletmişti. Bu tarihe kadar Mukaddes İncil'in asıl nüshaları kaybolmuş, İncil adına Havarî'lerle onların talebeleri tarafından birçok risaleler ve tarih kitapları yazılmıştı. Bundan dolayı Hristiyanlar arasında pek çok ayrılık vardı. Konstantin'in emri ile "İznik" şehrinde bir din meclisi toplandı. Bu meclisin binden fazla üyesi vardı. Birçoğu birbirinin dilini anlamıyordu. Yüzlerce risale ve kitablardan yalnız dördü, hem de üyelerin sadece bir kısmı tarafından seçilerek İncil adı sadece bunlara verildi.

Roma İmparatorluğu daha sonra, doğu ve batı imparatorluğu adıyla ikiye ayrılmıştır. Bu devletler birbirini kıskanıyordu. Nihayet mezheb bakımından da ikiye bölündüler. Roma'da "Rimpapa"ya bağlı kalanlara "Katolik" denildi. İstanbul patriğine bağlı kalanlara da "Ortodoks" denildi. Daha sonra, bir de "Protestanlık" meydana çıkmıştır. Buna göre, bugün Hazret-i İsa'ya bağlı olanların başlıca mezhepleri üçtür. Bunların da birtakım dalları vardır. Sonuç: İsa aleyhisselâm'ın bildirmiş olduğu "Tevhid inancına" dayanan bir din, sonradan aslını yitirmiş, şekilden şekile girmiştir. Bu dine bağlı olanlar, Hazret-i İsa'ya ve diğer yaratıklara ulûhiyet makamı vermişler, mabedlerini resim ve haçlarla doldurmuşlar, böylece müşriklerin mabedlerine benzer bir hale getirmişlerdir.

Milâttan itibaren altı asır geçmiş, cihanın her tarafı cehalet ve sapıklık içinde kalmıştı. Gerek Roma Hükümeti, gerek İran'daki "Sasaniyan" devleti ahlâk bozukluğu yüzünden çözülmeye yüz tutmuştu. Bütün milletler arasında dinsizlik ve ahlâksızlık başta geliyordu. Bu bir fetret (boşluk) devri idi. Artık dünyayı hak ve hakikata çağırarak, dünyayı düzeltmek için, en büyük ve en son peygamberin gelmesine ihtiyaç vardı. Bunun üzerine Yüce Allah beşeriyete ihsanda bulunarak onlara en büyük peygamberi ve peygamberlerin sonuncusu Hazret-i Muhammed Mustafa (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimizi gönderdi. Artık insanlık ufuklarını yeni bir hidayet nuru, o ana kadar görülmemiş bir azamet ve letafetle aydınlatmaya başlamış oldu. Hakkın en parlak nuru ortaya çıktı; Doğdu Kur'ân güneşi, karanlık gece bitti...

25) Hazret-i Muhammed Mustafa (sav)

Yüce Allah'ın bütün insanlara son Peygamberi olan Hazret-i Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Arabistan'da Mekke-i Mükerrreme şehrinde milâdın beş yüz yetmiş birinci yılında dünyayı şereflendirmişlerdir. İslâm'ın ilk yayıldığı yer Arabistan'dır. Buraya Ceziretü'l Arab (Arab yarımadası)'da denir. Burası Asya Kıt'asının güney batısında büyük bir yarımada'dır. Hicaz, Yemen, Umman, Hadremut, Necd bölgelerine ayrılır. İşte Mekke-i Mükerrreme ile Medine-i Münevvere şehirleri, bu araziden olan Hicaz bölgesindedir. Arabistan'da oturanlar, öteden beri Arab kabileleridir. Bunlar şu dört kısma ayrılmıştır: 1) Arab-ı Baide: Bunlar Arabistan'ın en eski halkıdır. Ad ve Semud kavimleri bunlardandır. Bunların tarihleri bilinmemektedir. Onlar sönüp gitmişlerdir. 2) Arab-ı Arike (Müearrike): Bunlar, Yemen'de hükümet kurmuş olan Kahtan'a mensubdurlar. Kahtan'ın asıl dili, Süryanî idi. Bunların evlâdı, Arab-ı Baide'ye karıştığından, bu Arab-ı Arike türemiş ve Arabça konuşmaya başlamışlardır. Cürhüm kabilesi bunlardandı. Bu arabların da nesilleri kesilip gitmişlerdir. 3) Arab-ı Müstaribe: Bunlar, İsmail aleyhisselâm'a mensubdurlar. Hazret-i İsmail'in evlâdı, Arab-ı Arike arasına karışmış olduğundan, bu Arab-ı Müstaribe meydana gelmiştir. Hazret-i İsmail'in asıl dili, İbranî iken, Cürhüm kabilesi arasında yaşamakla Arabça konuşmuş ve bu dili evlâdına iletmıştır.

Arab-ı Müstaribe, birçok kabilelere ayrılmıştır. Peygamberimizin zamanında Arabistan halkı da bu Arab-ı Müstarebeden ibaretti. Bu kabilelerin en seçkini Kureyş kabilesidir. 4) Arab-ı Müsta'cime: Bunlar, İslâmiyet'in ortaya çıkışından sonra, İslâmiyeti kabul edip Arablaşmış olan kavimlerdir. Suriye, Irak, Mısır ve Mağrib halkı bunlardandır. Bunlar da kendi dillerini bırakarak Arabça konuşmaya başlamışlardır.

Peygamberimiz'in Mübarek Nesebleri

Resûl-i Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Kureyş kabilesindendir. Haşim ailesinden gelmiştir. Muhterem babasının adı Abdullah, dedesinin adı Abdülmutilib ve annesinin adı "Amine"dir. Peygamber Efendimizin baba tarafından mübarek nesebleri şöyledir: Hazret-i Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) İbni Abdullah, İbni Abdülmutilib, Haşim, Abdi Menaf, Kusey, Hakim, Mürre, Kâ'b, Lüey, Galib, Fihri, Malik, Nadir, Kinane, Hüzeyme, Müdrike, İlyas, Mudar, Nizar, Mead, Adnan. Adnan da İsmail aleyhisselâm'ın oğlu "Kıyza"nın neslindendir. Adlarını yazdığımız bu zatlardan her birinin evlâdı birçok kabilelere ayrılmıştır. Malik'in oğlu Fihri'nin evlâdından da Kureyş kabilesi meydana gelmiştir.

Peygamber Efendimizin anne tarafından yüksek nesebleri de şöyledir: Hazret-i Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) İbni Amine, binti Vehb, İbni Abdi Menaf, İbni Zühre, İbni Hakim. Buna göre, Peygamber Efendimizin babası tarafından mübarek nesebleriyle ana tarafından nesebleri Mürre oğlu Hakim'de birleşiyor.

Kureyş kabilesinin Reisi bulunan Abdülmutilib, Peygamber Efendimizin hem dedesi, hem de Kabe'nin Mütvellisi idi (Kabe'nin idare ve ihtiyaçlarını görüyordu). Bunun, Ebû Talib, Ebû Leheb, Haris, Zübeyr, Hamza, Abbas, Abdullah ve diğerleri olmak üzere on üç oğlu vardı. Fakat bunlardan en ziyade Abdullah'ı severdi. Çünkü onda başka bir güzellik, başka bir nûraniyet vardı. Abdülmutilib bu sevgili oğluna Beni Zühre Reisi Vehb'in kızı olan ve Kureyş kızları içinde her yönden seçkin bulunan Hazret-i Amine'yi nikahladı. İşte bu iki kutsal varlıktan Peygamber Efendimiz dünyaya şeref vermiştir. Abdullah Hazretleri, Peygamber Efendimizin doğuşundan iki ay önce bir ticaret kafilesi ile Medine-i Münevvere'ye gidip orada vefat etti. O zaman yirmi beş yaşındaydı. Böylece Peygamber Efendimiz yetim kalmıştı.

Hazret-i Peygamberin Çocukluğu ve İlk Evlenmeleri

Peygamber Efendimizin çocukluk çağı, pek kutsal bir halde geçti. Daha doğar doğmaz birtakım mucizeler belirmiş, kavim ve kabilesi arasında bir bolluk ve bereket meydana gelmişti. Kâbe-i Muazzama içinde bulunan müşriklere ait putlar, yüzleri üzere yere düşmüş, ateşe tapanların ateşleri sönmüş, acaib rüyalar görülmüştü. Peygamber Efendimizin dedeleri arasında evlâddan evlâda geçen bir nur vardı. Bu nur sonunda Peygamber Efendimize geçti ve onun mübarek yüzünde parlamaya başladı.

Mekke-i Mükerreme halkı, yeni doğan çocukları, havası hoş olan yerlerde yaşayan ve dilleri pek açık olan aşiretlerden birer süt anneye verirlerdi. Hazret-i Muhammed'i de, Beni Sa'd kabilesinden Haris adındaki adamın karısı Halime'ye verdiler. Halime, bu meleklerden daha güzel ve daha pak olan çocuğu bağrına bastı, yurduna alıp götürdü. Onu dört yıl besledi. Bu süre içinde Hazret-i Muhammed'de gördüğü üstün hallere ve yurdunda beliren berekete nihayet yoktu. Artık onu getirip annesi Amine'ye teslim etti. Hazret-i Amine de bu masum yavrusunu alıp dayı çocukları bulunan Neccar oğullarını ziyaret için Medine-i Münevvere'ye götürdü. Bir süre orada kaldılar. Sonra Mekke'ye dönerken, Hazret-i Amine Ebva denilen yerde daha yirmi yaşında iken vefat etti. Peygamber Efendimiz henüz altı yaşında iken annesini de kaybederek öksüz kalmış oldu. Ümmü Eymen adındaki

dadısı, kendisini alıp Mekke'ye getirdi ve dedesi Abdulmuttalib'e teslim etti. İki yıl sonra da Abdulmuttalib vefat etti. Ondan sonra Peygamber Efendimiz, amcası Ebû Talib'in yanında kaldı. 83- Ebû Talib, kardeşinin oğlu Hazret-i Muhammed'i pek çok sever, pek ziyade korurdu. Ebû Talib bazen ticaret için kafile ile Şam tarafına gidiyordu. Henüz on iki yaşında bulunan Hazret-i Muhammed'i de beraber götürdü. Busra denilen yere kadar gittiler. Alış-verişi bitirip birkaç gün sonra geri döndüler. Peygamber Efendimiz on yedi yaşında iken de, diğer amcası Zübeyr ile Yemen'e gidip az sonra dönmüşlerdi.

Hazret-i Peygamber Efendimiz artık Kureyş arasında büyük bir şeref ve şan sahibi olmuştu. Kendisine Muhamme-dü'l-Emîn deniliyordu. Kureyş kabilesinin pek şerefli ailesinden Huveylid kızı Hadice adında çok muhterem ve zengin bir hanım vardı. Daha genç iken dul kalmıştı. Bazı adamlara sermaye vererek ticaret yaptırıyordu. Peygamber Efendimize de sermaye verdi. Kölesi Meysere'yi de beraberine verip Şam tarafına gitmelerini istedi. Peygamber Efendimiz bu teklifi kabul ederek Busra'ya kadar gitti. Orada işlerini görüp birkaç gün içinde geri döndüler. İşte Peygamber Efendimizin gençliğindeki seyahatleri bundan ibarettir. Bu seyahatler süresince kendisinden bazı mucizeler çıkmış, kendisinin büyüklüğünü bazı kimseler görüp anlamışlardı. Fakat yazdığımız gibi, bu yolculuklar uzun bir zaman devam etmediği için, Peygamber Efendimiz birtakım şahıslarla görüşme imkânını bulamamıştı.

Peygamber Efendimiz henüz yirmi beş yaşında idi. Hazret-i Hadice de, kırk yaşını geçmişti. Pek yüksek bir ruha sahip olan ve çok şerefli bir aileye mensub bulunan Hazreti Hadice, Peygamber Efendimizin muhterem zevcesi olmak şerefine her yönden lâıktı. Onun için Peygamber Efendimiz Hazret-i Hadice ile evlenmiş, o mübarek annemiz de ilk zevcesi olmak şerefine kavuşmuştur. 86- Peygamber Efendimizin, cariyesi Mariye'den doğan İbrahim adındaki oğlundan başka, bütün erkek ve kız evlâdı Haticetü'l-Kübra validemizden dünyaya gelmiştir. Önce Kasım adındaki oğlu doğmuş, bunun üzerine Hazret-i Peygambere künye olarak Ebû'lKasım (Kasım'ın Babası) denilmiştir. Sonra oğlu Abdullah ile Zeyneb, Rukiye, Ümmü Gülsüm ve Fatimetü'z-Zehra adındaki kızları dünyaya gelmiştir. Kasım, İbrahim ve Abdullah Hazretleri daha çocuk iken vefat etmişlerdir. Peygamber Efendimizden sonra yalnız Fatma kaldı. O da altı ay geçmeden Peygamber Efendimizden sonra vefat etmiştir. Böylece iki oğlu Hazret-i Hasan ile Hazret-i Hüseyin'i öksüz bırakmıştır. Yüce Allah hepsinden razı olsun.

Peygamber Efendimiz'in Allah'ın Vahyine ve Elçiliğine Kavuşması

Hazret-i Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, çocukluğundan beri üstün bir fazilet ve çok güzel bir ahlâk içinde yaşamıştı. Kavminin cahilce yaptıkları işlerden ve âdetlerden tamamen uzaktı. Kimseden bir şey okumamış, bir şey yazmamıştı. Kimse ile dini konulara ait bir şey konuşmamıştı. Onun üzerinde kimsenin hocalık hakkı olamazdı. O, bütün cihanın en büyük hocası ve en yüksek mürşidi olmaya adaydı. Onu, Yüce Allah bir mucize olarak yaratmıştı. Onun kalbine bütün ilim ve hikmetleri doğrudan doğruya Cenâb-ı Hakk bırakacaktı. O, tam bir masumiyet içinde kırk yaşına yaklaşmıştı. O sırada mübarek gözlerine melekler görünür, "Ya Muhammed!" diye ortalıktan seslenilirdi. Kendisine taşlardan ve ağaçlardan selâm sesleri gelirdi. Akıllı, zekâsı, maddî manevî sağlığı üstün bir şekilde mükemmeldi. 88- Hazret-i Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz tam kırk yaşına girince, peygamberlik şerefine kavuştu. Şöyle ki: Peygamber Efendimiz, Mekke halkından bazı büyüklerin âdetleri üzere kırk yaşlarına yakın yılda bir ay kadar gider, Hira dağında bir mağarada bekleyip Yüce Allah'ın kudret ve azametini düşünür, oradan geçen yolculara yiyecek ve içecek verirdi. Tam kırk yaşına girince, önce altı ay kadar rüyasında gördüğü şeyler sabah aydınlığı gibi açık olarak meydana çıkmaya başladı. Bu, Peygamberliğin bir başlangıcı idi. Yüce Allah'ın vahy suretiyle vereceği hükümleri ve indireceği Kur'ân âyetlerini kavrayabilmesi için bir alıştırmaya demektir. Bu altı

aydan sonra, yine Hira'da iken bir gün Melek Cibrîl-i Emîn geldi. "İkra" sûresinin ilk âyetini getirdi. Kendisini peygamberlikle müjdeledi.

Peygamber Efendimiz, Kur'ân-ı Kerîm'in inmeye başlaması dehşetinden titremiş, kim bilir ne büyük manevî haz ve heyecan içinde kalmıştı. Hemen muhterem zevcesi Hadice'nin yanına giderek durumu anlatmış, böylece peygamberliğe kavuştuğu gerçekleşmişti. Bundan sonra bir süre İlâhî vahy kesildi. Kur'ân-ı Kerîm'in âyetleri inmedi. Çok şiddetli olan Allah'ın vahyine güç kazanabilmek için ve tam bir istek kazanmak için böyle bir süre beklemeye gerek vardı. Rivayete göre bu süre üç yıldır. Bundan sonra tekrar Cibrîl-i Emîn görüldü. Kur'ân-ı Kerîm'in âyetlerini getirmeye başladı. Peygamber Efendimiz de, gerek kendi kavmini ve gerekse diğer bütün insanları hak dine (İslama) çağırmaya görevlendirilmiş oldu.

Peygamber Efendimiz Allah tarafından aldığı göreve, Nübüvvet, Risalet denildiği gibi, Bi'set ve Meb'usiyet de denir. Onun için Hazret-i Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem), Yüce Allah'ın bir Nebîsidir, bir Resulüdür, Bir Meb'usudur (elçisi ve peygamberidir). O bütün peygamberlerin sonuncusu ve en faziletlisidir. Peygamber Efendimize Allah tarafından Kur'ân âyetlerinin gelmesine "Nüzul-i Kur'ân" denir. Bu âyetleri Cibrîl-i Emîn'in getirmesine de: "İnzal, Tenzil" denilir. Bu yönden Kur'ân-ı Kerîm'e "'Kitab-ı Münzel" denilmektedir.

İslâm'ın Çıkışında Arabistan'ın Dinî ve İçtimai Durumu

Peygamber Efendimizin doğduğu ve daha sonra peygamberliğe kavuşmakla İslâm dinini her tarafa yaymaya başladığı zaman, bütün dünya gibi, Arabistan'da büyük bir cehalet ve sapıklık içinde bulunuyordu. Arablar o zaman değişik batıl din ve mezheblere bağlı idiler. Birçoğu yıldızlara, ağaçlara, taşlara ve heykellere tapmaktaydı. Hepsisi de cahil idi. Aralarında okuryazar kimseler çok azdı. Medeniyetten yoksundular. Dağınık bir halde yaşarlardı. Bazı kabileler yeni doğan kız çocuklarını diri diri toprağa gömer de bundan acı bile duymazlardı. 92- Arabistan, önceleri böyle acıklı bir cehalet ve gaflet içinde yaşamakla beraber, Bedevîlik sayesinde asıl geleneklerini bir dereceye kadar koruyabilmişlerdi. Yaratılış bakımından zevki ve cesur idiler. Misafire hürmet eder, emaneti gözetirlerdi. Yalan söylemekten kaçınırlardı. Özellikle aralarında güzel söz söylemek ve şiir okumak san'atı ileriye bir düzeyde idi. Çok şairler ortaya çıkmış, pek parlak kaside ve manzumeler söylenmiş ve yazılmıştı. Artık bunlar da, bütün insanlık âlemi gibi, İlâhî bir dine muhtaçtılar. Gerçek bir din sayesinde yüksek ve temiz bir hayata kavuşmaya muhtaç idiler. Yüce Allah onlara lütfetti, İslâm dini sayesinde bu ihtiyaçtan kurtuldular. Cihanda misli görülmemiş bir yükselişe kavuştular. Az bir zaman içinde dünyanın doğusuna ve batısına hakim kesilerek bütün beşeriyeti uyandırmaya çalıştılar. Hak ve hakikati, fazilet ve medeniyeti öğretmeye koyuldular ve başarı sağladılar. İslâmiyetin yüksek esaslarına ve prensiplerine sarıldıkça yükselişten yükselişe, başarıdan başarıya kavuştular.

İslâmiyeti İlk Kabul Edenler

Resûl-i Ekrem Efendimiz kendisine peygamberlik gelince, ilk önce çevresinde bulunan bazı kişileri özel şekilde İslâm dinine çağırdı. Bu daveti ilk önce Hazret-i Hatice validemiz kabul edip İslâmiyet şerefine kavuştu. Sonra Kureyş'in büyüklerinden olan Ebû Bekir ile Peygamberimizin azadlısı Zeyd İbni Harise ve peygamberimizin amcası Ebû Talip'in oğlu olan 9-10 yaşlarındaki Hazret-i Ali İslâmı kabul etmişlerdi. Az sonra da Hazret-i Ebû Bekir'in delâleti ile Osman İbnî Affan, Abdurrahman İbnî Avf, Sa'd İbni Ebû Vakkas, Zübeyr İbnî Avvam, Talha İbnî Ubeydullah hazretleri İslâmiyetle şereflendiler.

Peygamber Efendimiz, daha sonra insanları açıkça dine çağırmaya başladı. Herkese Yüce Allah'ın birliğini, varlığını ve büyüklüğünü anlatarak ondan başka hiçbir şeye tapılmamasını söyledi. Bunun

üzerine gerçeği anlayanlar müslüman olmaya can atıyorlardı. Cehaletten kurtulup mutluluğa eriyorlardı. Bir süre sonra peygamberimizin amcalarından Hazret-i Hamza İslâmiyeti kabul etti. Bundan az sonra da Ömer İbnî Hattab müslüman olarak İslâm dininin yayılmasına çalıştı. Artık müslümanların sayısı günden güne artıyordu.

Peygamber Efendimizi görüp de ona iman edenlere çoğul olarak sahabe ve ashab denir. Bunun tekili "Sahabî'dir. Bu şerefe kavaşan hanımlara da "Sahabiyyat" denir ki, tekili "Sahabiyye"dir. Ashab-ı Kiramın en büyüklerinden olan Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali Hazretlerine "Hulefa-i Raşidin, Çaryar-i Güzin" denir ki, bunlar Hazret-i Peygamberden sonra sırasıyla halifelik makamına geçmişlerdir. İslâm dinine pek çok hizmetler etmişlerdir. Bu dört sahabe ile Abdurrahman İbnî Avf, Sa'd İbnî Vakkas, Zübeyr İbnî Avvam, Talha İbnî Ubeydullah, Saïd İbnî Zeyd, Ebû Ubeyde İbnî Cerrah Hazretlerine de Aşere-i Mübeşşere (cennetle müjdelenen on kişi) denir ki, bunlar Hazret-i Peygamber tarafından cennetle, müjdelenmişlerdir.

Peygamber Efendimiz görüp de ona iman edenlerin hepsi de mübarek, mukaddes, her yönden saygı değerdirler. Onların değer ve şerefleri diğer bütün müslümanlardan daha yüksektir. Bu da Peygamber Efendimize kavuşma şerefine erişmelerinin ve İslâm dinine ilk hizmet etmenin bir neticesi, bir mükâfatıdır. Onun için biz o yüksek zatların hepsine istisnasız hürmet ve sevgi besleriz. Onların arasında meydana gelmiş bazı olaylar, birer içtihada ve hikmete dayandığından biz o olayları kurcalamayız. O olaylardan dolayı hiç birine dil uzatamayız. Peygamberin ve diğer din büyüklerinin bizlere emir ve öğütleri bu şekildedir. Allah'a hamd olsun ki, Sünnet ehlinden olan bütün müslümanlar bu şekilde hareket eder, bütün ashab- ı kiramdan, "radiyallahu anhüm = Allah onlardan razı olsun," diyerek hayır dua ile anarlar. Bu konuda "Ashab-ı Kiram Hakkında müslümanların Nezih İtikatları" adlı eserimizde geniş bilgi vardır. Yüce Allah Hazretleri bütün ashab-ı kiramdan razı olsun, amîn...

İlk Müslümanların Çektikleri Eziyetler, Habeşistan'a Hicretleri ve Çember İçinde Kalmaları

Peygamber Efendimizi doğrulayıp İslâm dinini kabul eden ashab-ı kiramdan birçokları, bu uğurda pek çok eziyetler çekmiş, birçok maddî mahrumiyetlere katlanmış, dinleri uğrunda mallarını ve canlarını vermişlerdir. Peygamber Efendimiz dahi birçok eziyetlere uğramış, hiç bir peygamberin görmediği eza ve cefaya uğrayarak bunlara sabretmiş ve metanet göstermiştir. Yüksek Peygamberlik görevini en üstün bir şekilde çalışarak yerine getirmiştir.

Kölelerden ilk önce müslüman olan "Bilâl-i Habeşî" idi. Bu zat müslüman olunca, görmediği eziyet kalmamıştır. Müşrikler bu muhterem zatın boynuna ip takmışlar ve onu çocukların eline vererek sokaklarda ve kızgın kumların üzerinde dolandırmışlardır. Onu bayıltıncaya kadar dögmeye devam etmişlerdir. Fakat Hazret-i Bilâl: "Allah birdir, Allah birdir," diyerek dininde direniyor, bu eziyetlere katlanıyordu. Sonra onu Ebû Bekir Hazretleri satın alarak azad etmişti. Dinindeki sebat ve metanetinin mükâfatıdır ki, onun mübarek ismi asırlardan beri bütün İslâm ümmeti tarafından saygı ile anılıp durmaktadır. (Allah ondan razı olsun).

İslâmiyeti kabul edenlerden bir kısmı da, gördükleri eziyet yüzünden vatanların terk ederek Habeşistan'a hicrete mecbur kalmışlardı. Şöyle ki: Bunlardan ilk defa on bir erkek ile dört kadın, sonra seksen iki erkek ile yirmi kadın hicret etmiştir. Peygamberimizin muhterem kızı Rukiye ile kocası Hazret-i Osman da bu ilk hicret edenlerdendir. Habeşistan hükümdarı olan Necaşî bu muhacirlere çok hürmet etmiş, onlara yer göstermiş ve sonra da İslâmiyeti kabul etmişti.

Peygamberimize elçilik görevi verildiğinin yedinci senesi olmuştu. Mekke'deki müşrikler, müslümanların günden güne artmakta olduklarını ve güçlendiklerin görerek onlara bir kat daha şiddet kullanmaya başladılar. Peygamber Efendimizin mensub olduğu Beni Haşim (Haşim Oğulları) ile

alışverişi kesmiş, onlara yararlı olan şeyleri bildirmeye karar vermişlerdi. Onların yoksulluk içinde yaşamaları için kendileriyle her türlü ilgiyi kesmek hasusunda bir sözleşme yazıp Kabe'nin bir duvarına asmışlardı. Artık Haşim Oğullarından gerek müslüman ve gerekse müslüman olmayanlar, "Şa'b-i Ebû Talib" denilen bir mahallede çember altına alınmış duruma sokulmuşlardı. Son derece sıkıntı içinde vakit geçiriyorlardı. Diğer müslümanlar da gelip bu mahallede toplanmışlardı. Fakat bu sözleşmenin başındaki "Bismikallahümme (Allah'ımızın adı ile)" yazısından başka bütün yazıların güvelerin yemiş olduğunu, Peygamber Efendimiz bir mucize olarak haber vermişti. Onlar gidip baktılar, bu gerçeği anlayınca biraz utandılar. Böylece müşrikler Haşim Oğullarına karşı olan sözleşmelerini bozdular. Haşim Oğulları da, diğer müslümanlar gibi, bu çemberden kurtulup biraz nefes aldılar.

Ebû Talib İle Hazret-i Hadice'nin Vefatları

Amcası Ebû Talib, Peygamberimizi çok sever, pek ziyade korurdu. Efendimizin pek muhterem ve pek doğru sözlü bir zat olduğunu bilirdi. Fakat kavminin dedikodusundan çekinerek görünüşte iman etmiş değildi. Kalben iman etmiş olduğu kendisine isnad edilen bazı şiirlerinden anlaşılmaktadır. Gerçeği ancak Yüce Allah bilir. Seksen yaşında olduğu halde, Risaletin onuncu yılında vefat etmiştir.

Ebû Talib ölümüne yakın bir zamanda Kureyş büyüklerini yanına çağırarak onlara şöyle bir öğüt vermiş: "Ey Arab'ın seçkinleri! Kimsesizlere sevgi, fakirlere yardım ediniz. Namus ve fazileti gözetiniz. Daima birlik ve beraberlik içinde hareket ediniz. Özellikle Muhammedül'l-Emîn'e itaat edip onu gözetiniz. İyi biliniz ki, Hazret-i Muhammed her sözünde doğrudur. O, Allah'ın hidayetine başarısına kavuşmuştur. Bütün Kureyş oymakları ve bütün çevre insanları onun emrine boyun eğecek, onun çağırısına koşacaktır. Eğer daha yaşayacak olsaydım, her türlü zorluklara katlanarak ona yardıma davem ederdim."

Ebû Talib'den üç gün sonra da "Hadicetü'l-Kübra" validemiz vefat etmiştir. Bunların ölümleri Peygamber Efendimizi çok duygulandırmıştı. Peygamber Efendimiz Hazret-i Hatice'den çok memnundu. Onun üzerine başkası ile evlenmemiştii. Onun için şöyle buyurmuştur: "Bana ondan daha hayırlı bir zevce nasib olmadı. Beni kimseler doğrulamadığı bir zamanda o doğruladı. Benden herkes malını esirgerken o, mallarını bana harcadı. Benim dünyada bir dostum vardı; o da Hatice idi." Peygamber Efendimiz Hazret-i Hatice'nin vefatından sonra Zem'anın kızı "Sevde" validemizle, Hazret-i Ebû Bekir'in kızı "Aişe-i Sıddıka" validemizle, daha sonra Hazret-i Ömer'in kızı "Hafsa" validemizle, Hazret-i Ebû Süfyan'ın kızı "Ümmü Habibe" validemizle evlenmiştir. Yüce Allah hepsinden razı olsun.

Peygamberimizin Kabileleri Dine Daveti ve Akabe Bey'atı

Mekke'deki müşrikler, Ebû Talib'in öğütlerini dinlemediler. Onun ölümünden sonra Hazret-i Peygambere daha ziyade düşmanlık ettiler. Eziyet etmeğe kalkıştılar. Peygamber Efendimiz de azadlısı olan Zeyd'le beraber Mekke'den çıkıp Taife gitti. Önce civarında bulunan "Bakr ibni Vail" kabilesi ile "Kahtan" kabilelerinden birini dine davet etti; fakat bunlar daveti kabul etmediler. Sonra Taife vardılar. Orada "Benî Sakıf" kabilesini dine çağırdı; onlar da kabul etmediler, uygunsuz sözler söylediler. Hazret-i Peygamber Mekke'ye döndü, Mekke'ye bir konaklık mesafede bulunan "Batni Nahle" vadisine gelince, bir gece orada kalıp ibadetle meşgul oldu. "Errahman" sûresini okurken cinlerden bir bölük gelip okunan âyetleri dinlediler ve Peygamber Efendimize iman ettiler. Duyduklarını gidip diğer cinlere de anlattılar. Bu bir gerçektir. Bunu Kur'ân-ı Kerîm bildirmektedir. 105- Peygamber Efendimiz yalnız insanlara değil, cinlere de peygamber gönderilmiş bulunmaktadır. Bunun içindir ki, kendisine Resulü's Sakaleyn (insanların ve cinlerin peygamberi) denilmiştir.

Meleklerle de peygamber olarak gönderilmiş bulunduğunu söyleyenler vardır. Gerçek şu ki, onun varlığı bütün âlemler ve yaratıklar için Allah tarafından bir rahmet olmuştur.

Peygamber Efendimiz Taif'den Mekke'ye dönünce, yine her türlü eziyetlere katlanarak halkı İslâm dinine çağırmaya devam etti. Her sene hac mevsiminde civardan Mekke'ye gelen ve "Suk- 1 Ukaz" denilen panayırda toplanan kabilelerle görüşüp onları İslâm dinine çağırıyordu. Bunlardan bir kısmı daveti kabul ederek müslüman olmuş ve böylece İslâmiyet yavaşça Arab yarımadasına yayılmaya başlamıştı. Mekke müşrikleri de, bu yayılmanın önüne geçmek istiyorlardı. Peygamberimize iftira ediyor, ona şair, kâhin, mecnun, sahir demek küstahlığında bulunuyorlardı. Ne gariptir ki, içlerinde "Velid ibni Muğire" gibi cin fikirli adamlar, Hazret-i peygamber için şöyle diyorlardı: "Biz Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) nasıl kâhin diyebiliriz ki, onun sözleri asla kâhinin sözlerine benzemiyor. Biz ona nasıl mecnun diyelim ki, onda asla cinnet alâmeti yoktur. Biz ona şair de diyemeyiz; çünkü biz şiirin bütün kısımlarını biliriz. Onun sözleri bunlardan hiç birine benzemiyor. Ona büyücü veya sihirbaz da diyemeyiz; çünkü o ne okuyup üflüyor, ne düğüm bağlıyor. Onun neresi sihirbaza benziyor? Doğrusu bu dediklerimizin hiç biri ona yakışmıyor."

Birtakım hayırsız kimseler, peygamberde görülen İlâhi nuları ve olgunluk hallerini anlayamayıp ondan yararlanamadıkları gibi, başkalarının da yararlanmasına engel oluyorlardı. Fakat zavallılar bilmiyorlar ki, Yüce Allah'ın güneşini hiç kimse perdeleyemez. Allah'ın nurunu kimse söndüremez. Böyle tehlikeli hareketlerde bulunanlar ve kötü kuruntu taşıyanlar yıkılıp giderler. Allah'ın nuru yine anlayış sahibi mü'minlerin gönlünü aydınlatmaya devam edip gider. Dünya tarihi buna şahiddir.

Peygamberliğin on birinci yılı idi. Peygamber Efendimiz yine hac mevsiminde kabileleri dine davet ediyordu. Medine halkından ve Hazreç kabilesinden bir topluluğa "Akabe" denilen tepede rasgeldi. Kendilerine İslâm dinini anlattı. Kalbleri duygulandıran ve aklı düşünmeye götüren Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinden bir mikdar okudu. O muhterem topluluk da, İslâmiyetin ne yüksek bir din olduğunu anlayarak Allah'ın peygamberini doğruladılar ve iman ettiler. Bir yıl sonra bunlardan beş kişi ile yine Medine halkından diğer yedi kişi gelip "Akabe" isimli yerde Hazret-i Peygamberle görüştüler. "Bundan sonra Yüce Allah'a ortak koşmayacaklarına, hırsızlık ve zina etmeyeceklerine, hiç kimseye iftirada bulunmayacaklarına, kız çocuklarını öldürmeyeceklerine" dair Hazret-i Peygambere söz verdi, and içtiler. İşte bu şekilde yapılan sözleşme'ye (and'a), "Birinci Akabe Bey'atı" denir.

Birinci Akabe Bey'atını yapan ashab-ı kiram Medine'ye döndüler, orada İslâmiyeti yaymaya başladılar. Peygamberliğin on üçüncü yılında, Medine'deki Evs ve Hazreç kabilelerinden yetmiş üç erkek ile iki hanım yeniden geldiler. Ebu Eyyüb El-Ensârî de bunların arasında idi. Peygamber Efendimizle Akabe denilen yerde buluştular ve İslâmiyeti kabul ettiler. Ayrıca Peygamber Efendimizi Medine'ye davet ettiler. Medine'ye şeref verdikleri zaman da kendisini canları gibi koruyacaklarını ve emirlerine uyacaklarını, müslümanların fakirlerine ve zayıflarına yardım edeceklerine yemin ederek kabullendiler ve buna söz verdi, and içtiler. İşte bununla "İkinci Akabe Bey'atı" meydana gelmiştir.

Ayın Bölünmesi ve Miraç Mucizeleri

Ayın iki parçaya ayrılması, peygamberliğin sekizinci yılında olmuştur. Şöyle ki: Müşriklerden bir kısım kimseler, mehtaplı bir gecede, ayın ikiye ayrılıp sonra birleşmesini Peygamber Efendimizden istediler. Böyle bir mucize gösterilmedikçe, iman etmeyeceklerini söylediler. Hazret-i Peygamber de Yüce Allah'a dua etti. Ay da, Yüce Allah'ın kudreti ile iki parçaya ayrıldı. Bir parçası Nur (Hira) dağının bir tarafında, diğer parçası da öbür tarafında yüksekte göründü. Sonra birleşip eski halini aldı. Bu mucizeyi, o gece bazı yolcular da görmüştü. Mekke'ye geldikleri zaman bu olayı anlattılar. Ne yazık ki, müşrikler yine iman etmediler. Bu olayı bir sihir sandılar. Oysa ki, Yüce Allah'ın kudreti her şeye yeterlidir. Bir peygamber için mucize olmak üzere böyle bir olayı meydana getirmesine ne engel

vardır? Gökyüzünde nur saçan birçok yıldızların veya diğer varlıkların güneşten ayrılarak onun çevresinde bir düzen kurduklarını bugünkü alimler iddia edip duruyorlar. Artık bu üstün âlemleri yaratıp düzene sokan Yüce Allah böyle bir mucizeyi yaratamaz mı?.. Çok yazıktır ki, inkarcı ve gafil insanlar, Yüce Allah'ın sonsuz kudretini hudutlandırmış oluyorlar da, bundan haberleri olmuyor. Doğrusu böyle tabiatla ilgili mucizeleri inkâr etmeye veya başka türlü yorumlamaya asla ihtiyaç yoktur. Yazıklar olsun buna aykırı bir düşünceye sahip olanlara!..

Peygamberliğin on üçüncü senesinde de "Miraç" mucizesi olmuştur. Şöyle ki: Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Hazretleri, Medine'ye hicretlerinden sekiz ay önce Receb ayının yirmi yedinci gecesi idi. Cibril-i Emin geldi ve "Burak"adında bi binit getirdi. Peygamberimizi alıp Kudüs'deki "Mescid-i Aksa"ya götürdü. Oradan göklere çıkardı. Peygamber Efendimiz nice âlemler gördü. Diğer peygamberlerin ruhları ile görüştü. "Sidretü'l-Münteha" denilen makama kadar vardı. Yüce Allah'ın birçok tecellisine kavuştu. Peygamberin kendisine ve ümmetine beş vakit namaz farz kılındı. Aynı gece ve kısa bir zaman içinde evine geri getirildi. Sabahleyin bu olağanüstü olayı insanlara haber verince, mü'minler onu tebrik ettiler. Müşrikler ise, "Böyle bir şey olamaz" diyerek inkârda bulundular. O bilgisiz ve düşüncesiz insanlar hayvanlara, taşlara ve ağaçlara tapıyorlardı. Yüce Allah'ın kudretini de, bu taptıkları şeylerin kudretine ve kuvvetine benzeterek böyle üstün bir olayın meydana gelmesine imkân göremiyorlardı. Eğer bunlar, bu kâinatı yaratanın nasıl büyük bir yaratıcı olduğunu biraz bilseler ve eğer o hikmet sahibi Allah'ın şu üstümüzdeki sonsuz boşlukta milyonlarca büyük küçük küreleri tutup büyük bir hızla hareket ettirmekte olduğunu düşünselerdi, böyle bir mucizeyi inkâra gerek görmezlerdi. Zavallı insanlar!.. Kendi yapacakları taşıtlarla, füzelerle Merih'lere ve Zühre'lere yükselip çıkabileceklerini düşündükleri halde, Miraç olayının sadece Allah'ın kudreti ile olmasını nasıl uzak görebilirler?.. Şüphe yok ki, Yüce Allah'ın gücü her şeye yeter.

İslâmiyetin Medine'de Yayılması ve Müslümanların Oraya Hicreti

Medine'nin eski adı "Yesrib" idi. Oraya Yemen'in Ezd kabilesinden bir toplum gelip yerleşmişlerdi. Bu toplumun başkanı olan Haris ölünce, Evs ve Hazreç adlarındaki iki oğlunu bırakmıştı. O toplum da ikiye ayrıldı. Bir kısım Evs, diğer bir kısmı da Hazreç'e bağlandı. Böylece Medine'de Evs ve Hazreç adında iki kabile türemiş oldu. Daha sonra bunların arasına şiddetli düşmanlık girdi. Daima birbirleriyle çarpışıp dururlardı. Dünyayı verseler aralarını bulmak ve kalblerini birleştirmek mümkün değildi. Fakat ne zaman ki İslâmiyet nurları parlamaya başladı, hemen o eski düşmanlığı unuttular. Bu düşmanlık yerine bir sevgi ve bir kardeşlik meydana geldi. Birbirine din bağı ile bağlandılar ve birbirinin selâmetine,mutluluğuna çalıştılar. Böylece ortak düşmanları olan Yahudilere üstün geldiler. İşte İslâmiyet Medine'de bu iki kabile arasında günden güne hızla yayılıyordu. Ashab-ı kiramdan "Umeyr oğlu Mus'ab" bunlara Kur'ân-ı Kerîm ve İslâm ahlâkını öğretmek için Medine'ye gönderilmişti. Sonra Başkanları olan "Sa'd ibni Muaz ve Üseyyid ibni Hudayr" de müslüman olunca, bu iki kabile arasında İslâm olma nimetine kavuşmayan kalmamış gibiydi.

Mekke'deki müslümanlar, müşriklerden çekilemeyecek derecede eziyet görüyorlardı. İkinci Akabe Bey'atından sonra, azar azar gizlice Medine'ye hicrete başladılar. Yalnız Hazret-i Ömer Mekke'den çıkacağı zaman Kabe'yi ziyaret edip orada toplanmış bulunan müşriklere açıkça şöyle söyledi: "Siz ne akılsız kimselersiniz ki, taştan ve ağaçtan yapılmış şeyleri mabud tanıyorsunuz!.. İşte ben gidiyorum... Babasını evlâdsız, evlâdını babasız, karısını kocasız bırakmak isteyenler varsa, beni izlesin." Bu konuşmayı açıktan yaparak çıkıp gitmişti. Medine-i münevvere'ye hicret eden ashab-ı kirama, Muhacirin (göç edenler) denir. Medine halkından olan ashab-ı kirama da Ensar (yardım edenler) denir. Bu zatlar muhacirlere çok büyük yardımlarda bulundukları için kendilerine "Ensar" unvanı verilmiştir. Yüce Allah hepsinden razı olsun.

Peygamberimizin Medine'ye Hicretleri ve Oradaki Bazı Çalışmaları

Peygamberliğin on dördüncü yılı idi. Mekke'deki müslümanlar Medine'ye hicret etmişlerdi. Mekke şehrinde yalnız Hazret-i Peygamber ile aile halkı ve Hazret-i Ebû Bekir ile Hazret-i Ali kalmışlardı. Müslümanların böyle Medine'ye gidip orada bir kuvvet meydana getirmeleri, Mekke'deki gayrimüslimleri düşündürüyordu. Darü'nNedve denilen bir binada toplandılar. Müslümanların en büyük düşmanı olan Ebû Cehil adındaki şahsın sözüne uydular. Hazret-i Peygamberi öldürmeye karar verdiler. Her kabileden bir şahıs ayrılarak geceleyin Hazret-i Peygamberin evini kuşattılar. Uyumasını bekliyorlardı, onu öldüreceklerdi. İşte o gece, Cibril-i Emîn geldi, durumu Hazret-i Peygambere bildirdi ve Medine'ye hicret için kendisine izin verildiğini söyledi. Hazret-i Peygamber kendi yatağına Hazret-i Ali'yi yatırdı. Yerden bir avuç toprak alıp dışarda bekleyen müşriklerin üzerlerine saçtı. Hiç birisi görmeksizin aralarından çıkıp gitti. O gece bir yerde kaldı. Gündüzün öğle vakti Hazret-i Ebû Bekir'in evine gitti ve beraberce hicret edeceklerini müjdeledi.

Rebiülevvel ayının ilk günleri idi. Peygamber Efendimiz Hazret-i Ebû Bekir ile geceleyin Mekke'den çıktılar. Mekke'ye bir saatlik uzaklıkta bulunan "Sevr" dağına gittiler. Orada "Athal" denilen bir mağarada saklandılar. O gece orada kaldılar. Mekke müşrikleri durumu öğrenince, Hazret-i Peygamberin peşine düştüler. Her tarafı yokladılar. Öyle ki, bu mağaranın yanına bile geldiler. Fakat mağaranın kapısına örümcekler hemen ağlarını örmüş, güvercinler de oracıkta yuva kurmuşlardı. Orada kimsenin bulunamayacağını anlayarak geri döndüler. Bu bir mucize idi. Sonra Peygamber Efendimiz muhterem arkadaşı ile mağaradan çıktı. Daha önce, Abdullah ibni Ureykât adında biri aracılığı ile hazırlanmış oldukları iki deveden birine Hazret-i Peygamber ile Hazret-i Ebû Bekir, diğerine de Hazret-i Ebû Bekir'in oğlu Abdullah ile "Âmir ibni Führeyre" binerek Medine tarafına yöneldiler. Yolda birçok üstün haller meydana geldi.

Hazret-i Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimizin Mekke'den çıkmış olduğunu öğrenen müşrikler, Peygamberi ve arkadaşı Ebû Bekir'i yakalayıp getirecek kimselere yüz deve vereceklerini ilân etmişlerdi. Bunu almak için Benî Müdlic aşiretinden "Süraka" adında birisi Peygamberimizin arkasına düştü. Kudeyd denilen yerde Peygamberimize yetişti. Fakat atının ayakları dizlerine kadar yere battı. Bundan davranışının kötü olduğunu anladı. Peygamberimizden güvenlik sözü istedi ve onu peygamberden aldı, bu şekilde kurtuldu. Mekke'nin Fethinde de İslâmiyeti kabul etti. Benî Eslem kabilesinde "Büreydetü'bnü'l-Huseyb" adındaki biri de, yetmiş kadar atlı ile Hazret-i Peygamberi yakalatmak sevdasına düştü. Fakat Hazret-i Peygambere yetişince, fikrini değiştirdi. Kalbinde iman parlamaya başladı, beyaz sarığını çözdü: "Ey Allah'ın Resülü! Sizin böyle bayraksız yürümenize gönlüm razı olmuyor; izin veriniz de, alemdarınız (sancaktarınız) olmak şerefine kavuşayım," dedi ve aldığı izin üzerine, sarığını kargısının ucuna bağladı. Medine'ye bir saat uzaklıkta olan "Kuba" köyüne kadar Peygamberin yanından ayrılmadı. İslâmın ilk bayrağı bu mübarek sarıktır.

Peygamberimizin Medine'ye varacağını Medineliler işitmişti. Her sabah Medine dışına çıkar, sıcaklar basıncaya kadar beklerlerdi. Bir pazartesi günü, Hazret-i Peygamber ile mağara arkadaşı Ebû Bekir'in gelmekte oldukları görüldü. Hemen karşılamaya koştular ve Kuba köyünde onlarla buluştular. Peygamber Efendimiz Kuba'da üç gün kaldı ve meşhur Kuba mescidini yaptırdı. İslâmda yapılan ilk mescid budur. Sonra Hazret-i Ali arkadan yetişip Kuba'da Hazret-i Peygamberle buluştu. Ashab-ı kiramdan meşhur "Selman-ı Farisî" de Kuba'ya gelip İslâm dinini kabul etti.

Peygamber Efendimiz, Rebiülevvel ayının on altısına raslayan bir cuma günü idi ki, sabahleyin müslümanlardan yüz kişi ile Kuba'dan ayrılıp medine'ye yürüdüler. Yolda "Ranuna" denilen derenin üst tarafına indiler. Peygamber Efendimiz orada çok açık ve güzel hutbe okuyup cuma namazını kıldırıldı. Hazret-i Peygamberin ilk kıldırıldığı cuma namazı budur. Peygamber Efendimiz, o gün

Medine'ye şeref verdiler. O gün müslümanlar için bayram olmuştu. Her ağızdan: "Ya Resûlallah" Hoş geldiniz," sesleri yükseliyordu. Her yüzde bir neşe ve sevinç parlıyordu. Güzel şiirler okunuyordu. Ensar-ı kiramdan her biri: "Ya Resûlallah! Benim evimi şerefendir," diye yalvarıyordu. Fakat Peygamber Efendimiz, hiç birinin gönlü kalmassın diye: "Devemi bırakınız, Yüce Allah tarafından görevlendirildiği tarafa gidiyor. Bakalım nerede duracak!" buyurdu. Deve de önce "Malik ibni Neccar"ın evi önündeki boş arsada çöktü. Sonra kalkıp Beni Neccar'dan "Halid Ebû Eyyüb ElEnsari'nin evinin önünde çöktü. Oradan da kalkıp yine eski yerine dönerek orada durdu. Peygamber Efendimiz: "İnşallah konağımız burasıdır," diyerek Hazret-i Halid'in evine şereflendirdi. Yedi ay o evde oturdu.

Ensar-ı kiram (Medineli ashab), her gün peygamberi ziyaret ederek nöbetle yemek getirir ve hizmette bulunurlardı. O süre içinde, adı geçen boş arsa on miskal altına satın alınarak üzerinde bir mescid bina edildi. Bugün imarına pek büyük önem verilerek yapılmış olan Mescid-i Nebevi (Peygamberin Mescidi) işte aslen bu mübarek mesciddir. Bunun çevresinde yapılmış olan hücreler (odalar) tamamlanınca Peygamber Efendimiz bunlara taşındı. Mekke'de kalmış olan mü'minlerin annesi Hazret-i Sevede ile Peygamberimizin diğer aileleri Medine'ye getirildi. Artık Medine-i Münevvere bu mübarek mü'minlerin ikinci yurdu olmuştu. Müslümanlar tarafından kabul edilen "Hicrî Tarih", Peygamber Efendimizin Medine'ye hicret ettikleri yılın Muharrem ayından başlar. Bu tarihten itibaren müslümanlar için pek parlak bir ilerleme ve açılma devresi başlamış oldu.

Mescid-i Nebevi (Peygamberin Mescidi) yapıldıktan sonra, ashab-ı kiram toplanıp beş vakit namazı cemaatla kılmaya başlamışlardı. Fakat namaz vakitlerini ilân edip bildirmek gerekiyordu. Başka milletlerin ibadete çağrı için boru öttürmek, çan çalmak, yüksek bir yerde ateş yakmak gibi kabul etmiş oldukları anlamsız işaretler İslâmiyete yakışmazdı. Bir aralık Hazret-i Ömer'in teklifi ile: "Essalâte Camiaten (toplucu namaza)" diye seslenildi. Sonra Ensar-ı kiramdan Abdullah ibni Zeyd'e rüyasında bildiğimiz şekilde ezan öğretildi. Hazret-i Ömer de böyle bir rüya gördü. Peygamber Efendimiz bunu işitince: "İnşaallah bu rüya hakdır, namaza böyle çağrılmalıdır," diye emretti. Sonra bu rüya, Allah'ın vahyi ile de sağlamlaştırıldı. Artık namaz vakitleri bu şekilde ilân edilir oldu. Yeryüzünde namaz vakitleri değişik saat ve zamanlara rast geldiği için, hiç bir saat yoktur ki, orada, Muhammedi Ezan okunmasın. Bu şekilde Yüce Allah'ın birliği ve büyüklüğü, Peygamberimizin elçiliği, namazın kurtuluşa sebep olduğu bütün insanlık âlemine yüksek bir sesle ilân edilmiş oluyor. Peygamber Efendimiz ilk müezzini Bilâl Habeşî'dir. Ebu Mahzure Samure İle Amr ibni Ümmi Mektûm ve Sa'dü'l-Karaz da Peygamberimizin müezzinlerindendir. (Radiyallahu Teâlâ anhum).

Peygamberimizin Cihada Mezuniyeti ve Başlıca Düşmanları

Bilindiği gibi Peygamber Efendimiz, bütün âlemlere rahmettir. O, insanlık âlemini bir kardeşlik düzeni üzere yaşatmak ve yükseltmek isterdi. Cehalet karanlıkları içinde kalmış insanları hidayet nurları ile aydınlatmaya çalışırdı. Bunun için kavmine çok güzel öğütler verdi. On üç senede çok yumuşaklık ve tatlılık gösterdi. Ne yazık ki, onlardan birçokları bu mutlu hayatın kıymetini bilemediler. Müslümanların canlarına saldırmaktan geri durmadılar. Sonunda onları yurdlarından çıkmaya da mecbur bıraktılar. Fakat bununla da yetinmediler. Diğer Arab kabilelerini de müslümanların aleyhine kışkırttılar. Bazı şairleri alet kullanarak müslümanların şereflerine dil uzatmaktan çekinmediler. Artık öğüt ve tatlılıkla hareket etmek zamanı geçmiş, müslümanlar kuvvet bulmuş, İslâm fazilet ve medeniyetini bütün dünyaya yaymak zamanı gelmişti.

Hicretin birinci yılı idi. Yüce Allah tarafından cihad için müslümanlara izin verildi. İslâm dinini söndürmek isteyenlere karşı kuvvet kullanılmasına müsaade edildi. Bunun üzerine birçok savaşlar yapıldı, düşmanlara karşı birlikler gönderildi. Bütün bunlar, İslâm varlığını koruma yolunda

yapılmıştır. Peygamber Efendimizin bizzat bulunduğu savaşlara "Gazve" denilmiştir ki, bunun çoğulu "Gazevat'dır. Ashab-ı kiramdan bir zatın kumandası altında savaşa giden az bir kuvvete de "Seriyye" adı verilmiştir. Bir Seriyye, beş kişiden dört yüz kişiye kadar olan seçkin askeri bir birlik demektir. Peygamberimizin gazveleri (savaşları) sayı olarak yirmi yedidir. Seriyyelerin sayısı da kırk dört veya elli altıdır. Biz bunların önemleri hakkında biraz bilgi vereceğiz.

Peygamber Efendimizin karşısında bulunan başlıca düşmanlara (gayrimüslimlere) gelince, bunlar üç sınıf idiler. Şöyle ki: Birinci sınıf: Mekke'de bulunup da henüz iman etmemiş olan Kureyş kabilesi idi. Bunlar baştan beri müslümanların en büyük düşmanı kesilmişlerdi. Peygamber Efendimiz Mekke'de bulunduğu süre içinde onları tatlılıkla ve hoş bir şekilde öğütlerle yola getirmeğe çalıştı. Fakat bunların düşmanlık ve saldırıları hicretten sonra da devam ettiğinden, artık onlara karşı silâh kullanılmasına mecburiyet görülmüştür. İkinci sınıf: Tarafsızlar idi. Bunlar, işin sonunu gözlüyorlardı. Bunların bir kısmı müslümanları severdi. Benî Hüzaa gibi... Diğer bir kısmı da müslümanların ilerlemesini istemezdi. Benî Bekr kabilesi gibi... Üçüncü sınıf: Bunlar müslümanlara sulh ve anlaşma yapan Yahudi kabileleri idi. Benî Kurayza, Benî Nadir, Benî Kaynuka kabileleri gibi. Bunlar hicretin birinci yılında Hazret-i Peygamberle sözleşme yapmışlardı. Müslümanlara asla saldırmayacaklardı. Buna karşılık da, kendileri dinî ayinlerini serbestçe yapabilecekler, mal ve canları korunmuş olacaktı. Fakat bunlar verdikleri sözde durmadılar. Müslümanların aleyhinde bulunmuşlardır.

Yukardaki üç sınıftan başka bir de "Münafıklar Topluluğu" meydana çıkmıştı. Bunlar görünüşte müslüman idiler; fakat içerden müslümanlığın aleyhinde bulunuyorlardı, bozgunculuk çıkarıyorlardı. Hazreç kabilesinden "Abdullah ibni Ubeyy ibni Selül" ve Evs kabilesinden "Haris ibni Süheyl" gibi... Bir de, bazı şairler vardı. Bunlar önceden kabilelerinin en büyük adamları sayılıyordu. Yazdıkları şiirlerle insanların fikirlerine hakim bulunurlardı. Bunlar cahiliyet duygusu ile müslümanların aleyhine şiirler söylerler, putperestliği överlerdi. "Übeyyetü'bnü Ebi Salt" bunlardandı. Bu gayrimüslim şairlere karşı, müslümanların da pek seçkin şairleri vardı. Bunlar İslâm dinini savunurlar, gayrimüslim şairlere cevap verirlerdi. Ensar'dan "Hassan ibni Sabit, Kâ'b İbni Malik, Abdullah ibni Revahe" gibi...

Müslümanların İlk Sancaktarı ve İlk Seriyyesi

Mekke'de bulunan gayrimüslimler, müslümanları bu mübarek yurdlarından çıkarmışlar, mallarını ellerinden almışlar, canlarına da düşman kesilmişlerdi. Yüce Allah buna karşılık cihada izin vererek bunların mallarını, canlarını ve yurdlarını müslümanlara helâl kılmıştır. Bunun için hicretin ikinci yılında, Mekkelilerin ticaret için Şam'a gönderdikleri bir ticaret kervanına taaruz edilmesine karar verildi. Böyle yapılmakla, düşmanların müslümanlar aleyhindeki tecavüz hareketleri son bulacak, kuvvet ve cesaretleri de kırılacaktı. Peygamber Efendimiz altmış süvari ile bu kafikeyi izlemeye çıktı. "Benî Damre" kabilesinin yurduna kadar vardı. Fakat kafikeye raslanamadı. Beni Damre kabilesi ile karşılıklı yardımlaşma esası üzerine bir sözleşme yapıldı ve Medine'ye dönüldü. Bu sefer esnasında Peygamber Efendimizin amcası Hazret-i Hamza sancaktar tayin edilmiştir. Kendisine beyaz bir sancak verilmişti. İşte müslümanların ilk sancaktarı Hazret-i Hamza'dır. İlk sancağı da bu sancaktır.

Yine hicretin ikinci yılı idi. Ebu Cehil'in idaresi altında Şam'dan Mekke'ye bir Kureyş kervanı dönmüş bulunuyordu. Bunu vurmak üzere Hazret-i Hamza'nın kumandası altında otuz kişilik bir kuvvet hazırlandı. Bu kuvvet, üç yüz kişiden ibaret olan Kureyş kabilesine ansızın rastgeldi. Aralarında savaş çıkacağı sırada, iki tarafla da barışık bulunan "Cüheyne" kabilesinden Amr oğlu Mecdi ortaya çıktı; yatıştırıcı sözlerle bunların arasını buldu ve anlaştırdı. İslâm birliği bir ganimet sağlayamadı. Fakat kendisinden sayıca on kat fazla olan bir düşmanı korkutup anlaşmaya mecbur etti. Bu bakımdan maneviyat yönünden büyük bir başarı kazanmış oldular. İşte ilk İslâm seriyyesi de bu otuz kişilik kuvvettir.

Birinci ve İkinci Bedir Savaşları

Kureyş kabilesinden bir seriyye (çete), Medine ve civarına kadar sokulup müslümanların hayvanlarını vurmuşlardı. Peygamber Efendimiz bunu öğrenince, Hazret-i Ali'yi sancaktar tayin ederek Muhacirlerden bir birlik ile bu çeteyi izlemeye çıktı. Bedir denilen yere kadar gittiler. Fakat çete savuşup gittiğinden, geri döndüler. İşte buna Birinci Bedir Savaşı denmiştir.

İkinci Bedir savaşına gelince, bu da hicretin yine ikinci yılı Ramazan ayında olmuştur. Buna "Bedr-i Kübra" da denilir. Şöyle ki: Peygamber Efendimiz, Mekkelilere ait olup Şam'dan geri dönmüş bulunan bir ticaret kafilesini elde etmek için üç yüz beş kişi ile Medine'den "Revha" denilen yere çıkmıştı. Bu askerlerin altmış dördü muhacirlerdendi. Geri kalanı da Ensar'dandı. Müslümanların ilk ordusunu bunlar teşkil ediyordu. Ticaret kafilesini öğrenince, başka bir yola saparak Mekkelilere haber göndermişlerdi. Mekkeliler dokuz yüz elli kişilik bir ordu ile kafileyi kurtarmaya koştu. Kafilenin Bedir'den savuşup kurtulduğunu öğrendikleri halde, sadece Ebu Cehil'in ısrarı üzerine geri dönmediler. Bedir'e kadar geldiler. Müslümanlarla savaşmak istiyorlardı.

Peygamber Efendimiz, düşmanın bu hareketini öğrendi. Ashabı ile müşavere (danışma) yaptı. Kafileyi mi izleyelim, Kureyş ordusuna karşı mı çıkalım? Yüce Allah bunlardan birini bana va'd etmiştir, buyurdu. Ashabdan bazıları, biz böyle bir kuvvetle savaşaçağımızı bilmiyorduk, yoksa daha hazırlıklı olurduk, diyerek kafileyi izlemek istediler. Fakat Hazret-i Peygamberin savaş etmeye meyilli olduğunu anlayınca: "Ya Resûlallah! Biz sana bağlıyız; sen ne tarafa yürürsen, biz de seninle beraberiz. Denizlere atılacak olsan, biz de beraber atılırız," şeklindeki sözleri ile dinlerindeki sağlamlığı ve Hazret-i Peygambere olan bağlılıklarını isbat ettiler. Böylece İslâm ordusu Bedir'e doğru yürüdü. Peygamber Efendimiz mübarek elleri ile: "Burası Kureyş'ten falanın, şurası da falanın ve falanın öldürüleceği yerdir," diyerek işaret etti. Sonra hep öyle oldu.

Düşman ordusu önceden Bedir suyunu tutmuş olduğundan İslâm ordusu susuz kalmıştı. Yüce Allah o gece müslümanlara tatlı bir uyku verdi. Karşılarında düşman yokmuş gibi, korkusuzca uyuyup yorgunluklarını giderdiler. Ertesi gün de yağmurlar yağdı, dereler aktı. Müslümanlar su sıkıntısından kurtuldular. Bulundukları yer savaşa elverişli bir hale geldi. Nihayet savaş başladı. Düşman tarafından atılan bir ok ile Hazret-i Ömer'in azadlısı olan "Mihca" şehid düştü. Peygamber Efendimiz, "Mihca şehidlerin seyyididir," buyurmuştur. Müslümanlardan savaş meydanında ilk şehid budur. Allah ondan ve diğerlerinden razı olsun...

Peygamber Efendimiz:"Allah'ım! Müslümanlara zafer ver. Eğer bugün bu İslâm topluluğunu helak edersen, yeryüzünde sana ibadet edecek kimse bulunmayacaktır," anlamında dua etti ve yerden bir avuç ufacak taşlar alarak, 'Yüzleri kara olsun' deyip düşmanların üzerine saçtı. Bu taşlardan her biri bir mucize olarak müşriklerden birinin gözüne veya kulağına isabet etti. Sonunda düşman ordusu fena bir halde bozuldu. Hain Ebu Cehil iki müslüman genç tarafından öldürüldü. Düşmandan yetmiş kişi öldürülmüş, yetmiş kişi kadar da esir alınmıştı. Müslümanlar ise, on dört şehid vermişlerdi. Düşmandan alınan esirlerin bir kısmı para karşılığında, bir kısmı da parasız azad edilmişti. Bazıları da, Ensar'dan on çocuğa yazı öğretmek şartı ile azad edilmişti. Esirleri öldürmeye Peygamber Efendimiz razı olmamıştı.

Bedir savaşının İslâm tarihinde önemi pek büyüktür. Bu savaşa birçok melekler katılmış, müslümanların kuvvetini artırmışlardı. Bedir savaşında düşman ordusu, İslâm kuvvetinin üç mislinden fazla idi. Fakat yine de İslâm ordusuna yenildiler. Çünkü düşmanların arasında kavmiyet (ırkçılık) duygusundan, cahilce bir gururdan başka bir bağ yoktu. Müslümanlar ise dine ve insanlığa hizmet etmek arzusunda idiler. Aralarında din bağlılığı vardı. Manevî kuvvetleri çok yüksek idi. Şehidlik rütbesinin çok yüksek olduğuna inanmışlardı. Baş kumandanları olan Hazret-i Peygamber (sallallahu

aleyhi ve sellem) Efendimizin her emrine itaat ediyorlardı. Din uğrunda can vermeyi mutluluk biliyorlardı. İşte bu duygularla parlak bir zafere ulaştılar. Müslümanlar kuvvet buldu. Birçok kimseler gelip İslâmı kabul etti. Bedir savaşında bulunan ashab-ı kiram ile özürlerinden dolayı bulunamayan sekiz kişiye "Ashab-ı Bedir" denir ki, bunların hepsi üç yüz on üç sahabidir. Seçkin ashab arasında bunların dereceleri pek yüksektir. Yüce Allah onların hepsinden razı olsun.

Beni Kaynuka ve Uhud Savaşları

Peygamber Efendimiz, Medine'nin "Aliye" denilen bölgesinde oturmakta olan Beni Kaynuka Yahudileri ile sözleşme yapmıştı. Sonra bir müslümanı haksız yere öldürerek verdikleri sözü bozdular. İslâmiyetin ilerlemesinden telâşa düşmüşlerdi. Müslümanlar arasında gizlice bozgunculuk yapıyorlardı. Peygamber Efendimiz onların reislerini çağırarak ona şöyle dedi: "Ey Kaynuka Oğulları! Benim gerçek bir peygamber olduğumu biliyorsunuz. Bana iman ediniz ki, Kureyş'in (Bedir'de) uğradığı felâkete uğramıyasınız." Onlar da şu cevabı vermişlerdi: "Sen bizi Kureyş gibi savaş bilmez mi sanıyorsun? Biz savaşa hazırız." Bunun üzerine İslâm ordusu, hicretin ikinci yılında onların çok sağlam olan kalelerini on beş gün kuşattı. Teslime mecbur oldular ve aldıkları izin üzerine yedi yüz kişi oldukları halde Şam tarafına çıkıp gittiler. Kendilerinden alınan ganimet mallarının beşte biri ilk olarak Devlet Hazinesine yatırıldı. Geri kalanı da gaziler arasında bölüşüldü.

Uhud Savaşına gelince: Bu savaş hicretin üçüncü yılında olmuştur. Şöyle ki: Mekke'de bulunan gayrimüslimler toplanmışlar. Üç bin kişiden ibaret bir oldu ile Medine'ye yakın Uhud dağının civarına kadar gelmiş ve yerleşmişler. Bedir savaşının acısını çıkarmak istemişlerdi. Yanlarında on beş kadın da vardı. Peygamber Efendimiz bu sırada bir rüya görmüştü. Bu rüyasında bir sığırın boğazlandığını, Zülfikar adındaki kılıcının ucu kırılıp bir gedik açıldığını ve arkasına sağlam bir zırh giyip elini o zırhın yakasına soktuğunu gördü. Bu rüyayı tabir ederek: "Boğazlanan sığır, ashabdan bazılarının şehid olacağına, kılıcındaki gedik de Ehl-i Beytimden birinin şehid olacağına, sağlam zırh da Medine'ye işarettir." buyurdu. "Bunun için Medine'den çıkmayalım. Düşman saldırırsa, savunma yapalım," diye öğütledi. Medine'nin her tarafı bina ve duvarlarla çevrilmiş bir kale halinde bulunduğundan bu şekilde hareket pek uygun olacaktı. Fakat Bedir savaşında bulunmamış gençler, bu defa düşmanla çarpışarak cihad şerefine kavuşmak istediler. Yüce Allah'ın aslanı olan Hazret-i Hamza'nın da Medine'de kapanıp kalmaya gönlü yatmıyordu. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz Medine dışına çıkmaya karar verdi ve üstüste iki zırh giydi. Kılıcını kuşandı. 135- Hazret-i Peygamberin tavsiyesine aykırı olarak fikir yürütenler pişman olup: "Ya Resûlallah! Biz senin emrine bağlıyız, nasıl uygun görürseniz öyle yapalım," dediler. Fakat Hazreti Peygamber: "Silâhını kuşandıktan sonra savaş yapmadan geri dönmek, bir peygambere yakışmaz," buyurdu ve bin kişiden ibaret bir kuvvetle şehir dışına çıktı. Münafıkların başı olan Ubeyy İbni Selûl'ün oğlu Abdullah: "Resûlullah gençlerin sözüne uydu da şehir dışına çıktı," diyerek başlarında bulunduğu üçyüz münafıkla geri döndü. İslâm ordusundaki kuvvetin sayısı yedi yüze indi.

Nihayet iki ordu karşılaşmıştı. Peygamber Efendimiz, ashabdan Cübeyr oğlu Abdullah'ı elli ok atıcı ile bir derenin ağzında görevlendirdi. Onlara şu talimatı verdi: "Buradan düşmanın saldırısı beklenir. Sakın benden emir almadıkça ayrılmayınız." Savaş sonunda düşman fena bir şekilde bozularak kaçmaya yüz tutmuştu. Abdullah'ın kumandası altındaki erler, düşmanın tamamen bozulmuş olduğunu sanarak arkalarına düşmek ve ganimet malı almak istediler. Komutanlarının emrini dinlemeyerek dağıldılar. Düşman bunu görünce, o dereden İslâm ordusunun sol yanına saldırdı. İslâm ordusunda ansızın bir yenilgi baş gösterdi. Bu esnada Hazret-i Hamza ile daha birçok sahabe şehid olmuştu. Peygamber Efendimiz savaş meydanında yalnız kalmıştı. Yanlarında birkaç kişi bulunuyordu Mübarek dudağı yarılmış, bir dişi kırılmış, zırhının iki halkası kırılmış ve güllerden daha nazik olan vücuduna saplanmıştı. Bir ara Peygamberimizin şehiddüştüğüne dair bir haber yayılmıştı. Bu esnada

Hazret-i Ali, Peygamberimize saldıran düşman kuvvetlerini geri püskürtüyordu. Sa'd ibni Ebi Vakkas da düşmana ok atıp duruyordu. Ummü Ümare denilen "Nesibe" adındaki muhterem kadın da vücudu kanlar içinde kaldığı halde savaşa devam ediyordu. Hazret-i Peygamberi düşmanlardan koruyordu.

Peygamber Efendimizin şehid edildiğine dair yayılan haberden dolayı, müslümanlar büsbütün perişan olmuş, her biri kendi başının çaresine düşmüş, merkezlerini kaybetmiş yıldızlar gibi hareketlerini şaşırarak dağılmışlardı. Oysa ki, Peygamber Efendimiz savaş meydanında Yüce Allah'ın koruması ile ayak diretiyordu. Bu durumu ilk önce ashabdan Kâ'b ibni Malik görmüştü. "İşte Resûlullah! Hamd olsun sağ ve selâmette!" diye seslenmişti. Bunun üzerine müslümanlar tekrar toplanmaya başladılar. Düşmanın saldırısını kırdılar. Düşman daha fazla savaşılmaya cesaret edemeyip geri döndü. Yirmi iki kadar ölü vermişlerdi. Müslümanların şehidler ise, yetmiş iki kadardı. Bu mübarek şehidler, birer, ikişer ve üçer olarak gömüldü. Yüce Allah hepsinden razı olsun.

Müslümanlar Uhud savaşında yenilgiye uğrayarak üzgün bir şekilde Medine'ye dönmüşlerdi. Fakat bu savaş onlar için bir uyarı olmuştu. Çünkü içlerinden bir kısmı, Hazret-i Peygamberin arzusuna aykırı olarak şehirden dışarı çıkmak istemişti. Bir kısımda korumakla görevlendirildikleri yeri bırakıp ganimet peşine düşmüştü. Böylece savaşın sonunda, Hazret-i Peygambere uymamanın ve verilen görevi yerine getirmemenin ne kadar tehlikeli bir şey olduğunu gösterdi. Gelecekte müslümanlar için bir ibret levhası ve bir uyanma dersi oldu. Bir de savaş sonunda gerçek müslümanlar seçilmiş oldu, münafık olanlar anlaşıldı. Dost düşman belirlendi.

Benî Nadir Yahudileri, Medine'ye iki saat uzakta olan "Zühre" köyünde otururlardı. Müslümanların aleyhinde çalışmamak üzere verdikleri sözü bozmaya başladılar. Uhud savaşında da, fikirlerini büsbütün bozdular. Yayılan uyarmaları dinlemediler. Hicretin dördüncü yılı Rebiülevvel ayında, Hazret-i Peygamber tarafından kaleleri on beş gün kuşatıldı. Aldıkları izin üzerine, bir kısmı Hayber'e, bir kısmı da Şam ve Filistine gittiler.

Hendek savaşına gelince, bu da hicretin beşinci yılında olmuştur. Şöyle ki: Yahudilerin teşvikiyle, Kureyş topluluğu diğer birtakım kabileleri birlikleri içine alarak on bin kişiden fazla bir ordu ile Medine'ye doğru yürüdüler. Hazret-i Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, ashab-ı kiramla istişarede bulundu. Selman-ı Farisî'nin tavsiyesi üzerine Medine şehrinin düşman gelecek yönüne hendek kazdılar ve savunma durumuna geçtiler. Hendek kazma işinde Peygamberimiz de arkadaşları ile çalışıyordu. O sırada büyük bir kaya çıkmış, çalışmaya engel olmuştu. Durumu Peygamber Efendimize bildirdiler. Hazret-i Peygamber mübarek eline aldığı bir balyozu, "Bismillah" diyerek kayaya indirdi. Kayanın üçte birini kopardı. Kayadan bir kıvılcım çıkıp Yemen tarafına sıçradı. Peygamber Efendimiz: "Allahu Ekber, bana Yemen'in anahtarları verildi. Şu anda San'anın kapılarını görüyorum," dedi. Sonra "Bismillah" diyerek bir daha vurdu. Kayanın bir parçası daha koptu. Bu defa da çıkan kıvılcım, Şam tarafına sıçradı. Hazret-i Peygamber: "Allahü Ekber, bana Şam'ın anahtarları verildi. Şam'ın kırmızı köşklerini görüyorum," dedi. Bir daha vurunca, kaya büsbütün parçalandı. Bu defa da çıkan kıvılcım İran tarafına sıçradı. Peygamber Efendimiz: "Allahü Ekber, bana Fars bölgesinin anahtarları verildi. Medayin'de Kisra'nın beyaz köşklerini görüyorum," dedi. Sonra Selma-ı Farisî Hazretlerine şöyle buyurdu: "Ey Selman! Bu fetihler benden sonra ümmetime nasib olacaktır." Doğrusu bu müjdeyi verdiği gibi oldu. Diğer taraftan münafıklar da: "Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) bize, Kayser'in ve Kisra'nın hazinelerini va'd ediyor. Biz ise, Medine'nin dışına çıkamayıp hendek kazmakla uğraşıyoruz," diye mırıldanıyorlardı.

İki hafta içinde Hendek işleri bitmişti. Düşman da görünmeye başladı. Fakat önlerine çıkan hendeği görünce şaşırıldılar. O zamana kadar Arabistan'da böyle bir savaş usulü görülmemişti. Hendeği geçmek isteyenler, beri taraftan ok ve taşlarla engelleniyorlardı. Hendeği atlayarak beri tarafa geçen ve bir

bölük süvariye denk tutulan Amr İbni Abdi Vud adında bir düşman eri, müslümanlara meydan okumaya başladı. Benimle çarpışacak er varsa, karşıma çıksın, dedi. Karşısına çıkan Hazret-i Ali (kerremellahu vechehu) tarafından çatışma sonunda öldürüldü. Kuşatma on beş gün kadar uzadı. Mevsim soğuktu. Düşmana usanç gelmeye başlamıştı. Bir gece çıkan şiddetli bir fırtına ile çadırları alt-üst oldu. Artık ertesi gün dağılıp gittiler. Bıraktıkları yiyecekleri ve develeri müslümanlar elde ederek kıtlık sıkıntısından kurtuldular. Bu Hendek savaşında müslümanlar beş şehid vermişlerdi. Düşmanın da dört eri ölmüştü. Hendek savaşında, Necd diyarında bulunan Gatfan ve Beni Eslem gibi birçok kabileler düşmanla birlikte olmuşlardı. Bunun için bu savaşa "Ahzâb Savaşı" da denilmişti. Bundan sonra meydan artık müslümanlara kalmıştı.

Benî Kurayza savaşına gelince: Bu da Yahudilerin hiyanetinden ileri gelmişti. Şöyle ki: Medine'ye yakın bir köyde oturan "Benî Kurayza" Yahudileri, Hendek savaşında düşmanlarla birleşmiş, önceden Hazret-i Peygamberle yapmış oldukları sözleşmeyi bozmuşlardı. Müslümanları zor bir duruma sokmuşlardı. Hazret-i Peygamber henüz Hendek savaşından dönerek mü'minler silâhlarını bırakmıştı ki, Cibrîl-Emîn geldi. Benî Kurayza üzerine yürümesi için Yüce Allah'dan emir getirdi. Peygamber Efendimiz tekrar silâh kuşandı. Üç bin kişilik bir ordu ile Benî Kurayza kalesini on beş gün kuşattı. Kalede bulunanlar, Ashabdan Sa'd İbnî Muaz (radiyallahu anh) Hazretlerinin vereceği hükme razı olacaklarını bildirdiler. O da hüküm verdi: Eli silâh tutan erkekler öldürüldü. Toprakları Ensar'ın rızası üzere muhacirlere verildi. Artık Benî Kurayza'nın haince olan sözleşmeyi bozma olayı da böyle uygun bir ceza ile son buldu. Tarihin ibretli sayfalarına karıştı.

Hudeybiye Andlaşması ve Hayber Savaşı

Hicretin altıncı yılı idi. Peygamber Efendimiz Beytullah'ı ziyaret için Zilkade ayının başında bin beş yüz kadar ashabla Medine'den çıktı, Mekke'ye yöneldi. Maksudları savaş olmadığı için, müslümanlar yanlarına mükemmel savaş aletleri almayıp yalnız birer kılıç kuşanmışlardı. Mekke müşrikleri, Hazret-i Peygamberin Medine'den Mekke'ye doğru yola çıktığını haber alınca, bir ordu halinde Mekke'den çıkmış ve engel olmaya karar vermişlerdi. Hazret-i Peygamber onlara Hazret-i Osman'ı gönderdi. Maksudlarının savaş değil bir Umre ziyareti olduğunu bildirdi. Fakat onlar yine razı olmadılar.

Mes'ud Sakafî'nin oğlu Urve, yolda Peygamber Efendimize rast gelerek müslümanların davranışlarına dikkat etmişti. Müslümanların Hazret-i Peygamber etrafında pervane gibi dolaştıklarını, bütün emirlerini hemen yerine getirdiklerini, huzurlarında son derece edeble hareket ederek yavaşça konuştuklarını, peygamber abdest alırken serpilen damlaları alıp yüzlerine ve gözlerine sürdüklerini görmüştü. Urve Mekkelilerin yanına gidince; "Ey cemaat! Ben Kayserin, Kisra ile Necaşî'nin divanlarında bulundum. Birçok hükümdarlarla görüştim. Vallahi ben, Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) hakkında arkadaşlarının yaptığı hürmet ve itaatin bir benzerini görmedim. Bunlar öyle kolay kolay dağılacak bir toplum değil!" diyerek kendilerini uzlaşmaya götürmek istedi. Mekkeliler, Arabların en güzel söz söyleyeni olan Amr oğlu "Süheyl'i Peygamberin huzuruna gönderdiler. Sonunda on sene müddetle sulh karar verildi. Buna "Hudeybiye Musalahası (Barış Andlaşması)" denir.

Hudeybiye Barış Andlaşması sırasında, Hazret-i Osman'ın Mekke'de şehid edildiğine dair bir heber yayıldı. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz bir ağacın altına oturdu. Bütün müslümanlar toplandı. Ölünceye kadar direnip savaştan kaçmayacaklarına dair Peygambere söz verdiler. Buna "Bey'atü'l-Rıdvân" denilmiştir. Çünkü böyle söz verip, bey'at eden müslümanlardan Yüce Allah razı olduğunu Kur'ân-ı Kerîm'de bildirmiştir. Fakat Hazret-i Osman hakkındaki bu haberin doğru olmadığı anlaşıldı. Düşmanlar, müslümanların bu kararını duyunca korktular. Hazret-i Osman'ı serbest bıraktılar. Sulh andlaşması imzalandı. Hazret-i Peygamber ile ashab-ı kiram kurbanlarını keserek Medine'ye döndüler.

Hudeybiye Musalahasının (Barış Andlaşmasının) başlıca şartları şunlardır: 1) Müslümanlarla karşı taraf arasında on sene savaş olmayacak iki tarafın hiç biri diğerinin malına ve canına el atmayacak. 2) Müslümanlar bu yıl Beytullah'ı ziyaret etmeksizin geri dönecekler. Gelecek yıl üç günden fazla olmamak üzere Mekke'ye gelip Beytullah'ı ziyaret edecekler. Bu üç gün içinde Mekkeliler şehir dışına çıkacaklar. 3) Müslümanlardan Kureyş'e sığınacak olursa, geri döndürülmeyecek, fakat onlardan müslümanlara sığınanlar geri döndürülecek 4) Müslümanlardan Hac, Umre ve ticaret için Mekke'ye gideceklerin canları ve malları güven altında olacak. Kureyş tarafından Mısır'a ve Şam'a gidenlerle ticarete bulunmak üzere Medine'ye gelenlerin de canları ve malları güven altında bulunacak. 5) Kureyş'den başka diğer kabileler isterlerse müslümanların, isterlerse Kureyş'in koruması altına girebilecek. Bu anlaşma üzerine, Huza'a kabilesi müslümanların ve Beni Bekr kabilesi de Kureyş'in koruması altına girdiler.

Hudeybiye Andlaşmasının önemi İslâm tarihinde pek büyüktür. Bunun çok yararları görülmüştür. Bu, büyük bir başarı demektir. Fakat önceden bunu bilen sadece Peygamber Efendimiz olmuştur. Bu yararların bir kısmı şunlardır: 1) Ashab-ı kiram savaş için hazırlanmışlardı, silâhları noksandı. Düşman ise son derece hazırlıklı idi. Bu durumda âdetle göre savaş yapılması uygun değildi. Bu andlaşma ile böyle bir savaş önlenmiş oldu. 2) Müslümanlar çok iyi bir şekilde eğitilmiş oldukları için, belki de düşmanlarına üstün geleceklerdi; fakat kesin bir gerek olmadığı halde savaş ile Mekke'ye girmek, Kabe'ye saygısızlık olacaktı. Bununla beraber Mekke'de kalıp da İslâm olduklarını saklayan bazı müslümanlar da çiğnenmiş olabilirdi. Bu anlaşma böyle işlere engel olmuştu. 3) Mekkeliler, Medine'de kurulan İslâm hükümetini o zamana kadar tanımıyorlardı. Bu andlaşma ile müslümanlar kendi devletlerini onlara tanıtmış oldular. 4) Müslümanlar bu andlaşma sebebiyle Kureyş'in saldırısından emin olarak başka düşmanları ile uğraşmaya zaman kazandılar. Başka yerlerde fetihlerde bulundular. 5) Bu andlaşma ile birçok kabile müslümanlarla serbestçe görüşerek İslâmın yüksekliğini anlamış oldular. İslâmiyeti kabul edenlerin sayısı birden bire çoğaldı. Sonuç bakımından Hudeybiye Andlaşması açık bir zaferdi.

Hayber Savaşına gelince: Bu da hicretin yedinci yılında olmuştur. Şöyle ki: Hayber, Medine'nin Şam yönünde dört günlük uzaklıkta bulunan bir şehirdi. Çevresinde birçok kaleler, hurmalıklar ve tarlalar vardı. Bu ülkede Yahudi'ler oturuyordu. Birçok İslâm düşmanları da bunlara katılıyordu. Bunlar müslümanlar için bir tehlike oluyordu. Hicretin yedinci yılı muharrem ayında Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Hazretleri dört yüz piyade ve iki yüz süvari ile burasını kuşattı.

İslâm ordusunun Hayber'e ulaşması geceye rastlamıştı. Fakat bir kavmi ansızın habersiz bir şekilde basmak Peygamberimizin âdetleri değildi. Sabaha kadar beklenildi. Sabahleyin kuşatma başladı. Hayber kaleleri çok sağlamdı. İslâm sancağı her gün ashabdan büyük bir zata teslim ediliyordu. Fakat kesin sonuç alınamıyordu. Sonra bir gece Hazret-i Peygamber şöyle buyurdu: "Yarın İslâm sancağını öyle bir kimseye teslim edeceğim ki, o devamlı olarak düşmana saldırır, asla geri çekilmez. O, Allah'ı ve onun Peygamberini sever; Allah ve onun peygamberi de, onu sever. Allah onun elleri ile fetih (zafer) verecektir." Ertesi gün Hazret-i Ali Medine'den gelip orduya yetişti. Göz ağrısından rahatsız olduğu için geri kalmıştı. Peygamber Efendimiz İslâm sancağını Hazret-i Ali'ye verdi. O da, hemen Kamus kalesi üzerine yürüyüp önünde sancağı dikti. Birçok Yahudi ile mübaredegede (açık çarpışmada) bulundu ve hepsini öldürdü. Sonunda Kamus kalesini ele geçirdi. Diğer kaleler de birer birer ele geçirildi.

Hayber arazisi Devlet Hazinesine bırakıldı. Halkı da , bu araziye ekip gelirinin yarısını Hazineye vermek üzere yerlerinde bırakıldı. O tarihe kadar İslâm ordusunda, yalnız Reislere ait olmak üzere bir sancak bulunurdu. Hayber savaşında ise, askerlere de bayraklar verilmişti. Hayber savaşında müslümanlar on beş şehid vermişti. Düşmanın kaybı da doksan üç kişi idi. Hayber savaşından sonra,

Haris kızı Zeyneb ismindeki bir Yahudi kadın, peygamberimize hediye diye kızartılmış bir koyun ikram etti. Peygamber Efendimiz bundan bir lokma alır almaz: "Bu zehirlidir, sakın yemeyiniz!" buyurdu. Sonra mübarek omuzları arasından kan aldırıldı. Bu kadını da kendisi için cezalandırmayıp bağışladı. Fakat Bera oğlu Bişr adındaki sahabi, yediği zehirli lokma yüzünden hemen öldü. Zeyheb de suçunu itiraf ettiğinde, Bişr'in varislerinin isteği üzerine Zeyneb kısas cezası ile öldürüldü. İşlediği cinayetin cezasını çekti.

Hazret-i Peygamberin Hükümdarları İslâm Dinine Davet Etmesi

Hazret-i Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, bütün milletlere peygamber gönderilmiş olduğundan İslâm dinine davet için Hicretin yedinci yılı muharrem ayında birer davet mektubu yazdırıp onları mühürledikten sonra, birer elçi ile çevresindeki hükümdarlara göndermişti. Bu mektupları, Necaşi denilen Habeş Hükümdarı "Ashane"ye, Mısır Hükümdarı "Muhavkıs"e, Doğu Roma İmparatoru "Hirakl"e, Şam Meliki olup Hirakl'in bir valisi hükmünde olan "Haris"e, Yemame Meliki Hristiyan Ali oğlu "Hevze"ye, İran hükümdarı "Hüsrev Perviz"e ve başkalarına hitab edilerek yazılmıştı.

Necaşi, Hazret-i Peygamberin mektubunu alır almaz öpüp yüzüne gözüne sürmüş ve Habeştan'a hicret etmiş bulunan Hazret-i Cafer'in huzurunda İslâmiyeti kabul etmişti. Mısır Hükümdarı da Hazret-i Peygamberin elçisine hürmet etmiş ve peygamberimize dört cariye ile Düldül adındaki meşhur katırı hediye olarak göndermişti. Bu cariyelerden biri "Mariye" (radıyallahu anha)'dır ki, Peygamber Efendimizin İbrahim adındaki oğlu bundan doğmuştur. Rum Kayseri de birçok hediyeler göndermiş; fakat kavminden çekindiği ve saltanatına düşkün olduğu için müslüman olmamıştı. Haris ise, Peygamberin mektubunu yere atmış olduğundan peygamberin duası ile az sonra kahrolup cehenneme gitmiştir. Yemame Meliki de; "Hazret-i Peygamber beni kendisine Başvezir yaparsa müslüman olurum, değilse kendisi ile savaşırım," diye terbiyesizce hareket ettiğinden az sonra helak olmuştur. Acem Hükümdarı da, mektubu alır almaz parçalanmış olduğundan Peygamber Efendimiz şöyle dua etmişti: "Allah'ım! O benim mektubumu nasıl parçaladıysa sen de onun mülkünü öyle parçala!..." Az sonra İran Devleti parçalandı, büsbütün sönüp İran ülkesi müslümanların eline geçti.

Umretü'l-Kaza ve Mu'te Savaşı

Peygamber Efendimiz Hicretin yedinci yılı Zilkade ayında Umre için (Kâbeyi tavaf ve sa'y için) Medine'den iki bin ashabı ile çıktı. Ashabın ileri gelenlerinden meşhur şair Abdullah İbni Revahe de önde yürüyerek güzel şiirler okuyordu. Peygamber Efendimiz Hudeybiye Andlaşmasına dayanarak Mekke'de yalnız üç gün kaldı. Sonra Medine'ye döndü. Bu Umre, Hicretin altıncı yılında yapılması istenilen ve fakat Hudeybiye olayı sebebiyle yerine getirilemeyen Umre'ye bedel olduğundan buna "Umretü'l-Kaza (Kaza umresi)" denilmiştir.

Mu'te savaşına gelince: Bu da Hicretin sekinci yılında olmuştur. Şöyle ki: Peygamber Efendimiz Busra valisine, Haris İbni Umeyr ile bir mektub göndermişti. Haris, Şam diyarında "Mu'te" denilen yere varınca, elçi olduğu bilindiği halde, Rum Kayseri'nin kumandanlarından "Şürahbil" tarafından şehid edildi. Bundan dolayı Şürahbil üzerine üç bin kişilik bir ordu gönderildi. "Vadi'l-Kıra" da düşmanla savaş yapıldı. İlk saldırıda düşman bozuldu. İslâm ordusu Maan'a vardı. Kayser'in yüz bin askerden ziyade bir ordu çıkardığı duyuldu. Fakat İslâm ordusu geri dönmeyip Mu'te'ye kadar yürüdü. Burada şiddetli bir savaş oldu.

Mu'te savaşında İslâm sancağını tutan Zeyd İbni Harise, sonra Cafer İbni Ebû Talib ve daha sonra Abdullah İbni Revahe Hazretleri şehid düştüler. Sonunda Allah'ın kılıcı (Seyfullah) ünvanını taşıyan meşhur Halid İbni Velid, İslâm askerlerini başına topladı. O gün başarı ile savaştı. Ertesi gün yine

aslanca savaşa başladı. Ordunun iki kanadına yer değiştirdi. Müslümanlara yardımcı kuvvet gelmiş zannı ile düşmanın gözü yıldı. Sonunda düşman ordusu bozulup geri çekildi. Hazret-i Halid de bundan faydalanarak İslâm ordusu ile Medine'ye döndü.

Müslümanların Romalılarla yaptıkları ilk savaş bu Mu'te savaşıdır. Bu savaşta üç bin müslüman, yüz bin Rum'a galib gelmişti. Bu olay, müslümanların ne yüksek manevî bir kuvvete sahip olduklarını isbata yeterlidir. Bu savaş Mu'te'de devam ederken, Peygamber Efendimiz savaş alanında neler olduğunu, gözleri önünde imiş gibi görüyordu. İslâm sancaktarlarının şehid düştüklerini, gözleri yaşlı olarak yanında bulunan ashaba haber veriyordu. Hazret-i Cafer'e kesilen iki koluna karşılık, Allah tarafından iki kanat verildiğini de müjdeliyordu. Bundan dolayı bu muhterem şehide Cafer-i Tayyar (Uçan Cafer) denilmiştir. Yüce Allah bütün ashab-ı kiramdan razı olsun, âmin...

Mekke'nin Fethi

Hicretin sekizinci yılında Beni Bekr kabilesi, müslümanların koruması altında bulunan Huzaa kabilesi üzerine ansızın saldırırdı. Kureyş Reislerinden bazıları da Beni Bekr kabilesine yardımda bulunmuştu. Bu arada Huzaa kabilesinden yirmi üç kişi öldürülmüştü. Böylece Mekkeliler Hudeybiye Andlaşmasını bozmuşlardı. Huzaa kabilesinden bir cemaat Medine'ye gelerek uğradıkları felâketi anlattı ve yardım istediler Peygamber Efendimiz Ramazan ayının onuncu gününden sonra, on bin kişilik bir ordu ile Medine'den yola çıktı. Yolda "Beni Süleym" kabilesi de bu orduya katıldı. Mekke'ye doğru yürüdüler.

Peygamber Efendimizin muhterem amcası Abbas (radiyallahu anh) evvelce müslüman olmuştu; fakat Mekke'de oturduğu için müslümanlığını gizlemişti. Bu defa İslâm olduğunu açığa vurarak Medine'ye doğru gelmekte iken İslâm ordusuna rastgeldi. Bu kutsal ordu ile tekrar Mekke'ye döndü. Peygamber Efendimiz buna çok sevindi ve ona şöyle hitab etti: "Ey Abbas! Sen muhacirlerin sonuncusu oldun." Peygamber Efendimiz: "Kureyş tarafından bize saldırı olmadıkça savaşmayınız." diye emretmişti. İslâm ordusu savaşmaksızın Mekke'ye girdi. Tekbir sesleri dağları, taşları titretiyordu. Yalnız Hazret-i Halid İbni Velid'in kumandası altındaki birlik, "Handame" denilen yerde düşmanın saldırısına uğradığından savaşmaya mecbur olmuş ve bir saldırıda düşmanı dağıtıp Mekke'ye girmişti. 160- Peygamber Efendimiz Mekke'ye girmeden önce İslâm ordusunu gözden geçirmişti. Bir an Mekke'den yalnızca hicret ettikleri zamanı hatırladı. Bir de bu büyük başarıyı düşündü. Hemen Yüce Allah'ın büyük ihsanına karşı devesinin boynu üzerinde secdeye kapandı. Ne yüksek bir kulluk ifadesi, ne büyük bir şükür belirtisi!..

Cuma günü idi. İnsanlar Harem-i Şerif'de toplanmıştı. Önceden Hazret-i Peygambere verdikleri eziyetleri hatırlayarak kendilerinden bugün nasıl bir intikam alınacağını düşünüyorlardı. Oysa ki, O yüce Peygamber hepsini bağışlamıştı. Hepsine merhamet ve şefkat gösterdi. "Hepiniz haydi gidiniz, hürsünüz," diye onlara dokunmadı. Kabe'yi temizletti. Ötede beride bulunan putları da kırdırdı. Mekke'de bulunan erkekler ve kadınlar akın akın gelip müslüman oldular. Artık çok yüksek bir inkılâb (devrim) olmuştu. O zamana kadar taşlara, ağaçlara ve insanlara tapanlar, şimdi sadece Yüce Allah'a tapmaya başlamışlardı. Şimdiye kadar Hazret-i Peygambere düşman olanlar, şimdi onu canlarından çok seviyorlardı. Yeryüzünün bu mübarek beldesinden tabaka tabaka karanlıklar kalkıp açılmış, onların yerine hidayet, fazilet, diyanet ve gerçek medeniyet nurları yerleşmişti. Hazret-i Peygamber, Mekke-i Mükerreme'ye, pek genç yaşta bulunan fakat her yönü ile yeterli olan Esîd oğlu Attab'ı (radiyallahu anh) vali tayin etti. Zilkade ayının son günlerinde Medine-i Münevvere'ye döndü.

Huneyn Savaşı İle Evtas Olayı

Mekke'nin fethi üzerine birçok kabileler müslüman oldular. Ancak en büyük kabilelerden olan "Beni Havazin ve Beni Sakıf" kabileleri savaşa kalkıştılar. Taif ve Mekke arasında "Huneyn" denilen yerde toplandılar. Hazret-i Peygamber henüz Mekke'de idi. Şevvalin yedinci günü on bin kişilik bir ordu ile Huneyn'e doğru yürüdü. Müslümanlardan bazıları: "Bu ordu, hiç bir zaman azlıktan dolayı yenilmez," demişti. Bu, yanlış bir düşünce idi. Çünkü zafer ancak Allah tarafındandır. Askerin çokluğu ise görünüşte olan bir sebebdir. İnsan bu sebepleri hazırlamalı, fakat başarıyı Yüce Allah'dan beklemelidir. İşte kendilerine bir uyarı dersi olmak üzere, müslümanlar bu savaşta önce bozuldular. Fakat sonra Yüce Allah'ın lütfü ile yine üstün geldiler. Şöyle ki: Büyük kumandan Halid İbni Velid Hazretleri, yanındaki erlerle beraber tedbirsiz yürürken pusuda bulunan Mekkeli müslüman erler de dağıldı. Böylece bozgun bütün İslâm ordusuna sıçradı. Savaş alanında yalnız Peygamber Efendimizle ashabdan birkaç kişi kalmıştı. Hazret-i Peygamberin gösterdiği metanet ve cesaret çok üstündü. Şöyle sesleniyordu: "Ey Allah'ın dinine ve Peygamberine yardım edenler! Nereye gidiyorsunuz? Geliniz, ben Allah'ın kulu ve peygamberiyim!.." Sonra müslümanlar uykudan uyanır gibi uyandı, toplanmaya başladılar. Düşmana çok şiddetli bir saldırıda bulunarak şanlı bir zafer kazandılar.

Evtas olayına gelince: Huneyn savaşı sonunda Beni Havazin kabilesi İslâmiyeti kabul ettiği için azad edilmişti. Kaçan düşmanlardan bazıları "Evtas" denilen vadide toplanmışlardı. Gönderilen bir İslâm birliği tarafından esir edildiler. İçlerinde Beni Sa'd kabilesinden Haris'in kızı "Şeyma" da vardı. Şeyma, Hazret-i Peygamberin süt kızkardeşi idi. Hazreti Peygamber onun esir düştüğünü öğrenince üzüldü ve mübarek gözlerinden yaşlar aktı. Onu okşayıp birçok ikramda bulunduktan sonra kabilesine gönderdi. Savaştan kaçan Beni Sakıf kabilesi de gidip Taife kapanmışlardı. Taif şehri İslâm ordusu tarafından on sekiz gün kuşatıldı. Fakat o sırada fethedilemedi, çember kaldırıldı. Bir yıl sonra Taif halkı gelip müslüman oldular.

Tebük Savaşı

Hicretin dokuzuncu yılı idi. Romalıların Şam'da İslama karşı büyük bir ordu hazırlamış oldukları haberi geldi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz otuz bin kişilik bir ordu ile Medine'den çıkarak "Tebük" denilen yere kadar vardı. Yirmi gün orada kaldı. Fakat düşmandan hiç bir hareket görülmedi. Artık Şam'a kadar gidilmesi uygun görülmeyle Medine'ye döndü. Tebük seferi sırasında Medine'de kıtlık vardı. İslâm ordusu güçlükler içinde hazırlanmış olduğundan bu orduya Ceyşü'l-Usre (Güçlük Ordusu) denilmiştir. Bu orduya, zenginlerin yanı sıra fakirler de yardıma koşmuştu. Bir çok kadınlar küpelerini, bileziklerini ve mücevherlerini bağış yaptılar. Hazret-i Ebû Bekir, bütün malını getirip teslim etti. Hazret-i Ömer malının yarısını verdi. Hazret-i Osman, Şam'a göndermek üzere hazırladığı bir ticaret kervanını tamamen bağışladı. İşte bunlar, bizler için Allah yolunda yapılan birer fedâkârlık örneğidir.

Tebük seferi esnasında bazı kabilelerle münafıklardan birçokları birer bahane ile sefere katılmayıp geri kalmışlardı. Bir kısım münafıklar: "Böyle sıcak bir mevsimde yola çıkılır mı? Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem), Roma devletini oyuncak mı sanıyor?" diye insanlara korku ve ürkeklik veriyorlardı. Hatta yolculuk esnasında Hazret-i Peygamber'in devesi kaybolmuştu. Münafıklardan biri: "Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) peygamberim diyor, yerden gökten haber veriyor, fakat devesinin nerede olduğunu bilmiyor," demişti. Zaten münafıkların ve İslâm düşmanlarının âdetleri budur. Her olaydan yararlanarak müslümanları şüpheye düşürmek, temiz inançlarını sarsmak ve böylece onların kutsal varlığını perişan etmek isterler. Fakat ileri görüşlü müslümanların asıl maksadlarının ne olduğunu, ne gibi bozuk fikirler taşıdıklarını çok güzel bilir ve değerlendirirler. Sonuç: Peygamber Efendimiz o münafığın yukarda geçen cahilce sözlerini, Yüce Allah'ın bildirmesiyle ashaba anlatmış ve: "Vallahi ben Yüce Allah'ın bildirdiği şeylerden başkasını bilmem.

Şimdi Yüce Allah bana bildirdi: Deve falan derededir, yuları bir ağacın dalına sarılıp kalmıştır. Gidin getirin," diye emretti. Onlar da koşup gittiler ve deveyi o hal üzere buldular. Oradan alıp getirdiler.

Tebük seferinden savaş yapılmaksızın dönülmüştü. Fakat bu seferin birçok yararları görülmüştür. Bir kısmı: Müslümanların koca bir Roma imparatorluğuna böyle meydan okuması herkese dehşet saldı. İslâm ruhundaki kahramanlığı gösterdi. Birçok memleket idarecileri, müslümanlara cizye ismi ile vergi vermeyi kabul ettiler. Yemen'den, Necid'den ve diğer yönlerden birçok kabileler müslüman olmak üzere Medine'ye elçiler gönderdiler. Artık Arab Yarımadası'nda, müslümanlara karşı durabilecek bir kuvvet kalmamıştı. Müslümanlığın çevreye yayılması beklenmedik bir genişlemeye varmıştı.

Veda Haccı

Hicretin onuncu yılında Veda Haccı olmuştur. Şöyle ki: Zilhicce ayına on gün vardı. Hazret-i Peygamber Efendimiz hac farızasını yerine getirmek için ashabdan kırk bin kişi ile Mekke'ye yollandı. Arefe cuma gününe rastlamıştı. Peygamber Efendimiz, yüz binden çok müslümanla birlikte Hacc-ı Ekber yaptı. O gün çok etkili bir hutbe okudu, ümmetine öğüt verdi. Şöyle buyurdu: "Ey İnsanlar! Dinleyiniz, anlayınız ve bilin ki, müslümanlar hep birbirinin kardeşidir. Bir kimseye kardeşinin malı helâl olmaz; ancak gönül rızası ile olabilir. Sakın nefislerinize zulmetmeyiniz. Ey İnsanlar; kadınlarınızın üstünde sizin hakkınız, fakat sizin üzerinizde de onların hakları vardır. Onlar, sizin haklarınızı gözetmelidirler. Siz de onlara güzel davranmalısınız. Ey insanlar! Ben size gerekli olan din hükümlerini tebliğ ettim ve size bir şey bıraktım ki, ona sarıldıkça hiç bir zaman sapıklığa düşmezsiniz. O da, Allah'ın kitabı ile Peygamberinin sünnetidir." Daha birçok yüksek öğütlerden sonra: "Ey İnsanlar! Kıyamet gününde, "Muhammed size risaletini tebliğ etti mi? diye sorulur. O vakit siz ne cevap verirsiniz?" diye sordu. Onlar da: "Evet, tebliğ etti, diye şahidlik ederiz." dediler. Bunun üzerine Hazret-i Peygamber, üç kez: "Şahid ol, Allah'ım!.." dedi.

O gün akşam üstü: "Bugün size dininizi tamamladım," âyet-i kerîmesi nazil oldu. Bu âyet-i kerîme, İslâm dininin en mükemmel ve en son din olduğunu gösteriyor. Bu din ile müslümanlara ne büyük nimetler verildiği ve İslâm'dan başka hiç bir dinin geçerli olmadığı adı geçen âyet-i kerîmenin devamından açıkça anlaşılıyor. Her müslüman, kavuştuğu bu büyük nimet ve mutluluğu bilir, takdir eder, buna aykırı hiç bir söz ve hareket aklına gelemmez. Bu âyet-i kerîme, Hazret-i Peygamber'in âhiret âlemine göçeceklerine işaret ediyordu. Çünkü artık Peygamberin kutsal görevi tamamen yerine getirilmiş, insanlar kısım kısım İslâm dinine girmiş ve girmeye devam ediyordu. Artık Hazret-i Peygamber'in Yüce Allah'ın sonsuz rahmetine kavuşması zamanı gelmişti.

Hazret-i Peygamber "Mina" denilen kasabaya inince bir hutbe daha okudu. İnsanlara şöyle hitab etti: "Ey insanlar! Her birinizin canı ve malı diğerine haramdır. Kıyamet gününde Rabbinizin huzuruna çıkacaksınız. O da, size yaptıklarınızdan soracak ve yaptıklarınızın karşılığını verecektir. Sakın benden sonra, gayrimüslimler gibi, ayrılığa düşerek birbirinizin boynunu vurmayın. Ey topluluk! Hac işlerini ve yapılma şeklini benden öğreniniz. Bilmem ama, belki bundan sonra benimle bir daha buluşamazsınız." Bu hac, Peygamber Efendimizin son haccı olmuştur. Bu hac görevini Mekke'de on gün içinde tamamladı. Oradaki mü'minlerle vedalaşarak Medine'ye döndü. Bundan dolayı bu hacca "Haccetü'l-Veda (Veda haccı)" denilmiştir.

Peygamber Efendimizin Ahirete Göç Etmeleri

Peygamber Efendimiz, Veda haccından sonra ahiret hazırlıklarına başlamıştı. Hicretin on birinci yılı Sefer ayının son günlerinde şiddetli bir baş ağrısı ile ateşli bir hastalığa tutuldu. Hastalığı ağırdı; buna rağmen Mescid-i Saadete çıkıp bir hutbe okudu. Ashabı kirama çok yüksek bir ifade ile hitab etti.

Onlara yüksek bir adalet ve fazilet ve bir hakseverlik dersi vermek için şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Her kimin arkasına vurmuşsam, işte arkam! Kalksın bana vursun. Her kimin bende alacağı varsa, işte malım! Gelsin alsın." Kendisinden sonra, Arab Yarımadası'ndan müşriklerin çıkarılmasını emretti. Çevreden gelecek elçilere ikramda bulunulmasını öğütledi. Sonra ahiret âlemine göçeceğine işaret eden şu konuşmayı yaptı: "Yüce Allah, kulunu, dünya ile kendisine kavuşma arasında serbest bıraktı. O kul da, O'na kavuşmayı seçti."

Peygamber Efendimizin hastalığı ağırlaşınca, Ensar "Acaba halimiz ne olacak?" diye endişelenmişlerdi. Bunu duyan, Peygamber Efendimiz, Hazret-i Ali ile, amcası Hazret-i Abbas'ın oğlu Fadl'ın kollarına dayanarak tekrar Mescid-i Şerife çıktı. Etkili bir hutbe okudu. Şöyle öğüt verdi: "Ey İnsanlar! Benim vefat edeceğimi düşünerek telâşlanıyormuşsunuz. Hiç bir peygamber ümmeti arasında ebedî kalmadı ki, ben de sizin aranızda ebedî kalayım. Ey ensar! Size öğüdüm şudur: İlk muhacirlere hürmet ediniz ve onları gözetiniz. Ey Muhacirler! Size de öğüdüm şudur: Ensar'a güzel muamele yapınız. Ey insanlar! Günah, nimetin kaybolmasına sebep olur. Eğer insanlar Allah'ın emirlerine boyun eğlerse, onların amirleri de öyle olur. İnsanlar âsi olursa, onların amirleri de böyle olur."

Peygamber Efendimiz hasta olduğu halde, her ezan okundukça Mescid-i Şerife çıkıyor, ashab-ı kirama imam olup namaz kıldırıyordu. Fakat göçmelerine üç gün kala, hastalığı arttı. Artık Mescide çıkamaz oldu. Ebû Bekir'e söyleyiniz, imamet etsin;" diye buyurdu. Rebiülevvel ayının on ikinci pazartesi günü, Ebû Bekir Hazretleri ashab-ı kirama sabah namazını kıldırıyordu. Hazret-i Peygamber kendisinde bir kuvvet buldu, mescide çıktı. Ashabının saf saf olup ibadet ettiklerini görünce, bundan pek hoşlandı ve Ebû Bekir'e uyup namaz kıldı.

Ashab-ı kiram Peygamberimizin iyileştiğini sanarak çok sevinmişlerdi. Oysa ki, Peygamber Efendimiz namazdan sonra saadetli evlerine dönüp rahat döşegine yattı. Artık Yüce Allah'ın manevî huzurlarına kavuşacakları zaman gelmişti. O güllerden daha tatlı olan mübarek yüzleri bazen kızarıyor, bazen sararıyordu. Alnından jaleler gibi ter damlaları serpiliyordu. Nihayet zeval vakti idi ki, birer hidayet yıldızı olan o güzel gözlerini semaya doğru kaldırdı: "Allah'ım! Beni en yüce dosta kavuşturun," diye dua etti. Sonra da mübarek başları aşağıya doğru meylediverdi. Artık kutsal ruhu en yüksek mertebeye uçup gitti. (Sallallahu tealâ aleyhi ve sellem)

Peygamberimizde Görülen Olgunluk ve Güzellikler

Bilindiği gibi, insanlara ait olgunluk halleri başlıca iki kısımdır. Bir kısmı (insanın iradesine bağlı olmayı insanın doğuştan sahip olduğu kemallerdir! Asalet, güzel biçim, akıl ve zekâ üstünlükleri gibi... Diğer kısmı da, insanların tamamen istekleri ve çalışıp kazanmaları ile elde edilen kemallerdir. İlim ve irfan sahibi olmak, doğruluk, emanet, tevazu, zühd ve takva gibi güzel huylar edinmek bu kısımdandır. Bu iki kısım kemallerden yalnız biri veya birkaçı bir insanda bulunursa, ona büyük bir şeref verir, onun için bir öğünme sebebi olur. Ya bu kemallerin hepsi bir insanda toplanırsa, artık onun ne kadar büyük bir şerefe ve yüksek bir mertebeye ulaşmış olduğunu düşünmelidir. İşte Hazret-i Peygamber Efendimizde bu iki kısım kemallerin tümü ve güzelliklerin hepsi pek yüksek bir şekilde toplanmıştır. Bunlardan başka Peygamberlik şerefine de kavuşmuştur. O'nun çok yüksek güzel huylarından bazılarını kısaca anlatacağız:

Hazret-i Peygamber'in Asaleti

Bilindiği gibi Peygamber Efendimiz Kureyş kabilesinden ve Haşim ailesinden gelmiştir. Kureyşiler ise, Hazret-i İsmail'in soyundan bulundukları için pek büyük bir asalet ve şeref sahibidirler. Bununla beraber, öteden beri en kutsal bir mabed olan Kabe'nin hizmet ve idare işlerini yürütüyorlardı. Daima

başkanlık görevinde bulunmuşlardır. İşte Peygamber Efendimiz böyle şerefli bir kavme ve seçkin bir aileye bağlı idi. Bu bağlılık da, O'nun başarısına yardım etmiştir.

Hazret-i Peygamber'in Şekil Güzelliği

Hazret-i Peygamber bütün yaratılışların en güzeli idi. Azalaranın hepsi birbirine uygundu. Kıyafetinde aşırılık yoktu, yakışıklı idi. Mübarek vücudu güçlü ve kuvvetli idi. Ne zayıf, ne de semizdi; orta halde idi, etleri sıkıca idi. Nurlu cildi ipekten yumuşaktı. Lâtif cisminin kokusu çok hoş idi. Okşadığı şeylerden günlerce güzel kokular alınırdı. Pak vücudu beyazdı, nurlu idi. Bu beyazlık içinde hoş bir pembelik parıldardı. Pek sevimli olan mübarek boyu, ne kısa ve ne de uzundu. Bununla beraber yanında bulunanlardan daima uzun görünürdü. Göğsü berrak ve mübarek omuzlarının arası genişti. Nurlu omuzlarının arasında güvercin yumurtası gibi bir kırmızı ben vardı ki, bu "Nübüvvet Mühürü" idi. Parmakları uzunca, bilekleri kalınca idi. Mübarek başı uyumlu ve çok güzel bir ölçüde büyükçe idi. Ön dişleri seyrekçe idi. Söz söyledikçe inci danelerinden daha berrak olan dişlerinin parıltısı görülürdü. Parlak alnı genişti. Hilâl kaşları uzunca idi. Kaşlarının arası açıkça idi. İki kaşının arasında öfkelenildiği zaman, kabarıp beliren bir damar vardı. Letafet nişanı olan kirpikleri, uzun ve siyahdı. Mübarek sakalı sıkça idi, bir tutam boyunda bulunurdu. Ahirete göçmeleri sırasında mübarek başının ve sakalının beyaz kıllarının sayısı henüz yirmi kadardı. Sünnüllerden daha zarif ve daha hoş kokulu bulunan saçları ne pek kıvrıkcık, ne de pek düzdü ve boyca kulak yumuşaklarını geçmezdi. Hazret-i Enes (radıyallahu anh) demiştir ki: - "Ben Allah'ın Resulünden daha güzel bir kimse görmedim. Mübarek yüzünde sanki güneşin nurları parlardı. O güzel yüzünde parlayan letafet nurları, gülümsedikçe lâtif dişlerinden saçılan berraklık parıltıları, karşısında bulunan duvarlara yansırı." "

Peygamber Efendimizin bütün azaları, bütün duyuları ve kuvvetleri pek mükemmeldi. Başkalarının göremeyecekleri ve duyamayacakları kadar uzak yerlerde bulunan şeyleri görür, sesleri de işitirdi. Pek vakarlı olan yürüyüşü, yokuştan aşağı iner gibi hızlıca idi. Onda her yönden bir mükemmellik ve üstünlük görünürdü. O'nu ilk gören kimse, muhabbet içinde kalırdı. O'nunla görüşüp konuşmak şerefine kavuşan kimse, O'na karşı derin bir sevgi duyardı. Onun yüksek hallerini görüp anlatanlar, O'nun bir dengini ne daha önce, ne de sonra görmediklerini itiraf ederlerdi. Sonuç olarak: O, bir letafet ve mükemmeliyet mucizesi idi. Sallallahu aleyhi ve Sellem.

Hazret-i Peygamber'in Pek Yüksek Akıl ve Zekâsı

Peygamber Efendimizin mübarek akıl ve zekâsı, her türlü düşüncenin üstündedir. O'nun pek yüksek aklı ve zekâsı yanında, en büyük dahilerin ve en parlak fikir adamlarının akıl ve dehaları pek sönük kalırdı. Bu gerçeğe, O'nun büyük hayatı pek güzel şahiddir. Arab Yarımadasının peygamberlik döneminden önceki durumu ile, peygamberlik döneminden sonraki durumunu düşünmek yeterlidir. Yüce Allah'ın o büyük ve son peygamberi kadar insanların ruhî hallerini anlamış, insanları güzel bir siyasetle idare etmiş, İnsanları doğru yola getirip hallerini düzeltmeyi başarmış, bu konularda gereken esasları hazırlamış bir akıl ve hikmet sahibi gösterilemez.

Hazret-i Peygamber'in Fesahat ve Belâgatı

Hazret-i Peygamber Efendimiz yaratılışça pek fasih (açık ifadeli) idi. Yüksek maksatlarını açıkça ve parlak bir şekilde söylerdi. Huzurlarına gelen elçilerin konuşmalarına pek açık bir şekilde karşılık verirdi. O'nun mübarek sözleri arasında birçok manaları toplayan öyle yüksek parçalar vardır ki, onlara "Cevami'ül-Kelim" denir. Yine O'nun mübarek sözleri arasında öyle güzel ve hikmet dolu parçalar vardır ki, bunlara "Bedayi'ül-Hikem" denilir. Biz bunların bir kısmını ahlâk bölümünde yazmış bulunuyoruz. Şu anlamdaki hadis-i şerîfler, bu ahlâk ve hikmet esaslarından bazısıdır: "Hikmetin başı Allah korkusudur." "İnsanlar altın ve gümüş madenleri gibidir." "İnsanlar, tarak dişleri

gibi, hukuk bakımından eşittirler." "Kendi değerini bilen kişi helak olmaz." "Kendisi için istediğini senin için de istemeyen kimsenin dostluğunda hayır yoktur." "Kendisi için sevdiğini, kardeşi için de sevmedikçe, kişinin imânı kâmil olmaz." "Yalan yere yemin etmek yurdları harabeye çevirir." "Emaneti, sana güvenen kimseye teslim et; sana hıyanet edene sen hıyanet etme." "Eski dostluğu devam ettirmek, imandandır." "Alış- verişinde en çok ziyan eden o kimsedir ki, başkasının dünyası uğrunda, kendi âhiretini yitirir." "Kardeşinin uğradığı musibetten dolayı sen sevinç gösterme; yoksa Yüce Allah onu kurtarır da seni musibete düşürür." "Cezası en çabuk verilen şey, zulümdür." "İnsanlara kendini sevdirmek aklın yarısıdır." "Kanaat tükenmez bir hazinedir." "Pişmanlık bir tevbedir..."

Hazret-i Peygamber'in Mübarek Ahlâkı

Hazret-i Peygamberin ahlâkı, tamamen Kur'ân-ı Kerîm'e uygundu. Kur'ân-ı Kerîm'in gösterdiği güzel huyların hepsini kendisinde toplamıştı. O'nun kadar güzel ahlâka sahip bir kimse görülmemiştir. Onun içindir ki, hakkında Kur'ân âyeti ile: "Şüphe yok ki sen, pek büyük ahlâk üzere yaratılmış bulunuyorsun," buyurulmuştur. Bir hadîs-i şerîfde de buyurmuştur: "Ben, ahlâk güzelliklerini tamamlamak için gönderildim." Gerçekten Peygamber Efendimiz, ahlâkın en güzel ve en iyi hallerini kendinde toplamış, bunları ümmetine de öğütlemiş ve kendisine uyanları melekler derecesine yükseltmiştir.

Hazret-i Peygamber'in Pek Yüksek İlim ve İrfanı

Hazret-i Peygamber, Yüce Allah'ın vahy ve ilhamı ile pek büyük gerçeklere ve ilme ulaşmıştı. Hiç kimse ilim ve irfan bakımından O'nun derecesine yetişmemiştir, yetişemez de... Semavî kitablardaki şeriatların hükümlerine, geçmiş ümmetlerin tarihine, her kavmin siyaset ve idare hallerine, harb fenlerine ve daha birçok yüksek ilimlere sahip bulunuyordu. Meydana getirdiği dinî müessesenin büyüklüğü buna şahiddir. Kendisi hiç bir medrese ve hoca görmemiş, okuyup yazma öğrenmemiş (bir ümmî) idi. Böyle olduğunu bütün kavmi ve kabilesi biliyordu. İşte O'nun bu üstün hali bir mucize idi. Artık O'nun, Allah'ın vahyine kavuştuğundan ve büyük bir peygamber olduğundan nasıl şübhe edilebilir?

Hazret-i Peygamber'in Üstün Nezafeti

Peygamber Efendimiz nezafete ve temizliğe çok önem verirdi. O'nun beden bakımından temizliği çok üstün olduğu gibi, hal ve gidişat bakımından da nezafetleri her türlü düşüncenin üstündeydi. Öyle ki, bir hadîs-i şeriflerinde şöyle buyurmuşlardır: "Nezafete fazlasıyla önem veriniz. Allah İslâm dinini nezafet üzerine bina etmiştir. Cennete ancak nezafeti olanlar girecektir." Mübarek vücudlarının çok güzel bir rayıhası vardı. Bu hoş rayiha, yaratılışında vardı. Bununla beraber hoş koku da kullanırdı.

Hazret-i Peygamber'in Çok Büyük Cömertliği

Peygamber Efendimiz, son derece cömert ve mükrim idi. Hiç bir dilenciye "Yok" diyerek cevap vermezdi. Eğer yanlarında verilecek bir şey bulunmazsa, ya ashabından ödünç alarak verir yahut yarın gel, gibi bir şey söylerdi. Huneyn savaşında ganimet mallarından bir vadide toplanmış olan develer için, Safvan İbni Umeyye: "Ne iyi develer!" demekle, Peygamber Efendimiz: "Öyle ise, onlar senin olsun," deyip bu yüz deveyi Safvan'a bağışlamıştı. Safvan bu ikramı görünce: "Bu kadar cömertlik ancak peygamberlerde bulunur," diyerek hemen müslüman olmuştur. Oysa ki, müslüman olmak için evvelce dört ay süre almış bulunuyordu.

Hazret-i Peygamber'in Eşsiz Cesareti

Peygamber Efendimiz, son derece yüksek bir cesarete, kuvvet ve kahramanlığa sahip idi. Birçok savaşlarda nice zırh giymiş kahramanlar kaçmaya mecbur kaldıklarını gördükleri halde o sebat etmiştir. Uhud ve Huneyn savaşlarında gösterdiği metinlik ve cesaret, her türlü düşüncenin üstündedir. Bir gece Medine dışından korkunç bir gürültü işitilmişti. Düşman tarafından bir baskın olduğu sanılmıştı. Herkesten önce Hazret-i Peygamber kılıcını kuşanarak gürültü tarafına koşmuş ve başkaları daha yeni hazırlanırken kendisi geri dönerek: "Korkacak bir şey yok!" diye halkı sükûnete kavuşturmuştu. Hazret-i Ali der ki: "Savaşlarda Hazret-i Peygamber kadar düşmana yaklaşan bir kimse bulunmazdı. Birçok kez, savaş kızışıp başımız dara düşünce, Hazret-i Peygambere sığınırđık."

Hazret-i Peygamber'in Yumuşak Huyu, Bağışlaması ve Keremi

Peygamber Efendimiz son derece yumuşak huylu, bağışlayıcı ve mükrim idi. Öfkelenecek yerlerde sükûnetini korur, mübarek hayatına kasdedenleri bile bağışlardı. Uhud savaşında mübarek bir dişi şehid edilmiş, lâtif çehresi kanlar içinde kalmış olduğu halde, yine düşmanlarına bedduada bulunmamış: "Ya Rabbi! Kavmime hidayet et; çünkü onlar bilmiyorlar," diye yalvarmıştı. — Niçin bunların aleyhine dua etmiyorsun? diyenlere de: "Ben lânetleyici olarak gönderilmedim; insanları hak yoluna ve Allah'ın rahmetine çağırarak için gönderildim," diye cevap vermişti. Mekke-i Mükerrreme'yi fethettikleri gün, Kureyş hakkında uygulanan lütuf ve ikram, Hazret-i Peygamber'in ne derece büyük bir ihsan sahibi olduğuna şahiddir.

Hazret-i Peygamber'in Yüksek Hayası

Peygamber Efendimiz, gerek yaratılış ve gerek dinî haya bakımından da bütün insanların üstünde idi. Kendisinde bulunan hayanın kemalinden dolayı hiç kimsenin sözünü kesmez, yüzüne uzun boylu bakmazdı. Utanılacak veya çirkin görülecek şeyleri açıkça söylemeyip kapalı bir şekilde anlatırdı. Hoşuna gitmeyen bir sözün bir kimseden çıktığını işitince: "Falan kimse, neden böyle yaptı?" demezdi; "Bazı kimseler neden böyle yapıyormuş?" demekle yetinirdi. Ashabdan biri, pek ziyade utangaç olduğundan bazı arkadaşları ayıplamak istemişlerdi. Hazret-i Peygamber bunu duyunca: "Onu kendi haline bırakın; çünkü haya (utanma) imandandır," buyurmuş. Diğer hir hadîs-i şerîfde de: "Haya (utanma) insan için bir süsdür" buyurulmuştur.

Hazret-i Peygamber'in Emsalsiz Vefası

Peygamber Efendimiz son derece vefekâr idi. Ashabını, akrabasını, ehl-i beytine bağlı olanları unutmaz, daima onları arar ve sorar, gönüllerini hoş tutardı. Bir defa Habeş Hükümdarı Necaşî tarafından Hazret-i Peygamber'in huzuruna elçiler gelmişti. Bunlara doğrudan doğruya kendisi hizmet etti. Ashabdan bazıları: "Ya Resûlallah! Biz hizmete yetişiriz." dediler. Şu cevabı verdi: "Bunlar, Habeşîştana hicret etmiş olan ashabına yer göstermişler ve ikram etmişlerdi. Şimdi ben de bunlara hizmet etmek isterim." Bazan saadetli evlerine hediye gelince: "Bunu falan hanımın evine götürün; çünkü o, Hatice'nin dostu idi, onu severdi," diye emreder, rahmetli zevcesinin hakkını gözetirdi. Bir defa saadetli evlerine gelen bir hanımın hatırını tam bir iltifatla sormuş sonra buyurmuştu ki: "Bu hanım Hatice zamanında evimize gelir giderdi. Eski bağlara riayet etmek imandandır."

Hazret-i Peygamber'in Şefkat ve Merhameti

Peygamber Efendimiz, ümmeti hakkında son derece şefkatli ve merhametli idi. Ümmeti hakkında daima kolaylık tarafını seçerdi. Namazda iken bir çocuğun ağladığını işitse, ona acıyarak namazını hafifçe kılar, çocuğun sesini durdurmak isterdi. Hele hakdan kaçınanların hallerine pek acı duyar iyi hale kavuşmalarına dua ederdi. O büyük peygamberin, O kutsal varlığın merhameti yalnız insanlara değil, hayvanlara, ağaçlara, ekinlere de şamil idi. Mu'te savaşında bulunacak olan İslâm ordusuna

hitaben Şu anlamda ögütler vermişti: "Yüce Allah'ın adına sığınarak onun ve sizin düşmanlarınızla savaşınız. Fakat gideceğiniz yerlerde dünyadan çekilmiş rahibler göreceksiniz. Onlara asla dokunmayınız. Kadınlar ile çocuklara şefkatle muamele ediniz, hurma ağaçlarını kesmeyiniz, evlerini yıkmayınız." Hicretin onuncu yılı idi, muhterem oğlu Hazret-i İbrahim, henüz on altı aylık bir masum olduğu halde vefat etmiş, kızı Fatimetü'z-Zehra'dan başka evlâdı kalmamıştı. Bir gül goncası gibi açılmadan solan o masumun haline acıyarak ağlamış, mübarek gözlerinden şebnem gibi yaşlar dökülmüŐtü. Orada bulunan İbni Avf: "Ya Resûlallah! Sen de mi ağlıyorsun?" demekle Hazret-i Peygamber Efendimiz: "Gözümüz ağlar, kalbimiz mahzun olur. Fakat bizden Allah rızasına aykırı bir söz çıkmaz," diyerek ruhundaki yüksek duyguyu göstermiştir. O Yüce Peygamber'in kutsal vücudu, bütün kâinat için bir İlâhî rahmet timsalidir. Bunun içindir ki. hakkında: "Biz seni âlemlere bir rahmet olarak gönderdik," âyet-i kerîmesi nazil olmuştur.

Hazret-i Peygamber'in Güzel Geçinmesi

Peygamber Efendimiz, insanlarla geçinme hususunda da insanların en iyisi idi. Herkesle güzel görüşür, daima güler-yüzlü bulunurdu. Sohbet esnasında kimsenin sözünü kesmezdi. Ancak yersiz bir söz olması hali müstesna. Her kavmin büyüklerine daime ikram eder, onları kendi kabilelerinin reisliğine tayin buyururdu. Yapılan davetlere icabet eder, verilen hediyeleri kabul buyurur, karşılığında da hediyeler verirdi. Dine aykırı olmayan işlerde insanlara aykırı davranışta bulunmazdı. Hoşuna gitmeyen bir şey görünce, görmemezlikten gelirdi. Ancak günahı gerektiren şeylerde böyle davranmaz, işi düzeltirdi. Hele ashabı hakkında pek okşayıcı idi. Kendilerine rasgelince selâm verir, ellerini tutar ve müsafaha ederdi. İçlerinde görünmeyenleri araştırır, hasta olanları ziyarete gider ve gönüllerini hoşlandırırdı. Hatta ashabı ile bazen latifeler de yapardı. Bununla beraber şakalarında da birer gerçek parlardı.

Hazret-i Enes diyor ki: "Ben Hazret-i Peygamber'e on sene hizmet ettim. Hiç bir gün bana darılarak Öf demedi. Yaptığım hiç bir şey için neden yaptın, yapmadığım bir şey için de neden yapmadın, diye buyurmadı." Hazret-i Peygamber'in Yüksek Tevazuu 193- Peygamber Efendimiz, yaratıkların en şerefliisidir. O kadar yüksek mertebesiyle beraber pek ziyade mütevazi idi. Fakirleri ve zayıfları daima okşar, misafirlerin altlarına kendi mübarek elbiselerini döşeyecek kadar ikramda bulunurdu. Bir meclise girince, nerede boş yer bulursa orada oturmak ister, bulunduğu meclislerde elbisesini toplu tutup etrafa yaymazdı. Bununla beraber bulunduğu meclislerde herkesden çok vakarını korurdu. Söze gerek görmedikçe susardı. Gülmek gerekince, tebessümle yetinirdi. Huzurlarında bulunanlar da son derece edebe riayet eder, başlarını aşağıya eğlerdi. Konuşurken seslerini yükseltmezlerdi. Gülmeleri de tebessümü aşmazdı. Peygamber Efendimiz acizlere, yoksullara o kadar iltifat ve tevazu gösterdiği halde, kendileri ile görüşmelerde bulunduğu hükümdarlara karşı asla tezellül (küçülme) göstermez. Risalet makamının ulviyetini korumadan hiç bir zaman geri durmazdı. Kayserlere, Kisralara gönderdiği mektublarında daima mübarek ismini önce belirtir, "Allah'ın kulu ve Peygamber'i Muhammed tarafından Rum büyüğü Hirakl'e" şeklinde yazdırırdı. Kendilerini hiç çekinmeden İslâm dinine davet ederdi. Kabul etmedikleri takdirde, azaba uğrayacaklarını, saltanatlarının ellerinden çıkacağını kendilerine açıkça duyururdu.

Hazret-i Peygamber'in Pek Nezih Zühd ve Takvası

Peygamber Efendimiz, daima ibadetle meşgul olur, Allah'ın rızası için ümmetinin hidayet ve mutluluğuna çalışırdı. Hatta geceleri o kadar namaz kılardı ki, çokça ayakta durmaktan mübarek ayakları şişerdi. "Ya Resûlallah! Neden kendine bu kazar eziyet veriyorsun? Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamış değil mi?" diyenlere: "Ben Rabbımın çok şükreden kulu olmayayım mı?" diye cevap verirdi. Peygamber Efendimiz, dünyada bulundukça bu yoldan asla ayrılmadı.

Hayatları boyunca, Arab yarımadası fethedildi, Medine'ye her taraftan ganimet malları gelmeye başladı. Hükümdarlar tarafından kıymetli hediyeler gönderildi. Dünya olanca varlığı ile ona yüz gösterdi, fakat O Yüce Peygamber, bunların hiç birine önem vermedi. Bütün bunları, fakirlere, gazilere, müslümanların yükselmelerine harcardı. Bir gün kendisine bir kese altın gelmişti. Onu ashabına dağıtmıştı. Saadet evlerinde yalnız altı altın kalmıştı. Gece uyumadı, kalkıp bunları da dağıttı. "Şimdi rahat ettim" buyurdu.

Hazret-i Aîşe validemiz diyor ki: "Resûlullah dünyadan göç edişlerine kadar arka arkaya üç gün doycak şekilde yemek yememişti. Halbuki isteseydi, Yüce Allah ona hatır ve hayale gelmedik nimetler verirdi. Bazan bir ay kadar, biz peygamber zevcelerinin evlerimizde yemek pişirmek için ocak yanmazdı. Yiyip içtiğimiz, yalnız hurma ile sudan ibaret olurdu. Bazan peygamberin haline acır, ağlardım. Bir gün: "Canım sana feda olsun, dünya dirliğinden yeterince kabul buyursan olmaz mı" Buyurdular: "Ben nerede, dünya nerede! Kardeşlerim olan büyük peygamberler, bundan daha çetin hallere sabrettiler, öylece gidip Allah'a kavuştular. Yüce Allah da onlara büyük sevablar, makamlar verdi. Şimdi ben geniş bir geçime kavuşursam, Yüce Allah'dan utanırım. Benim derecem onlarınkinden aşağı kalmasından sıkılırim, benim en özlediğim, o kardeşlerime kavuşmaktır." Mukaddes ve şanı büyük peygamberimiz bu mübarek sözlerinden sonra dünyada ancak bir ay daha yaşamışlardı. Ahirete göç ettikleri zaman ailesine ne bir altın, ne bir deve veya bir koyun bırakmıştı. Geri bıraktığı şey, yalnız silâhları ile bindikleri katırdan ve gelirini bağışladığı ufak bir araziden ibaretti. İşte Hazret-i Peygamber Efendimiz bu kadar yüksek kalbe sahipti. Hak yolunda bu kadar samimi, bu kadar fedakârdı. O'nun yüksek maksadı, yalnız Allah'ına kulluk etmek, İslâm dinini yaymak, insanları cehaletten kurtarmak, yeryüzünü insanlık ve medeniyet nurları içinde bırakmak idi.

Hazret-i Peygamber'in Emsalsiz Başarıları

Hazret-i Peygamber Efendimiz, sahip olduğu yüksek vasıf ve tecelliler sayesinde yayılmasına muvaffak olduğu yüksek ve İlâhî din doğrultusunda hedef edindiği pek mukaddes gayeye erdi. Dünya tarihinde hiç kimseye nasib olmayan pek büyük başarıları kavuştu. Evet... O yüce Peygamber, Hak Teâlâ'nın kitabını, beşeriyete maddî ve manevî mutluluk yollarını gösteren Kur'ân-ı Kerim'i, o ebedî mucizeyi bütün insanlara tebliğ etti. Bütün hükümleri akla, hikmete, ihtiyaca uygun ve her asrın ihtiyacına fazlasıyla yetecek şeriati, İslâmiyeti yaymağa muvaffak oldu. Kendisine uyan insanları gerçek hürriyete kavuşturdu. İnsanlar arasında bir eşitlik kurdu. İnsanlık bakımından, hukuk bakımından, Yüce Allah'a kulluk bakımından insanlar arasında fark olmadığını ilân ederek zorbalıların burunlarını kırdı. Hazret-i Peygamberin manevî huzurunda yerlere kapanarak kullukta bulunmak şerefinden bütün insanların aynı şekilde faydalanmaları gerektiğini bildirdi. Gerçek münevverliğin tam bir tevazu ile hakka boyun eğmek ve ibadetten, fazilet ve nezahet dairesinde yaşamaktan, diğer insanlara karşı üstünlük iddiasında bulunmaksızın kulluk görevini herkesle beraber aynı şekilde yerine getirmeğe çalışmaktan ibaret olduğunu ilân etti. Ölümlü, maddî bilgilere ve servetlere güvenerek ona buna karşı cahilâne bir gurura uyanların, Yüce Allah'ın fakir ve zayıf kulları ile beraber bulunarak kulluk görevini aynı şekilde yerine getirmekten kaçınanların münevver değil, mana bakımından karanlıklar içinde kalmış zavallı kimseler olduğunu açıkladı. Ruhlarında kabiliyet olan bahtiyar kimseler, onun bu yüksek beyanatını takdir ettiler, onun mutluluk hayatına can attılar, mutluluğa erdiler.

Hazret-i Peygamber, daha ahiret âlemine geçmeden müslümanların sayısı bir milyonu geçmiş ve kendisi yüz yirmi bin müslüman ile "Hacc-ı Ekber" eylemişti. Bugünkü gün, yeryüzündeki müslümanların sayısı bir milyara yakın bulunmaktadır. Bu miktarın günden güne çoğalacağı da pek umulmaktadır. Sonuç olarak, O kutsal peygamberin mübarek ismi, bin dört yüz seneden beridir ki, daima milyonlarca dilleri süsleyip durmaktadır. Yayılmış olduğu kutsal İslâm dini de yüzlerce milyon

insanın nezih ruhlarına hâkim bulunmaktadır. Artık çocukluk zamanları, meleklerin üstünde bir saflık venezahetle geçmiş, kırk yaşlarından itibaren peygamberlik ve risalete ulaşmakla cihanı karanlıktan aydınlığa çıkarmış, altmış üç senelik mübarek hayatları bütün şeref ve kutsallık parıltıları ile çevrilmiş olan O büyük ve O en son şerefli peygambere ümmet olduğumuzdan dolayı ne kadar sevinsek, ne kadar öğünsek, Yüce Allah'a ne kadar şükretsek yine de azdır. Ya İlâhî! Sen bizi, O kutsal peygamberin korumasından uzak düşürme. Sen O mübarek peygamberine ve diğer aziz peygamberlerine ve hepsinin muhterem soyuna ve ashabına nihayetsiz salât ve selâm buyur, âmin... Ey Âlemlerin Rabbi! Hamd sana mahsustur...

Kaynaklar

Kur'ân-ı Kerim, Sahih-i Buhârî, Sahih-i Müslim, Camiu's Sağır, Kitabu't-Terğîb ve'tTerhîb, Şemail-i Tirmizi, Şifa-i Şerif, Mevâhib-i Ledünniye. * Akaid-i Nesefiye, Şerh-i Mekasid, Şerh-i Mevakif. * Mebsut-ı Serahsî, El-Bedayi, El-Hidaye, El-Bahru'r-Raik, Ed-Dürer ve'lGurer, Mülteka, Halebi, Merakı'l-Felâh, Haşiye-i Tahtavî, Ed-Dürrü'l-Muhtar, Reddül-Muhtar, Mecmua-i İbni Abidin. * Handiyye, Feyziyye, Behçe, Netice, Ali Efendi, Abdurrahim Fetvaları ve Mecmua-i Cedide. * Muhtasar-ı Ebi'z-Ziya, Şerh-i Ebi'l-Berekât, Haşiye-i Düsukî, Kitabu'l-Ümm, Tuhfetü'lMuhtaç, Neylül-Meraib, Keşşafül-Kına, Kitabu'l-Muhallâ, Bidayetül-Müctehid, NihayetülMuktasit, ElMizanül-Kübra. * İhya'ul-Ulûm, Tarikat-ı Muhammediye, Şerh-i Şir'atül İslâm. * Siyer-i İbni Hişam, Tarih-i İbni Esir, Siyer-i Halebi...